

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

M

$\frac{C}{1079}$

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

25.3.50

10.4.18

PHILOSOPHIA JURIS
VERA

AD DUO HÆC

DE

POTESTATE

AC

OBLIGATIONE,

ut summa ac prima, quæ definire
intendit omnis

JURISPRUDENTIA,

CAPITA,

universum hujus systema
referens:

Pertinentata

à

FRANCISCO JULIO CHOPIO.

FRANCOFURTI AD MOENUM,

Apud JOHANN. SIMON. FICKIUM.

ANNO M. DC. LXXI.

ILLUSTRISSIMIS & CELSISSIMIS
PRINCIPIBUS ac DOMINIS

DN. FRANCISCO ERDMANNO
DN. FRANCISCO WILHELMO,
DN. ERDMANNO FRANCISCO,

AGNATIS PATRUEL. ac ILLIS FRATRIBUS
GERMANIS,

DUCIBUS SAXONIÆ, ANGRÆ &
WESTFALIÆ.

Dominis meis Clementissimis

VITAM

ac

FELICITATEM.

ANte hoc decennium ILLU-
STRISSIMI PRINCIPES, ubi forte primū
aliquod tyrociniū noviter tum mi-
hi inchoati Jurisprudentiæ studii,
in Academia Rostochiensis publico Examini pro-
ponendū mihi erat: versabatur ante oculos floridus,
Illustrissimus Celsissimusq; Princeps ac Dominus,

Domi-

Dominus JOHANNES ADOLPHUS beatiss.
 memor. Optimi Principis, Patris patriæ nostræ, Do-
 mini AUGUSTI Filius. Non permittebat autem
 affectus, & verus erga patriæ Principem amor,
 quin vel tum leviores ac nimis juveniles studii
 mei primitias, ipsius statim Venerationi darem ac
 dedicarem. Ast hunc quidem, ut singularis ac egre-
 giæ indolis, ita Maximæ spei Principem, interea ex-
 cepit beatissima sedes cœlestium: me usq; huc vi-
 vos inter terricolas jaçtat malignior fortuna. Ubi
 vero nunc Vos estis CELSISSIMI PRINCIPES, qvi juxta
 Illustrissimos Seniores, Parentes ac Patruos vestros,
 soli modò efflorescitis novella mascula propago,
 inclytæ per tot secula stirpis, Ducum Saxoniae, An-
 griæ & Westfalix: Vos igitur estis quoque, in quos,
 Clementissimi Principes, verus amor nunc debuit
 descendere subditi vestri. Scio, uti Illustrissimorū
 Agnatorum ac Parentum Vestrorum, ita juxta Ve-
 stro me quoq; vivere obsequio, Vestro honori. Ut
 a. debita vobis præstarē servitia, hæctenus occasio
 quidem non tulit; quod vero animum erga vos ge-
 nuini ac fidelis subditi nunquam non gerā, hoc est,
 quod clemētiā Vestram obtestatū enixè cupiam.
 Unde etiam non potuit admittere idem iste inten-
 sior in proprios Principes amor; quin, donec aliò
 modò non liceret, forsā autem hoc quod hic cer-

nit is opusculum, proximè sub manibus enatum ef-
set, id ipsum Vestro Celsissimo Nomini consecrarè.
Dicatum a. atq; consecratum id nunc quidem Vo-
bis, Celsissimi Principes, penitus, Deo propitiante,
volo. Deum ex intimò corde veneror, ut salvos,
sospites, felices, florentes cum omni Illustrissima
Saxonica Principali Domo, in annos quàm pluri-
mos, Vosmet conservare velit. Dabam Lipsiæ,
Mense Septembris, anno à nato Mundi Servatore
M. DC. L.

*VESTRAR. ILLUSTR.
CELSITUD.*

subjctissimus

Franc. Julius Chop.

AD Lectorem benevolum.

Juris civilis scientiam, amice lector, plurimi & maximi viri profesſi ſunt: ita memorante jam olim in ſuo de Origine Juris & omnium Magiſtratum & ſucceſſione prudentum, ſingulari hiſtorico Enchiridio, Jcto Pomponio. Adde; & ita quidem, qui maxima dignationis ex his fuere, profesſi ſunt, ut non tantum paſſim ac particulatim, per negotia hominum, id quod juſtum videbatur, ſuis Quaſtionum, Definitionum, Reſponſorum, Epistoſarum, Diſputationum, aut etiam cujuſcunq; particularis argumenti, compoſitis libris quaererent, definirent, reſponderent, diſputarent, commentarentur; ſed etiam, ut generalius, & collevatis magisque ad momenta ſepius circumjectis per univerſitatem rerum oculis, in univerſale aliquod ac ſcientificum ſyſthema, univerſam juſti notitiam erigerent, Tempſa ac ſacerdotia juſtitia conſtituerent, inq; his omnibus habitibus mentis impenſis, divinarum atq; humanarum rerum Notitiam; juſti atq; injuſti Scientiam; Juris prudentiam; aequi & boni Artem; civilem Sapientiam; veram deniq; & non ſimulatam Philoſophiam profiterentur. unde natos ipſis cernas libros Digestorum, Pandectarum: & quando compendioſius multa complecti volebant, Regularum, Epitomarum, Inſtitutionum ac titulorum ſimilium volumina. Imitata eſt ac hodieq; imitatur utrumq; inſtitutum & ſacra ſeqvioris ævi Themis; etiam non illius modo generis particularis tra-

AD LECTOREM.

Etationes opera omni tempore producens, sed & hujus; syntagmata videl. Isagogas, Epitomas juris & multis sub nominibus aliis parvis argumenti codices, imò Jurisprudentias ipsas. Ego quidem ut suspecto semper ac magnifico labores istos; tanquam id agentes, ne quid vel scrupuli genuina justitia relinquatur, quod non ex abdito in apricum protrahatur: ita nunc quidem horum intentioni me particulatim applicui; facile cernens, cum hisce, & omnis veteris politioris ævi vera civilis atq; practica sapientia studiosis, quanti sit, alicujus scibilis objecti systema methodo extare: quâ & objectum ipsum verum & ejus partes ac species ordine proponantur ac disponantur. affectiones atq; accidentia propria & communia, tum illius tum harum quarantur, positisque veris atq; genuinis principiis demonstrantur. Eoq; periculum nunc quidem facere institui, an unâ & juxta ceteros, qui huc negotii animum hæctenus adverterunt, aliquam mihi concipere possem rationem, quâ illa tanta inter disciplinas omnes elevata celebritatis, honoris, atq; utilitatis, Jurisprudentiæ; specimen aliquod in modum vera, atq; accuratioris tractationis, philosophiæ, exhibere velle, videri possit. Eâ quidem ratione, ut ad fundum usq; descendatur & Potentia agendi hominis, subjectum primum ostendatur, in quod Lex operetur, eam permissiva sua virtute in Potestatem commutando; imperante verò necessitatem siue obligationem faciendi & non faciendi eidem imprimendo; effectu, ut ju-

AD LECTOREM.

sta agantur, & ut omne iudicium de iustitia actionum, inde haurire necesse sit; utrum quis lege possit aut debeat, (potuerit debuerit) potestatem habeat aut obligatus sit, fuerit aut futuris sit, agere aut non agere quicquam. Deinde ut duo isti primarii iuris effectus, ut summa capita, ad quæ omnis legitima dispositio ac legis peritorum disquisitio tendit & quoad communia affectionum, & in genere & in speciebus atq; specierum differentiis singula, quò res ac usus pati potest, ordine, pertractata præbeantur. atq; hæc quidem omnia ita, ut in hisce illa cuncta, quæ vel diuina naturalis, vel civilis ars æquæ elaboratissima (Romanam imprimis civilem sapientiam appello) complectitur, compendio, imò fere ordine, quò hæc, exhibeantur ac referantur. Philosophiam juris verã, bone lector, opelliam hancce meã, vides me appellare, non simpliciter quidem, sed eam modò pertentatam; neq; enim perfectionem, quàm etiam humana ignorant, imò ne perfectiora quidem mea tenuitati ausum arrogare. tentare autem aliquid in propriis, (quippe cum pluribus aliis & mihi hanc non simulatam juris Philosophiam natura commendauit) forte liberũ fuit: imò ejus libertatis; uti ad censuram & sub oculis, magna peritia, magniq; & de publico alias & de ipsa nostra Juris prudentia meriti, quos Amplissima Lipsiensium Academia celebres habet, Jctorum, disputatorie disquisitioni, ad intimationem publicam, hoc quicquid est optusculi committere licuerit: distributum per partes

decem, quas sibi more nostro Academico Respondentes vindicârunt, Nobilissimi, Præstantissimi atq; Doctissimi Viri-Juvenes hoc quo positi sequuntur ordine hi :

JOACHIMUS CHRISTOPHORUS Beutemeister; *primam :*

De potentia ac Lege.

HERMANNUS BÖSCHEN; *Secundam: De potestate in genere.*

PAULUS JEREMIAS NÆVIUS; *Tertiam: De potestate per familiam.*

PETRUS JACOBUS à MERCIER; *IV. De potestate per vitam socialem imperante.*

CHRISTIANUS LEVIUS; *V. De potestate crediti: itemq; officiosa; limitata; Vicaria, ac dependente reliqua.*

JOHANNES BERNHARDUS LEO; *VI. De Domino rerum & potestate ejus acquirendi.*

DAVID Schwemler; *VII. De Jure in re.*

DAVID JOHANNES Pisch; *VIII. De obligatione, ejusdemq; causis Beneficio, ac delicto.*

ADAM SAMUEL Grepstein; *IX. De Conventione.*

DAVID Schmid; *X. De communionem; boni præcellentia; occupationem, ac lege arbitrii. Itemq; de intensione per incrementum ac concurrentiam causarum obligandi, ac de solutione, obligationis.*

In exemplaribus, ubi inserta hæc nomina aut hæc forma tituli non sunt, rei indicium faciunt quibusdam capitibus subiecta rariore summariorum lineæ. Non possum quin, benevole lector, unum te rogem. Ut nempe pro humanitate tua humanitati condonare velis, si fortè quandoq; termini ab usu paulò remotiores per opusculum hæc occurrant: veluti, si dicatur quædam virtus legis conformativa, ostensiva ac similia: aut etiam si aliàs hic aliàs res dictione non concinnâ satis exprimi tibi videatur: vel deniq; si in ipsa confessione & totius & partium plurima desiderare, fortè queas. Et si vitæ hæc & quæ hujusmodi occurrere possunt, vel in insolentem rei exprimendam generalitatem, vel in festinationem calami; quâ magna pars jam, poscentis typofuit properè ex aranda ac exhibenda; vel in materia amplitudinem, confectas: quin non perfectam sed perceptam magni operis rem cogites. Vale.

FRANCISCI JULII CHOPII

DE

POTESTATE & OBLI-
GATIONE

Libri Tres:

LIBER I

DE

POTENTIA ET LEGE,

Causis universalibus illâ matrice, hâc præconfor-
matrice omnis in vita justî.

CAPUT I

De duplici actionum huma-
narum rectitudine.

I. Duplex agentium finis duplex actioni causatur rectum.

II. Finis nempe arbitrii rectum arbitrarium sive solertia:

III. Communis sive socialis illud quod est justitia.

IV. Finis socialis est id quod cuiq; suum est.

*V. Actio quæ ex eo, quod ad hunc dirigitur, recta est, eadem est
quæ & justa.*

*VI. Actio vel utrâq; potest procedere rectitudine vel ab eorum, vel
neutrâ.*

VII. Rectum justitia præstantius eorum est, quod est solertia.

A

LBc-

I.

Rectane sit, an recta minus omnis humana actio, cum plurimum ad vitam interest, plurimum homines solent disquirere. Quia autem rectum in quavis re proprie id dicitur quod recta, h. e. quam proximè æqualiter & citra flexum à termino ad terminum, à capite protendit ad finem, non rectum verò quod non ita dirigitur; recta quoque erit dicenda actio, quæ prout naturæ ejus convenit, quam proximè, æquabiliter & citra incongruos flexus in adæquatam sibi finem, qui, demonstrante Philosopho, i. Nicomach. bonum quodvis in vita est, protendit, & ab homine unde usque; caput & ortum suum trahit, dirigitur; non recta vero, quæ contra se habet. Quoniam autem ex eò, quòd, qui vivunt homines, & arbitrariam simul degant vitam & sociam, duplicem contingit humanis actionibus propositum dari finem, arbitrarium videlicet atque sociale. Socialem dico, qui, cui vivit homo, societati communis & idem, opinor, est, quod cuiusvis ex ea societate competens bonum, à supereminente per societatem auctoritate præfinitum extra singulorum arbitrium positum; arbitrarium, quem pro libertate arbitrii quisque actioni suæ particulariter destinat, modò collimantè ad priorem, modò etiam divariantem ab eo; sequi hinc igitur videtur, duplex quoque dari rectarum actionum genus, duplicem in humanis actionibus recti rationem, itidemque duplicem, quæ ab alterutro finium ei declinare accidit, rationem non recti.

II. Dari autem duplicem ejusmodi, cujus gratiâ homines agunt, finem, facile unicuique ad res humanas attendenti liquebit, spectaturo primum, singulos hominum, itemque junctim quandoque plures, plurima sibi solere tum consequenda tum perficienda liberè deligere, puta divitias alii, alii honores, jucunditates, habitus, opera, facta, & ejusmodi infinita alia, idque vel respicientes vel etiam non respicientes imò saepe obversantes societatis, in qua degunt ac sociorum competenti bono, sicuti faciunt qui per monopolia vetita ad opes aspirant, per furta & rapinas lucra sectantur,

sup-

Suppreſſis dignioribus ad honores machinantur aſcendere, victoriâ cum injuria partis ſociæ frui ſatagunt. Cum tamen interea omnes hi omniû & judicio & ſermone id præconiî obtinere ſolent, ſepoſitò videl. reſpectu ſocii læſi, quod, quatenus dextrè & artiſticioſâ quadam ſolertia ad finem ſuum pervenerint, rectè egiſſe, remq; ſolertè expèdiſſe; quatenus verò minus dextrè ſcopum, ad quem collimabant pertigerint, minus rectè ſeſe geſſiſſe dicantur, eorumque actio hæctenus recta vel non recta reputetur prout obtinendo iſti fini fuerit accommoda. Quia autem hoc rectè expediendarum actionum genus, una cum fine, qui per hoc intenditur, ex delectu particularis arbitrii fluit; quia itè penè ſemper illud aliquâ, ſæpius etiam plurimâ tum naturali tum habituali peragitur ſolertiâ ac prudentiâ, præter generalem verò recti denominationem, quod omnibus ejus ſpeciebus commodum ſit, nomen non invenit, rectum id particulare, arbitrarium, ſolertiæ aut prudentiæ quis appellaret; ſimilique modo actionem rectam actus rectitudinem hæc, horumque contraria contrariâ ſermonis ſpecie exprimeret.

III. Deinde verò finem quendam alterû ab eminentiori arbitrio omnibus ac ſingulis agentiu propoſitû, facilè quoq; animadvertet, quicumq; modo cernit omnè ſocietate comûnè aliquè intueri finè, comûne aliquod bonû. (a) Omnem autem humanam vitam ſocialem eſſe, putà non eorum tantum hominum qui in ſocietatibus ex humano inſtituto enatis degunt; ſed & quorumvis, licet accidat iis extra has conſiſtere. Idq; non tantum propter ingenitam hominibus ad ſocietatem inclinationem, quomodo aliàs Philoſopho (b) (oſtenuero, omnem etiam civilem, quæ reliquarum perfectiſſima & compræhenſiva omnium eſt, ſocietatem; naturalem ſive ex naturæ inſtinctu eſſe.) homo natura ſociabilis, πολιτικὸν ζῶον, dicitur, ſed & quatenus vel actu omnis homo in communiffima illa aliqua ſocietate quæ totius eſt humani generis conſtitutus eſt; Id quod ducti rationis lumine ſenſere etiam gentiles tum Philoſophi, tum Jcti, dum rerum quandam communionem, cognationem, juncturam, amicitiam mutuam, à natura nobis conſtituta eſſe aſſerunt. (c) Cicero (d) diſerte conſtitutum humanum & ſocietatem com-

(a) *Ariſtot. 1. polis. cap. 1.*

(b) *ibid. cap. 2*

(c) *l. 3. ff. de J. & J. l. 2. de R. D. l. 7. de ſerv. export. Ariſtot. lib. 8. Etb. c. 11.*
(d) *lib. 3. off.*

munem, eam qua maximè secundum naturam est humani generis societatem, appellat. Omnium autem clarissimè nobis id constat fidelibus, divinitus divinæ revelatæ veritatis consciis, qui communem creatorem, communem Dominum, Patrem, Salvatorem communem edocsumus, qui communem ex communi stirpe sanguinem, qui conserveditium, fraternitatem, denique tam arctum inter nos amoris & beneficæ communicationis vinculum novimus, quam quo nobismet ipsi constringimur: quibus præterea compertum est, quomodo ulterius Dominicâ, Regiâ, Paternâ, Fraternali Societate cum DEO ter Opt. Max. ejusque filio juncti simus, quomodo unum cum sanctis angelis, & nos qui hic vivimus cum piè defunctorum animis, unum sustineamus *πολίτευμα*. Quod si igitur, ratione reliquarum societatum omnium ab hominibus, ordinarum, familiaris scilicet, civilis, commercialis & aliarum pro hominum placito variè coeuntium, socii finem seu bonum communiter curandum participandumque habent propositum, quis dubitabit congruum quoque esse societati, diviniore ab æthere natæ, illi scilicet quæ universo humano generi communis est, finem quoque talem communem habere; & per consequens sociorum h. e. omnium hominum operationes ad eum finem dirigi, & si quidem probè dirigantur, rectas inde dici oportere. Ne dicam nunc & reliquas societates verum bonum propositum habentes ab eodem diviniore instinctu, mediata licet, confieri; quid autem pulchri deesse magis potest ei quod immediate à divino procedit robore, quam quod interveniente labili conficitur manu? Tametsi forsitan negari non debeat, videri ipsam illam communioem humani generis societatem humanam licitam quædam consociatione intercedente magis in arctum coire, bonumque illud sociale simul ac rectum actionis per specialiores istiusmodi societates magis magisque ad specialioem quoque restringi arctioemque figuram. Prout constat bonum hoc rectumque communionemque peculiaris, ac stricta magis esse inter homines, fidei veræ, & ad æternalem communionem simul lucantes socios, quam inter hos, & eos, qui hinc in diversa abeunt; limatiora alios atque alios, intercedere diversi generis domesticarum societatum conjunctos, porro inter hos ipsos quam, qui civili

conjunctione nexi, & rursus hos inter, quam quæ, nec hac, nec peculiari aliqua alia societate juncti vivunt. Quicquid autem, horum sit, de toto genere humanarum actionum, quia non ex arbitrio tantum, sed & in societate viventium hæ sunt, pronuntiandum existimem, præter eam quæ solertiæ ac propriæ destinationis est, quandam etiam alteram rectitudinem has propositam habere, quæ finem respiciat socialem, nec dubitari oportere, quin magis, ex hac quam ex equali illa rectitudine actiones hominum, rectæ possint ac debeant dici; utpote cum illò modò facta actio per finem vagam, ac varium ex arbitrio scilicet acturi dependentem, vagam, atque variam, habeat normam, hoc autem propter finem certæ determinationis statam certamque; imò illò sæpius malam & iniquam, hoc autem verè bonam, ac æquam. Quod autem mensuram statæ perpetuæque rectitudinis, & ejus quæ per excellentiam recta dicitur, cujusmodi est mensura æqui, habet; juxtaque eam sumptum formatumque est, potiori utique ordine rectum videtur appellandum, quàm quod ad regulam Lesbicæ instar figuratur.

IV. Sed erit ut opinor de rectitudine mediæ eo rectius faciendum judicium, quo finis ad quem dirigitur est perspectior; intueretur, igitur quis, hoc agens, paulò accuratius dictum illum, socialem finem, animadversurus, in quo propriè is consistat, an in omni societate bonum is sit, æqualiter omnibus ac singulis sociorum commune, an inæqualiter de eo hi participant, an verò ex parte æqualiter ex parte inæqualiter eò ipsis frui competat. Omissis, quæ de priorum casuum contingentiâ proferri possent: ubi, vel omnimoda sociorum omnium ex natura societatis ipsis competens æqualitas, æqualia singulis deposcat, uti mercatoribus, qui æqualiter contulerunt, in lucro, & damno, & fratribus qui nullâ prærogativa alteri præ alteris gaudent in paternæ hæreditatis emolumentis, æque oneribus accidunt; vel inæqualitas inæqualia exigat; puta si aut collatione distingvantur, aut privilegio sociali alio. Tertium genus competentis ex societate participationis, plurimum in re, & in ipsis quidem perfectioribus societatum speciebus maxime spectatur: Ita nempe æquale bonum familiaribus est, communiri contra vim acris injuriamque ferarum, claudi tectò septoque, susten-

(a) l. 2. de R.
D. §. 1. J. cod.

stentari necessariis ad vitam victu amictuque: Itā civili societate coalitis æqualia ferè sunt, corporis, ac vitæ adversus vim hostilem tuitio, libertas, ab dominio herili, templorum, aquarum, fori, viarum similiumque rerum communium par usus: Sic omnibus simul hominibus communia tribuunt Juris Civilis authores (a) aërem, aquam perfluentem mare, ac per hæc littora maris. Verùm non absolvitur his ac hujusmodi, vel hominum, vel civium, vel familiarium omnium qua tales sunt, ex societate competens felicitas; Neque enim beata satis videri potest illa civitas, in qua, qui virtute, industriâ, nobilitate generis, aut, per alia etiam fortunæ merita provesti, facultatibus, honoribus, potentiâ aliisque vitæ commoditatibus, atque ornamentis præpollent aliis, illa non quæ salva habent intemerataque, atque quilibet ex plebè tenuem suam libertatem, hortulum, pullum, pulstemque, & si quid possideri ab hoc hominum genere possit vilius; non erit felix familia, ubi non Imperii jus patrem, honestior, atque liberalior educatio liberos manet: non benè culta censebitur humanitas, ubi æqualiter probus, atque improbus, opis abundans, atque indigens acceptetur: de minori accepto lucro expositabunt, qui cum iis, quibus plus in commune contulerunt, æquale ferunt, similis est in cæteris ratio. Restare igitur videtur, ut hoc dicatur: Id quod salutem populi, familiæ humanæ, aut cujuscunque alius societatis *bonum* commune dicimus, si universos, partes, & singulos, prout fieri decet, (ex his enim universi constant,) respicias, non in merâ æqualitate participandi, sed in proportionali quadam competentia, quatenus ejus quid, pro societatis cujusque naturâ, vel ad omnes pariter, vel ad quosdam, vel ad hos illosve singulos, pertinet, breviter, in eo quod *cuique, suum, sive competens est* consistere: Sive Imperium illud sit, sive honos, munus, facultas, libertas, vita denique ipsa, sive bona fortunæ, onera, etiam, & afflictiones, & quæcunque alia sint, quæ ad homines, vel communiter, vel sigillatim pertinere solent. Intelligi autem velim, competens hoc, sive sui competentiam istham plenè, ita ut complectatur in sese, quid, cui, quando, quomodo, à quo &c. competat, quia de re forsân alibi plenius.

V. Ex his autem nunc porro videtur colligere esse, quod si

cx

ex fine quatenus, vel vagus ille, ac electitius, vel certus, & ab eminentiori auctoritate determinatus est, per maximam quam hæc res, in vita diversitatem habet, distingvere liceat rectitudinem humanarum actionum: & siquidem præterea congruum videatur rectum ad finem particularem, & arbitrarium tendens ab ipsa ejusdem qualitate dignoscere, & particulare, arbitrarium, solertia &c. denominare; conveniens utique fore, & rectum, rectitudinem, actionemq; rectam ad hunc finem communem, socialem, certum, proportionalem, qui, & id quod cuiq; suum, competensve est, ab eodem dijudicari, ac insigniri: ita ut actio recta nihil aliud hic sit ac dicatur, quam quæ ad finem hunc, ad modum proportionis, adeoque, & ipsa proportionalis tendit, quæve id quod, cuique suum, competensve est, unicuique confertur tribuiturve: v. g. honor, cui, à quo qualis &c. honor; obsequium cui obsequium, tutela cui hæc; res cui & illa competit; puta Deo, angelo, homini, eidemq; civi, peregrino, magistratui, patri, domino, uxori, filio, æquali, sibi deniq; ipsi, etsi quæcunque sint alia, quæ quodam quasi simulacro sociali ad nos accedunt juxta ejusdem analogiam; quomodo sane, & bovi tuo trituranti minus à te competens est, ut os ei obtures, animali juxta Talmudicorum observationem, ut viventi membrum tollas: imo forte solem, aut lunam, cælum, aut terram execrare, quatenus consideres, quod tecum gloriam creatoris enunciant, minus, contemplari verò ac admirari horum ordinem, pulchritudinem, in celebritatem communis factoris, ac domini magis hisdem potest videri competere. Et verò, quoniam communis hæc eaque proportionalis sui-tributiva rectitudo, omnibus prorsus humanis, imò rationalis naturæ, quæ talis, actionibus eadem ferè perpetim præfinita est, si non affirmativè, saltem ut loqui solent, negativè, ne scilicet sociali illi fini illæ adversentur, & ab eo deflectant; & quoniam proinde nulla unquam actio existit, quæ non speciali huic censuræ subjecta sit, puta, rectane an recta minus finis hujus intuitu sit; accedit sanè uti facillime rectum hocce, rectitudo rectæque actio nomina specialia invenerint, & justa hæc, illa justitia, istud denique justum appellatum fuerit, & vice versa injustum, iniustitia, iniustæque actio, quæ ab rectitudine ea deflectunt.

Nem-

Nempe justam actionem omnes dicimus, quã suum cuique tribuitur vel conferendo, vel non lædendo; quã ad honestum, quod idem & justum rectè dici opinor, quatenus id cuique sui-competens est; pertenditur; e contra vero injustam, quã ab hoc limite digredimur. Similis quoque ratio est in usu appellationis justii, injustique, sumptis vocibus, vel pro ipso competente sine, vel, quod proprium hujus loci est disquirere, pro ipsa actione justa injustave, aut aliquo contento sub ea: Justitiam verò, ac injustitiam non tam habitum virtutis, ac vitii, quã ipsam potius qualitatem actionis, quã recta justaq; hæc est intelligi velim, eoque sensu, & vulgo, & ab Jureconsultis vocem usurpari, existimo, in præpatulo esse, quando justitiam, aut injustitiam causæ vulgo dicimus factique, rei que, justitiam à justitiæ Sacerdotibus coli (a) &c. Quod autem, de proportionem hujus generis recti, deque eo, quo id inter universos quoddam naturale, interque hominum partes, positivum sociale, civile scilicet æconomicum &c. est, dici potest, plenius, & pro more suo accuratius de eo sub ipso nomine justii deducit Philosophus lib. 5. Nicomach. quò me brevitatis causa quantum ad hæc remitto.

(a) l. ff. de J.
& J.

VI. Utrumque verò genus recti, arbitrarii videl. quod dixi, solertizque, & alterum justitiæ, si componere quis velit, duo imprimis comparatione hæc institutã offendet notabilia: primum est, accidere iis, quod & separentur, & concurrant, alterum est, hoc illi præstare. Primum manifestum satis in re nobis fit, dum advertimus, homines modò peragere, & arbitrato suo deligere, quæ, & sibi utilia, & simul etiam justa, vel saltem non injusta sunt, prout faciunt, qui suos colunt agros, feras, ubi desuper prohibitio non est, sectantur in suo, solvere proponunt, quæ debent; modò autem contra perficere, quæ sibi quidem, aut alii alicui, vel aliquibus speciem boni ferunt, utilis, aut jucundi videl. adeoque ad scopum particulariter fortè delectum quã compendiosissimè collimant, cum multa tamen injuria aliorum sunt conjuncta, multaque injustitiam secum vehunt; veluti si belli negotium ita quis dextrè instruit, habito delectu, militum instituto exercitio, comæatu, armis, munitionibus, & reliquis, provisus, ut victoriam obti-

obtineat facile; res tamen ita sit comparata, ut & Dei honor., & proximi utilitas omnis susque, deque habeatur, occupatio alieni per fas nefasque, raptus fortunarum hominum innocentium, & similia monstrosa alia evenire non curetur; vesbó, causa belli injusta sit. Hic quidem quoad priorem typum egregius aliquis poterit audiri bellator, ipsumque bellum cautè prudenterque & rectè dici administratum, utcunqve torum istud bellum injustissimum, omnesque actus ejus longissimè à scopo justitiæ communis abscendant: similiter egregium, opifex quisque sibi struere potest ædificium, aut aliud conficere opus quoddam, è materia furtiva tamen, aut in loco, in tempore, ubi non licet; alius arte directò ictu, quem fortè destinat, rectè conficit, aut crimine etiam capite luendo. Quin accidere præterea potest, ut non tantum alterutro, sed & utroque vitio laboret actio aliqua, veluti si injustum bellum æquè administratur ineptè, ex malè quæsito iners extruatur opus.

VII. Jam, quod secundum attinet, puta præstantiam utriusque hujus recti, facile quidem consentiunt omnes optimam, ac laudatissimam, & proinde maximè expetibilem eam esse hæc specie actionem, quæ & justa est, & simul provida; ut & pessimam contra, quæ rectitudine caret utraqve: cæterùm si contingat, actionem qualitate alterutrâ indigam esse, vel etiam oportere esse, si alterum, ut cum altero stare nõ potest, expetas; puta quod minus ad commodum agere possis, si velis justè, aut minus justè queas, si cupias commode; hoc est in quo circa prælectionem luctatur mundus, & probi cum improbis, imò probi secum ipsi, si non iudicio, saltè usu, ac exercitio, perpetuum gerunt dissidium. Laudat quoque dominus dispensatorem iniquum, quod prudenter secepit, & prædicat filios seculi, quando neglecto communi, suam solerter incedunt viam. Verùm enim verò, cum boni magis quam improbi sint audiendi: cum quod è diviniore, ac limpidiore rationis, quam affectus turbido fonte promanat iudicium, magis sit comprobandum: cum actuum justitia ad conservationem pertineat universi, quippe bonum verè commune & quidem singulis membris concinnum, ac cõpetens, propositum habens: Contra verò justitiæ expertis actio à fine hoc divaricet, ac divagetur & ipsa de formis, ad labefactandam in

toto, ac membris pulchritudinem symmetriæ universi nitatur; merito supra hanc divaricantem à bono sociali, illa quæ honesta, ac justa est, actio, suum obtinet locum, in tantum, ut etiam quod pulchrum in illa sit, si solum in campū prodeat non pulchrū, sed deforme; si rem penitus spectes, appareat; scil. quid verè pulchri erit reperire in solerte accumulatione opum, in agili, ac strenua hominum multorum jugulatione, in affabri alicujus operis confectio- ne, si illam per fraudes turpesque machinationes exerceas, istam- eitra omnem causæ justiciam per meram truculentiam peragas, hanc in malam crucem innocentium dirigas; sanè aversabitur: imò horrebit ejusmodi diligentias omnis mens sana, rectumque judicium omnium, quæ sua è meliore modò luto sinxit præcordia: Titan. Pertinet huc flos sapientiæ humanæ, juxta pietatem unicè justiciam commendantis; Cujus, ut infinita omittam, sunt illa Regis sapientissimi, sapientias suas ab hac ipsa commendatione in- choantis, tali facto exordio: *Diligite justiciam qui judicatis terram;* & illa Philosophi, (a) quibus omnes demum omnium virtutum o- perationes, qualitate justiciæ imbutas verè splendescere, virtutesque ipsas omnes applicatâ demum justiciâ hespero, atque lucifero splendidiore existere prædicat. Item illa civilis legislatoris (b) *Unam, afferentis, esse omnium perfectissimam virtutem hominibus, ju- sticiam, cujus bona nî subsecuantur, unumque omnia, aliarum virtutum, fie- ri nihil eorum quæ competant, adeoque, nec fortitudinem laudare sese, quæ non sit cum justiciâ conjuncta, à qua si quis justiciam subtrahat, delictorum solummodo, non quorundam bonorum fieri occasionem: & quæ se- quuntur. Quod autem de præstantissimis virtutum, earundemque; actionibus sapientes vitæque periti dicunt, id multo magis de villiori artificio, vulgarique solertia, indeque profluentibus artibus dicendum erit, cum justiciæ observatione benè, absque ea maligne, sese habere ipsas, & quæ ex iis sunt omnia. Manebit igitur hoc: rectam verè ac propriè mereri dici eam actionem, quæ & justa si- mul est; & hætenus etiam quamvis, quæ ad proprium quendam fini- nem dirigitur, nomen hoc probè sibi tueri, imò forsân eò magis egregie, quò feratur ad hunc, concinnius; contra verò vix esse, uti, quæ cauta, artificiosa, prudens utcumque sit, injusta tamen, nomen*

recti retineat saluum, nisi per laxiorem quãdam analogiam; pro-
ut id tandem etiam usus testatur sermonis vulgaris, cui rarius con-
tinget esse consonum, injustæ actioni recti epitheton immediate
jungi, quin contra rectum inibi communiter desiderabunt homi-
nes. Sed tota hæc res de natura justæ, ejusque differentia, ac præ-
cellentia, præ recto arbitrii, ac solertia, quod appellare libuit,
magis liquido in conspectu erit futura, siquidem utriusque fons ad-
ceatur, utriusque scaturigo paulo penitus introspeciat, Lex videlicet
humanaque arbitraria potentia.

CAPUT II.

De Lege arbitriam homi-
nis potentiam in id quod justum est di-
rigente.

I. Homo ad imaginem DEI habet, esse ἀνθρώπων liberioris poten-
tia, cum dependentia tamen & conditione propria natura congruã.

II. Hæc potentia, quam primam naturalem, vel etiam facti appella-
res, & per organa, quibus sese habet exferere, varia, & prima quãdam
causa humanarum actionum omnium est.

III. Ut aliis rebus ita & actioni suam aliquod quod materiale & for-
male est: illius loco, motus seu aliqua motiva vita ratio, hujus vice circum-
stantia esse possunt.

IV. Potentia prima hominis duplex est; aptitudo ad motum, &
tumq; multiformiter edendum; & arbitrium istum certiformem effin-
gendi.

V. Vis arbitrii, seu quod idem dictum est facultas deligendi, est cum
cognitione destinatio.

VI. Hujus libertas ex sese, ad nos terminos potentia aptitudinis, in-
definita est lætivarantia.

VII. Ne autem hæc ipsa arbitraria libertas, simulò insuper ad in-
ordinatæ affectus, & cupidinis proprii, juxta positò, in præjuras naturæ
terminum illi posuit terminantem divina providentia legem.

VIII. Et eam quidem, ut & reliquis creaturis fungit

IX. Ita est homini, cui pro conformandis dirigendisque actionibus moralibus ad finem iustitiæ idem lex præstat, quod artificii regula ad suam pro suo operationem.

X. Infiti lex natura menti nostra est, sed modo magis mirandò, quam qui verbis possit exprimi.

XI. Lex natura, et si quæ est universalis divina alia, vim suam, atque imperium per omnes hominum societates diffundit.

XII. Legesque harum positivas sibi habet obnoxias.

XIII. Quin lex positiva ea demùm verè jus lexque est, quæ vel ipsum jus naturale, vel jure naturali suffulta est, munitione.

XIV. Exempla legum, quæ civilis nomothetica reponere solet, ex merè naturalibus.

XV. Munitur natura habens leges, quæ ex hypothese sunt evitandi majoris inconvenientis. Item arbitrii alicui jure competentis, de aliis quibus liberè statuendi.

XVI. Cavendum his, ne hypothese hæc ad naturam magis turpia, aut pernitius illicita subfigatur.

XVII. Modus legis conserminandi potentiam hominis ad actus justitiam, quæ terminorum ejus vis ac necessitatio.

II.

(a) Gen. 1. v. 26. et seq. c. 5. v. 1. c. 9. v. 6. Sap. 2. v. 23. Eph. 4. 24.

Placuisse constat (a) naturæ rerum, sive qui melior natura, principium ac conditor omnium est, Opt. Max. DEO, præ aliis suis operibus, quæ quidem in corpore constituit, hominem ad imaginem suam condere. Jam verò divini primum archetypi esse, existere automaton liberum, h. e. & potentiam habere Deum agendi ex sese, & quiddam liberè agentis, cum ipsa tot rerum productio, ad quam nulla eum necessitate adactum esse ullo modo fingi potest, (quid enim DEUM coëgisset aut necessitatem ei imposuisset) evincit, hæc rerum superna conservatio, mirabilis, præter vim ac destinationem inferiorum agentium, directio, & arbitraria multarum divinitus proficiscens rerum abolitio ostendit. Omnia, quæ vult facere potest Deus ostendit, qui in cælis est teste divino psalte. (b) quod facit Deus adest, et quod vult necesse est ut fiat, dicitur cui vult omnia, movere montes, regiones, regna transferre de gente in gentem.

(b) Ps. 115. 3.

ingentem; corda hominum movere; ad liberam ipsius pertinet potentiam. (a) Ut igitur in his quoque, potentia sc. & libertate arbitrii, (2) *Eccly. vi. 15.* archetypum suum modò quòdam suò referret homo, còvenientissimum apparet visum fuisse aeternæ voluntati, cui illum ad imaginem, ac similitudinem sui creare placuit. *Hiob. 9. 5.* Quin ita effectui fuisse datum, & existere, quem homines spectamus hominem, *seq.* autè ipsa vis multipotens, ac multò liberum, sive arbitrarium; ipsa vis humana cognoscibilis scire facit homines. Dico verò modò quòdam suò, putans eò, quò immensa illa DEI sapientia liberrimumq; placitum eam sui similitudinem effectam ac determinatam voluit: neq; enim Deus in quo omnia infinita, alium potentia, ac libertatis infinita creare voluit, ita enim alterum creasset Deum, quòd ipsum DEO divinæque essentia haud congruere, vel ipsa mens nostra paululum in sublimius rapta quòdam modò palpare incipit. Quòd igitur in DEO infinitum, in homine finitum, ut esset necesse fuit. Neque verò etiam imaginem idem necesse erat esse, quòd erat id cuius fieret imago; aliud enim est idem cum altero esse, aliud alterius esse imaginem; ut proinde de humana hacce tum agendi, tum eligendi seu arbitrandi potentia; licet divinitatis aliquam imaginem præferat, putari tamen non debeat, ac si aliquid sit absolute ex se, aut in sese subsistens, cum nullà ab altero aliquo dependentiâ; certè labasceret; & in nihilum nostra redigeretur potentia, si non ab omnipotentia eius in quo vivimus, movemur, ac sumus nos, cui ut ortum ita conservationem suam debent bona omnia; ea quoque sustentaretur, ac foveretur; unde ad eò quicquid de automatâ humanâ potentia dicitur, cum ea hæcenus dependentiâ intelligendum est, quæ creaturæ omni, cui liber tamen secundum suum ab ipso conditore determinatum modum, communis est: quam quidem, sive sustentationis, sive dependentiæ rationem configurare, dubito an concinnum satis possis; quæ enim humana mens intimum divinæ potentia agendi modum intimius scrutari, nedum verbis lingvæ delineare poterit. Ruditer forsàn adumbrares, peccata automata ab hominibus è rebus inanimis confecta; quæ pessum ire; ac brevi disturbari, corrumpi; & à motu quiescere necessum fore, nisi fulcris, humanâ industriâ fixis, allaque humanâ curâ fu-

stinerentur, conservarentur inque aptitudine ad motum juxta continerentur. Verùm quocumque non satis comprehensibili modo, hæc qualiscumque dependentia sese habeat; in eo sese potest efferre humana *averguaría*, quod præter spiritalem & angelicam in creaturis, divinæ magis propinquam non agnoscat. Nam etsi qualibet naturâ suâ se moventia aliquid similitudinis hujus participant, insensata simul ac sensu prædita, veluti cœlum, plantæ, animalia; nulli tamen harum creaturarum æquæ arbitrariæ libertatis & variegatæ aptitudinis potentia movendi sese agendi que est, atque rationali homini.

II. Cæterùm neglectâ curâ, quò modò dependentiam humanæ illius sui potentie adumbrare, vel etiam concipere queas, quam multum aut parum similitudinis illa cum divina habeat; hoc quidem apparet, eandem homini datam esse longè plurimam, sive ad actum ipsum, sive ad delectum agendi respicias. Si nomen ei quærerès; Disciplinarum studiosi potentiam naturalem (hominis) fortè appellarent; intellectu vim conceptivam, appetitivam delectivamque & si quid aliud ab intra ad caput, atque principium cujusque actionis concurrat, ipsamque porro concepti, appetiti, delecti, executivam, per obnoxia organa, quæ tum ipsa sunt proprii corporis membra, tum alia voluntati parentia instrumenta, tam inanimata, quam animata, animalia hominesque, integræ societates, civitates, exercitus &c. scilicet per ejusmodi sensibiliter ad extra, procedere humanam actionem, sive ad eam agendi vim, observare est. Quod autem naturalem eam quoque appellem hujus potentie partem, quæ per organa à corpore nostro separata, executiva est, id intellectum quidem velim quoad caput actionis, & principium motus, perque modum quendam connexivum eorum, quæ remotius agunt, cum eo, à quò prima impressio hóc, vel illò modò agendi fit atque in hæc profluit. Sanè ad cujus unius delectum, voluntatem, præcepta, integra procedunt agmina; à cujus nutu dependet, res maximas effici, illum imprimis potentem dicunt homines, etiam citra considerationem jurene an injuriâ hæc aut illa possit; unde si non naturalem, saltem *facti* potentiam aut alio simili modo eam liceret dicere, ad differentiam legitimæ, seu illius ejus

ejus modi, quò lege confinita est. Distinctam autem esse potentiam quandam facti à legitima manifestum facit, quod multi multa sæpè possunt efficere, etiam per externa ista sibi obnoxia organa, quæ tamen lege approbationem non habent, imò juri adversantur. Id verò in sensus incurrit, quod pro diversitate subjectorum organorum, horumque subjectionis, diversum modum, potentia hæc, sive naturalem, sive facti totam ejusve partem appelles, habeat, diversisque hominibus multum diversa existat, quoad efficaciam; dum, qui alios bonitate ingenii, virtute conrará, acquisitâque, agilitate, ac robore corporis, bonis fortuna, honore, divitiis, famulatio, subditorum multitudine præcunt, hisdemque additius liberiusque imperant, longe amplius rerum valent gerere. Deinde facile quoque putem constare ἀποδύαμιν hæc, omnium vitæ, humanarumque operationum, quarum quidem homines ipsi quæ tales citra externum impulsu auctores existunt, sive parvi sive majoris, sive maximi momenti illæ sunt, fontem quasi, ac scaturiginem esse; eoque potentiam hæc & hominum actiones rationem quandam causæ, & effectus ad invicem habere.

III. Quoniam igitur omnium rerum operumque effectorum commune porro est, duplici constare essentiali, eò scilicet ex quo, & eò per quod, sive id ipsum quod certo modo, nunc formatum quidque est; materiam & formam appellamus; & quia hoc; duplex quoque producens, sive efficiens causale eandem res agnoscere, unum formæ, materiæ alterum: hinc idem quoque videtur licere augurari de actione humana, & quæ causâ ejus esse ostensa est humana sui-potentia: illam nempe quando prodiit, si non verè ac propriè (quis enim propriè materiam putaret actionibus esse, qualis rebus corporeis est) saltem quid instar materialis, ac formalis rei cõplecti, hæc verò ut productivam utriusque effectus consideratam duplicem quoque esse. Ut autem, antequam applicatio astruendi fiat, suppositum lucidius versetur in oculis, respiciat velim bonus lector, ad res cū arte tñ natura formatos, & per facile deprehenderem ita, ut dixi, esse, pallium nempe, domum, civitatem, frutices & infinita ejusmodi alia, materiam habere pannum, ligna, homines, elementa; & ipsa tandem simplicissima elementa, ut naturalium.

rerum indagatores ostendunt, ex quodam esse, quod primam appellam materiam. Eadem verò non minus suam quoque habere modò nunc, postquam hoc aliquid tale esse ceperunt, formam; seu, ut ferè Aristotelis fert philosophandi ratio, esse aliquid formatum, modò, quò pallium, domus, frutex, civitas aut simile quid tale sunt. Similiter attendat velim, quomodo talium duplex quoque causa facultasque effectrix existat, dum v. g. in artificialibus & iis, quæ interveniente humanâ operâ efficiuntur, alia penè facultas est, quæ ligna, lateres, pannum, & similia suggerit, alia quæ ædificium, vestem, & cætera talia exinde conficit formatque. Ubi quidem & porro apprimè notandum existimem, gemino isti rerum essentiali, materiæ & formæ, geminas facultates effectrices contingere in diversis subjectis; sed & in eodem. quomodo id imprimis in naturalibus vegetativis, quæ & ipsa naturæ quædam activa, effectivaque; *αὐτόματὰ* sunt, naturales Philosophi observant, quando duplicem quoque potentiam, ad id quod inde fieri formarique debet, inibi agnoscunt; unam scilicet potentiam, seu aptitudinem materiæ, quâ illa res, illud corpus, aptum natum est, ut hoc, aut illud inde queat exurgere, aut prodire, quâ v. g. semen est, aut radix, unde homo aut planta, possit nasci, non lapis, aridumque lignum: alteram verò vim formativam, seu plasticam, quam dicunt; sive temperatus cum humore calor, sive quid aliud divinius illa sit, cujus vigore, actuque formâ quali species prodit. Et verò, quæ in hisce hujus concurrentiæ ratio est, eandem, aut similem quandam ex ista similitudine causæ, & effectus, humanæ quoque actioni rationalique potentiæ convenire, si liceret, augurarer. Equidem (ut asserendo incumbam pressius) quid materia, quid forma actionis, quid materiali, seu receptivæ, itemque formativæ, seu plasticæ facultati in hac potentia respondeat, minus fortè est conspicuum; interim cum ea, quæ genere actio est, variâ prodeat specie, variaque formâ, utique commune quid subesse tot diversæ formæ actionum speciebus videri potest, quod saltem ad instar materiæ se habeat, & aliquid saltem quasi materiale actionis constituat, utcumque id separatim sensus nostros non incurrat; eò quidem minori miraculò, quia ut materia rei sensibus dignosci queat, etiam in rebus corporeis

natu-

naturalibus, non perpetuum est, neque enim elementum aliquod purum, v.g. ignem, aërem, in metallo, aut alio perfectius composito, formatoque à natura corpore, sensu dignoscere quisquam potest; utcumque idem rei adest, sub forma tamen cooptatum. Unde adeo dico minus mirari liceret, si quid actioni, materiae instar statueretur esse, licet oculis id non cernatur: utpote, quod non nisi sub forma formatâque actione id ipsum forte procedat in medium, intellectui magis quam sensui obvium, ac comprehensibile. Sed quid illud foret? forsitan, quia omni actioni, præter ea quæ circumstantiæ dicuntur, motus quis, seu ipsa motiva aliqua ratio communis est, hæc erit, quæ instar materiae ei est; & quia circumstantiæ communi sapientum placito sunt, quibus actionum species formantur, immutanturque, in his forma actionum videri potest consistere. Sed de hac re, puta in quo propriè consistat generica, & quasi materialis actionis ratio, in quo, aut quibus ejusdem forma, ac differentia specifica, forsitan aliò in loco dicendum veniet ulterius. Hic breviter in caput rei digitum modò intendisse velim. Dato autem & materiali, & formali actionis, ut effectus potentiae propriis, circa ipsam potentiam augurium illud etiam fortius videtur exurgere, hanc nimirum duplicem quoque esse, eò fine, ut geminâ quâdam operâ ad utrumque illud actionis essentialè queat defluere; non obstante, quod in uno subjectò utraq; vis jungatur, cum, ut ante monebatur, & hinc cæteris naturâ suâ agentibus idem fieri accidat.

IV. Nec verò dubitabit fortasse aliquis geminam statuere homini ad actum producendum potentiam, qui cernit, & fatetur, plurima esse, quæ homo agere aptus, natus factusque est, verbo, quæ potest, e.g. ambulare, mercari, militare, legere, scribere, &c. nec tamen agit, nisi eadem etiam arbitria deligat; cujus verò delectionis arbitrii que vis seu potentia itidem penes eundem sit. Item, qui animadvertit diversum esse, posse quid vigore virium expedire, & id ipsum quod expedibile, posse quoque expediendum deligere, aut non deligere; utrumque verò illud posse, ut in eodem homine concurrat, ita & in actum formatum notabiliter prodire, actu tamen modoque diverso, executivo scilicet & præformativo, quos diceres,

C

Illum

illum quendam intelligens, quo quasi materiale actus cum apprehensa forma tanquam à matrice foveatur, edaturque; hunc, quo formam eandem, antequam edatur, cuidam quasi matrici, quæ enixura sit inditum imprimatur. Describeret quis, sive duas, hæc potentias sive unius acti-factivæ potentia: virtutes partesve duas, quod altera, ad instar materiae primæ (prout hæc quidem ab aptitudine varias recipiendi formas in physicis describitur); seu alterius rei materialis, multiformabilis, ad actum edendum quasi indefiniti-formis sit, quodque nihil aliud eam denotetur, quam valorosa quædam hominis aptitudo ad varii generis actus producendos, quos tamen formatos non producat, nisi per impressionem formæ aliunde sive ab aliâ sibi sociâ potentia factam, quæ quidem ipsa imprimens potentia, dicta illa præformans altera sit, naturam suam edendarum actionum plasticam, per modum, quo quasi in matricem, potentiam agat, ad certas formas actiones eam determinans, propellens devehensque. Forsan etiam conciperet quis, rationem utriusque facultaris seu virtutis, eandem ulterius ad invicem comparando, per modum respectus, qui inter servum ac dominum, discipulum atque magistrum est ad actus operumque confectionem, quæ tales concurrentes; ubi illi apti licet sint, potentesque, plerumque multiformiter efficiendi, non efficiunt tamen, expectantes horum imperium, instructionemque, quæ quidem instructio ex horum eandem potentia procedens, illis imaginem quandam, atque ideam futuri actus aut operis præsternit, juxta quam discipulus scilicet aut servus, non autem magister, aut dominus in esse isthæc producant; non autem ita producturi, si citra illorum præscriptum datumque mentibus ipsorum modulum permansissent. Puto qui ita utcumque, hanc potentiam, ut in re est, dignoscatur, illum multiformabilem isthanc atque instruendam, potentiam forte aptitudinis, hanc arbitrii seu facultatis deligendi hominis diceret. De priori, quæ homo quidem aptus est, ac valorosus, per subjecta huic parentia varii generis organa, ad datam impressamque ex arbitrii delectu ideam actiones producere formatas, res videtur expedita satis, de posteriori quæ formam impressivam est ejusque de ratione paulò amplius videndum.

V. Arbitrium seu vim deligendi hominis, eam esse, dicitur debet

debere hominis facultatem, cujus impressione idem, ejusve aptitudinis dicta potentia, ad formalem determinetur entendum actum, ex dictis patet. Videndum cujus subjecti, quarumve partium sit; quantum habeat ex sese latitudinem; & qualem denique commixtum cum aptitudinis, quæ dicta est, potentia, sumpta, à lege, conformationem patiatur ad justum; Cujus, (cui quidem intimè, ac radicaliter in hæreat,) subjecti sit, ex ipsò, per quem sese exserere, cujusve esse, ipsa hîc dicitur, *actu deligendi*, colligere est; animi nimirum hominis, utpote cujus intimum atq; primariò proprium est electio. Quando autem porrò hujus subjecti duæ sunt, sive facultates constitutivæ, sive partes; intellectus & appetitio, ut vulgo, & sapientibus est notum. Illius autem actus est, cognoscere, hujus destinare, aut impetere. Extra dubium autem est nullam fieri delectionem absq; utroque, nemo enim incognitum deliget, aut eligisse putabitur, sine destinatione quicquam; consequens igitur est, & gemini subjecti, & geminarum partium eam esse, atq; id junctim quidem, ita ut eadem sit, quæ intellectus, voluntatisq; complicata facultas, modò quo hi ad actum jungi solent, quò nempe præcedentem cognitionem sequitur destinata præsumptio, aut præsumens, sive destinata appetitio, quæ quidè ipsa jam plena, ac propriè dicta præelectio est. Unde porrò vis hujus deligendi arbitrariæ, haud difficultèr colligere est definitio, sive essentia; esse nimirum eâ vim præcogniti (certi) destinandi, sive etiâ esse cogniti prædestinandi. Et porrò actum ejus propriû, qui deligere est, esse cognitû prædestinare, appetere, sive impetere; verbo, hunc esse præeligere, illâ vim præeligendi. Quam quidem naturam commodè exprimere satagens Aristot. (a) eandè hanc arbitrâdi, seu eligendi facultatè *λογιστικὴν* (a) lib. 6. Ethic. 2. suâ lingvâ appellat, intellectû appetitivû aut appetitionem intellectivam esse asseverans. Eandem quatenus in tractu aliquo, & ante ultimam destinationis terminum consideratur; consultativam; quatenus verò in extrema definitione acquiescit, conclusivam quis diceret, *βουλευτικὴν ὁρεξίαν* itidem alibi definit Philosophus: (b) constat, cujus subjecti, & partium sit arbitrium, visq; eligendi hominis, simulq; cum his, quid illa sit, & qui ejus actus, per quam illa potentia appropinquat ad actum conformatio, quæ de thes. præc. dictum est, fiat.

VI. Latitudo quam ex se hęc vis habet, æstimanda erit ex libertate h. e. impeditenti carentia, quā sibi gaudet. Sed impedito arbitrium nostrum ex se carere dixeris in infinitum; eoque esse tum possibile, tum impossibile rei, prout etiā id de voluntate notat Aristoteles in Nicomachiis. Cæterum quia per naturæ necessitatem inanis est electio impossibilis, sequitur igitur, quatenus ut formativum actionum humanarum consideres arbitrium, primum omnium ad possibile agendi id restringendum esse, possibile autem unicuique agendi sunt ea, quæ ex ipsius aptitudine possint proficisci nõ ex aliquo ultrā, quæ propter ad hujus usque terminos illi quoque laxatio potest esse non ultra. Et dicendum, libertatem arbitrii acti-formativi, seu ipsam arbitrariam acti-formatricem potentiam, terminos habere eisdem, quos illa, quæ aptitudinis, quam & executivam diceris, potentia est, habet. Intra hos autem, quod porro addendum, eandem pro illo effectu ex se interminatam, ac liberam esse, ita, ut homo qui hac arbitrariā deligendi potentiā usitur, hæcenus, vi hujus sibi relicta, quodcumque valeat agere, possit & eligere, licet hæc res cuivis fortè non continuo omni careat scrupulo. Quæ enim absurditas, dixerit quis, quæ confusio rerum, quæ tibi libet posse, quid libet? Sed tenendum omnino existimem, quod ponebatur, idque partim deberi archetypo iterum, partim probari sensu. Deo ter Opt. Max. ut potentiam, ita & libertatem esse infinitam, facile dubitabit nemo; quid enim Deo divinæque infinitudini terminos posset posuisse? unde statim liquet, in Deo quousque, & quam latè quidem patet potentia agendi, eoque usque, & tam latè etiam patere potentiam ejus deligendi. Mireris igitur si, quod propinquè admodum DEI imaginem præ se fert, quamvis non ad DEI infinitudinem, potentiā, ac libertate, accedat, quod ei, quod extra Deum, atque à DEO est, non convenire ante dixi, si modo non per similitudinem DEI, quam fert, ad suam sibi usque datæ potentiæ latitudinem, libertate hæc deligendi fruatur. Porro verò ita hominibus contingere, si quidem rem ut in se est respicias, quotidiana evincit veritas, dum homines ad summum potentiæ suæ imò ultrā, vanè licet, deligere videmus. Unde, & nomen hæc arbitraria deligendi vis accepit, quò libertas ar-

bitria-

DE POTENTIA & LEGE.

bitrii, arbitrium liberum, imò unà voce, vel arbitrium vel libertas dicitur.

VII. Sed hic tamen non abs re nec sine causa in admiratione quis peristeret, cogitans, quomodo tanta statuatur arbitrii libertas, ut quicquid unusquisque possit agere, id etiam liberè queat deligere, & ad formatum actum perducere! cum si hoc admittatur, privata simul, ac sociali hominum vita, imò naturæ rerum aliquid insupportabile statuatur, quippe quod in potestate hominum hoc modo sit, & bona, & mala peragere, & in his ea, quæ ad destructionem & sui cuiusque ipsius & aliorum hominum, & omnis humanæ societatis, privatæ socialisque commoditatis, ad everisionem denique naturæ, & maculationem gloriæ conditoris ejus grassarentur, siquidem indifferenter in medium prorumperent. Verum scivit hic quoque almighty rerum conditor, atque conservator pro immensa sua sapientia, ac bonitate remedium dare, limitemque non ponere tantum, sed & notitiæ hominum (& si quæ præterea simili indifferenti gaudent arbitrio) imprimere, cujus beneficiò incongrua tum arbitrii tum effectiva potentia declinatio, & à rectitudine, ac bono universali vero (quod cuique suum esse antea est dictum) ad pejus digressio possit, imò sub interminatione proprii exitii necessario debeat ab iis evitari.

VIII. Posuit igitur inquam DEUS, neque eum hominibus tantum, sed & omnibus tam inanimatis, quam animatis suis creaturis, limitem justum, juxta quem fierent, constarent, quiescerent, ac moverentur omnia, in finem bonumque cuique à sese præfinitum; quando universam hæc rerum machinam, ut hoc, quo spectatur ordine, & quæ singula in ea sunt, hac etiam qua videntur bonitate, constarent, primavo omnipotente illo fato ordinavit: (a) firmamento ut constiteret inter aquas; luminibus, ut vicissitudines temporum darent, legem dixit; quando terræ suam posuit mensuram, & regulam ei superinduxit; quando mari suas clausit portas, huc dicens pervenias, & non ultra, hic est ubi sistere debent superbi usque; fluctus tui; cum telluri, & aquis injungit, ut gramina, herbas, arborum, ut animalia producerent omnis generis, & rursus his, ut fructus & semina sua ferrent secum, ut crescerent, ac multiplicarentur;

(a) Gen. 1. Job 38. & passim.

tur; summâ, quando sapienter ordinavit omnia. Limes autem & ordo rebus istis omnibus à Deo constitutus datusq; nil aliud est, quàm ipsa divinitus condita connataq; naturæ, quæ dicitur, lex. Quam equidem non restringent ad solam rationalem naturam, aut hominē, qui animadvertunt, omnia etiã inanimata ejusmodi ordinatâ vi, divino isthoc primariô effatô cuiq; rei inditâ, & constare, & bona, ac cōpetentia quævis peragere. Prout id etiã agnovit Plato, *legem naturalem* judicans *omnibus ab authore naturæ inditam*, *hominibus autem nobiliori modo*: quousq; Aristoteles hujus juris peritus fuerit, inferius recurret dicendi occasio; aliorum testimoniis, ut rem claram pluribus confirmem, non est opus; tantum illud Justiniani haud prorsus absurdū esse dixerim, cōtra quã nonnulli volunt, ubi *ius naturale* dicit, *quod natura omnia docuit animalia*, & quæ sequuntur; non tantum, quatenus bruta lege naturæ ad hæc, aut illa jugiter quasi agitentur, in modum, quo & vegetabilis quævis, aut etiam alia naturæ moventia opera propelluntur; sed etiam quatenus similitudine arbitrariæ cujusdam potentiae, ad naturam hominis aliquid usq; accedentia, istius sui qualiscunq; arbitrii, & per hoc potentiae determinationem, suo quali modo, agnoscant: quid enim aliud esset quod impediret canem, quò minus appetitu stimulatus in omnem offam involaret, equum, taurum, quò minus calce, aut cornibus obvios quosq; pro titillante libidine impeteret? dixeris poenas metuit tale animal; sed quomodo animo illud suo, istas poenas futuras concipit, & quidem ob hoc tale suum factum? ne dicam de quorundam multis obedientiæ, itemq; beneficentiæ specimenibus, quas dominis, ac benefactoribus suis exhibere studeant: quæ omnia si non ipsam ejus quod rectum est quandam cognitionem iis inesse doceant, nolim enim adeo duro modo loqui, saltem simulachrum quoddam ejus, quoad quædam, quæ convenient, in iis quoq; reperiri videntur ostendere. Sed missis his ad humana convertatur cogitatio.

IX. Limes ordinati, & recti, puta ejus quod ab eminentiori autoritate provisioneque tale constitutum est, tam finale ac ultimum quàm quod ad hoc medium est, sine dubio homini omnique humanæ vitæ lex est, quæ dicitur: *Id præstans homini pro dirigen-*

da a-

ditione ad bonum morale verum (ita appellare liceat & actionem justam & id quod cuique suum justumque; de super deputatum. est;) quod artificum materialium, tum mentalium; quæ ipsum præceptum est, regula, ad bonum artificiale, quod perfectio operis est, pertingendum. Scilicet in potentia cujusvis opus facientis est, operando multifariam hallucinari, ac deflectere; quò minus quam rectissime ad perfectionem operis, pertendat, nisi juxta regulam artis stare pergat; Id quod videre est in iis, qui vel præceptis artium non imbuti, vel imbuti quidem, operantes tamen ad illa non attendunt, aut etiam normam quæ indigent non adhibent. Ità factè & in potentia hominum moraliter agentium est, (liceat autem nunc potentiam arbitriumque; promiscuè appellari, quam antea humanam facti potentiam, in aptitudinem, & arbitrium distinximus, quia nempe, & utraqve illa vis vaga est, & simul etiam in quolibet actione producenda concurrens; unum compositum existat, efficiatque; à fine morali multifariam exorbitare, imò in contrarium ad pessima quæque; grassari, ut communis testatur vitæ experientia, nisi ad quandam normam rectè in vita operentur. Uterque igitur tam artifex mechanicusque; opifex, quam moraliter agens, ut quæ rectissime ad finem suum pervadat, æquè regulam opus habet, ille artificiali suâ, hic morali, quæ, lex, præceptumque; morale est. Esse autem illud ipsum; unde isthæ actionum directio constat, legem, jus, præceptaque; & si quò alio nomine eadem res veniat, nunc pono; neque enim ex natura rerum aliud quicquam de promere licet; unde spontaneæ aliæ actiones nostræ, tale habeant immediatè directorium, quam id quod legem dicimus; nisi fortè eo in loco autorem ponas legis. Sed hic quidem est, à quo vim illam suam directivam lex seu regula moralis habet; adeò ut haud quoque; inficiandum videatur, ab hoc originaliter eam directionem pendere. Ceterum quia ipse ille autor per legem dirigit, & quidem non eodem modo; quo manu prehensens, raptansque; pellensque, ita enim omnimodò necessaria nostra foret actio, nihil retinens spontaneæ, quod naturæ; juxta archetypum, arbitrariæ confectæ inconveniens esset; sed quatenus sermonis fatusque legalis natura eam directionem, admittit, factam, non compactione quadam corporei

claustrum, quod personæ constringat membra immobiliaque reddat, sed ostensione, ac descriptione limitis, intra quem ad obtinendum finem, evitandaque digressionem ejusdemque incommoda, actioni decurrere conveniat, authorem quidem legis originem primamque directionis causam; legem verò proximam eandem, ac immediatam esse dixeris: idque per omnem humanam vitam omniaque societatum humanarum genera.

X. Et posuit quidem fatusque est primum omnium summus author universi, universo humano generi vivendi agendi que legem; ita ut cuius hominum eam connasceret; quod advertentes cautiore, etiam ignari veri DEI veraque originis hujus legis, nomen ei indidere legis naturæ seu naturalis. Nobis qui perfectiori pollemus Theologiâ, etiam divina naturalis dici meruit. Et dari quidem talem divinam naturæ insitam legem, uti quilibet saniori utens ratione, se ipsum modò consulens suaque; mentis scrinia perlustrans facile deprehendit; ita multò sapientum testimonio comprobatum est. *Legem mentis, jus cordibus nostris inscriptum, veritatem à Deo, gentibus manifestatam, dicit Apostolus (a) Nulla est anima, ait D. Augustinus (b) in qua non loquatur Deus, quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi DEUS.* Tertullianus eleganter (c) *Ante legem Moysi scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus custodiebatur. Nam unde Noë justus inventus est, si non illum naturalis legis justitia præcedebat? unde Abraham amicus DEI deputatus, si non de æquitate, & justitia legis hujus naturalis? Hoc idem jus naturale illud est, quod Justiniano nostro, divinâ quadam providentiâ constitutum semper firmum, atque immutabile permanere dicitur. (d) Plures, qui legem hanc naturalem profitentur citat Hugo de Roy, de eo quod justum est; (e) ubi etiam exempla refert, quomodo non boni tantum, sed & mali eam agnoverunt, veluti Cainis, qui & malefactum suum, & pœnam ejus inde dijudicabat; (f) Pharaonis, qui Dominum justum, se verò & populum suum injustum pronuntiabat (g) sed quid in re manifesta opus est testimoniis? Id saltem aliquantò magis in obscuro videri possit positum esse, quomodo lex illa à Deo naturæ nostræ insita sit, sive, quæ ejus ratio existentis sit in nobis? utrum ipsa enū-*

(a) Rō. 2. & 7.

(b) lib. 2. de sermon. dom. in monte.

(c) adv. jud. c.

2.

(d) S. pen. de J. N. G. & C.

(e) l. 3. l. 1.

(f) Gē. 4. 13. 14

(g) Exod. 9. 27

ciata legalia, Φήμαι & oracula divina menti hominum impressa
 sint, in modum quò quædam oratio chartæ solet inscripta extare;
 an eò saltem modò, quò enunciatum aliquod per aures, oculosve
 intrans, menti nostræ infigitur; an verò ita, ut potentiam tantum
 quendam animo nostro divinus fabricator indiderit, cujus ope
 mens à rebus objectis excitata, vel ipsa ad æternam formam hæc o-
 racula procedat, vel divinitus jam formata conspiciat; id dico co-
 gnitu paulò videtur obscurius, & esse hîc, in quò divinæ sapientiæ
 opus admirari potius quàm multis scrutari liceat. Nec verò te-
 merè à quoquam hunc modum determinari videas: tametsi plu-
 res prudentes, & accuratiores rerum contemplatores mentem
 hîc intervenire, rationem, itemq; actum quendam rationis, admit-
 tant: qui legem naturæ *dicitur* dicunt *recta rationis; legem mentis;* (a) Rô. 7. v. 23.
 (a) *jus quod naturalis ratio inter omnes homines constituit* (b) *quando ra-*
 tio naturalis quasi lex quædam tacita dicitur liberis parentum bene-
 ditatem addicens: (c) *dicitur* recta rationis Hugo Grotius definit
 (d) *judicans actus alicui, ex ejus convenientia vel disconvenientia cum*
 ipsa natura rationali, inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem mo-
 ralem, ac consequenter ab autore naturæ DEO talem actum aut vetari,
 aut præcipi. Deo & recta rationi parere idem esse, Hieroclem (e) as-
 serere, ait Du. Roy. (f) plane Aristoteli (g) γνώμη inter divines
 mentis refertur & νομοθετικὴ κρίσις, *judicium sive vis animi ju-*
 dicandi æquum definitur. Cæterum utcumq; circa modum ferendi,
 cognoscendi, aut applicandi hujus legis serres habeat, id sufficere
 nobis potest, cognovisse: legem quendam divinitus naturæ nostræ
 inditam esse, nobisq; adjacere atq; coexistere directricem ac recti-
 catricem actionum nostrarum ad bonum verum morale, itemqve
 servatricem à deflexione ad malum & injustum. Legem au-
 tum quando dico, utiq; multitudinem, intelligo præceptorum na-
 raliæ tum primorum & particularium magis, qualia sunt be-
 neficario faciendum bene, promissa esse servanda, auctori quemq;
 o, & ei qui summæ eminentiæ est tribuere oportere honorem; li-
 ce ex re sua fructum pro arbitrato percipere, quod nullius est sibi
 iniuriæ occupantem acquirere: tum deductorum ex hujusmo-
 di *maximè* universalium cujusmodi dixeris esse: hæc est vi-

(a) Rô. 7. v. 23.

(b) §. 1. J. de J. N. G. & C. l.

9. ff. d. J. & J.

(c) l. 7. de bon. damnat.

(d) l. 1. c. 1. n. 10 de jure belli ac pac.

(e) in Comm. ad Carm. Pythagor.

(f) l. 1. c. 1. d. 1.

(g) lib. 6. Eth. c. 11.

vendum, neminem lædendum, suum cuique esse tribuendum: Dili- gere nos oportere Deum Dominum nostrum ex toto corde, ex to- to animo, ex totis viribus nostris, & proximum sicut nos ipsos.

XI. Atque hæc divina naturæ lex, eò ipsò quod toti huma- no generi, cui lata est, præsidet, per omnem hominum societatem, sese diffundit, puta non eam modò quæ universalis omnium est, sed quascunqve etiam humanitus constitutas; civilem videl. domesti- cam, mercimoniam, & reliquas: idq; propter subjectum, propter subordinationem, & propter ipsum cuius ergò hæc posita est finem. Propter subjectum, intellige illarum particularium societatu, ho- mines videlicet, quos illa lex tanquam vigor publicæ supereminen- tis Majestatis, contra quam nec occupatio potest valere ulla nec præscriptio, semper sibi obnoxios habet omnes. Propter subor- dinationem, quatenus dari nequeat humano instituto coadunata societas, quæ non in illa hominum omnium divinitus constituta, societate contineatur, nisi aliquam extra mundum, aut extra mor- talium individua velis ponere; jam verò ita comparatum est, ut le- galis præceptivaq; superioris societatis vis, inferiorum subordina- tæq; auctoritatis societatum socios obnoxios habeat, & ad obse- quium paratos, prout id liquet exemplo civilis, & reliquarum sub ea comprehensarum societatum, quando legi civitatis per quæ- litatem civicam cives omnes tenentur, utcunq; in domo, in tribu, in mercatoria, aut alia societate constituti sint. Propter finem, denique legis naturæ, qui est, ut cuiq; suum sibi competens ob- veniat, convenientissimum est, ut reliquæ societates cum suo ordi- ne, ac statutis ei sint obnoxie; quò nempè caveatur, ut juxta illum finem decurrant, non autem ab eo declinent, id quod propter arbi- trariam aliàs constitutionem civilium legum facile posset pepe- trari. Ex hisce igitur, & similibus, si quæ sunt, causis, nemo ambi- get, contingere posse, ut in omni humanitus constituta societate, (ponamus civilem) ejusdem membra, tam extraneis quàm sociis ad longè plura sint obligata, quàm quæ lege societatis sunt expres- sa, cujusmodi v.g. possint esse, ut beneficium à quovis acceptum, gratò quisq; agnoscat animò, ne antè egenum magis adhuc spoliety, ut miserum quilibet pro posse adjuvet, quemvis juxta se liberè

com-

commeare patiat, cocco offendiculum non ponat, & similia. Similiterq; ut plura eadem habeant permiffa, quàm quæ illâ continentur; imò per hæc nemo potest dubitare, quin ipfæ illæ humanæ focietates, quæ constitutionem, quæ regimen, univerfali naturæ legi fubjectæ fint, ejusqve vim, ac directionem agnofcere habeant.

XII. Quin etiam porrò ex his fequitur, omnem humanam legem aut pofitivam fancitionem, in qualibet harum focietatum, fociali, vel etiam extra aliâ quacunq; auctoritate ferendam, ftatuentdam, latam, ftatutamqve, utcunq; aliò refpectu publica & ipfa fit, multumq; communis, hujus comuniffimi naturalis juris cenfuræ fubjacere ejusq; vim revereri merito; & vel approbationem ejus habere, fi ad præfinitionem ipfius commodè fe habeat, fin autem contra improbationem, & ad correctionem impulsum: fcil. virtute diviniore auctoritatis fuffulta naturæ lex incedit, atq; illa eft; quæ pollent auctores legis focialis pofitivæ ex fe fe, quin & horum mentibus quali dictator perpetuus refidet ipfum jus naturæ, oftendens, quid pro ratione univerfalis humanæ focietatis unicuiq; fuum ad fignatum fit, præcipiens ut idem cuiq; etiam fuâ lege tribuatur, vel faltem non intervertatur. Quicquid autem juri divino naturali hoc modo auctoritatis competit, idem divino quoqve pofitivo erit tribuendum, ob eundem auctoritatis fontem in terminis præfinitionis ejus, de cujus quidem differentia nunc pluribus agere fuperfedeo; obiter folummodo monens, quamlibet etiam naturalem legem, puta quodlibet particulare naturæ præceptum, certo circumftantiarum modo finiri, juxta quam auctori ejus placuit v. g. alia præfinitio naturæ eft obedientiæ filii erga patrem, alia, quæ fervatione promiffi fancit, & ita porrò: unde hæcenus dicendum eft, legē quoq; quamlibet divinā pofitivam, ceremoniale, etiam ac forenfe, quia, præterquam quod comunem auctorem referebat cum morali eademqve naturali, id commune quoq; cum ea habebat, quod aliquibus circumftantiis, forte perfonarum, feu gentis, ac temporis confinita efferet; in fuo quolibet deftinato ob- jectō, populo videl. Judaico aut tempore, e.g. quod Mefiæ adventū antecederet, refpectu humanarum pofitionum tantundem valuilfe,

imò hodieq; si quid simile divinitus nunc ac olim sanciretur, valituram, atq; divina naturalis moralisque lex hodie valet. Sed quia divina illa ceremonialis itemq; forensis quondam lata lex vim suam nunc amisit penitus; naturalis autem moralis, & quæ hodie divina Christiana lex est, eandem jugiter usque hodie & in seculum obtinent; de hisce nunc tantum, & si quæ ulla alia expressa prodierit DEI sanctio, intellecta velim, quæ de auctoritate divinæ legis in humanam hic dicuntur.

XIII. Agnoverunt facile hoc juris divini imperium in jusspositivum humanum, hujus utriusq; juris peritiores. *Nos legem*

(a) lib. 1. de U. bonam à mala inquit Cicero (a) nulla alia nisi naturali normâ dividere
(b) lib. 5. Eib. possimus; addit nec solum jus à naturâ dijudicatur, sed omnino omnia
6. 7. & 10. honesta ac turpia. Aristoteles utut primævam juris naturalis &
(c) l. 2. §. 5. de origine & essentiam ignoraverit, quæ de re dicitur infra, ipsi ta-
ap. plur. are. men iusto naturali, quod exploratum habuit; (δικαιον appellans (b)
l. 30. de pos. l. φυσικὸν Παικῆς, itemq; τὸ βέλτιον δίκαιον) tribuit correctivum ei-
4. §. 1. de eo se, iusti, jurisque positivi, seu humanæ legis ἐπανόρθωμα id di-
quod certo cens νομίζε τὸ δίκαιόν, item ἐπανόρθωμα νόμος, ἢ ἐλάλειει Διὰ τὸ κα-
loc. l. 8. C. De βόλῃς. Pertinet huc tantus Jctorum, legum custodiæ ac legitimæ
judic. l. 12. 17. administrationi apud Romanos præpositorum consensus de præ-
de injust. ferenda juri positivo æquitate; de ampliando, constringendo, e-
nupt. & irr. l. mendo, deferendo deniq; atq; abrogando illo ex hacce, per-
188. §. 1. de R. quam plurima ex juris nostri-civilis corpore petenda testimonia...
J. l. 11. 12. 13. 15. (c) Quin imò sustinores, eas demùm humanas positiones verè juris-
18. 25. 39. de U. nomen mereri, quæ vel ipsum jus naturale divinumq; sint, vel à jure-
l. 1. 3. 5. 9. 12. C. naturæ aut divino munimentum, auctoritatem atque vim suam
cod. pr. J. de mutuventur, eidemq; tanquam basi innitantur. Astipulatur illud:
bonor. possess. Connani (d) Fontem legum morumq; omnium natum esse. Imperium
l. 7. §. 1. de just. ait Justinianus (e) propterea Deus de cælo constituit, ut difficultibus impo-
& jur. & nat quæ apud eum sunt bona, & leges aptet secundùm naturæ varietatem.
passim loco- Idem (f) jura actionum seu de modis jus suum judicialiter perfe-
rum. quendi commendans majores subtilissimo animo: & divino quodam-
(d) Cōment. moru ad ea pervenisse auturac. Cui cogitationi non ita pridem in-
jur. civil. lib. 1. sistens Hugo Du. Roy d. tractatu de iusto (g) iustum dicit inter alia,
c. 1. 9. 6.

(f) l. 12. hrc. fin. C. de long. temp. præscript. (g) lib. 1. c. 8. lib. 2. p.

non esse quod non sit rectum. Rectum autem esse, quod cum recta ratione consentiat. Derivandum jus à naturali ratione, ut jus sit. Jus civile non aliunde suum esse, hoc est, justitiam consequi, nisi à recta ratione. Justitiam non esse in præceptis legibusve, sed præcepta legesq; ex justitia constitui oportere. Hæc & alia multa in d. tractatu vitæ ille circa objectum sibi propositum acutè ac eleganter disserit. Pertinet propterea huc illud Marciani ex Demosthene itemq; Chrysippo adductum: (a) *Lex est, cui omnes obtemperare convenit, tum ob alia multa, tum vel maximè eò, quod omnis lex inventum ac munus DEI est. Item Lex est omnium divinarum, atq; humanarum rerum regina, regula justorum & injustorum &c.* ex quibus ultimis: Si lex omnis inventum ac munus Dei est, si est, cui omnes obtemperare convenit, si omnium rerum regina, regula justorum; non posse colligitur, pugnare legem civilem cum naturali; sin pugnent alterutram naturam legis amittere, quia alterutri non possit obtemperari: neq; verò & utrumq; ex contrariis, inventum Dei, earundem rerum regina, regula justorum &c. poterit haberi.

XIV. Exempla legum prioris generis, quæ quidem ipsam jus divinum ac naturæ æquum sunt; civilis Nomothesia quàm plurima solet suggerere omnis. Constat, ipsam legem moralem à Deo ipso hoc modo repetitam per Decem illa præcepta Decalogi, & si quæ alia his subordinata perq; circumstantias magis particularia atq; distincta, divinò volumine continentur; imò & generaliora, uti illa (b) de Dilectione Dei ex totâ animâ, ac viribus, deque amore proximi huic simili. Lyncurgi nomothetica teste Justinò (c) 37. sq. *populum in obsequia principum, principes ad justitiam imperiorum formavit. Senibus honores & magistratus, juvenibus exercitia & labores tribuit*: quibus utiq; nihil naturâ potest esse justius. Legis Duodecim tabularum præcepta sunt: *Divos castè adempto; pietatem adhibendo. Ne quis hominem indemnatum occideret. Ne alienam segotem pelleris*: Talia quæq; sunt illa nostra: *Suum cuiq; tribuere, honeste vivere, neminem ledere; non debere alteri per alterum iniquam inferre conditionem; parricida, sacrilegi, severè puniuntur; quod nullius est cedas occupati, & ejusmodi innumera, tum prima, ac primis propiora, tum ex his deducta, imò totum jus nostrum civile Justinianæum hujusmodi verè naturalibus præceptis repletum, & vel maximam par-*

tem ex iis constare paulò rectius rem intuenti manifestum sit: quippe jus quoddam naturale elaboratum dixeris, exprimens ipsam divinam justum secundum naturam h. e. omnigenarum in rebus circumstantiarum varietatem. Et hujusmodi quidem potissimum conditio earum est legum, quæ ad privata civium negotia juste peragenda pertinent, nobis ferè jus privatam dictam, quamvis in publicis etiam reperire contingat ejus generis, veluti si positum reperiat, magistratui esse parendum à subditis, subditis autem à magistratu esse providendum; officia publica qui gerunt, eos fideliter illa administrare debere, & similia. Quin ad hoc genus referenda erunt, si qua familia, aut quævis societas alia, quædam sibi sua, quali quæ pollet legislatoriâ potestate, sanciat observanda, quæ per naturam ipsam eidem societati sint convenientissima, veluti de præbendo victu & amictu familiaribus; de æqualiter communicando lucro & damno sociis, qui æqualia in commune contulerunt; de mutua adversus latrones, & feras auxilio, paribusque in pari commoditatis perceptione faciendis expensis inter eos; qui unâ iter faciendi societatem quendam constituunt: eruntque, opinor, quam plurimam leges præceptaque reperire hujusmodi in omni civili nomothetica expressa, quæ primâ fronte non putes, talia; aliter judicaturus si paulo accuratius ad fontes ac rationes attendas, quæ aliter ponere eadem non sinerent, si natura ipsa loqueretur.

XV. Alterum genus civilium legum, quod munimentum à natura habere dixi, putem earum esse, primò quæ quidem è libera natura rectiores, & naturali æquo propinquiores formari possent; ex hypothesi tamen, ob bonum quoddam hominum obtinendum servandumque, vel etiam, quod in bono numeratur, majus malum evitandum, à natura non tolerentur modò, sed & legis naturalis svasu quasi muniantur: quo in numero plurimum deprehendas leges, seu jus status quod appellant; nempe cum status civitatum rerumque publicarum variæ sint species, & in his ferè nunquam summum regimen, magistratusque actu ad eos perpetuò deferatur, qui per naturam optimi atque dignissimi; Sed neglectis his, modò ad eos, qui forte majores recensere possunt nobiles, vel qui præ-

præpollent divitiis, aut fortuna bonis aliis, modò etiam ad eos, quàm in nullo quàm in insipidiâ suâ quâdam libertate lætantur, imò læpius ad monstra hominum, pessimos infulliosq; tyrannos deferatur; idq; lege civitatis, quæ tales ob genus, aut aliud quid tale omninò præfert. Hic sanè si natura, aut ipse immediatè naturæ author, vel saltem homo accuratò gaudens rationis usu, legislator, hos homines inter reliquos indifferentes offenderet, iisdemq; locû in civili communione adsignare haberet, longè alium sine dubio iis daret, statueretq; ordinem. Sed quid fecerit idem his ac ejusmodi aliis, ita jam ad hæc stabilitis, uti per favores, odia, æmulationes exterorum ac civium, citra totius aut maximæ partis civilis corporis ruinam, citra mille calamitates atq; exitium civium multorum millium, ad talium mutationem perveniri non possit? parendum, esse hîc, dixerit politicus simul, ac naturalis legis peritissimus, necessitati, toleranda esse ejusmodi incommoda ad evitanda graviora! Nec minus ex eadem hypothese lege naturæ sustentari dixeris illa pacta conventa, quæ non nihil in æqualitatis habent, quàm quæ præstationes ab omni parte æquales; quippe ni hoc admitteretur, utilissimum generi humano conveniendû jus aut è medio tollendum foret, aut plus turbamenti quàm commodi vitæ afferret; utpote quod rarissimè cum omnimodâ æqvabilitate, si scrutamini hîc relinquatur locus, videri potest processisse in mediû conventio aliqua. Observasse videntur ex hac hypothese hoc naturale pactis munimen Jcti, quando libero admodum ore adserunt.

(a) *In pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire. Item: In emendo & vendendo, in locationibus & condutionibus naturaliter concessum esse, quod plurius sit, minoris emere aut conducere, quod minoris sit, plurius vendere aut locare.* Imò quando ad usq; dimidium circumventionis conventionem sustineri vult legislator civilis. (b) Secunda quædam hypothesis, quam lex naturæ, una cum iis quæ inde promanare possunt vicem legum obtinentibus jussis, munit, ipsa sublimius pervitam constituta arbitrarie potestatis auctoritas est. Cui non minus ac naturalis ratio, facta quodq; ad stipulantur oracula, omnem animam jubentia subjunctam esse debere sublimiori potestati; eidemq; utpote quæ gladium frustra non gerat,

(a) l. 16. de minorib. l. 22. locat.

(b) l. 2. C. de rescind. vend.

gerat. parendum esse propter Dominum. Unde ad genus legum legaliumq; effatorum, ab hac parte subsidio divinò ac naturali munitorum, referre habemus, non leges tantum iustaq; à civili majestatico arbitrio manantia, sed & huic subordinatorum magistratuum præcepta, sententias iudicum; imperia patris vel domini, aliorumqve, qui potestate imperandi pollent in alios: imò & pacta, quatenus mutui arbitrii auctoritate coiverunt, considerata.

XVI. Cæterum utut huiusmodi hypothesebus suffulta humana positiva plurima, vim suam diviniori munimini acceptam ferant; Notandum tamen admodum erit, quousque hæc communitio sustineat; puta ut ne necessitas fingatur, quæ contra Deum, aut conspectiorem naturæ honestatem depugnet, aut similis arbitrii auctoritas supponatur; quippe hic lex superior valentior vetans hæc talia, aut contra jubens, rumpit, imò non agnoscit aut patitur munimentum tale, v.g. ut tanquam ex obedientiæ lege parere teneatur iussus blasphemare Deum omnipotentem, carnaliter commiscere parentibus, prodere patriam. Sanè & Philosopho gentili (a) quædam ita sunt per naturam turpia, ut nulla necessitate homo sese ad ea pati debeat adigi, & asserentibus Jctis (b) suam quisque luet culpam, qui quid ex tali iussu committit, quod atrocitatem facinoris vel sceleris habeat; eoque sine & cessare volunt, jura vim mandati paterni ad sordida prostitutionis. (c) neque etiam pacta turpia ullius esse vigoris. (d) Si igitur legis vis in eo sita est, ut iis, quibus ea lata dataque est, eidem obtemperare conveniat (e) destituta hac vi quævis humana positio, seu legis seu iussi seu actionis, aut aliud legitimum nomen mentiarur, verè lex aut jus amplius nõ erit habenda, atque eo minus quo magis vero juri contraria est. Unde adeo non videtur dubitandum, verum esse, quod initio dictum est; Legem naturæ, & si quæ divina alia est, primum & originarium esse jus, cui humana lex omnis innitatur; nec ullam positivam legem, quæ nec ipsum jus naturale sit, nec eidem innitatur, verum jus aut legem propriè esse. Præterea etiam ex dictis patet, quid nomine legis continetur; quâ antè diximus vagam hominis potentiam, arbitriumque ad rectum determinari ac dirigi, rectæque actionis causam proximam esse; jus nempe naturale, divinum, humanum-

(a) 3. Et b. c. 3.
 (b) l. 67. §. 1. l.
 157. de R. J. l.
 11. §. 4. de his.
 qui not. infã.
 (c) l. 12. C. de
 Episc. aud.
 junct. l. 6. C. de
 spectacul.
 (d) l. fin. de rit
 nupt. §. 23. de
 inutil. stipul.
 l. 4. C. eod. l.
 26. 35. 61. 123.
 de V. O. l. 7.
 §. 3. l. 27. de
 pact.
 (e) l. 2. d. ll.

manumque, positivum, civile, domesticum, & quicquid præterea naturali dictamini innixum, legis habet vim ac speciem, uti sunt mandata, placitaq; eorum, quibus mandandi pars alioa competit. Nunc porro de modo illius directionis videndum est; id quod sit commodius, ubi constabit prius, qualis, siue quælibet legi rectum determinandi vis sit, quæve in universum speciem datur virtutis legalis; quod quidem propterea igitur non est præcedendum est. Ubi solummodo adhuc verbò fuerit ante monstratum, quousq; necessitatis, legitima illa potentia actionisq; determinatio, atq; directio sese intendat.

XVII. Lex quando potentiam libertatemque arbitrii nostræ limitare, ac circumscribere dicitur, non ita intelligendum id est; ac si intra vagum potentia quosdam absolutæ necessitatis poneret terminos, quos intra vagari quidem liberum, transgredi a. ac proficere ultra simpliciter impossibile homini sit; quomodo, qui claustro murali forte immisus, editissimò ac insuperabili munimine circumdatus, intra locum istum dispaciri quidem, extra autem nullo modo procedere queat; scilicet desineret habere potentiam libertasq; arbitrii esse, quousq; illi necessitate insuperabilis termini circumdata foret; resq; repedaret in eos fines; quò potentia, ac libertas amplius non essent tales, id quod finitionis nature ipsiusq; essentia humane proprie esse ante ostensum est; quin isthoc positò omnis actio, utpote necessario intrafines recti decurrere constituta foret, nec ulla unquam injusta existeret, quia nempe in forma justæ, quæ lex est, decurreret, id quod esse legitimum, justumque est, sed falsum hoc, ergo & illud, quo positò hoc sequeretur. Videretur autem hæc iterum pro nostræ hæc machina ejusq; libertate ac limite, rectius dijudicanda, ad Archerypui licere recurrere. Deus cujus potentia ac libertas est infinita, quin juxta omnem immensam istius infinitudinis extensionem illimitatam arbitrii libertate possit agere omnia, nullo modo incertum potest esse. Verumptamen & vicissim tot millenariorum experientia, & ipsa divinitus edita dogmata pluribus testantur, quomodo idem ille omnipotens Deus ab initio usq; rerum, pro æterno suo placito, imò in multis, potentia sua erga nos, quos diligit, imaginem suam, bonitate,

ita omnipotentiam, ac illimitatam libertatem suam, ultro quasi desinitam. ac limitatam teneat; ut plurima, quæ, si voluisset, agere ac deligere potuisset, tamen non delegerit, nec egerit, nec ex parte agere, aut deligere unquam velit; veluti, ut cæli astrorumque mutaret cursum, ut rerum naturam aliò, quam quò ab initio conservaret, ac propagare se illam jusserit, modò, continueret, ut nos sanguine filii sui redemptos & in se piè credentes, vel etiam angelos in veritate persistentes perimat, æternoque exitio donet. Hæc dico, & similia Deus, quasi ultro lege sibi dicta, nunquam peraget. Quod autem per potentiam suam simpliciter consideratam eadem non possit, is, qui liberrimam suam omnipotentiam ex nihilo creavit, & modo quo extant, ordinavit omnia, *αὐτοκράτωρ* est. Convenienter itaque & homini, cujus potentiam ad similitudinem sui condidit, limitem boni Deus ponere voluit, quo typum sui referret congruentius, absolutè cessantis potentiam causa iste legalis limes esse non debuit. Ut ut aliàs idem hic limes, per distantiam divinæ humanæque auctoritatis, atque perfectionis, ratione originis, & observantiam, plurimam diversitate carere nequeat; quando videlicet Deus ex liberrimo suo arbitratu, hunc suum sibi potentiam quendam quasi terminum adsciscit servatque ipse homo verò à DEO ac vi quoddam despotica eum acceperit: Deus etiam pro plenitudine bonitatis, perfectionis, atque constantiam suam, juxta semel placitam destinationem eum constanter observat; homo verò ex infirmitate suam internòque vitio plurimum negligit; in hoc, ut ordinem, ita imaginem creatoris sui derelinquens. & labe sibi attracta deformans, in tantum, ut amissa, per quam placere Domino, atque creatori poterat, pulchritudine, ejusque loco a versabili adscita foeditate, non possit non æternum eidem displicere atque abjici: nisi aliunde emundaretur, id quod factum gaudemus lavacro sanguinis DEI carissimi filii. Deinde verò etiam ad absolutam necessitatis cancellos potentiam nostram restringi, haud videtur consonum fuisse gloriæ creatoris, cujus perfectionis, ac bonitatis immensitas merebatur à quibusdam suis creaturis, siisdemque melioribus, & sibi carioribus liberè coli ac redamari, neque enim amor aliquis est coactus, nec cultus, qui coactus est, indicio potest esse, id quod colitur,

huius bonitate coli mereri. Consequens illud fuit limitem illum honesti, ac iusti potentie hominis agens, & per hanc ipsius actionibus positum, legem videl. sive divinam, sive humanam, absolutæ necessitatis nec esse, nec debuisse homini esse, sed eam, juxta quam agere convenientissimum, imò necesse quidem sit, quæ tamen & transiri possit. Ubi quidem uli in loco vel variari maximopere licet, quomodo id, immensa divina sapientia, confectum fuerit, ut libertas arbitrii, juxta fines potentie, homini a lege non adimeretur penitus, interim tamen sua non careret lex virtute, atque efficacia constringendi hominem, eandemque ejus potentiam, ut ad bonum procedens, intra terminos boni veri decurrat. De præmiis, ac pœnis, metu mali, ac spe boni hic esset quedam subnotandi locus: sed pergendum est ad legis virtutes. Sub quibus incidenter etiam horum aliqua, erit ulterior facienda mentio.

CAPUT III.

De virtute legis multiplici,
finem simul, atque actiones humanæ vitæ præ-
finientis, conformantis.

I. Virtus legis, analogicè ita dicta, habitudo ejus est, quæ & bene constituitur, & non constituit, & vi pollet operandi.

II. Estque, hac, summâ divisione, vel formalis, vel operativa.

III. Legis, quæ vitæ potentiam, humanam, ad modum regula, atque limitis adfert, ut formativa, quæ & actus ejusdem, præfinire, ac limitare est.

IV. Regule atque limitis duplex usus virtutis est, ostensivus scilicet, atque conformativus termini recti.

V. Formativa legis virtus, dum vitæ humanæ partes, in quas operatio proposita habet, finem videlicet, & actionem, utrobique tribuit, & subest, sed ibi per immediatam homini factam, applicationem, aut assensionem ejus quod ipsi suum; hic per conformationem directionemque ad illud.

VI. Processus legis est, definire, ac designare cuius, suum, additō alteriori munimine, quo id ipsum per vitam humanam activam intactum relinquitur, hanc quoque, ad id conformando.

VII. Fit autem illa applicatio per concinnam acōnomiam, ac distributionem inter homines sui cuiusque, boni.

VIII. Imò & mali moriti competentisque, onerosi.

IX. In bonis malisque, legi distributivis, tertio modo, ac respectu etiam actiones computari, nihil habet absōni.

X. Assignat lex suum cuiusque, (bonum, malum), multa cum diversitate, quā id, ei & actū & potentiā quoque, tale.

XI. Auctoritas legislatoris ejusdemque, voluntas, modo merè arbitraria, modo ad actū personarum, quibus assignatio fit, directā, firmamentum sunt variegata illius sui-distributionis.

XII. Legis rō conformare actionem, est eam ad id quod suum cuiusque, est dirigerē h. e. sui cuiusque, tributivam reddere.

XIII. Est & aliqua legi virtus ostensiva justitiae.

XIV. Distincta ab altera quae est in specie justitiae conformativa.

XV. Virtus legis formativa justitiae actionis: Imperare, vetare, & permittere est, ad quae referenda, punire, & premia statuere.

XVI. Imperare, vetare, & permittere sunt, condere, dissuadere, concedere, indulgere, tolerare.

XVII. Imperare & vetare legis se habent ut contraria, permittentes, ut horum medium.

XVIII. Permittere rectè à Jctū inter legi refertur virtutes, rejectā circa hoc philosophorum opinione.

XIX. Causa quae Aristotelem hic non videre verum fecit, defectus fuit lucis revelatae: quo legem naturae, ejusque, originem, ignoravit.

XX. Imò nec permissiva lex caret, quibus firmantur, & tolluntur, ac praecipio.

XXI. Mira con- & sub-ordinatio virtutum legislativam in lege, quae, illa proposita sit fronte.

XXII. Quomodo tres illae legi virtutes imperare, vetare, permittere differant, convenient, & ab invicem gignantur.

I.

Virtus legis, quod ad analogiam quandam dicatur, vel etiam ipsa in similitudine quadam consistat, relata ad id quod substantialibus rebus proprie virtus est, res ac denominatione ipsa, non casu sed consilio facta sva des crederetur. Scilicet cum visu quodam, exprimendi naturam, atque efficaciam legis, eidem hæc, tanquam affectio, tribuitur, derivata voce inesse, maxime tate, quod hic significare debet, significat, puta in rebus corporum, ac substantiarum: imò dubites forsitan, an non utrobique æquè dicatur proprie virtus, siquidè in vi, & efficacia rei, quæ & legi maxima est, virtutem ponas. Et verò observat Philosophus in moralibus (a) virtutem cuique rei id esse ac dici, quod & id cuius virtus est, bene se habere facit, & quod opus ejus bene effectum reddit; simplicius forsitan exprimeres, esse, & ipsam bonam rei habitudinem in sese, & vim ejusdem bene operandi; Item habitudinem rei bonam quæ constitutionem, quæ operationem: quomodo (quibus ibi Philosophus utitur exemplis,) virtus oculi est, quæ & ipsum oculum bene se habere facit & ejus opus, similiterque equi, quæ & equum, & opus ejus: subaudi habitudinem, & iterum, si libet, intellige eam, quæ, & bona gaudent constitutione, & bene valent operis suum hæc res operari, oculus scilicet acutè cernere, equus velociter currere, fessoremque suum portare commodè: quomodo (ut porro idem, facta per priora ad inductionem viam, colligit) virtus hominis habitudo ejusdem est, quæ & ipse existit bonus, & quæ eum bene operari facit. Inferres, & legis igitur si quæ est virtus, erit bona ejusdem habitudo illa, quæ & bene constituta consistit, & quæ vi pollet operante; & quæ essentiam seu constitutionem, & quæ operationem seu vim ejus operandi. Nec refert, quò minus virtus legi hæc modis tribui possit, quod lex in genere instrumentorum videatur esse, tam si auctorem ejus, legislatorem scilicet, respicias, qui per hæc subjectos gubernat; quam si subjectos ipsos, qui pro dirigendis actionibus eam applicant: nam & instrumenta à bene se habentibus bene agere, tanquam à virtute, maxime, si à diviniore principibus, à DEO, & natura, ac eminenti aliqua in mundo potestate,

(a) lib. 2. c. 6.

stāte, ut ortum, ita & efficaciam, & ad efficaciam dispositionem habeant, veluti oculus, equus; quorum, licet reverā naturalia instrumenta & ipsa sunt, exemplo, etiam virtutis esse inducit Philosophus. Imò singas medicamentum, aut securim, aut aliud quid mechanici etiam organi, malè compositum, minusq; ad usum destinatum aptum; & vitiosum id ipsum dixeris, contrariò virtutis nomine appellans; sit autem id ipsum bene est confectum, & ad usum idoneum, utriq; tanquam ab aliquo virtuali egregio commendabis. Bene Germani suā lingvā ad utrumq; vel alterutrum promiscuè respicientes, quod libertale *dauglich* & *undauglich* à voce sua *Dugend*/quod virtus est, dicunt. Ne dicam nūc, legem nil aliud videri esse in se, quā instrumentum virtuale aliq; quod, imò representare eam ipsam authoris virtutem, utpote, qui, citra contactum mero virtuali modo per eam in subiectos solet agere.

II. Est autem virtus legis planè multiplex, nempe universalissima distinctione videri ea potest vel formalis esse, vel operativa, hæc ostensiva, vel formativa, & hæc rursus varia, ut notabitur inferius. Formalem legis virtutem dictam velim ipsam bonæ habitudinis eius sive parati, sive respectum, quod bene essentia suā constituta consistit lex. Puta ut ipsum enunciatum, sive positio sic legalis notæ, facta ab eo, qui legis dandæ auctoritatem habet, item ei cui is habet, modò & reliquis circumstantiis, ad hoc requisitis, observatis; quoniam id quidem palam est; hic multipliciter posse deficere aliq; quod enunciatum, legis speciem præferens, quo minus robur virtutemq; essentialem legis habeat. Neque enim v. g. cefatum, quod coelum dicitur esse rotundum, idem moveri circūter, vinum esse in vase, aut simile quid assertivum veri ferri, sed illud quod definit, in vita quid esse, aut non esse, fieri, aut non fieri debet aut potest; nec verò vel hoc tale etiam statim lex erit, si quidem non ab auctoritate supereminente subiecto, quando, ubi, & de quibus rebus facultas illi est legem ferendi, sanciturum est: quis enim Dominus jubenti servo, subditus, aut quisquam alius magistratui extra territorium, ac supra jurisdictionem suam jus dicenti parere necesse habebit? similis ex aliis circum-

tantis potest occurrere defectus. Non autem turbare debet, quod ipsam formalem constitutivam legis habet ordinem, virtutem ejus dicimus, forsitan essentiam ejus potius dicendam, scilicet & Philosophum hic libuit sequi, & rationem. Illum, quando loco praesente nam. adducto, utrumque, & vim bene operandi, & bene sese habere, sive bene constitutum esse, sub nomine virtutis, vel etiam inferri autumat. Ratio autem hominis potest esse, quod reapse essentia rei, atque bona ejus habitudo videantur usque ad summum aliquid esse, quando saepius contingat, ut res aliqua sua materia ac forma constet, sive etiam tantum utriusque habeat, ut nomen speciei satis sibi quaeratur v. g. ut homo sit, qui brachio, pedibusque mutilus sit, sensu insuper, ac ratione debilis admodum; licet dici nequeat eundem bene sese habere, aut bonam profus habitudinem esse. Unde igitur bonam habitudinem, seu perfectionem essentiae, si non ipsam essentiam quis, sed id quod quasi flos, atque virtus essentiae sit, dicat esse, minus videtur peccasse; formalis vocem ei aequè citra absurditatem adjecturus, quod potissimum essentiae perfectio, quae res id est, quod est, formae, eoque, & major perfectio, sive perfectionis consummatio eidem debeat. Minus vero adhuc absone hujusmodi essentiali legis perfectioni nomen virtutis tribui videbitur, respicienti, hanc ipsam perfectionem bonamve constitutivam habitudinem idem, nisi fallor, essentiam cum eo, quod virtus dicitur, esse, vel res ita saltem conjunctissimas, has esse, ut si separare velis, ratione ac respectu, id magis fieri oporteat quam nomen per se ipso quod res bene se habere constitutam, quantum ad se, potest illa, quoque pro suo modo bene operari, atque hoc ipsum res bene operari potest, nihil aliud est, quam ejusdem virtus. Ut igitur dicam quod res est. Distinctio virtutis legis prima haec, non tam a rei diversitate, quam a respectu videri potest dependere; quo formalis, essentialis, constitutiva illa commodius videtur dicenda rebus habitudo, ad ipsa substantia formalia ejusdemque constitutiva, in ut hactenus tali gaudeat merito appellatione, quae illa bona habitudo virtusque, quatenus in aliquo eorum, ut in se, sunt, lex non deficiat; operativa autem quatenus ad aliquid, sed ut antrosum sese habere sine defectu, bene atque effi-

vaciter propendens in actum, seu operationem suam. De primo quomodo scilicet aut quibus requisitis ea sua virtus legi agnoscatur, quia latiora requireret, & multam divagationem per omnia circumstantiarum genera, nunc monuisse velim quam tractasse, ad operativam legis virtutem, utpote quæ nostris fere sola sub ipso virtutis nomine cognita est, statim perrecturus.

(a) lib. 7. d. 11.

III. Operativam legis virtutem, ipsam ejus vim, quæ in actum bene profluit, sive ipsam vim, atque efficaciam operandi denotari, putem philosophis in confesso esse, nec à Ictis negatum iri, tamen hi fere per vocabula actus *περονομοσταλ*am profetre consuevere v. g. impèrare, votare &c. (a) Idq; eò minus inconcinne quò magis in ambiguo æternas positum, an non ipsam legem, actum quendam auctoris, iussionem, videlicet prohibitionem, permissionem, ac simili modo, commodissime appellare liceat. Ut ut autem accipias legem, sive, ut actum, sive ut agens per virtutem, ipsius & differentia, & vis quæ operativa est, ab actu sive actibus ejus dijudicanda ac distinguenda venit, utpote per quos solum se prodit; neque enim vis, quæ rei cuiusque, intrinseca est, aliter quàm per actus sensum mentemque alicujus intrare potest. Ad actus itaque legis, quos *ἐπιταγῆς* appellare licet, virtutes ejus appellare licet, si porro respicias, simulque, ad naturam attendas ejus, cui legem dari contigit, & quare: facile animadvertes limitis ac regulæ instar legem sese habere, & per consequens, quales virtutes, actusque horum, regulæ, scilicet ac limitis in sua objecta sint, tales legis quoque esse in suum. Nimirum id cui legem dari contigit, vita humana est, nam de tali legum genere, quod huic ponitur, nunc sermo est, est autem vita humana activa ad bonum, ut supponit Philosophus lib. 1. d. 2. totæ tractationi institutæ de moribus, ac bono in vita humana, quomodo illa talis? vagè ac interminatè sui que, destruat, & illi suæ conditioni relicta citra terminos *συμμετρίας* in seeret. Nempe & bonum infinitæ variationis, quæ partes, quæ species est, & hominum id appetentium immensa multitudo, quorum magnam partem singuli suæ relicti, & potentia & placite, vel univèrsim totum, vel plurimas universi boni partes in solidum pro infinitudine appetitus sui, sibi consequuntur, imò ubi ne concurrerent

sent quidem appetitu nisi que in unum ultimum, pro interminata sua, isthac divagantia contingere tamen non possent, quin infinities in medio collidirent, unde adeo non posset evenire aliter, quin humana natura vitaq; jugiter in destructionem sui grassaretur; cujus quidem rei imaginem vel nunc licet sumere, ubi cancellis legum, perruptis jus fasq; inter homines incipit negligi, ubi nil homini tam carum, honor, facultates, vita deniq; ipsa, curis infidetur, alter, & hujus rursus bonis alius, ruente, in mutuum exitium, ac destructionem sui, genere humano modis indignissimis. Cui itaq; exitioso malo, (ne præstantissimum creaturarum humanarum genus deterioris etiam conditionis esset quam alia huic res administrata, astra, terra, ac infinita alia, in hoc orbico domicilio, hominum, bono formata rerum species, elegante, ac sui conservante quo gaudent ordine) ut occurreret summus rerum auctor, vagam illam, ac interminatam humanam vitam limitibus omnigenæ congruentiæ tum immediate ipse includere voluit, tum mediante humana opera divino instinctu impulsâ ulterius includere quotidie facit; lege naturali, divina humanaq; positivâ, definiendo, limitando, regendo, determinandoq; tum bonum cuique hominum, & si quod aliud his sociale est, citra concursus enormitatem competens, ac competitibile, tum medium ad hoc, quod potentia, & ex ea profugns hominis est actio; unde adeo sequitur; quia ad hoc vagam vitæ definiendum lex inventa est, virtutem ejus, sive actum, definire, limitare, terminare esse: id quod alias in suis objectis regulam, ac terminorum quoq; est, fines nimirum monstrare, ac tenere. Quia autem & limitandi, terminandi, definiendi, actus aliquibus hic sit, hominibus videl. alicui autem quid definire, limitare, &c. nihil aliud quam præfinire videatur esse, unâ etiam voce operativam legis virtutem genere præfinire quodq; dixeris, sed quia obscurius dicuntur, quæ generalius, expedit porro genus hoc legis virtutis per species suas dispicere.

IV. Licebit forsan, antequam ex propriis rei minuti obvia fiat analogia, eandem similitudine insinuare. Regula simulachrum de scripturis, in tantum communiter amatur, ut plurimum, legis definitione generis locum occupet regula, proprietaria

(a) l. 2. d. ll.
 (b) l. 15. de ll. l.
 l. de R. J. et de
 regul. Cato.
 Sc.
 (c) l. 5. § 1. de
 J. & J.
 (d) l. 5. Eth. s.

et Chryippo Philosopho Platonico legem, regulam justorum, & justorum inter alia describit Martianus. *Quibus (a). regulam actionum humanarum à Majestate præscriptam, fere definitum tibi.* Voce etiam alia jurisprudentiæ hoc usu cognitâ (b). Adderem alteram limitum, motus, tum à Jctis (c) qui discretionem, distinctionem, separationem; tum ab Arist. (d) qui determinare; aliisque communiter peritis, qui definire, limitare ut proprios actus legi tribuunt. Notare autem de his licet, limite scilicet ac regula, quæ propriè dicuntur v.g. agrorum aut cujusdam conficiendi operis, duplicem usum, vel si males ita loqui, duplicem vel actum, vel virtutem esse, ostensivam unam, alteram formativam. Ad formativam limitis referas rationem, quâ ipse agrum determinat, definitque, (liceat instrumento tribuere actum, qui est utentis) eiq; aded formam aliquam quantâ simul imprimit. Similiter & regulæ; quatenus causa est ipsius rectificandi operis, formandiq; illud, certâ quâdam, forè & quabili, planâ, erectâ, rotundâ, quadratâ, aut simili figurâ. Nempe hunc formalem in rem influxum, non simpliciter & per se faciunt limes & regulæ; namq; & intervenit in ipsa actuali productione, opera tum artificis, tum terminum ponentis observantisque; faciunt tamen ut instrumenta ac media concurrentia ad formationem actus, rei, operisque; sive auctorem utriusque, respicias, sive utentem: certè enim & qualitas, seu vis aliqua formativa actus, ipsis his instrumentis adjacere videtur, indita iisdem ab auctore, qui vel posuit litem, vel destinavit operi regulam observandam; ita quidem, ut suum hæc quasi impulsus quendam, ab illius usque manu susceptam, in ipsum artificem, aliumque; juxta ipsam et agentem exonerent, perque hunc suum quasi quendam ab auctore receptam formatricem virtutem ad actus, rei, operisque; formationem usque protendant. Deinde verò & utriusque, tam limitis, quam regulæ, præter actualem formativam, etiam vis quædam est formæ, ac deformativæ, benèq; malèq; formati ostensivæ. Ita quidem limes, postquam semel est positus, formamque terminalem præcedit, in posterum, donec immotus manet, jugiter, & ipsum in agri terminum & actionem, quas huic accommodas esse oportet (cujusmodi possunt esse, arare, serere, metere, struere, jurisdictionem exercere) rectitu-

eademque enormitatem monstrat, ac non minus valet: regula ad opus quodlibet perfectum accommodata, vim habet ostendendi, figurans æquabili, erectâ, aut planâ, aut simili. Quæ, nisi id ipsum conflat, an verò non constet. Et hoc quidem casu, quæ & limitis & regulæ usus, post terminationem jam factam opus peractum, consideratur, manifesta prorsus est eorum instrumentorum vis ostensiva quædam, eademque; ut aliqua à formativa distincta præbet; nisi fortè consideres, quatenus correctioni isthæc inserviat: ubi quidem prius dictam formativam naturam rursus egerere videntur. Et si tamen interea & hic ut & alias distincti maneat hi actus, monstrare scilicet, ac dirigere, habentes sese, ut antecedens & accidentarium consequens; fieri enim potest, ut quæ per regulam aut terminum monstratur à recto facta digressio, non corrigatur tamen. Quomodo eadem quoque ratione accidit, ut, antequam opus conficiatur, aut operatio peragatur, vis regulæ ac limitis in terminis constitutivis persistat, si videlicet non consequatur efformata operatio, aut operis ad æquata confectio. Nec refert, quod in ipsa formatione rei actusve actu subsequuta, utraqve via conspirare ac concurrere; & quod per, vel juxta ipsam ostensionem, virtus formativa sese exserere videatur; quia non statim idem sunt prorsus, quæ ad unum concurrunt, vel quæ per invicem exeruntur, imò vel hoc etiam casu, ubi utraqve illa horum instrumentorum vis sese exerit, non adeò difficulter videre erit, diversas tamen inter sese eas esse, ab actibus quos edunt divertis, qui sunt ostendere rectum, & per se quasi directive impulsu, operanti, ut recte agat, inservire. Manifesta similis namque omnium de distincta, à formativa, ostensiva virtute utriusque organum præbet: dum, quatenus formativa illa sunt, sunt tantum benè terminati ac recti, neutiquam verò ejus, quod interminatum aut non rectum est; quatenus verò ostensiva sunt, utriusque. Et denique distare dixeris easdem horum virtutes, pro ratione, quæ & alii quidam, alacrius distant effectus; judicium, & de hominis de limitato ac recto, ejusdemque illius operatio: per quibus fortè judicativum quoque ac recti operativum ambos horum organorum usus quis dixerit. Sed forsitan magis ad præterit, si ex propriis ac ipsa natura rei subjectæ, ipsiusmet legis

offensiva simul ac formativa virtus, & si quæ hujus sint species, monstrantur.

V. Formativa, si quæ est, legis virtus, necesse est, ab eo dicitur, quod lex, cui est data, vitam humanam formare, informare, seu conformare occupata est, non dico formare, sed formare occupata est; quod enim non omnia, quæ vitæ sunt, formam à lege habeant, multa ejus testantur, quæ præter & contra legem formata illegitima, toto die emergunt. Ad humanam autem sermonem restringo, ut obscuritatem, quæ ex nimia vocum latitudine hic posset oriri, evitem; esset enim de legis formatrice actuum rerumque virtute acturo, si rei quæ in justa amplitudine cupiat proponere, multoties tam generalibus utendum verbis, ut & eorum, quæ supra hominem sunt excellentioris naturæ entium, Dei videlicet ac spirituum, & eorum quæ infra, aliarum scilicet creaturarum (quarum itidem suo singulis modò, actuum conformatricem legem esse, supra innui) vitam, actum, habitudinemque formandam complecteretur, ac respiceret. Quod quidem hic semel, & inferius nonnunquam, ubi sermonis commoditas id patietur, advertisse circumspiciendum lectorem sufficiat. Et proinde nunc quidem sermo repetens conformatricem legis virtutem esse, quæ ea in conformandis actionibus humanis occupata sit: constat autem, quæ humana, quæ supra activa ad bonum esse ostensa est, duabus, (ita loqui liceat) partibus: bono scilicet ut sine & ratione quædam activa (actione) ut ad hunc pertingendi mediò. Rebus his ut existens in rebus indefinitæ divagantiæ, & per hanc, donec sibi relinquuntur omnigena confusionis, ac sui mutuo destrudinis. Cui proinde conformandis actionibus præmissum est, duo quodque hæc esse, quibus conformandis lex, ut data fuit, ita data, & occupata sit, ut in illis, est & humanam actionem, (rationem activam pro his actionibus dixeris, expressuram & actionem ipsam, & quæ caput ac basis hujus est, agendi potentiam simul; quæ inferiori distinguitur, ut esse liceat, confundere, ac promiscuè itemque completamque partem. Quod conformandis actionibus lex faciat, ni fallor, omnibus in confesso est, planissimum verò jurisperitis & omnibus, quæ regulam actionum humanarum eam agnoscunt. De fine ipso seu bono, id non ita

Requiritur in ore est; quævis non simpliciter bonum, qui regulam actionum, iusti, vitæq; &c. legem reputant, eos implicitò complexòq; aliquò modò, bonum, tanquam vitæ partem, iusti subiectum, actionisqve aliquam præcipuam circumstantiam simul complecti; ut tamen etiam contrà oblectare sit, finem ab illorum lege regenda, ut distinctum quid solere quòq; communiter haberi ac proponi: id quod magis distinctæ disquisitionis vitæ, nobis etiam modò liceat facere; ita tamen, ut interea non minus sit, quàm hanc, per se aliquid etiam sigillatim obnoxium formationi legi, in antecessum modò reputemus, amplius, visuri in sequentibus de ratione legis formandi utriusqve: & porro observaturi, nunquid differentia virtutis legalis ex hac objecti diversitate, & applicatò illi legis diversò operandi modo, resultet: initiò factò à ratione formativa boni seu finis.

VI. Bona vitæ humanæ quæ sint, quæve in iis computentur: ipsa videlicet nostra existentia, partes, membra, vita, sanitas, honor, voluptas, facultates, pulchritudo, tellus, & aer & aqua, & quævis alia vitam humanam beatam, nunc pono in compertis. Bonam formationem autem, in eis, boni, existentem, duplicem posse putari, unam, quæ ab initio id ipsum producat in esse; alteram, quæ productum, & quodammodò ante formatum, ulterius certò modò quibusdam, ut ipsis bonum, conformetur assigneturqve. Utramq; autem boni formationem, in iis, quæ in natura rerum factarum, dantur bonis, operà quædam legis, aut ejus, quod legem vel iustitiam vel mentitur saltem, confieri, perspicit, qui videt. Deum si quæ verbi sunt, creant, produxerit, & ordinasse omnia, quæ ab initio rerum producta ordinataq; sunt, valde bona, hodieq; eundem continuato, naturæ fluxu, eadem illà lege producere ordinareq; quam plurima: neque hoc tantum, sed etiam alia aliis tum personis tum rebus assignasse & assignare hodieq; eodem modo h. e. eodem legitimo factò suo bona quàm plurima. Similiter & homines plurimi per legem suæ auctoritatis bona efficere simul ac certis quibusdam assignare, potentiam v. g. honorem, opes quibusquæm decesserint, quæ quælibet humanam destinationem, quatenus bonum in eis, legis instar boni determinativa esse dixerit. Sed hæc

nus forte nec producens, nec superveniens legitima bonorum sin-
 gulis etiam facta applicatio ac determinatio, ad tollendam vitæ
 confusionem, (ut restamen desiderat) quicquam faceret; nisi legis
 ejusdem virtus ad activam quoque vitæ rationem accederet, eandem
 sibi definito contemperans, ita quidem, ne ab eò ipsa deflectat;
 sedque eà cum autoritate, quæ commodè dispositum conformatumve
 quasi sanctum positu observatumque præstet; nam si secus fieret, pu-
 ta quod finis seu boni quidem congrua daretur à lege definitio &
 applicatio, maneret tamen libertas cuilibet quidvis temerandi, me-
 dela legis maneret nulla vel saltem perexigua. Quando autem po-
 sterioris requirimus, nempe ut facta quibusque congrua boni confor-
 matio & assignatio sancta quoque præstetur, liquet, legem, quæ hoc
 præstare debet, procedere oportere ab eminentiori potestate eà, quæ
 coactiva sit eorum, qui inviolatum debent, quod dispositum est, re-
 linquere, cujusmodi est Dei, & eorum, quibus divina itidem autho-
 ritate in quosdam talis concessa est potentia, veluti magistratum,
 parentum, & reliquorum, quorum inquam effatis vim legitimam
 sanctionisque inviolabilis h. e. coactivam virtutem (quæ universale
 reliquarum legis virtutum omnium munimen esse inferius collig-
 gitur) adiacere novimus. Unde simul inducitur, à natura ac nu-
 mero legum propriè dictarum, bonum vitæ sanctè conforman-
 tium, excludi oportere enunciata, utcunq; speciem boni dispositi-
 vam, aut etiam actus recti imperativam, præ se ferant v. g. quæ in-
 feriorum, quæ parium sunt, & quicquid præterea sibi ipsi quisque
 legis instar fingit; quæ ratione superioris, parisi, sui cujusque ipsius,
 legis onem habere nequeunt.

VII. Verum de priori illo licet quærete ulterius, quomodo
 isthæ applicativa dispositio, & boni ad vitam commoda conforma-
 tio, à lege fiat? Certè, ea evenire aliter non poterit, quam si
 concinna inter homines boni universi æconomia, dispensatio ac
 distributio fieret, ita ut & sua cuique singulorum, & quæ accidit vi-
 tæ hominum in communiōe pro indiviso legem singulis quoque
 communitatibus sua, ac vicissim, & singulis & quibusdam in qua-
 libet communitate, pro ratione, quæ communitati illi congrua
 esset, sua; breviter, unicuique hominum sua quædam bona attri-
 buerentur.

sunt redderentur asserta que. Unde legibus quibusdam quædam boni
 ad vitam hoc modo conformatio est, opus esse, ut pro effectu hoc
 quædam immediate cuique sui attributa ipsa sit. Et hæc autem pluri-
 mum rationem, ab omni genere legum factam profectam ad boni reco-
 gnitionem, ac distributionem; imò quæcumque ejusmodi dispositio-
 num robore observantia extat, eam a lege esse, partim per se, quæ
 ibi præcedente inveniuntur, partim etiam per rationem, quodem fa-
 cile potest constare, attendenti; Ita Deum ter optimum, et æquum,
 justissimum, principium omnis bonæ legis & justæ, (cujus, divino
 asserente Vate, (a) *Verbum præceptumq; æternum, omnis sapientia, suc-*
quæ sapientissima ordinationis fons & scaturigo est) divino verbo,
 præcepto que, ut ab æternò, ita in tempore, suum sibi supereminèn-
 tem, & omni possibili cultu dignum honorem adseruille & adser-
 re jugiter; eundem eodem æviternò effatò suò & existere res, & sin-
 gulas existere fecisse: & singulis deinde existentibus ejusdem vi fa-
 ti sui, (neque enim modum agendi Deum mutasse scitus aut ere-
 dendus est, cum in pluribus talibus succedaneis ac attributivis ordi-
 nationibus eundem ipsum observasse liquet,) (b) sua quædam
 certa ac definita assignasse bona, unde eadem res melius se habe-
 rent, v. g. cælo sua astra, terræ quadrupedes ac plantas, mari pi-
 sces; homini suas partes, membra, dominium in bruta & potentia-
 rum quàm plurimas; & hanc dispensationem vi primavi illius fati
 per inditam naturæ benignitatem ipsum continuare hodieque. Si-
 mili modo videre licet, quomodo civiles & reliquæ autoritates hu-
 manæ, Deum & naturam, quibus subordinatæ sunt, in hoc instan-
 tes, toties lege quâdam, modo honorariâ, modo moderariâ, modo
 gratiâ, modo benivolentiâ, hæc munera, nos agròs, his, illis, solent assi-
 gnare: quomodo iudices plurimum in eo sunt, ut hanc rem, hoc
 corpus, illud dominium, istam servitutem, hæc hereditatem, his, illis
 sententiâ suâ, quæ, quibus dicitur, lex quoque est, asserant. Ita pater
 familias suis, quæ pro legibus familiæ sunt, mandat sibi, ut pro
 suis servis, cuique de familia, sua solet pro conditione cuiusque
 solent hæc emolumenta; societatem incuentes mercatores, ex lege
 societatis dicta, sua noverunt quisque competentia. Progre-
 diuntur plures ulterius, & per universam terram naturam depre-
 ham

(a) Sirac. c. 1. v. 5. & c.

(b) Gen. 1. v. 12.

hender, quod cuique suum quodque bonum adferere, actus quidam legitimus sit, sive à lege proficiscens; & quia idem quod actus, & virtus legis est, sequitur hactenus, unam quandam legis virtutem esse: suum quodque bonum cuius adferere, sive tribuere.

(a) l. 7 ff. de ll.

VIII. Sed utrum *bonum* tantum Lex hominibus adsignet, an verò etiam *malum*, dubitare hinc aliquis potest, quia videlicet poenas, afflictiones, bonorum privationes, onera, legibus quoque cernimus deputari hominibus, quomodo & Modestino Jcto (a) punire discretè inter legis virtutes recensetur: punire autem legis nihil aliud videtur esse, quam ipsa poenae delicto aut delinquenti cuique pro merito à lege facta assignatio ac tributio. Ut tueretur aliquis, legem assignatam boni tantum esse, tentaret fortassis dicere, quod, quicquid poenarum, aut malorum hominibus lege imponitur, id imponatur intuitu ac sub ratione boni, gloriae fortassis DEI divinaeque iustitiae declarandae ergo; causam corrigendae malignitatis delinquentium; exempli, alios à simili malitia deterrendi; vindictae ac retributionis procurandae iis, qui molestiam aut damnum passi fuerint; quin & quod onera ut plurimum pro bono publico soleant inter socios distribui. Deinde refugeret fortassis quaedam quaeque quod diceret: quia punire, affligere, onerare & similia, actus sunt à lege praescripti, quae etiam partim quaedam praesentiva manuali operam solent expediri; dispositionis circa has ad alteram potius virtutem legis, quae formativa afflictionum est, pertinere; Sed rejectis hisce dubitandi rationibus, simpliciter potius dicendum existimem; poenas, & si quae alia proferri queant, quae iure hominibus assignantur, mala aut onerosa, attributi quoque actus legis esse. Tametsi enim à principio rerum, sicut in coelis ita nec in terris tale attributi genus, ante antiquissimum hominum vel lapsum, ullum reperitum fuerit, cuius tum quaedam actua-ly quaedam daretur existentia: quaecumque enim seculi ordinabantur sub ortum saeculi, bona erant valde, nisi forte afflictionem, quae homo tum Deo tum socialibus sibi creaturis, cuius fuerat obstrictus esse, naturam onerosi aut mali habuisse, velis fingere: absone tamen hoc, cum vel haec ipsa obligatio, prout tunc quidem, suis maximè integra fore natura hominis, DEI; in quo mali nihil

alio

aliquid simul imaginis referebat, & omnino pars quaedam pulcherrima istius, divinissimâ sapientiâ ordinata, divinissimæ *omni* *universæ* *re-* *as* universi conditi existerat; Tametsi forte haud dissimendum prorsus sit, quatenus conditionem ac eventum isthunc, quò die de arbore comederis, lex primæva complexa fuerit, jam tum etiam quæ in antecessum præfinita, proq; assignatis in futurum fuisse, mortem, gehennam, & à beatitudine exultationem: imò sub eodem ac simili peccandi eventu, sub eadem divinæ legalis justitiæ virtute, plurima quoque illa vitæ humanæ quotidiana ærumnosa fuisse contenta: quæ quidem mala omnia, postquam jam primum malum, peccatum scilicet per diabolum hominemq; mundum intragerat, penitus lege coepere exeri, & actualiter applicari; quæve, ex quò jam semel à creatura malo laxatum fuerat repagulum, novis legum divinarum humanarumq; sanctionibus, protensionibusque ac declarationibus, humano generi adsignata steterunt ulterius. Et quantum ad pœnæ attinet assignationem, præterquam quòd multæ leges statim primò in pœnam se exserant, conceptæ e. g. hoc modò: homicida capite pléctitor, fur duplum ablati pendat; fortassis nulla lex est, hominibus etiam bona justaq; agere directò præcipiens, quæ non quandâ punishmentis assignationem in eventum acti præcepto contrarii includat, adeoque punitiva, pœnæq; inflictiva aut attributiva eventualiter sit; utpote cum vel ab hac imprimis virtute lex robur ac esse suum legale, mutuetur, quando per eam, imprimis coactiva ista sit, & verè in sanctionem abit, h. e. sancta ac inviolabilis existit. Deinde quòd onerum quoque, ac onerosorum quaedam à legibus tributio aliquibus fiat impositioque, similiter in propatulo est: & quævis, (si quidem bona lex est,) hæc, ad evitandum fortè malum majus, aut obtinendum bonum sancta, ut minus mala, in speciem boni plurimum incidere reperias; attamen etiam talia sæpissimè alii plus commodi quam ipsi onerato solent præstare, v. g. tutela, ædilitas, & ejusmodi officia plurima tum privatis tum Reip. utilia. Ex hisce igitur licebit colligere, si pœnas, si onera, quæ in malis habentur, lege quoque contingat assignari hominibus quibusvis suæ; designativam illam atque tributivam legem virtutem boni quidem esse, sed non boni tantum; verum & bo-

ni simul & mali, puta sui-cuique-competentis, eoque, vel hoc (malum) proximi præcedentis positionis collectioni addendum, vel illud (bonum) adimendum, & subaudito utroque dicendum fore: unam aliquam conformativæ legis sive virtutem sive actum esse, *scilicet* *faum cuiq; assignare vel tribuere*: quæ quidem rursus in suas species abeat, sitque vel assertiva boni vel onerativa, quam rursus dixerit & talem in specie dictam & punitivam esse.

IX. Eorum verò dupliciorum, quæ sub initium thes præced. circa malum, quasi ejus alicui assignativa lex non sit, moveri posse videbantur, primum, facile etiam ex iis quæ exinde subiecta fuere, labascit; poenæ enim & onerosa alia, ut cunq; aliquid boni finis habeant, quin tamen per se aliquid malignitatis & malæ perpeſſionis iis ferant, quibus sustinere eas necesse est, dum sustinent, facile dubitaverit nemo. Alterum quod de malis, quatenus quidem in actiones ipsas plurimum sese resolvunt, movebatur, ob identitatem subiecti, majoris videtur discretionis esse, quò nempe in his quoque virtus legis assignativa sui, à conformativa actus, distinctæ appareat naturæ. Cæterum, & hæc res distinctione modi, tum respectus, tum formationis legalis, seipsam quoque; facile videtur diluere. Nempe vel considerari potest actio, respectu ejus cui bono malove est, & quatenus alicui, ut tale competens concessa est; atque habebit se illa ut finis; vel considerabitur eadem respectu ejus à quo & quatenus certa forma ad finem proficisci potest, aut debet, & jam, ut aliquid à quo ad finem legitimè iturum, naturam medii à lege formandi videbitur habere; non obstante etiam, si accidat, quod idem sit, à quo eadem proficiscatur, & cui bono malove cedat, veluti potest contingere circa actum, qui est v. g. capere serpentem, bibere cicutam &c. namque & is hætenus, quin adversum respectum, ejus à quo, & ejus cui, subire possit, nil absurdi videtur sapere. Deinde facile quoque apparet alium esse modum, imò genus operationis visque legalis aliud, quo hoc tale, sive formatum, sive formandum huic aut illi, vel cum aliis vel præ aliis, ut competens attribuitur assignaturque; aliud quoque de formatione ipsa disponitur, cum influxu quòdam directivo in actum. Imò notari velim, quod quæ priori modo actionis fingitur conformatio (intelligit

ge qv

ge, quâ illa tanquam aliquid suum alicui tribuitur) sumenda videatur, ut ipsius potentia quædam à lege facta conformatio, aut cuiusdam qualitatis (quam potestatem alibi dicimus) ei facta impressio tributioque; potestatem enim agendi lex immediatè alicui tribuere potest, non actionem ipsam. Posterior verò conformatio cum respectu videtur sumenda, quatenus, per tributam potestatem actum certò modò formatum prodire faciat. Planè in censum etiam boni cuiusque, tum Philosophi tum JCti actiones vocant. Ex illis Aristoteles (a) etiam summam hominis felicitatem seu bonum in operatione secundum virtutem ponendam esse demonstrat, quem saniores ex schola sequentur fortè omnes, simul ex natura contrariorum illaturi, pessimum hoc sive turpissimum hominis malum in operatione consistere vitiosa; utrumque autem tam bonum quam malum, per totum genus activæ rationis diffundet, tum vulgi tum jurisperitorum loquendi usus, quando actionis verbum latissimè sumit, quâ de re alibi. & hi quidem porro disertè etiam præstationes & operas in bonis, puta utilibus, hominum referunt, dum facta deberi (b) operas legari, promitti posse dicunt, pecuniisve creditis, quas & alibi (c) in bonis destinato numerant. (d)

X. Mira verò est, aliàs Jctorum operositas, in denominando, distinguendo, ac describendo eo, quod jure cuique suum bonum, sive de bonis cuiusque, sit censendum, quando ad speciem bonorum utilium potissimum intentione directâ, appellant ea quæ bona (e), quæ in bonis (f), in patrimonio (g), pecuniaque (h) nostra sunt. Itemque meum & tuum (i), suum (k), nostrum (l), ejus (m), cuiusque (n), suum cuique (o), iustum cuique (p), quod quis habet (q), quod ad quem pertinet (r), quæ competunt (s). Imò hic ibi (t) promiscuè hæc omnia accipienda autumant. Describunt deinde (u)

G 2

(b) l. 9. rem pupill. salv. for. l. 30. §. 1. de excus. tut. (l) l. 22. §. 178. 88. de V. S. l. 22. in f. C. de administr. tut. c. 101. c. 1. §. 3. (k) l. 239. de V. S. l. 54. de R. J. (l) l. 239. de V. S. l. 54. de R. J. (m) l. 11. 159. de R. J. l. 58. 25. de V. S. (n) l. 148. de R. J. l. 2. pr. §. 11. 22. (o) l. 139. de V. S. (p) §. 3. J. de J. & J. (q) pr. J. eod. (r) l. 188. de V. S. (s) l. 181. ff. eod. l. 1. de R. S. (t) Nov. 59. pr. (u) l. 1. §. 7. de offic. præf. urb. l. 5. de V. S. & passim. (x) d. usu & usufr. l. 1. §. 1. de V. S. aliisq; innumeris Juris civilis textib.

(a) lib. 1. Estb.

(b) l. 5. de præscript. verb.

(c) l. 49. de R. S. l. 52. de A. R.

D.

(d) l. 4. §. 7. de oper. leg. 2. de usu & usufr. leg.

(e) l. 49. de V. S. l. 52. de A. R. D.

(f) d. l. 49. l. 1. de R. D.

(g) l. 36. de bñ. libers. §. 2. &

fin. J. t. vi bonorum rapt. l. 2. pr. §. 11. 22. ff. eod. l. 1. de usu & usufr. leg.

nostra esse bona, quæ non sunt alterius; quæ non pertinent ad alium, quæ à nobis avocari non possunt, quæ nos beant nobisve profunt; quæ deducto ære alieno (not. onus inter bona) superfunt; quæ domini nostri sunt, quæ bonâ fide nobis possessa, superficiaria, nomina & actiones, sive quæ in nominibus sunt nobis debita; corpora, & jura, seu facultatem re alienâ etiam utendi, fruendi, securitatis suæ causâ retinendi, cujusmodi servitutes quæ appellantur tum reales, tum personales, jus pignoris &c. Item jus debitum persequendi, & quæ sunt alia plura ejusmodi. *Distingvere* deniq; hæc satagunt in naturaliter & civiliter bona: in ea quæ sunt & quæ esse possunt in bonis nostris &c. Quæ & cujusmodi omnia hîc ad amissim enodare, longioris foret moræ & extra scopum fortassis. Unum hoc saltem mereri putem, ne hîc loci prætereatur: sedulos nimirum juris legaliumq; virtutum scrutatores eò devenisse quovque, ut observarent, sui cujusq; boni (idem judicium in hoc respectu applicativo sui, esto de malo ac oneroso) definitionem, non tantum id, quod actu suum ac beans cuiq; sit, confinire ac completi; sed & extendere sese, ad qualemvis rerum ad nos attinentiam; puta earum quæ ex quavis causa penes nos sunt, etiam aliâs aliena aliisve debita (a): quæve habere nostra interest, veluti commodatum, locatum, pignus, & reliqua, quorum causa in periculo sumus damni alicujus (b): Item quæ spem habemus ut nascamur, ve luti bona paterna (c): Imò ad ipsam usq; ad res potentiam, ac aptitudinem, quâ nostræ, aut cui suæ illæ fieri possunt (d), dictæ vel hinc quoque res humani juris (e); utcunqve actu nullius hactenus in bonis sint, veluti feræ, quævis æris aut aquæ particulæ &c. actu autem futuræ ex eadem juris assignatione, ubi, quæ media juribus quoq; ad hoc adprobata sunt, modi videl. acquiruntur, quæ dicuntur, intervenerunt. Ex quibus proinde patere existimamus, eam de qua agimus sui attributivam legis virtutem etiam in eventualem, hypotheticam, & ut ita dicam, potentialem usque suavitatis rationem sese extendere: ipsamque legitimam sui attributionem, esse ejus sui boni maliæ, & quod actu, & quod eventu, & quod potentia suam, cuique est aut esse debet vel potest. Imò cuivis advertenti facile putem manifestum futurum, plurimum etiam leges, in ipsa hac

Di.

crem.

eventuali attributione absolvi, veluti si statueretur: quicumque liberam ceperit feram, remve aliam actum nullius invenerit, occupaverit, qui quid emerit, qui dono acceperit, hereditatem adierit, conditionem legati adimpleverit, ejus istiusmodi res esto: tali delicto talis poena, tali necessitati tale deputatum esto onus: quæ quidem idem dicunt ac tale bonum, malumve, tali ac tali eventu aliquibus esto suum. Si cui scrupuloso esse placeret, posset hinc ad signativam hanc, eandemque immediatè sui-tributivam legis virtutem, in aliquas quoque species distingvere, puta in eam, quæ sui-tributiva actu & quæ ex evêtu aut potentiâ sit, Imò si cui liberet, effingere nomina, & quandam adhuc tributivæ contrariam legis virtutem, quæ *ademptivam* aut abjudicativam cuique non sui diceret, non obisterem; Sed ne re simul ac sermone insolente nauseam legenti creem, abstinco hisce, contentus ostendisse aliquam juris virtutem, actu quodam immediatò sui-formativam, seu sui-tributivi effectus esse: eandemque multum variatæ distributionis, cujus quidem firmamentum brevi operâ adhuc erit inspiciendum, antequam ad virtutem legis conformativam actionis, quæ quasi altera humanæ vitæ pars est, sermo digrediatur.

XI. Voluntas, & auctoritas legislatoris, quoniam sui-tributionem hanc, ejusque variationem, per omnem divinam, humanamque nomothesian sustineant, ambigere non licet, cernenti, omnem illam vim legi isthinc influere. An verò, ut illi hoc, alii aliud boni malivè asseratur aut tribuatur, à voluntate illâ indifferente, ac merè arbitrariâ, proveniat; an verò juxtâ, aliqua sit ac prærequiratur, quam & auctoritas hæc revereri ac respicere teneatur, *ælian* seu dignatio personæ, cui tributio fit, majoris videtur attentionis esse. *ælian* autem sive dignationem vocari velim, quicquid causa efficitur aliquo, ut illi in specie, vel præ aliis etiam, hoc aliquid suum à lege tribui conveniat: rationem communiter dicimus. Voluntatem verò indifferentem, ac merè arbitrariam hinc dico, ubi nulla præter ratio movens in re; sed, uti hæc illis, alia aliis, tributæ sint, sola legislatoris stet pro ratione voluntas. Utrumque autem in utraque; dictâ nomothesi obvenire, si sigillatim utramque circumspiciamus, satis luculenter appariturum existimem. Et divinam.

quidem quod primo attinet : Utrum almus rerum conditor , antequam aliud quid præter ipsum esset , in sese quicquam habuerit , quò moveretur , ut non tantum rerum hanc universitatem , sed & singula in eadem , variatâ illâ , quâ spectantur , formâ , cum suis cuilibet juxta attributis decoris , produceret ; id eò inscrutabilioris indaginis est , quò minus in humanam mentem , quæ finita est , ac multum cœcutiens , cadit , ut infinitam in æterno infiniti splendoris lumine positam , æterni DEI essentiam , præterquam , quatenus ipsimet inde nobis revelare placuit , conspiciere valeat ; nedum ut causas omnium differentiarum , diversorumq; attributorum , quæ in rebus videt , inibi polleat vestigare . Quin , haud facile concipias , quomodo dici possit , in rebus ante quàm essent aliquid fuisse , quò Deus ad sic vel sic formandas eas , ad talia , ac talia iis tribuenda , moveretur . Imò nec postquam jam quædam facta fuerint , temerè fingi debet , ac si horum dignitate tum demum motus Deus fuerit , ut alia aliis magis decora adderet ; quippe id esset DEO immentæ perspicaciæ , ac omni præscio artificij , infirmitatem asserere . Consequens igitur est , quæcunq; divinâ manu effatoq; immediatè productis , eodem fatò , tributa sunt ; cujusmodi sunt , v.g. cœlo , astra , astris vis temporandi tempora , terræ & reliquæ elementis sua animalia , & ornatum reliquum , homini , & cæteras potentias , & dominium in bruta ; illa nulli moyenti dignitati in rebus ; sedmero , divinæ autoritatis ex sese sumpto arbitrio , nos posse referre accepta : atq; hisce accensenda putarem , tum quæ Deum sex diebus creationis , & fecisse prima , & primis , ac ulterioribus adfecisse adornavisseque divina expriment elogia (a) tum quæ invariata naturæ , seu ex invariata naturâ , cuius rei , bona , licet ibi non memorata , indita tamen eadem manu , homines ipsi post deprehendimus ; cujusmodi partes , ac potentia sunt nostræ , aliaque naturæ bona innumerabilia , quorum ordini computares , & si qua hinc ad limpidum naturalis justitiæ fluxum nobis appropierant ; veluti benè quæsitæ facultates , honores , & alia : tum deniq; si qua singulari divinâ directione , neglectis causis secundis , ad æternum suum placitum servandum hodieq; consociuntur , ac manent . Cæterum ab hac tamen immediatæ divinæ subordinationis , ac directionis sui-

tribu-

(.) Gen. i.

tributione, differre videri potest divina quædam alia, quam, tum
 ex ipso divino oraculo, tum per experientiam ex rebus addiscimus,
 adstringere sese, in tribuendis quibusdam, ad suppositam rei, aut
 personæ, cui assignatio faciendæ, dignationem: quomodo sanè
 manifestum est, totâ divinâ lege, hominibus malis, ingratis, ac in-
 credulis Deo futuris, ideò quòd tales futuri essent, interitum, ac
 æternam condemnationem, vel ab æterno ex divinâ præscientiâ
 fuisse adjudicatam; contrâ piis, atq; credentibus æternam salu-
 tem, & singularia in futuro seculo præmia. Referas quoque
 huc miram, & multifariam Dei dispensationem causis secundis se-
 culi se immiscentem, & applicantem; quando sæpius ob enormem
 impietatem gentes integras facit excindi, imperia de gente in gen-
 tem, de persona in aliam transferri. Ubi ob probitatem hujus, &
 ipsi eidem, & alii etiam, præter hunc benedicit; & contrâ alii ob
 impietatem maledicit: cujusmodi exempla, si opus esset nota mo-
 nere, è sacris, profanisque testimoniis ac monumentis magnò lice-
 ret afferre cumulo. Nobis autem ex hisce, in confesso est, opinor,
 dispensationem eorum, quæ cuiq; sua, etiam eam quæ à divina no-
 motheticâ dependet, partim arbitriò merò, partim arbitriò cum
 conjuncta ratione ex dignatione personæ petitâ, suffultam esse.
 De humana, quæ hujus est imitatrix, cum magis res in propatulo
 jaceat; & quivis rerum non prorsus imperitus, facilè perspiciat,
 planè per omne genus societatis, multa penè ex mero arbitriò;
 multa etiam juxta dignationem, à Deo & natura, itemq; ab homi-
 nibus ipsis, hominibus inditam, iisdem humanâ lege solere tribui:
 de hac igitur inquam verbum non addo. Subaudiri autem in uni-
 versum antè dictis velim, quod quicquid hujuscemodi sit legiti-
 mæ dispositionis, etiam quod ad dignationis cujusquam hypothe-
 sin confectum est, id tandem auctoritati legislatoriæ (quæ vis, ac
 libera disponendi facultas est) ut universali firmamento inniti, per-
 que eandem demum quasi immoti esse vigoris. Et obiter deinde
 monitum quoque velim, eandem nomotheticæ differentem ratio-
 nem, quæ partim tanquam ex mero legislatoris arbitriò profluens,
 partim ut ex arbitriò juxta dignationis hypothesin procedens, con-
 sidera-

consideratur, etiam legitimæ conformationi rationis activæ, de qua porro nunc dicendum est, sub modo accommodandam esse.

XII. Conformandis humanis actionibus, legem hominibus datam occupatam esse, jam supra posui in liquidis: nec difficile perspectu esse existimè, eandem in iisdem occupari, tanquam in medio ad finem, eundemq; legitimum, conformando dirigendo-ve. Ad finem: quia, observante philosopho, (a) non dabitur, nisi in vanum naturæ inimicum, humana actio, si quæ non tendit ad finem; quia verò & jus seu lex directum, non destructum venit actionem, utiq; relinquet igitur hoc ei proprietatis, ut omnino tendens ad finem ipsa maneat: Et eum quidem legitimum, quia vel ipsa lex, (ut ex præcedentibus constat) aliquem perpetuo talem vitæ humanæ præfinivit, hujusq; gratiâ & ipsi actioni, quò ad eum pertingere possit, accedit. Simile licet observare in præceptis artium, & quavis institutione in vita; quorum omnium est, operationem ad finem, cujus gratiâ ars ipsaq; præcepta, ac institutio sunt, quemve eadem præscribunt, dirigere. Planè igitur ex his colligere esse existimem: ipsum juris seu legis rō conformare actionis, esse dirigere eam, ad finem legitimum: Quia autem porro finis legitimus, per superius commémorata idem est, quod cuiq; suū; ipsum quoq; legis conformare actionis erit, hanc ad id quod cuiq; suum est, dirigere; justaq; seu legitimæ cujusq; actionis, quæ talis, perpetuus erit character, ad hoc ipsum dirigi, directam, seu dirigendam esse. Imò præterea actionem ad id, quod cuiq; suum, dirigere, iterum nil aliud est, generè loquendo, quàm facere aut cooperari, ut cuiq; suum tribuatur, & per hoc ipsum aliquid ejus esse, quod suum cuiq; tribuere est: Utique sequitur rursus legem ejusdemq;ve hanc aliquam justæ conformativam virtutem à parte quoq; hæc actionum, sicut ab illa (ubi circa finem vitæ, ut talis considerabatur) cuiq; sui-tributivam esse: Hoc tamen differentem à priori legalis sui-tributivis genere; quod ibi illa immediatè cadat in ipsam rem lege dispensandam, hic in medjum ab hominè proficiscens dispensativum; ibi tribuat hic tribuere faciat. Cæterum quia generalius hæc dicta sunt: legis circa actionem occupatæ vim esse actionem conformare, eandemq; sui-tributivam reddere; anquirere expediet, num quæ

quæ etiam plures istius conformationis sint species, modiq; tribuendi plures? Antequam verò huc perveniatur, quia congruit locus, de quâdam quoq; ostensiva virtute legis, pauca licebit interjicere. Quando nimirum, & hæc utriq; cum sui ut finis, tum actionis conformativæ legis virtuti, verbò, toti generi virtutis legitimæ justiti formativæ succenturiata est, uti mox patebit.

XIII. Ostensivam quandam legis virtutem adferenti, incumbere videntur potissimum tria hæc ostendere; primò, cujus rei ostensivam illam intelligat: deinde, quod legi aliqua talis detur; & denique si detur, quod diversa illa sit à virtute legis justiti conformativa. Quod primum attinet, utiq; ejusdem rei ostensiva videtur, intelligi debere legis virtus, cujus est & conformativa; quòd nempe, si hoc non esset, lex à semetipsa videri posset divagari, aliud formans, aliud formatum ostendens. Jam verò patet ex ante dictis, conformativam legis virtutem esse ejus, quod legitimum justumq; est; hujus igitur & ostensiva erit legis virtus: ita tamen, ut ex natura ostensionis, quæ contrariorum est, hoc proprium hujus præ illa relinquatur, quod ut justum ita etiam injustum sit ostensiva. Simili observatò in instrumentis, regulæ nimirum ac limitis, quæ legi comparari vulgare est, quæ & ipsa recti, cujus formationi faciunt, & hujus contrarij ostensiva sunt. Patet de vocis intellectu. Quòd autem porro quædam omnino detur legis legitimi justique, ostensiva virtus (actusve) eademq; à conformativa diversa, si porro collationi eorum quæ legem nobis assimulare agnoscimus, regulæ videl. ac limitis insistere velimus, quia in istis per supra (a) ostensa veritas hæc habet, utiq; & istinc huc suspicari saltem licebit, quòd nempe & legi similia quædrent. Verum, ne in suspitione aut similitudine nos fundemus tantum, ex ipsa reperitas magis petendâ est. Et certè evincit tum natura generis, cujus lex species quædam est, tum ipsa circa eam humanæ praxeos intentio & experientia, vim quandam justiti ostensivam legibus inesse; natura generis: quia enunciatum quoddam lex est, verba autem ac enunciata suâ naturâ signa sunt ostendentia rerum, quæ iis sunt suppositæ: Intentio & experientia praxeos; quando non aliâ de causâ proximâ tanto studio vim humanæ cultores, disciplinæ legum, divini, humaniq; juris

(a) §. 4. b. cap.

cognitioni incumbimus, quàm ut primò justì atqve injusti scientiam comparemus; nullam omninò legibus addiscendis operam datam, nisi ista nobis inibi, & ab iis ostenderentur. Nec alio testimonio hic videtur esse opus, quàm judicio-cujusvis, legem modò aliquam paulò attentius inuentis, utpote, qui non potest non videre, à lege sibi, quid (juris) justum sit ostendi: ita sanè judex jurisque peritus ad offensum sibi à lege justum de jure justoque pronunciat: ita quivis ex populo, ubi legem, quàm verba quàm sententiam probè in conspectu habet, de justo, quod eà offenditur, judicabit, idque non aliunde, quàm quia lege hac ipsum sibi ostenditur, ut summam dicam, eorum, de justo ex jure judicium pro fonte, ex quo hauritur, ostensionem facultatemque hujusdem ostensivam habet. Deinde verò, & absolum foret, legi justì formatricem assignere virtutem, cui non assideat ejusdem quoque ostentatrix; neque enim videtur, quicquam conducere posse humanæ vitæ, si facta à lege rerum legitima per homines dispensatione, in obscuro interim maneret positum, quid cuique ut suum esset assignatum: imò nec facere quicquam lex posset ad humanam, hæc est, ex sese arbitriam, & infinitæ varietatis actionem, quòd per eam iuste & ad justum dirigatur, nisi menti hominis, exposita pariter atque ostensa per ipsam pateret, forma justì. Et si fingas aliunde quàm ex ipsa lege demonstrationem justì posse fieri, forte ab informatore aut monstratore quodam aliò: at, quorsum, regerem primò, usus legis, si aliunde constet, de justo, cujus ergò hæc tamen elaborata propositaque est? Deinde verò, ille quicumque justì informator, aut alius à legislatore futurus esset, aut ipse. Si alius: & jam quaratur, à quo illi, & cursus unde illi isthæc justì cognitio, tandem vel ad legem, vel ad legislatorem pertinere necesse erit; unde enim quòd ab inanimati legislatoris mente proficiscitur cognosci aliàs poterit? si ipse: sive primò sive per dictum gyrum ad eum devenias, futilitas utique assignanda erit legislatori, eminentiæ & gravitate legislatoriâ indigna, siquidem statuatur idem legitimum causaarum, quòd dictum statim intelligi debebat, multiplicatâ operâ, ad hanc habitudinis suæ perfectionem, quàm intelligibile id etiam futurum est, ab eò demum deduci. Id quòd omninò futurum esset, si juxta ac prolatam foret,

veri, id ipsum pariter non ostenderet, quid sancitum velit ejus autor. Et si tandem ipse, quid justum sub lege lateat, reprobere instituat, juvare forte declarando hanc ejus ostensionem potest, de cetero vero non aliud dicere, quam quod ante ipsa lex dicit, si quidem manere eam, nec destructam velit, potest, eoq; legis suae contenta haecenus non nisi per legem ipsam ostendere habet. Et ita quidem videmus fieri, ubi forte lex quaedam posita interpretanda à legislatore venit, quod nempe, post declarationem factam appositamque, de cetero legem bene positam ipsam huic sui ipsius ostendendi muneri soleat ille relinquere. Porro ipsa legum necessario requisita promulgatio, utpote quae de constitutione earum est, rē ostendere juris esse, evincit. Cui usui enim aut quod effectu aliās lex promulgaretur? Sed etsi ponatur, justum legis, postquam lata haec est, à legislatore ipso, aut aliō quodam manifestari ostendique, id tamen non poterit fieri, nisi relatione ipsius legis, aut ipsiusmet justum ex eā; si enim alienum referretur, huc nihil faceret: Et si quidem legis sit relatio, iterum per ipsam legem sit offensio, & cognitio justum; si justum ipsum, id utique manifestari non potest, nisi per enunciatum, quod id ipsum dicit, atque iterum res eodem dilabitur, quod per ipsam quam legem, suum quod fovet justum, ostendatur. Nolo quod clarum est, arguementis urgere ulterius. Ex dictis autem imò ex communi sensu manifestissimum puto esse, utut vulgò hujus in specie, & nominatenus, inter legales virtutes non soleat fieri mentio; esse tamen reverà aliquam ostensivam legis virtutem. Quam etiam existimem omni generi legis, rationali naturae latae, communem esse, puta humanae, divinae, naturalis etiam; nam & hanc ipsam, sive ipsa, sive per eam divinus ille vice-dictator, mens nostra, monstratorem agat, quid justum rectumque sit, nobis ostendi, nemo ambiget. Quod quidem quoad antenus ad ipsam quoque naturam brutalem extenderem, quatenus etiam ipsa animalia, multa ad cognitionem imperium domini, multaque ipso naturae ductu statura peragunt, quaeque valet interdum arbitrio praedita agendi aliter; tametsi ea homini ex hac ostensione cogitatio, non cum illa, quae in humana mente est reflexione, est conjuncta, ita in animal aliquod lege naturae imperium domini praecipio sibi ostensum, simul penes se mul-

tum animò agitare, aut etiam cogitare possit, hoc sibi ostendi, hoc esse legitimum, multò minus ut per provectiorem discursum ex justì principiiis justum aliquid quodam quasi argumentatione concludere valeat: scilicet non ipsam humanæ naturæ perfectionem sed simulachrum humanæ, ut humanæ divinæ mentis, divinus conditor, brutis voluit indere.

XIV. Sed ambigeret fortè aliquis, adhuc de tertio: annon ergò eadè, quæ legis virtus ostensiva justì est, etiam subjecti justificationi, finis nimirum, & praxeos conformativa sit, & contra. Id quod videri posset esse, quia utiq; non nisi mediante isthac ostensiva, in humani actus (licet in hoc exemplo rem pervidere) conformationem lex videatur influere, eòq; ostensio justì id ipsum esse, quod justì formatio, in modum forte, quò demonstrator viz tantum ostendendo facit, ut rectè eatur, imò quò & regulæ usus in hoc videretur consistere, ut inde noscatur forma facti aut futuri operis, non ut ipsa simul operetur aut opus formet. Sed diversum verum est: diversam videlicet quandam esse vim legis formativam ab ostensiva justì: Nam etsi concesserit quis, ostensionem quasi viam atq; accessum aperire virtuti conformativæ actus ad justum, dum nemo consultò justum ageret, nisi id ostensum videret; attamen nec id sequi notum est: eadè statim esse, per quorum unum ad alterum pervenitur, aut quorù unò operatè alteri quasi via aperitur ad cooperandù. Ipsa a. utriusq; virtutis diversitas ferè potest patere ex his: nimirum primo ex ipso effectu diversò utriusq;e, quando lex, quatenus formativa actionis (itemq;e finis sive sui) est, tantum justì existit conformatrix, non verò injusti, neq;e enim legi formatio injusti ullò modò potest tribui, quippe, ex qua sola forma justì legis est, quæ non etiam injusti, rebus indicitur. Quatenus verò ostensiva eadè est, utriusq;e oppositorum est, justì scilicet & injusti simul ut etiam modo ante dicebatur: Unde & hætenus *Lex (a) regula justorum, & injustorum dicitur*, quodq; *justi simul atq;e injusti gignat, scientiam (b)*, præbens scilicet justitiæ sacerdotibus facultatem, *æquum ab iniq;vo separandi dicitur ab illicite discernendi*, prout latet. Ulpianus noster (c). Porro etiam exinde distinctè utriusq;e naturæ apparet, quod actu eas separari contingat, præterea nampe, postquam aliquid, quod secundum legem formari debuit, formatum est, putat

(a) l. 2. de ll.

(b) l. 10. §. 2. de

J. & J.

(c) l. 1. d. J. &

J.

suum cuique assignatum tributumque a lege, & secundum legem ab homine est, nec forte quicquam ejus, quod fieri debuit, agendum restat; jam quidem vim formandi, quod ad hæc, lex perdidit, vel certe exercere eam non potest amplius; at vim offendendi id ipsum, quod per, & secundum eam, factum est, justum, ipsa legis formula etiam post semper retinet, ac nunquam non in actum valet producere; ut & injustum monstrandi tantum, siquidem aliquid injustè peractum est, quod emendatione non admittit; imò etiam eandem tum solum retinet, ubi ipsum, ex injusto facto, injustum in se emendationem admittit; quod quidem factum, ut factum est, seu justum seu injustum, semper maneat idem, nec possit reddi infectum. Sed & antequam conformatio justii alicujus actus contingit, vel antequam impulsus ad agendum homo quisquam sentiat, jam justum quale futurum, lex antequam formetur aliquid fore ostendere, imò in hoc actu sæpius persistere, alterum conformativum (forte quod subjectum conformaturum, illud non admittat) vaud exercens. Denique vel cum ipsa conformante concurrentis vis legis offendens, differentem se facile exhibet ab illa; dum illa circa personam, cui lata lex est, occupatur tantum, hæc verò etiam, quibus non lata est, facti justitiam, aut injustitiam monstrat. Imò & in ipsa persona operante quasi aliud subjectum cooperationis suæ videtur deligere, atque influere, illa quam hæc. Nempe ostensionis, & per hanc notionis justii, mens tantum, sive intellectus capax est: formatio verò actionis, ab appetitionis, seu voluntatis ultima conclusione profuit, cui quidem dirigendæ vis legis conformatrix maxime progressæ videtur esse destinata, utpote, quæ & ipsa conformatio illam admittit, quam legis fert sanctio, secus atque intellectus cui sit ostensio. Sufficiat dictum de virtute legis ostensiva justii ejusque distinctione à formativa actus, de qua nunc peculiariter paulò distinctius quoque videndam est, utpote cujus species penè solæ vulgò legis virtutes audiunt.

XV. Numero plures hujus conformativi generis, legis virtutes statuant communiter omnes; licet de ipso numero non agere conveniunt: *Legis virtus hæc est*, inquit Modestinus l. 7. ff. de li. *vetare, punire, punire*: addunt alii: *suadere ac dissuadere*

itēq; *tolerare, fortassis & concedere, itē premia statuire* adderunt alii. Contra verò sunt qui vel hæc tot non observant vel ex censu harum virtutum juris, quasdam rejēctum eunt: quos inter præcipui sunt, qui permissionem, legis actum non esse autumant. Verum neglectis his, primò quidem, ad tria, imò ad duo summa capita hoc virtutum legalium genus referti posse arbitror; existimans omnem, sub hoc actuum conformativò genere comprehensam legis virtutem, esse, vel imperativam, vel permissivam, vel prohibivam: si ve etiam esse *præceptivam ac permissivam*. Quod enim punire legis attinet, aut intelligitur per illud ipsa pœnæ cuiq; delicto, aut delinquenti quæ sit assignatio, & ad alterum genus virtutis legalis, putà quod immediatè sui attributionis antea memorabatur, pertinet; aut accipitur, pro conformare ipsam actum punitionis seu pœnæ inflictivum receptivumqve; & erit nihil aliud quàm præcipere, ut ab hoc illove in talem ob tale delictum talis exerceatur sustineaturq; punitio, eoq; modo ad præceptivam virtutem legis referetur; idq; eò magis, quod omni præcepto legis, quædam puniendi ratio, vel expressè vel tacitè, ut pars quædà, adnexa sit, in casum, quò quod præceptum est non fiat, aut contra fiat; quam quidem legis partem sanctionem vocamus cum Justiniano (a) & Papiniano Jcto (b). Dico omni legi, agere aut non agere imperanti, sanctionem admittere, ut munimentum aliquod, quò ditroveatur acturi potentia, ab arbitraria suà divagantià, & contra commoveatur; ad exercendam actionem secundùm legis præscriptum. Quæ quidem & ipsa sanctio fundamentum, ac robur maximum videtur esse virtutis hujus omnis legalis: stringens hominem cogensq; ut justum agat: intellige autem suò quòdāmodo, putà quò homini quòdāmodo agendi potentia non eam inferat violentiam, quæ tamen ejusdam atq; inevitabilis sit impulsus; Sed quatenus meriti mali, ac spem boni animo hominis incutit, in eventum, quò fiat, aut non fiat quod præfinitum est; id quod nihil aliud videtur esse, quàm in eventum præmii, & pœnæ definitione legem unire: cui quidem utriqve munimini sua aliqua, majora tamen, quod pœnæ propòsitæ est, efficacia est, utpote quod repetas; magis homines, solere esse negligentes commodi, quàm tolerantès mali, & incommo-

tamēti

(a) S. 10. de R.
D.

(b) l. 41. de
pen.

tamen si vel hoc etiam sustineret aliquis, quasi nempe ipsa etiam
 præmii promissio in terrorem punitionis aliquem sese resolvat,
 dū in eventum neglectæ legitimæ boni permissionis, perq; præmia
 invitationis, metuenda sit privatio, ac non datio istius boni seu
 præmii; id quod utiqve speciem quoqve mali præ se fert. Notari
 autem potest obiter, de sanctione hæc, eam aliquando expressè in
 lege præferri vel eidem adjungi, aliquando verò tantum subaudiiri:
 expressè præfertur, veluti si concepta lex sit: *homicida capite plecti-*
tor, bigamæ nuptias contrahenti infamia irrogator, qui primus in pinnacu-
lum muri evaserit talentum accipio; cujusmodi in casibus sub sanctio-
 ne lex latet, aut illud legis, quod servato ordine intentionis præ-
 mittendum omnino in legali enunciato foret, ut v.g. sit in his: *non*
occides: nemo esto bigamus, quisq; ad hoc nitatur, ut primus in murum
evadat. Adjungitur autem expressè sanctio, ubi primò proponi-
 tur, quid faciendum, aut non faciendum, facta autem illa ordina-
 tione jam separatim apponitur, quid præmii aut pœnæ mansurum
 sit illis, qui faciunt aut contra faciunt, prout se habent illa DE I
 Ter. Opt. Max. ad Decalogum de puniendis maleficiis in tertiam,
 & quartam, de benefaciendis in primam in millesimam usqve generatio-
 nem. Facit verò subaudienda relinquitur multoties quoq; sanctio,
 ubi vel aliunde, sive etiam aliâ ex lege fortè constat de præmio ob-
 seqvii aut pœnâ digressionis, ubi futuræ determinationi illa fortè
 reservatur, vel etiam ex causa, quod negotii natura non cum rigo-
 rem prædefinitam lege habeat: sufficiente fortè, quod aliquam
 tantam infamiam facti, quam appellant, aut levem inobedientiæ
 notam, aut privationem, communiter ad tale obsequium subse-
 quuturi boni, aut simile quid, patiatur reus legis. Atqve hæc qui-
 dem, ac talis, tali cum latitudine, intensione ac remissione, opinor,
 accipienda est illa in philosophiâ tantum celebrata vis legis coacti-
 va, unde & ipsam legem orationem coactivam definiri oportere,
 conveniant Philosophi: Iuris nostris sanctio legis illa dicta est. Oe-
 catione hæc in specie de eo quod punire legis est, obiter quoq; pot-
 est notari, id ipsum, partim ad assignativam legis virtutem esse re-
 ferendum, quatenus nimirum hanc vel illam pœnam illi delin-
 quenti

quenti assignat confanctio; lex, partim ad formativam actionis; & sub hoc quidem genere idem, vel ut partem præcepti posse considerari, quatenus scilicet in eo consistit legis sanctio; vel ut speciem, quatenus ad puniendum actum hoc vel illò modo instituendum adigit. Similis autem erit ratio constitutionis quoque præmiorum ad suum ipsius modum.

XVI. Svadere porro, ac dissuadere, sunt, qui in virtutibus legis computant, moti plurimis, quas cernunt, decisionibus legitimis, quæ tamen, ut non meræ permissionis, ita nec absoluti, aut rigidi præcepti; non meræ libertatis, nec tamen rigida necessitatis, appareant: cuiusmodi videntur esse omnes illæ legales positiones, quibus terror adest severioris coercionis, quærumve sanctio tantum in propositione præmii huiusve carentia, vel certe in comminatione levioris incommodi, quam quod communiter homines multum terrere, aut movere solet, consistit. Cuiusmodi multa & in civilibus, & in naturalibus occurrunt: in civilibus, veluti lege Julia & Papia cœlibatus evitatio, & præcreatio sobolis, civibus Romanis injungebantur sub præmiis ac levioribus pœnis, de quibus multam faciunt mentionem Jcti (a) si in ludis olympicis honore propositò invitabantur concertatores ad victoriam; si concubinatus ad honestatis jurisque matronalis ac matrimonialis carentiam damnatur. (b) In naturalibus, quando generalis legis natura videtur svasio esse, ut omnimodò honestè h. e. secundum omnem virtutem vivamus, vitio omni abstinere nitamur (c), ut homo hominem beneficio afficiat, à conjugio sanguinis, non proximi tantum, sed & propinquioris quisque abstinere: Et fortassis pleraque omnia legis naturæ, expressa civili sanctione non roborata, humani gentili ac ignaro aternitatis, svasiva magis, aut dissuasiva sunt, quam præceptiva, utpote qui famæ, aut moralis solummodo turpitudinis malum, sibi imminere existimat, si contra, quam ex hac lege faciendum videt, faciat. Unde sine dubio etiam accidit, quod tam facilis apud plurimas gentium à lege naturæ communique humano officio digressio fuit facta. Ceterum ut non de nihilo hæc sunt, & omnino ex his etiam appareat, quomodo multum differentie lex patiatur à diversitate sanctionis, quatenus illa vel stric-

(a) Ulp. J. l. 25
16. 17. l. 6. C. de
bon. libert. S.
2. J. de succes.
lib. l. 2. de mi-
nor. pr. J. de
excus. tut. l. 3.
S. 6. l. 4. pr. de
munerib. l. 64
de condit. &
demonstr.

(b) l. 1. C. 2. de
concup. l. 41.
de rit. nupt. l.
3. de jur. dot.
l. 1. de natura
lib. lib.

(c) juxta quæ
trad. Arist. 1.
Eth. in f. &
Justin. S. 3. J.
de J. & J.

etior

(et) vel remissior; accedere tamen omnino ad naturam præ-
 ceptionis utramque, affirmativam scilicet, ac negativam, svasionem.
 (si ita appellare libet, aut si ita) svasionem ac dissuasivam legis, vi-
 detur; inclinante nimirum svasione ad imperium, dissuasione ad
 prohibitionem; à quibus nec tam spectat, quam functionis inten-
 sione, ac remissione differunt, ita ut svasere, ac dissuadere penei-
 dent sit; quod imperare, aut vetare, remissius. Loquuntur svasio-
 ne legali; nam de ea, quam par pari, aut amicus amico facit, non
 pollens, vel non utens autoritate nomothetica, aliud forte dicen-
 dum; quamvis in offensione adipiscendi boni, aut vitandi mali, &
 hæc svasio simile aliquid legitimæ functionis habeat. Ut autem
 svasere, ac dissuadere, itemque punire, ad imperare, ac vetare legis
 virtutes, referenda sunt, ita concedere, tolerare, indulgere, ac simi-
 lia ad permissivam ejus vim videntur pertinere. Nempe quatenus
 ad actiones hæc accomodantur, nihil aliud videntur esse, *concedere*,
 quàm expressè aut etiam ex merito, *permittere*; *indulgere*, tale quod
 svasere svasendum neque dissuadendum adeo est, *permittere*; *tolerare*
 vero *permittere* cum dissuasione, ut nimirum talia in illo genere
 potest esse concessio alicuius proseracti faciendi in republ. arma,
 legendi tributa, & similia, pro bono publico facientia expediendi;
 In isto permissio testamenti factiois, libertatis capiendi feras; in
 hoc tolerantia concubitus, polygamie, divorcii, aliquot circumventionis
 inæconomie rerum. Sed dissuasio non licet, nec
 dicitur hæc, concedere, tolerare, & ipsam per se non tollere,
 vobis indifferentem, & promissum usurpatis. Quia indulgere, &
 concedere, non est, ut videtur, svasio legis dispensativam boni,
 videtur sapere; quando v. g. immunitas concessa: lex seu legislator
 in præteritum, item crimen, aut ob meritum, quod alicui indulge-
 re dicitur (a), utramque, tantummediatam quam immediatam permissi-
 onem legalis tributivam virtutem videtur complecti illud pontifi-
 ce, quod *privilegium* ipsi definitur: *lex specialiter quod indulgens* (b). Sed
 de his actis.

(a) l. 22. d. 1. l.
 2. G. de priv.
 imp. l. 1. de co-
 pri. princip.
 (b) cap. 25. x.
 de v. b.

VII. Atque ita quidem, quicunque hi; aut similes alij, qui
 cum figura proferuntur legis actus, facile, ut optatum, quate-
 nus ad præteritum, aut ad futurum, formanda lex versatur. Quod præteritum

semper hic supponitur) ad aliquem horum trium: *imperare, vetare, permittere*, erunt redigendi. Unde haecque consequens est, tria haec, hujus generis virtutum legalium summa capita statuenda esse. De quibus nunc porro notare licet: habere sese eandem haec tres virtutes legis ad invicem, si primam seu antecedentem legis partem respicias, (nam si sanctionem, aliò modo si ferem habere patebit inferius) ut contraria, & medium, sicut & iusta quae exinde *imperata* scilicet *vetata*, ac *permissa* sunt, sese habere, aliàs notum est; nempe res loquitur, imperare & vetare naturam omnino contrariorum habere, seq; mutuo pellere circa idem, eodem modo, tempore, loco &c. quomodo n. possibile esset, quod imperatum est v.g. ut tu huic de hodie aureum, idem, iisdem posuis circumstantiis, simul posse esse vetitum. Alterum enim cauciatum in effectu vim suam atq; valorem observabilitatis (ut ita dicam) necessario amittere habet, si alterum eundè debet obtinere. Sunt autem contraria haec, sive jus, sive iustum, legem, aut legitimum reputes, non immediata, quae par & impar numeri, sed mediata, quae alibi Aristoteles observat (a) ut album & nigrum, bonum & malum, & quidem ex iis, hujus generis contrariis sunt, quae media habent, *interdumque inter se inter se legales imperare, & vetare, medium quidem, qui neque imperata neque vetata est, quae si quis utriusque negativè extremi, media contrariorum, quae notum non habent, aliàs etiam exprimitur consultit Arist. d. l. Imperare, ut & inter effectus legis seu legitima; imperatum scilicet vetitum, medium, ipsum quoddam permissum; quod si scimus cum JCro (b) dixeris, non tamen ut illi ibi, id illicito opponendo; completeretur enim, & imperatum, imò bonum quod legitimum est; ut per illicitum nomen quod illegitimum, ipse ibidem videtur dicitur. Certe quod lege neque imperatum, neque vetitum est, nullum, imò sunt omnes, & per consequens inter se haec talia, ut medium, id ipsum habebunt; licet utque hinc ex natura conjugationum ad actum legis arguere ipsum, nempe permittere quoque inter imperare, & vetare medium esse. Tentares forte hoc loco, si quis aliquis indagator quæret, an fortassis ad modum quo, v.g. inter album & nigrum contraria plurima interjacent media, veluti viride, rubrum, flavum.*

(a) lib. de ca-
sibus, cap. 10.

(b) ludo 7. c.
7.

...auctore, et sic imperare, quod est imperium & vetitum
plura sunt talia, quorum pars una, pars alteri contratio-
num, pars alteri videri forte sint, pars etiam equaliter, ut si
falsis, forte transitu, ab usq; imperare, per, facere, con-
futare, diffidere, ad usq; vetare: Sed faciat, quod iuris
subtiliorem; nihil haecenus in tribus illis, quae imperare, vetare, &
permittere sunt, libet acquiescere; reliquorum singula
ex his proptinqua videntur, annumerare parato.

XVIII. Verum enim vero, uti nemo, qui quidem, quid lex
legis; virtus actusve sint caller, in iis non habeat imperare, & pro-
hibere seu vetare; ita controversia non caret: An permittentiam
iisdem accensere debeat? Sentiant hic pene diversum Philosophi
a Jctis, dum illi, moti, partim auctoritate sui Aristotelis, legitimo
enunciato coactivam quandam rationem tribuentis; partim ety-
mologiae legis, ac juris, quo legem ipsi, deductam autumant a ligando,
jus autem a jussu seu jubendo; ita fere praecipiant: Quicquid
veti formam jussus, aut vim ligandi habet, seu, quod eodem reci-
dit, non coactiva oratio est, id lex non est, sed per coactivam
legitimum dicendum est, quod non jussum, sed coactivum, & cum
necessitate exequendi, mandatum est; Sed quaecumque talia sunt,
statuunt hi porro, naturalis esse permissionis, ac libertatis, & ipsam
permissionem naturae quidem esse, non a legis. Contra verè hi pu-
ta, juris civilis auctores, ipsum permittentiam inter virtutes & a legis
differe referre non dubitant (a) alias per indulgentiam, & a legis
non negare legis, & similem figuram vocum illis exprimentis (b). Ubi de test.

Ceterum quod permissivum est, de iure, majorem vim, ait, inesse prohi-
bentibus legibus, quam permittentibus, utiq; & ipse permissivam quan-
dam vim legis agnoscit. Nuper in Batavis Hugo du Roy dicitur
multa alia, quae eleganter de eo quod jussum est, differit, contra-
tens iis, quibus jus naturale a jure gentium distinguit, ea ratione
illud tantum praecipivum, hoc vero permissivum sit; eam
... hac jura non videri aliquam, ne dum essentialem differentiam, sed
... jure naturali, quod quovis locum putat sacri cogi
... multa non expressè praecipiantur, sed permittuntur, &
... A posteriori hac parte existimem hodie standum
esse,

esse, tum quod ratio philosophantium precipua à sanctione, ac vi
 eoactiva desumpta, non omnimodæ firmitatis videtur esse, tum
 quod experientia, & praxis nomothetica illis profus adversetur,
 & cum jurisperitorum ordine hifaciat. Ut prius de hac dicam,
 certum id est, omnem, quæ post rerum primordia produit, nomo-
 thesiam, plenam positionum permissivarum esse: nimirum sic Deus
 ipse fons omnis bonæ legis, expressè permittit (a) Adamo, comede-
 re de omnibus horti Eden fructibus, præterquam qui essent unius
 arboris scientiæ boni & mali: talis effectus quodam est illa & Præ-
 toplastis & Noachidis, & in his generi humano facta concessio de
 dominio, ac usu animalium, & creaturarum reliquarum; de pro-
 pagatione sui generis: longe plures sunt legis mosaicæ ejusmodi
 permissionum, veluti illa de divortio, de commestione animalium
 mundorum, & reliquis. Juris civilis, amplissimum campum, si
 quisquam lustrare cupiat, dubito an non dimidiam legum partem,
 & contrâ, quæ frontem positionum, permissivi actus deprehensus
 sit e.g. quibus jura quæ dicuntur majestatis, seu potestas belli, pacis,
 fœderum, ferendarum legum, judicandi, tributi legendi, nobilitan-
 di, &c. præfectis civitatum conferuntur seu permittuntur. Quibus
 permittuntur etiam talis, parentibus in liberos, domo in servum,
 marito in uxorem, creditori in debitorem conceduntur, quibus va-
 riis modis acquirere, acquisita conservare, deque in usu vite, &
 post mortem multifariam disponere conceditur: lex verò & privi-
 legia, quæ aliàs jura quoque dicuntur singularia (b), plurimum in-
 certorum actuum eorumque rerum permissionibus versantur, v.g.
 mulieri, ut liceat vindicare dotem suam præ creditoribus aliis (c);
 inveniunt in funus ut mutuum possit repetere præcipuum (d); mi-
 noribus circumventis, ut petitionem habeant rebus suis in inte-
 grum (e). Liceret si opus esset ex civili omni sociali legalitate,
 lexcenta alia permissivarum legum exempla adducere. Sed &
 quod naturalem attinet, mirum sane foret, si non idem de illa quo-
 que liceat præsumere! Quin planè conjectari possit, hunc locum esse
 existimem, quæ vulgò libertatis, aut etiâ permissionis naturalis
 dicimus, si concisè & proprio quispiam loqui velit, ea, permissionis
 jure naturalis, libertatisque jure naturæ concessa, dicenda potius
 esse.

(a) Gen. 2, 16.

(b) Lib. de li.

(c) l. 12. E. qui
 pot. imp.

(d) l. 12. §. 2. l.
 31. 45. de reli-
 gios.

(e) l. 1. C. r. n. de
 minorib.

esse. Certe quæ autem nisi fallor ad huc usque, hæc collectio ex principio revelato, nobis vero Deo fidei hæc cognoscitur, ex quo sci-
mus, jus naturæ esse jus Dei; Deum esse, qui naturalia præcipua nobis
manifestavit, qui legem naturæ hominum, cordibus, & per apostolum
predicet, inscripsit (A); supra naturalia divina quædam providentia
constituta semper firma, atq; immutabilia permanere (B); hæc ead-
em providentia; eademq; ipsa jura naturalia nil aliud esse, quam
illa primæva effata istius verbi, quæ coeli formati sunt, & per quæ
bona sunt facta omnia; ejusq; domini, cujus spiritu oris cælorum,
omnis conditus est exercitus. Dico porro & legem & legitimam
permissivum esse, extra dubiū est nobis, qui credimus, eundem plane
Deum esse, eandem auctoritatem, quæ naturæ indiderit facultate-
tem, quædam liberè, & quæ necessitatem impresserit, quædam
necessario agendi; & quæ menti, actionum nostrarum principio,
dictamen utrumq; suggesserit, puta & permissivum, & præceptivum,
ut pote, utrumq; bonum concreatum, & vitæ bonæ, & ordinatæ de-
gendi regulam; quis enim unquam hanc humanam societatem be-
nè coleret, si non æquè sciret, hoc esse, menti suæ dictamina imper-
sumque haberet, quid permissum, quàm quid præceptum aut veti-
tum sit? Dubito, an qui hæc videt, dubitare possit, æquè permis-
siva, ac præceptiva naturæ dictamina legem dicere sive naturæ sive
DEI omnipotentis.

(a) Rom. 2.
(b) 8. penn. J.
de J. N. G. E.

XIX. Sed ais non jubet, non ligat, non cogit tamen per
seum fatum. Respondeo primum ad hoc ulterius, quod dicitur
vir alius eorum, quos mundus vidit, in rebus ex natura indagandis
acutis, multoq; solertiis, prohi dolor, hoc passus est infortunis,
ut expertus esset religionis veræ, & revelationis, quæ indubitato co-
gnitam haberet illam, quam nos cœllemus, regum naturalium, &
cum his, juris quoq; naturalis originem; qui quidem defectus inter-
alia illum penes ipsum effectum genuit, ut nec jus quoddam, seu le-
gem naturæ potuerit cognovisse; quod quidem vel inde observare
poterat, quod apud ipsum, etiam ubi expressè de legali materia agit,
non solum videres, aliquam mentionem jura naturalis fieri, (quod
in præcipuo jus nostrates facile omnes agnoscunt) sed bene just-
naturæ, & Deum; æqui; non legem, sed voluntatem; ad ea, quæ sunt, & ad
rationem

Quod in eo dicitur. Si igitur ignarus factus ipse juris sui, quod potuerit statuere de eius virtute, aut quomodo permissivis divinitus edictis naturæ satis, cum etiam præceptiva ignoraret, nomen legum potuerit indere, contentos, ut ea, quæ vel a civili jure penitus neglecta vel etiam diserte permissa videret, naturæ libertati aut relicta aut ad eam rediisse statueret, prout & nostri hoc modo, ejus hujusce ignorantie vestigia, minus licet excusandi, quæ magis illuminati, insistant hodieque.

XX. Deinde verò, quod præcipuum fundamentum, seu ipsam hypothésin attinet, permissionem legitimam negantium: ac si nullò sanctionis munimine illa firmata sit; id ipsum quoque, non plane firmo stat talè. Namque vel rogari primum posset, quænam hæc sit necessitas legem ita definiendi, quod iustus sit, quod liget, cogatque? quid si quis diceret, *legem hominibus datam, esse ipsorum, regenda vitæ causâ ab auctoritate dominante ipsis propositum fatum, seu dictamen iusti* aliquid; complectens sub isthoc genere etiam enunciata permissiva talia. Sed esto, quod opinioni isti, (quæ esse legis sine coactiva aliqua ratione non admittit,) indulgentiores simus; forsitan ex rei ipsius natura demonstrari licet, ne permissivum quodlibet datæ legitimæ, quæ sui carere non potest, ratione saltem alicujusmodi. Planè admiranda hæc divini sapientia, est, in duplici vitæ nostræ rectificandæ propositæ ratione, bono scilicet ac malo, vita ac morte, ut alibi divinus habet scriptura. Quorû quidè non hoc tantû, sed & illud, omni tû præceptivæ, seu permissivæ legi loco sanctionis est, vel expressè eidem appositâ vel tacitè subintellectâ conditione: feceris hoc, & bene tibi erit, aut non ita malè; sin minus feceris, malè aut non ita benè: exemplû clarû est geminatum, ubi sanctionis, quæ præceptis Decalogi Deus ipse annexit. Et quod in specie quidè permissivæ attinet legitimæ, præ finitione boni respicias, non temerè reperietur aliqua, quæ non bonum aliquid, habeat sibi quoque propositum, sive proprium id sit sive ex parte aliorum; ipsa etiam, quæ ex genere permissivæ, non minime omnium, talis videri potest; tolerantia nempe, quæ vel saltem bonum intendit, quod est minus mali. atque ita quidem v.g. permissio peccati castigacionis, bonum, tum patris, tum filii præfixum habet;

(a) Ser. 15, 18.

De Permittentia & Aegre

quibusdam, citra injuriam aliorum, & sine permissa acqui-
 sitione, in usum, & multiplicem commodum, sicut in acquirenti
 propriam, & tota familiae ejus ac Reipub. usum, & commodum cujusque
 in usum, & commodum habet. Tolerantia modica, & conventio-
 nis, & usus, minus laudabilem actum, saepe censet, & hono-
 rificum, dum accommodante sese lege ad singula hominum indu-
 stiam, & usum facientem ad utilitatem, & privatam, & publicam,
 non vult intervertere nimia severitate coercendi. Alia permissa
 habebunt proposita bona alia, quae quisque dum ad singulas atten-
 dit, facile potest animadvertere. Imo si paulo accuratius rem quis
 intueretur, ulteriori sanctione, imò ipsa vi praecipiva, omnia legalia
 permisso munita est. Ut id in naturalibus offendam, de civibus
 enim res videtur manifestior; scilicet naturalis agendi permissio,
 necesse est, ut vel ad bonum, vel ad malum, vel ad id quod neu-
 trum, h. e. neque bonum neque malum proprie sit, bene ma-
 le vel neutro modo agendi permisso sit. Naturam, quae solum
 boni, & mali est, male, aut ad malum, puta quatenus iniuste,
 & injustum id simul est, ut agatur, permittere, absolum est; per-
 missio igitur boni, & summi, & est quod neutrum est, tantum a
 natura, aut naturali lege expectanda est. Boni v. g. ut sibi vel pro-
 ximo boni quicquam bene justeque quis procuret, eruditionem,
 forte, honorem, facultates, aut simile quid, modo non improbatum,
 iam vero notum est, eadem haec, quae ita latenter nobis permitti-
 tur, quoque simul juberi ipsa mer expurgata natura lege, vel ut
 diligere sicut nos ipsos, eiq; pro omni peccato merito bene-
 facere, (a) imò vel nosse, & scire, & propter ad bonitatem, ac studium
 tem ab ea distere, eademque iuriam jubemus (b). Quia & vas no-
 strum, in cuius munditie Deo beneplacium est, servare munditiam
 (c), imò ornare atq; expurgare, quò aptius sit in usum Domini. Ex
 quibus igitur patere putem fieri, uti quicquid sit huius generis per-
 missionis, id simul & jussionis, si non rigide, saltem in usum ali-
 quod, quae syasio est, esse. Idem fortassis in eadem, & in aliis
 quibusdam, seu quae indifferentis arbitrio naturae nobis relictae, ut
 in malis, & in malis, non licet dicere. Ac evictis tam permissio
 quae in natura est, quaedam natura permilla, etiam iusta est.
 Sed permissio est pedum & horum, & horum, & horum, & horum, & horum,
 quid

(a) Math. 23.
 25.
 (b) Prov. 6. 6.
 (c) 2. Cor. 7. 10.

quid aliquo jure permissum nobis est agere, id eodem jure vitium
 vitium esse aliis, ne quatenus permissum est, ab illis impediatur,
 aut quid contra fiat; & hoc ideo, ne permissio illa frustrationi sit
 exposita. Jam verò non bonum tantum & bonum sed & indiffe-
 rens imò quod à bono declinans est, & toleratum proprie dicitur,
 esto quod jure naturæ permissum sit, utique & tale, quàmvis, si-
 mul prohibitionem habeat, præceptivumque munimen. Res au-
 tem & probatio propositionis hujus per exempla satis est luculen-
 ta, quando v. g. eò ipso; quod permissum mihi est in meo, aut alie-
 no fodere, ambulare in publico, lucrari per commercium etiam
 cum emptorum aliquo damno; simul vetiti intelliguntur omnes
 alii, ne me in hisce peragendis impediane, constructi etiam injuria-
 rum correctione de jure civili (a). Imò culpæ, ac aliquali com-
 missæ injuriæ infamiâ, jure naturali; quin vel peculiare videtur,
 tolerantia legitimæ esse, ut in hoc demum vetante præcepto sese
 quali primùm fundet, siquidem accurate, etiam quoad naturale
 jus, rem velis inspicere; quod nimirum natura hæc non videatur
 affingendum, ac si etiam malum formaliter ipsa permittat, sed quid
 quid hic forte permissionis speciem habet, id in supposita prohibi-
 tione illa, quæ cum periculo majori, si
 non potest, impeditur, sed toleretur.

XXI. Dum hæc considero, admiratio inest, & in operis,
 quod in coordinatione virtutum legalium sese exhibet, ita compa-
 rata, ut ferè tantummodo intersit, quàmnam præmissa, caput lex o-
 stendat, de cætero reliquarum omnium tanquam corpus aliquod
 secum trahens, attingensque. De essentiali formali, seu eâ, quæ con-
 stitutiva bonæ habitudinis legi virtus est, (quæ de sub. initium
 jus capitis dictum est) facile patet, eam omni legi, tametsi, nisi citra
 essentialiam suam quicquam rerum consistere posse singas, dictum
 quoque est paulo ante, quomodo ostensiva, & formativa legis virtu-
 tes perpetuè sint constituta. Si sui tributiva prodit, lex, b. e. quæ
 hoc aliquid suum alicui determinatum adhibet, spontum malumve
 (addat, tollit, & mediû) eò ipso, quod ipsa id atterit, simul ab
 homine id suum tribuendum quoque esse, insinuat; factâ eò usque
 impulsione in mentem hominis, ut non possit non & illud, & hoc

(a) lib. 5. §. 7. l.
 24. de injur.
 add. l. 8. §. 5.
 inf. siervo.
 vindic.

simul concipere; veluti si cui mentio fiat talis; *Subtinus super omnia honor est DEO, secundus magistratus, tertium parentis, &c.* porro, is colliget *E, nullis honor, bis* singulis aliis; quibus Deus, magister, pater, pater, *tribuentis est.* Item ubi quis audit: hæc facultas hæc corpora, isthæc jura lege pertinent ad illum, aut illum; substat is statim, quilibet est sanæ utens mente, ergo relinquenda sunt, illa tribuenda a me & aliis. Atque sic vice versa si quædam talia his illis tribuenda esse; eadem simul infert, isthæc illis tribuenda esse, aut competentia esse. Deinde si legem porro videas apparere imperantem, quæ v.g. filius jubeatur honorare patrem; uti tale quid fiat; omnino necessum est permissum id quoque esse, quia alias frustra esset isthæc jussio; simul & contrarium vetitum per se intelligitur, videlicet parentes dehonestare, aut honorare omittere.

Ita prohibitio homicidii imperium infert homini, quantum ad se, relinquendi homini vitam, permissionem quoque abstinendi ab homicidio. Permissio denique

v.g. testamentum faciendi, imperium habet relinquenda cuique ejus libertatis, prohibitionem quoque oblitendi.

Et sic hinc hinc modo, ex singulis his retro, usque præcedentes, sul se h. designantiam, & ostensivam progredi, & vice versa ab illis ad hæc; quæ per punitionem, seu ipsam sanctionem, legem sæpius emergere supra quoque fuit monitum, ut facit illa primæva Dei: quicumque sanguinem hominis effuderit, ejus effunderis sanguis: & ita hinc hinc hinc ad omnes virtutes legales ascensus, & vice versa ab hinc hinc omnium capitibus ad ejusmodi sanctionem descensus, observare erit. Unde id porro monitum velim, minus videri absonum,

si ut etiam solet fieri, præcepta appellentur omnes communiter leges; imperantes, prohibentes, permittentes, punientes, tribuentes; utpote quæ omnes, vel primæ fronte præceptum proprie dictum, hinc, vel præceptum tandem substratum habeant; imò sanctionem tribuantur omnes, tali, quæ præceptis immediate solet tribuuntur. Quo pertinere videtur, quando ita generaliter Juri

commune præceptum; juris præcepta hæc esse dicunt, hominem occidere, neminem lædere &c. (a). Quando vulgò jus univ-

(a) l. i. de off. p. 10. de J. & J.

fallor tripliciter, primò generaliter pro omni lege, deinde specialissimè pro jussu faciendi, Et deniqye tertio specialiter, ita uti complectatur duas tantum species legis, prohibitionem videl. & imperium: quomodo decem præcepta decalogi dicimus, quorum pars aliqua imperans, major autem & perhibitiva est.

XXII. Liber comparationem adhuc in situere inter tres illas legum sive species, sive virtutes, sive actus dicas, *imperare* videl. *vetare* ac *permittere*. Primum duo illa: *imperare* & *vetare*, quatenus circa idem modò versantur objectum, differunt inter sese ut contraria, dum impossibile est, idem eodem modo &c. imperatum simul, ac vetitum, esse, ita ut nihilominus utrinque id effectu legitimum sit, aut ut legitimum, expediri queat. Unde etiam, quia quod affirmatio, ac negatio in componendis, ac separandis enunciatò rebus, in conjungendo eù subjecto prædicato, & in distrahendo isthoc ab eo est, id imperium & prohibitio in iisdem actionibus, seu factis ponendis, ac sublevandis videntur esse: forsan non dubitares affirmativam exinde illud, hanc negativam facti, vel faciendi præceptionem dicere. Verùm ut ut hoc modo illa differant, in sese, conspirant tamen & vice versa notabiliter in aliis quibusdam rebus, & in illone multarum actionum, quibus continguntur: nempe primò, cum alias quidem accidit, & sub universo genere Actionis, seu facti, in dispositionem ipsius incidentis, continetur (ut cap. seq. ostendetur,) & ipsa per se, seu perpetratio facti, seu factio in specie dicta; & ejuus contrarium omissio seu non factio: hisce, igitur actis dico, imperare, & vetare, id evenit, ut ista & perpetuo inter sese commutent, eò effectu, ut reapse idem semper fieri procedant, sive utraq; specie expressè posita fuerim reperias, sive alterutrâ; ubi quidem, & hoc casu sese tantò mutuo semper signant, hoc modò: uti si e. g. *prohibetur fieri* Dicitur, honoratio parentum; simul *vetatur* intelligatur hoc omitti: si *vetetur fieri* homicidium, pariter *jussu* accipitur hoc omitti. Et generaliter ita quovis unusquisque legis usurpator una virtute in specie appulsus, alteram sibi met pariter applicat; veluti cum jussus est, certum quid facere, continuo animum advertens colliget, id sibi vetitum esse omittere; & còtra cum qui vetitum est quid omittit, im-

Imperium id faciendi sibi datum esse sentit. Itaque hac quidem effectu
 quatuor conjunctione & consequentia; utamur. *Imperium*, aut saltem
 ratione non destitit existimare illum communiter legem deno-
 minationem; quæ verbo iustus, præcepti, aut simili appellentur;
 dum etiam quæ dicuntur juberi, aut iussi esse aliquid omittere,
 sive non facere, quàm facere; & quæ dicatur præcipere legem,
 quæ vult non fieri, omittive, quàm quæ fieri. Ceterum non est
 eadem planè permissionis ratio ad hæc, nec eadem est ipsius ratio
 pariter frequens communis denominationis. Et de denominatione
 quod vulgo non sit communiter eadem hujus, quæ illorum, res in
 propatulo quidem est, etenim parum audias communiter, quæ
 permilla sunt, iusta dici quoque præcepta; nec permittere pro-
 bere, aut præcipere sumi. Illud quoque de dissimilitudine rationis
 difficile est perspectu, videnti permissionem cum imperio compo-
 sitam, non in actum oppositum ferri, sed in ipsum proximè impe-
 rio subjectum, veluti si imperatum est, honorare parentem, idem
 honorare permillum quoque est, non ejus ommissio, sicut hæc veti-
 ta est. Ad prohibitionem autem relata eadem permissio, ad con-
 trarium quidem decurrit; ceterum non aliter id fieri videtur;
 quàm transitu factò per illud quod in opposito constitutum est im-
 perium, v. g. si vetita reperiretur ommissio cadis homicida, seque-
 retur iustam esse perpetrationem seu executionem, cadis homicida,
 & per hoc etiam, consequeretur eandem permissam esse, sed ex-
 dit fortè magis, hæc linquere, quàm scrutari okerum. Aliter
 vero, quod utriusque imperativo, ac prohibitive legem generi commu-
 ne est, differens però id ipsum facitæ permissive, quod quidem mul-
 toperè notandum existimem, situm est in ipsa impressione, seu mo-
 do impressionis, quàm lex, actionis recti formatrix facit in ipsam
 principium rectificandæ actionis radicâle, *causam matricem justitæ*
 ceres, hominem videl. seu *humanam arbitrariam agendi potentiam*.
 Legat namque ac constringit hanc, *necessitatem agendi et iudicij* (ita
 agendi vocem generalis in hęc) utriusque imperant, quàm
 videns lex, legisque imperantæque prohibitive verum; contra
 nullam, quæ *potestatem agendi* eidem iudicij formatrix
 et motu paulò altius erit repetendum; nunc si demonstra-

(a) c. 2, b. pē.

tum hic liceat relinquere: Virtutem legis considerabilem esse, uno modo quā constitutionem, ac ipsam ejus bonam formalem habitudinem, altero quā vim ejusdem, quoad operationem ad extra, inferat: Et hoc intuitu eam esse tum ostensivam tum conformativam justī, & rursus vel sui cuique assignativam vel actionis conformativam; hanc autem rursus in duo summa genera distingvi, in permissivam, videl. ac præceptivam; quæ ipsa porro complectantur sub se hujus generis reliquas. Actum est de legis virtute, nunc modus legis, conformandæ actionis, à quo supra (4) digressi sumus, persequendus est ulterius.

CAPUT IV.

De modo legis conformandarum actionum per potestatem atq; obligationem, hominis potentia impressas.

- I. *Substantia actus est concurrens ad facere & non facere.*
 II. *Item, quæ interna animi & quæ complexa sunt in specie sunt actio.*
 III. *Quid sit actio?*
 IV. *Actio legitima seu justa est, quæ unicuique, quod suum est, tribuit. Tribuere cuique suum fit faciendo & non faciendo, sive prestando & non sedando.*
 V. *Lex pro conformanda actione justa omnium hominum communis placet.*
 VI. *Potest intellectum simul ac voluntatem, & hinc facta applicatione in hominem totum ejusque potentiam impressam facit.*
 VII. *Lex laxat de hominis potentia, quæ eadem præstatam, constringendo. Obligationem imprimis, primos esse esse legis & vicissim causas proximas omnium actionum.*

DE actione humana, a lege vel iure legitimanda aut justificanda, ut rectius de ipso justificationis modo constare queat, tria liceat prenotare breviter. 1. Quomodo accipiatur vox actionis: 2. in quo essentia ejus ac specifica variatio consistat: & 3. quomodo se habeat actio, quæ legitima iustitiam est. Et inde quidem ad fontem erit redeundum, ubi a lege legalis in se impressionem ipsa nanciscitur, & videndum per quas legis vias & quomodo illa fiat, fonte ipsò certò modo affectò. 1. Actio sicut Philosophis proximè cadit sub genũs multũm universalissimũm, entium nimirũm accidentalium, ita humana quoq; actio seu factum, agere seu facere hominis (hæc enim pro synonymis habeas) multũm latissimè accipitur. Nempe differt ea quidem à ceteris irrationabilium substantiarum actibus, quod hæc sit, vel rationalis, vel è rationi subjectã hominis potentiã profluens, de reliquo autem factionem in specie dictam, tum omissionem seu non factum comprehenditur. De priori JCi nostri adstruunt, *facere omnem factum causam completi, dare scilicet factum hoc, vox hic facere, numerare, judicare, amantare (d), reddere (b) stipulari (c), sive se sive verbis (a) l. 218. de l. (d) quid agatur sive per se sive per alium (e). De omissione seu non factum, itidem JCtorum est, qui non facit quod facere debet: videtur facere (b) l. 175. epd. re adversus ea (f) itemque pati iidem huc referunt (g) quod si quis (c) l. 19. cod. ferre ac non resistere agenti alteri. Negativos forte aut priores (d) d. l. vos posterioris generis actus appellaret, qui priores positivi (e) perc. 68. affirmativos vocandos putaret. Sed & ad stipulari usus vulgaris; & 72. §. 9. de omittente, non facere, pati & sicut quid simile est, quod in hominis quæli arbitraria potentia se fundat indeque sistitur, sub genere actionis ac se facere contineri, quod quidem maxime elucet, ubi cum adjectione justii injustiæ, plurimum vulgo proferuntur, veluti ubi justè dicimur egisse, quando abstinuimus ab alieno, non letis quenquam, non impedimento fuimus alteri, h. e. passi sumus. Et in nostro, quæ ei jus esset agere, ageret. Similiter injuste agere, aut facere illum, qui parentem, magistrum, Deum, &c. contemnit, qui quod promisit non solvit, qui patitur atrocem suam*

fieri injuriam, nec ubi potest succurrit. Imò etiam hinc est, quòd peccata, quæ actus à lege digressivos definiunt, in omissionis ac commissionis peccata vulgò distingvantur. Obiter hinc de eo quòd non facere aut omittere est notari posset, duplici respectu id considerari posse, unò quo tantum abstinentiæ est, alterò, quò ita abstinentiæ est, ut simul alterius factum, non impediat; & priori casu nomen generis videri potius specificè ei retinendum, facti scilicet, posteriori verò magis propriè id dicendum fore pati: atq; hoc ipsum pati aliquando doloris simul malive proprii receptivum esse, aliquando non; sed pergendum.

II. Altera deinde quædam actionis latitudo acceptionis est, quæ non tantum denotat actionem per membra aliave instrumenta corporea ad extra procedentem & apparentem, verum etiam eam, quæ in ipso corde ac animo interiori perficitur; quomodo caput, omnis legitimæ actionis ab ipso Deo in dilectione Dei & proximi eoque in ipsa corde, cujus hæc actio est, radicatur (a): Ipse Salvator, primævus naturalis juris conditor, ita in tempore aliquam ejus legem explicat, ut concupiscere alienæ uxoris consuetudinem adulterari adpellet (b): Et gentium Apostolus ex lege sese discere fateatur, concupiscere peccare esse. (c) Denique tertio continebitur sub actionis nomine, quæ tantum simplicior quævis factitatio, veluti pro pulso ingruentis alicujus ictus, verbi cujusdam elocutio, manus levatio, sed etiam ex multis simplicibus composita, & complexa actio, cujusmodi sunt, v. gr. judicii exercitium, regnatio, belli gestio, possessionum adprehensio, bonorum adquisitio: quæ & ejusmodi singula ex multis particularibus actibus constare, & tantum tanquam unum aliquem communiter accipi solere, docet vel legis ad rem attentio.

III. Prima porro essentia actionis in quo propriè consistat, non ita facile liquet, atque cognitum est, variationem ipsarum ejus ex circumstantiis fieri, docente id maximè, cum Philosophorum, quæ est, circumstantias variare, actionem non esse, tum JCro- rum, quibus tantum est dicere: circumstantias variare jus, puta humanorum negotiorum live actionum. Exemplum esto: Dare alicui: si addideris plagas, verberatio live officio erit, homini innocenti extraneo, & erit injuria, si suo innocenti, & erit paterna ac licita

casti-

- (a) Dent. 6.5.
Levit. 19. 18.
Matth. 22. 9.
37. & seqq.
(b) Matth. 28
(c) Rō. 7. 7. ex
c. 20. 17. Exod.
Exod. 21.
Dicit.

causatio: Dato deinde pecuniam liberaliter, *donatio* est, pro recipienda re, & est *emptio*, pro opera prestanda & *locatio & conductio* sive contractus innominatus, De usufructu, dabitur potero mutuo, & est *mutuatio*, res servanda, ac *depositum* seu depositio erit. Simili modo, si ponatur quom occidere *hospitem*, & forte *maducio* est, si *hominem quemvis* homicidium, *parentem*, parricidium, si *magistratum* occidatur homo *nocens* forte meritum est supplicium, si *nocens*, species est crudelitatis aut tyrannidis. Jam vero, quod depositum, mutuum, locatio, emptio, donatio, injuriosa verberatio, *causatio*: item quod tyrannidis, supplicii sumptio a nocente, parricidium, homicidium, bruti interemptio, non idem jus habeant, aut æqualem juris dispositionem justique qualitatem (quod ipsum quoque specifica variationis indicium est) præ se ferant, nemo non videt manifestissimè: collectio similis potest fieri per species innumeras. Et constat quidem ex his differentiam adeoque ipsum essentialia specificum actionis in circumstantiis harumve varietate positum esse. Fortè quis conjiceret & genericum esse in iis eorumve generibus consistere, dum nulla unquam detur humana actio, si non sit homo qui agat, pars sui aut instrumentum per quod ipse agat, aliquid, in quod, finis sive aliquid ob quod, locus, tempus in quibus agat; At tamen quia non facile licet concipere, quomodo persona agens, instrumentum, subjectum, finis, locus, tempus & reliqua, vel actio vel propriè dicendo pars actionis sint, videtur aliquando aliud aliquid esse in quo ipsum, quasi primum & generale actionis situm sit, id quod ipsam aliquam rationem motivam dicere, quia id est in omni quod actio dicitur, ut commune quid licebit observare, motivationem quandam è seu juxta potentiam agentis profluentem esse, quam tamen in genere conceptam vix videmus circumstantiam actionis appellare posse. Unde forsitan & *actionem* quis definiret: motivationem seu *motum potentis*; Circumstantias autem, cum tamen neque sine his vel existere possit vel decurrere, nulla aliqua actio, instar fulcri ac sustentaculi, imò pro talibus, quæ circumstantiam actionis essentialiam penitus adiciant, haberet, ac defini-
deret circumstantiis investitum.

Tertio, Actio legitima ac justa, ex eo omnino dicitur, quod

quod à lege vel juxta legem formata sit, sicuti opus regulare, quod ad regulam & artificiosum quod juxta artem effectum conformatumque est. Est autem deinde legitimum justumve ex genere recti, ut supra cap. 1. est monitum, rectum autem est, ut ibidem quoque dictum, quod ad finem destinatum recta, æqualiter ac citra flexum protendit, talis igitur actio justa quoque erit. Cum autem porro finem legitimæ destinationis id esse monstratum est, (a) quod cuique suum, tum quod actu & præsentè, tum quod potentiâ æ futurum est tale; æquabilitas autem actionis, quæ ad finem protendit, in illo est, quod eâ quam lex præscribit dexteritate ac industria & præterea citra ullius offensionem actuetur, sequitur igitur duo hæc esse actionis legitimæ *æstheticæ*: ad suum cuique impertientium tendere, & dextrè quidem ac citra cujusquam offensionem seu læsionem tendere; quod ipsum ad suum ita tendere actionis, quia id ipsum, ni fallor, est, quod suum cuique tribuere communiter dicitur, porro suum cuique tribuere hominis, & agere justè, unum prorsus idemque esse dixeris, ac æquè latè patere: ut & contra injusta agere & suum cuiquam non tribuere. Quod etiam inde uterque videtur colligi esse: quod hominis suum, aut tribuere, aut non tribuere, per hominem, sive quantum per hominem stare fieri potest, obtinere. Obtinere autem quisque suum videbitur per agere & non agere itemque pati alterius, nempe putabit quis suum sese obtinere, quantum ad homines alios, primò si salvum & illæsum à quovis teneat, sibi à lege actu adpropriatum; deinde, si non obsitatur sibi à quoquam, quò minus quòd lege sibi concessum destinatumque est, sive propriâ sive alienâ operâ accipiendum, ab alio habeat. Et quæ sit tale à quocunq; quomodo &c. lege ordinatum est, ipsum accipiat & consequatur. Illa sunt *ut* non agere patique alterius, *ut* non trahere: hoc *ut* agere *ut* affirmativè tribuere. Res adita personæ mentione, per quam fit, ut alter suum hisce modis obtineat, ita manifesta quoque porro sit. Nempe ut quantum in se est, faciat quis, ut alter suum obtineat, necesse habebit primitus pati, ut suum adpropriatum is habeat salvum, nil quicquam illius sui-usurpationi, aut acquisitioni, aut collationi per alium ei jure destitu-

facien-

statu procedat, vel, (ut idem aliis exemplis in verbis) quatenus actionem cum circumstantiis, sorsus illi bene & congruenter ad finem qui cuique suum est coordinet: quatenus denique actionem legitimam reddat iustamve, itemque sui cuique erubescam edere aut odere faciat.

V. Verum eam vero, at ut in confessis hae ponantur, occupari nimirum legem in conformandis actionibus, & occupari quidem modis dictis aliisque similibus: De ipso tamen & objecto modo & proximo effectu legalis impressionis, unde actio iusta profluat, nondum satis liquere putem, neque enim ius sed hominem, quarumvis actionum suarum, etiam iustarum, patratorem ac principium ortus ad spectare licet: & est utique ipse homo, qui cernitur legitimam edere actionem non lex, de qua vel vix etiam est, quod concipere queas, quomodo immediate actionem ipsam contingat efformetque. Unde igitur statim id sequitur, quod si tamen lex ad actum humanorum figuracionem faciat, ut verè facit, id fieri oportere mediante quadam impressione, quam in ipsum faciat hominem, quæve hominem ad legitime agendum afficiat confirmatque. Sed posito hoc, iterum quaerere licet, an totus homo sit, qui

occupari videtur, an hic totus vel quædam pars eius aut potentia; sit vero totus a qua parte prima impressio iustæ activæ a lege fiat? Videri posse id lege agi ac dirigi, quod corporeis etiam oculis rectè agere videmus, corpus videlicet ejusque membra, in quibus singula & reliqua: nisi nonnullam in vultu esset, an non totum corpus movet ejusque organa activæ factas, & o quælibet & indifferentia & resilitudo actionum rationem præcipue præcedit id quotidiana vita & mortis hominis experientia, illi nec anima homini adest vitaque, variè is valeat agere, hæc anima superveniente, & factè jam separatè a materia corporeis, hæc per corporea organa humana usque desinat. Quælibet tamen pars quam corpus, animus erit, quæ a lege pie & iuste, & iudicem porro si illa qua animi pars seu vis est, quæ non nisi iudicem nunciati legitimi, nec homini quæ homini dati, cuiusmodi est vis vegetatrix, illa rursus videri debet estimanda non legem esse abs illa potentia anima

quæ de potentia humanitatis sive rationis, & deinde distinguitur
 Philosophus (a), legisve homini daturus, & quæ duplex (a) lib. 1. c. 1. c. ult.
 existit, intelligens nimirum seu recti ac non recti, diuersas, & de-
 inde appetens. Etenim fortassis verissimum, duplicem habere animi
 potentiam esse, cui vi sua lex sese applicat, diuersa scilicet, si utriusque
 potentie naturam paulò penitius attendas; & cum aliquo adunc
 per unam potentiam ad alteram transiit, ita tamen, ut ille, quæ
 transitus non tollat immediatam quandam legis in utramque con-
 pressionem. Scilicet alia est tum aptitudo recipiendi, tum vis per
 conceptum operandi intellectivæ mentis, & ipsius ex sese rationa-
 lis partis animæ, rationisve ipsius; alia appetitionis (quas quidem
 partes utriusque distinctas in animo nostro, modo quodam esse ex eo
 quod sibi parere, & adversari deprehendantur, colligit loc. cit. Ar-
 ristot.) nam intellectiva ac rationalis, species rerum, & in his etiam
 legis ac legitimi ad similitudinem sensuum itemque speculi, & si
 quid aliud parietur est, primo recipit scilicet, suumque operans
 quæ in discurtu ac diiudicatione iustis iniustisque (de his scilicet sententia
 agitur) in solvendo operatur, & quæ in actu suo, & in
 ministerio ac mediatio totius huiusmodi, ignoti enim, ut in proverbio
 est, nulla est cupido, eritque penes hanc deinde concepti executione,
 semper ad eum productionem.

VI. Hinc igitur, cum a lege facta in animum impressa, &
 ea quidem effectum recte operandi, non possit aliter vel fieri vel
 conducere, quam a utriusque potentie natura ferat, & quæ in
 eamque modo operari valeat, ad illam actionem dispositionem ap-
 plicari se habet, & iustis suis legibus obnoxium sese exhibendo ac
 ingerendo in iudicium, consecutiua autem sive quædam sua quasi
 actuali conformativa executorem voluntatem seu ad ipsam ad eam
 influendo. Et hæc ita quidem ut, si respicias, in quorundam ex his
 singulis illæ virtutum se primò figunt; (habitus, aliisque modo pro-
 ferentis intellectu ac voluntate) voluntas præ intellectu ea parte
 præcedenti possit, quam lex ita impetit, necam ad iustitiam prædic-
 tam non effugiat efformetque; non obstantem, quod peribile sit
 alicuiusmodi influentiam intellectui factam ad voluntatem hæc trans-
 euntem, quædam opus sit; utpote cum non medium, sed ipsam

nam videtur, res male se esse habere, (si quis, si simili libeat uti) ac de se arrogans, horologio si ve automato, quod aliis quoad formam illam intrinsecam disposito artifiz. potest, aut libere, si ponderis, in prima fistularum labra, prima in rotula, appensus, & unciculum datâ impressione, univ. in machinâ, sicuti quâ potentia ejus ferr, ad edendum hanc in pulchritudinem, ac justam horarum designationem, ad hanc cognoscit hinc. Consat de objecto, quod primo in sua essentia, nec in se videtur, videndum ulterius de modo consummationis, & simul de formato effectu legis, proximo in illo objecto consistit.

VII. Si igitur homo quatenus potentia genit. prorsus si ille sed potens est objectum, in quod sua actus formativus virtus, lex agit proxime, modus ille ad rem respicit, actionem potentiam & hominem adeoque triplici illo respectu videtur considerari posse. Legem, quatenus, ut circa *alium* rectificandam occupata, considerari, duplici sese virtute exercere, præceptionis videlicet & permissionis, sicut enim prædictum dictum est, quod quædam in præcepto hominis est, non aliter, sed in præcepto hominis, præcepto, & permissione, ut in præcepto. Quatenus verò in potentiam hominis jus agere consideres, cum illa, ut supra cap. 2. dictum, lativaga sit & ex se in indefiniti delectus, facile colliges, legis officium fore, hanc ad finem legitimum conterminare, ac definire, unde iterum generalis in ea juris effectus erit conterminatum seu definitum esse. si autem porro quæras, an & quæ sit differentia istius definitionis sit, facile apparet, si ponatur, permittendum omnino, imò necessarium esse, permitti, ut quædam, quæ potentia humanæ sunt, agantur, nec tamen omnia quæ ejusdem sunt, agenda esse; necesse planè fore, potentiam hominis & laxantur usquequo debere esse & adstrictam; & quia hæc effecta affectionesque potentia, alii alicui quàm legi adscribi nequeant, legi laxanti & adstringenti eadem fore tribuenda; laxanti quatenus permittam quæ potentia sunt permittuntur, adstringenti, cum partim permittendo cohibet illa potentia, partim præcipiendo in se cohibet, & illi quæ hæc quidem utraqve specie legis adstrictioni rectè adscribitur, & ille qui ita quid cohibet, ne ulterius in laxum possit

scire, & qui ad certam partem ligandi trahitur, & recte
 videtur dici id in quod ita operatur adstringere. Ex quibus adeo
 potest modo liquere autem; quod si legem sive sit in potentiam sive
 ut in hominem agere potentem, legitimam actionis configuran-
 da ergo præagentem, consideres, eandem proximum in homine ef-
 fectum, virtutisque suæ actus conformativæ primum characterem
 duplicem potentie hominis infigere: eam nimirum, quæ ligatam
 quæ usque quo laxata ac libera ipsa sit, homoque libere ac licite age-
 re possit; & deinde illam, quæ astrictus is est, tum ne possit agere
 tum ut necessario aliquid eorum quæ potentie ejus sunt agat sive
 quæ obligatus est ad actum eum omittendi tum committendi.
 Cum priori illa à lege mutuata acceptaq; conditione aut qualitate
 cum jurisprudentiæ, simul ac communi vulgari usu potentiam
 hominis *Potestatem* mihi licebit appellare, cum posteriori *Obligati-*
onem: nimirum ita potestas dicitur patria, dominica, magistra-
 tus, utendi rei suæ & aliene, acquirendi, persequendi &c. & cetera
 quæ Obligatio, quæ homo homini, subditus magistratui, debitor
 creditori &c. est astrictus. Et sunt dubio procul, duo hi, proxi-
 ma illa juris opera, proximi effectus, ex quibus per quos o-
 mnis deinde prodit humanarum actionum

justitia.

LIB. II.

DE

POTESTATE

CAPUT I.

Communia de Potestate atq; Obligatione.

I. Typus atq; celebratio potestatis atq; obligationis.

II. Varia ueriusq; denominatio.

III. Distinctio utriusq; in naturalem & civilem.

IV. Nulla potestas sine conjuncta oppositae obligationis est.

V. Idem non ut causa & effectus, sed ut effectus eorum.

VI. Utroq; qualitas & factum est.

*VII. Ut de honoribus atq; de bonis iustitia ac circumstantiis
sumendum est iudicium.*

*VIII. Potestas atq; obligatio à jure simul atq; affectu habent, quod
autem cuiq; tribuitur.*

*IX. Ille cui utroq; tribuitur est, est cum ipse qui in eodem affectu
est, ut intelligat qui obligatus est, & qui potestatem habet, tum aliter. Licet
tamen magis potestas liberior ipsi affectu, obligatio uero strictior alteri*

Sed et hoc à natura utriusq; utriusq;

LI. Qua-

- XI. *Quenam officiorum privilegia sunt, & ubi sunt?*
- XII. *Ob venerationem ordinis Melchiora Jurisprudentia dicitur, prius per subsequens de potestate agendum.*

Potestas legitima & Obligatio, cum pro
 reificanda activa humana vita prolegetur
 in vita actionibus, prius sit in iuris effectus per
 tusque in homine ejusve potentia, & vicissim ex
 ipsa matrice potentia, quasi gemini porrecti tubi,
 per quos omnia, que inde justæ exurgunt actio-
 nes, promittuntur; mirum, quantâ illa & in omni

vita & in juris legitime tractatione gaudeant celebritate; non
 quam penes non in iudicio, & qualibet potestate sit, sed
 verborum figurâ, versatæ: quicquid enim nos aliosve agere, egisse
 aut acturos cernimus aut delideramus, oborta animi, sermonisque
 commotione circa actus alicujus justitiam, continuo non surgit re-
 flexio ad hæc, *si vis agere, potestatem habes, si sit*
 aut futura sit, an obligatio talis, ad hæc tunc dicitur: *sed quod ma-*
ximè propalam sit, ubi in dilectione, & in iustitia cadit,
 & iusti in iustique examen actio aliquid dicitur. Provocantibus
 utrinque partibus ad copiam potestatis, obligationisve amissionem;
 dum allerit una, tale se iure posse potestatem non habere quem obli-
 gari; altera vero id ipsum negat: dum, qui vim vim stringit censo-
 riam super illiusmodi, in his certe unice quæ lege quisquam potest
 debetve, potuit aut debuit, iudicii censuram fundat, & iustitiam
 simul ac injustitiam conatus est suscipere, exinde de iudicibus,
 v.g. an iure possint, ab aliquo bellum geri, magistratibus constituta
 iudicia exerceri, bellum, & iudicia alienari, & iudicia, & iudicia, con-
 tractus celebrari, & iudicia an obligentur, & iudicia, iudicia, iudicia,
 iudicia, magistratibus, obtemperare, an iudicia, & iudicia, contractu
 placita, complere &c. hæc & huiusmodi, dico cum examinantur
 ad legem, penes semper in mente potestatis ac obligatione legitime

recurratur. Si quisquam amplissimum juris civilis romani campum velit circumspicere, deprehendet ipse, juris prudentiam plurimum, imò penè totam in eo occupatam esse, ut de potestate cujusque atque obligatione disponat, quid possit, quid teneatur sive obligatus quisque sit agere: pertinentibus eò, quæ de potestate Imperatoria, patria, quæ de dominio in personas & res, de jure quod dicitur seu potestate urendi realia, persequendi debiti; & rursus quæ de obligatione seu officiis magistratuum, judicum, de iis ad quæ tenentur qui in domesticis, qui in civili, & aliis degunt societatis, de iis ad quæ ex conventionem, ex delicto aliive causis quis cui obligatus sit tractant. Versata videtur harum hæc amplitudo ante oculos, cum aliis, tum Wesembecio nostro, dum commentaretur ad pr. tit. J. de R. D. quando jus rerum positum esse putabat in dominiis, & in obligationibus; per dominia forte, quasvis potestates hominum in objecta rerum intellecturus: Imprimis autem scrupulositati Hermanni Vultei aliquid videtur deferendum, ubi eodè in loco illud reprobans, ipse jus personarum in duobus hisce positum statuit: nimirum, verba ejus sunt in *potestate & in obligationibus*. Porro, quasi manu ductus, quia videbatur non esse potestatem nisi agendi, nec obligationem nisi agendi, actionem unicum statuens juris objectum, de quo quæ dicantur, ex jure (supponerè, ex circumstantiis cum aliis, tum) personarum & rerum deducenda sint. Cæterum utrum tum hos tum alios prudentium sapientium in proclivi videas stare, quo serio & unum juris objectum actionem scilicet, agnoscant, & geminos illos justitiæ ejus fontes, potestatem atque obligationem, contuerantur, vix tamen reperias, quod profusus queant evadere salebras, cohiberi sese ac suppressim perperentes ab efficaci illo Jurisprudentiæ nostræ fascino, cui compingendo primum videntur fascem consarcinasse, arcani illi justitiæ sacerdotes, romani pontifices, per proculas agendi formulas (a). Fovisse, eorum in imperio & sapientia successores, Prætores, perfecisse Jctos, & tandem ex Gay Institutionibus in l. 1. de statu hominum & §. ultim. J. de J. N. G. & C. Commentatores juris Justiniani nobis credidisse, tanta religione, a primum illarum quibusque colendum, ut non romanum tantum jus perniciosas, sed et reperti sint (b) qui omnium gentium naturalia ac

(a) de quib.
videtur est l. 2.
§. 6. de O. J.
& t. 1. C. de
formul. subl.
& pass.

(b) Tholosan.
Synagm.

(a) l. 15. de cō-
dit. institut.

(b) §. 1. J. de
jur. person. l. 1.

ff. de eo quod
certo loco.

(c) §. 1. de J. a-
ctiōib.

(d) pr. J. de
usufr.

(e) pr. J. de a-
ctiōib.

(f) Varr. lib. 4
de lingv. lar.

(g) §. 1. J. de
fideicommiss.

hered. l. 95. §.
4. de solut. l.

59. de cōdit.
in deb.

(b) per l. 108.
§ 178. § 3. de
V. S. l. 66. de

R. J. (i) l. 152.
§ 3. de R. J.

(k) per l. 10.
175. §. 169.

juv. l. 48. §.
1. de R. J.

(l) l. 20. de ju-
dic. l. 19. de V.

S. (m) l. fin. de
noxal. act.

civilia jura, ad hunc sacrum modum cohibere, sibi visi sunt neces-
se habere; sed quorsum dilabor. De potestate atque obligatione
nunc quædam porro proponenda sunt, primò junctim, post, prout
videbitur commodius de singulis magis separatim.

II. Junctim de hisce primùm prænotare liceat, quibus &
quàm variis denominationibus utraqve solet insinuari, quippe
oratorum elegantia, si usquam alibi, hic multum in verbis luxu-
riat. Potestatem, quàm potentiam legitimam definire, modò ap-
pellatione generica, *res posse*; (a) *potentia* aut (quæ huic penè paral-
lela vox est), *facultas* (b), proferri audias; modò *metonymicè* à causa
ius (c) eam denominari, dictò definitòque eò, quòd potestas debebat,
ius in re, ius alienis rebus utendi fructu, (d), ius persequendi in ju-
dicio quòd sibi deberetur (e) mitto, *possibile jure, permissum esse; conces-
sum esse & alia effectu par significantia*. Similis est varietas obliga-
tionem denotantium, quando nexus (f) juris, æquiritatis; naturale
& civile vinculum, (g) dicitur; & porro per vocem debere; (h) te-
neri (i); dare, facere, præstare,olvere oportere (k) infertur. Item,
metonymicè contractus (l) noxaq; insignitur; multisq; aliis ligand-
i, obstringendi, ac similis naturæ vocabulis effertur.

III. Affectiones potestati & obligationi communes quòd
attinet, eundem quo hinc, quæ actionum quasi proxima contingunt, quo-
rumve in medio, ut effectus & iterum ut causæ positæ sint, ius nimi-
rum & legitime formata actio, sive etiam agendi hominis potentia
(liceat hæc nunc promiscuè lumere,) vero simile est, si quid comuni-
um qualitatum ac parium differentiarum illis insit, id ab iisdem iis
esse communicatum: non conducit fortè hic legere scrupulos; ut
tamen communissimas naturæ utriusque, quatenus & causam, & sub-
jectum & effectum respiciunt communes, appareat, sequimodo
quinque ex illis, quæ præcipua iis communia fuere visa, adnotare
sublucit. Partim quæ à jure ut causa formali eisdem coinduant,
partim quæ ab actione seu agendi potentia, ut effectu subjecto que
formando, perpetui aut recipere habeant, partim quæ quasi utrim-
que participant.

Ex jure primùm omnium congenitas
sibi videntur ferre illas differentias, quibus utraqve in divinam &
humanam, civilem publicam, domesticam aliamve socialem po-

testatem obligationemque distinctionem, sub distinctionesque admittat. Notabilis autem imprimis ac plurimum celebrata illa differentia est, quæ in naturalem & civilem utraq; respicietur. Quam, si rem, quæ subest, species, notasse imprimis Aristotelem (a) putabis, quando societates tum domesticas, tum civilem perfectam, aliasque, partim naturæ, partim civili ordinatione contræ & constare demonstrat; quippe quod omnem societatem si referas, totam, quæquid ejus tale est, in potestatibus ac obligationibus mutuis consistere repetias. Largiter agnoscunt hoc JCI nostri, ubi non modò disertè sibi opponunt naturæ & civile vinculum, (b) civilem à naturali & communi potestate diversam (c) ostendunt; sed & per omnes penè, quas tractant, utriusque affectionis hujus species, id comonstrare nituntur, quomodo & quousque v.g. patria, dominica, maritalis potestas, dominium in res nostras, facultas exigendi debita &c. naturalis, & in quantum è converso civilis seu positivæ justitiæ sint. Simile facientes etiam in genere obligationum, ut puta advertentes, quatenus homo homini, filius patri, uxor marito, servus domino, creditori debitor, &c. naturali simul ac civili jure, naturaliter & civiliter obligati sint: de quibus singulis infra suis locis distinctius erit memorandum.

(a) lib. 1. & 3. polis. & alibi pass.

(b) l. 9. de cõ. dist. indeb.

(c) §. 2. 7. de patr. potest.

IV. Atque quod utriusque huic qualitati, & potestati scilicet & obligationi ex causâ suâ, jure videlicet commune induit, perpetuas aliqua est utriusque cum utraq; conjunctio, sive in relativa quadam oppositione, sive in concurrentia illa consistat. Nimirum ex lib. 1. cap. 4. liquet, potestatem ex virtute juris permissivæ esse, obligationem vero ex præceptivâ cum affirmante tum negante. Porro ostensum est eodem lib. cap. 3. has virtutes in effectis suis sese semper comitari. Idque modò, qui concurrentiæ videtur posse appellari, quò non potest quod præceptum est, simul etiam non permissum esse, & quod permissum est, simul; ne d quoquam impediatur, præceptum esse. Ex quo primum videtur fuisse hoc, quod potestas, & obligatio ut primi & proximi harum virtutum legalium effectus, sese invicem non possint non comitari, ac juxta dicitur, Id quod præter hoc rationis, sollicitæ ad rem attentioni non tam facile potest inire, quando non comprehenditur aliqua jure

jure quodam obligatio agendi aut præstandi quicquam, aut abstinendi à quoquam, quin eodem jure potestas simul intelligatur data idipsum præstandi, agendi, omittendi. v. g. parentem honorandi, debitum solvendi, non lædendi quemquam. Et vicissim quando omnis quæ jure est concessa, potestas, nulla esset futura, nisi simul à jure vetante obligationis haberet munimen, quo obstringerentur alii, ne obstarent, aut contra facerent concessæ facultati, veluti si cui permissum est haurire aëra, capere per terrarum solitudines, aut maria feras piscesque, hunc quò minus injuria impediatur, erit obligatus alter. Porro verò, ex iisdem fontibus, quædam etiam in specie, relativæ oppositionis conjunctio, qualitatibus hæc videtur proflire, in respectu dominantis & subjecti, dominationis ac subjectionis ad invicem juxta mensuram alterutrius parilem, consistens. Quando nimirum qualibet ex permissivo jure potestas, aut is qui potestate exinde præditus est, quatenus illa est, ut quidem omnis est, in aliquid subjecti, (sive res illud sit in specie sic dicta, sive persona) ne inane & jus illud & potestas fiat, ex jure præceptivo ipsum illud subjectum sibi obligatum, eoque obligationem in eo sibi respondentem habet. Et vicissim, quando qualibet ex præceptivo obligatio, aut is qui potestate præditus est, quatenus illa respicit aliquem, ut omnis facit, cui subjectum obligatum est, potestatem ex jure permissivo supra sese sibi parilem agnoscere videtur. Quomodo e. g. priori specie, nulla esset competens magistratui potestas in subditos, iisdem imperandi tributum, militiam, operas, nisi ad obsequium & imperata illa præstanda iisdem essent obligati; non domino competeret dominium in servum, nisi hic illi necessitate juris parere obstrictus esset; conditor humani generis quando viro dominium permittebat in uxorem, hujus voluntatem simul subjectam volebat illi; actio quæ Juri appellant & potestas est, persequendi in judicio quod sibi debetur, obligatio tam civiliter, ac naturaliter debiti præsupponit; summa si ad alteram speciem exempla vertas, è contra obligatio debiti præstandi parere actionem dicitur; si quis ad obsequium præstationesque obligatus est conjugii, domino, magistratui, alii, in eundem, quantum fert illa obligatio, obtinet utique potestatem isthac exigendi alter.

Nec verò putari debet, ac si abscedat ab *relative hoc* respectu potestas quælibet in aliam, præter personam, rem, veluti dominica in id quod nostrum, potestas usurpandi, securitatis ergo tenendi alienum, persequendi certum aliquod corpus vel rem aliam, quas ferè potestates jus in re & ad rem Juris interpretes appellare solent: quippe etiam si non ea ad potestatem reflexio obligationis à re exire potest, quæ à personis; esse tamen alicui obligatum, imò pars arctissime alligatum illud, quod ei invito abstrahi, cujusque usus, possessio interverti, aut apprehensio impediri non potest, nullus dubitem. Non obstante, quod vulgò omnia talia obligata nobis non dicantur. Quippe genere obligationis realis, in alia cognatissima nomina specifica, abeunte, quibus res nostra, possessio nostra, servitus, pignus &c. appellitentur. Ne dicam accidere, quod ex his objectis, etiam illa, in quæ remissior competit potestas, disertè obligari dicantur, & modis quibus obligationes alias constitui solent, constitui, puta quando in jure civili res pignori dicitur obligari (a) pignus vel hypotheca contrahi (b) servitutes pactionibus & stipulationibus constitui (c), unde congeritur, quod usque JCro Paulo (d) deferendum sit, afferenti, obligationum substantiam non in eo consistere, ut aliquod corpus nostrum, aut servitutem nostram faciat; nempe accommodat ille sese ad usum vulgarem, ubi obligatio de personæ obstrictione communiter tantum solet accipi. Quando & ipse ibidem addit, *in eo illam consistere, ut alium nobis obstringat &c.* Porro nec etiam prævacante ab hac conjunctione respectu ad obligationem, haberi debet illa potestas, quæ est in id occupandi, quod nullius esse audit; scilicet monitum antea est, relationem hanc alterutrius ad mensuram alterius accipiendam esse; ut adeò, cum talis potestas, quæ ipsam rem antequam capessitur, afficit, in quadam contingentiâ, sive in futuro, sive, ut ita dicam, in potentia quasi consistat; similiter quoque illa quælibet obligatio accipienda sit; quæ postquam res occupata aut occupationi proxima fuerit facta, ad potestatem aliam, quæque arctiorem fortitur relationem. Ne nunc pro sustinenda hujusmodi acquirendi potestati suâ, si non hac ex objecto ipso, autem quælibet opposita obligatione, confugere opus

(a) l. 20. ff. de pign. lib. 8. c. 17.
 C. (b) d. locat. 2. §. 15. (c) S. 4. J. de servit. §. 1. de usufr. (d) l. 3. de O. & A.

fit, ad illam ex consequente juris prohibitionem connotatam potestati obligationem non faciendi; in qua utique, quin isthac aliqua relativa oppositio adhuc hæreat, per generalia illa juris principia, (a) & 7. l. 14. de quibus quisq; vetatur alteri lædere, alteri iniquam conditionem inferre, inhibere quenquam ut jure suo & communi utatur, aut uti id l. 13. §. ult. de quod nullius est occupet; negari nequit.

injur. §. 12. 7. de R. D. l. 55. ff. de acq. rer. dom.

V. Neque verò etiam apparatus hic quicquam turbare debet, quasi videantur sæpius sibi invicem loco causæ esse potestas, & obligatio, magis, quàm ut ex communi aliqua causâ utraq; affectio nascatur, aut junctim prodeat: dum v. g. id fortassis, si negotii prohasi respicias, agi audias, actumve, ut potestas imperatoria, tutoria &c. alicui detur, constituatur; quod aliquis imperator, tutor electione, aut decreto fit constitutus: quod cõventione, contractuq; gignatur obligatio: quod ipsa obligatio mater actionis h. e. potestatis exigendi juris interpretibus liceat dici. Inquam fatendum hic est, unam hæcmodi qualitatum præ altera sæpius in prohasi magis versari, & in tantum prærogativæ constitutionis videri progredi, ut tanquam antecedens appareat hæc; illa verò ut consequens: veluti si cui committitur potestas imperandi, negotium administrandi, &c. tibi sibi sunt subjecti, ad hæc obligati sunt, si contractu celebrato nihil aliud ferè dictu frequentat, quàm quod in apice est: dabis facies? dabo faciam, dandi faciendi obligationem esse contractam; non memoratò quidem: juxta quam promisisti: aut si ultro promissum non exhibueris, mihi licebit id exigere, ego jure ejus rei nomine judicialiter agere poterò. Cù tamen reapse, siquidem fundù negotii respicias: potestas efficaciter commissã simul subjectio obstrictioq; rei hominisve in quos, sancita illa: & obligatione contracta, simul ad normam ejusdem potestas, seu actio quæ dicitur, nata intelligatur. Unde etiam quoad hoc, illud in jure nostro frequentis, de natã ex contractu non modò obligatione, sed & actione; ex pacto non item (h): Neque verò quod ob aliquam rationem aut intuitum videatur parens prior filio esse, ideo & est talis, sed revera per naturam relationis, quod has conditiones, quibus pater & filius hi sibi sunt, naturã simul enascuntur, sunt, ac intereunt: eadem

(b) l. 7. de pact.

RATIO

ratio etiam videtur potestatis atque obligationis esse; tollas enim juris necessitatem obsequendi, nec concepi poterit, quodnam jus seque facultas legitima superfit imperandi tollatur actio, & frustra erit querere, de obligatione civiliter efficacissima. Nec refert quicquam, si forte in tractatu aliquo, verborum tenor non tam variusque quæm alterutrus faciat mentionem, cum hic obtinere debeat, quod alibi commendatur quoque, nempe, ut eadem violatæ sit, quæ expressi (2): ut constituta potestate intelligatur objecti obligatio, & vicissim, expressa obligatio subaudiatur in altero quodam potestas.

VI. Post hæc à subjecto formando effectusque, hominis nimirum agendi potentia actioneque, potestas, & obligatio, quæ virtute causa suæ, juris videl. istas formant, primum videri possunt non posse non perpeti, quin, sicut illa, ita etiam hæc *oppositorum* sint, puta agendi, & non agendi, sive patienda omittendive. Formæ enim bonæ, & egregiè formative conveniebat, totum objectum (quod quidem hæc tam latum esse cap. præced. inditatum est) cui formando deditur, ad præfixam finem informare. Accidit id autem utriusque, potestati scilicet, & obligationi legitimæ, ut agendi & non agendi sint, vel per manifestissimam experientiam, alia probatione non indiget; quippe nemo dubitat, hominibus ut agendi v. g. per commercia licita sibi acquirendis, corpus suum ab injuria tuendi, ita & non faciendi potestatem legitimam competere, veluti non acceptandi quod à quoquam liberaliter offeratur, patienda, ut quisquam aliter se suæ utatur, omittendi vindicationem sui, &c. Quia multa potestas legitima, ea videl. omnis, quæ citra strictiorem necessitatem, adstrictionemque ad alterutrum oppositorum à lege relicta est, ita comparata est, ut quæ faciendæ non faciendæ existens ad opposita anceps sit, manens tamen utriusque legitima, vel saltem non illegitima, ita ut etiam ad exercitium procedens quicquid alterutro producat correctioni tanquæ illegitimum non sit obnoxium. Quomodo v. g. qui forum intrat per legem quod venale extat enterè potest, potest etiam non emere, manum quoque suam, dum secum sedet, nec forte Deum hoc ipso blasphemant intendit, levare ac non levare potestatem habet. Nec mir-

sus

(2) l. 2. § 4. de
pat. l. 4. § 6.
in quib. caus.
pign. nec cotr.
l. 77. de R. J.
l. 128. § 2. mis. q.
de V. O.

nus ambigere licet, obligationem & faciendi & non faciendi legitimam dari, quia videl. nil frequentius est, quam ad utrumque modo scil. ad hoc modo ad illud homines solere obligari, dum vid. qui alteri vel gratuito vel pro accepta pecunia operam suam promissit, locator operæ forte, aut mandatarius, qui pro pretio rem aut pro accepta re pretium præstiturum se passus est, emptor, venditor, hi dico & hujusmodi ad faciendum aliquid obligati sunt, ipsa quædam obligatione faciendi. E converso, dum eum, qui alteri fortivitatem h. e. facultatem prædii sui usurpandi concessit, ferè ad hoc

(a) l. 15. inf. de servitut. l. 6. §. 2. si serv. vind. (b) §. 3. J. de except. l. 13. §. 13. l. 27. §. 2. de pact. (c) l. 3. pr. de cõdit. cau. fa dat. (d) §. 6. 8. Et. t. J. mandat. (e) t. de prad. minor. (f) l. 66. l. 36. §. 9. de rit. nups. l. 6. Et tot. l. i. C. de interd. matr. int. pupil. Et t. (g) §. 1. J. de actionib. (h) l. 9. de R. V.

obligatum jura dicunt non ut faciat quid, sed ut aliquid patiatur aut non faciat (a). Patiatur scil. alterum uti re, non faciat, puta impedimentum, quo minus uti, aut rem quæ servit reficere alter possit: quò pertinet obligatio ex pacto, ne quis petat (b) ne judicem adeat (c). Quia etiam hic accidit, utrumque obligationis genus eidem homini circa idem negotium conjungi, vel uti mandatarius & exequi quod mandatum est, & fines mandati non transgredi tenetur (d). Cum tutor pupillum ejusque fortunam tueri & contra non alienare eorum prædia sine magistratus decreto (e) non ducere vel sibi vel filio suo pupillam uxorem, aut, quam rationem habuerit, & annus utilis post, quæ sit rebus præterierit (f) contritus est. Cum (ut capite dicitur) quisque hominum divino humanoque jure obligatus est, ut & suum cuique tribuat, & lædat neminem. Ex his obiter licet observare, quò cum salis grano accipiendum sit, quando civili jure (g) is qui rem nostram, inique detinet, nullo jure nobis dicitur obligatus esse: scil. non ad eum obligatum nobis esse ad præstandum seu faciendum quicquam, tunc ad præterito ad non faciendum, puta non impedendum patiendumque obligatus sit, ut sufferamus ac vindicemus id quod est nostrum; quamvis tamen adhuc dici queat, paulo durius istud dictum esse, vel eo quod hæc ipsa perpesio nomine restitutionis in jure comprehendatur (h). Posset deinde quoque, si conduceret, ut pluribus hæc persequeretur, quomodo ex distincta præceptiva legis virtute, imperante videl. faciendi, veritate verò, non faciendi nascatur obligatio; sit præterea colligi, cum æq; ac obligatio, potestas quoque faciendi & non faciendi sit, virtutem,

per-

permissivam similiter quodam modo duplicem quodque esse. Præterea possemus hic, pariter tum potestatis tum obligationis amplitudinis demonstrandi ergo, simul plures agendi non agendi distinctiones ac species pervagari, enarratione facta, quomodo & hæc & illa sit internorum ac externorum, compositorum ac simplicium actuum, quomodo præstandi, dandi vel faciendi utraque sit; sed quoniam hæc & huiusmodi, partim ex iis, quæ supra lib. I. cap. 4. partim ex illis quæ cap. de obligatione ad vocem solvendi addenda erunt, partim etiam ex ingenio cuique complere, facile est, de iis ulterius non laborare.

VII. Alterum porro, quod potestas & obligatio agendi legitima, naturam potentie agendi sive ipsius actionis communiter imitantur his utriusque sese ad similitudinem habent, est earundem (ut ita dicam) *circumstantiatio* sive in circumstantiis constitutio. Etenim cum potentia agendi hominis per infinitam circumstantiarum varietatem vaga, in omnifarias actuum figuras discursiva est, eadem conditione hæc, ut à jure illi ordinandæ immixta eam debebant attendere, & justitiæ actuum eandem juxta quam circumstantiis circumdata erat, præformare, ita scilicet ut & ipsas illas circumstantias, demptâ vagâ illa indifferentia, juxta ad actionum justitiæ componerent. Imò dubitares, an formale ipsum ac totum esse potestatis obligationisque, quo legitime sunt, in hac circumstantiarum ad potentiam ad ordinationem ponenda sit; Planè exemplum circumspiciens, facile cernet, non minus, atque de iustitiæ actuum, ita & de justitiâ harum, quæ illi matrices sunt, quarum qualitatibus omne iudicium ex circumstantiis fieri, ubi vera ac legitima habetur potestas, v.g. principis exigendi tributum, à subditis in necessitatem utilitatemve principis modicum, modum quod quis commodissimò (a): potestas uxoris, repetendi dotem, è bonis mariti, hoc vel mortuo, vel ad inopiam vergente, in quantum facere potest (b); similique modo obligatio tutoris, docandi mulierem adultam elocandam, pro modo facultatum, ac dignitate mulieris mariti que (c). Obligatio debitoris mutuum restituendi ejusdem nature & qualitatis (d). Par ratio est in cæteris, sitque res prorsus manifesta, si utriusque unam alteramve ex ejusmodi circumstantiis

(a) l. 16. §
 segg. lib. 10. C.
 (b) l. 1. 2. §. 1. r.
 solu. matrim.
 dos. quæ adm.
 pet. §. 37. de
 act.
 (c) l. 60. §
 seg. de jure
 dot. (d) pr. §.
 quib. mod. re
 tolle. contrab. obl.

tollere aut mutare, ubi continuo legitima, imò prorsus potestas aut obligatio esse desinit, veluti si ponas potestatem non à subdito, aut citra utilitatem publicam, tributum exigendi; repetendi dotis è bonis conjusvis extranei; necessitatem dotandi filiam cum majore bonorum parte; necessitatem restituendi mutuum longe majori, quàm acceptum erat quantitate &c. Sunt posteriores duæ hæc qualitates obligationi ac potestati ex conditione subjecti h. e. potentia agendi, ejusve effectus, qui actio est, communiter redinfluentes, non tvidem ex sese facientes ad formam ediqve potestati & obligationi specificam, quatenus hæc aliqva his illis circumstantiis vestita; hoc faciendi aut non faciendi est: hoc enim à lege habent; sed quatenus ipsum quasi materiale seu esse genericum, & circumstantiatum esse, ut faciendi aut non faciendi est illis coinferunt.

VIII. Deniqve utrinque videri potest magis descendere communis utrinque qualitati affectio ista, quæ sui-cuique-tributiva sunt: nimirum hominis tribuere cuique suum, id totum humana actio, idemqve humana potentia est; ut adeo haud diffidendum videatur, quin conditio isthæ potestati ac obligationi aliquo modo inde agnoscatur. *Ceterum quia hoc ipsum tamen suum cuique tribuere, quæ forma specificam, à jure quoque est, necve enim actio per se, aut etiam potentia per se sui-cuique tribuens est, sed talis demum per formam est, quàm à jure præscriptam habet, sive quæ præstante juris præscriptione illi adsistit. Unde igitur & quicquid illæ hujusmodi sunt, etiam à jure videntur esse; & per consequens à jure ipsum communis affectionis genus utrinque participare. Quod si hæc sunt ambæ sui-cuique-tributivæ, dubium esse non potest, cernenti, finem juris circa vitam ratione utriusque activam occupatam esse, ut suum cuique tribuatur, & hujus finis ergo, hæc ut media eidem rationi activæ à jure impressæ existere; simulq; id ipsum esse per quod sui illa tributio rectè fiat.*

IX. Obiter notaretur hic aliqvis, & tributionem ipsam & potestatem obligationemqve sui tribuendi, tum ad ipsum fontem suum, hominem scil. qui tribuit aut tribuere potest debetqve, sese referre, tum ad alios extra propendere atqve procurrare: ferè

namqve

tamen cum hac diversitate, quod potestas liberior, penè conspicua magis sit in reflexione illa, quæ est ad potestatem fruentem ipsum; obligatio vero, quæ quidè restrictior in ea, quæ in progressu ad extra est. Id quod ex communiori observatione itidem patere facile potest. Etenim quoad obligationem ita comparatum est, quod aliis, Deo videlicet & proximo, aut si quid aliud extra nos in simili collocandum est censu, obligari posse nos, divino humanoque jure, omnes planè autument, Deo v. g. ad cultum, obsequium; hominibus ad humanitatis officia, parentibus magistratui ad obedientiam, ad venerationem, subditis, liberis ad tutelam, sustentationem, creditori ad reddendum mutuam debitumve aliud, ac ita in cæteris; At vix est quod aliquibus intelligatur aut attendatur, quod & quomodo sibi ipsi quisquam queat obligatus esse, in tantum, ut etiam vulgaris Jctis nata maxima est: neminem sibi ipsi posse obligari. Cujus axiomatis rami sunt, quod consolidatione juris, actionis obligationisve confusione, quas vocant, obligatio, & quæ illius species aliqua est, servitus, extincta censeantur. (a) Quod ne quidem eidem pro eodem obligatus quisquam esse queat (b) pura fidejussor debitoris creditori, si hic per successionem idem cum illo esse incipit, quod tum simul & fidejussoris persona, sicut accessio debitoris ante quasi fuerat, huic quoque videatur accreta, vel quia obligatione principali, ut loquuntur, confusa juri, accessoria obligatio fidejussoris, simul confusa videatur; neque enim hic debebat debitori principali, sed hujus accedens obligationi simul cum hereditate obligatus erat. Deinde quod non ii qui in potestate aliorum habent, puta dominus servo, pater in familia, nec hi illis, jure, quo pro una persona quasi habentur (c) obligari putentur (d) unde illa Jctorum: inter Dominum & eum qui in potestate ejus est, nulla obligatio nasci potest. (e) Domini cum servis suis passivè ex plerique generi atque obligari his non possunt (f) & vice versa (g), Non potest enim his quos in potestate habemus quam nobiscum ipsi agere possumus (h) Læ nulla (h. e. nulla judicialiter litigandi i. e. agendi facultas, & per consequens nec ab altera parte civilis obligatio) nobis esse potest, si ea quæ in potestate habemus (i). Hinc porro exit, quod subjecti dominorum potestati, tanquam quædam dominorum pa-

(a) l. 71. de fidejuss. l. 75. 95. §. 2. de solut. l. 7. C. d. pact. §. 3. f. de usufr. (b) l. 34. §. 8. de solut. l. 35. §. 3. de fidejuss. (c) l. fin. de impub. & aliis substat. add. l. 22. de agris. & censu. (d) §. 6. f. de inuicil stip (e) §. 6. f. de noxal. act. (f) l. 13. inf. C. de transact. (g) l. 36. de licet. ral. caus. (l) l. 16. de furi. (i) l. 4. de judic.

(a) l. 79. d. ac-
 quir. hered. l.
 38. §. 17. de V.
 O. t. J. per
 quas person.
 suig. oblig.
 acquir.

rentumve accessio, non sibi sed ipsis, cum res alias, tum obligatio-
 nem acquirant (a). Ex adverso autem hinc, quod potestatem sui-
 tributivam liberiores attinet, ita plurimum quoque videbitur in-
 tentione ac effectu in eum redundare, qui præditus illa est. (Dico
 liberiores, nam quæ cum necessitate conjuncta ac officiosa est, cu-
 jusmodi plurima magistratus, patris, tutoris est, vi arctioris obli-
 gationis conjuncta ad alterum manifestius pertrahitur) quo in nu-
 mero est potestas conjusque acquirendi, occupandi, quod antea nul-
 lius, commercandi, recipiendi, vindicandi ab aliis modis licitis, u-
 surpandi rem suam communemve, & quæ complures sunt alia po-
 testates nostræ nobis magis proficua, nobisque adeo tributiva no-
 stri, nobisve competentis; citra tamen strictiorem necessitatem,
 ejus usurpandæ, quando pene æquè liberum soleat esse pleraque
 nobis non acquirere; non recipere, vindicare, aut usurpare nostra,
 quàm contra agere.

X. Verutamen, utut hæc ita sese videantur habere maxi-
 mè, quod videl. potestas liberior, nobis, obligatio strictior, alteri
 magis tributiva videatur esse. Penitus tamen rem insipienti o-
 minino apparituram existimem, & quemque sibi ut alii obligari, &
 alit ut sibi liberior, & magis tributiva alioque tribuere. Ita enim
 de potestate officiosa, quam modo dicebam, & inferius suo loco
 dicitur distinctius, jamdum liquet; illam per conjunctam sibi ob-
 ligationem, ad alteri suum quid tribuendum, aliquem satis rigide
 pertrahere. Liberior potestas, qualem fortè dicere possis facul-
 tatem dono dandi alteri, sublevandi in commodo & acquirendo,
 levissimam quam injuriam ab alio propellendi, quamvis levio-
 rem culpam detestandi, aut redarguendi, & similem; non equidem tan-
 topere videri posset trahere adversus alterum; attamen & eam all-
 oquus alteri tributivam interea esse vix potest negari; licet accipi-
 endum id sit secundum laxitatem, quæ id ipsum quicquid sit est à
 lege ipsa tributum, perque legem tribuendum, quæ citra atri-
 ctionem arctam & omnimodam, citraque necessitatem rigidioris
 sanctionis pœnalis. Tametsi de potestate aliqua erga alterum verè
 legitima h. e. effecta magis à lege, quam nudè tolerata, vix videatur
 commode afferri posse eam, meram tamen aliquam sanctione atque

tionem legitimam consistere, per latissimum universale illud præceptum, quo proximum sicut nos ipsos tenemur diligere, adeoque & tenemur ei præstare quæcunque sanam humanam rationem utentes nobis præstare ac præstari bona cupimus; quomodo & consolari, & moneere & hortari & sufferre, nec odisse nos invicem moneer, imò sibi præcepto obligat Apostolus (a). Et vicissim quod de obligatione ante memorabatur, ac si sibi ipsi nemo quisquam obligaretur, nec adeo sui ipsius tributiva detur obligatio, non satis quoque firmo talò videtur insistere. Namque certe nostram non possumus modò & tenemur tueri, saltem non abolere vitam, præceptum enim generale est non occides; (b) non animam corpusve possumus corrumpere aut perimere. Quod de corpore etiam subsensere Icti gentiles, quando neminem corporis sui æstimatorem membrorumve dominum esse admittunt (c). Ad animæ conservationem torpentina & hortamenta in sacris & æternum exitum minitantiæ præcepta, si contra agatur. Scelere infideles (d), ut homines mereantur edici, oportere nos obstrictosque esse, animam virtute excolere, honeste etiam nobis vivere, vitia & turpitudines omnimodò fugere, mentem sapientiæ imbuerre, facultates acquirere, ac conservare, ut inde liberalitatem exercere aliisve benefacere, ipsique beati esse possimus. Summa, non dubitandum videtur, dilectionem nostri, intra terminos iusti perseverantem, puta quatenus citra læsionem alterius, vel etiam cum beneficiis alterum conjuncta est, etiam obligationis legitimæ videri esse. noto nunc urgere quòd Deo tanquam Domino ac patri nostro, cui beneplacitum in filiis hominum, nos ut filios ac servos quantum in nobis est, conservare atque ornare tenemur. Planè per diu hæc nullus videtur ambigere debere, quin sumpro lato vocum sensu, utraqve & potestati scilicet & obligatio non tantum sui-tributiva, sed & aliis & sibi quoque, id quòd plenè tandem cuique sui est, valis sit. Penè hæc sunt, quæ obligationi ac potestati communia prænotare hic fuit visum.

XI. Unum autem præ multis palmarum hujus generis ad hoc est quòd hæc inter & sequentia adhuc videri ponendum, nimirum quòd de causis harum qualitatum in factò est, quibus datis positisque has quoque poni consequens sit. Equidem latius jam

(a) Rom. 12. 2.
Cor. 13. Gal. 5

(b) Exod. 20.

(c) l. 13. ad E.
aquil. l. 1. S. 5.
de his qui es-
sud.

(d) Arist. lib.
3. Ethic.
Etb.

in superioribus deductum conclusumque est, quomodo immediati hi sint in homine hominisve potètia producti effectus juris, & quomodo jus causa quædam sit harum conformans universalis. Ast hoc nondum est perquisitum, perpetuone uniformiter, an casu, an certis quibusdam in natura datis ac suppositis, lex tales hæc effingat? & si quædam talia jus correquirat, quænam illa sint? Uniformes obligationes ac potestates hominibus omnibus à jure indi, re clamat notissima experientia, similiter nec mero casu fieri, ut hic ita alter aliter sit obligatus, alia atque alia potestate sit præditus, patet facile vitam humanam circumspectanti; quin potius id in vita deprehendet, quod posito, quem esse parentem, maritum, dominum, magistratum, creditorem; idem quoque certò genere potestatis gaudeat: quod factò contractu, commissò delictò, datà subjectione, obligatio hominibus agnata existat. Unde fortè colligeret quis, similem hic fore naturam sibi, & in producendis potestatibus atque obligationibus, admodum, quem in aliis rebus producendis observat, hic quoque eandem processuram; pro certis effectis, certas agnoscendo concausas, quando v. g. (ut processum hunc naturæ in aliis suis effectis describam) homines non vage, per æra & campos effingit, sed maris & formina prærequirit conjunctionem; arbores, fruges, gramina, non ex lapide, ex vento, ex callidibus & undis, æquè protrudit, atque ex granis, radicibus aliisque seminalibus, per hortos arvosque cultos quietosve pingves: dum ex ovis incubatis volucres, ex vaporibus aquosis, succis, sulphureis in ære gignat meteo ra &c. Cui rerum formandarum rationi, etiam humana adstipulatur, quando, fabrum non visurus sis, ex arenis, lapidibus, aut lignis, ventos aquasve vomeres procudere, sed ex ferro ad ignem; non mellis æternas per æthera & undas, sed pingvibus præparari in arvis. Ex quibus inquam summo utique est, quod, quæ ex naturali, quæve ex positiva humana lege potestatis, obligatio est, præter legem, alia quædam in natura rerum, datæ quoque habeat, quibus suppositis demum excludantur, lege illæ quoque. Cæterùm quænam ea sint & quot numero, circa nomen ejusque potentiam; hanc enim illumve ut afficere ita & contingere debere videntur, fortassis non æquè liquidum, aut facile est à priori demou-

str.

strare. Nihil si quid licentiæ auferem fumere, eorum concupis-
rum per naturam verum, quoad potestatem & obligationem, per-
sonas inter, gignendas, quibus numero genera eorum, auferem :
Beneficium, videl. Maleficium, conventionem, conjunctionem,
& denique in bono præcellentiam; quoad personas inter se, ali-
as, tot quor modi constituendi domini. Demonstratio autem
horum inde, opinor, facta erit; ubi ostensum fuerit, singula hæc
talia naturæ suæ esse; ubi eorundem sapiens, atque provida perur-
niversitatem rerum coordinatio ac institutio fuerit monstrata, fa-
cta porro provocacione ad experientiam, rerum magistram, nun-
quid ulterius hujus generis præter hæc horumve partes ex rebus
depromi possit? Et si quidem tale non reperiatur, putem videri pos-
se, obtentum esse, quod prætenditur, nempe tales totq; cum jure
causas esse potestatis obligationisq; legitimæ. Et illa quidem nobis spe-
ro probata fore per inferius tractanda, quando id agendum erit, ut
quæ primariam intentionem, ostendatur, ex quibus causis nascar-
tur obligatio, subintellecto, ex iisdem etiam simul gigni parilem
habeant potestatem.

XII. Quævis autem ubi de harum utriusq; natura, causis,
ac speciebus disquisitio ulterior instituenda est, ambæ quidem ju-
stim possent imò deberent considerari & unum quasi sub intuitum
cadere, ob multam earundem, quæ profus geminæ incedunt, con-
venientiam; nempe in fine, qui est, ut suum cuique tribuatur, sub-
jecto in hætionis, quod homo humanaque potentia est; effectu pro-
ximo, qui actio justa sui que tributiva: causis conformantibus, quæ
jus & modo dicta data per naturam sunt. Imò vel idem maxime
jungi deberent, quod, cum sint relative opposita, magis natura al-
terutrius, per alteram possit illucescere, neque enim temere pote-
statem legitimam in quid reperias, cui non par in subjecto respon-
deat subjectio quædam seu obligatio; & vicissim non obligationem
cui non potestas respondeat. Attamen, quia nec desunt etiam, quæ
syntactant, potius separatim quodammodo ulteriori in progressu eas
considerari, hoc magis nunc refedit animo. Quippe visum fuit &
in eodem modo habere rationem priorem, & posteriorem suis non
carere commodis. Dum, si illa attenderetur, foret, quod animus

continuo ad utrumque pariter respiciens necesse haberet distractionem quandam perpeti, & per hanc minorem singulis, nisi cum temporis longiori tractu, aciem intendere; quod etiam deinde ipsa sermocinatio fieret laxior atque incommodior, si geminae semper tam ipsa quam affectiones earundem proferenda essent. Commodum autem in hac disjunctione potest esse maximum. Quod praeter liquidiorum sermonis fluxum, mentisque vim conjunctam magis, singulae per eas species distinctionesque, iisdemque cum affectionibus queant proponi, quas usus in hac aut illa attendit magis laudatque: quomodo sane obligationes magis distinguuntur ex causis v.g. conventionem, delictum; potestates autem ex societatum ac negotiorum genere celebrantur magis, quatenus nimirum vel civiles, vel patriae vel dominicae &c. sint. Quin reapse, quia nomine ac specie inter se distinctae sunt, affectionum quoque diversitas quaedam de iis praesumenda est: Nec multum adeo pro conjungendis iis in tractationis progressu stringit, quod ad naturam relatorum accedant, quippe quod non tam relata ipsa sint, quam relatorum seu relationis, ut vocant, fundamenta; nempe magistratus & subditus, pater & filius, creditor & debitor vulgo proprie relata habentur, potestas autem & obligatio singulis incommoda, causa & affectionis tantum in ipsis, propter quas illi sunt talia; ut adeo satis causa igitur visum fuerit, quare potius, quam per salebrosam, & ab usu atque ab attentione vulgari remotam combinationem, pergeremus, secundum singulas post haec perillustraremus, daturi interea operam: Uti in pertractatione alterutrius, alterius ita non omittatur mentio, quatenus declarationem aliquam ab invicem mutuae possint: de cetero dum haec tractatur, altera tacite pro sua convenientia subsumpta. Progressu facto primo ad genus potestatis, hunc maxime in finem, ut ordinem qui usquam publica auctoritate extat, concinniore Jurisprudentiae, in Instituti Justinianei nobis exhibitum, quantum fieri potest, calcemus.

CAPUT II

De potestate in genere

Potestatis genus dicto maxime congruo facile potest

II. Eademq; agendi.

III. Et legitima quidem.

IV. Potestas ex duplici, unde est, virtute legis, permissiva videl. ac preceptiva, vel libera seu arbitraria est, vel officiosa.

V. Libera potestas, pro duplici considerandi modo, quo vel citra impedimentum, vel in aliquid rei competens est, aut libertas est aut potestas dominans.

1.

Potestas in genere nobis definita esto: facultas agendi legitima. Facultas dicta sit, quæ Græcis δύναμις:

(a) Latinis etiam aliàs, voce generalius usurpatâ, potentia; (a) Arist. lib. Conjugato atq; æquè lato significato, quo valet rō posse. Quippe quæ Categoriæ c. 8. species rei, & naturâ suâ est, & sapiētibus intelligitur aduocatus, pō. lib. 2 Eth. c. 5. itentia, posse; q̄ualitas sc. rei in respectu ad actum, talē etiam figurâ, & possio. vocabuli facultatis præfert, dicta, ut videtur à faciēdo, quæ in cultus, familiaris, facilitas, (ignosce lector insuetis dictionibus.) non in eo vltro sese inuicem, usum vulgarem, quis enim latine callens, quomodo facere jus seu potestatem à lege habet, non dixerit jus se facultatem faciendi habere? Tantum attendo, conueniētiam in Jure peritorum, qui, tamen si species potestatis, g. libertatem, iura prædiorum quæ appellantur & similia, per genus proximum potestatem videlicet non ad eō frequenter definiant, definiunt tamen ad eō, ut per nomen facultatis. (b) & quidem diserte, ita (b) l. 4. de stat. quod tamen generalius ponant, & juxta per rō legitimum, ut l. 1. de a. l. 1. de iur. hereditatis, & l. 1. de iur. quæritur, atq; hoc modo distincte; modo, si & usum ad eō, ut in l. 1. de iur. quando eandem legitimam facultatem exprimitur

(a) tit. de jur. *per d. bis qui sunt sui vel al. jur. l. i. de usufruct. (b) d. l. i. de usufr. pr. J. d. servitut. pr. J. de act. Ec. (c) Arist. d. l. Categor. (d) lib. i. c. 2.* munt per vocabulum juris: (a) quod extra dubium, in plurimis jurisprudentiæ nostræ capitibus, etiam in positionibus definitivis, pro facultate legitima usurpatur (b). Nec verò dubium est, facultatem aliàs generalius quid designare, quàm quatenus terminis legitimi circumscribatur, tum per modò dicta, quibus patet, & restringi eam per rō legitimum; & comparari latitudine rōnū ac potentia, quas voces utique Philosophi ita usurpant, ut pōne, extra habitum ad jus respectum, cum adjectione voculæ τῆς Φυσικῆ naturalis, easdem efferant: (c) tum quod disertè & vulgari prudentum usu pro potentia naturali seu facti, ut supra appellavi, (d) quæ sumatur, ac pro legitima, quando e. g. dicimus facultatem nobis esse aut decesse surgendi è lecto, proficisciendi Romam, dicendi &c. fortè quia sani sumus aut ægri; pecuniã item quæ doctrinã aut exercitatione instructi vel minus: quin & disertè adjici videas facultati rōnaturale, ut facit Florentinus J Ctus (e) in descriptione libertatis, & imitantur Institutistæ nostri (f). Malui autem facultatem, quàm potentiam, potestati superponere, quia minus vñsum sultconsonum dictu, potestas est potentia; & quia potentia vocabulum Philosophorum usus ferè magis ad speciem aptitudinis naturalis factiva detradat, ut fieri videas, tum in genere ab his, qui logicè lo-

(e) d. l. 4. de stat. hom. (f) S. i. J. de jur. person. tum nam in pluribus, quæ sunt species qualitatis potentia, tum in specie ab illis, qui pollice sermocinantes, per potentiam plurimum non tam eam, quæ in jure quàm quæ in viribus est intelligunt, minus interim frequentante hujusmodi ad hanc partem vergente specifico usu, voculæ facultatis: non obstante, quod usu latinorum numero plurali bonæ resque patrimonii nostri facultates dicuntur; utpote quod hoc singularem quandam receptam vocis hujus abusionem metonymicam sapiat, & faciliè potestatem suam naturam à genere ipso distinctam in hoc significatione transferat; dum non in singulari, quod dicimus numero facultates bonæ notabit, sed facultates.

II. Quando porrò agendi facultatem potestatem describo, primò agendi vocem eã latitudine velut intellexi, quæ superius (g) ex usu imprimis jurisprudentiæ nostræ illam descripsimus, nempe ut accipiatur facultas, tam affirmativè quàm negativè, ut ita dicam.

agendi, puta agendi faciendive & non factibilem mittendi, patiendi, tolerandi, prout hæc ibidem plenus. Sed & ita late sumitur ipsa faciendi vox, & ita facere naturã ac hæc ad præparati sumum effecti qve. Deinde fortassis haud faciendum est, qvum momentatur: quod, si quis adhuc concisiores potestatis definitio, rationem hinc admet, ei videri liberum futurum emittere voculam faciendi, & simpliciter, ut fortè obligationem, necessitatem, &c. juris live legitimam quis describeret, ita & potestatem facultatem legitimam definire. Tùm quod alter utrà, imprimis potestatis voce, prolata, videatur, non posse non subintelligi, & res ipsa & vocula agendi. Qvò sanè pertinet etiam vulgaris usurpatio verborum, quibus dicimur alicujus rei potestatem facultatemve habere, omisã voce activã, tam in genere quàm in speciebus suis. It. usus juris, qvo simpliciter potestas dominica, patria &c. efferuntur: tũ verò maxime, quod, ut ante innui, ipsa figura vocis facultas, factio nem actionisve possibilitatem præferat inferatqve. Sed utatur hæc, quæcunt, suo sensu; placuit interim facillioris conceptus causã voculam agendi, definitioni inferuisse, utpote quæ experientia dicitur, quod alioquin virtute tantum sub altero contentum rectè magis inferretur.

III. Qvò autem live facultas, sive facultas agendi itemqve potentia sit ipso definito nostro, h. e. potestate latius genitã, neqve omnino hæc æqvè late significatione pateat, sed communius pro legitima tantum potentia accipiatur, ni fallor, usus quoque, tanto intuitu, dum non temerè, quando de facultate jure competente, quæsitio, positio aut assertio sit, audias facultatem aut potentiam dominicam, patriam, conjugalem, tutoriam, Imperatoriam, Magistraticam, Magistratus, Judicis &c. Sed talium omnium vel potestatem, vel jus, dici, voce potestatis quasi alteri facultatis differentia, quã legitima est, usa appropriatã; verbò autem, juris, sub eadem denominatione, differentiam eandem manifestè exhibente; ita ut genus facultatis simul includat; eoqve quasi genus cum differentia, h. e. definitionem, cujus potestas definitum est, in ore genitã aut partem videatur. Nèc igitur ulterius dubitare licet, quæcunt, factibilem agendi, quæ potestas est, legitima nobis dicitur.

(a) lib. 1. cap. 4
 inf. lib. 2.
 cap. 1. pr.

hoc fieri ad ponendum essentielle differentie, quò illius ut genericis latitudo ad speciem retrahatur, & ipsa species ut opposita aut diversa statuatur ab altera, quæ naturalis seu facti est, facultate. Si mulqve patere poterit tum ex proximis hæc, tum ex superius dictis, eandem differentiam à causa efficiente seu conformante activæ facultatis, jure seu lege scil. esse desumptam.

IV. Videtur autem omnis potestas vel libera esse seu arbitria, vel officiosa seu cum necessitate expediendi conjuncta; & illa rursus vel libertas in specie sic dicta vel dominans seu potestas dominans. Deductâ priori distinctione à geminâ virtute juris eam conformantis, posteriori ab accidente eventus aut consequentia. Licet enim potestas omnis ut jam cap. præced. & ante lib. 1. est demonstratum, ex jure permissivo, seu ex virtute legis permissiva est; alia tamen est ex permissione seu concessione legis merâ primariò, alia verò quasi secundariò, ex illa permissione, quæ præceptiva legis conjuncta atqve consequens est, cumqve præceptiva juris virtute, tanquam, capite suo in medium protrahitur. Prior illa videtur dicenda libera, posterior officiosa. Libera illa ideò, quia illud propriè solemus dicere liberum, quòd citra ligamentum, citraqve necessitatem est propendendi ad alterum oppositum, quòd in rebus publicis non est, nisi arbitriumqve liberum dicitur, quòd possumus deligere, sequi atqve amplecti bonum, (genitor in civilibus) vel non amplecti; atqve iterum vel deligere malum, vel etiam id ipsum mittere ac non eligere: quòd etiam ex ipso genere bonorum itemq; malorum alterum præ altero eligere aut repudiare quimus v. g. hanc foeminam in uxorem, hunc agrum in vineam, hunc in silvum, aucupium vel fartoriam, vel quodcumq; aliud vitæ genus pro quaerendo victu: atqve ita hominem quòqve liberum, animalia libera potissimum sub hac consideratione dicimus, quatenus pro isto suo libero arbitratu agant, quiescant, aut vagentur, neqve vineulo aut limite necessitatis ad hoc sunt inducti, sive ad alterutram quandam (ut loquimur) partem contradictionis sint constricti. Jam verò, quæcunqve eorum juris permissione sunt; sive, ut in specie proposita loquat, quæcunqve ex mera illa permissione nobis potestas est agere, illa utiq; talia sunt, quæ quæ-

cum ad jus, æque agere ac non agere aut omnia esse volumus. v. gr.
 cum nec imperatum mihi nec vetitum, sed potestas est, manum
 modo attollere; similiter domino, æquum jubere, non servatur,
 servum retinere in servitute; cuique æquirere sibi, non potest. nemo
 non videt, sequi; licet quoque manum non attollat, servum
 non jubere, eundem manumittere: & nec beneficium accipere.
 Atque hæc ita quidem necessario se habent, quia permissoria sunt
 sunt, h. est, neque imperata jure neque vetita, utpote, cum in ali-
 demum, imperio scilicet ac prohibitione juris necessitas sit. A qua
 igitur, quia, quæ ex solâ permiskione directò potestas est, immunitas
 ac libera existit; hæc merito libera erit dicenda, idque præ altera,
 cujus exercitium ex jure præceptivo simul necessitatem officii habet,
 cujusmodi est potestas glorificandi DEUM, diligendi proximum,
 tuendi pupillum, alendi familiam, tutandi bonum publicum,
 homini, tutori, patrifamilias, Magistratui: Scilicet & hi æ-
 ffus quod lege exerceri iusti sunt, non possunt non jure quoque esse
 præcepti, ne jussio sit manû futura; Unde etiam fortassis aliquo
 saltem respectu, ut non potestas jure libera poterit appellari, quia
 nus nimirum impedimentum legi illa non habeat. Tamen, quia
 non æquè ut prior illa, anceps hæc potestas est; sed propter præcep-
 tionem necessitantem, ad unam partem determinata, ejusque ex-
 ercitium alteri oppositorum obstrictum est; Communiter autem
 ea, quæ talia aut talis facultatis nostræ sunt, officii nostri solent
 curari dieique, prout abundans testis est Cicero per totum opus de
 officio elaboravit tractatum, aliique: haud incommode videtur.
 h. est, ut illa, quæ ex mera permissione potestas est, libera & arbitra-
 ria; hæc, quæ præcepti necessitate urgetur, officiosa dicatur; utpo-
 te, quæ expediundo officio cujusque occupata est. Utramque præ-
 zt. C. Mandati Imp. Constantinus junctum pulchre insinuat hæc
 in verbis: *Sua quidem quisque rei moderator atque arbiter negotia plerumque
 proprio animo facit. Aliena vero negotia exacto officio gerantur.*
 utrum de potestate officiosa, & si quæ aliæ sunt potestatum di-
 versas aut species, quas proxima tractatio non exhaustit, reli-
 quæ in præcepto paulò amplius & collectim erit dicendi locus. Nunc
 ad officiosam potestatem est porro prosequemur, ita tamen, ut, si quid de hu-

ius speciebus, officii conjunctum sit, id pariter, ubi commodum erit visum, indicemus.

V. Libera potestas; quam ab arbitrario possessoris ejus seu usurpantis delectu etiam arbitrariam, itemque electivam dici non obstitentem; à consequenti accidentalique eventu, ut modo dictum est, distinguere se se videtur in libertatem in specie dictam, & potestatem dominantem, aut si tolerare quisquam vocem in hac generalitate posset, dominatum sive dominium. Nempe tamen omnis cujusque legitima facultas videatur esse quomodolibet *in aliquid rei*; attamen, ut notabilem aliquam diversitatem considerationis videtur admittere, quatenus vel in ipsum aliquid rei est, & quatenus à juris *impedimento vacat* liberataque est. Quo quidem posteriori respectu, nisi multum fallor, proprie libertas dicitur; licet citra absurditatem, eadem potestas alio intuitu etiam dominatrix dici queat. Quippe vacare impedimento ac gravamine, proprie est liberum esse ac libertate frui: sive potestatem actionemve ex illa, ut reflexam in aliquid objecti, sive quomodocumque abstracto modo in animo concipias. Quin libertatem potestatemque liberam, ex alio respectu potius, quam eo qui est reflexionis in quid dici, & quidem potestatem liberam, ac facultatem ac prohibitionem potestatis, arguuntur, quod est, quod ut modo paulò ante innui, etiam ipsi officiosa potestati hæc denominatio, eò quidem intuitu, non videatur penitus adimenda; nemo enim dubitabit adserere, liberum esse cuique agere, aut liberè posse, inò debere posse id, ad quod ex officio tenetur v. g. Rempub. pupillum tueri, curare suos, solvere debita: etiam si propter adjunctum necessitatis onerosum, etiamque defectum, contradictoriè eligendi, ad eam *impedimento liberatio* qualitatem hanc non provehat, ut maxime proprie libertas dici mereatur, aut persona affecta inde se se liberam gloriari valeat: nemo enim quia officium quis suum, & quod necessario tenetur, facere potest, eum inde temere laudabit, in liberum, nec libertatem suam exinde alter jactabit, aut venditabit, nisi ipse ille respectus fortassis in questionem ponat. Ex quibus hætenus quasi in antecessum videtur fluere, eam potestatem libertatem proprie esse, quæ citra juris necessitatem, h. e. arbitraria est, &

quidem quatenus eadem tali impedimento sunt, liberos verò qui eam quatenus tali præditi sunt. Sed patet de natura libertatis plenius, ubi observaverimus, quomodo eam natura præbuit viri sapientes.

CAPUT III.

De Libertate.

I. Libertas est vivendi ut velis

II. Potestas.

III. Corpus libertatis, quod planitas permissarum à lege facultatum est, magis & minus potest ac solet esse grande.

IV. Libertas, qualitasq; servilis in uno possunt concurrere subiecto.

V. Id quod probatum reddunt etiam illi justifiniatores, qui in personis maxime obnoxiiis, residuam aliquod libertatis adhuc & restringere & laxare solent.

VI. Idem sum libertatis, permissio, termini, utraq; præceptum a legis virtus est.

VII. An vera libertas etiam vi terminetur?

VIII. Libertas alia est facultatis arbitrarie agendi, alia vacante onerosorum.

IX. Hac instar basis, partit etiq; ac termini est illius.

X. Libertas bonum est hominibus & maxime dignationis & gratitudinis.

XI. Resq; maximi favoris in vita.

I.

Libertas Ciceroni (a) est potestas vivendi ut velis

Piorentino Jcto, (b) quem sequitur Justinianus Imp. (c) naturam facultatis ejus quod cuiq; facere liber, nisi si quid vitant, jure proprio. Utque positio elegans est, & rei, quam proponit, naturam aptè significans: idem etiam effectu pene dicens utraq;

(a) s. paradox
(b) l. q. d. stat. hom.
(c) s. i. f. de jur. person.

illi quod strictior sit altera, & foras illa etiam ad legem definitionis paulo concinnior. Altera vero declarationi rei subiectae incumbit magis. Prudentibus autem ita utraqve esse ad amari, ut ambigua, quam calculis potior sit. Rem ipsam vero quod attinet, ambigam in specifica subiecti essentia, arbitrium voluntatis designant, neque enim re quicquam videntur differre: vivere ut velis, & quod libet facere: sensu ac respectu, quod dixi, libertatem a potestate dominante differre; nempe quod animi nostri destinatio voluntatisve delectio, ad rem actumve delectum procedendi, non sineat extrinsecus impedimentum aliquod, aut prohibens aliquid reprimensque. Et eo amplius, quatenus nec ligata eadem animi electiva facultas ad unum est, quod minus ad alterum etiam contra positum abire; idem scilicet quod facere, etiam omittere possit, & quod velle, nolle; juxta illud Jcti (a) *Ejus est nolle* (ita vulgata legit; Florentina vero *non nolle*) *qui potest velle*. Cui ad stipulatur illud Philosophi 5. Eth. c. 1. *δύναμις ἢ ἰσχύς ἀπὸ τῆς βούλησιν ἐκκρίσθη ἀπὸ τῆς εἰσας, facultas, ut & scientia eadem contrariorum videtur esse*. Et per hoc quidem libertas genere distinguitur ab officiosa potestate, quae qui pollet, velle quidem etiam debet posse sine obstaculo, sed ita tamen, ut hoc, non etiam contrarium proponere factum possit. Unde adeo & illud est, quando eidem jurisprouto (b) *velle non creditur qui obsequitur imperio*. Deinde vero utraqve definitio & obiectum potentiae, voluntatisque arbitrium, diversa licet phrasi, idem ponit: *Quid facere scilicet*, juxta quam habet ipsa verborum figura posterior, intellectu, ut opinor, vocis, eo generalissimo, quod sapientius interpretis vero lib. 1. cap. ult. descripta nobis exhibetur. Quae prorsus & significatu, & amplitudine significandi, conspici potest, quod in altera est *vivere*, sive vivendi ut velis facultas, Nempe de vita morali hominis istud vivere accipiendum esse, vel ex eo liquet, quod; juxta quam ex potestate, ac secundum arbitrium voluntatis humanae procedit, exerceturque, proponatur, scilicet autem vitam activam esse, inque faciendis modis, inchoatato, consistere, civilis moralisque sapientiae institutionis comprobationum, est, connotante id philosophorum principio, 9. Eth. c. 9. ubi, *ὅτι ζῆναι* vivere, hominum communiter de finibus refert, *δύναμις ἀπὸ τῆς βούλησιν*

(a) l. 3. de R. 7.

(b) l. 4. d. r.

ἡ δὲ διὰ τὴν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάγκη, τὸ δὲ κέρρον ἐν τῇ
 ἐνεργείᾳ facultatem sensus atque intellectus, cedentem praevertam-
 ve in operationem; in qua ipsum praecipuum vitae consistat. jam,
 autem energiam sive activam vitae rationem, tolerantiam itemque
 negativam, ut ita dicam, seu omissivam atque esse, ac effectivam, in-
 zis ante declaratum est. De facultate vivendi faciendive ut vellet,
 aut libet, pro describenda libertate etiam Aristotelis est in *Mud. lib.*
 5. *pol. cap. 9.* relatum ex Euripede dictum τὸ εὐλυτερον ἢ δοκεῖ εἶναι,
 τὸ ὅτι ἀν βέλτερά τις ποιῆν. Item ἐν *ἑκάστῳ* ἢ ὡς βέλτερά, καὶ ἐπὶ
 ἀρχῶν.

II. Absolvit rem Ciceroniana nostra concinne admodum,
 posito genere proximo libertati, quod est *potestas*, virtute signifi-
 cationis complectens, ut opinor, quae Florentino *naturalis facultas ju-
 re non prohibita* aut faciendi cuique ejus quod jure non prohibetur,
 dicuntur. Scilicet esse libertatem ex genere facultatis potentia-
 re, ejusdemque naturalis, seu quatenus natura eam vim homini
 communicavit, indubium est, dum extra naturalem cujusque, in-
 ditamque à meliori natura cuique potentiam, libertatem ejus qua-
 zere, esset impossibilia fingere, dum quicquid cuique hanc extra-
 est, eidem quoque impossibile est, extraque metam actionis, & per
 consequens agendi libertatis: ita quidem, uti nec quoad impossibilia
 liberum hominem vel non liberum dicamus, prout nemo, non aut
 minus liberum aliquem dicit, quia volare, aut digito caelum tan-
 gere nequit. At qui potestatem dicit, ejusmodi quoque naturam in-
 ditam potentiam dicit. Certè aliter non vult eam explicari aut in-
 telligi, quàm genus & quæsi materiale suppositum. Sed & formale in-
 super specificum, quæ potestatem appellat, eodem caractere com-
 prehendit, carpens nempe ex communi genere speciem, quando
 vi propria hujus vocis, naturalem facultatem cancellis legum cir-
 cumsdat, quippe potestatem, facultatem legitimam definiti debere,
 præced. ostensum est. Pulchrè igitur omnino genus liberta-
 tis nobis definit orator: quibus tamen planè, si non unici verbi
 grati, saltem pluribus, & omnino paritate sensus, geminus voluit
 esse & JCtus, quando liberalem isthanc facultatem ita circumscri-
 ptam exhibuit, quatenus juris prohibitionem non habeat, id quod

in hoc genere nihil aliud est, quam legitimum seu lege permissivum esse.

III. Delineatâ hoc modo breviter libertatis essentia, duo circa eam videntur porro maximè operè attendenda: corpus, quatenus legitima ipsa est, & terminos ejusdem. Corpus libertatis (quod liceat appellare qualem cunqve plurium actionum facultatem, aut plurium facultatum agendi congeriem, vix enim alicui ex tali nomine constans libertas existet) quia formam ipsam specificam totam capis ex legis permissione, (jubere enim & vetare legis, non est libertate donare, sed astringere & obligare) tantum utiqve erit, quantum ipsa permissio est, semperque illa ad hujus se habebit mensurabitque mensuram. Unde adeo porro sequitur: quia permissio legis pro circumstantiarum varietate varia est, variorumque actuum, laxior, strictiorque, plurium pauciorumque actionum, ipsum quoque corpus libertatis hoc modo hominibus diversimodè fore constitutum. Proindeque fieri, ut alii multâ magnâque gaudeant libertate, alii minori & paucâ admodum: forte autem nemo hominum non aliqua: tamen si quorundam ita in angustum cogantur copia, ut nomen liberorum usu amittentes, ob plurima & maxima, quorum liberam potestatem non habent, jureque gentium aut civitatis prohibentur, contrariam appellationem communiter subeant, dicti servi homines. Prout hoc ita fieri vulgò perquam notissimum est. Ex quibus porro videri possunt hic notabilia: primum in genere plurimum esse hic circa modum libertatis attendendum illud *magis & minus* dialechorum, quod univèrsæ qualitatum classi, quod libertas etiam pertinet, appropriant: fieri que exinde posse, ut aliquis sit, maxima, absolutissima, imò infinita, cum simili potestate libertatis, faciendi, ordinandi, mutandi pro beneplacito suo omnia. Cujusmodi tamen libertas, ut soli quidem Deo verissima, ita de eo quoque per sacra oracula decantatissima est: (a) Et accidero deinde, ut observare id est pones homines, horum libertates in maximâ graduum differentia potestas posse esse, dum alii longè maximæ atque absolutissimæ existunt libertatis, veluti domini terrarum ac civitatum absolutissimi qui sunt; mediorumque alii, uti sunt, qui nulli familiari potestati, herili videl. paternæ aut simili sunt subdit

(a) *Psalms 3.*
Job 9. 5. 16. 19.
Dan. 2. 21.
Prov. 21. 2.
Eccl. 3. 15.
Jer. 27. 5.
Matth. 21. 23.
Philipp. 2. 13.

rei, sed sui, ut dicimus, juris, sui privationis arbitrii. Alii minima, uti sunt quos servos jure gentium appellamus, filiosque familias & ejusmodi reliquos.

IV. Deinde notandum videtur: libertatem quoad essentiam suam non habere contrariam servitutem, eodem modo ut non possint in eodem subiecto simul stare, & aliquis non queat sua aliqua libertate frui, ac pariter sub aliqua servitute aut libertatis carentia gemiscere; ita quidem, uti modo, pene pares sint utraque illa qualitas, modo verò hæc, modo etiam altera præpolleat. Intellige tamen hæc diverso respectu actionum passionumque. Et certo quidem ita esse testantur exempla hominum, quos de servitute deque libertatis suæ iactura affatim sæpius conqueri audias, quibus tamen fortassis in una atque altera facultatis specie, ritus v. g. suæ religionis publicè exercendi, tributorum aut aliorum quorundam onerum hauri evitandi, tyrànica lege libertas tantum sua imminuta est; cum de cæteris tamen longè plurima libertate, potestateque vivendi se velint, gaudeant, ac propterea, extra istum respectum, imò simpliciter loquendo libertatem appellatione prosequuntur. Ita tamen hoc, ut vicissim negari non possit, quin habito, ad istam carentiam, onerisque supportandi necessitatem respectu, revera alicujus quoque servilis sint conditionis. exemplum in hujusmodi facile apparet eorum, quibus utraque qualitas, libertas nimirum serviliaque conditio simul adest, præpollet autem libertas. Mediam quodammodo, & in æquilibrio positam putes utramque qualitatem addidit admodum regnatis hominibus, sub imperio multum tyrannico. Libertatis autem defectum æstimes plurimum, in ante memoratis & jure gentium, & jure civitatis factis, & communiter quasi *νόστος* dictis, servis, constrictisque per maleficia sua, aliiisque, proprio etiam facto, conventioneve, strictiori nexu inodatis. Quibus tamen omnibus, quomodocumque, maximà ac vehementissima necessitate nexuque pressis, existimem, non posse non, dum quisque eorum vivit ac vescitur, autem, aliquam saltem adhuc partem libertatis superesse. Ponas, quod manum atcollere, aut pedem movere servus a domino prohibeatur, habebit adhuc facultatem, ejus imperandi humanitatem, quam, dominos servis, ut hominibus,

(a) *Aristot. 8.
Eth. c. 11.*

debere gentiles quoque perspexerunt. (a) Sed quid, si miser sub truculento domestici tyranni imperio contortus, ne mutire quidem ausit; ecce, spiritui tamen ejus dixeris, libertas superest, ad Deum iudicem iniquitatis appellare. Nec fortassis parvum auctora mentum libertati universa est, libertas animæ cuique à Deo indita talis, ut etiam nulla externa vi penitus queat deleri; ita ut, in omnibus ac singulis hominum, si non conspicua libertas, saltem libertatis aliqua radix non queat non residua manere. Utur nomine libertatis vulgò hæc non veniat, nec inde homines liberi vocitentur; sed ob pondo servitutis, præponderans, potius servi, & tanquam libertate destituti habeantur.

V. Notabilis hic est interpretum juris scrupulositas, circa qualemcunque illam sive libertatem sive facultatem naturalem, quæ superest illis, qui etiam aliàs addictissimè alienæ potestatis iugo naturali simul gentium atque civili jure submissi, eoque quæ maxime privi propriò arbitrio, ac libertate habeantur atque utique sunt. Quando & aliquid naturalis libertatis jure legitimo illis superesse ostendunt, speciesque ejusdem notant; & præterea multum solliciti sunt, quomodo præterquam, quod jam ante illud facultatis residuum ad angustos terminos à potestate imminente redactum est, ejusque juribus quasi captivum ducitur, id ipsum tamen magis adhuc sanctionibus legitimis innotant. Ita priori specie censeri possunt pupilli (libens sileo, quos mitius constringens vinculum laxiores tenet) quos etiam si & natura potestate bene judicandi destituit, eoque ut affectibus deditos, Ciceroe iudice (b) serviles hæctenus reliquit, & lex potestati tutoriæ subjecit: iisdem tamen sine auctoritate tutoris meliorem conditionem suam facere licere illi concedunt, contrahere item & alios contrahendo obligare, (c) acquirere sibi stipulando & per traditionem accipiendo. Filii familias, iisdem adstrictoribus, utur arctissimo iugo tenaciori dominicò vinculo, patribus obnoxii civili lege olim habebantur, (d) libertatem habuerunt consentiendi vel non consentiendi in adoptionem sibi factam, in dationem, in adoptionem, emancipationemque paternam, (e) in nuptias, in sponsalia etiam sive (f) vel citra crimen in gratitudinis, aut gravius castiganda inobedien-

(b) *paradox. 5
(c) §. ff. de an
Horit. tut. pr.
J. eod. (d) §. 6
J. quib. modis
patr. potest. so
lu. Cai. 1. In
stit. t. 6. (e) l. 5.
6. 11. de adopt.
§. 7. J. eod. §.
8. quibus mo
dis jus potest.
solu. (f) l. 2. de
nupt. l. 7. §. 1.
de sponsalib.*

tiz. (a) Contrahere quoque & contractu se obligare filius familias ex omnibus causis præterquam ex mutuo, potest (b) peculium castrense administrat deque eo disponit liberè (c). Servi denique, illi rigidissimi nexus homines, iisdem à prudentibus, non utique jure naturali pro nullis habentur, (d) quin tales qui & ipsi obligationem aliquò eventu efficacem contrahere eodem jure possunt (e) alimenta à dominis sibi relicta ex quo deponere (f) &c. Ita illi ab hac parte. Ab altera verò iisdem quoque prudentes, homines serviles multumque obnoxios, etiam magis videri possunt obstrictos reddere, quando præter censuram proprii nexus hosdem constringunt, levius licet ex contractibus ipsorum, (g) vehementius autem ex delictis, (h) in tantum, ut in quibus atrocitas facinoris vel sceleris, ut illi loquuntur, subest, repugnare etiam mandato dominorum, severitate coercionis eos adigant. (i) Quod utique in vanum esset futurum, si nullum tali in casu propriam voluntatis arbitrium legislator in ipsis adhuc præsumeret: & per consequens etiam aliquod adhuc libertatis corpus apud homines minimè liberos observaret. Obiter notari potest, videri ex his fluere, ac si compositio sive conjunctio utriusque definitionis, libertatis nimirum & servitutis non satis cautè & in loco à juris Romani compilatoribus, facta sit, (k) si quidem, eò respectu, ut videtur apparere ex superposita divisione personarum in liberos & servos, id fecerint, quasi contrariè oppositæ illæ sint, eoque ex subjecto sese mutuo pellentes, nec inibi compatibiles. Quæ quidem incòcinitas vel maximè inde videtur apparere, quod libertas hic definiatur respectu potissimè habitò ad arbitrium non impediti in differentiam, servitus autem intuitu ac relatione ad dominium. Tameñ huc interea negari non debeat servitutum, quam dicunt, libertati tamen esse perditè inimicam, ac pro suo, quo invaluit modò, ejusdem in eodem subjecto destructivam.

VI. Termini verè cujusque libertatis, hujusque corporis, nisi plurimum animo fallor, iisdem sunt, qui sunt ejusdem causæ ac mensuræ, puta permissioni legitimæ terminantur: jussum nimirum, ac prohibitio, verò, vis præceptiva legis. Quicquid enim mensuræ terminus, ita etiam est terminus mensurati. Permissioni autem mensuræ legitimæ legis, ut mensuræ justæ libertatis, præceptum h. e.

jussum seu prohibitionem juris terminum esse, vel inde liquet, quod medium est permissio, permissumque, inter jussionem, & prohibitionem, inter jussum & prohibitum; medium verò clauditur quasi ac terminatur ab iis, quorum est medium. Quin si, quod disertè permissum tantum est, describere vis, necesse habebis ab utroque extremo, illud disternendo describere, nimirum, id hoc esse, quod neque jussum neque prohibitum est. Dico permissum tantum; (hoc autem tantum verè arbitrariæ libertatis causam & mensuram dixeris) excludens illam permissionem, quæ præcepto omni comes conjuncta est, & supra fuit notata. Sed quomodo dixerit quis, à terminatione permissionis, facta à præceptione, pervenitur ad terminationem libertatis? dixi permissionem eam, quæ subiecto alicui magis mera est, mensuram esse libertatis, quippe quod in quantum permissum est, non verò ultra, ulla potest fingi potestas libertasque: sed illam, ut modò dictum est, terminat utraque præceptio. Sequi igitur putem, quod proponeretur. Quia proximius etiam per effectum proximum præceptionis, ad idem in promptu est pervenire; quando nempe lex, quatenus præcipit, necessitatem inducit: necessitas autem quod contra positum accedens libertatis sit, ambigit nemo. Mirare, sis, prudentiam conditoris, duas illas præceptivas legis facultates ita permissioni utrinque constituentis ut eam tanquam amicam multà libertate gravidam cautè amplexari videantur, ac sustinere, ne quoquo verum ipsa labatur, ac injustæ fortè licentiæ abortum faciat. Arbitrium naturale si ad potentiam, natura datam, omnimodò interminatum h. e. liberum esset, ad omnia utrinque sese applicandi, in proclivi foret ut duo sequerentur incommoda, pulchritudinem universalis symmetriæ deformatura, prout neglectis terminis hæc etiam sequi solent: nempe, aut omitterentur pro isthoc sine faciendâ, aut fierent omittendâ. quid enim obstaret, uti qui omnia æque possit & facere & omittere, nullâ necessitate legis circumdatus, toties laboreretur atque rectè incederet. Ecce hic tibi sapientiam ordinis, quo conditor rerum sui simulachri pulchritudinem singulis hominum in ipsa hac libertate conservat, utriusque tamen isti inconuenienti pro congruitate ad universum, pulchrè consulit; dum ut-

quæquo permittit nobis agere, quæ possumus, liberè, itemque omittere: de cætero, jubendo vetandoque nos constituunt, facienda facere, nec omittere; omittenda omittere, nec facere: dum utrinque libertatem nostram, ne vel resiliendo, vel prolabando, justitiæ campum excedat, perque circumjacens vagabundum naturalis arbitrii planum in injustitiæ incongruum proruat, cohibet, suæque dignitati ita conservat, ut tanquam intra cubile nobilis justitiæ ingenua sit, ac ortu nobilis libertas, non libertina ac spuria, ex impuro injustitiæ thoro turpis producta licentia: Atque hi limites illi sunt legitimi libertatis legitimi, hæc libera illa legum servitus, legibusque servigns libertas, ex qua verè sumus atque dicimur liberi (a).

(a) Cic. pro
Cluent. Imp.
S. i. J. de jura
person.

VII. Unum nobis adhuc memorandum scrupulum in definitione h. e. circa essentiam libertatis, in sua illa memoratâ positione, cætera Ciceroni par, exhibet Florentinus, quando juxta legis prohibitionem vim quoque libertari apponit, prohibentem: id quod speciem fert, ac si æquè hæc atque illa circumscriptiva sit libertatis. Et fortassis, tanquam in confesso poneret quis, ut libertatem mirè solere coerceri, & in tantum quidem, ut etiam homines quidam sola violentiâ cōstricti, & sibi ipsis & aliis facile videatur perdidisse omnem libertatem: quomodo enim unquam liberū judicaret, aut diceret quisquam, constructum quadrupedem, pistrino alligatum, repagulis ferrois, spiculis fistulisque igniglobivomis circumseptum. Imò forsan negari minimè debet, hæctenus quemque libertate demum uti, actuque liberum esse, quatenus hæc ac hujusmodi violentiis libertas ejus non reprimatur, de cætero libertate carentem, ac non liberum, aut etiam, si quis ita malit loqui, servum dicendum esse, similitudine, quæ vincti in ergastula, pœnasque alias, servi pœnæ appellantur. (b). Unde adeò forsitan hæctenus rectè observavit Jctus, quæcunque facultatis naturalis existens corpus ne & actu libertatem h. e. vivendi ut velis potentiam esse, quatenus non jure ita nec vi circumdatum sit terminatumque: eò, quod non minus vis quam lex eandem potentiam ad terminandum ac non liberant addere valeat, imò forte magis quæ legis virtus, svaforia, & ad lumbum minax tantum sit, violentiæ autem robur impetuosum atque impetu factivum; quia illius limites transire possibile:

(b) S. i. J. de
cap. minut.

bile sit, hujus autem, siquidem potentior est, impossibile. Verum, utut hæc ita sint, quod plenè atq; absolutè liber aliquis demū haberi possit, quatenus & lege & citra impedimentū facti liber est; quando tamen libertatem in genere potestatis facultatisque legitimæ collocamus, ejusque adeò & formale esse & terminum, legi acceptum ferimus, hætenus utique, quoad esse nimirum suum, legitimum verum, facti violentiâ videtur illa nō esse delebilis: quomodo enim competentia juris, quoad esse, violentò factò poterit impedi-ri aut extingvi? utut fortassis largiri oporteat, exercitium juris libertatisque factò posse impedi, eòque potestatem juris ab hac accidentali suâ plenitudine, quâ simul etiâ exercitii seu facti est, factò quoque posse præpediri quidem, non autem quoad essentiam suam quâ legitimæ competentia est, tolli. Cui argumento quoque sunt quærelæ ac prætextiones eorum, qui fortè injuriâ contra libertatem premuntur, fundari solita à pressis, non in libertate quam habuerunt olim, sed eâ, quam adhuc sibi esse sibi que comperere asserunt, v. g. suo more citra dominicum imperium vivendi, eundi, ambulandi, tributa non solvendi &c. In quod etiam conspirant Jureconsulti, in casu captivitatis, eò videl. quò citra jus gentium, meri violenti facti desertio illa est, statuentes: (a) à piratis aut latronibus captos, liberos permanere, servos latronum non esse, nec proinde postliminiò opus habere. Quod si verò quispiam argere velit, etiam ipsam facultatem facti seu exercitii, quam dixi, videri quandam, quasi partem libertatis, quatenus legitima illa est; quia vel eò etiam lex simul intendere, cumque competentia adeò simul licentiam exercitii indulgere videatur: fortè non sine exemplo foret, admittere, libertatem legis, etiam per violentiam facti aliquo modo habitari posse; utpote cum etiam Jctis phrasis illa non incognita sit, quâ & ipsis, qui re atque natalibus liberi sunt, servire; item libertati, ingenuitati, natalibus, restitui dicuntur. (b) Imo tandem non repugnandum quis putaret, aut negandum, quod in hoc etiam, Ciceroniana, cum Jcti definitione; conspiret: quando plena potestas vivendi ut velis; tibi haud videatur esse, donec vi prohibearis. Sed de his amplius cogitandum.

VIII. Præter hæc, de libertate videtur notandum esse ulte-

(a) l. 19. §. 2. l. 2. §. 1. 21. in f. de captivis & postlim.

(b) S. 4. J. per quas pers. cui que acquir. l. 1. de natalib. restit. l. 4. C. de ingen. l. 1. C. de adfert. coll. &c.

rius, eandem, prout communiter accipimus, vel facultatis agendi, vel vacantia onerosi: sive ut aliter dicam, vel positivam actionis vel negativam passionis esse. Prior satis descripta est hactenus; posteriori verò sensu frequenter satis libertatem quoque sumi cernimus, tum in ipsa hac nominis specie, tum in conjugatis ejus: cuiusmodi sunt liberare, liberum esse aut fieri &c. quando v. g. libertatem nos obtinere præcendimus à tributis, metatis, hospitacionibus, à muneribus realibus atque personalibus aliis; quando liberi dicimur à dominatu; liberati à vinculis, liberasse à iugo alios, à debito, ab obligatione &c. Ubi hoc quidem notare est; hoc significatur non attendi adeò distinctionem legitimi & nec legitimi seu facti; sed simpliciter cujusvis onerosi, modo vacabile id est, vacantiam solere hisce dictis respici dicique, æquè vulgò insignitâ libertate, quæ à subjectione legitima, quam quæ à tyrannide injustaque tribulatione est; quæ à potestate patria, quam quæ è manibus ac vi Patronis est. Definires hanc libertatis speciem, aut hoc intuitu ipsam libertatem *ab onere vacationem*. Vacationem dico, usurpatâ aliâ voce, in specie munerum, onerumque publicorum, (a) quæ vulgò habentur, eam producendo ad illam, quam præterea non videtur respicere, significationis generalitatem, dum vacare, vacuumve esse ab aliquo, nil aliud videtur esse, quam id quod hoc significatum est liberum aut non oneratum esse aliquo. Per onus autem ut vel modò dictum est, intelligere erit, quidquid nobis oneri solet ac potest esse, v. g. munus, dominatus, debitum; sive jure sive injuriâ id nobis incumbat, modò tale sit quò humana conditio carere possit, quò enim non potest v. g. dilectione erga Deum & proximum, ejus, quia nulla etiam per naturæ congruentiam est, dari utique potest vacatio nulla: nulla quoque ab ejusmodi vel fingi debet liberatio aut libertas. Species hujus libertatis pro numerositate onerosorum, à quibus ipsa vacantia esse potest, innumeræ videntur; fortassis distingveres eandem, quod sit ab onere vel naturali vel morali vitæ gravi; naturali, veluti stoliditate mentis, improbitate appetitus, morbo, labe corporis, insectatione ferarum ac simili morali: & illo quidem, vel in justo, veluti tyrannico dominatu, vexatione Diaboli & improborum hominum; vel iusto sive eo

(a) lib. 50. t. 5.
ff. 10. C. t. 41.
§ 599.

Q

quod

quod per se ex genere non injurorum est, puta, omnis generis legitima in personas dominatione, civili simul atque domestica. Illa vacantia, ferè liberationis aut alio cognato vocabulo magis quam libertatis communiter exprimitur: sicut & ex parte ista: quia libertas proprie loquendo penè in legitimis recensetur & de eo alioquo, quod legitimum est usurpari solet; unde igitur fit, ut hæc quæ de onere aliàs communiter non illegitimo liberatio est, magis specifico quodam libertatis nomine usurpetur, prout usu videmus frequentari in iis vacantiis ac immunitatibus designandis, quæ sunt ab oneribus publicis, à civili aut à domestico dominatu.

IX. Non diffidendum est, hunc sive respectum sive speciem libertatis, quæ vacantia ab onere est, instar basis ac fomenti esse, alteri illi, quæ est potestatis agendi quod velis. ut enim nil magis inimicum libertati est quam fasces onerum, ita certè levatio ipsaque vacantia onerosorum, quò est amplior, eò in majori potentia latitudine ipsam libertatem agendi collocat. quomodo extra dubium est, majorem libertatem ac longè plura liberius agendi potestatem habere, qui à iugo patris, dominicæque potestatis liber est, qui privilegio gaudet, de quibusdam non gestandis oneribus publicis; quæ ab ære alieno aut quavis præstandi obligatione liberatus est, quam qui ita beatus non est: quia nempe potest omnia ista, quæ aliàs vassalis subjectionis facere tenebatur, omittere, v.g. solutionem, præstationem rei aut operæ &c. & quæ prohibebatur, facere v.g. negotiari omnibus civilibus modis, de quæ substantia sua prolubitu liberaliter disponere. Vel etiam videri posset, ipsam hanc distinctionem libertatis, quæ in facultatem arbitrariè agendi, & vacantium oneris, puta legitimi imprimis, dispestitur, non tam generis esse in speciebus essentiali diversas, quam totius in partes, pro diversitate respectus: quarum altera, puta vacatio onerosi quasi antecedens ac basis sit alteri, nempe facultati liberè agendi; & vicissim hæc illius pro modo consequens. non obstante, quod pro duplici illo respectu, quasi diversa facie libertas sese soleat aprico offerre. Quin, si ita mallet, videri posset, habere sese hæc duo, ut rem ac terminum, quendam rei terminatum, utpote, quod libertas legitima proprie

videat

videatur esse, & simbrias suas quasi extendere, utq; quo onere legis non tenetur restricta repressaque.

X. Si ullum vite humanæ magnæ dignationis bonum, & quod carum hominibus est, datur; aurea sanè libertas in dignissimis habenda erit, habeturque hominibus in carissimis. Patet sanè ex ante dictis, (a) in divinissimis eam esse, inque iis, in quibus præcipuus aliquis typus imaginis ejus, qui liberrimus est, in mortalitate proster. Prudentes rem inæstimabilem vocitant, bonumque infinitæ æstimationis judicant (b): inde ulterius inferentes; libertatem nullâ posse sui pecuniâ; (c) liberum hominem non esse in humano commercio; (d) ubi de statu hominis controversia est, non posse ejus nomine judicatum solvi, aut de rato caveri, quanti res est; (e) nec suam aliquem posse vendendam præbere libertatem, si & emptor quod agatur sciat: (f) saltem in pœnam sordium ac vilitatis tandem concessum esse, ut, qui ignorante id emptore ad pretium participandum sese venundari passus est, libertate hominibus ingenuâ illâ, quâ extra jugum herile ipsi existunt, privetur. (g) Quod autem in carissimis hominibus habeatur libertas, nullò negotiò manifestum est, quando in nullo se magis efferre, nihil dulcius, nihil jucundius sibi reputare homines videas, & quò magis privari sese indignentur, quàm ipsâ libertate; cujusq; obtinendæ ac recuperandæ ergò turbas, pericula, molestias maximas, subiri magis cernas; quæ deniq; unicum ferè, à parte pressorum, publicorum omnium motuum & caput & finis est. Videas homines miseros, quibus longè felicior posset status vitæ obtingere, si potestatem subirent aliquam, si vè domesticam si vè civilem; magis tamen abhorere libertatis suæ amissionem, quàm mille incommodorum tolerantiam: puta, quòd molestius adhuc videatur, subdere animum, liberum alteri, cui naturâ par is est, voluntati; & quòd nil videatur onerosius, ac magis ingenuitati liberæ mentis inimicum, ac onerosum, quàm captivato suo, alieno patere arbitrio: *Omnes liberi esse malimus quàm servimus*, ait ille apud comicum. Sentias sæpe afflictissimos mortalium, qui tamen adhuc multum gaudeant in sinu deliciae quælibetque libertate, & audias eosdem tales magnificè satis hoc seum bonum quandoque jactare. Fortassis hæc omnia ita;

(a) c. 3. de lib. c.
(b) §. 7. 7. qui
& à quib; ma-
numiss. lib. l.
106. 176. §. 1. de
R. J. (c) l. 9. §.
p. de stat. hō.
(d) §. 2. de in-
juril. stip. (e) l.
2. §. 2. rntam
rem haber.
(f) per l. 7. §.
2. l. 33. d. liber.
causa. (g) §.
pen. 7. de jur.
pers. l. 5. §. 1. de
stat. hōm.

quia videri potest libertas quam maximè nobis secundùm naturam esse, talibus enim plurimum solemus delectari, plurimumque concupiscere eadem; id quod in cibo, potu, conjugio, sanitate, prudentia, & reliquis eò pertinentibus apparet contingere. Esse autem eam nobis secundùm naturam imò intimius naturalem, vel ex eo liquet, quod superius memoravi, de radice ac fonte libertatis, animò hominis scilicet cui facultas volendi libera in tantum naturà affixa infixaque est, ut, antequam destruat humanam compages, nullà vi inde penitus evelli queat. quia ex ipsa & nostri totius & membrorum conformatione elucet, motum liberum & quandam agentis facultatem liberam nobis maximè perè naturalem esse: indicant id gressus, indicant membrorum aptitudo ad flexum, indicat vis abjiciendi evitandique oneris. Certè appetitum ad libertatem potestatemque vivendi ut velis, nemo non sibi inesse persentiscit.

- ne dicam in ipsis animantibus brutis pro sua potentia & aptitudinem & affectum hunc libertatis pellucere. Notanter JGto (a) in 7.(b) S. 2. 7. d. specie libertatis, quæ servituti Juris gentium opponitur: *jurè naturali omnes homines* (addit Imperator; (b) *ab initio liberi nascebantur: incusaturque eadem servitus tanquam quæ juri naturali, intellige, prout initio res constituta erant, contraria ingenuitatem ipsaferis.* Observasse hanc quoque homini naturæ competentem libertatem, Imp. videntur, qui, quando videti voluerunt servilem characteristicam etiam ab ipsa usque nativitate aliquibus impressam sese extinguere penitus posse, *restituere sese eos dixerunt iis natalibus, in quibus ab initio omnes homines (putà liberi) fuerunt.*
- (a) l. 4. d. 7. c.
7. (b) S. 2. 7. d.
J. N. G. et Civ.
add. pr. 7. de
libertat.
- (c) tit. de natural. rest.

XI. Adnotationem meretur insignis favor libertatis, quo juris disquisitiones plurimum sacris suis annotationibus eandem persequuntur; non tantum, quoad speciem, quæ contraria servituti vulgò illa ponitur, sed omnem; etiam quatenus cum quovis civili onere, obligatione, aut etiam dominatu confertur hincque præfertur. *Libertas omnibus rebus favorabilior est, JGto Gzio. (c) secundum Ulpianum; (d) Arrianus ait, malum inesse, quoniam; verum aliquis obligetur, an aliquis liberetur. Ubi de obligatione quaritur, propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem ad negandum: ubi de liberando, ex diverso, ut facilius sit ad liberationem.* juxta Paulum (a) et

- (d) l. 122. de R.
7. (e) l. 47. de
O. & A.

- (f) l. 38. de
re judic.

Incert. parex numero iudicis *fidissima sententia profertur*, in liberalibus quidem causis (secundum quod à D. Pio confirmatum est) pro libertate statutum obtinet. in aliis autem causis pro reo. Id quod de reo repetit Gaius, (a) Favorabiliores reos potius quam actores haberi scribens: puta quia actor reo onus ferè intendit, à quo is se liberatum cupit. quo etiam, quæ ad rei præferendam liberationem, pertinet vulgatum. illud, *satius esse nocentem absolvere quam innocentem damnare*: sive ut id exprimit Ulpianus: (b) *satius esse impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnare*. Item omnis ratio negationis, collata cum actione, quæ *actore non probante reus absolvitur*; (c) *potior censetur causa possidentis quam petentis*; (d) *ex pacto nudo jure civili, cum non actio, exceptio tamen nascitur*. (e) *facit, quod cum invitum & contra nostrum consensum ab alio non possumus obligari*; & *invitum tamen & ignorantes liberari possumus*. (f) Affatim autem impræmis & regularum & exemplorum & remediorum jura suggerunt, versantia in casu ac specie libertatis, quatenus ea servituti domesticæ opponitur, inque ipso casu vindicandorum hominum à jugo hujusdem servitutis aut dominii. Pauli est (g) *In obscura voluntate manumittentis favendum esse libertati*. Quæ in casu interpretationis pro eâ facienda, adhuc generalius est Pompinii hoc: (b) *Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit*. Quæ ex dicto Imperatoris: (i) *favore libertatis antiquos legumlatores multa etiam contra communes regulas juris statuisse manifestam est*. Quem præter Ulpianus Jctus, (k) *ex cuius sententia non ignosum est, quod multa contra iuris rigorem pro libertate sint constituta*. e. g. ut ad voluntatem unius & dominium dominorum servus liberari possit, aliter dominò iussu, contentum esse satisfactione dimidii pretii: (l) non obstante quod alias nemo cogendus sit, rem suam alienare, invitus: (m) *si quis servum pignoriato dicit etiam libertatem dederit, licet videtur subtili jure inutiliter reliquisse*, (servus enim pignori datus, antequam debiri nominæ fiat) *is, sine consensu creditorum manumitti non potest*. (n) & hoc, quia alteri jus illud suum nec deterius reddere, nec adimere potest alter. (o) *attamen quasi & fidei commissaria libertate reddita) servus prætere potest, ut ex fidei commissario liber fiat. favor enim*

23

missi lib. non sunt. l. 3. C. de serv. pign. dat. manum. (o) per l. 14. de condit. à quib. ma-

(a) l. 125. de R. J. (b) l. 5. de pæn. (c) l. 4. C. de edendo l. 2. ff. l. 2. 23. C. de probat. l. fin. C. de R. V. (d) d. l. 1. §. 4 J. de interd. l. 128. l. 126. in f. de R. J. l. 9. §. 4. de public. act. (e) l. 7. §. 4 l. 21. in fin. de pact. (f) l. 23. 53. de solut. l. 40. de negot. gest. l. 8. d. novat. pr. J. de solut. (g) l. 179 de R. J. (h) l. 20. de R. J. (i) §. fin. J. d. donat. (k) l. 24. §. 10. de fidei. com. lib. (l) §. 1. de donat. (m) l. 6. C. unde vi §. fin. de al. jar. (n) l. 4. 27. §. 1. qui & à quib. ma-

libertatis suadet, ut interpretemur & c. (a) seruo legatō, eidemq. d. legatō.
 (a) d. l. 24 §. 10 *rio libertate dari iussa; deficiente legatō libertas salva manet. (b) Ancilla*
de fideicom. libera esse iussa, ubi primum marem pepererit. Paris ipa primum gemellas,
lib. (b) l. 26. §. marem & feminam, & habetur pro ea q̄a marem pepererit prius, estq.
d. d. fideicom. libem & ipa & filia (c). Plura istius irregularis favoris passim oc-
lib. (c) l. 10. §. 1 *currunt exempla, (d) quæ omnia memorare non attinet. Impri-*
de reb. dub. *mis autem & spectatur iste favor, in modis illis quàm plurimis, qui-*
(d) v. g. l. 19. l. *bus civilium legum cautio æquum putat, ut ex servitutis calamita-*
20. §. 3. d. stat. *te, regressus ad libertatem pateat; paucioribus contra admissis viis*
lib. l. 14. 16. C. *libertate excidendi. Ita nempe jus manumittendi & introductum*
de fideic. lib. l. *& varia forma ac facilitate est ornatum. (e) quâ in re notabilis est*
32. §. fin. & *casus, quando etiam obratis unum servum, ut necessarius hæres*
præced. ad L. *ipsis sit, liberare permissum est, neglectō quod in fraudem credito-*
falcid. *rum bona hoc ipso minuantur: (f) quando ad simulatorem manumis-*
(e) pr. §. 1. & *sioni liberatio & evasio è manibus hostium, jure postliminii pro*
seqq. f. de li- *recuperandis omnibus pristinis in civitate iuribus provisā. (g) per-*
bert. & pas- *tinet favor ventris, aliquo tantum momento liberi: (b) pertinent*
sim. (f) §. 1 qui *porrō plures causæ libertatis adipiscendæ ergō excogitatæ, veluti*
& ex quibus *meritum servi, tum publicum erga civitatem (i) tum privatum in*
caus. manum. *manes Domini: (k) domini savitia neglectusq̄ve officii circa ali-*
non poss. l. 42. *moniam ac sustentationem servi (l) juris dominici usurpandi ne-*
& seqq. de *glectio, (m) alia (n). Pertinet huc stabilitas in super libertati indi-*
hered. instit. *ta, ut, quemadmodum ante etiam monui, sicuti ingenua libertas*
(g) l. e. ff. & *vi aut errore suppressa semper proclamari vindicari queat, (o) ita*
C. de captiv. *libertina quovis modo ac juris specie semel collata retrahi non*
& postlim. §. *queat, sine speciali principis decreto. (p) Quàm lente autem in*
5. f. quib. *universum ad statuendam amissionē libertatis procedant legumila-*
mod. jus. patr. *tōres civiles, facili liquet ex eō, quod præter modū, qui ex jure Gen-*
potest. salv. s. *tium captivitas est, (q) quàm adhuc colorare nituntur, quasi huma-*
C. de long. *nus*
temp. præscr. *(b) l. 5. de stat. hom. s. f. de ingen. (3) l. 2. & seqq. quib. serv. pro prem. lib. l. 4.*
quæ proli- *C. de præpos. sac. cubic. (k) l. 1. C. pro quib. caus. serv. pro prem. s. C. de SCIO*
bert. *Claud. (l) l. 2. & 3. C. de infantib. expos. l. 2. qui sine manumiss. ad libert. per-*
ven. (m) l. e. C. de præscript. quæ pro liber. (n) l. un. C. de latin. libert. toll. (o) l. 7.
de liberal. causa (p) l. 9. §. ult. & l. seq. de minorib. l. 7. pr. de dol. mal. §. 2.
f. de eo cui libert. causa non addic. & c. (q) l. 4. de stat. bō. §. 3. 7. de jur. test.

nus sit, captivos ab hoste servare ac servire facere, quam non servatos trucidare;) nullum facile admissum ire videas modum, homines in servitutem pertrahendi, nisi forte proprio delicto suo, ac propria vilitate, liber indignum sese libertate reddidisse visus est. (a) Consensum sine dubio in hoc postremo habituri paradoxistarum, (b) cui omnes stulti omnesque improbi sunt servi: Simulque ad stipulationem philosophi, cui vulgus voluptatem affectusque sectantium mancipiorum esse similitimum, atque pecudum vitam spectari videtur. (c) quibus & brevi manu adjungentur, quos alibi (d) ob defectum prudentiæ sibi prospicienti naturam servituti natos idem autumat.

(a) §. 1. §. de cap. minus. s. C. de S. C. claud. §. 4. §. de jur. person. l. 1. C. quibus ad liberos. proclam. non lic. (b) Cic. parad. §. (c) 1. Est. c. 5. (d) lib. 1. polis.

CAPUT IV.

De potestate dominante.

R. Potestas libera vel citra respectum ad certa rerum objecta consideratur, & libertas est; vel cum eo; & dicitur nobis potestas dominans.

I. Potestas dominans eadem cum libertate qualitas est; sed cum respectu ad certa rerum objecta.

II. Subiectum potestati dominanti existere contingunt; omnia genera personarum & rerum, diversa tamen pro sua cujusque diversitate modo.

IV. Dubitatur, an omnium in quibus objectis potestas dominans sit & dicatur commode.

V. Manifestè talis est ac dicitur, quæ superioris est in inferiorem, quatenus talis in talem.

VI. Minus manifestè quidem, reverè tamen etiam omnis in cæteris personis talis est.

VII. Non obstante conditione, quæ alias in quibus illa competit, æquales vel superiores sunt iis quibus competit.

VIII. Præterquam quod in respectu humana potestatis ad Deum singulare quid præter existat.

IX. Potestas hominibus competens in res dominans, quoque est omnia. Et ita quidem vulgò etiam audit ea, quæ cuius, impropria est.

X. Sunt verò, per homogeniam quam cum dominio propriè dicto habent, etiam tales reliquæ in res alterius alicuij competentes, veluti possidendi, utendi re aliena &c.

XI. Observantibus id quoque, per plerasque species prudentibus.

XII. Res quas nullius vulgò dicimus, utiq; communitatibus alicujus, & per hoc pro suo cuiusque modo etiam hujus membrorum sunt.

XIII. Facultas singulorum acquirendi sibi res dominii naturæ communissimi, quo ad hoc ipsum illud commune dominium aut aliquod ejusdem potissimum est.

XIV. Sed modis hujusdem varietas probè conspicienda est.

XV. Non pugnat, quasdam inter ea res nullius dici, & tales haberi, quarum dominium aliquod tanquam nondum constitutum constitutum sit.

XVI. De potestatibus in rem multum remissa dominationis.

XVII. Potestas quædam dicitur et illa, quæ facultas facti est.

XVIII. Potestas vel propria est, vel vicaria.

Libera arbitraria potestas, ut etiam alterò abhinc capite memoratum est, duplici modo considerari potest; uno, quatenus citra necessitatem & imperii & prohibitionis ita est ad unam partem, ut contra positam non excludat; sive quatenus quis aliquid liberè per eam agere potest, ita, ut etiam idem non possit, aut diversum ab eò possit; alterò deinde quatenus eadem potestas est in aliquid objecti. Nimirum, etsi omnis quidem potestas ejusmodi sit, quod in aliquid rei objectæ sese exoneret, utpote cum vel principalis etiam cuiusque potestatis circumstantia ipsum videatur objectum esse. nil tamen impedit, quo minus ipsa potestas diversimodè considerari, & pro diversò illò respectu denominari, ac describi queat. prout id ulu etiam obtinere jam antè cognovimus: quando nempe potestas hæc, quatenus aut quousque ab onere aut impedimento libera, simulque non necessario ad al-

terruam partem oppositorum ex reativa, verbo, extra certum ob-
 jecti, in quid ille competat, respectum, arbitrium est, à sapientibus
libertas vocatur, potestas, vivendi, vel, facti, quod cuicunque
facere libet, describitur; E diverſi verò in respectu, potestas eadem,
 potestas ab aliquid est, *potestas, potestas dominans, dominans, aut aliter*
 denominatur & rursus sub hisce nominibus talis quæ, sic
ad aliquid facultas est, definitur; Quando de priori genere præce-
 dimus præced. cap. peractam, de posteriori nunc quidem videndum
 est ulterius, potestasque consideranda, quatenus cum respectu ad
 aliquid rei seu subjecti est.

II. *Potestatem in quid subjecti* dari nemo dubitat, qui certum
 dari potestatem in liberos, in servos, in subditos, in debitores
 omnes, in res denique omnigenæ conditionis. Hanc nunc quidem
 dominantem licet appellare, nominis ratione paulò post pleni-
 us reddendâ: Et, primo omnino juxta annotare: Per *potestatem,*
dominantem, quoad primam ejus essentiam, non diversum quid à
 libertate, sed idem potius denotari: quicquid autem diversitatis
 accidat, id in consideratione sui, consistere respicitur, quo in
 eum quid subjecti illi est, idemque respicitur. Eodem simile quid huic
 accidere, quoad libertatem, quod Aristoteli, (4) justitiam univer-
 sale in ter, & universalem virtutem, intercedere adnotatur, *ὅτι ἔστι*
ἢ αὐτῆ, καὶ τῶν ἄλλων τὰ αὐτῶ; ἀλλὰ, ἢ μὴ *ἔστι βραβύ* (licet hæc ab A-
 ristotelis obiecto, ad nostrum desistere. (nomine *δυναμικὴ καὶ ἐπι-*
καταστατικὴ (δυναμικὴ) ἀπὸ τῶν νομικῶν δυναμικῶν, ἵνα ἐπιβραβύ. Sed
 hæc præterquam quod genere idem sunt libertas ac potestas domi-
 nans, seu ea quæ in quid objecti est, utraqve namq. potestas est, hanc
 necesse quodque habemus ponere, tale esse, qualis à lege concessa
 libera, i. e. citra impedimendū aliquid juris est; sic autem nobis an-
 tea quoque describebatur libertas. Deinde, absoluta libertas no-
 bis describebatur talis potestas que esset arbitraria, utriusque op-
 positorum. Potestas etiam dominans non videtur temere alius
 posse statui conditionis; quippe quod astricta ad alterutrum con-
 tradictionis, necessitatemque, ut ita dicam, ad unum oppositorum
 non videatur notam servitii posse evadere, eoque quasi in partem
 dominantis contrariam discedere. Tametsi quoad hanc potestatem

(4) l. 5. Eibg.
 in fin.

omnimoda libertatis conditionem, ex genere potestatum dominantium, nolim rigidius aut etiam prorsus ejicere, quasdam ampliores facultates legitimas in objecta personarum ac rerum, veluti sunt tutorum, magistratum, aliorumque; etiam illi cum necessitate quadam officii sunt conjuncta: quia nec a genere de communi quodam essentia libertatis eas licebit excludere: tum quia saltem alteram illam specificam libertati communem conditionem retinent, quâ citra legis impedimentum, aut usque legitime permissio- nis terminos libera sunt constituta; in qua conditione quasi basin primum etiam ipsiusmet libertatis consistere cap. *præ.* communi statum est: tum quia nulla hujusmodi est facultas, ut sit officiosa, quæ non cum aliqua arbitraria libertate conjuncta sit, sæpe etiam longè plurima, ut est magistratum: tum denique quia nulla tam absolute dominans eoque liberrima est, quæ non officiosi aliquid conjunctum habeat, prout in subsequenti- bus hinc patebit pluri- bus. De genere igitur, & quod etiam hic, quæ sunt officio alioquo paulo saltem ampliores alias potestates, conjunctæ sunt, libertatis existant, hujusque essentia quid participant, eoque totam genus potestatis dominantis libertati ut generi subdendum esse, haud ex- istimem dubitare esse. Quam tamen nec vicissim, ut aliam a liber- tate speciem communis generis, potestatis videl. statui hæc ab- sonum dixeris, si quidem libertatem quatenus genere quodam extra- notabilem mentis reflexionem ad certum aliquod subjecti; pote- statem vero dominantem quatenus in subjectum aliquod rerum ac personarum talis est, considerari posse admittas.

III. *Subjecti* generali nomine liber appellare id est omne, in quod potestas dominans est directæ, cuius incumbit ipsa, si ve per- sona illud sit, si ve res alia, respiciendo ad instaurum in hoc genere loquendi morem, quò hæc rei ad potestatem subditiva relatio, hæc in specie voce, ferè solet exprimi; veluti ubi persona quædam in potestate parentum, dominorum, ipsius illius, ut hæc in ali- eno juri subjecti; (a) subditi magistratum, res, vel alia, in domini jove no- stro, subjecta dicuntur. Ubi tamen notandum velim notatum, pro generalitate sensus, quem definiro hæc dari intendimus, genera- liter potestatem, atque communissimè & ita quidem vocem hanc subje-

(a) *pr. J. d. bis*
qui sui vel al.
jur.

Accipiendam esse; ut universum corpus rerum, in quas, cui nulla
 legitima potestas est, complectatur, eò intellectu, quo alias obje-
 ctum quid agentis (patiens) accipitur; & hoc idem rei modo hoc
 ipso objecti, modo etiam subjecti nomine à sapientie ac discipli-
 narum studiosis appellari consuevit. Id quod eò minus abs re erit,
 quò magis, omnis legitime liberæ actionis, cujus proxime objecta
 subjecta quæ res sunt ac dicuntur, potestas causa proxima est, in suo
 loco est ostensum. Corpus igitur sive tota universitas rerum, quæ
 complectitur in sese & personas, & in specie res quæ appellantur,
 naturales artificiales; mobiles immobiles; corporales incorpora-
 les, corpora & jura, ut nostris loqui placet: (a) personas etiam hu-
 miles & eminentes, debiles potentes; omnis sexus; omnis condi-
 tionis; & in genere substantias & harum accidentia; Deum & crea-
 turas: si quid cui legitime facultatis in hæc aut quæcunqve horum
 competit; id liquet ad genus hoc potestatis dominantis fore refe-
 rendum; quamvis forte non diffitendum, imò multa cum contig-
 entia præmandum sit: illum dominationis respectum, ex multa il-
 lorum subjectorum diversitate, plurimam partem differenciam, nec
 æque usitate ad in eundem disquisitionis legitime solere vocari, ni-
 mirum longè alius statuendus est modus potestatis, quæ & quatenus
 est in substantialia rerum, quam quatenus in accidentalialia v.g. qua-
 tenus est in potentiam, in actionem, situm, habitum, robur, furo-
 rem, fertilitatem hominis aut alterius rei; quam quatenus est in
 hominem aut rem ipsam, illorum modo dictorum, mutandorum,
 introducendorum prohibendorum &c. intuitu. non æque fre-
 quenter cum potestate nostra conferri audias, substantias, quæ ex-
 tra palpabilem & manu subigentem potentiam hominis sunt. v. g.
 ecclesiam, æstra, nubes, terræ centralia, marisque abyssus; quam quæ
 aliter se habent, veluti agri, prædia, oves, boves, & pecora campi,
 vestimenta ac reliqua mobilium immobiliumque rerum cohors,
 personæque varii generis. non pariter potestatis nostræ possunt di-
 cere, quæ in libertate sua naturali degunt, nec occupata à quoquam.
 Nam, capiteles maris, volucres cæli, fera sylvarum, & quæ reliquæ
 collibus hæc habentur res; quam quæ jugo aut facibus nostris con-
 tinuè dominantur animalia, quæ domini nostri sive res sunt sive

(a) L. 23. d. V. S.
 l. 15. de R. D.
 l. 2. J. lib. 2.

personæ. Fortè nec similis specie facultas est, quæ in corporalia nobis competit, quàm quæ in jura quæ dicuntur, resve incorporea. Et demiquè non simili modò ea sese potest habere potestas, quæ inferiori in superiorem, seruo in dominum, subditò in magistratum, homini erga Deum, potest esse; quàm quæ versà vice hæc est in illos.

IV. Sed hætenus fortassis benevolè nos tulerit benevolus lector; dum in hæc & talia omnia qualemqualem potestatem legi alicui competere posse dicimus; & si examinatis paulò adductis eorum speciebus, ita esse repererit; considerans ante allatam differentiam quasi specificam hujus ad rem relative potestatis, quæ distat ab eà, quæ tantum, ut citra impedimentum libere decurrens confiderata libertas dicebatur; etiam *opora non oulat* quandam pro hæc designanda indulserit, utpote cum toti; quod eum hoc respectu est; potestatis generi, uniuersale nomen non facile usu inuenietur. Tantùm, ni fallor, observare nos instruet, quò dominatus rationem huic toti generi tribuere, potestatemque dominatam satis commòdè appellare possimus! maxime, quia in aliquibus enumeratarum hujus potestatis specièrum durius sonat verbum dominationis, v. g. ejus, quæ erga superiores aut æquales est, quæ eorum est rerum, quæ nullo dubitante alterius domini sunt; & quæ extra manum nostram in libertate sub naturali degunt. &c. videndum autem hic erit de re, & simul constabit de ratione nominis.

(*) *Syst. Inst. de J. N. G. & C. pr. J. de R. D. Su. J. de actionib.*

V. Distingvere licet, more legitima tractantium, (a) uniuersitatem rerum, quæ quidem sub dispositionem legitimam legè concessam sub potestate possunt cadere, in personas, & res in specie dictas. Et rursus personas, (factà primà ad eas uniuersales distinctione) quatenus quidem eum potestate sunt, in eminentiores, æquales & inferiores, putà iis quæ eorum potestati sunt obnoxie. Potestas superiorum, qui alias communiter tales habentur, in inferiores, quatenus quidem illa ut talis in eorum competit, quin dominatus rationem habeat, fortassis haud tenetè quisquam erit, qui in dubium vellet vocare, constructus ipso etiam communi usu, quò hujus potestatis species, licet non omnes æquali frequentia, plures tamen discrete domini nomige effertur, communicatò etiam

titulo domini, eis quibus insunt. Prout hoc insullum esset negare de potestate, quam Deus Dominus omnium habet, in creaturas; manifestum vero idem est in specie humana potestate, quæ infervos, quæ mariti in uxorem est; quarum illa communissimo etiam gentium usu; hæc etiam per oraculum auctoris, (a) dominium (a) Gen. 3. 16. audit; quarum exemplo, qui novit patriam potestatem iure civili i Tim. 2. 12. etiam dominicæ solere comparari; (b) iure autem naturæ ipsa, & (b) 1. de his qui sui. vel al. sapientum traditionibus eandem etiam strictiorem esse, quam maritalem, utpote quæ regis comparanda, cum conjugalis civili, quæ penè parium est, similior sit: (c) utique dico hæc videns, patriæ potestati dominatus rationem non dubitabit adserere: prout hoc videmus attendisse Rætem; (d) ubi patri Labano Idola sua quærenti, se excusabat, quod ipsi assurgendo debitam ei reverentiam exhibere nequiret, dominum suum illum appellans. adde quod paterfamilias nostris simpliciter audit is, qui in domo dominium habet: (e) (e) l. 195. §. 2. de VS. utius quidem domini objecta si quæras, in eo etiam liberos deprehendis, prout ad hos illud dominium sese extendit ipse Ius d. h. innuit, subjiciens: retinetur hoc nomine appellatur, quævis filium non habeat. magis igitur appellaretur si haberet, & quidem sensu quo paulò ante definitur, in domo dominium habens. nec prætereundum fortè est, ad domesticum hocce dominium, & re, & vulgò etiam nomine; referri potestates in personas quævis illas, quæ conventio aut quævis alia causa, familiari dimittente obnoxias venes; ne dicam de aliis, quæ mediam quodammodo naturam habent inter has utrunque laxiores potestates, & inter dominium familiare absoluteissimum: cuiusmodi est quæ in homines proprios censiticosque solet competere, quæ etiam absque hesitatione domini nomen sibi dari vindicat. Porro verò & potestas civilis summa, differtè politicis τοῦ κυρίου, hoc est, dominatus, civitatis audit: (f) (f) Arist. 4. nec fortassis domini naturam imperio huic subordinatis magistratuum potestatibus negabit, qui sentit, hasdem id ipsum quod sunt, imperium, imò partem supremi dominatus esse; quæ frequenter in illis potestas hinc domine agitur eorum, quibus suo hoc quoque imperio præsidet. Taceo, quod, qui certi, sive publici, sive privati officii, ac præstationis ergò aliquos sibi obnoxios.

(a) l. 8. §. 3. l.
35. §. 3. l. 39. §. 2
de procuratoribus.

noxios habent, veluti vasallos, emphyteuticarios & colonos similes; imò quod mireris. si fundamentum rationis non videas, procuratores saltem rerum suarum; (a) usu peritorum, etiam domini horum respectu, honorentur. Sed in his & si quæ sunt hujusmodi, in quibus speciem superioritatis ac subjectionis vulgus etiam agnoscit, res expeditu facilis est, nec dubitabit potestates dominantes dicere, quas etiam dominii nomine insignire, & quarum ratione dominos quoque possessores earum appellare non veretur.

VI. Cæterum haud manifesta pariter dominationis ratio est in iis potestatibus, quas contingit æqualibus in æqualibus, imò inferioribus in superiores competere. quomodo enim, dicit aliquis affingi poterit allcui ratio dominandi in eum, qui ipsi æqualis, imò qui superior, & inverso ordine dominium in ipsum potius præterdit? Sed esto, non adeò frequens est harum in personas potestatem à dominatu denominatio; & esto, quia laxiores, ampliorisque potentie sunt illæ ante commemorata potestates, etiam obire dominatus specie sensus nostros incurrunt illæ quàm hæc fortassis sustineret tamen aliquis, haud tamen prorsus etiam hæc, putà quæ æqualium & inferiorum in æquales & superiores sunt potestates, omni dominatus ratione destitutas esse. & hæc quoque per observantiam usq; popularem, licet in aliquibus ex usu minus directo. Ubi quidem primitus existimem attendendum esse, quod superius c. 1. hujus libri observatum est, scilicet omnem potestatem sibi in objecto oppositam habere obligationem; addere, cujus obligationis intuitu in ipsum hoc obligatum objectum potestatis est, non futura si illa non esset: jam verò minus arbitror ambigendum fore, quin omnis ex qualibet legitime obligatoria, eadem obligatio subiectum, sive res sive persona id sit, aliquo modo servum reddat ei, cui illud ea obstringit, h. e. ei qui cū potestate in illud est; tollatur enim obligatio legitima, & vel nulla erit, quæ aliā etiam omnium consensu talis est, iusta servitus. Sane agnoscunt hæc prudentes, ubi etiam, præter rationem superioritatis legitime, quæ pro dominatu alicui adferendo præ primitivè potestatis militare, alijs quoque ex causarum figuris entium obligationibus, illationem servæ conditionis facile tribuntur, quando v. g. ex delictis, verbis &c.

disertis *fornicium panis* noxius adstruunt. *(a) si servus si accipit* (ubi
ajunt) *libertatem vendit*: quando ex ipsa *humanitatis* ratione, etiam
sacra oracula hominī necessitatem adstruunt, pro *serviendi*:
ex *conventionē* sapienter opere solent debere; debere autem operari, uti-
que panem abest; quia id ipsum habentis sit servum esse, certe
servire: ulterius necesse habere est, ne dicam, quomodo ipsum
ad *alienum* homines ad servilem rationem deprimat; quod quidem in-
re notare est ratio illa ætalia nexus Romanis olim observata, quæ
obgratis parata exstabat via, in ipsam propriè dictam servitutem
transfundi; *(b)* testantur de hoc ob æris alieni otus hominibus in-
cumbente servitio, ipsorum gravatorum quarimonis, quibus do-
lore solent sæo in statu persistere, quò aliis laborare, aliis, non
sibi aut suis, molestā suā operā inservire cogantur. mitto causas
alias. Quid autem hinc argueret Philosophus! sine dubio ex regula
(c) *τὸ ἐναντίον τὸ ἐναντίον* (τὸ τὸ πρὸς τὸ ἀντικείμενον, *oppositum oppo-*
sita esse consueverunt); si obligatio obligatum, et cui obligatus est,
sibi in modo quodam servum, utique potestas hanc illi parali mo-
dò reddere dominantem. Et forec adeo lex, hæc ratio dominica,
quamcunque personam potestas, quia non est sine obligatione in
eundem personam, suo aliquò modò dominans. Ne tunc urgeam,
potestatem, organatis ex causa obligatum, parisi esse essentia de
statuere cum ea que omnium confessione dominica est, quod nempe
quæcunque alicujus in alterum sit potestas exigendi officii ab
altero sit; quippe officium latinis est quidvis, ad quod alteri obli-
gari solent. quare autem quæ ejusdem nature & essentia sunt po-
tèstatis, idem generem affectionis ac denominationis non pater-
rentur? puta ut dominantes habeantur dicanturque.

VII. Neque verò multum etiam obitare huic & affectioni
& genericæ appellationi potest, si quæ conditione vel æqualis vel
superior sit, imò aliò respectu vicissim dominans, persona illa, in
quæ alicui relativa talis potestas competit. quia, uti præcedenti
cap. fuit quoque monitum, libertas & servitus, potestas dominans
et obediens, qualitates sunt, quæ se in unò aliquò subiectò perso-
næ, quæ compatiuntur, ita ut eadem persona aliò respectu libe-
ratis, aliò dominans possit esse, alia autem respectu vicissim obli-
gata

(a) S. i. C. de
cap. minut.

(b) loc. vid. ap.
Gosiofred. in
nas. ad. ff. de
cess. bon. lit. in
(c) 2. top. c. 8.
59.

gata ac serva. idque per naturam etiam communem oppositorum, quæ ut opposita non sunt, aut habentur, quæ, idem licet obiectum occupent, non tamen eadem parte ac respectu talia ponuntur: de cetero diversa quidem, sed quæ juxta habitare possunt in uno numero receptaculo. Admittunt hanc ipsam horum qualitatum in iisdem subjectis compatibilitatem sapientes, quando non ignari inæqualis humanæ conditionis, naturam palaverant, cognitionem quandam inter nos constituisse, cujus ratione omnes vobis invicem obligati sumus: (a) quando etiam dominum esse servum, quatenus homines, inter se, æquales esse, & ipsum etiam dominum, servo ad humanitatis officia, prorsus per communis naturæ jus, obligatum esse (b) statuant. Si autem obligatus hic est, quatenus obligatus est, alteri, per consequentiam th. præced. allatam, qualis qualis potestas dominans in huic erit tribuenda, notanter autem veliam dictum, illud, quatenus quis obligatus est, alteri, eum æqualiter terminus, modusque æqualis cum obligatione ac servo in d. conditione, statuentis, erit rationi dominanti; utpote, quæ si quatenus extra illam relationem nil quicquam sunt ambar. unde adeo sequitur, quod, si laxior remissiorque sit obligatio, minus quoque, rationis dominantis oppositæ potestati sit; si autem strictior & ademptiora, minus eundem sit & huic. Ex quibus porro iterum concepta facili est, quomodo huic ratiocinationi non obstat, si non semper talis in personas æquales aut superiores potestas, dominans, neque aut, conditio harum, serviens vulgò appelleretur, quia nempe juxta illam in eodem subjecto coexistens superpensum servitutis eandem, quasi occultis oculis, vulgit quæ verò juxta hanc præpollens potestatis amplitudo est posita, eandem quoque splendore suo obscurat. Rei autem ipsius veritas, (quomodo nimirum maximus etiam atque amplissimus alicui persone in alteram competens dominatus, non impedit, quod minus illa huic alteri vicissim in servitute obligata sit, & rursus quomodo strictissimum, quod jus unquam potest servile subjectionis vinculum, aliquid competentis dominative rationis, juxta eandem in eandem personam admittat, per exempla, inferius paulo plenius discutienda, erit manifesta. Hi, nempe juxta, quam de dominio ac potestate dominante, patris, mariti, magi-

(a) L3 de just.
& jur.

(b) Aristot. 8.
Etb. & 1. pol.

stratus &c. agetur, ob rei connexionem, quædam de obligatione, atq; officio horum erga illos, in quos illam suam potestatem habent, erunt commemoranda.

VIII. Et hæc quidem, quæ dicta sunt de potestate dominante personarum in personas, inferiorum etiam in superiores, de illa potissimum intellecta velim, quæ est hominum in homines; non verò ad eam, quæ est hominum in Deum, nisi per quendam rationem simulachri. Est enim & hic quidem, per lumen suam cum omni-dominante potentia conjunctam bonitatem atque clementiam, benignissimis suis promissionibus humano generi sese quasi obligare, & potestatem promissa poscendi à se, nobis concedere ipse voluit, eoque, ut dixi, aliquod quasi simulachrum obligationis sui erga nos sibi quoque affingere. Quia tamen quicquid hujus obligationis ipsius erga nos est, non ex aliqua supernè sibi sancitâ lege, (ut nostræ erga invicem obligationes sunt) procedit, quæ enim superior Deo legem obligatoriam sancivisset, sed ex merito ipsius Dei insuavitatis libertatis arbitrio dependet, ejusque non necessitati alicui cogenti, sed more libertissime gratiæ acceptum est ferendum; utique trepidè admodum eam potestatem, quam nobis hominibus vel itidem ipse, hæc, quæ nobis debere voluit, precandi, concessit, in censum dominantium potestatum advocarem; & si id facerem, utique magna cum dissimilitudine typicâ facerem, in veritate rei Deum ter optimum maximum solum supremum dominum omnium devenerans, & nostri quicquidcerum, conditionum, potestatum est, eidem servum ex debito ac necessitate agnoscens. Constat de potestate dominante hominum in personas, quod quæ hominum in homines est, sit omnis aliqua talis.

IX. De potestate hominum in res, forsitan eodem argumento consequentiæ, quò supra in personas illa inferebatur, dominantem quoque ratio generaliter inferri potest; nempe dominantem hæc esse, quatenus & quousque res aliqua cuiquam homini obligata servare est, factâ hic simili prorsus modò, ut ibi, utriusque æquabili commensuratione & existentia; ita, ut datâ hæc subjektivâ quâdam conditione rei, simul intelligatur data illa personæ dominantis qualitas, ad modum & mensuram eandem. Verùm juvabit fortassis, per potestatum rerumque species, paulò etiam ad

huc distinctius, hic transire. Potestas rerum in eas res hominibus est, quas vulgus cujusque proprias dicit, aut quas alienas, & has quidem vel alicujus proprias vel in particulari nullius. Potestas in res (corporeas imprimis) quæ cujusque propriæ habentur; ipsa hæc proprietatis conditione in tali ad personam potestatemve ejus, (ut inferius suo loco patebit uberius,) relatione potissimum consistente, ut pro arbitrio illas sibi ipsa retinere queat, nec invitæ eidem, illæ abstrahi possint; & si pingvior eadem ejusdem conditio est, ipsa pro arbitrio usurpare quoque ac alienare easdem possit: hæc, dico, potestas, quando extra hæsitacionem ab omnibus dominium dicitur, dominans ab omnibus quoque agnoscitur. Sed non æquè res liquida est in cæteris illis potestatibus in res cæteras.

X. Sunt cæteræ illæ facultates, quæ quidem in res alienas alicui sunt, potissimæ, vel tenendi res usurpandive, vel sibi ad proprietatem usumve acquirendi occupandive easdem. hæc vulgò in hoc suo pene consistit nomine, & de eadem nobis postea. Illa quæ tenendi rem sibi, quæve usurpandi est, aut similis, vulgò possessio jusque possidendi, jus alienis rebus utendi, fruendi, jus prædii alieni in aliquo usurpandi, & similem solet habere definitionem notamve. Jam verò si dominium ipsum, quod quidem citra ambiguitatem tale dicitur, & prout maximè plenum id est, quisquam considerat, deprehendet, hasdem facultates sub ipso dominio quoque, ut partes ejus homogeneas, solere comprehendi, idemque ipsas suâ quavis accessione aut coexistence auctius, magisque dominans solere reddere. nemo enim facile dubitabit, auctiorem non esse dominatum, qui cum facultate possidendi rem, usurpandive est conjunctus, quam qui citra hasce est. unde etiam nobis vulgaris illa distinctio enascitur domini in plenum & minus plenum. Jam autem quæcumque homogeneæ naturæ alteri accidentia, id est ipsum eadem & substantiâ & nomine auctius atque conspectius solent reddere, ea, etiam si à toto separatim existant, eandem essentialiam idemque nomen solent præ se ferre v. g. partes aquæ, terræ, carnis, & simillium; mirum igitur, si idem quoque de potestatibus in rem variis non sit judicandum; quod nimirum & illæ, etiam si à reliquo domini corpore quædam separatim existant; domini tamen quædam naturam ac omen non prorsus amittant. hoc

hoc fortassis interea quis admitteret, omnes sigillatim non existere ejus continuò amplitudinis, ut dominatus ratio in iis cuius æquè appareat; utpote cum forte à concurrente in eandem rem majori dominiij parte, quæ ipsa alterius forte est, quasi sint obfuscatæ: unde sine dubio etiam illud est, quod non rarò illæ dominicæ potestatis, sive partes, sive species, in quibus intus, quasi umbilicus dominiij herescere videtur, (veluti est potestas sibi rem propriam retinendi,) dominiij nomen quasi solæ sibi soleant vindicare, reliquis ob imperfectionem & paucitatem residui, quod ex pleniori dominio ipsius suppetit, ad suas quasdam quasi seqviores classes nominumque insignia rejectis.

XI. Quod si verò paululum ulterius per species harum hominis in rem potestatum, quæ minus dominiij rationem vulgò putantur obtinere, libet discurrere, observabitur; etiam prudeatibus generalis illius dominantis naturæ vim in iisdem sæpius exprimit; & licet in aliquibus rarissimè, imò ob tenuitatem earundem nunquam fortè exprimatur, ratione tamen, quò minus illæ communi naturæ subdantur, rem non carere. Prioris generis sunt possessio, usus, facultas vindicandi &c. De possessione, quæ alias discretè etiam à dominio solet distingvi, (a) juxta Paulum (b) tamen *Nervæ filius ita inquit: Dominium rerum ex naturali possessione capisse. ejusque rei vestigium remanere de his, quæ terrâ, mari, celoque capiuntur. nam dom. l. 5. de ac. hoc pratinnu eorum fieri, qui primi eorum possessionem apprehenderint. quir. poss. l. 1.* Ubi patere existimem, Nervæ, possessionem rei vacuæ, si non dominium ipsum, saltem rem dominio conjunctissimam esse; & quæ legitimè h. e. animò & corpore, (c) apprehensâ positâ, dominium quoque ponatur. id quod eodem affectu, longiori licet temporis tractu requisitò de possessione astruere quoque ulterius videas civiles legumlatores, etiam in re dominio ante non vacuâ; usucapionem ipsi vocant. (d) Notabile est, quod iidem, juri possidendi, etsi in eo sint, ut id dominio proprietario contradistingvere nitantur, tribuant, quasi ipsum jus dominiij ab illo foveatur, donec non meliorem alter conditionem jusque possessionis in re melius adferat. (e) nec despicienda asseveratio legum illa, quæ bonæ fidei possessorem in percipiendis fructibus, in amissæ rei vindicatione, aliisque, domino ferè prorsus æquivalent: *Bonæ fidei possessor ait Junius possid.*

(a) tit. l. 7. ff. de usucap.
(b) §. 4. J. de interd. l. fin.
(c) C. de R. V. l. 5.
(d) tit. 7. ff. de usucap.
(e) §. 4. J. de interd. l. fin.

(a) l. 25. §. 1. de usur. (b) l. 48. pr. de acquir. rer. dom. (c) l. 136. de R. J. (d) ex §. 4. J. de act. r. ff. de Paul. act. (e) l. 7. §. 6. de publ. in rem act. (f) §. fin. J. d. usufr. lianus (a) in percipiendis fructibus id juris habet, quod dominus prædiorum tributum est. Idem paulo, (b) quod ad fructus attingit loco domini pendet est. & eodem asserente (c) bona fidei possessio tantundem possidenti præstat, quantum veritas. similia habentur de hac aliis alibi. Vindicandæ autem rei bonâ fidei possessæ & amissæ, quomodo peculiararem actionem Prætores romani introduxerint, paulianam, quam appellarunt, notum est. (d) quæ etiam Ulpiano (e) ad instar proprietatis, non ad instar possessionis respicit. ita quidem de possessione dominicantur periti. nec minus imò magis id faciunt de potestate usurpandi rem etiam alienam paulo ampliori commodò aut tempore; quando v. g. usufructu; h. e. jure alienis rebus utendi fruendi; ad proprietatem reversò, rem huc devenisse autumat Imp. (f) ut ex eo nudæ proprietatis dominus incipiat plenam in re habere potestatem: & consequenter, fatetur, cum usufructu proprietatem, dominicamque potestatem, quò magis composita ea sit, ita & magis esse plenam; sine eo verò minus plenam, & per consequens, usumfructum esse jus, seu potestatem quæ in complementum cedat, homogeneum dominio, ipsumque naturâ suâ aliquid domini esse. Aliàs disertum etiam de hoc Pauli est: (g) usufructus in multis casibus pars domini est; alii similia alia habent; (h) quæ congerere, & prout quædam desiderant, conciliare, hujus non est loci. De juribus prædiorum sive de servitutibus realibus quas dicunt, consentiunt sanè in hanc ipsam à denominatu sumptam denominationem ex obliquo interpretes nostri, (i) quando in §. pen. J. tit. de servitutibus & alibi passim in hac materia; prædium alterum serviens, alterum dominans appellânt: ne dicam, in toto hoc genere, nomen servitutis à altera parte per dominium inferre. Quomodo iidem concordare secum faciant dominii denominationem in juribus, quæ habet dominus directus, quæ dicunt, & vasallus itemque Emphyteuta & superficiarii similes; in re feudali, emphyteutica; ac similibus, tribuentes illi quod illorum est; directi, quod horum, utilis domini appellationem, supervacuum est hic multis memorare: taceo quoque maritum, quem, etiam si is, si rem videas, reapse usumfructum tantum rei dotalis habeat; civilia jura dominum dotis appellari, impense cupierunt (k) Minimè omnium in hoc genere facultatum, quæ sunt realia utendi, titulo dominatus, illa quidem val-

(g) l. 75. ff. l. 30. C. d. jure dot. l. 9. C. de rei vindic.

vulgo venit species, ubi per modum conventionis ac precarii ad breve tempus cui res alterius usurpanda data concessaque est, veluti ex locato, ex commodato, ex precario in specie dicto interim, facile in hisce tamen etiam colliges, cum hi usurpatores pro modo sibi dato facultatem in illam rem exercere habeant, eam, quam ipse proprietatis dominus habet, in cuius quasi vicem hactenus hi manent; quod aliquid utiq; rationis dominantis his quoque adsit, maxime si consideres eos, respectu habitò ad alios, qui rei proprietatis domini non sunt, utpote adversus quos æquè suam illam facultatem, ac ipsi domini tuebuntur, competentibus ipsis similibus ex auctoritate legum defensionibus, etiam præ ipsis dominis quandoque.

XII. Quod attinet potestatem res sibi proprias acquirendi, Illius, si qua est, dominativa ratio, adhibita distinctione subjecti relictus, ut puto, ea explicabitur. Quippe res quas acquirimus aut acquirèdi potestatem habemus, vel ante jam alterius alicujus sunt, vel, ut loquimur nullius, prius videndum de his. In hisigitur rebus quæ nullius propriæ sunt, omnium consensus maxime tales sunt, quas etiam natura rerum, ita disposuit, produxitque, ut nullis peculiariter essent propriæ, in quibus recensere, cum JCtis liceat, terrarum tractus nondum à quoquam occupatos, aëra, aquam profluentem, mare & per hoc litora maris; item animalia fera, donec in libertate suâ naturali, quæ dicitur, versantur; lapillos, itemque gemmas, & si quæ reliqua in litore maris aut alibi terrarum inventantur, nondum occupata aut etiam per id quod derelicta sunt, nullius iterum facta. Verùm si paulò penitius rem inspicimus, res quæ ita nullius dicuntur, forsitan non sunt simpliciter tales; siquidem nullius non est, quod aliquorum est. & verò pars rerum hujusmodi, vel testimoniò JCtorum nostrorum jure naturali sunt communes omnium, (a) eoque, ut opinor, vel ex eorum sensu ad dominium pertinent humanæ communitatis. Est hæc res, quam illi ex naturæ lumine observarunt; nos verò ex clarâ revelationis luce, D. clariùs omninò erudimur, audientes vocem supremi domini omnium, generi humano; per protoplàstos ejusdem, dicentem: (b) *cre-*
scite & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam vobis, & do-
minamini piscibus maris, & volatilibus celi, & universis animantibus,
quæ moventur super terram. (not. fera quoque animantia, & reliqua,

(a) r. f. & ff.
de R. D. & A.
D.

(b) Gen. 1, 28.

quæ nostris nullius dicuntur, cōmuni dominio hīc deputari.) *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & universa ligna &c.* Et iterum ad Noachidas prolatum, (a) paululum immutatō sermonis stylo: *Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et terror vester ac tremor sit supra cuncta animalia terra, & super omnes volucres cæli, cum unversis, quæ moventur super terram, omnes pisces maris manus vestrae traditi sunt. Et omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia* (hæc autem leguntur ante tantum, homini in cibum data) (b) *tradidi vobis omnia.* Et iterum per os Psalmistæ Spiritus (c): *Quid est homo, quod memor es ejus? gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus; oves & boves universos, insuper & pecora campi. Volucres cæli & pisces maris, qui ambulant semitas maris. Repetit, ac denuō ad hæc attendit idem Spiritus, cor & os agens Apostoli, (d) ubi pro commonstrandâ amplitudine dominii humani in omnia, in communitatem nostram adsciscit quoq̃ve hominem factum DEI filium. Quibus si credimus testimoniis, ut necesse quidem habemus, planè sequitur, res illas, quæ omnium maximè nullius esse censentur, utiq̃ve alicujus esse, puta humani generis, ejusq; communis dominii: & per hoc, quia universitas hominum ex singulis constat, pariter & singulorum, pro suâ cuj9q; parte aut modo. Inferturq; omninō ex his, simile esse faciendum judicium de rebus aliis, humani generis particularioribus communitatibus communibus, cujusmodi sunt publicæ & aliæ universitatum, quæ dicuntur, res; puta quoad illam quamvis communitatem ejusq̃ve membra, nempe quod & dominium cūm illis tūm hisce aliq̃vōd in res hæc existat, pro suō modō, illi, quod ex communissima societate omnium est, simile.*

XIII. Sed quærat hīc meritō aliquis, in quo genere potestatis hoc harum communium rerum dominium, ejusq; modus, imprimis quoad singulos ex communitate, sese quā maximè exserat? Nisi fallor, potestas iisdem sibi *utendi* illa est. Usui enim sive utilitati communi hominum, etiam usque singulorum, & natura rerum omnia illa communissima produxit, & quælibet communitas sua suis communia destinare solet. verum hīc quærat porrō quis modum iisdem utendi singulorum? R. modus hīc ex destinatio-

ne legis, & rerum ad singulorum usum aptitudine, erit dijudicandus: quatenus enim res ipsa incepta ad hunc est, eatenus utique singulis usurpari nequit, nec debet etiam quatenus lege huc destinata non est. Si verò consideramus res à natura dominio illi hominum communissimo concessas; deprehendimus usum seu facultatem utendi, in qua potissimum illius dominii vis est, ipsis hominibus singulis in nullo magis consistere, nec aliter lege destinatum esse posse, quam quatenus easdem res per partes singuli sibi occupent, & rursus, prout natura ususque cuiusque rei id ipsum fert, vel ad tempus usurpent ac dimittant rursus statui pristino; veluti accidit particulis aëris, itemque maris ejusdemque litoris; vel etiam perpetim, donec lubet, sibi easdem retineant, usurpentque; idque vel salvâ rerum ipsarum occupatarum substantiâ, prout id accidit occupatis terræ tractibus, aliisque nonnullis, vel peremptâ etiam eâ consumptâque, quod fortè usus illarum rerum in abusu, ut alias nostri loquuntur, consistat; juxta quam hoc captis animalibus feris, repperitis è terra nascentibus, inventisque pretiosis aliis, solet contingere. ex quibus, opinor talis fuit collectio: si potestas res hasce communissimas (quæ & nullius aliâs dicuntur) singulis acquirendi nihil aliud est, quam facultas singulorum legitima, tales res per partes sibi usurpandi; ipsa autem hæc facultas singulorum usurpandi est potissimum dominii humani in hæceres; utique & potestas acquirendi singulorum hasce res, potissimum dominii humani est in easdem, & per consequens dominium aliquod ipsum; idemque, ut porro in promptu est conjicere, quod fatò illò primævò, divinâque lege hominibus in hasce res fuit concessum. Quæ autem hic communissimi, eadem & in certis particularibus hominum communitatibus communis dominii ad singulos ex illis applicatio fortè non adeò difficilis erit facienda, si solummodò modus applicationis, & quatenus illud commune dominium singulis in executionem abibit, probè attendatur.

XIV. Et *modus* quidem hic dominii communis ad singulos applicandi & juxta exequendi, in ipso cuique *competenti* usu videtur, consistere, ipsâ competentia in determinatione actus potestatisve horundemque circumstantiarum consistente, quâ usui huic v. g. vel par vel impar fructuum participatio, quoad singulos deputata

est, ut accedit in communione, ac societate commercii; quæ in singulis rei partibus singulis ex communitate præventio est concessa, sive ad transitorium sive ad abusivum usum; prout evenit ordinatumque est in rebus, quæ naturali jure communes omnium, (aliàs & nullius,) quæ publicæ, quæ universitatum dicuntur (a); quæ denique vel ipse modus usurpandi aut utilitatis ex re communi percipiendæ, multifariâ his illis definitione limitata est; prout insigniter hæc hujusmodi modificationis ratio elucet in rebus sacris & sanctis, quas dicunt (b); quæ licet ex communissimis sint, singulistarum, non nisi multum limitatò patent usu: simili ratione in aliis rebus utcumque communibus frequentissimè observatà, ubi modò æqualis singulorum omnium, in eas facultas, facultatisque limitatio, modò eadem hæc multa cum inæqualitate conjunctæ esse justæ sunt. quomodò ferè æqualis in omnibus communibus rebus singulis usurpationis limes est, ne illa fiat cum injuria injusteque; illato damno cujusquam. (c) Etiam maris arbitratur Celsus (d) *communem usum omnibus hominibus esse ut aëris: jactasque in id pilas ejus esse qui jecerit, sed id concedendum non esse, si deterior litoris marisve usus eo modò futurus sit.* Subjungitur his ex responsis Scævolarum (e) *in litore jurgentium edificare licere, nisi usus publicus impederet.* Similia de publicis aliisque communibus rebus plura suggerunt complura pro hoc communium rerum usu temperando lib. 4. ff. proposita interdicta. De ipsâ autem inæquali usuariæ competentia limitatione, ipsiusque exinde usus cuique in communi re competentis modò, facile cuivis habere potest, attendenti: ex legitima communitatum dispositione, alii superiorem in theatro locum, alii inferiorem; alii nullam fortius ex communi reditu fructus perceptionem, alii parvam, imò ex certa ejus specie, (quæ aliunde ab eo simul bonò derivatum ex publico commodum aliquod e.g. tutelæ publicæ, forte sentis,) nullam competere; & ita deinceps.

XV. Atque hisce consideratis, quatenus nimirum potestas res communes sibi acquirendi, sese resolvat in potestatem utendi illis rebus, & per hanc in dominium; atque hæc juxta modum singulâ jure competentem; fortassis non offendet quæquam tam facile, quod tamen eadem plerumque res, veluti in libertate sua vagantia animalia fera; in mari, in litore, in terra aut superficie aut visceribus

(a) *add. pr. & §§ seqq. J. de R. D. l. 14. de acquir. rer. dom. (b) §. 8. & 10. J. de R. D.*

(c) *l. 2. pr. §. 1. 10. & seqq. ne quid in loco pub. (d) l. 3. §. 1. cod. (e) l. 3. cod.*

existencia necdum inventa, item quæ alicujus propria quidem aliquando fuerunt, pro delictis autem rursus sunt habita, similiaque alia, quod inquam hæc vulgarissimò etiam usu res quoque nullius aliàs dicantur, specie vocis id ferè inferentè, ac si eadem res extra omne humanum dominium essent positæ, quippe quod ipsum vel occupatione demum subire debeant. Dico istis consideratis hoc non offendet videntem, fieri hoc ipsum quoque respectu habitò ad certum universè dominii modum, eum scil. quò nullus hæcenus peculiariter propriam sibi in eam rem dominantem potestatem conquisiverit. Nec mirabitur porro, si ipsa hæc peculiariter propria acquisita alicui in talem rem potestas, in specie & quasi oppositivè cæteris potestatibus omnibus dominium dicatur. quippe quod hoc iterum propter peculiaritatem illum dominii universalis ad certam personam restrictum modum fiat, quò exclusà jam ac hebetatà potestate aliorum, fortè unus aliquis solus omnem illam dominii vim, quæ date penes omnes, pro indiviso, & suò quodam modo in potentia quasi singulorùm erat, actu sibi occupatam habet, & ad sui arbitrii plenitudinem maximam redegit, proprium nunc tenens, & plenum quòd antea communiè, & multà cum modificatione suum saltem erat dominium. ex hoc usque jam in vigore constituto illò Jctorum axiomate, quò ex jure gentium *dominia distinguuntur, agris termini positi* judicatur. (a). neque absurditatè per hunc respectum laborantibus illis, quibus eorum, quorum jam ante universaliter & in communitate domini sumus, dominium occupatione ne aliisque modis legitimis nobis *acquirere utq. nancisci* dicimur. (b). *acquir. rer.*

XVI. Si autem, dominio hominum universali, potestatiq; eorum in rem dominantem accensuram, omnem, quæ reliqua dari possit, hominum qualemcumque in rem potestatem, quam Deus & natura humanaque legitima dispositio ipsis concessit, ut si res illæ extra manulem contrahendi potentiam sint sitæ, & potestas tantum sit lingua aut sensu aut etiam mente circa eas agendi v. g. admirandi, struendi, demonstrandi, describendi pulchritudinem rerum, corporumque celestium. imò referret ipsam qualemcumque facultatem, quam quis extraneus in rem alteri alicui propriam, sibi quoque vis modo vindicare possit, tanquam residuum aliquod ejus, quam communem pleniori modo ante habuerat, juxta quam videmus tales

(a) l. 30. §. 1. de
acquir. rer.
dom. §. 4. J.
eod. (b) per l. 2
de via pub.

les in tales res potestates etiam à Jctis nostris attendi, quando *usum riparum*, quas ipsas aëcolarum proprias agnoscunt, *publicum esse* statuunt *jure gentium, sicut ipsius fluminis &c* (a) quando publico quovis usui vias per privatorum agros citra præscriptionem tuentur (b). si circumspicimus communem hominum observationem, non illò tantum potest, *quid prohiberis aquas, usus communis aquarum est*, indignatio hominum invehitur in inhumanos, sed sæpius eodem tanquam invisos taxat, si modò citra detrimentum suum, res etiam sibi proprias in aliquem noluerunt concedere usum aliis. Quin referrem ad idem universalissimum facultatis dominantis genus ipsam, quæ acquirendi seu potius licitandi est rei alterius propriæ. Veruntamen & hanc & illas & hujusmodi cæteras, multo cum remissionis modò tales velim intelligi, atq; hoc præterea adhuc ita, ut nolim in hujusmodi aut in aliis. similibus superius recensitis potestatibus exigere, ut quoad appellationem hanc, iisdandam, sequatur quisquam; imò abstinendum svadeam à tali denominationis typo, si cum vulgo hominum sit loquendum, saltem hoc mihi exorem, ut rei communissimæ naturæ, nomine proprio in hac sua generalitate carenti, potestati videl. quatenus in *quid rei obijcti est*, generale nomen à dominatione quibusdam ex iis frequentatù licerit tribuere: qui & simpliciter, jus seu potestatem cuiusq; in rem, modò loquendi alias quoq; Jctis usitatò, (siquidem, ita lubet,) eandem dicatibo. Quin imò, ne ulterius patientiam lectoris sermonis duritiæ exerceam, simulacra dominatus atq; subjectionis, quæ in reliqua etiam, infra hominem naturâ, observare licet, lubens prætereo, utcumq; in quibusdam etiam nomen dominiis unâ cum conjugatis suis usu haud infreqvens est.

XVII. Antequam porrò ad species potestatis dominantis, frequentioris ampliorisq; per Jurisprudentiam tractationis trãseamus, hisce adhuc duo subnotare libet; Primò: verbum potestatis, quandoq; propriè, pro ipsa, ut nos, cap. 2. descripsimus, facultate legitima; quandoq; verò, ab ipsis etiam Jctis, improprie pro facultate, ut ita dicam, potentis, seu ut supra lib. 1. eam dixi, facti accipi. Pulchre Paulus Jureconsultus (c) & distingvit potestatem in species hæc, & hanc quoq; quæ facti est, simul definire nititur; Quando potestatis verbo, plura significari, ait, & post memorata illa plura quædam

(c) l. 2. 15. de V.

dam hujus significatus exempla: hanc ita definitivis insinuat verbis: *At cum agimus de noxa deditione, cum eo qui servum non defendit, præsentis corporis copiam facultatemq; significamus.* copiam facultatemq; corporis dicit significari hic vocabulo potestatis, exemplo ducto ex jure noxali: quod ita habet: (memorare id liceat, uti rectius constet, quid sibi velit hic, corporis copiam facultatemq; habere: servus aut pecus aliquod nostrum alii noxam h. e. damnum pauperiemve dedit, ex noxa illa sive maleficio servi pecudisve adversus nos persecutio, dicta noxalis actio, jure concessa est, hæc efficaciam, ut cogamur vel damnum pendere à nostris alteri datum, vel si id nolumus servum aut quadrupedem noxæ dedere, hoc est, indefensum læsi actoris arbitrio permittere. (a) quod quidem posterius si eligimus, id porro ita debet fieri, ne colludamus cum noxio, fortassis si præsens non est, negantes, nostra in potestate esse, cum exhiberi deditq; imò uti technis his occurretur, jure cautum est, ut dominus servi pecorisve, juramento se purget, dejeretq; *servum in potestate sua non esse.* neq; se dolo malo fecisse, quò minus esset. (b) ubi igitur in specie casus propositi, facile apparet, per potestatem, non intelligi jus sibi facultatem legitimam dominiumve domini ipsum in servum, sed quandam possibilitatem habendi tradendive ejus, quæ potentiam non juris sed facti esse potius erit dicenda: *Verbum in potestate,* (ita nititur rem exprimere Ulpianus) (c) *sic accipere debemus, ut facultatem & potestatem exhibendi ejus (non) habeat. Ceterum si in fuga sit vel peregrè, non videbitur esse in potestate.* Simile est præterius significatum verbi potestatis, & in aliis causis licet observari, ubi v.g. homines ad exhibendum rem controversam teneri solent, itemq; de exhibendo cavere jubentur, si & quærentis in potestate rem habent (d). Ita res furtiva, quæ ob furti vitium prohibebatur lege Aetoniâ usucapi permittebatur, si in potestatem ejus cui subrepta erat, reversa fuerit, (e) quod adstruente Paulo (f) sic acceptum est, ut in domini potestatem debeat reverti; quomodo & Justiniano accipitur (g). quibus simile est, quando exhibere definitur quod sit facere in publico potestatem, ut ei qui agat experiendi sit copia; quando (h) potestatem sui non facere, dicitur qui id agit, ne adversarius ejus copiam jus habeat. & quæ ejusmodi reliqua sermocinatio legitima exhibet; in

(a) per l. 1. §. 1. de noxal. act.

(b) l. 21. §. 1. d. e.

(c) d. l. 21. §. 1.

(d) l. 5. inf. ad exhib.

(e) l. 4. §. 6. de usucap.

(f) d. l.

(g) d. l. 4. §. 12. de usucap.

(h) l. 2. pr. §. 1. quibus ex caus. in poss.

quibus hæc naturalis factique facultas satis manifestè per verbum potestatis exprimitur.

XVIII. Deinde in antecessum & illa videtur imprimis suscipienda potestatis differentia, quâ vel propria est vel vicaria. Propriam intelligo, quatenus cuique ita immediatè à lege sua aliqua est, ut sibi suâ propriâ auctoritate eam actu liberè is exercere & non exercere possit. Vicariam autem dictam velim, quam alienâ auctoritate, & quidem loco ac vice alterius quis exercere habet. Et hoc iterum vel liberè sibi suoque commoço, veluti conductor, commoçatarius, qui precario utitur, qui facultatem percipiendi fructus, non à proprietario, sed à fructuario habet, & similes; vel cum officio erga alterum, uti magistratus, iudices, tutores, mandatarii, procuratores, aliique aliorum ministerio dediti, utriusque potestatis tum propriæ tum vicariæ exempla conjungit in ante adducta l. 275. de V. S. Paulus Jurisperitus: *Potestatis verbo in quibus plurimum significantur, in persona magistratuum imperium* (nota, vicariam; & porro propriam) *in persona liberorum patria potestas, &c.* De vicaria si Deus volet quædam subjungemus, ubi species propriæ non nihil perstraverimus: Propria autem isthæc, frequentatâ in jure nostro civili distinctione

(a) pr. J. de R.
D. S. J. de
alt.

(a) vel in rem est vel in personam. De hoc genere ut prius agamus, partim ordo Jurisprudentiæ observatus, partim subjecti dignitas, partim denique laxior nobiliorque effectus, quam, quæ in personas potestas, præ illo, quem, quæ in beluas resque inanimas est, caulari potest, postulat. Distingvi autem videtur posse hæc in personas potestas in domesticam sive familiarem, & in civilem; civilis in socialem & crediti; Familiaris, quæ & ipsa socialis, in domesticam, patriam & maritalem. Sunt species, quas observatè ordine, quò natura in genere humano eas notabiliter constituit, initio factò à familiari, & ab hujus usque specie, quæ maritalis est,

paucis locis pertere in iis quæ hæc

sequuntur.

CAPUT V.

De potestate per familiam
in genere.

I. Potestas familiaris quadruplex est, Trina videl. in Personas.

II. Una in res.

III. Descriptio familiae, & per hanc potestatis familiaris in genere, quoad personas.

IV. Hujus typus dominans in totum & partes subiecti.

V. Ejusdem antiquitas.

I.

Familiarem quendam dari superioritatem, quotquot in familiis nati atque educati sumus, hoc est, omnes honeste progeniti habitique novimus. Itemque antiquissimam ac primam cum societate familiari, cujus reatrix est, hanc hominum in homines potestatem esse, & sacris edocemur e legiis (a) & considerationi sapientum, etiam per naturale lumen, observatum cernimus: quando pleniore perfectioresque hominum consociationes primum ex familiis coaluisse, hisque ut primis fulcris inniti; ipsam autem familiarem societatem quotidianae vitae causam ex pluribus membris, sub domestico suo imperio vigere statuunt (b). Quoniam autem omnis familiaris plenior societas, tribus constat partibus homogeniis, societatibus nimirum specie tribus, puta herili-servili, paternâ-filiali & conjugali; & quartam quâdam heterogenam, eam nempe, quae circa rem familiarem ratio est: Quadruplicem quoque hinc familiarem dominatum futurum esse ex necessitate videtur sequi. Trinum nempe qui personas intercedit, & unum qui personarum in res familiares, quae dicuntur, est.

II. Multi sunt, in familiae ejusque partium ac imperii ra-

(a) Gen. 1. 2. 40
9. 10. &c.

(b) Aristot. 1.
Pol. 1. 3. &
seqq.

tione describendâ, & Philosophi & Jcti. Et primo quidem non personis tantum, sed & rebus constare familiam, observat & tractat Aristoteles, quando rem familiarem *partem domus*, itemque *multitudinem organorum ad vitam definit*; artesque ejus comparandæ tractandæque docet (a). Observant disertè & Juris nostri auctores, (b) *familia appellationem varî acceptam, & in res & in personas deduci. In res ut puta in L. duodecim tabularum his verbis; agnatus proximus familiam habeto*: Item (c) *familia nomen & pro substantia oportere intelligi. Pertinent verò remque arguunt, & aliæ legibus nostris usitatæ locutiones (d), quibus e. g. familia emptor, familia mancipatio, familia hercisca dicitur: quæ omnes etiam ad hunc significatum in specie respiciunt. Et multum notabile existimem: Imperium familiare hoc solo ad rem respectu, & nomen & speciem tueri; dum patres familiarum nobis appellantur omnes, qui sunt sua potestatis sive puberes, sive impuberes, teste Ulpiano: (e) & iterum: (f) dum pater familias appellatur, qui in domo dominium habet: rectèque hoc nomine appellatur, quamvis filium non habeat; quia designatione hæc, non solum personam ejus, sed & jus demonstramus. Denique pupillum, patrem familias appellamus, & cum pater familias moritur, quotquot capita ei subijcta fuerint, singulas familiae incipiunt habere, singuli enim, patrum familiarum nomen subeunt. Idemque eveniet in eo, qui emancipatus est; nam & hic sui juris effectus, propriam familiam habet.* Certè, familiam & in domo dominium alicui tribuere, & eidem tamen auferre filium, uxorem (forè etiam servum) ut in his exemplis Jctus fecit, est nomen & omen domini, potestatisque familiaris ex solo in rem respectu illi relinquere, imò tribuere. Ast hujus quidem rei familiaris domini ratio ac vis plenior, ut opinor, in conspectum prodibit, ubi infra in specie natura domini in rem examinabitur, nunc solummodò in respectu ad personas versari propositum est.

III. *Familia*, habitò (juxta quàm hic modò supponimus) ad personas respectu, Jcto (g) describitur, *corpus aliquod personarum domesticum; quæ jure proprio continentur. ubi forè primum notare est, cum Goddzo: (b) familiam dictam ab antiquo, famul, voce osca, quod servum & famulitas, quæ servitutem denotabat: inde forè*

(a) lib 1. Pol.

(b) l. 195. §. 1. de V.S.

(c) l. fin. C. d. V.S.

(d) §. 1. 10. d. test. am ulp. 7.

20. §. 1. l. 28. §.

5. l. 1. §. 1. 1. fam.

mil. hercisca. §.

20. J. de act.

(e) l. 4. de his qui sui vel a-

liè juris sunt.

(f) d. l. 195. §. 2

(g) d. l. 195. §.

2. de V. S.

(b) ad d. l. §. 4 in fin.

fortè latinis, famulus, famulitium & ejusmodi reliqua descendunt; & illud præterea videtur esse, quod toties, penè dixerim, infinities, in jure civili Romano in respectu ad servile genus vox familiaris usurpetur. (a) Quod autem in corpore familiam ponit JCTus, eò opinandò primitus ipse infert, familiam hoc personali respectu, in unitate non consistere, sed pluribus constare personis, prout, ubi etiam in hac eadem specie id notatur, (b) Per id autem, quod eorum dicit hoc corpus, qui jure proprio continentur, patet eum, voce, propriis, remove velle corpora alia, quorum inter personas non, tam actu domestica, aut familiaris conversatio est, quam aliqua, saltem ex domesticâ verâ originem fortè trahens alia; quomodo nimirum aliàs etiam extra hujusmodi singularis ac propriæ familiaris terminos quandam agnatorum gentiliumq; pluralitatem familiaris appellatione contineri novimus. (c) Sed pergit porro ille, familiam hancce, ut proprio jure contentum corpus definire ita, (d) quod sit plurium personarum, quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut jure subjecta. Ubi id apprimè existimem notandum, quod JUS istud proprium in potestate & subjectione legitima à JCTo prorsus ponatur: & quidem ex naturali simul ac civili jure; id enim, etiam, quoad hoc verbuntur naturâ, inferre, haud erit ambigendum; quia, etiamsi non veniat negandum, quod alicubi ad hanc familiarem, cum subjectione potestatem producendam, quædam naturæ factiva cooperatio, quæ tamen moralis juris naturæ non est, concurrat, puta quæ in productione corporis cùjusdam huic subiecti v. g. filii occupata est. Jus tamen naturale omnino illud est, quò ipsa potestas, quæ e. g. patri in filium naturâ hinc concedi dicitur, conceditur. Ponatur enim patrem gignere filium, nec addatur, jus, aut legem dari, quâ hic illi subjiçiat, ille in hunc potestatem habeat; certè non magis inter hos, illos respectus locum habere, concipi potest, quam inter, ac quosvis alios; prout hujusmodi, cum dissociatione potestatis subjectionisqve annihilationem plurimis adultis bestiis, ab invicem licet natis, accidere videmus, dubio præcul non aliâ ex causâ, quam quia jure, pro hujusmodi effectis, deserviuntur, qui proinde effectus, quia hominibus familiariter, intercedunt, hisdem utiqve non alio quàm juris beneficio aderunt.

Unde

(a) d. l. 195. §. 4. d. v. s. l. 40. 106. eod. l. 1. pr. §. 5. l. 12. de publ. & vet. l. 1. pr. §. 16. & segg. de vi & de vi armat. l. 1. & t. 2. ad SC. Sytan. etc. (b) l. 40. §. 3. d. VS. (c) d. l. 195. §. 2. in fin. (d) d. §. 2.

(A) S. 3.

Unde sine dubio etiam est, quod iidem effectus respectusq; hoc loco antequam in potestatem & subjectionem ab invicem distinguuntur, junctim nomine *Juris* efferantur, vel saltem sub ejus vi concludantur. Ad enumerationem partium, ulterius procedens dictus Jurisperitus: *Urpura ait, patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum sequuntur, ac putat nepotes, & nepes & deinceps.* Et paulò post: *(a) servitium quoque solum appellare familias. interdixit, unde vi, familia appellatio omnes servos comprehendit.* Et ita in effectu, *caput dominans* unum hujus familiaris corporis, & *subiecta membra* tria, *uxorem, filium, servum;* ponit. juxta quam & communiter philosophis facere familiare est. Prorsus autem nervosa atq; elegans opinio, memorata hæc Jcti familiaris descriptio est, pulchrè continens, & quid genere illa sit & quibus ex partibus, quove ordine constitutis, existat; & denique quâ continentiam mutuâ, partium illius subordinatio consistat; quando nimirum unum norat superiorem patremfamilias, cui jure sit potestas, (siquidem plenior familia ejusque corpus est) in tria hominum genera; uxorem scilicet, liberos & servos; & hos vicissim illi jure esse subiectos. Quâ de mutuâ per potestatem & subjectionem continentia & incompetencia, & si quæ juxta monere visa fuerint, nunc quidem paulò amplius nobis erit agendum, respectu potissimum habito ad præeminens, quod est *familiaris potestas.*

IV. De hac autem familiari potestate, præter ea, quæ proxima thes. definitio familiaris, ut subiecti hujus potestatis exhibuit, pauca quidem sunt, quæ in genere ampliorem aliquam annotationem videntur mereri, siquidem ex his, quæ ante de potestate generalius dicta sunt, modò recolligatur, esse ipsam facultatem legitimam, esse potestatem liberam in personas familiaris incorporatas; & siquidem ita modò simul in conceptu mentis versetur, quid ratione hujusmodi generalis naturæ suæ affectionum habeat, e. g. esse à lege, liberam, in quid subiecti, &c. Nisi quod obiter non videatur committendum, quoniam audiantur Jcti, quomodo hujus potestatis naturam *dominatricem* inculcent: *disertè Dominium, Principatum, & quandoque quasi singulari pondere potestatem* appellant: quando patrem seu *caput familiae, familia principem,* cumq; dicunt,

qui

qui in domo dominium habet (a), quando servis ac filiis familias, respectu hujus potestatis, disertè subjectionis characterem imprimunt, personas eas dicentes, alieno juri subiectas, in potestate parentum ac dominorum existere (b); Potestatis verbum ad omnem sexum, item ad omnes, qui sunt alieno juri subiecti, porrigendum esse: (c) In potestate accipi utriusq; sexus filios filias, servos servas (d). Verbum potestatis non solum ad liberos trahi, verum etiam ad servos, & quæ passim plura ejusmodi alia pro dominatu herili patrioq;e occurrunt. Quin si in specie ad singula subiectorum hanc familiæ dominantem auctoritatem conferas, disertè quidem ex usu vulgi & jure peritorum reperire est: potestatem quæ in servos est, dominium designari, & ipsos qui eam habent ab ea dici dominos; Et quamvis ad distingvendam illam ab hac, quæ in filios parentis est potestas, non tam voce dominii, quam patriæ potestatis hæc efferatur; & vicissim, ut ab hac etiam distingvatur, illa, quæ & mariti in uxorem est, rarius vel ipsius potestatis nomine veniat; rem ipsam tamen, ipsamq; dominantem rationem huic per familiam potestati, quoad has ei subiectas personas quoq; tribui, forsitan nemo ambigit, qui videt filios familias servis, quoad rigorem hujus potestatis, in quam plurimis comparari; qui cernit, uxores quoque viris suis ad multum servile obsequium omni jure obnoxias esse. Quò pertinet illud ex antiquiori romanorum consuetudine, quò, ut intimiori jure maritis addictas uxores demonstrarent, ritu coemptionis aut confarreationis, ut vocabant, has illis jungebant, inque manu viri hanc aliquam esse, aut convenisse dicebant (f): quod quidem in manu esse idem etiam aliàs est, quod in potestate esse (g). Taceo, etiam disertè aliàs reverentiam à mulieribus erga viros civili lege communiter requiri, (b) & nec paucos hujus potestatis effectus, de quibus dicendù est post, inibi observari. Quin ne vel hoc saltem taceam, pro asserendo potestati maritali dominii typo, pro omnibus sufficere potest illud unum (i), & ille dominabitur tibi.

V. Nolim hic multum pugnare circa prærogativam antiquitatis, domesticis potestatibus præ civilibus, aut etiam unis istarum præ alteris inter sese competentem. Id saltem manifestum, quidem esse dixerim, antiquissimam esse introductionem omnium.

(a) d. l. 195. §. seq. d. V. S.

(b) l. 1. de his qui sui vel al. jur. sunt pr. in eod.

(c) l. 1. §. 4. de trib. act.

(d) l. 1. §. 21. de exerc. act.

(e) l. 3. §. 2. de donat. int.

vir. & uxor.

(f) Ulp. 1. 7. §. 12. l. 26. §. 6. l. 29. pr.

(g) pr. Inst. d. libera.

(b) l. 1. §. 7. de rei uxor. act.

(i) Gen. 3.

(a) *vid. Gr. 4.*
p. 2. 8. 10. 16.
cap. 6. v. 4. 6.
10. v. 8. & seqq.

Ut tamen civilis societas non possit extitisse, antequam auctus esset hominum & familiarum numerus, quod ipsum tamen brevi post prima hominum initia evenisse, testantur urbium extructiones, digressiones populorum in partes, potentia maximæ tyrannorum, infacris, ex hisce initiis tum ante, tum post universale diluvium memorata: (a) omniumque penè gentium remotissima antiquitatis monumenta. Civilis commercialis seu crediti potestas quin eorum ipsa hominum pluralitate, sua jam tum habuerit quasi materialia fundamenta, non dubitabit, qui cogitat fieri potuisse, ut sibi homines invicem promitterent, beneficio sese afficerent, sese læderent: imò vinculum humanitatis cum hominibus simul in mundum esse illatum, adeoque nexus debiti velusque hinc hominibus mutuo extitisse; eoque nec fieri potuisse, quin potestatem simul homines habuerint; jure æquitatis, quod sibi ab alteris deberetur, exigendi. Serviles quoque, impotentes, ac stupidioris ingenii homines ab initio rerum accidisse potest, ut juxta prudentiores gignerentur, qui aded juxta Philosophum lib. 1. Politicor. aliis per naturalem aptitudinem dominaturis, natura in servitium essent producti. Et fuisse proximum, ut ex maris & foeminae conjunctione, statim nascerentur liberi, atque ita patris naturalis potestas statim talum posuerit, nemo ambiget, nec per sacra testimonia dubitari debet. Utique neque id, quod ex familiaribus omnium primò conjugalem societatem & cum hæc dominium maritale mundus conspexerit inter homines, dico inter homines; quia, si Deum cum hominibus velis conferre, citra dubium paternæ atque dominicæ superioritatis sive vestigium sive exemplar in Deo benignissimo patratore, atque absolutissimo conditore hominum reperire est: sed versamur in humanis. In quibus, quoniam prius plures habuit natura quasi formatas domesticas, quam civiles, & in his omnium primam maritalem potestatem, & naturæ & positivæ sanctione scimus constitutam, stabilitamque; (b) licebit per species hæc paucis transi-

(b) *n. G. Gen.*
Arist. 1. Polit.

ris, ad hanc progressus facere ini-
tium.

CAPUT VI.

De conjugali Dominatu.

- I. *Maritalis dominatus naturali jure, gentiumque moribus, stabilitur.*
- II. *Mariti in uxorem potestas, à duplici conjugalis societatis fine duplex est.*
- III. *Unatenendi thori.*
- IV. *Alteri exigendi à muliere familiaris vite adjutorium in operibus.*
- V. *In bonis ab illa in familiam conferendis; non quidem ex necessitate status conjugalis.*
- VI. *Ex ratione tamen congrui, siquidem bene habeat mulier, ante.*
- VII. *Quale mariti hominum, in dotalia collata.*
- VIII. *Dominium mariti in uxorem multo cum officio nexus; Et vicissim subiectio uxoris, multà cum potestatis libertate in virum & familiaria reliqua sunt conjuncta:*
- IX. *Sive thorum respicias conjugalem;*
- X. *Sive alia, libertatis, commodi, officii &c. competentia mutua.*

I.

Fundamentum *maritalis dominatus*, itemque *uxoria subiectionis* in natura observat Philosophus: maris præ fœminâ ad imperandum majorem aptitudinem & hujus præ illo imbecillitatem (a); scilicet animi simul atque corporis virtutibus communiter masculinum fœmineo sexui præire facile cernebat. (a) 1. pol. c. 2.
Cui hætenus astipulatur Divus Petrus Apostolus (b) *infirmius pronuncians muliebri vasculum*; & communis totius orbis experientia. (b) 1. Ep. 3. 7.
Quod autem posuerit atque communiverit hanc ipsam conjugalis dominii rationem ipsa intentio creatoris extra dubium collocat, tum ratio finis, quem etiam ipse antequàm fœminam conderet, opaci

operi futuro præferbat, nempe ut socia atq; adiutrix (a) & per-
 consequens non dominatrix, sed obsequiosa viro esset; tum expres-
 sa primæ illius sanctionis lex ita indicta mulieri (b): *sub viri pote-
 state eris, & ipse dominabitur tibi*, quam indicat (c) & toties inculcat
 Apostolus. *Mulieres in quibus (d) viris suis subditæ sint, sicut domino,
 quoniam vir caput est mulieris, sicut & Christus caput est Ecclesia.* Item
 (e) *Mulier in silentio discat cum omni subjectione, mulier non permittit
 dominari in virum, sed esse in silentio. Uxor timeat virum suum: (f)*
 Et iterum: *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in domino &c.* in-
 culcatum habebat hoc jus Sara, Abrahamum virum vel secum do-
 minum appellans suum (g), observatum id ipsum volebant Persæ,
 quando Magnus rex Ahasverus, ad consilium Manuchan, misit
 epistolas ad universas provincias regni sui, ut quælibet gens au-
 dire ac legere possent, viros esse principes ac mulieribus majores,
 (dominos) in domibus suis (h). In genere agnoscit id legislator
 quoque civilis, (i) iudicans, *in officio mariti esse debere uxorem, & re-
 verentiam illi exhibere maritalem (k).* Et agnovere communiter o-
 mnium gentium mores, ubi temerè non invenies, communi aut-
 lege aut more invaluisse, ut justum putatum fuerit, mulieres oport-
 tere dominari maritis, & caput familiarum constituere: nisi fortè
 fabulosas Amazonas producas in medium. De quibus tamen no-
 tari adsolet, (l) istas à maribus habitasse separatim. Taceo poly-
 gamiam viris, non autem mulieribus, apud complures gentes u-
 surpatam.

(a) Gen. 2. 18. & 23. c. 3. v. 12. (b) Gen. 3. 16. (c) 1. Cor. 14. v. 36. (d) Eph 5. 22. (e)
 1. Tim. 2. (f) Col. 3. 18. (g) Gen. 18. 12. (h) histor. Esfer. (i) l. 48. pr. de oper. li-
 bert. (k) per l. 1. §. 7. de rei uxor. act. (l) Diod. Justin. alii.

II. Si autem quæritur, in quæ hæc maritalis potestas potissi-
 mum dirigatur, maximè ex fine conjugii res decisionem videtur
 expectare, utpote, quod, ut omnia, ita etiam conjugali societati suis
 necessariò sit finis; ad hunc autem obtinendum prædominans cu-
 jusque societatis potestas, quæ maritalis hæc est, officia: cujusque ex
 societate habeat dirigere. Jam verò fines matrimonii duo sunt.
 potissimi & proximi, honesta sobolis procreatio, & vitæ deinde ad-
 jutorium. *Crescite & multiplicamini & replete servans*, divina primis.

con-

conjugibus accinebat benedictio (a); repetita horum propagini tanquam in novam generationem post cataclismum (b). *Dixit q̄ Dominus Deus (c)* quando viro mulierem sociare instituerat: *Non est hominum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.* In hoc adiutorium vitæ atq; commodum à conjugio sperandum commendaret hic Aristoteles, (colligens ex positis lib. 9. Eth.) amicitiam, alteram hominis vitam, quam, honestissimam & jucundissimam, inter paucissimos, h. e. duos, possibile sit rectius colli. Et Imp. Leo (d) in hoc etiam computaret id boni auxilii, quod à liberis est sperandum: & Ictus Callistratus *jucundè speratam nobis diuturnitatis memoriam in avum relinquentiam (e)*; Sobolis procreandæ finem laudaret Justinianus; (f) *Nihil putans hominibus utilius esse nuptiis, tanquam qua sola facere homines. (intell. decorè & legitime) valerent,* commendarent hunc & mandarent plurimum mores legesq; gentis castorum matrimoniorum admodum studiosæ, romanæ (g). Ab his, inquam, sinibus (qui enim præter sunt, veluti Dei gloria, reip. per augmentationem civium commodum, fornicationis evitatio, mysterium foederis DEI cum fidelibus & similes, hæc subordinati ac remotiores sunt) utroque conjugalis societatis jus, ita videtur & potestas regens maritalis dimetienda ac dispescenda esse: nimirum quatenus & honestam castamq; sobolis procreationem curare & subgidium familiaris vitæ, uxorem pascere, jus habet: quatenus thoro, operæq; conjugali præsidet. Intendit huc opinor Hugo Grotius, (b) quando *maritum uxoris dicit caput in rebus conjugii & in rebus familia.* Per illud thori, per hoc familiaris auxilii curam, ut videtur, expressurus.

(a) Gen. 1. 28. (b) ib. c. 9. ab init. (c) Gen. 2. 18. (d) Nov. 26. (e) l. 220. in f. de VS. (f) N. 39. in f. pr. (g) N. Leon. 26. d. l. 220. de V. S. A. Gell. lib. 4. l. 22. § 7. solut. matrim. l. 1. & seq. de infirm. pæn. cælib. pr. J. de nupt. & pass. (b) lib. 2. d. Jur. bell. ac pac. c. 5. num. 8.

III. Potestatem thori marito competentem respicit absque dubio Apostolus, (i) quando vult, ut *debitum reddat uxor viro, & ut (i) in Cor. 7. v. 3 mulier sui corporis potestatem non habeat, sed vir.* In quibus simul, & & seqq. Benignè cum conjugate cohabitandi & animadvertendi ad conjugii. (k) d. l. 10. castimoniam, viro dixeris jus esse commissum. Grotius (k) definitiva

stiva quadam ratione, utrumq; exprimere intendens, *conjugium existimare se dicit, naturaliter esse talem ab habitationem maris cum femina*, (ita & castè prius, & porro cautè sic posterius) *quæ feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris*. Quam castimoniam in conjugè custodiam, in tantum divina humanaqve jura viro commistam indultamqve solent relinquere; ut ad singularem etiam ac rigidam usqve vindicandi modum eam patiantur procedere; quò non tantum domo pellere ac repudiare adulteram [not. in hoc etiam mitissimum christianorum jus conspirare (a)] itemqve singulaci prærogativâ, iudiciò pudicitiam ejus persequi ipsi permittunt (b), sed etiam privatim eam vindicanti ita indulgeant, ut nec peremptam adulteram capite temerè cogatur luere (c): imò & privatim ulcisci queat adulteram (d). Quæ autem dicuntur de potestate mariti, jurisqve maritalis autoritate, in uxorem, ea, de officio uxoris in maritum, & hic & in cæteris simul debent intelligi, & contra: veluti ut, obsecundet illa viro, ut castum conservet chorum, matrimoniiq; reverentiam habeat. Cui ut alia ita hoc Imperatoris inclusum existimes, (e) quò maritum absentem, forè in expeditione degentem, jugiter expectare jubetur uxor, nec alii nubere, usqve dum exploratam habeat ejus mortem, à Duce militiæ: aut pro moribus nostris, usq; dum legitima intercesserit cognitio concessioqve judicialis. Imò huc pertinet, quòd etiam morte solutum matrimonium integro annò, luctu honorare, civili lege teneatur, anteqvâ alii nubat, sub pœna infamiz (f) & amissione bonorum, quæ occasione matrimonii acquisierit (g); quòd transiens ad secunda vota, existentibus ex priore matrimonio liberis, quicquid à parte viri nacta sit, ejus tantum usufructu ad vitam retentò, proprietatem statim ad liberos prioris matrimonii transmittat (h) & si quæ sunt ejusmodi reliqua, quibus vel solum, vel quodammodò respectus ille matrimonialis reverentiæ fovetur.

(a) *Matth. 19. 9. c. 5.* (b) *Num. 5. 12. Deut. 22. 20. & seqq. l. 37. §. 1. de minorib. l. 14. §. pen. l. 3. de adult. l. 6. 30. C. eod. (c) l. 38. §. 8. de adult. l. 1. in f. de sicar. (d) l. 24. de adult. l. 4. C. eod. (e) *N. 22. c. 4. 117. c. 11. auth. bodiè C. de repud. (f) l. 1. 8. 11. de his qui nor. infam. (g) l. 1. 2. Et aut b. eùdem C. de secund. nupt. (h) l. 3. cum auth. f. q. C. de secund. nupt. N. 22. c. 23. 25. add. c. 46. §. 2.**

IV. Adjutorium vitæ sive familiare auxilium, quod de potestate exigendi viri deqve officio præstandi mulieris est, in operis & re, sive suggestione bonorum, etiam ex suo, si habet, consistere videtur. Quippe, cum hæc sint quibus juvari commune familiæ bonum potest, mulier autem socia sit familiæ, divini & humani (a)'. i. de rit. nupt. (b) l. 8. de senatorib.

juris communitatem in ea adipiscens (a) honoris mariti bonorumq; omnium familiæ particeps existens (b), idq; eò meliori modo, quò pingviore conditione capiti familiæ quâsi ad latus posita est: Utiqve hisce etiam pro viribus, ac quantum conuenit familiam iuvare ipsa tenebitur, poteritqve maritus eadem ab ipsa hactenus exigere. In officio operum numerarem observationem mariti, & curam familiæ reliquæ: nempe ut ante omnia maritum, ut suū & communem familiæ dominum, revereatur, & comis ac blanda ei conversetur; virtutibus marito gratis ac honoratis studeat, vitia quæ sibi & illi dedecori esse possint. v. g. fastum, aetiam, & reliqua, pro possibili vitet. In familia autem liberorum probæ educationi sedulo incumbat; Servitia ministrorum eordinate, urgeat; ubi præter decori iacturam potest, manus admoveat, parta sedulo custodiat, conseruet; domum tutetur, & quæcumq; alia ad familiæ deus atq; commodum faciunt, quantum in se est, sedulo præstet. Non possum, quin audire hic faciam miram quandam suavitatem sapientis, quâ simul & laudat & mandat huiusmodi mulierum in familia officiositates: *Mulier gratiosa, inqviens, sustentabit gloriam. (c) Mulier diligens corona est viro suo: quia autem confusione res dignas gerit, putredo est in ossibus ejus. (d) Sapiens mulier adificat domum suam: insipiens extructam etiam manibus destruet. (e) Si quis inveni- rit mulierem præstantem, ea longè prætiorsior est margaritis; confidit in ea cor viri, & opes illi nõ deerunt. Reddet ei bonũ & non malum omnibus diebus vitæ suæ. Quærit lanam & linum, & operatur cum voluptate manibus suis, de nocte surrexit, deditq; pabulum domui suæ & cibaria ancillis suis, manum suam misit ad colam & digiti ejus apprehenderunt suffum. Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ, os suum aperiet prudentiâ, & clementiâ in lingua ejus. His & aliis prætereâ multis virtutem operamq; domestici mulieris officii decantat ille (f) cui respondent hæc Ecclesiastici: (g) Mulieris bona, be-*

(a)'. i. de rit. nupt. (b) l. 8. de senatorib.

(c) Prov. 12. 6.
(d) cap. 12. 4.
(e) cap. 14. 1.

(f) Prov. 31. 2.
v. 10. ad fin.
(g) cap. 26. 7.

tus vir: numerus enim annorum illius duplex. Mulier fortis oblectat virum suum, & annos vita illius in pace implebit, & quæ sequuntur.

(a) cap. 36. v.
26.

Item (a) *Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem: adiutorium secundum illum est, & columna & requies. Ubi non est, semper diminuitur possessio, & ubi non est mulier, ingemiscit egens. Quæ omnia, siquidem ut officia, lege societatis domesticæ & conjugalis, à muliere præstanda, consideres, facile patet, quid operarum uxori in domo ex debito incumbat, & hinc, quid viri auctoritas naturaliter desiderare & à tardiore exigere valeat; & è converso in contrariis vetare. ubi fortassis & specialem animadversionem meretur, quod Deus ipse in repub. hebræorum viro permiserit, vota à muliere, facta improbare (b). Sed pergendum.*

(b) Num. 30.
v. 7. & seqq.

V. Ad bona quod attinet, ut illa quædam ex suo, vel aliunde etiam, in familiam inferant & potestati mariti subdant, non eadem fortè nec tanta omnibus mulieribus naturaliter est necessitas. Quid enim si non habeat fœmina bona, an idèd matrimonii non erit capax? quin imò si habeat, dubites fortassis, an non & plura possit habere, quàm quæ proportio familiaris debiti in collatione vocet? & annon propriæ libertatis status admittat, ut quædã peculiaris retineat? Nisi quidè fallor, id ante omnia hîc erit ponendû; bonorum collationem à parte mulieris, nec ad substantiam aut perfectionem pertinere matrimonii, nec ex necessariis consequentium ejus esse; utpote quod, quoad substantiam, matrimonialis contractus vinculum ac perfectio, sicut non concubitu, qui etiam intimiorem matrimonii spectat finem; ita multò minus dotis datione coeat; sed consensu patrioqve ritu: in connexis necessariis autem itidem non æquè videbitur collatio facultatum, quam operarum modò memoratarum præstatio, locum poscere: nempe operas mulier jure intimo societatis præstat, tum quia particeps ipsa commodorû familia, tum quia obsequium marito debitum hæ habent. Bonorum autem factam extrinsecus illationem ad officii abundantiam, & inter ea dixeris magis videri referendam, quæ abesse & adesse matrimonio possint, vel ideo etiam, quod mulier, statim atq; intrat matrimonium, pro obsequio præstito præstandoqve, alimoniam jure æquo inibi debeat reperire. Quæ quidem ipsa ratio

tio, siquidem in sua quadam simplicitate matrimonium confide-
 res, magis à marito domino familiæ, ut aliquid facultatum afferat,
 videri posset requirere, quàm ab uxore, cum utiqve alere ille debeat,
 quos sibi familiariter obsequi ac inservire cupit. Et est fortè eadem
 illa, quæ gentes nonnullas etiam legibus moribusque aliàs sic
 satis rectè excultas moverit; quod à maritandis maribus potius re-
 quirerent, quid amplius rerum pro futura sustentanda familia in-
 conjugium adferri, de foeminis rem ferè in medio relinquentes, pro-
 ut de Germanis antiquis ex scripto Taciti de moribus Germano-
 rum (a) adnotare licet. quibus juxta ipsum *dotem non uxori marito
 sed uxori maritus offerebat*. Et de Lacedæmoniis refert Justinus, (b) *Virgines apud eos ex lege
 Lycurgi iussus sine dote nubere, per rationem, ut uxores eligerentur, non pecunia; utq;
 severius matrimonia sua viri cõ-
 cererent, cum nullis dotis frenis tenerentur*. Cui penè gemina ratio
 Eliani, (c) de Atheniensibus: quod apud ipsos ex lege Solonis *te-
 nuem admodum dotem, tres vestes nimirum & quadam parvi pretii va-
 sa & præterea nihil, mulier afferre opus habuerit, ut conjugium non
 pretio sed charitate liberorum conciliaretur*. Ad casum quo opulenti-
 or foemina est, & ex more fortè civitatis dotem conjugio adfert,
 aut adferre cogatur, notare est, non tamen statim ei necessarium
 solere esse, ut omnia bona sua mariti potestati subdat; quin potius
 usitatum esse, sua ei paraphernalia bona permitti, in quibus nihil
 juris nanciscatur maritus, ipsa autem, pro suo peculiari commodo,
 ad proprium arbitrium, possit omnia; pro ut in his, de romanorum
 usu civilibus Justinianeis (d), Germanorum verò, nostris Saxonice
 legibus (e) compertum redditur. Ita tamen, ut Saxonum mores
 mulieribus in hisce minus sint favorabiles, cum eorundem bono-
 rum usum fructum etiam marito permittunt, salvo mulieri jure
 proprietatis (f). Porro verò & ex ipso illo supposito videtur
 esse, quod nec jura (g) illa, quæ mulierem in quotam liberorum
 portionemq; aliam, post dissolutum morte mariti matrimonium,
 vocant, multò svadere volunt, cogi mulierem, ut vel aliqua vel am-
 pliora quadam bona illius legitimæ ergò, ex suo in familiam con-
 ferat, quippe quod pro labore & opera, quam durante matrimonio
 familiæ præstitit, benignitas legum hæc ei videri possit contulisse;

(a) cap. 18. n. 2
 (b) lib. 3. c. 3. n. 8. E.

(c) Hist. var. 6. 6.

(d) l. 9. §. 2. & seq. d. jur. dot. 1. 31. §. 1. d. donat. l. 8. C. de pact. convent. (e) Landr. lib. 1. art. 31. & 45.

(f) vid. Wesen. in eod. tit. de Jur. dot. n. 11 post med. (g) vid. Wesen. tit. 7. unde vir & ux. n. 2. & 3.

(a) §. 2. Inst.
de societat.

prout hęc etiam aliarum societatum æquitas consuevit exposcere, ut opera cum re ad lucrum communiter partum, socios pariter admitti mereatur (a). Ex his igitur apparere existimem, non esse utiq; de substantia conjugii, aut etiam de necessitate officii uxoris, vel aliquam, vel ampliorem pecuniam à muliere conjugio inferri, dominioq; conjugali submitti. ac etiamsi quædam inferat submittatq;ve, non tamen solere requiri, ut sua omnia, sed quæritur tamen de convenientia, siquidem in familiam ventura fœmina benè habeat, unde.

(b) l. 3. C. d. di
gnitat. l. ult.
C. de incol.

VI. Quia certè grandia sæpius sũnt onera matrimonii, idq; tum in communem usum decusq; tam uxoris, quàm mariti; tum etiam particulatim uxoris; quandò fortè augusta in commune seruitium sustentanda familia est, liberi in communem honorem, gaudiumq; educandi; mulier verò etiam ipsa è domo paulò honoratiore advenerit, sive etiam in nova familia splendidioribus, aut æquè splendidis maritiradiis fulgere, ejusq; honore nobilitari, ut alicubi Imp. loquuntur (b), incipiat; eoque vestitu, mundò, seruitiò aliòq; matrimoniali cultu lautior haberi cupiat; utiq; convenientissimum videtur, uti & ipsa aliquid pecuniarum, unde hujusmodi sumptuosa expediantur, tamq; gravia matrimonii onera sustententur, à sua quoq; parte inferat. Ne dicam, eò ipsò, quod accidat mulieri, honoratiore matrimonio fortè honorari, in pensionem hujus beneficii, eam etiam ad quid collationis videri teneri. Et verò hæc & hujusmodi causæ, (superiori morum simplicitati, indulgentiæq; adversæ,) videntur fuisse, quæ plerisq; gentium humanarum in more esse fecerunt, uti quid dotalitii uxor marito communiter afferret, re quibusdam etiam in quandam necessitatem provecctâ. Unde, etiamsi de germanis nostris, prisco sub inopix seculò adhuc degentibus Tacitus adserera audeat: *Darem non uxorem marito, sed maritum uxori afferre;* eum tamen paulò post, ubi retulerat quæ illa dos esset; *boves nempe aliquot frenasus equus & scutum cum framea gladiòq;* videre licet, his dictis addere: *atq; invicem ipsam armorum aliquod viro offerre.* quod quidem armorum viro oblatum, nescio an etiam propriè pro usu & facultatibus majorum, nostrorum locum dotalitii habuerit; Eoque interpretationem admittit.

mittat superius scriptoris dictū, de nō afferenda à mulieribus dote; quod nempe comparativè ad mōres romanos, quādam libertate sermonis isthæc ille loquatur. exprimere cupiens, quod, quæ apud Germanos à mulieribus loco dotis viris inferantur, si cum amplissimis Romanensibus conferantur dotibus, propter summam rerum allatarum tenuitatem, ne nomen quidem dotis mereri commodè videantur. imò si conferatur quod illæ, & quod viri ipsi more gentis, conjugio adferre haberent, simulq; attendatur modus, quò præsentates quasi tam hi quàm illæ matrimonii primis auspiciis exhibere isthuc tenerentur; quod tum iterum respectu ad morem romanum habitò mariti potius collationes speciem dotis habeant, quàm ex quæ erant uxoris. De Lacedæmoniis, etsi ex lege Lycurgi, pro peculiari à Nomothetâ inspecta ratione, nullam deberent mulieres dotem afferre; est tamen quod Aristoteles posterior illorum morum observator, eos redarguat, (a) quod modò nimis magnas dotes dent. Romanorum jura plena sunt de dotibus dispositionum, quibus etiam usq; eo processum est, uti parentem rogerent filiam elocandam pro modo facultatum ac dignitate mariti (b) dotare, (c) paterni hoc officii prorsus reputantes; (d) simile ostendi potest ex lege Hebræorum. (e)

VII. In definienda autem potestate mariti in dotes jam collatas: imprimis & multi & notabiles sunt romani: quandò discretè marito dominium dotis tribuunt (f), idqve; juxta quam res in dote data, vel fungibilis, [h. e. ita comparata, ut usū ejus in abusu consistente, aliâ specie, quàm quâ data est reddi confverit (g).] vel non fungibilis est, plenam aut minus plenâ, amplâ autem semper potestate. Nempe rem fungibilem acceptam non secus ac mutuatarius, non usurpare tantum, sed etiam distrahere pro arbitrio potest (h); sicut & res soli æstimate datas; siquidem electio ei relicta est, remne an æstimationem restituere velit (i). Quæ non fungibilis, seu soli res est, veluti fundus domus quidam: hanc etsi alienare non possit, uti frui tamen eâ, ut suâ potest (k); itemq; vindicare amissam (l) & reliqua quæ domini alia sunt, libere ejus rei nomine obire (m): Idque cum continuatione donec vivit, etiam post matrimonium finitum; siquidem morte uxoris, aut aliâ citra

(a) l. 2. 3. 4. 6.
G. de bon. qua
lib. l. 1. C. de
bon. matern.

(b) l. 45. d. fñ.
dotat. l. 9. sol.
matr. l. un. C.

d. rei uxore. aff.

l. 6. C. d. bon.

qua lib. (c) Ex

Landr. lib. 1.

art. 31. n. 45.

(d) Gen. 2. 18.
21.

(e) d. cap. v. 23
& 24. (f) cap.
3. n. 12.

(g) Matt. 19. 5.
Marc. 10. (b)
Epb. 5. d. v. 25.

(i) 1. Pet. 3. 7.

(k) Col. 3. 19.

(l) 1. polit. cap.
fn. 2. Est. c. 11.

ejus culpam id diremptum fuerit, si modò liberi ex illo conjugio supersunt (a). Tantummodò substantiam & mulieri & hujus simul ac suæ soboli probè servare tenetur; in eventù ut ubi vel morte vel culpâ ejus, matrimonium, aut etiam jus quod in hanc rem ipse habet, finitum fuerit, isthæc vel uxori vel liberis salva permaneat. (b). Id quod jure Saxonico etiam ad paraphernalia in parte extendi, modò ante memorabatur. (c).

VIII. Cæterùm, utut hæc ita se habeant omnia, quoad potestatem dominantem mariti, in uxorem, ejusque corpus, operas, ac bona societati conjugali illata; itemque officium ac subjectionem uxoris in hisce omnibus; observabile tamen omninò & moderamen est, temperamentumque, quod è converso officium mariti, ac libertas jusque uxoris, hisce infert ac juxta collocat. Deus, qui & conditor hominis & conjugii author est, etsi subjectam volebat conjugem foeminam viro, non tamen infimæ subjectionis servam, sed ex costâ, virilis corporis medio exemptâ, effectam, homini eam adjutorium, simile sibi instituit adjungere (d). Prout etiam agnovit id statim primus ille maritus, os eam ex ossibus suis & carnem de carne sua dicens, & viraginem putans appellandam, quoniam de viro sumpta esset, judicansque, fore, quod homo relinquat patrem suum & matrem, & adhaereat uxori suæ; & quod futuri sint duo in carne una (e) quin postquam seductus ab hac sua socia vir esset, & jam reatus poscebatur maximi à Deo, mulier inquit, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi (f). Repetit hæc quoad partem majorem ipse salvator (g). Et mysterium, conjugio divinitus impressum, similitudinis unionis Christi cum Ecclesia, inculcans Apostolus (h), pluribus isthuc officii emulcat, diligere inde jubens viros uxores suas, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, ut corpora sua ut seipso. & alibi, viri, (i) ait, diligite uxores vestras & nolite amari esse adversus illas. Et sanctus Petrus (k) viros similiter vult cohabitare secundum scientiam, quasi infirmiori vascula muliebri, impatiens est honorem, tanquam coheredibus gratia viri. Ita eloquia sancta. Philosophus (l) ad rationem civilem, statum conjugalis societatis conferens, potestatem, quæ naturaliter mari in uxorem, competit, civili populari potestati comparat, cujus ferè est, in ho-

mīnes parīs conditionis moderatum ac liberalem dominatum esse; inque pluribus alternativum, inter eos qui parent & qui obtemperant. Jcti nostri plurimum *societatis, communionis*, ac simili sva-
viori nomine matrimonium insigniunt; ipsam uxorem sociam ap-
pellant; nuptias in modum contractus mutui, sponsione, conven-
tione, consensu coire volunt; quando videl. *nuptias* Modestinus de-
finit (a) *maris & feminae conjunctionem, consortium omnis vite*. (Justi-
nianus habet (b), *consuetudinem omnis vite*) *divini & humani juris* J. d. patr. po-
-communicationem: dicente Imp. Gordiano (c) *uxor sociæ rei humanæ* rest. (c) l. 4. C.
-*atq; divina domus suscipitur: Cum audis per Ulpiani monitum* (d) *ma-*
trēm familias, accipere debent, nota auctoritatis feminam: quando ali-
bi dignitatem, honestatemq; ejus commendant ipsi Jcti, præ con-
-datione concubinarum (e), pleno ore etiam aliās ad dignitatem,
honorem, jura ac privilegia mariti eam evehentes (f) imò, juxta
maritum, & ipsam *caput sue familie* indigentes (g).

IX. In specie verò de debito conjugalī & castimonia thori
a parte mariti quoque videmus divino humanoque jure constitui
quā plurima. Apostolus *femiter* requirit (b) *ut uxori vir debitam*
benevolentiam reddat, quā ut uxor viro. Et similiter, ut mulier sui,
ita nec vir sui corporis potestatem habeat, sed mulier. Et nolite addi-
fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis jejunio &
aniani, & iterum revertimini in unum, ne tentet vos satanas propter in-
continentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, & non
secundum imperium. Ubi tamen de uno aliquo videas, qui dubitent: se-
-ntrum nempè æquè natura justitiæ sit, ut uni mulieri vir, quā-
-ut uni viro mulier adhaereat. Id quod difficulter admittere viden-
-tur, & plurimi gentium mores, & ipsa divina indulta virorum *poly-*
gamiam foventes tolerantēs, scil. juris multorum populorum, eam
fuisse, hodieque esse, orientalium imprimis, Græcorum etiam, ali-
-orumque; monumenta veterum, & hodierna experientia testantur
pluribus; propugnantq; eandem ipsa plurima sanctorum patrum
-exempla; & quædam in lege data præcepta his, qui plures unā ha-
-buerunt uxores (i); prohibitio item regibus facta, solummodò, ne
-nimium augmentarent uxorum numerum (k); Imputatio denique
-quæ Davidi à Deo fit, quasi in beneficium à se accepisset plures ac il-
-lustres

(a) 2. S^a. 12. 8.

(b) lib. 2. d. jur. bell. ac

pac. c. 5. in annotation. ad. n. 9.

(c) vid. id. l. ad Tim. c. 3.

(d) d. doctrinæ Christi. lib. 3. c. 22. (e) lib. 16. de Civit. Dei c. 38.

(f) Gen. 1. 27. cap. 2. 24.

Matth. 19. 4. Marc. 10. 1.

(g) 1. Cor. 7.

(h) Tacit. d. mor. Germ.

(i) l. 2. C. d. incest. & inutil. nupt.

(k) l. 1. de big. qui notant. infam.

lustres uxores (a). quæ quidem, allegante Grotio (b), quasdam disertas patrum quorundam sententias elicuerunt, quibus illi statuerent, polygamiam virorû, sub veteri fœdere nondum fuisse in illegitimis, cujusmodi est illud Chrysoctomi de fara (c): *nondum talia vetita fuisse*: Augustini (d) *uxorum plurium simul habendarum inculpabilem fuisse consuetudinem*. cujus rei & causam hic in multiplicationem posteritatis confert. (e) Verum enim verò, ut ut hæc urgentia appareant, dubites tamen, an ad strictam amissim juris divini atque naturæ, isthuc moris possit applicari: Certè ablutere apparet primarum circa hæc Dei institutum à divinissimo hujusdem interprete Dei filio repetitum, quando ait ipse (f): *Ab initio creatura, qui fecit hominem, masculum & feminam fecit eos; propter hoc homo adhaerebit uxori suæ: Et erunt duo in carne una*. Ubi feminæ, uxoris, & virorum in carne una, non foeminarum, uxorum, plurium &c. fit mentio. quæ, si simul ad vim taciti Dei placiti, per ipsum institutionis factum ostensi, referantur, si non rigidius præceptum, saltem sivationem pro ea parte naturæ videntur inferre, ut unâ vir contentus uxore sit. Ne dicam, parum abesse, quin Apostolus in necessitatem præcepti rem producat, ubi non virum mulierum, sed mulieris; nec mulieres, sed mulierem potestatem habere vult corporis viri (g), Aristoteles, ut supra meminimus, utique & ipse, ex bono, veræ atque perfectioris amicitia, pro unâ uxore argueret: Et sine dubio ex avertendis quoque domesticis jurgiis ac contentionibus, quilibet domesticæ contentionis osor. Si exemplis foret certandum, possent sancti sub novo fœdere illis sub veteri opponi, & gentes gentibus omni tempore: quando utique de ipsis nostris majoribus etiam in barbarie constitutis proditum reperias, eos unâ uxore vixisse contentos (h). Apud cultissimam omnium, Romanam gentem liquet, infamiâ fuisse notatos bigamos. *Neminem*, ajunt Imp. (i) *qui sub ditione sit Romani nominis, binas habere uxores posse vulgo patet: cum etiam in Edicto prætoris hujusmodi viri infamiâ notati sint*. (imò (k) qui tantum bina habeant simul sponsalia) *quam rem competens judex inultam esse non patietur* Nec fortè indulta ista divina, tam jus, quàm conniventiam quandam, ad digestionem ab ipso limpido naturæ justo continent; prout in simili casu salvator rem expli-

plicat (a) de concessa judicis repudii mittendi facilitate, ob durti-
 tiem cordis ipsorum; clarè interea exprimens quid ingenuè in hac
 re iustitiæ sit, nempe, *quod Deus conjunxit, homo non separet*. Et
 quamvis talis quædam durtities cordis, in sanctis Dei. visis non te-
 merè sit præsumenda, quæ ad inclinationem ad consuetudinem
 plurium foeminarum, homines tamen fuisse recordandum est; &
 vixisse præterea eos in populo, cui ex more talia erant; & fortassis
 etiam, obtinuisse ipsos in intimo divino beneplacito ad hoc ipsum
 quid privilegii, ob causas soli divinæ ordinationi cognitæ. Ut ad-
 eò haud dubitarem concludere: quicquid illorum sit, aut fuerit;
 regularis tamen iustitiæ esse, ac præcipuè divino naturali juri
 convenientius: Virum, non nisi uni foeminae obstrictum esse, quæ
 sola, juxta Apostolum, potestatem habeat corporis ejus.

X. In cæteris deinde officii seu obligationis cum potestate
 maritali temperamentis est, æquum esse, ut uxores à viris defendan-
 tur ab injuriis (b). quod jure & divino & civili nostro, potestas re-
 pudiansi conjugem, ad strictiores terminos sit redacta (c); parqve
 in hac re facultas mulieri tribuatur ac viro (d); quod uterq; miti-
 ori, ac minus turpitudinis inferente remedio, alterius offensionem
 vindicare jubeatur, quàm quò aliàs contra extraneum in simili uti
 potest (e): quod ab invicem non ultimum debiti tesuntium ad me-
 dullam ossium usqve exigere possunt; sed in quantum facere pos-
 sint, ne geant, mutuo sibi condemnentur (f): quod usumfructum
 quendam ab invicem relictum similiter ad secundas etiam nuptias
 transientes retineant (g). Quomodo etiam moris jurisq; sit, mu-
 lieri sua pars hereditaria, sive extra causam dotis constituta bona per-
 mitteri, in quibus ne quicquam juris maritus, jure civili habeat (h)
 ante memoratum est. Memorabilis a: imprimis circa dotem fa-
 milia illatam est, cum potestas uxoris, quæ, durante etiam matri-
 monio, vim dominii maritalis ita cohibet, ne vehalienare, vel de-
 teriori conditione afficere rem dotalem, quæ soli est, queat (i), ha-
 stenus naturali dominio cum effectu hoc civili sibi manente (k):
 cum favor maritus; quò plurimum causam dotis civilia jura sub-
 levant, quando semper & ubiq; præcipuè causam dotis (l) in ambiguis
 pro dote respondendum, (m) mulierem in dote præferri omnibus mariti-
 bus.

(a) *Matth. 19.*
 & *Maro. 10.*
 (b) *2. de inj.*
 (c) *Matth. 19.*
 l. 8. C. d. repud.
 N. 117. c. 9.
 auct. (ed no-
 vâ, d. t. (d) d.
 l. 8. & N. 22. c.
 15. (e) l. 1. & 2.
 15. 26. ff. rer. a-
 motor. l. 4. C.
 expil. hered.
 l. 1. C. d. jur.
 dot. (f) l. 20.
 d. re judicat.
 (g) l. un. cum
 auct. seq. C. sè
 secund. nupt.
 mul (h) per l.
 9. §. 2. & seq.
 de jur. dot. l.
 31. §. 1. de do-
 nat. l. 8. C. de
 pat. convant.
 (i) l. 4. §. 11. de
 fund. dot. l. 1.
 C. eod. l. an. §.
 u. de rei ux.
 act. (k) l. 30. C.
 de jur. dot. l.
 75. ff. cod. (l)
 l. 1. sol. matr.
 (m) l. 85. pr. d.
 R. J. l. 70. d.
 jur. dot.

(a) l. 12. C. qui
potior. in pig.
h. 16. (b) f. Ad.
donat. § 1. C.
d. don. ante
nupt.

creditoribus (a) cupiunt; & plurima alia pro foemina hac in re fa-
lubriter disponunt: ad quem mulierum favorem & mariti erga
eam officium, omnino etiam referes dispositionem illam legiti-
mam, de donatione propter nuptias doti adaequandâ (b). Suffici-
ant hæc de potestate maritali, ejusque, ob liberalioris uxoris con-
ditionis respectum, temperamentis.

CAPUT VII.

De patria potestate.

I. Potestas parentum in liberos, horumque, erga illos obsequium,
omni pariter jure aequo stabiluntur.

II. Data ista intensione omnium maximâ, quatenus statui filiorum
in familia imperberum applicata existunt.

III. Laxiori, quatenus extra familiam ad alios respiciuntur.

IV. Hujus statui ratio utriusque, perpendicularitur.

V. Modo quodam medio res incedit, ubi adulti sunt in familia
liberi.

VI. Potestas patris filios coercendi.

VII. Ad quam pertinet & ea, quæ est abdicandi eos familiæ ac
bonis.

VIII. Potestas utendi filiis consuebat & facultatem vendendi
eosdem.

IX. Imprimis autem eam, quæ est acquirendi per eos hæc. Et hæc
quidem cum diversitate juris patet, quæ id vel castrensium est, vel profes-
sitium.

X. Vel adventitium,

XI. Potestas parentum liberis suis præ aliis consulendi.

XII. Officium parentum erga liberos & in specie quoad alimonia
& victum.

XIII. Item quoad amplius facultatem ac disciplinam.

XIV. Facultas libertasque, liberorum, quæ gaudent hi, etiam erga
parentes ipsos, per omnia tria, cum statu diverso, diversatempora.

XV. Et

XV. *Et in specie quidem tempore medio.*

XVI. *Analogia patris filii, respectus, & per hunc juris similitudo, permultam observare est vice parentem.*

¶

Parentibus in liberos aliquam competere potestatem, ac vicissim liberos aliquo erga hos obsequio obstrictos esse, idque toto vitæ tempore naturalis simul atque divinæ, eoque immutabilis videtur esse justitiæ: Cui enim naturali vinculo magis obligatū putares, quàm à quo beneficiorū maxima habes, vitam scilicet ipsam, & sæpius insuper alia multa? Cujus te obsequio magis putes natum, quàm qui & per ætatem prudentiã, te, donec iudicio perfectiori cares, prævalet & qui optimè omnium tibi cupit consultum. Sunt rationes, quas etiam urget Aristoteles (a) pro potestate patris. Explicans divinum de honore parentibus exhibendo præceptum (b) Apostolus (c). *Filii, inquit, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est. Honorem patrem matrem tuam, (quod est mandatum primum in promissione) ut bene sit tibi & sis longævus super terram* In multis egregia, super hæc re sunt hæc Ecclesiastici (d): *Judicium patris audite filii, & sic facite, ut salvi sitis. Qui timet Dominum honorat parentes, & quasi dominis serviet, hi qui se genuerunt, (nota beneficium nativitatis.) In opere & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio &c.* Ita positivè, negativè pro arcendâ à parentibus filiorum injuriã similiter in lege licet reperite: *Qui maledixerit patri suo vel matri morte moriatur, (e) Hujus lumen dicit Salomon (f) extinguetur in medio tenebris.* Potestatem corrigendi & sub disciplina educandi filios, plurimum quoque sacris paginis referri videas (g). In quibus omnibus, sive à potestate descendas, sive ab officio ascendas, primo notandum erit, quod divinum ac naturale justum attinet, id matricum patre commune esse, nisi quatenus fortè cum paterno maternum concurrens, sequiori gradu nonnihil habeat incedere, & quo ad strictius obsequium fortassis etiam citius remissionem aliquam patiat, maxime in prole mascula, quod nempe citius videatur.

(a) 1. Pol. c. dl.
 (b) Exod. 20.
 12. Deut. 5. 16.
 (c) Eph. 6. ab
 imi.
 (d) cap. 3.

(e) Exod. 21. 16
 Lev. 20. 9.
 (f) Prov. 20.
 20. (g) Eph. 6.
 4. Prov. 13. 24.
 6. 29. 18. 6. 17. 15.

Y

futu

futurum, ut virtutem atqve prudentiam matris filius exæquet, quàm patris; loquor de iis quæ communiter solent contingere.

(a) d. lib. 2. c. 5. n. 2. & seqq. de jur. bell. & pac.

II. Deinde non negligenda, circa conditionem potestatis ac obsequii parentum filiorumq; rectius dijudicandam distinctiq, apud Grotiũ (a), per tria tẽpora, aut tres, quæ juxta temporis decursum plerũq; aliæ atq; aliæ solent evadere liberorũ qualitates; quas utiq; maximoperẽ jurisprudentiæ nostræ, & communiter familiarĩ usui observari videas. Eam nempe conditionem, sive id tempus, quò per ætatem, aut aliã de causã, imperfecti sunt judicii liberi; id, quò judicium quĩdem ætate maturuit, sed tamen adhuc pars existunt familiæ parentum, & illud deniqve ubi ex familia parentum filii excesserunt. Quæ quĩdem tria tempora, maximam juris diversitatem hĩc solent foverẽ atqve inducere. In primo, loquitur Grotius, omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum: puta naturaliter, argumentò, quod juxta dictum Æschyli; *Ætas prima, cum brutum pecus, ut educetur, mentis alienã indiget; quia, ut porro ipse, æquum est, ut quise regere non potest, regatur aliunde: quod regimen, cui committatur potissimum, aliis naturaliter non inveniatur, quàm parentes.* Atqve hæc quĩdem Aristoteli, æquum naturæ indaganti, prius quoq; pulchrẽ observata cernas (b). Curæ autem civilis jurisprudentiæ eadem commendatissimæ attentionis quoqve esse observes, quãdo primò, (quæ naturaliter ut crescentis potentiæ prolificæ, ita adventantis facultatis, provide magis agendi signa sunt, tanquam verenda naturæ operta relinqvens, respectu ad eam, quæ naturæ communior est, veritatem habito) pubertatem certò annorum articulò verecundè definit. Et deinde multa singularia de impuberibus, ac parentali circa eos potestate designat. Rationes, quibus naturã pater & filius eadem esse personã penè intelligantur (c): quã non ita dudũ pars viscerum maternorum extitit (d), matrisque sub corde facta ac nutrita est soboles: quã nulla per naturam creatam ardentior charitas, cura ac providentia magis sollicita repèriatur, quàm quæ parentum in liberos; has inquam similesque, rationes, quoad potestatem parentum in liberos, circa ætatem impuberem, in multis civilis Nomothetica determinat, eidemque, præ pubere peculiãter applicat. Dum v. g. patri concedit, simul

(b) d. c. ult. lib. 1. pol. & 4. Nicom. c. 3.

(c) l. fin. C. de impub. subst.
(d) l. 1. §. 1. d. ventr. instic.

ac sibi, filio filiaque impuberibus quoque testamentum facere, cuius dispositio valeat, si, donec pubertatis annos illi nondum egres- si sunt, hic moriatur (a): exemplo re extensa etiam ad mente captos puberes (b). dum a muneribus publicis ita immunes hos conser- vat, ut nec ipse patet onera proiis subire teneatur (c); secus ac ubi pubes factus, filiusfamilias licet, a muneribus pub. prohiberi non poterat (d). dum patri, etiam emancipati tutela legitima pra aliis relinquitur (e): Et alias circa eum, quem impuberem in potestate habet, liberior, de futura ei post mortem suam tutela testamento constituenda potestas conceditur (f): re, adhibito quodam mode- ramine, etiam ad emancipatos extensa (g). Pertinet, quod qui in potestate parentis impubes est, ne auctore quidem patre conven- tione obligetur (h), scil. hoc in casu, jus potestatis patrie ita abun- dans est in filium, ut quasi absorbeat, quicquid hic propriae potesta- tis (qualis omnino in sui obligatione aliqua requiritur) personae fi- lii alias, si quidem libera ab hac potestate esset, posset competere. Unde nescio, an non hoc in casu etiam illa modo adducta JCorum maxima, de identitate personae patris & filii, imprimis in vigore suo consistat? nempe, videtur potestas illa, filium, hactenus per se suamque imbecillitatem civilium negotiationum expertem, ita proprium, additumque parenti facere, uti quicquid hoc modo a- gatur, totum a patre agi consentiri que videri possit; utpote cuius usque huc quasi pars ac merum familiare instrumentum, quoad ci- viliter agenda, filius familiaris sit: Tamen nec celari debeat, has, a potestatis abundantia, personarumque identitate desumptas ratio- nes, quoad dispositionem illam legitimam, de non (aeque, ut pu- pillo accidit accedente auctoritate tutoris,) obligando filio in po- testate, auctoritate patris, forsitan non parum interea quoque juvari alia quaedam ratione, filii simul ac reip. commodum spectante; quando nempe actus parentis extra examen exigendae rationis po- situs est, secus ac tutoris (i). Liberos autem ac Reipubl. inter- est, potius liberos se suosque a privato habere nexu, quam eidem strictos, puta eo imprimis tempore, ubi jam illi sui juris civilium- que munerum sunt capaces. Praeterea in specie etiam de jure ma- trum, circa impuberem aetatem peculiari, notare est, eis curam tu-

(a) pr. Et. r. d. pupill. subst. t. ff. Et C. rod. (b) §. 1. J. d. t. l. 9. C. de imp. Et al. subst. (c) l. 2. §. 1. d. R. J. l. 2. §. 1. d. jur. immu. junct. l. 21. §. 6. ad municip. (d) per l. 9. de bis qui sui vel. al. jur. sunt. (e) l. 3. de legit. pa- rent. tut. t. J. d. leg. par. tut. (f) §. 3. J. d. tutel. t. ff. Et C. de testam. tut. (g) §. 5. J. d. t. t. ff. d. co- firmat. tut. (h) §. 9. J. de inutil. stipul. l. ult. §. 2. d. V. O. (i) t. de ad- mist. tut.

telarem impuberum filiorum suorum, etsi virile munus aliàs tutela sit, ante alios tamen propinquos, permitti; modò præstanda præstent, h. e. secundis nuptiis & SCti Vellejani privilegio renuncient (a). & ubi de loco educationis pupilli quæritur, nulli magis quàm matri hanc jure committi, modò non prægnans quædam ratio diversum svadeat (b); imò, circa ipsam tutelam post mortem suam liberis constituendam, matribus non parum facultatis reperiri indultum; dum factà circa dispositionem ejus inquisitione, si de cætero paritas rei invenitur, ipsius voluntas aliorum juri præferatur (c). Taceo jus disciplinæ & reliqua, quæ utriq; parenti in minorenni hæc liberorum ætate, secundùm naturam videntur modò liberiori competere. Item quod ipsa hæc parentalis potestas, casu ubi mortalitate parentes citius liberis abstrahuntur, in tutoribus quasi continuata appareat, scilicet juxta Imp. (d) *Impuberes in tutela esse, naturali juri conveniens est, ut is qui perfecta ætatis non sit*, (idem Arist. idem Grotio pro patrio in hos ætate jure ut ante dictum, fundamentum aliquod primum est) *alterius tutela regatur*. Neq; verò postremò hic extra oculos forassis ponendum, quod de definita ad tempus pubertatis parentum potestate dictum est; in multis, juxta ulterius continuatam aut casu obviam judicii infirmitatem, sumptim etiam, & naturali & civili ratione, continuationem parilem meritò admittere. Quomodò & emancipatis filiis pater dat tutores (e) item quæ puberibus minoribus 25. annis, tam pater quàm mater, saltem ut legitima, cum, aut sine accuratiori inquisitione, confirmatio accedat (f). Ita nisi fallor, jus disciplinæ in stolidiores liberorum manebit diutius fustigatorium aut aliàs arbitrarii modum. De continuanda tutela, sub nomine ac modo curæ, Imp. (g) *Mæjæ l. 40. §. 11. sculi, ait, puberes & femina viri potentes, usq; ad vicesimum quintum annum completum curatores accipiunt: quia licet puberes sint, adhuc tamen hujus ætatis sunt*, (not. causam, quare & hic potestatem aliam admittere convenit) *ut sua negotia sibi non possint*, cui rei ista tandem effectus necessitatis manet, *ut etiam invitæ adolescentæ in litem (forenses) curatores accipiant* (h). Pertinet, quod plenior pubertas (i); jus exundi è tutela (k), sumendi prætextam (l), alio atq; alio provectiori tempore civiliter definitum observemus.

III. Quod

III. *Quod tertium attinet tempus* (de secundo autem ultimo dicitur loco) quò filius non subjectus amplius, aut ut pars coherens familiae paterna est; sed in omnibus *ἀνεξέσσι*, suiq; juris est; in hoc utique amplior illa atq;ve imperiosior potestas patria locum sibi naturaliter vindicare non potest, nec civiliter solet. quippe cum natura & familiae huc stringens ratio cessare soleat; Naturae; dum causam strictioris illius addictionis, h. e. iudicii infirmitatem è subjecto paulatim remotum, facultatemq;e dominantis similem, prudentiam videl. sibi aliisque prospiciendi, eidem supponit: Familia; quia hujus pars non est amplius, eoq;ve nec in hujus aut ministerium aut sinem potestati familiari, eò modò, quò dum filius familiae adhuc erat, addictus est. Antequam ad potestatem & officia in hoc secundo tempore superantia consideratio separariatur protrahi, videtur praevideri velle terminus, à quò hoc ipsum tempus incipiat errore: & quò datò, hactenus filius familiae à familia illa separatus, strictiori illà familiari potestate exemptus, & sui juris, quod dicunt, esse incipiat? Naturaliter quidem videtur filius eò ipso, quò ad prudentiam facultatemq;e sibi prospiciendi, sua curandi, propriamq;ve familiam constituendi, fovendiq;ve excreverit, lucram cum potestate familiari in quà degit obire, & ad liberationem ab eà emergere, nempe huc, ipsum jus naturalis propagationis & ampliandae universalioris societatis, in quà degit illa familia; eum videtur protrahere, & natura, facultatem sibi sufficientem illi concedens, propellere. Ita tamen ut vicissim aequitatis videatur, uti quamdiu communi focò utatur, familiae pristinae beneficio sustentetur, vel etiam bonae competentis eum gratia capitis illius dimissus nondum sit, nec dum dominatu illius penitus possit exiisse videri; magis, quod hactenus quasi continuatò utrinque consensu videatur subligari ad mansionem, usque dum, & quarat, & obtineat, amicabilem, si fieri potest, vel saltem ex a quo non denegandum abitum, & ad propria digressionem. Unde ad hoc videtur primum ultro fluere; naturaliter filium videri è paterna familia ejusq; strictiori potestate convenientissimè exiisse, ubi, filio jam factò sibi sufficiente, utrinque in id consentiatur, ut impostorū is suus sit, suasq;ve res sibi separatim ab hac familia habeat; dico utrinque; namq; nec bene habitus, morosè invitòq; familiae

capite, ad abitum debebat proſilire; nec ipſe viciffim invitus ultra culpã ſuam, hæcenus & filius & de familia meritis, ex parte etiam à natura eidem in præſens & futurum deſtinatus dominus, temerè abjici poterat. Quibus ex parte adſtipulantur jura, quæ, *Non potèſt, dicunt, filius qui eſt in poteſtate patris, ullò penè modò compellere eum, ne ſit in poteſtate (a)*. Et iterum: *Si à patre qui dantur adoptio-nem, in his utriuſq; arbitrium ſpectandum eſt, vel conſentiendo vel non cõtradicendo (b)*. Conſenſus autem ille & expreſſus poterit eſſe & tacitus; & tacitus quidem eò faciliore efficaciã, quò in liberationem natura eſt proclivior. Non temerè autem promptior hujus utrinque dabitur interpretatio, quàm ubi conſentiente aut ſcienter con-nivente patre, in tales actus procedat filius, qui in novæ familiæ conſtitutionem rectã tendunt, veluti ſi uxorem eat ducere, aut etiam domicilium ſibi ſeorſim inhabitandum, & ſuam ſibi peculia-rem familiam, relictis paternis rationibus negotiisque, curandam inſtituit. Et ita maximè naturaliter, in ſtatu *diverſarum* videbitur tranſiſſe filius familias vivo parente; Quod præter eſt, non temerè erit, quin civilem aut poſſitivam rationem aliam admixtam concurrentemque habeat: veluti ubi captivitate, ſervitute, depor-tatione (c), itemque propter inhumanitatem parentis (d), ſuaque aliqua propria eminente dignitate (e) gentium jure romanisque legibus fortè is eò proceſſit. Emancipationem Romanorum, ut communiffimam, ita modo illi naturali communi proximam di-xeris. Et ita quidem hocce tertium tempus conſtitutionem ſui vi-detur obtinere; Quæ autem in hoc ipſo ratio poteſtatis parentalis ſuper eſt, ni fallor, patere poteſt, officio perſpecto filiali.

(a) l. 31. de ad-
opt. S. f. J.
quib. mod.
patr. poteſt.
ſolv. (b) l. 5. de
adopt.

(c) S. 1. 3. 5. J.
quib. mod. juſ-
patr. pot. ſolv.
(d) S. 4. d. 1. l.
S. C. d. Coff.
(e) S. 6. & ſeqq
J. d. t.

(f) d. cap. 5.
n. 6.

(g) l. 2. d. juſt.
& J. (b) l. 9. d.
obſeq. parent.
(i) l. 6. de in-
juſ voc.

IV. Officium liberorum in hoc etiam ſtatu utique ſemper pietatis ac obſervantiæ debium, cum Grotio (f) dixeris, nempe, quia ſemper ratio maximi accepti beneficii à parentibus ſuper eſt, ſemper verum manet, ab his genitum, hos parentes eſſe; ſemper quoque obtinebit valor legis: *honora patrem & matrem*. Et illius: *Veluti erga Deum religio eſt, ut parentibus atq; patriæ pareamus (g)*. Item: *Filius ſemper honeſta ac ſancta perſona patris videri debet (b)*. Una eſt omnibus parentibus ſervanda reverentia (i). Conſiſtit autem hic honor, hoc obſequium ſeu gratitudo liberorum in parentes tum in-

arcta

arcta obligatione, ut ne quâ molestiâ aut incommodô eos afficiant; tum ut reapse iis præstent reverentiam, auxilium, ubi indigent, re & operâ. Excolit hoc caput imprimis quoque; iustitia romana. Priorem partem strenuè vetando, posteriorem jubendo juvans, & toties multisque expressis casibus utramque severâ sanctione communiens. Ita: *Si filius matrem aut patrem, quos venerari oportet, contumacia afficit, vel impias manus eis inferat, præfectus urbis delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo ejus vindicabat* (a). *Indignus militia judicabatur, qui patrem & matrem, à quibus se educatum dixerit maleficos appellasset* (b). *Honori parentum tribuendum est, ut ne famose actiones adversus eos dentur, nec hæc quidem quæ doli vel fraudis habent mentionem* (c); veluti *de dolo, aut injuriarum, aut servi corrupti, aut similes*, licet jure famosæ non sint, modo tales, *ut condemnati re ipsa & opinione hominum, non facile effugiant infamiam notam* (d). quod deinde adversus hos, neque exceptio doli, neque alia quædam, quæ parentum opinionem apud bonos mores fugillet, competere possit (e): sed si quid tandem controversiæ judicialis cum iis incidit, *ne ex dolo suo lucrentur in factum verbis temperanda actio itemque exceptio sit* (f). quod *deserentes jurjurandum de calumnia non jurent* (g): quod sine venia ac injus prætoris ne in jus quidem ob aliquam causam eos vocare liceat, sub animadversione 50. aureorum (h). Pertinet huc, & quidem imprimis ad residuum potestatis patrie illa indulta parentibus vindicta, quæ ob plurimas neglecti officii ingratitudeque causas, novissimè ad certum numerum à Justiniano redactas (i), à successione sua eos excludere atque exhæredes facere valent. quæ liberos hosce, puta è strictiori potestate suâ dimissos, contumaces, qui sese vel acerbitate convicii, vel cujuscunque atrocis injuriæ dolore pulsassent, emancipatione rescissa, damnò libertatis immeritæ lege Imp. multare permittuntur (k). Alimentorum mutuû debitum, etiam à parte liberorû, naturale agnoscunt periti; id ad modû facultatum determinant, & necessitate captionis pignorum distractionisque eorundem muniant (l). Itemque hæreditatem aliquam in bonis liberorû prius defunctorum ipsis parentibus constituunt (m). Non possum quin hæc claudam & complectar dicto Ecclesiastici: *Ne gloriæ iniquitica in contumelia patris tui: & non contristes sum-*

(a) l. 1. §. 2. de obseq. par. præf. (b) d. l. §. 3. (c) l. 2. §. 5. inf. d. r. (d) d. l. 2. 6. 7. eod. (e) d. l. 7. §. 1. eod. l. 4. §. 16. d. dol. mal. & met. caus. except. (f) l. 11. in fin. & seq. d. dol. mal. d. l. 4. 16. d. dol. except. (g) d. l. 7. §. 3. d. obseq. par. (h) l. 4. §. 5. 6. 13. junct. l. 12. 24. de in jus voc. (i) N. 115. c. 3. (k) l. un. C. d. ingrat. liber (l) l. 4. §. 5. de agnoscend. & alend. lib. (m) l. 7. unde lib. l. 15. de inoffic. test. N. 115. c. 4. N. 118. c. 2. (n) cap. 3. v. 12. & seq.

in vita

in vita illius: & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernes eum in virtute tua: elemosyna enim patris non erit in oblivione. Tanquam blasphemus est, qui derelinquit patrem: & est maledictus à Deo, qui exasperat matrem. Sunt hæc & hujusmodi quæ in tertium usq; protenduntur tempus: itemq; in præcedentibus radicem simul & causam filialis officii patriiq; fovent juris.

V. Habet verò & *medium tempus*, puta, quò & adultior iam menteq; valentior, & tamen in familia, sacrisq; paternis adhuc constitutus est filius, & naturali & civili jure, sua quædam in plurimis insignia momenta propria. Nempe, quoniam beneficio acceptæ vitæ, jam nutritionis, ac multum molestæ sumptuosæq; educationis quoq; beneficium à parte parentum accessit, nullâ contra aut minima compensatione à parte liberorum his exhibitâ, ratio naturalis videtur exigere, uti, dum nunc posse incipiunt, familiæ & imprimis in ea illis, à quibus quorumve curâ ac auspiciò talia benefacta habent accepta, qui quidem ipsi sunt parentes, qualicunq; opellâ suâ, pro viribus servire, tisdemq; inservire, incipiant, aut saltem promptum obsequium illorum æquis atq; honestis jussis placitisq; filii præstent. Idemq; ab hisce obtinere, exigere, jus fasq; erit parentibus, ex potestate, hujus obsequii ergò, parentibus naturaliter in illos competente; utrisq; aliqua, magis autem insigni, per prærogativam, quam præ uxore, & majorem etiam, quam ipsa hæc, præ filio habet, patri. Et ita res fortassis in genere considerata ambiguitate vacat. Quam ubi in speciebus consideres, ac quærere incipias, quosusq; ergò potestas illa & ad quænam obsequia extendenda sit, nescio, an in omnibus compendiosè illa definire æqvè facile sit: nempè & cupiditati ac severitati paternæ indulgendum non nihil, nec tamen nimium tyrannidis admittendum: Obsequium à filio multa promptitudine ac necessitate præstandum, nec tamen ad servilem conditionem, prorsus trahendum duxeris; difficile habiturus inventu, quomodo hosce scopulos utrinq; in definienda castigandi, abdicandi, usurpandiq; potestate evitare valeas. Ni fallor, potius quam ipse definias singula, specimen quoddam prudentiæ antiq; desiderabis, amplexurus præ omnibus illud, quod ex cultura romanorum potest

potest suppeditari : utpote cui ita hoc patriæ potestatis *quale* receptum ordinatumque jus est, ut suis civibus tanquam aliquod *proprium* *male* id ausit adferere (A). Si quis autem hanc potestatem patriam juxta quam romanis moribus esset recepta, ad tempora istius reipub. cupiat exigere, primitus in genere videtur monendus, eam in plerisque spectibus rigidioribus quam succedaneis extitisse annis. Deinde verò, si ad generaliora sua capita eam velis redigere, pleraque omnia hujusdem ad tria videbuntur referri posse, ad eam nimirum potestatem, quæ coercendi, eam quæ usurpandi liberorum est, & denique eam, quæ liberior eisdem consulendi facultas est.

(A) S. 2. J. d. pat. pot. l. 3. 8. de his qui sunt vel. ad. jur. sunt.

VI. Rigorem coercendi seu castigandi liberos, (de hoc præmittendum, quia præprimis insignis inibi patria potestas) patri competentem, tanquam ex antiquissima lege Romuli, Dionysius Halicarnassæus (b). sequenti describit modo : *Omnis, inquam, potestas patri data in liberos, id est, toto vitæ tempore, sive in carcerem eos detruderet, sive plagis cadere, sive vinctos ablegare ad rusticæ opera, sive necare liberes. Et si filius gesserit remp. et si magi stratus gesserit maximos, et si studiis erga rempub. sit promeritus.* In quibus illud *necare*, sive potestas illa vitæ & necis, quam dicunt, imprimis eminent, cujus etiam in legibus nostris aliquam adhuc mentionem fieri videas (c). ejusque severitatis exempla non pauca apud romanos edita, Dionysii Halicarn. Livius, Valerius Maximus & alii suggerunt. Et durasse quidem eandem etiam ad confinia usque reipub. & Monarchiæ Imperatoriæ, argumento est lex Pompeja de patricidis (d). sive à Corn. Sylla, sive à Pompejo M. lata illa sit, dum *omisso patre*, matrem tantum, quæ filium filiamve ; & avum, qui nepotem occiderit ; poena legis Cornel. de sicariis afficit. Cæterum, post tamen observare licet, etiam ab Augusti usque temporibus rem mitigari cœpisse, in valescente adversus nimium istam rigorem regula, quæ : *Patriam potestatem in pietate debere non in atrocitate consistere* (e) aiebat. Unde etiam de Augusto Svetonius (f) notare incipit, quod is equitem romanum quendam, quod duobus filiis causa detrectandi sacramentum pollices amputasset, cum bonis hastæ subjecerit ; testaturque de eodem (g) Seneca, quod alium quendam patricidam rele-

(b) lib. a. hist.

(c) l. 11. d. lib. et post b. l. 5. C. d. patr. potest.

(d) l. 1. ibid.

(e) l. 5. de L. pomp. de patricid. (f) in Octavio c. 24. (g) lib. 1. de Clemen. c. 15.

parent. qui
manumiss. sit.
(b) l. i. d. r. l. fin
Cunde lib.
(c) l. 5. d. l.
Pōp. de Par.
ricid. (d) l. 3.
C. d. pat. pot.
(e) l. 9. §. 3. de
offic. proconf.
(f) d. l. 3. C. de
patr. potest.
(g) l. 2. ad L.
Corn. d. ficar.
(h) l. un. C. de
his qui parēt.
vel filioccid.
(i) art. 131. &
seqq. (k) art.
132. 133. vide
Wesemb. in π.
ad L. Cor. de
ficar. n. 7. (l) r.
C. d. expos. in-
fā. (m) Deut.
21. x. 8. (n) l. 5.
de parricid. l.
3. C. d. patr.
pot. (o) l. 20. 21.
& seq. ad L.
Jul. d. adult.
(p) arg. l. 3. C.
d. pat. pot. l. 1.
& 2. C. de e-
mēd. propinq.
(q) per l. 13. §. 1
li. 4. d. of. pra.

gare fecerit. Divus Trajanus filium quem malè pater, contra pietatem
afflicto, coegit emancipare; quò postea defuncto pater ut manumissor
honorum possessionem sibi competere dicebat, sed consilii Neraii Prisci &
Aristonis, propter necessitatem solvenda pietatis (patria potestatis) dene-
gata est (a). Iteus ac jure factum fuisset, si ultro eum emancipasset
(b). Divus Hadrianus fertur, cum in venatione filium suum quidam
necavisse, qui novercam adulterabat, in insulam eum deportasse: quod la-
tronis magis quam patris jure eum interfecerit (c). Res hæc ita tan-
dem temperata fuit, ut aliqua quidem castigandi filium in potesta-
te patri privata relinqueretur facultas (d); si autem acriori opus es-
set remediò, magistratui eum is offerret, qui ei comminaretur,
eundemque terreret; (e) vel etiam, si major appareret contumacia,
aut commissi malignitas, quam ut minis emendari aut etiã condo-
nari posse, sententiam juxta arbitrium ac petitum patri diceret (f).
neque enim ullò modò occidere inauditum filium permissum pa-
tri amplius erat (g). quoniam in novissimo jure æquè ac filii parricidæ, pa-
rentes, qui filiorum fata præpararent, parricidii poenã puniri jussi
sunt. (h) Id quod imitatur in novissimis nostris, Carolina constitu-
tio criminalis pariter gravissima supplicia infligens omnibus (i).
animadvertens quòque peculiariter in eos, qui abortum præcu-
rant, quique liberos exponunt (k), quia tamen in re, etiam antiqua
Romuli permissio, romanis etiam ipsis jam ante quoque correctæ
fuit (l). Et hæc quidem, opinor, temperies, siquã ad necem usque
filii, ut ut contumacis, patri privata castigatio procedere non li-
ceat; sed si quia majori severitati reus is sit, magistratum adire opus
habeat) naturali rationi & statui familiæ, quo sub civili inspectione
sita illa est, multum est conveniens; prout tale quid etiam divina
Hebræorum lege (m), in casu enormis contumaciæ filiorum deci-
sum videre est. Tametsi interea naturalis indulgentiæ esse, nõ pro-
sus negarem, aliquantò remissius in patrẽ animadverti, si fortè ju-
sta indignatione percitus, gravius quid in filium admiserit (n). Cui
casui etiam diserte impunitatem reservatam videas, si filiam in ad-
ulterio dprehendit pater & occidit (o): Item si animo paternè ca-
stigandi (p) ræce, quod impunè proflus id ei reputetur, si furora a-
gissatus tale in liberos commiserit (q).

fid l. 12. ad L. Corn. de ficar. l. 9. §. 2. ad L. Pomp. de parricid.

VII. Ad coercendi jus patrium spectasse etiam aliquomodo videtur, potestas veterum *abdicandi* filios, h. e. à familia alienandi (a), quâ abdicatione id inferebatur, *ut ab omnibus paternis bonis et sent hi exclusi, ita ut nec à vivo nec à defuncto quicquam sperare poterant, nullaq; eis esset participatio sacrorum aliorumq; jurium familiarium* (b). Cujus ritum Plato describit (c). *Patres inqviens filium per precationem coram omnibus abdicant, ne amplius secundum legem sit filius.* Causa antiquis Romanorum moribus non videntur adeo fuisse certæ, quin plurimum hic arbitrio patrum esset relictum. Exempla adfert Seneca (d) Valerius Max. (e) alii. Cæterum & hæc ab æquo facile vacillans severitas patrum, post, lege Impp. interdicta sublataque est (f) in tantum, ut ne emancipatione, actu alias, modòque legitimo, invitos à familia alienare possent (g). Tametsi quoad filios immorigeros, sive pars, sive vestigium ejus abdicandi potestatis hodieque videtur nobis supersse in exheredatione, parentibus ob certas ingratitudeis causas permisa (h). Redundare quoque in modum coercendæ libidinis filiorum videtur illa nuptias eorum impediendi facultas, per negationem consensus, filiis familias necessarii ad hoc ut nuptiæ sint legitimæ. (i)

VIII. Quandam dominici rigoris filiorum *usurpandi* facultatem præbet illa quoque, quâ patribus indultum erat, filios in modum servorum vendere, oppignorare, licentia, ab initio rei romanæ liberior; prout de usu hoc colligi videtur ex illo, ab iatimior antiquitate descendente, modo emancipandi filios per imaginarias ternas venditiones (k); post autem & ipsa restricta ita, ut citra maximam necessitatem neutiquam vel alienare vel oppignorare illis hos amplius liceret (l); etiam creditore, qui sciens tales pignori acciperet, relegatione plectendò (m); Et necessitate insuper, quâ id indulgeatur, ad casum nimix paupertatis victusque indigentix restricta; cum hac præterea cautione, *ut liceat ipsi qui vendidit, vel qui alienatus est, aut cuilibet alii, ad ingenuitatem eum propriam repetere: modo si aut pretium offerat, quod potest valere, aut mancipium pro ejusmodi præstet* (n). notabilis est svaivis tum hac Constantini lege consonantia Mosaicæ, quoad filiam (o). Cognata facultati

(a) l. 2. C. d. patr. qui fil. dis. (b) Exod. 21. v. 7. Neb. 5.

(a) *§. fin. J. de vendendi liberos*, fuit potestas eos noxæ dedendi, quam veteres in
max. a. a. l. i. (b) *filia familiarum masculis & feminis admiscere: nova autem hominum*
per l. i. §. 2. de conversatio, ut asperam nimis rectè respiciendam esse existimatis, & ut ab
R. V. r. ff. d. lib. usu communi pensus recederet (a). Consequens autem aliquod isti
exhib. tit. de dominicæ potestati, antiquitùs videtur fuisse ratio vindicationis si-
agnosc. & al. lib. iii, tanquam rei familiaris, ex jure Quiritum, cujus mentionem
lib. (c) per l. i. facit Ulpian. l. i. §. 2. d. R. V. cui quidem posterior cultior ætas inter-
§. 5. d. pec. l. i. dicta, v. g. de liberis exhibendis, præjudicia, cognitionemq; præto-
§. 4. & seq. d. riam videtur substituere voluisse. (b)
trib. a. l. (d) l. IX. Cum multo fructu olim fuit hodieqve est, ad hoc genus
29. d. acquir. pertinet, potestas acquirendi per filios, in hoc etiam antiquitus ser-
hered. add. l. vili conditioni quam simillimos; unde etiam quæ hoc respectu de
38. l. §. 17. l. 9. l. his qui in potestate sunt, dicuntur in ll. nostris communiter de ser-
38. l. 62. d. V. S. vis ac filiis soleant intelligi simul (c). uti fit in specie, quæ Jctò pla-
 (e) *§. 1. J. per cet (d)*, quotiens acquiritur per aliquam hæreditas vel quid aliud, ejus cu-
quas person. jus quis in potestate est, confessim acquiri ei cujus in potestate est. In spe-
ciis, acquir. cie autem de liberis Justiniani est (e): Igitur liberi vestri utriusq; sexus,
 (f) *d. §. 1. t. i. quas in potestate habeatis, olim quidem quicquid ad eos pervenerat, hoc pa-*
d. cast. pecul. rentibus suis acquirebant sine ulla distinctione. Et hoc ita, præterquam,
 (g) *l. 6. C. d. b. quod de castrensibus jam antiquior quoque exemptio quædam ob-*
q. a. lib. s. t. d. tinuerat (f); donec Justiniano imprimis illa resedit humanitas, ut
hon. mater. inter profectitia & adventitia liberorù in potestate, bona, propri-
 (h) *l. i. d. cast. etatem itemqve ac usum fructum, & aliis in super particularioribus*
pec. d. l. C. cod. modis distingueret (g); statuens, ut impolterum, *castrensi peculio*,
 (i) *l. fin. C. d. in h. e. bonis quæ filius familias occasione militia acquisivit, non acquiritur*
off. test. l. 2. ad nisi militasset (h), quasi castrense, quod est id, quod cujusq; muneris
SC. Maced. l. ministeriive publ. occasione cui obvenerit, jure par sit; videlicet
 (j) *pr. d. b. q. a. ut liberè & citra interpellationem patris filius familias circa id dis-*
lib. (k) l. 9. & ponere valeat, (i) patri nullo jure in utroqve hoc peculio relicto,
19. ff. d. cast. præterquam quod post mortem filii, ubi nulla alia dispositio circa
pec. l. i. C. cod. id reperitur, jure peculii id occupet (k); & forte etiã vivo filio cum
 (l) *d. l. 9. 18. pr. effectu de eo disposuisse permittatur, quatenus filii dispositioni-*
l. 20. cod. (m) bus non contrahitur (l). *Profectitium* verò peculium h. e. pecunia
 §. 1. J. per quæ ex substantia patris ad filium quasi profecta, (m) v. g. à patre ei
 quas pers. cu- donata, statuit idem legislator, ut secundum antiquam observatio-
 19, acquir. nem

nem totum parentis maneat, patrique quicquid filio ex hoc tanquam ex re ejusdem ulterius obveniat, acquiratur (a). ex quo porro patris in hoc peculio domini ratio est, ut, licet ex indultu concedentis patris negotiari in eò filius, contrahere nempe, obligare, & obligari (b) possit, emancipatus etiam id non expressè ademptum retineat (c). uti etiam fieri permittitur, si bona paterna publicari accidit (d); alienare (e) tamen id ipsum, donare vel inter vivos vel mortis causa (f), donandi causa pacisci (g), pignori obligare pro debito alius (h), testari de eo (i) citra specialem consensum patris non possit; quin mortuò patre in divisione hereditatis id teneatur conferre (k), mortuò autem ipso filio, pater id jure peculii h. e. tanquam aliquod suum & quod quasi nunquam ex substantia ejus profectum fuerat occupet (l). qui proinde etiam ratione contractuum à filio in hoc celebratorum, tanquam principalis negotii domini actione peculii convenitur (m). Atque ita ferè de castrensi & profectio peculii filiorum familias prudentes; illud de filii, hoc patris, absolutiori potestati ac juri penè totum vindicantes.

(a) l. 1. §. 1. de pecul. (b) d. l. 1. §. 1. quæ res pign. oblig. (i) in fin. pr. §. quibus non est permitt. facere testament. l. pen. & ult. C. qui test. facere poss. (k) l. 13. C. de collat. l. 20. cod. add. l. 38. d. condit. in deb. (l) per l. 2. §. 9. de castren. pecul. (m) l. 1. §. 1. de pecul.

X. Mediam autem interea viam, ferè iniri videas, in Adventitiis h. e. iis pecuniis, quæ filio familias, non ex substantia patris, aut occasione militiæ aliusve publ. functionis, sed alia ratione extrinsecus obveniunt; veluti si quæ suis laboribus aut prosperâ fortuna alia ei accesserunt, liberaliter forte donata, materna aut materni generis bona, ex lucro dotali obvenientia & si quæ sunt ejusmodi reliqua (n). scil. in his legislatorum cauta æquitas proprietatem ab usufructu distinguens, (cæteris pari modò se habentibus,) illam filio hanc patri permittit (o). effectu à parte filii, quod is defuncto patre eas peculiare pecunias habeat præcipuas, nec proinde in communem hæreditatem, sicut alias profectivas oportet, conferre teneatur (p); idemq; prius defunctus illud suum proprietatis dominium ad hæredes propinquiores transmittat (q). Et hinc porro, quod pater nec alienare nec obligare hæc bona adventitia

(a) d. l. 6. pr. C. de bõ. quæ lib. l. 13. C. d. colla. §. 1. §. per qu. person. cuiq. acq. (b) per l. 57. de judic. l. ult. §. 20. d. V. O. §. 6. §. d. inut. stip. l. 29. de ob. & act. (c) l. 31. §. 2. d. donat. (d) l. 3. §. 4. in fin. d. minor (e) l. 2. C. d. castren. pec. (f) l. 1. §. 1. quæ res pign. oblig. l. 7. pr. de donat. l. 25. §. 1. de don. caus. mort. (n) §. 1. §. per qu. pers. cuiq. acq. l. 1. §. 5. 6. C. d. bõ. quæ lib. l. 1. C. de bõ. matern. (o) dist. 23. lib. (p) l. 2. in fin. de bõ. mater. l. fin. C. d. colla. (q) l. fin. C. de mun. de manumiss.

(a) l. 2 C. d. bō
 mat. l. 4. l. fin.
 S. 5. C. d. bon.
 q. lib. (b) d. l.
 fin. §. 4. & 5.
 (c) l. 1. in fin. d.
 bō. mat. aut b.
 nisi cod. ex N.
 22. c. 24. jurg.
 l. 4. C. d. bon.
 q. a lib. (d) l. 1.
 2. C. d. bon.
 mat. l. fin. §. 4
 in fin. C. d. bō.
 q. a lib. (e) l.
 fin. §. 4. 5. d. t.
 (f) d. §. 5. post
 med. (g) d. l.
 ult. §. 3. C. de
 bō. q. a lib. pr.
 J. per quas
 pers. nob. obl.
 acquir. (h) l.
 10. 23. de adm.
 tut. §. 39. J. d.
 R. D. (i) per
 text. supr. all.
 tit. imprim.
 d. bō. q. a lib.
 & d. bō. mat.
 (k) d. l. 6. §. 3.
 C. d. bon. q. a
 lib. §. 2. J. per
 quas pers. (l) l.
 3. pr. d. bon.
 mat.

possit (a), nisi forte ob æ alienum ex his bonis exsolvendum lega-
 tave; aut quia res quædam ex iis servando servari non possunt, aut
 alias onerosæ corpori bonorum sint (b). jure vindicandi filiis com-
 petente, si contra fuit factum, nullâque iis præscriptione obstante,
 nisi 30. annorum, ex quò puberes & suæ potestatis facti sint, com-
 putandorum (c). Quod denique è converso pater hanc rem pecu-
 liarem probè teneatur administrare, omnemque ejus tuendæ dili-
 gentiam adhibere, ita ut nullò modò proprietates deterior fiat, sed
 integra illibataque bona illa filiis custodiantur serventur (d). quò
 pertinebit, ut mancipia alat, æ alienum acquisitæ forsitan hære-
 ditatis subito dissolvat, nisi usuras de suo præstare velit (e); res oner-
 osas, & quæ servando servari non possunt distrahat, precio isthinc
 redacto, vel in rem vertens vel filiis servans (f); Actiones moveat
 & excipiat (g); summa, omnia in hisce curandis agat, quæ bonus
 paterfamilias in suis assolet; ut alias in similibus universaliter hæc
 & hujusmodi complecti solent juris auctores (h), qui hisce in hac
 specie observatis, filio plurimum putarunt cautum esse. Vicissim
 verò patris competentiam non neglectum iri existimantes: si is ad
 dies vitæ jure quasi potestatis horum peculiarium bonorum usum-
 fructum habeat, cum plena rei administrandæ facultate, etiam
 dum ad secundas nuptias transit; excusatus paternam ob reveren-
 tiam à ratiociniis & cautionibus, quæ ab aliis alioquin usufructua-
 riis consueverint exigi (i): si etiam emancipatò à se filio dimidium
 hujus usufructus retineat (k) aut etiam, si, antequam res adveni-
 ret, v. g. antequam mater mortua esset, is emancipatus esset, virilem
 ejus rei usumfructum, quoad ante emancipatos liberòs obtineat.
 (l). Si præterea contra filii proprietarium jus munitus esset, ne is,
 se vivò quicquam ejus rei vel alienare vel obligare valeat (m), neque
 etiam testari de eo possit (n), ut, ipso præmoriante, exclusò patre,
 ad alios extraneos pervenire ea bona possint. quin ipsi potiùs pa-
 renti, jure peculii ejusque familiæ maneant (o). cum hoc præterea
 ex jure peculii, si eò accipit, beneficiò, ut ratione æris alieni eis in-
 hz-

(m) d. l. fin. C. d. bon. q. a lib. l. 3. d. pat. pot. (n) d. l. 1. §. 11. C. qui test. fac.
 pos. (o) per l. 9. l. 19. §. 3. d. cast. pec. l. 1. §. 22. d. collat. l. 5. C. d. infirm. pæn. ca-
 libat. l. 1. §. 22. d. collat.

hærentis non nisi peculiatus obligetur (a), contra quam fieret, si simpliciter ut hæres illa acciperet (b). Et hæc quidem ita, nisi peculiaris illi, dispositio in contrarium iis deroget, uti fit in casibus, ubi v. g. cum conditione, ne pater usufructum habeat, relicta res est (c). si cõmuniter cum patre lucratæ hereditatis res est (d). ubi ipse usufructum remisit (e). Quid juris utriusque sit, si circa acquisitionem hujusmodi peculii, dissentiant pater & filius, quid item filio, si pater in acquirendo circumveniat, videre licet à Justiniano ordinatum (f).

XI. Facultas denique filiis peculiari jure modoque consulendi, in pluribus quoque consistit, dum competente consideratione ac modo, huc sunt trahenda: ipsa coercitio, consensus provida ad nuptas, vindictio, peculii adventitii administratio, testamenti factio, pupillaris itemque exemplaris substitutio, tutoris datio & familia, quorum plerorumque quia jam in præcedentibus fontes indicati sunt, ea amplius commemorare erit extra pretium operæ. Verum quia hætenus plurimum à parte potestatis paternæ, præ ad officium filiale directam velificati sumus, è re videri potest, uti velis versus ad jus liberorum redemergentes frontem ad officium paternum quoque non nihil dirigamus. Cæterum, quia longitudinem ævoris primò cursu ferè emens atque ita utrumque simul latus transgressi sumus, fortassis hic quoque parum laboris nobis superest pertingendi portum. Scilicet & tenuior facultas filii erga parentes est, quam ut vel nomen potestatis vulgò mereatur, nec dubium est, longè minùs ligamenti habere paternum quam filiale officium.

XII. Quid paternæ curæ, circa bona filii adventitia, civilis requirat æquitas, id juxta hoc lictus constituti, proximè simul observavimus; de coetero naturalis simul ac civilis competentia esse, hæud quisquam facile ambiget, ut potestatis est, ita & ad officium parentum pertinere, uti filiorum educationi probè studeant, ut operis ac facultatibus pro posse eos juvent, itemque coarceant, moresque eorum sub provida censura habeant, utpote ad hoc à natura ipsa constituti, per indicium iis implantari amoris erga liberos, prævalentis prudentia; & quod denique omne penè perfectius animal

(a) per l. 4. §. 1. quod cum eo qui in alie. potest. (b) per §. 5. d. hered. qualis & differ. (c) aut. excipiat. C. d. bon. que lib. (d) aut. ite eod. l. fin. pr. §. 1. 2. & d. C. d. bõ. qua lib. (e) l. 6. §. 2. d. 2. (f) l. fin. pr. §. 1. 2. & 6. C. de bon. qua lib.

animal sui simile à se genitum, usque quò sibi ipsi hoc prospicere non potest, primà curà juvare cernimus. Fluit omninò ex hac ju-

- (a) *t. t. d. agn. & alend. lib.* stitià, quandò, non minùs ac liberi parentes, parentes vicissim liberos agnoscere atque alere nostris jubentur (a). *Si quis suorum, maxime domesticorum curam non habet: fidem negavit & est infideli deterior: Enunciatum est divi Pauli (b) præprimis liberos in suorum domesticorum numero habituri. Necare videtur ait: (c) ex naturali lumine, divino isti viro cognomine geminus Jctus, non tantum is qui partum perforat, sed & is qui abjicit, & qui alimoniam denegat, & is qui publicis locis misericordia causa exponit quam ipse non habet.* Ulpiani cura est (d), id debiti indefinitè ad omnis generis liberos applicare, non habitò respectu, in potestate ne sint parentum annon sint, naturalesne an legitimi sint. *Magis putans, etiam si non sint liberi in potestate, alendos à parentibus: & vicemutua hoc alere parentes debere; remque extendens ad omnes, qui parentum & liberorum loco sibi sunt invicem, etiam matrem cogendam censet, vulgo quasitos quos, liberos alere & avum maternum (e) judicans hanc rem ex equitate descendere charitate, & sanguinis.* Porro judicis esse autumans, ut si quis ex his alere detrectet, pro modo facultatum alimentum consistueret, respecturi ad necessitates, ad aegritudines illorum, qui indigent, & si necdum præstentur pignoribus captis & distructis coget eos sententia satisfacere. Quid Justinianum moverit, quò circa liberos ex nefaridò complexu natos eò severitatis processerit (f) ut etiam à patre eos ali vetuerit, non satis expeditum est. licet reliqua fortè, quibus etiam jure naturalium, hoc est, ex concubina natorum liberorum, ibidem eos privarit, tolerari possint: exemplò, quò alias divinò humandòque jurè non absolum profusus est, per enormia nimis delicta parentum, liberos etiam gravari (g). Sanè occasionem severitate illa suà dedit Imp. ut elementiosem se ostenderet Clemens Papa III. quando sollicitudinis esse voluit, ut uterq; hujusmodi parens liberis suis, secundùm quò eis suppetunt facultates, necessaria subministrarent (h).
- (a) *t. t. d. agn. & alend. lib.*
 (b) *l. 4. d. agn. & alend. lib.*
 (c) *l. 5. d. agn. & alend. lib.*
 (d) *l. 5. cod.*
 (e) *§. 2. & seqq. §. 10. d. 1.*
 (f) *auth. ex complex. C. d. incest. & inut. nupt. ex Nov. 89. c. 15.*
 (g) *Exod. 20. l. 5. C. ad L. Jul. Majest.*
 (h) *c. 5. X. de matr. quam poll. per ad- ult.*

XIII. Nec verò alimenta tantum indigentibus; sed amplius quid bonorum parentalium liberis naturaliter deberi consensus gentium, ut opinor, evincit; quò maritandæ soboli aliquid in-

novam

novam familiam à parentibus conferri, quò, ut hæredes ipsorum filii existant, receptum est. Ita, *quæ pater filio studiorum causa peragrè degenti subministravit*, donec de animo credendi non constat, in *(a)* *l. 50. famil. hercis. (b) l. 19. C. d. heret. & manich.* pietatem debitam interpretatur J Ctus *(a)*; eoque in rationem portionis, quæ post ex defuncti bonis ad eum pertinebit, computari, æquitate non pati, autumat. Lege Justiniani *(b)* *necessitas imponitur genitoribus, liberòs secundùm vim patrimonii alere: & omnia eis præstare, quæ ad quotidianam vitæ conversationem sufficiant: sed & dotes & antenuptias donationes dare & perscribere in omni casu secundum vires patrimonii.* ea quæ eorum pietatis, vòti & officii alibi jura pronunciant *(c)*; & magistratibus injungunt, ut invitòs ad hæc præstanda cogant *(d)*. De hæreditate liberis competente nec à parentibus adimenda immeritis, ita eleganter Paulus *(e)* *cum ratio naturalis, quæ si lex quædam tacita, liberis parentum hæreditatem addiceret, velut ad debitam successione eos vocando, propter quod & in jure civili suorum hæredum nomen in inditum est, ac ne judicio quidem parentis, nisi meritis de causis, summo veri ab eà successione possunt, & quæ sequuntur.* Causas illas meritas ad quæm numerum restrinxit Justinianus ex lege ejus Novella *(f)* viderè est. ut & pluribus alibi *(g)* ad quam usque portionem, liberis de bonis suis post mortem relictis, non adimendam, in necessitatem absolutam, res jure civili abiit; puta quartam legitimæ, & post trientem bonorum relictorum omnibus, si intra quaternarium numerum consistant, aut semissem, si plures sint. Pertinent ad curam bonorum ad filios pertinentium, officium probè administrandi ipsorum adventitia, quo de paulò ante Disciplinam quod attinet, quæ in sanà doctrinà iis inculcanda, itemque morum regimine & correctione ferè consistit, haud dubio non magis potestatis quàm officii est. Dominus præcepta sua & summam eorum præscribens populo Israëlitico, erunt, subjungit, *(b)* *verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuò: & acies ea filii tuis & loqueris de eis, sedens in domo tuà, & ambulans in itinere: cubitum iturus atque consurgens. & ante: (i) Docebis inquam ea filios & nepotes tuos. Cum doctrina regimen morum conjungit sapiens, correctionemque, una cum attentione ad moderamen, Erudi, inquires, filium tuum dum spes est: ad interfectionem autem ejus ne ponas animam*

(a) l. 50. famil. hercis. (b) l. 19. C. d. heret. & manich.

(c) l. 22. §. pen. ad Treb. l. 7. C. de dot. prom. (d) l. 19. d. rit. nupt. (e) l. 7. C. d. bõ. quæ lib.

(f) l. 15. (g) l. 30. C. d. inof. test. N. 18. c. 1.

(b) Deut. 6. v. 7. (i) c. 4. v. 10. ad. Exc. d. 12. 17.

(a) *Prov. 19. 18*
add. c. 13. 24.
c. 22. 15. c. 1. 8.
 (b) *Eph. 6. 4.*

(c) *d. c. 5. n. 2.*
d. 7. pac. &
bell.
 (d) *de foris.*
Alex. m.

suam (a). Simili modo Apostolus: *Vos patres, dicit, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & admonitione Domini* (b). En quoque, potissima, quæ sunt de officio parentum.

XIV. Libertas potestasque filiorum erga parentes quoque notare erit aliqua, quæ quidem primò collata cum officio parentum factivo, facultas utique erit, omnia quæ patrem filio præstare convenit, ab illo ex æquò poscendi; aut si non præstita debite fuerint neglecti officii eum inculpandi. Imprimis autem notabilis libera liberorum facultas est; quatenus omittendi ac non refragandi sibi, parentum officium amicum habet & per hoc juxta patriam potestatem, quædam quasi genuina jure haud impedita libertas decurrit. Advertit Grotius (c), etiam primâ ætate, ac illò quidem tempore, quò per naturam omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum, filium tamen & filiam capaces domini rerum esse, jure gentium: etsi exercitium ob judicii imperfectionem impediatur; habere, juxta Plutarchum (d), jus *en xñod* licet non *en xñod*. Quare, sicut hinc is porro infert, ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale esse, sed ex quorundam populorum legibus. Planè cum liberi, utcumque nunc judicio imperfecti, ineptique ad omnem rerum administrationem, in ea tamen quasi potentia proxima, nec suo tempore impedienda, per naturam, gentium civiliumque serum usum, constituti sint, (nempe, alia horum, quam servorum ratio, hoc intuitu est,) ut & ipsi novam liberam familiam sibi civilique in quâ degunt societati constituent, haud ipsis invidendum videtur, si pro hoc fine mature propriis quibusdam facultatibus prospiciantur, ipsis à nemine, nec à parentibus adimendis; maxime donec citra rei familiaris horum labore ac fortuna acquisitæ detrimentum id fiat, quod iis benignè aliquid adjiciatur. Quam certè æquitatem nullus dubites, quin etiam perspexerint, intimè, juris nostri attemperatores, quando tantum juris ac libertatis in bonis iis extrinsecus advenientibus, adventitiis, castrensibus ac quasi castrensibus pecuniis, quæ vocant, cum quodam licet admissò temperamento paternæ potestatis, ipsis asseruerunt; prout paulo ante hæc produximus. Nec dicam, hic maximoperè dignum observatu esse, quando in ipsa etiam parentum bona propria liberis.

ris non leves domini effectus illi tribuunt, dum alimoniam iis exinde assignant, parentum jus constringunt, ne illos dispositione quâdam voluntatis ultimâ, à successione penitus excludere valeant; imò dum remedia adhibent, ne vini neglecto omni fine modòque quæsitâ bonâ dilapident maleque iis utantur (a): Sine dubio interesse publicò, quod prætendunt, plurimùm in ipsum interesse liberorum, & qui liberorum locum succedendo subeunt, sese resolvende; his enim non reip. prodigi sua bonâ proximè solent intervertere; utpote qui plerumque, quæ absficiunt, aliis in civitate solent legenda concedere. Admirerè si vis, eò deventum (b), ut hæredes sui hoc est liberi in potestate proximi, vivo quòq; patre quòdammodo domini paternorum bonorum esse existimati sint, quibus continuatio domini eò rem perduceret, ut post mortem patris; quâsi jam olim domini essent, nulla videatur hæreditas esse aut percipi, sed magis liberorum bonorum administrationem illi putentur consequi. Hæc & hujusmodi ad omne supra memoratum tempus pertinebunt, & jure etiam civili effectû pertinere jussa reperies.

XV. De reliquâ liberorum facultate, in statu secundò imprimis (tertius enim ut non adeò indiget, ita primus talium incapax est) dispositiones prudentum haud despiciendas quòque observare licebit: ex quibus Hugo Grotius (c) illud suum legit, quò præterquam, quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent, in cæteris actionibus, liberis *ἐξουσιαν*, id est, facultatem moralem liberius agendi tribuit, modo juxta parentibus complacere studeant; ea tamen debiti erga hos laxitate, ut irritum non temerè fiat, si quid contra factum sit. Prudentes nostri ipsi, filiofamilias puberi, omnis generis negotia, quibus & obliget alios & obligetur ipse, permittunt: *Filiusfamilias* habet Gajus Jctus (d) ex omnibus causis [excipe mutuam (e)] tanquam paterfamilias, obligatur, & ob id agi cum eò tanquam cum paterfamilias potest. Justinianus in hisce filiosfamiliarum servis opponit (f). Ulpianus contractibus & delictis accommodat & in specie procuraturam exprimit (g) alibi (h) ubi statuerat, dare eum procuratorem posse, subjungit. Ipse quòq; *filius procurator dari poterit & ad agendum & ad defendendum*. Omitto maximam ad munera publica filiisfamilias tam liberta-

(a) l. de curat. fur. prod.

(b) l. 11. d. lib. & post. hered. instit. §. 2. de hered. qual. & diff.

(c) d. l. n. 3.

(d) l. 39. d. Ob. & al. & l. fin. §. 2. d. V. O.

(e) l. ad Sct. Macedon.

(f) §. 6. de inutil. stipul. (g) l. 57. de judic.

(h) l. 8. d. procurat.

tem competentem. *Filius familias in publicis causis loco patris familias habetur: veluti ut magistratum gerat, ut tutor detur, ait Pomponius*

(a) l. 9. de his qui sui vel al. jur. sunt. (b) l. 2. ad SC. Macedon. l. 13. ad Trebel. l. 6. pr. quod cuiusq. univers. nota. l. 2. de numer. & honor. pr. J. qui test. tut. dar. pos. l. 7. d. Tutel. l. 21. d. adm. tut. & c. (c) l. J. ff. & C. de adopt. (d) l. pen. C. eod. & passim per hanc materiam. (e) tit. d. gradib. de nupt. de succes. (f) l. 26. C. de rit. nupt. s. C. d. cognat. spirit. (g) i. Tim. s. 1.

(a) applicant quoque alii (b) sed de his satis.

XVI. Non abs re fortassis esset, si quæ ad analogiam sunt paterni filialisque juris potestates atque officia, inter alias, quam quæ naturaliter parentes ac liberi sunt, personas, intercedentes, plenius hic discutere; intellige quæ inter avum, abavum, nepotem, pronepotem & reliquos ascendentes ac descendentes: quæ inter adoptivos patres filiosque sunt talia, quorum hos etiam ut naturales legitimosque liberos, familiæ successionisque jura participes faciunt; (c) illis similem naturalibus parentibus potestatem tribuunt, cum distinctionibus tamen suis locis observatis (d), quæ deinde & qualia hæc intercedant, quos ratione tum cognationis tum affinitatis aliisque de causis parentum & filiorum loco jura habent, veluti vitricum, novercam, privignos, socerum, soerum, generum, filiaque; maritum, uxorem patris adoptivi itemque sponsum parentem, patruum, avunculum, amicum materteram, patruum matrum, & cæteros superiorum tales cum nepotibus, pronepotibus & reliquis ex fratre sororeque; descendantibus (e): Fidejussores deinde baptismatis ac baptisati adeorum testimonium, jure civili & canonico. (f) Porro quæ continentia, quæve istarum affectionum, ratio inter præpositos pastoresque Ecclesiæ & laicos; magistratus & subditos; tutorem, & pupillum, præceptorem, ac discipulum, denique seniores quoslibet ac juniores; quorum etiam ultimo loco dictos Apostolum observare audias, cujus est. *Seniorem ne increpaveris sed adhortare, ut patrem, anus ut matrem* (g). Licet et hic quoque memorare jus paternum omnium primum & summum Dei in homines, & facultatem officiumque filiale, quibus & semper cœlestes nos clamare possumus: *Abba mi pater, Pater noster qui es in cælis; & vicissim parere ut filii patri nostro cœlesti summam semper cum observantiam tenemur. Sed quia amplior horum omnium foret deductio, quam præsens potest ferre institutum, digitum intendisse sufficiat & obiter modo significasse, plures dari in vita personarum, quibus, cum respectu paterno ac filiali quodam, jus aliquod simile intercedat.*

CAPUT VIII.

De dominio familiari in personas servas.

- I. *Disponuntur homines ad dominium ac servitutem naturâ;*
- II. *More;*
- III. *Ex quô & delictum.*
- IV. *Fortunâ.*
- V. *Constitutio domini ac servitutis an fiat per omnia per quæ obligatio ?*
- VI. *Fit verè occupatione.*
- VII. *& Conventione.*
- VIII. *An etiam natiuitate ?*
- IX. *Domini hujus definitio.*
- X. *Quæ personarum huc propriè non pertinent ?*
- XI. *Pertinent omnium maximè servi jure gentium.*
- XII. *Vis domini, quoad usurpationem servorum ex jure Gentium ac Civili.*
- XIII. *Ejusdem ratio coercendi per eadem & reliqua jura.*
- XIV. *Quanam persona, præter servos strictè dictos, typum generant servilis conditionis ?*
- XV. *An etiam & quatenus hodierni nostri ministri ?*

I.

De dominio, quod potestas est in personam familiariter servam, tria imprimis videntur considerationem mereri; ejus nimirum ratio constituendi, ipsum esse, & vis ejusdem. De constituendi ratione (de qua ut priori naturâ, dicendum potius) videtur posse constare rectius, ubi appareat, quæ aptitudo seu dispositio ad eam utriusque personæ prærequiratur; & qui sint ipsi domini constituendi actus, Aptitudo seu dispositio ad dominium

nium itemque servitium personis *naturâ, more, ac fortunâ* videtur obvenire. *Natura* & libertati & dominio videri potest aptasse, quos eâ prudentiâ animique vigore ac bonitate produxit, ut & sibi & aliis minus pollutibus, quàm rectissime prospicere valeant; & contra conditioni servili destinasse, quibus mentem vel stupidam, vel etiam malignam magis reliquit, quàm ut sibi vel possint, vel etiam citra injuriam aliorum velint, prospicere, ita tamen ut & robore aliquo corporis & mente non prorsus delirâ utantur (tales enim subjecta magis commiserationis quàm servitii erunt) quò jussu dominica valeant exequi. In prudentiâ defectu & copia Aristoteles (a) potissimum naturalem dominii ac servitutis aptitudinem seu causam ponit, rem multis per naturam exemplis, animi nimirum & corporis, hominis ac beluæ, viri & mulieris &c. inducens: interim verò nec congenita injuriosâ malitia extra numerum hic erit ponenda. namque nec naturæ quicquam videtur congruentius, quàm peculiari quoque ac domesticæ animadversioni obnoxios esse, qui humanitati noxii sunt futuri: non obstante, quod censura etiam publica rei huic videatur naturâ destinata esse. utpote quò huic amicam & multum subsidiariam esse disciplinam domesticam, maximoperè competat: id quò observabant & Philosophi & prudentes legumlatores, quando totam vitæ beatitudinem à bonâ educatione (b) quasi suspendebant, tantaque cura eam disponebant (c). Laudanda imprimis circa hanc rem videtur Romuli providentia, quæ, præter servos, omnes filios familias, atemque conjugatas foeminas singulari domesticæ potestati subiceret, eò eventu, ut disciplina publica ferè non haberet, nisi in capita familiarum, hæc est, minimam partem populi, animadvertere; reliquò mulierum, liberorum servorumque grege horum primæ, suæ verò tantum secundariæ attentioni subjecto; & hoc non tantum in casu, ubi naturaliter illi minus valerent agere provide, sed eò etiam, quò declinare ad injuriam reipub. ac membrorum ejus hi familiares possent: quò etiam illæ spectant quam plurimæ civilis juris dispositiones, quibus, modò culpa aliqua aut negligentia, dominorum intevernisse ostendi possit, ipsi facta familiarum suorum præstare jubentur. v. g. eadem à servis perpetrata, si scientes

(a) cap. 3. & 4.
lib. 1. politic.

(b) Arist. 2.
Eth. c. 1. in fin.
(c) Justin. lib.
3. bistor. Xenoph.
de re-pub. Laced.

non

non prohibuerint (a). *damnum furtumq; à familia datum, si merito incusentur, quod opera malorum hominum fuerint usi* (b). *ex quibus utique apparet, etiam huiusmodi hominum malignitatem legislatores domesticæ censuræ subijcere commodum existimasse; utpote cujus neglectum etiam in dominis ipsi coercent. Maxime autem manifestò imprimis exemplo ipse etiam consensus gentium rem videtur inculcare, quandò, quos maximè malignos ac perniciosos humanæ cohabitationi ducit, ubi in potestatem redigi possunt, non publico præcisè addicit, sed privatorum ferè dominio relinquit, præter reliquum, quem sibi inde haurit usum, etiam hostilitatem erga totam societatem conceptam privatim cohibituro. ab eo autem quod gentium, quod civili æquo jure receptum apparet, notum est, naturalem solere argui congruentiam; cum quæ illius sunt ex hac ipsa communiter putamus deducta, donec diversum, ex natura levare non licet. Esto igitur prima quædam naturalis dispositio ad servitutem, imprudentia & malignitas; ad dominium, prudentia animique probitas. naturalem autem vel naturâ esse, hoc loco intelligo huiusmodi dispositionem, quatenus ea ingenerata cuique est connataque, nec tantum quatenus jure naturæ talis est: cum hoc modò etiam reliqua, quæ ex more ac fortuna est dispositio, simul & actus constituens, ex naturali videri potest participare ratione, ut in sequentibus facile apparebit.*

(a) l. 2. 3. 4. de noxalib. act.
(b) t. navt. cap. stab. It. furt. advers. navt. §. fin. J. d. Obl. quæ ex delicti.

II. Interea autem & fundamenta, quæ illò modò à naturâ, eadem quoque & à more, huic dispositioni videntur poni: Malitia scilicet ac torpor servituti; dominio cum prudentiâ probitas. nempe natura altera, mos est, quem consuetudinem agendi, seu eam aptitudinem & vivendi habitum intellectum velim, quem consuetudine sibi delectuque quisque comparavit. Cum igitur perpetuè videatur esse æquitatis, ut stupidior mens perspicaciori, voluntas malignior probitati subdita sit: parum tandem interesse videri potest, quoad dispositionem ad servitutem dominiumque, naturâne an assuefactione tali habitudine aliquis sit præditus. Fieri autem solere, notissimum est, ut sæpius mens naturâ satis perspicax, aptaque nata, ut ad apicem peritiæ humanæ prudentiæque potuisset pervenire; si quidem exulta fuisset; quæ in serotinam usque ætatem neglecta,

neglecta, & jam multa vilium serviliumque negotiorum notitiâ ob-
 ruta, & servire assveta, & actu inepta sit, ut aliquod nobilius im-
 perium ei possit committi, simulq; nunc apta minus, ut saltem,
 erudiri ad altiora commodè queat; nisi forte insigniter natura ex-
 cellat. Utrumque facilè docebunt exempla transeunti per rusti-
 cam aliamque viliozem plebem, in qua reperiet cautos admodum,
 astutosque usque dum de liris lirandis iudicium desideratur, imò
 sapius vel aliquantò ultra; ita ut nullus dubites, culturâ regiâ re-
 gem potuisse bonum evadere, qui rusticâ evasit rusticus: nec verò
 etiam nunc quidem habilis amplius est, ut tutò ad gubernacula am-
 plioris sapientiæ indiga ponatur, metu, ne regendi imperitiâ subitè
 Phaëtoniaco labatur lapsu, juxta ac usu venire in ejusmodi
 haud rarò, experienciâ edocemur. Levare autem ex plebe, cultu-
 râ maturâ ac commodâ, capita dominantia posse, nec sapius quic-
 quam præter occasionem deesse, ut fiat è Rhetore consul, è ruri-
 cola & sedentariæ artis sectatore pastor populi, magnusque com-
 mendator hominum, innumera quoque quotidianæ vitæ exempla
 nos possunt docere, de quibus nullus dubites, si cultura abesset,
 eosdem in more majorum perstitisse, & infernè suspectasse, quos
 nunc despiciunt desuper. Estq; similis ratio eorum, quos superi-
 ori in solio nativitas collocavit, dum etiam multum servili inge-
 nio natos, cultura tamen effingi videas, ut adulti sede majorum
 utcunque non indigni appareant, & vicissim ex eodem genere,
 cautissimos, neglectu obrutescere, & afortiæ commerciò soporari;
 eoque more perducere, ut æquitate naturæ adamans, malles eos in
 contubernio servorum videre, quam ad clavum familiæ, nedum
 reipub. ineptos gubernatores. Quod autem mos sive assvefactio
 culturaque mentis, ad prudentiam, Dominiò, itemque neglectus,
 ad inertiam, servitute dignam facit; id multò magis circa probita-
 tem & malitiam ingenio hominis inducendam eadem valent;
 quippe cum illæ qualitates præter motem seu assvefactionem pro-
 prie dictam, ex doctrinæ cultu aut neglectu plurimum simul prod-
 eant; hæ verò, quatenus congenitæ non sunt, primariò mori ascri-
 bantur; inde & communiter à sapientibus moralium cultoribus
 virtutes vitiositatesque morales, dictæ. ut adeò minimè quoque vi-
 deatur

deatur dictu absolum, more plurimos eò procedere malitiæ, ut jure meritissimò servirent; itemqve eò probitatis alios, ut quantum ad hoc jure optimò multis dominarentur, & in his sæpè iis quoqve, quorum imperio iniquior eos fortuna subjecit. De cujus iniquitate antequam plura memorem:

III. Obiter notare velim, ad hanc classẽ de aptitudine ex more, quoad dispositiones personarum ad servitium videri etiam referri debere effectum injuriosæ malitiæ, sive ipsam illam malitiam in actum deductam, ipsum scilicet hostile humanitati maleficium; nempe vel unius momenti enorme factum pro multa malignâ intentione potest esse, quoniã & delectu fuit, quod antea animo suberat, & res in super hætenus fortè innocua in meritum in super repensandæ injuriæ orupit, quæ repensatio, citra subjectionem servandæ injuriosæ personæ necessitatem, fieri nequit. Unde ad eò ex hac ratione, hæscio an non multum æquitas trahat ille usus gentium, & in his etiam gentis Hebrææ ex divino indultu (a) itemqve gentium Apostolo coloratus (b); quo ab hoste captos servituti adjudicant dominioqve subternunt domestico, tanquam de sese & humana societate male meritos; puto ubi ille hostis iniquus est invasor, & quiescentium ac pacifice viventiu infestator: de aliò enim puta in valo & laceffito fortè res ad fortunæ injuriam magis referenda est. Ad priorem autem meriti fontem omninò etiam referres, qui in ipsa aliqua societate particulari, puta civili constituti enormi delictò aliquò animadversioni publicæ obnoxios sese reddiderunt, hòc ipso ad servilem conditionem eò intimius accedentes, quò magis omnis quæ de apicibus domini est, potestas, in sese iusta sit iusteqve possit exerceri; quando videl. per crimina gravissima potestatem in se provocarunt vitæ & necis, quæ dicitur, corporis sui affligendi, bona sibi adimendi, ad operosissima ministeria sese adhibendi, & reliquas, quarum nomine partim, ubi eò hi homines perducuntur, etiam servi poenæ solent audiri, v. g. qui ad metalla aliasqve publicas operas damnantur (c). hodie ad triremes, ad ergastula &c. partim, licet non dicantur vulgo, sunt tamen; utpote cum & omnes qui ultimo supplicio damnantur statim & civitatem & libertatem dicantur perdidisse (d), & reapte utiqve multa servilia susti-

(a) Lev. 25. 44

(b) Eph. 6. 5.

(c) Si. 7. de cap. minut. l. 17. 28. pr. d. 36. de pan.

(d) l. 29. de a pan.

nere cogantur. Quo etiam referas, ubi ob crimen, in consuetas alias per civitatem privatorum servitutem, homines detruduntur, prout lege Mosaiica furi accidebat, qui solvendo non erat (a). & (b) i. 2. & 4. C. jure civili iis, qui libertini facti ob ingratitudinem in pristinam re- trahebantur servitutem (b); mulieri liberæ, quæ servili amore ba- chatæ SCS to Claudiano libertatem amittens domino servi addice- batur (c).
 (a) Exod. 22. 3
 (b) l. 2. & 4. C. de libert. & eor. lib. (c) l. C. de SCS to Cl.

coll. & 3. de
 success. subl.
 qua. sibi. per
 bon. vend.

IV. *Fortuna* pro suo modo homines dominio videtur desti- nare, quos nasci facit ingenuos, imprimis vero, quos nobilioribus magnisque natalibus in hanc lucem prodire curat, quos honoribus, opibus, potentia, aliisque dotibus insigniter exornat. Econtra vero servitio eadem videtur mancipare, quos forte in servilem delocat ventrem, quos in fecem plebis collocat, quos in honoratos, pauperes, & plerisque majoribus dotibus suis desituros reddit; item quos innocentes pacatosque tyrannidi hostili ad captivitatem & subjugationem miseris auxiliisque inopes exponit. Sine in pro- cinctu quasi stare ad occupandum dominatum omnes illos, ad sub- eundam servitutem hos, haud licet ambigere, quem usus humane vitæ non latet. eaque in re maximam quisque observabit, opinor, ductam fortunæ cum natura, ejusque vicino, more; dum, quos illa sæpe ingenio stupidos, indoleque malignos procreat, hic in simili statu fovet, aut etiam bene natos quandoque ineptos, corruptosque reddit; ipsa non tantum ingenuitatis, sed & honoris, nobilitatis, opulentiæ, &c. ac cum his, maximæ potentiæ bono statuque exor- nat; & vicissim naturam moreque solertes probosque ita sepe suâ de- stitutos relinquit, ut ultro in servitio salutem suam querere ipsi sa- tegant. Dubites igitur mentis hic de justitia hujus, naturæ, moribusque adversatricis, fortunæ; nisi edoctus fores, fortunam homi- num, præterquam, quam propria ejusque ipsa moralis culpa sibi fabricat, à superiori disponi justitiam: Deum esse è ejus manu om- nino nanciscimur bonum, cujus benignitati, æquæ, quæ fortunæ vulgo appellantur bona, quam quæ naturalia aut more adeptæ con- sequimur, habeamus accepta referenda. Nec esse malum in civitate quod Dominus non fecerit (d); magis, homini capillos: cum voluntatem supremi justissimi domini laedere (e). necdum, ut citra ejus arbi-

(d) Amos 3. 6.

(e) Matth. 10.
 30.

arbitrium insignis quisquam status, & maximi in vita momenti
 conditio, cuiquam obveniant. *Utriusq; pauperis ac divitiarum operator* (a) *Prover. 22. 2.*
est Dominus (a), potentis item atqve humilis, *neq; dicere habet figmen-*
tum figulo, cur me finxisti ad hunc modum (b)? Quæ cum ita sint, nec
 justitiam ab hisce à fortuna conditionibus, utur naturali, ac mo- (b) *Es. 45. 9.*
 rali adversentur, penitus excludes, eò scil. respectu quò à superiori *Rom. 9. 20.*
 universali ordinatione illæ dependent; quem ubi ante oculos quis
 habet, etiam ipsos illos priores naturalis simul ac moralis ad domi-
 nium itemqve ad servitutem dispositionis fontes, sub hac fortuna-
 li ordinatione quadantenus complecti non veribitur, præterquam
 si quæ ex culpa propria cui effecta est deterior conditio, quæ, licet
 ubi facta est, in obnoxio divinæ dispositionis est, eidem tamen haud
 accepta est ferenda. Quod autem distincte interim, ut diversas hu-
 jus dispositionis causas, propositas, naturam, morem & fortunam,
 reperit bonus lector, id methodo indulgebit disciplinari, quæ, quan-
 do causas earum, quæ nobis insunt, qualitatim perquirimus ad tria
 hæc capita, congenitum nempe, aut more inductum, aut sorte qua-
 si superventum, solentur indaginem dirigere, exemplo Philosophi
 in Nicomachijs (c). Esto igitur ex dictis causis hominis ad domi- (c) *lib. 1. c. 7.*
 nium & servitutem dispositio judicanda.

V. Verum utur hæc ita se habeant in dispositione; tamens
 actu nondum videbitur dominium aut servitus aliqua in specie,
 conformata, nisi alia accedant, realiter has habitudines constitur-
 entia, neque enim aptum dispositumqve esse ad dominandum ser-
 viendumqve, dominari ac servire, dominium aut servitus est; quip-
 pe relativus respectus personæ certæ ad personam certam, qui de
 natura harum qualitatim in habitu est, ac individua personarum,
 solent intercedere, hæc tamen istis ad dominandum servendumqve
 dispositionis qualitatibus potest abesse, nec id effectum esse, ut hæc
 personæ hinc, illa illi vere potius dominans aut serviens se con-
 stituta, neq; enim eò ipso quò quis malignus, aut debilis natura
 more aut fortuna est, certo cuiquam præcellentiori sapientiâ, pro-
 bitæ, facultatibus, seu virtutibus constitutus, nec contra hic illi
 dominus: nec eò autem præferantur qualitate, quæ ad id conditionis
 influant, necesse igitur omnino erit, præter dictas dispositivas,

alias adhuc dari domini & servitutis causas constitutivas. Cum servitus iusta ex genere necessitatum juris seu obligationum est, & per consequens potestatem qualem legitimam in latere adverso habet positam, quæ quidem huc relata dominium sit; suspicio potest esse: causas omnes suò locò memorandas (a) obligationum, vel saltem harum aliquas eum obtinere locum. Et fortassis si servire aut servum esse latissime sumas, in omnibus ejus aliquid radicis habere, nescio an negari possit; eum, qui accepit *beneficium* ab aliquo, qui *læst* aliquem, qui inferior *eminentiori* juxta positus est, qui sanguinis aut aliò *societatis*, qui *conventionis* deniq; vinculo certo alicui obstrictus est, quin ad intervendum alteri quoquo modo obnoxius sit, & vicissim hic illum ad id reapse obnoxium habeat, hanc liceat ambigere: id quod & servi & domini aliquid omninò videtur sapere. *Dives pauperibus imperat: Et qui accipit mutuum servus est creditoris*, in proverbii fuit Regis sapientissimi (b). Cæterum quia hoc eò rediret, ut omnis & obligatio & potestas, erga, interque personas, idem essent, quod servitus ac dominium dicendæ: usus autem id non ferat; sed ferè strictioribus terminis includat id, quod dominium ac servitutem dici vult; colligere est, fieri non posse, ut omnes quæ obligationis, simul & servitutis propriè dictæ causæ, pari modo existant. Neq; verò ob beneficium quodlibet datum acceptumque dominus dator, acceptor serviens audiet, nec maleficus, statim ex quo læsit, antequam jure occupatur & sub manum magistratus fuerit subactus, hunc putabitur induisse respectum. par ratio eminentiæ ad ineptitudinem positæ, itemque cognati juxta cognatum sociumque constituti: similiterque conventionis, quæ infinitæ figuræ obligationes formabit, quæ tamen servitutem, propriè haud inferat. Quid ergo dicendum? Nisi animo fallor, ut dispositio ad servandum ex tribus suprè memoratis causis, ad duo recidit capita, injuriosam scilicet *malignitatem*, & ad dominandum *ineptitudinem*, per defectum vel ingenii, vel à fortuna instrumentorum ac vitium; & contra ad dominandum aptitudo, *probitas* est ac *potentia* facti, prout supra contracte eam dixi. in duo videntur media, quibus dispositio isthæ communiter in habitum a dūmre solet produci. juxta nimirum *occupatio* & *conventio*: illa malitiam in vindictam, hæc imbecil-

(a) lib. 3.

(b) Prov. 22.7

becillitati in subsidium, utraq; utriq;, & imprimis parti dominanti, in familiare adiutorium parandum comparata.

VI. Ut *occupatione*, hoc est, violentâ subaëctione aut manucaptione, homines libertate privati, ac servi, dominio alicujus justè subjiciantur, prima, & ni fallor, unica causa potest esse, præexistens in iis malignitas; ponas enim abesse hanc, & omnis vis, omnisq; violenta liberi hominis occupatio injusta erit. Caterum, nec simpliciter tamen omnis ejusq; malignitas hanc justitiam valebit sustinere. esto enim quod in solò affectu malignitas ista persistat, odio, invidia, aut simili; quod etiam ad actus humanitatis fidei-que humanæ negativos aliquos non adeò ab officio enormes procedat, v.g. laboranti non subveniat, promissum non præstet; imò quod ad quasdam levioris momenti læsiones, etiam in ipso facti exercitiò procedat; & forsitan necdum satis causæ videbitur subesse, hominis in gravissimam servitutem vindicandi, idq; ob defectum æquæ proportionis, quam utique ejusmodi leviores exorbitantia ad istiusmodi graviolem censuram, qualis servitutis inflicto est, non videatur sustinere. Undè adeò, porro videtur sequi, ut justa hæc occupatio sit, prorsus requiri, ac præsupponi, insigniter injuriosam malignitatem, eamq; talem, quæ vel in actum enormis cujusdam læsionis jam tum processerit, vel etiam, ut procederet, in prociñu stetisse certissimò argumentò pateat. nempe sic demum cum illa in proportionem videntur congruere & talio & vehemensior corruptio, quæ quidem porro in usualem quandam servitutem, mutare, in arbitrio videretur occupantis positum esse; nisi quatenus fortassis à superiori dominatu diversum quicquam fuerit ordinatum. Certè legislator civilis in hostibus bello captis, humanitati vult acceptum læsum (a), quod non occidantur, sed servituti serventur hostes, & huic planè fundamento æquitatis videtur inniti, quod homines gentium maleficiorum rei libertate suâ privati etiam justè ac diffinimè includantur vinculis, & modò, servili euidam ultime perpeffioni, modò usuati servituti pœnæ jure subdantur (b); quod jure gentium justè bellò capti hostes in servitutem capiendū deducuntur (c), idq; reputetur in modis jure naturali acquirendi (d). Tametsi forte in hominum hac captura, eorundemq; in

(a) §. 3. J. de jure person.
(b) §. 1. J. de cap. minus.
(c) d. §. 3. d. jure pers. §. 2. de J. N. G. & C.
(d) §. 17. J. de R. D.

rigidam illam servitutem perductione, sub pallio juris gentium, multa injustitia gentium sæpius contegatur; puta si eò rem velimus interpretari, ac si justè etiam in servitutem occupentur ac perpetim retineantur, quos suà sibi petulantia gens aliqua hostes decernit, qui armorum, & subsidii ad arma, inter hostes degunt expertes; quos ipsa forte major vis invitos in aciem hostilem protrudit: certe ipsa quandoque humanitas Imperatores diversum docere solet, & adversus tales ad clementiam adigere; contra barbaricis ingeniis hæc & hujusmodi omnia sub specie juris belli & gentium commiscendis, & ad immanitatem usq; provehentibus. quò etiam pertinere dixeris illorum discursus, qui vel olim aliis, vel non ita pridem Hispanis persuadere conati sunt, populos non æquè ut nos exultos, seu plurimùm, (quales Indos ipsi volebāt) barbaros, jure naturæ ut feras licere capere, & quomodolibet servitutis iugo subdere. Qualiscunq; autè hæc per occupationem etiam justè constituta sive servitus sive dominatus est, plurimum à parte serviente incipiet, quippe & vi oritur, vim autem tam justam, quam injustam homines non solent subire sponte, nisi fortè majoris, quod judicant, evitandi mali ergò; à quò tamen ipso malo, quia malum coguntur, nondum dici poterunt, ac si merà sponte suà quicquam violenti perpetiantur.

VII. *Conventio* cum naturale medium sit hominibus, obligandi sese alteris omnifarià obligatione; eadem etiam in servitium ipsos sese per naturæ indulgentiam, dare posse, puto haud dubitabitur. idq; ipsos facturos præsumitur, plurimùm impulsos à naturæ moris aut fortunæ defectu, quò conflictati, sibi, citra servitium, quæ exoptant commoditate, non valent consulere. Estq; isthæc via, puto, ad dominium, serviendiq; necessitatem, haud parùm spontanea; quippe cum, quod hic adigit, appetitio *natura* communioris ferè est: appetitio autem commodi *natura* est, ut *natura* non haberi non potest, nec debet, nisi omnia nos volumus dicere coactè agere, docente id Aristotele lib. 3. ad Nicomach. Cognita fuit indultaq; hæc ratio in servitutem sese dandi Hebrais, cum illorum tamen ex lege modò, *ne is, cui paupertate compulsus fuerit servandus sit, cum opprimeret, faciens eum servire servitum famulorum, sicuti quæsi-*

senarius & colonus habitus usq; ad annum jubilaeum apud dominum operaretur (a). jure civili Romano non tantum filii certâ conditione in servitutem permittebantur contractu dari, ut præcedenti cap. ostensum; sed & quivis liber homo, si major viginti annis ad pretium participandum sese venundari passus esset, servituti perpetua habebatur mancipatus (b). Quia imò, si excipias illam servitutem, quam ferè per occupationem existere, & jure communi, gentiumq; usu, strictioris, & penè uniusmodi obligationis esse invaluit; quod reliquum de genere servitutis est, penè omne conventionem constabuntq; domini & servi, aut si mavis, hi ministri familiares, domini ac famulitium plurimum ex pacto constituta. Atq; dico hi quidem videntur in universum modi esse servitutem actu constitutendi, occupatio malignantis & conventio.

VIII. Terciam quandam, seu potius genus aliq; quod causæ alteri coneri, utramq; dictam speciem complectenti, opponere videtur Imp. (c) quando servus ait aut nasci aut fieri, nasci ex ancillis nostris fieri captivitate, venundatione &c. Verùm de hoc, quod nasci dicuntur servi, notandum videtur, si jus spectes, non tam constitutionem quam aliquam continuationem servitutis dominiq; subesse; cum nempe, è servili sanguine ortum, eo ipso quò in servili ventre exsurgit jamdum quasi quodam accessionis jure substantiâ suâ servum est, manetq; adeò dum nascitur; haud secus ac pecus ex pecore nostro natum, nostrum, nostriq; quasi domini accessio est (d). quòd autem id, quod semel in ventre liberum fuit, cum ventre in servitute non vult redire leges civiles (e) favor singularis humanæ libertatis est: in alienantisque naturæ benignitas à positione gentium ad ingenuitatem hominum, eumq; ipsorum statum, quo vel omnes homines ab initio liberi nascebantur (f) Sed esto sequamur Imperatorem, dicentes, servos aut nasci aut fieri, manebit tamen verum unus esse modos, quibus dominium servitusq; fiat, h. e. præter natiuitatem constitutatur, occupationem, sive, ut etiam aliter loquuntur nostri, captivitatem & conventionem. hæstenus de ratione constitutendi domini servitutisq; ve.

IX. Ipsa essentia, ut cujusq; rei, ita & harum qualitatam, ex definitione erit cognoscenda, inq; ea à nobis quoque collocanda.

Quia

(a) l. 4. §. 1. de
stat. hom. (b)
§. 2. f. de jur.
person.

Quia autem in relictis sunt, dominium & servitus, fortè unius essentia cognita, simul cognosci poterit & alterius: suffeceritque pro intentione hac, probè inspexisse saltem definitionem unius. Florentino JCeo (b) servitutem placuit describere, quod sit *constitutio juris gentium, quæ quævis dominio alieno contra naturam subijciatur; quæ sequitur hoc negotii quoque; agens Imp. (b).* Nobis liceat ab altera parte rem aggredi, *Dominium* definituris, *potestatem in personam familiariter servam.* *Potestatem esse dominium in personas* ex cap. de potestate dominante superius posito, abundè, opinor, manifestum est, obiter tantum monere licet, intelligi hic non planè unam simplicem potestatem, qualis v. g. esse posset, quædam jubendi solvere corrigias calcamentorum, imperandi alicui ire & mercari cibum, similesque; sed aliquam ferè multiplicem facultatè, personæ alicui alteri, ad multos actus perpesionesque, pro usu familiari exequentes, sustinendos, dominantem. cujus quidem species cum oppositis perpesionibus scryilibus, servitiisque, quæ plurimum in jure hic solent attendi, paulò inferius dabimus operam observari, ubi ipsam vim, quæ dominio ex jure esse solet, paucis exponemus. *In personam* autem quando hæc potestas dicitur, est, quò distinguitur ipsa ab eo dominio quod in rem est. *Servum* autem ubi quis usu peritus audit, sine dubio statim cõcipiet personam additæ admodum subjectionis, constitutum sub ampla, valida multumque arbitraria alterius personæ potestate, hoc usu, ut illi operas ad libitum præstare teneatur, & insuper arbitrium proprium ita illius voluntati habeat obnoxium, ut sui aut alius ejusque causâ non audeat quicquã adversus placitum ejus agere: omnia sub interminatione severioris ad libitum animadversionis, si contra fiat. breviter servum audiens personam existimabit, quæ teneatur agere *secundùm & non adversum* quicquam alicujus, ei dominantis, voluntati. Ex priori necessitate, quia, quod secundum cujusque voluntatem agimus, ad ejus cõmodum plerumque solet tendere, quod autem tale agere est, servire alicui esse dicimus, nomen generale servi ac servitutis videtur descendere; potius, quàm ex eo quo servari captos est, juxta Florentini allusionem (c): ut ex posteriori, tanquam manum hominis constringente, oppositio servi ad liberum, servitutis ad libertatem. Rem

(c) l. 4. de stat.
hom.

vulgò

vulgo notam alterius explicare non opus est. Tantum reprehendi nolum, quod in definitione dominii rationis servilis mentionem faciamus, utpote quod relatorum hoc ratio exigat; quorum atque alterius natura, verb. grat. patris, mariti, magistratus, tutoris & similibus commodè concipi haud potest, nisi correlati, filii scil. uxoris, subditi, pupilli indicium simul fiat. Prout hoc etiam in casu, nostro in adverso posito, in descriptione scil. servitutis à Jcto observatum videmus, *servitutem* definiente, quæ quis *dominio* alieno subijcitur. Deniq; ut *familiariter serva* sit persona in quam dominium personale strictè & in speciem dictum competat, necesse videretur esse: nempe dominium hoc intelligimus in domo, seu in *familia*, specificè quidem tale, quod diversum inibi est à maritali ac paternâ potestate: unde adeo & servus & servitus huic dominio opposita familiæ rationem spectare & sub ea concludenda videantur. maluit autem familiariter, quam familiæ, *servam* personam dicere: quod potius familiæ dominum, quam de cœtero familiam ipsam, servilis conditio proximè respiciat; nam etsi quidem propter servitia ipsa domestica inque usum familiæ servi imprimis solent constituti esse, unde etiam organa seu instrumenta familiaria domini, Philosopho audiunt (a); fieri tamen potest, ut solus cum domino servus familiam constituat, ubi insolentius dictum videri posset, servum Domino tantum servientem servitutem familiæ servire; licet eundem familiariter servire aut *servam* personam esse, non ita videatur dictu absolum: quia saltem ut pars parti familiæ, & propter hanc familiarem rationem inter se & dominum constitutam servit, ne dicam, quod ut alia instrumenta sua, servum quoque dominus extra familiæ utilitatem, vi tamè herilis societatis familiarisq; dominii, in cuius finem servo inquirere non datum est, usurpare possit.

X. Hisce verò ita positis, facile porro colligere est, quæ personæ ab hac familiari servili itemq; dominica qualitate quò respectu excludendæ, quæve eidem accensendæ veniant; etsi illæ aliquæ similitudine quadam juris accedant, aut hæ etiam dissimilitudine recedere videantur. *Excludentur tyranni per civitates & eis subditi additissime licet regnati*: nam etsi quidè illorū, quoad rigorem, & quoad multum in proprium finem ac usum tendet, quæsi dominica; ho-

(a) lib. 1. Est.

rumq; conditio ipsorummet professione servilis est; familiares tamen non sunt; ut ad eò rectè videatur redarguere Platonem, Aristoteles (a), regem & dominum familiæ, tyrannidem & magnam domum, non specie sed multitudine tantum differre reputantem. utpote cum aliæ illæ sint veræ societates domesticæ, quæ sub tyrannica continentur, & unde illa conflata est, in quibus verè & propriè dominium & servitus, domini ac servi h. e. familiares continentur. unde ad eò tyrannicis dominatibus, non ipsa propriè res, sed ejus similitudo quædam cum Arist. (b) erit tribuenda: dico tyrannicis dominatibus, intellectu, sive unum sive plura sint capita, quæ in modum tyrannorum civitati dominantur. Si autem tyrannica omnia, multo magis reliqua *civilia imperia & subjectiones* omnes hinc removebuntur, ut & *quilibet ceteri, qui extra domum sunt sociales dominantes potestates & obsequia*. Similiter, quia familiarem esse esse participem quotidiani familiæ victus, idq; jure domestico h. e. quatenus de familiari ipsa societate quisq; est; itemq; quia servum familiarem esse, est esse familiæ capiti, tanquam domino, ad strictu, idemq; varium obsequium obnoxium esse, cum plurimâ privatione propriæ libertatis arbitrii: facile hinc liquet, excludi ab hac dominica potestate, itemq; servitutis conditione, illam quoq; potestatem omnem *civilem*, obligationemque, quæ inter personas familiis distinctas exactiva præstandi *crediti debitiq; est*, non obstantè, quod sæpius præstatio ejusmodi, in ejus familiæ commodum, cui potestas hæc quælibetq; dominans in alterum competit, vergat; quod operis quasi servilibus illa sit faciendæ; quod stricta deniq; necessitate: dummodò aliquid eorum deest, quæ junctim statum familiarum constituunt, v. g. quod vel in quotidianum victum usumque communissimarum domesticarum commoditatum aliquis non sit receptus; vel quod habeat plurimam facultatem liberam à nutu atque arbitrio imperii domestici, licet in uno aut altero fortassis ei teneatur astrictè parere; vel quod non tam jure domesticò, quam quovis communi aliò, veluti ex singulari pacto certa quædam familiæ exhibenda ministeria ab eo exigi possint, quibus igitur probè observatis, etiam ipsi mercenarii, locatores operarum suarum, mandatarii & similes, licet non extra familiæ inservientium, extra tamen familiarium servorum numerum erunt; nec potestas domini fa-

(a) 2. pol. 1.

(b) 8. Eth. s. 10
3. polit. c. 1.

ni familiæ licet, familiaris tamen seu dominium in ipsos erit; sed alia aliò quovis specifico nomine designanda, id quod multò magis in reliquis potestate obligationeq; rei creditæ debitæq; obtinebit. atq; hæc exclusio quidem est, à dominio ac servitute personali propriè dictis, eorum qui extra familiam sunt. Eorum qui intra sunt, utiq; specialissimè dicto dominio eximuntur *uxor & liberi*. per id quod servis hos contingit opponere, & quod multum à verè servili conditione, siquidem rectè se habet status familiaris, ipsi distent, majorem multò libertatem; usq; pingvius tum aliàs, tum in ipsa bona familiaria obtinentes, quàm quod personarum propriè servarum est; quæ præter tenuem vitæ sustentationem, vel nihil vel levia quædam inde solent capere. distingunt opinor facile hosce ab illis, quæ de illorum meliori conditione capp. proximè præcedentibus dicta sunt amplius.

XI. *Personas* quod attinet *servitio familiari accensendas*, quarumve respectu maximè sustineatur, potestatem quandam esse dominium familiare propriè dictum: in his primum planè locum extra omnem ambiguitatem occupant, qui modò jure gentium receptò ad usq; corporis proprietatem alteris subjectæ, strictissimæ obligationis, ac minimæ libertatis ob manus, cui subditæ sunt, vim atq; arbitrium, vitam familiarem degunt. Liceat hic, quia cognoscendi ratio id videtur exigere, antequam de aliis, quæ servitio familiari accensendæ videntur, personis, agatur, de vi potestatis dominicæ strictæ, ad tertiam ab initio hujus capituli propositam tractationem pertinente, nonnulla intercalare: supponendo cum Philosopho (a) 1. polit. 3. (a), servum esse propriam domini possessionem, partem rei familiaris & quoddam animatum ejus organon.

(a) 1. polit. 3.
add. l. 118. de
R. J. Exod. 21.

XII. *Via domini*, quatenus servitium ad familiarem utilitatem, & primò quidem dominantis, dirigit, tota dici poterit directiva. partibus tamen constans, quæ separatim considerationem videntur mereri, duabus: usurpativa nimirum, & quæ hujus munimentum est, quædam coercendi facultate. *Usurpativa* (libet ex usurpato jure gentium, à civili plurimum receptò utramque paucis describere) utiq; fuit, hodieq; apud complures gentes est multum absolutissima amplissimaq; ac interminata: in tribus autem ferè generalioribus capitibus consistens, in usurpandis sc. servorum opo-

l. 32. l. 27. 40.
de petit. her.

(a) *lib. 1. §. 1. de h. s. r. & jus rom. ass. vid. tit. de oper. serv. §. 1. l. 182. de R. J. l. 13. ex quib. caus. maj. §. 3. J. per qv. pers. cuiq. ac q. l. 10. §. 1. d. acquir. rer. dom. (c) d. ext. §. 1. de his qui sunt sui vel al. jur. l. 39. d. acquir. rer. dō. l. 24. de acq. poss. l. 1. §. 2. & 3. d. stip. serv. l. 62. de V. O. l. 29. de acq. her. (d) l. 1. de pec. l. 1. §. 1. d. man. (e) d. l. 4. pr. et §. 1. l. 5. §. 2. de neces. hered. (f) l. 2. pr. & §. 2. ad l. aq. (g) *tit. de serv. ex por. & pas. (b) l. 1. d. noxa. lib. act. (i) l. 24 §. 10. de fideic. inters.**

ris, acquirendis per eos bonis, & alienandis ipsorum corporibus seu personis. Operas leviores pariter ac laboriosissimas, honestas ac foedisimas, sibi aliisque praestandas, à servis convenire exigi, imò ad theatricas usq; lanienas eos jure destinari, putatum esse, & romanorum & aliarum gentium mores testantur pluribus (a). Bona deinde quaecunq; undecunq; iis essent aut obvenirent dominis ipsa quoq; jura romana adsignant, volentia, ut nihil illi, prorsus suum habere possint (b). Sed omne quod habeant aut ad eos perveniat, dominorum sit, iisdemq; acquiratur, ignorantibus etiam & invitis, sive res corporea, sive possessio, sive obligatio aut quodlibet deniq; jus aliud sit (c). nisi forte vel peculii concessione vel aliàs convenientibus oculis domini iis. aliquid permittatur (d) aut etiam singulari legitima dispositione eis quomodo proprium aliquod indulgatur (e). Corpus ipsum deniq; sive personam servilem, iisdem moribus, modo cuiusq; alius rei familiaris, pecudumve (f), licet domino alienare, vendere (g), noxae dedere (h) oppignorare (i). Nolim nunc omnia quae circa hosce tres servorum usurpatorum modos ex multis juris civilis annotationibus adduci possent, hinc aggerere, nimis longum enim foret. Tantum obiter notari velim, in tantum abscriptam fuisse suppressamqve à dominica potestate jus ac facultas servilium personarum, quod civilia romanorum jura etiam pro nullis illos haberent (k); quod nullis juris beneficiis ipsi essent participes (l); ab officiis omnibus civilibus publicisqve excluderentur (m), legatione (n) v. g. iudicio, etiam arbitrario (o), testimonio (p), Tabellionatu (q), tutelâ (r); à jure deniq; connubii, cognationis quoad legitimos effectus (s), &c. utut à naturalis tamen juris participatione eadem nomothetisi adhuc laudentur (t) & ex persona domini, aut alio etiam singulari civili indultu per se ad quaedam admittantur liberorum negotia (u).

(k) l. 32. 209. de R. J. l. 3. §. 1. de cap. min. l. 59. §. fin. d. condit. & demonstr. l. 209. §. 7. qui test. fac. poss. (l) l. 3. de injur. l. 10. l. 20. qui test. fac. poss. l. 6. C. d. jud. (m) l. 175. pr. de R. J. (n) l. fin. de R. J. (o) l. 12. §. fin. de jud. l. 68. de V. S. l. ult. C. d. lib. act. (i) l. 24 §. 10. de fideic. inters. (p) l. 1. §. 1. d. man. (q) l. 1. §. 1. d. man. (r) l. 1. §. 1. d. man. (s) l. 1. §. 1. d. man. (t) l. 1. §. 1. d. man. (u) l. 1. §. 1. d. man.

XIII. Rigorem *vis coercendi* jure gentium ad usque necandi potestatem extensum memorat Justinianus hisce (a): *apud omnes per æque gentes animadvertere possumus dominis in servos vita necisq. potestatem fuisse. nec fortassis apud Romanos stante repub. multam, cohibitionem hæc sævitia lege habuit. Mireris, quod lex Mosai- ca ipsa circa eadem servorum exitus indulgentior, quàm ut pa- rem ipsam existimaret ei, quæ in libera persona committeretur, dū propter peremptum virgâ castigatoriâ servum, modo unum alte- rumve diem is supervixisset, ne multabatur quidem dominus; red- ditur ratio: quia sua fuerat pecunia: & si quidem sub manibus iracun- di domini extingveretur, ut tamen non is homicidii poenam, sed aliam fortè arbitrariam quandam lueret (b). Cæterum isthæc qui- dem arbitrariæ asperitatis facultas romanis sub Imp. paulatim re- stringi cæpit, cæptâ etiam emendatione sub gentilium dominatu, quando ex constitutione Antonini (c), qui sine causa servum suum oc- ciderat, non minus puniri jubebatur, quàm si alienum servum occidisset; imò & major asperitas dominorum ita coerceretur, ut quærentibus illis de sævitia dominorum, & forsam ad asyla fugientibus, ipsi venire juberentur, ita ut in potestatem horum dominorum non reverterentur (d). quæ res ex lege Constantini post ulterius protracta, ita ut etiam qui servos pene- merant homicidii haberentur rei (e). Nec verò & lege Mosaicâ simpli- citer permissiois fuit, ad necem usque, aut aliàs, sævire nimium in servos; sed quadantenus tolerantia: nam & qui percusserat servam suam vel ancillam baculo, ut morerentur in manibus ejus, vindicando vindicabatur (f) & porro de alia sævitia lex ista habebat: si percusse- rit quispiam oculum servi sui, aut ancilla, & lustos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit: simili observandò; si dentem excusse- rit (g). Et omninò mitiorem ad huc manum dominorum require- bat illa lex in servos nationis Israeliticæ (h). Legem Christianam dominis hic licet ab Apostolo discere, qui postquam dederat officium servis, bonitatem similem dominis injuncturus. *Er vos domini, inquit, eadem facite illis, remittentes minas: scientes, quia & illorum & vester dominus est in calis: & personarum acceptio non est apud Deum.* (i). Et iterum (k): *Domini quod justum est & æquum, servis præstare: scientes quoniam & vos dominum habetis in calis.* Officium in hisce incalculatur dominorum: erga servos, quæ ex jure verè naturali de-*

(a) §. 1. J. de his qui sui vel al. jur.

(b) Exod. 24. v. 20. & seqq. Lev. 25. v. 43. 46. 53. & c.

(c) §. 2. J. de his qui sui vel alien. jur.

(d) ib.

(e) L. in C. de emend. serv.

(f) Exod. 21. v. 20.

(g) d. c. 21. v. 26. & seqq.

(h) Lev. 25. 46

(i) Eph. 6. 9.

(k) Coloss. 4.

(a) l. 2. §. 3. C.
d: infant. ex-
po. l. 24. C. de
Episc. aud. l. 2.
q. i. sine man.
ad lib. l. un. §. 3
4. d. Lativ. lib.
roll. (b) i. poli.
(c) d. c. Lev. 25
& c. 15. Deut.
(d) Eph. 6. 5. &
seqq. Col. 3. 22

siderares. Id quod nec romana æquitas dereliquit; quando domi-
nos exponentes servos suos, ægrotos deferentes, fame ac simili ne-
cessitate urgentes, jure suo privat, ipsis servis libertate donatis (a).
Aristoteles herilem societatem naturaliter utriusq; utilitatis causâ,
adeoq; & in servi commodum constitutam, judicat, oportere esse
(b). De multis pro libertate favoribus in abolitionem servitutis di-
ctum est supra cap. de libertate. taceo peculiarem dispositionem in
repub. Hebræorum circa servos Israelitas reluendos, & ad annum
jubilæum dimittendos ex servitute (c). Cujus quidem humanita-
tem hodiè plurimorum Christianorum mores superare nitentes,
penè in indignis cæperunt æstimare, antiqvo illò gentium jure ser-
vos habere amplius. utut lege primævâ Christianâ eò quidem res
non fuit producta: quin disertè potiùs in ea legere sit (d): *Servi obe-
dite per omnia dominis carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate
cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum servientes, &c.* Sufficiat,
dominii vim, quatenus strictiorem respicit servitutem hisce brevi-
ter recensuisse; restat paucis perstringendum, quarum ulterius per-
sonarum conditio ad servilem rationem accedat, quod filum an-
te abrumpebamus.

(e) l. 6. 7. 11. 13.
18. 23. 24. C. de
agric. & cæsi.
(f) l. 21. d. 1.

(g) l. un. C. de
col. Thracens.
(h) l. un. C. de
colon. palest.
add. l. un. C. d.
colon. Illyr.

XIV. Et cerè non parum personarum est, quæ, utut non tam
addictæ sint servitutis, qualis illa vulgata juris gentium est; alicujus
tamen omninò sunt ejusdemq; non parvæ, ita tamen ut aliarum
conditio magis, aliarum minus ad strictissimum illud servitium ac-
cedat. Equidem in proximis, opinor, addictissimæ illi servituti, eo-
rum fuit conditio, qui in Repub. romana *coloni* itemq; inquilini, ori-
ginarii, *ascriptitii*, censiti &c. appellabantur (e); qui quidem præ-
dii colendis dominisq; prædiorum ita astringebantur, ut avelli in-
de non possent, eòq; in ipsis etiam Reip. legibus servili notâ nota-
bantur. *Quæ enim differentia* audet loqui Justinianus (f), *inter servos
& adscriptitios intelligatur, cum uterq; in domini sui potestate sit positus,
& possit servum cum peculio manumittere, & adscriptitium cum terra do-
minio suo expellere.* alii quendam horum quasi mixtum statum de-
scribent (g): *Licet conditione videantur ingenui, servi tamen terra i-
psum, cui nati sunt, existimentur, & quæ sequuntur.* & porrò de neces-
sitate adherendi terris quibus adscripti semel erant (h); *lex à majori-
bus constituta colonos quodam æternitatis jure detinet, nullus omninò co-
lono-*

honorum suo jure velut vagus ac liber exultet, sed domino fundi teneatur, &c. Similia toties repetuntur ab aliis (a), cum hisce additamentis, ut & liberi statum paternæ conditionis agnoscant, partu, ut alias in servis receptum est, ventrem sequente, quoad conditionem (b), in tantum, ut ne triginta quidam annorum usurpatione libertatem præscribant, si modo pater aut alius ex eorum cognatione fundo inheret (c). sed nec honores statusque alias privilegiati eos ab hac conditione liberant (d). quomodo cum possessionibus hi homines à dominis potuerunt vendi, quomodo non permisi fuerint dominos temere accusare, peculia sua, aut quicquam ex possessionibus, invito domino alienare, aut aliud præjudicium imponere: & si quæ fuerunt alia, quibus ad servilem conditionem hi appropinquabant, pluribus, siquidem id ageretur, notari circa hosce posset. Similes autem hisce & forte in multis locis eisdem specie sunt, qui ex rusticanâ nostrâ plebe dominis fundisque addictiores, homines proprii nostris appellari consueverunt, & fortassis omnis illa rusticana gens, quæ ratione agrorum quos incolit, dominis sua vel stata vel etiam arbitraria servitia præstare tenetur, ab hac conditione non penitus immunis debet judicari; quamvis alii aliis laxiori nexu attingantur. nempe omnes hi & familiarium bonorum jugiter participant, & familiaribusque domino multum addictio servitio obstricti sunt. Reliquæ antiquæ servitutis dominiique hæsisse quoque videntur in jure patronatus, dum, sicuti ante dominis, ita patronis quoque honorem, reverentiam, obsequium liberti debebant (e), facile ob ingratitudinem in veram servitutem retrahendi (f). ad operas, si non ex conventionem fabriles, quod tamen commune erat, saltem ad officiales naturam tenebantur (g). & multum denique in bonis libertorum spei multumque subsidii habebant patroni, alimenta. In casu indigentis inde depositos (h), & præ extraneis inhereditate jus successione obtinentes (i).

XV. Porro verò & ad servilem quandam conditionem accedere videntur quævis domestica ministeria. voco domestica ministeria, omnes illas personas, qui nostris moribus, quibus ferè servis propriè dictis destitutimur, tanquam familiares ad familiaria ministeria sive definita sive indefinita conventionem vel quasi obstricti sunt. Dico tanquam fami-

(a) l. 6. §. 11. ff. 19. §. c. d. agr. (b) d. l. 11. 16. 21 §. 24. eod. (c) l. 22. §. 1. eod. (d) l. 11. 19. eod.

(e) l. 1. 2. §. 9. §. 2. ff. l. 4. §. 2. c. de obsequiis. §. patr. pref. (f) S. 1. ff. d. cap. min. l. 2. 4. C. d. lib. §. cor. lib. add. l. 28. §. 3. de pen. (g) l. 26. §. 12. d. condit. in deb. l. 6. §. 9. et r. r. de op. lib. (h) l. r. C. de oper. lib. l. fin. l. 5. §. 18. §. seqq. de agn. §. al. lib. (i) S. 3. §. 1. r. ff. de success. lib. l. 4. C. §. r. §. ff. §. C. d. bō. lib. l. 1. 2. §. 1. ff. §. C. quæ in fraud. patron. fact.

familiares, nam ut ante quoque memini, aliqui familiae quidem possunt obstricti esse, ut servitia aut operas ei praestent, qui tamen non habentur ut personae de familia aut familiae peculiariter addictae, veluti mercenarii, locatores operarum suarum. Deinde etiam ut verè servilis conditionis imago subsit, requiri videtur, ut ad *familiaria ministeria* à domino jure applicari possint ministri; ex quo igitur sequitur illud, quod qui apud magnates ministri status sunt, ut Consiliarii, Cancellarii, & alii hujusmodi, non possint propriè servis domesticis accenseri, & multo minus, qui magistratus, praefecti ditionum ac judiciorum sunt, aliaque publica curant; utpote, quod omnes, hi superiori non ut capiti familiae sed ut gubernatori reip. subditi, ac ministri sint. Propinquiores verò eidem qualitati videntur esse ceteri magnatum ministri, peculiariter ipsorum voluptati, recreationibus necessitatibusque domesticis inservientes; nisi forte principalem domum officinam publici regiminis aestimantes, & hujus capiti servire, esse reipub. servire, autumantes; à servili isthòc schemate emergere & ipsi nitantur: servilis status typò solis privatorum familiaribus ministris relicto. De quibus tamen & ipsis fortassis notari erit; alios longè propinquiori gradu pristinae servitutis stare, alios recedere isthine longius: dum longè strictior eorum servitus est, qui ad nutum quasi domini, ad quævis ministeria tenentur stare parati, flagra insuper & alapas expectantes, si quidem domino ita castigare declinationes ipsorum libet; quam illorum, qui forte ad aliqua, aut aliquod certum servitii genus domino familiae se obstrinxere, & à domino vicissim multum liberaliter sunt habendi. Sane, quia per *conventionem* hujusmodi nostratum hodierna ministeria omnia ferè constituuntur, conventionem autem consensuque proprio homines haud temerè cujusquam omnigenae potestati se soleant subdere, utique priscam illam addictissimam servitutem in hisce non facile expectemus, quin ex ipso potius per conventionem ei dato modo multimodè varia, etiam amplissimè sapius cum libertate conjuncta, videre erit nostra hæc hodierna familiaris, ministerii servitus. Hactenus de potestate atque officio per familiam.

CAPUT IX.

De potestate per vitam socia-
lem Imperante.

- I. *Quaecumq; est rationalis vita five natum, socialis est. Cum uni-
versim.*
- II. *Tum per partes.*
- III. *Cujuslibet societatis est, potestatem quandam sibi habere, sui
directricem liberam:*
- IV. *Commensurandam potissimum ex cujusq; societatis & Fine;*
- V. *Et subjeclō, tum eā, cui iste finis est applicandus:*
- VI. *Tum eō, quod ad illum est dirigendum; Personis scil.*
- VII. *Rebusq; subjeclis.*
- VIII. *Est hoc sociale xūctō in humanis societatibus omnibus,
cum aliq; & restrictione & liberā disponendi competentiā.*
- IX. *Penes quem quosve sociorum idipsum residere conveniat?*
- X. *Utrum de natura sociali sit, utcumq; certis ex communitate id
commissum sit, residere tamen idem apud communitatem sociorum & ab
illa dependere.*
- XI. *Pluribus commissa hac potestas exercitii exitum habet per con-
sensum majoris partis.*
- XII. *Id quod in communionē, qua minus socialis rationis habet,
non ita perpetuum est.*
- XIII. *Quem exitum habeat votorum paritas?*
- XIV. *Est per omnes societates potestati huic imperandi vis exe-
cūtiva aliq;.*

- XV. *Conjuncta cum quodam officio Imperantium.*
 XVI. *Est hac absolutissima per eam societatem, quæ universalissima est:*
 XVII. *Et si quæ sunt particulares, quibus præsidet particulari modo eadem.*
 XVIII. *Humanitas absoluta potestatis prima hujus naturæ species, Majestas Rerum publicæ est.*
 XIX. *Hujus subiectum persona sunt resq; per civitatem omnes:*
 XX. *Usquequò limites non habet positos ab superiore divinâ auctoritate.*
 XXI. *Cujus quidem lege limitatur ac restringitur, tum directò;*
 XXII. *Tum per consequentiam concessæ subiectis libertatis.*
 XXIII. *Quid juris competat subditis pro defensione libertatis suæ, semperium excedat limites?*
 XXIV. *Majestas potestas absoluta est, respectu subiectorum, quoad horum postendum dirigendumq; officium.*
 XXV. *Utrum Majestas Imperantium omni sit dependens à populo subditò, eidemq; quatenus his concessa est, obnoxia?*
 XXVI. *De subiecto Majestatis in bastro, seu Imperante.*
 XXVII. *Quæ Majestatica virtutis potissima?*
 XXVIII. *Per exempla deductæ Reipub. Romanæ.*
 XXIX. *Itemq; antiquissima Hebræorum.*
 XXX. *De ratione socialis auctoritatis per reliquas civilis vitæ societates.*

I.

QUæcumque personarum in personas resq; potestas est, vel princeps est vel vicaria vel ex his naturæ mixta. Principalem seu principem appello, & divinam, & eam hominum potestatem, quam quisque divinæ dispositione legis ita sibi immediatè propriam concessam munitamque tenet, ut sibi illam, non verò alteri, sive in vicem aut ministerium alterius hominis eam exercere habeat. Vicariam verò dico, quæ continuè ab humanâ dependet auctoritate ac arbitrio, inque vicem ac ministerium.

rium hominis alterius exercetur. Mixta erit, quæ participat de natura utriusque, de quibus tertio ab hinc cap. paulo uberius. Principalis personarum in personas directa potestas, vel *imperans* est sive prædominans per societates, vel crediti, h. e. cujusque à quolibet exigendi sibi debiti. De hac in post sequentibus, de illa nunc in hisce quædam erunt subnotanda. Ut autem de ipsa hac per societates omnis generis vitamve sociale[m] imperante potestate, ejusdemque natura eò rectius constare queat, forsitan non abs re erit, paucis in limine pervidere, quomodo *rationalis vita* omnis (nolim me nunc demittere ad brutam insensibilemque naturam, ut ut multimodè & ipsa cujusdam sociæ rationis particeps est) penitissimè sit *socialis*, sive universam intuearis, sive per partes ejus discurras. Universalissimè certè *Deo*, & omnibus ejus *creaturis rationalibus bonis*, amabilissima simul atque deditissima est socialis conjunctio, utpote, cum illa universitati huic intercedere animadvertas, quæ certissimæ notæ sunt, (prout nos quidem accipere solemus) societatis, nempe, regimen commune universale, & in commune bonum ab omni parte perpetuata conspiratio. De regimine illo majestateque divina regnante per hanc universalissimam universitatem quædam subnotabuntur inferius (a), unde simul ejus *esse tale non potest non esse* probatissimum. quod autem conspirent omnia hujus membra jugiter in bonum mutuum, nemo ambiget, qui callet, quantum operè Deus ter Opt. Max. caput hujus consortii vel ab æterno nos dilexit, ut nempe etiam filium suum unigenitum pro nostra salute in mortem daret. imò qui tantam nostri curam gerat, ut ne capillus de capite citra ejus cadat voluntatem: cui similiter indubitatum est, sanctos angelos suam in beatissimo statu suo conservationem Deo acceptam habere ferendam. Et vicissim tum hos, tum homines pios unice gloriam DEI querere, ac invicem gaudere mutuo alteros si bene sit alteris, imò juvari curâ maxima ab ipsis sanctis spiritibus homines, Sacra oracula, ad caput usumque hominum loquentia, modò filiali ac paternâ, modò conjugali, jam domini cæ ac servili, nunc ipsi politica, aliisque communis vitæ societatis hanc qualem conjunctionem comparant (b). Dixi autem *rationalibus* iisdemque *bonis* creaturis hoc ipsum accidere, quod univer-

(a) n. 26.

(b) Job. 1. 6.
 Ps. 89. 7. 1. Jo.
 b. 1. 12. Deut.
 32. 6. Cantic.
 Canticor. Jer.
 54. 5. Philip. 3.
 20. Pf. 82. 7. 8.

ſim cum ipſo etiam Deo in ſociali quadam ratione conſtituti ſint, quò nempe comprehenderem & angelos & pios Dei homines, tum animà ſolùm, tum corpore ſimul viventes; excluderem autem primò irrationalia omnia, quando cum hiſce ne hominibus quidem, temerè ſocium quid intelligatur intercedere, ob nimiam utriusq; naturæ diſcrepantiam, nedum ut ſublیمiori cuidam naturæ hoc quali ſociali reſpectu conjuncta comòdè dici queant. Unde adeò etiam hic obiter caſum notare licet, ubi dominii atq; ſubjectionis relatio ſocietatem non inſerat. Deinde enim ut & malignam naturam hinc removerem, cujuſmodi Diabolica eſt. Namq; vel eadem quoque hæc ratio, quæ naturæ irrationali, cum Deo, angelis, hominibusq; collata, ſocietatis rationem adimit, nimia videl. ab utrâq; parte naturæ diſtantia, videtur evincere, nec hiſdem, donec in poſſibili bonitatis ſtatu perſiſtunt, cum Diabolis ſocietatis quicquam poſſe intercedere. Quippe Deus ſummè bonus; boni quoq; ſancti angeli: Et quamvis agrè, tuetur tamen & homo divinò ſublevatus auxiliò ſanctâq; inveſtitus gratiâ ſuam ſibi aliquam bonitatem. Aſt creaturarum omnium ſummè malus eſt demon, in tantum in hoc extremo poſitus, ut non tantum ipſe totus malignus & in malum ſemper ſit propenſus, ſed ut etiam hoſtis ſit ac adverſarius ſummus Deo bonò maximo; ab omni illi, quod hujus bonitas benignè complectitur; prout hoc evincunt teſtimonia irrefragabilis veritatis quàm plurima, & tot tantaq; maligni hujus ſpiritus maxime maligna opera. Et verò tantum abeſt, ut ipſum inter ac rationalem bonam naturam, ſecundùm noſtrum loquendū. Hujusq; vocis accipiendi modum, ſocietas intercedere poſſit, quò vel inter ipſos homines ſocietates conſtitutas eadem ratio turbare, imò tollere ſoleat. prout hoc conſtantur tot humanarum ſocietatum ex tali fonte emergentes ſeditioſæ diſjectiones. Hinc porro ex ſimili ratione etiam homines impios, & per impietatem extra gratiam DEI conſtitutos, ab univerſaliſſimâ illâ, quæ rationalem probam naturam intercedit, ſocietate, ad extremum abſciſſos fore dicas, ubi vel nunc vel olim cum Diabolo ad gehennam mittentur. Quapropter apparere exiſtitem, ſi qua univerſaliſſima ſocietas, quæ Deum & rationales creaturas intercedat, ſtatuatur, de bonis

nis hisce tantum propriè id intelligendum esse. Nec refert, quod
 herilis quoque servilisque conjunctio mutuusque respectus, philo-
 sophis moralibus societas audiatur (a); videatur autem si non alius, (a) *Arif. 1. po-*
 saltem hic inter Deum & Dæmonem respectus intercedere. quip- *lit.*
 pe adversum hoc notare licet, etiam Philosophis, pro fundando so-
 cietatis jure statuque, ut alibi, ita hic quoque fundamenti loco col-
 locari aliquod mutuum commodum, in quod mutuo utrinque incli-
 netur agaturque. Hoc verò quæ inter Deum & Dæmonem, aut
 etiam inter hunc hominesque, si fortè socialem quandam conser-
 vitii rationem hic quoque velis fingere, intercedere possit, non facile
 liquet. Neque enim Dæmon Dei aut hominis ullum curat bonum;
 quin potius illius gloriæ extremè adversatur, & hujus extremum
 exitium immensò iniquitatis Zelò quærit ac operatur. Nec vicis-
 sim hujus bonum quærit Deus, utpote quem jam judicavit, nec nos
 quærerè possumus, qui eum à Deo judicatum scimus. Et ut porro
 circa objectionem hanc, quasi tamen herilis ac servilis quædam so-
 cietas hic daretur, dicam; dubitaret fortè aliquis, an etiam domi-
 ni ac servi conjunctio inter homines commodè satis societas posset
 dici, ubi ita illa sese habet, ut neutiquam commune, sed forsan al-
 terius tantum aut etiam nullius ab altero bonum quærarur: quip-
 pe & Philosophi, ut modò dicebatur, illud quidem suæ naturali
 servituti acciderè supponunt; eoque aliam herilem servilem socie-
 tatem, quam in qua saltem quædantenus commune commodum
 utrinque quærarur ipsi non norunt. & quia, quæ ex jure gentium
 rigidior servitus est, minus à parte servi ejus particeps solet esse,
 vel ipsi huic herili-servili conjunctioni haud temerè societas ra-
 tionem tribui audias. Verùm ut hæc ita sint: fortassis tamen
 admitteres, sicut addictissimæ subjectionis servi, etiam ii, qui vel
 idèò fortè familiæ tantum servantur, ut ipsius voluptati in necem-
 usque propriam inserviant, nedum qui ut operas præstent vel fami-
 liæ, vel in usum familiæ, familiæ domino; sicut inquam hi, licet
 non socii familiæ, aliquid tamen societas familiaris sunt; sicut
 etiam, lictores & carnifices, licet non propriè cives aut civiles so-
 cii, aliquid tamen civilis societas sunt: sicut cujuscunque socie-
 tatis commercialis mercenarii operatores, non socii, sed ipsius ra-

men cujusque talis societatis aliquid sunt; sicut denique ipsa res quælibet familiaris animata & inanimata, bona civitatis publica, naves, tabernæ & quælibet suppellex, licet in familiari, civili, mercimoniali societate, rationem non habeat socialem, harum verò societatum aliquid sunt; utique, inquam, eodem modo fortassis, licet non socium ei societati quæ DEO cum rationalibus creaturis intercedit, Dæmonum hominumque improborum gregem proprie possis dicere, aliquid tamen forte ejusdem universalissimæ societatis eosdem dixeris esse, ejusdemque ad universale ministerium, juxta arbitrium ipsiusmet capitis ordinandum pertinere. Sed habeant hæc sese ut possint, etiamsi hoc modo ad societatem universalissimam quæ Deum & rationalem naturam intercedit, natura quoque rationalis malignans pertineat, manebit tamen per antedicta, hanc nunquam illi verè sociam esse, Eoquæ hæc neglecta, id solum modo constare volupe est, universam rationalem bonam naturam universam sibi existere sociam.

II. Quantum autem porro eadem rationalis natura, per partes suas particulatim etiam socialis conjunctionis sit amans, opinor, in admirationem rapere potest oculos paulò laxius circumjicientem, eosdemque levantem primum supra sese ad æternum omnium boni ordinis consociationisque auctorem, & qui proximè eum circumstant, ipsi administratorios spiritus. ubi & ipsam in una Deitate personarum trinitatem omnium arctissimâ unione sociatam socialiterque unitam, (licet de divinis humaniter loqui,) cernit. ubi hierarchias edocetur sanctorum angelorum, Thronos, Dominationes, Principatus, Potestates, Archangelos, Cherubim, Seraphim &c. (a) Imò & hærebit deinde vel saltem juxta sese homo circumspiciens, vidensque, primò, totum humanum genus communi constare sanguine, idemque ubicunque modo natura depravationem non patitur nimiam, ad mutuuum subsidium, ad amicabilem cohabitationem propensum esse: porro verò spectans, & hanc hominum universitatem in diversas coalescere societates sibi sufficientes, majores & maximas civitatum ac gentium, hasdemque singulas iterum quasi ad extrâ fœderum vinculo aliis societatibus solere sociari, & intus innumeras quoque alias societatum species com-

(a) Rom. 8. 38
Eph. 1. 21. Col.
1. 16. Dan. 10. 13
1. Thess. 4. 16.
Gen. 3. 24. Ez.
10. 1. 6. 2.

complecti, majorum mediorumque minimorumque corporum: puta provincias, diœceses, ditiones, urbes, municipia, oppida, vicos, pagos, familias. Quæ & ipsæ iterum suas teneant inclusas societates varias, v. g. conjugalem, herilem, patriam, mercatorum, operariorum, & omnigenæ negotiationis sociorum; universitates, corpora, collegia (quæ appellantur) à pari usque hominum ad magnam personarum multitudinem numero ascendunt. Et hæc igitur cernenti extra dubium, opinor, futurum, omnem rationalem bonam naturam etiam per partes, in bonum, quod hisce commune aliquod est, socialem esse. negligo autem nunc iterum, nec veræ sociali rationi accenseo eam, quæ malignantis naturæ mala conjunctio est v. g. Monarchiam Dæmonum (a), & si quæ inter homines societatis nomen mentiri solet scelerata unio alia, conspirationis, factionis, conciliabili, aut simili potius, quam societatis titulo digna; quia nimirum id quod querimus hic ac describere intendimus, socialem videlicet potestatem, quæ legitima iustaque facultas est, non nisi in bonis, iustis, legitimisque societatibus licere reperire.

(a) Apoc. 12.
 Matt. 12. 24. c.
 25. 41. Luc. 11.
 11. Eph. 6. 12. c.
 2. 2.

III. Atque posita quidem hoc modo omni bonâ rationali natura sociali, haud difficulter porro perspectu probatuque est, omnem istiusmodi societatem habere ex se quendam, quam quidem nos nunc querimus, & socialem dicimus, potestatem sui rectoricem, eamque liberam propriamque, quæ instar animæ corpus societatis ejusque membra ad communem omnium atque singulorum competens bonum finemque regat atque dirigat: cuius ipsa hæc omnia, & corpus scilicet totum & membra pro hoc fine subiecta sint ac parere necesse habeant, si quidem bene sese habere debeat societas. Et primo quidem, uti omnino habeat potestatem ejusmodi directricem quælibet societas, cui quidem humana mundanaque interveniunt, prorsus necessarium est; tum per ipsam humanam conditionem, tum per rerum mundanarum mutabilitatem. per humanam conditionem; quia per fragilitatem itemque rebellem singulorum affectum, citra ejusmodi directricem auctoritatem fieri omnino non potest, ut non magis sua quisque curet, quam quæ communia aut sociorum sunt; quod tamen è converso ut fiat, & uti quisque ita sua curet,

ret, ne vel toti communitati vel membris ejusdem injurius sit, utique de natura ac necessitate ejusque legitimæ societatis est. Propter ipsam verò rerum mutabilitatem, quia hæc efficitur, uti quæ nunc bene ordinata existunt, aliò tempore possint esse non talia, utique omnis societas vel ideò facultate ordinatrice perpetuò indiget, uti saltem habeat in promptu, quò, quæ natura semper novis depererat edere formis, ordinem societati commodum sorti ri queant, eidem aliàs, siquidem citra hunc, novamque; continuò coordinationem essent, incommodum exitumque; allatura. Id quod viri civiles etiam communiter agnoscunt, quandò de iis, quæ inopinatò, quæ casu, quæ singulis personis aut negotiis per societatem (civilem) accidere possunt, jura non posse constitui perpetua sed eadem constitutione, interpretatione, jurisdictione præsidium oportere suppleri judicant (A), eoque ipsò præsidium præsidemque potestatem societati ut utilem necessariamque præsupponunt. Ut autem potestatem hanc directricem ex sese *propriam* quandam habeant quælibet societas, ipsa earundem videtur requirere integritas, cum fieri non possit, ut aliquis numerus hominum aliunde per omnia regatur, & tamen in sese verè socius sit, quid enim socialis vitæ haberet in sese, nullò arbitriò suo coherere, nullò propriò quasi spiritu moveri. quin, aut cum illò, à quo ita dirigitur, demum integram societatem constituet, aut eidem prorsus servilis obsequii est. quorum utrumque, ne qua personarum multitudo per se societas sit, impedit. cum quod cum altero demum aliquid tale sit, e. g. anima aut corpus solum, ipsum nondum tale est; putà homo. quid autem & de merà servilitate sentiendum sit, paulò ante quoque; est dictum. Unde adeò & illud per se fluit ulterius, quia etiam propria quædã nec serva penitus debet esse illa quædã socialis potestas, eandem *liberiam* quoque oportere esse. Constat autem de utraqve hac, positã hujus per societatem imperantis directricis potestatis, qualitate, quã libera, quã propria cuique societati quædam illa est, planiùs, ubi præmissis, quæ præter hæc de potestate hac generaliter subnotanda videbuntur, per nonnullas hujus generis species quoque fuerit in pòst sequentibus itum. In generalibus autem illis consideranda erunt, tum finis; tum subjectum; unde hæc

(A) l. 3. A. 8. 11.
12. 13. d. 4.

hæc potestas commenturetur, quomodo omnis partim restrictæ, partim liberæ sit dispositionis, penes quos ex communitate eam referre competat. æquale ejus, cum quali vi executivâ officium.

IV. Finem quod attinet, ille quidem alius, quàm qui societati est, ipsi societatis architectonicæ ac directrici potestati esse nequit, quia igitur omnis probè constitutæ societatis finis bonum sociale, sive commune est, utiq; & huic potestati finis directionis boni commune est. Et quando porro boni cuique societati commune, quatenus id sociis verè bonum est, h. e. quatenus id singulis ex societate applicandum venit, non semper æquale omnibus existit, sed pro ratione, quam quælibet societas fert, modò æquale modò inæquale, sive, ut loquuntur, jam simpliciter seu arithmeticâ, jam geometricâ proportionem æquale, ut verbo dicam, illud est, quod cuique ex ea societate suum quodvis competens est; sequitur igitur huic potestati directrici idem quoque esse tale loco finis, & porro, eandem hujus boni competentisqve metis quasi circumscribi. Probèque etiam peractam exercitumque ipsam futuram, siquidem vel is scopus penitissimè ab ea pertingatur, vel quantum fieri potest, proximè juxta collimetur. hæc bonitas, hæc mensura quædam prima est illius socialis potestatis. Ex quibus facilè ulterius sumere, licet judicium; quod, si quidem vel planè non exerceatur eadem potestas, vel ita exerceatur, ut non cuique suum quodvis bonum ei per eam tribuatur, imò forte neglectis sociis omne bonum ad unum sociorum ipsosque ex iis rapiatur; imò vel insuper etiam eadem non mactentur reliqui; eandem sanè, cum ipsa hæc tali modò habitâ institutaq; societate [prout de hæc etiam] Citis nostris id observatur, in quodam specie (a), & Aristotelem in alijs attendisse, videtur est (b),] speciem suam, quæ quidem verè socialis sit, necessariò sperdere, inque aliud quodvis potestatem & genus, & nomen potius habere. Consequens verò hisce porro est, siquidem de potestate cuiusque societatis directrici in specie quæquam rectius judicare velit, opere pretium semper futurum, finem cujusque talis societatis, & de cujus potestate tali quæritur, in conspectu habere. Neque verò locutione omnibus istis societatibus idem aut æqualis amplitudinis inest, de malis v. g. civilis, quæ in specie dicitur, cujusque forma

E e

respub.

(a) l. 29. §. 2.
pro socio.(b) lib. 1. & 3.
politic.

respub. communiter audit, rerum omnium, quibus humana vita indiget, copiam propositam habet, quò proinde non res modò ad annonam aut victum societati parandæ pertinent, sed & securitas, tum toti societati, tum cuique in ea, ab injuria tam internâ quàm externâ, sed & commoditates cuique; pro dignatione suâ competentes alia, aliis verò societatibus bonum minus amplum, aliis etiam certum ac in specie strictissime determinatum solet esse præfixum: veluti familiaribus, cum rei familiaris augmentatione, honesta sustentatio; τῆ συμμάχικῆ defensio contra vim hostilem; lucrum pecuniarum mercatoriz, aliis alia. Sed nec finem tantum modò ultimum societatis, verùm & intermedios, ipsaque adeo ad isthunc media quoque probè intuebitur de potestate hacce sociali rectè iudicaturus; inde planè perspecturus, an etiam inter vias legitimæ, illa maneat; neque enim dici potest legitimè exerceri illa potestas, quæ ad finem quidem legitimum actus ipsos facit tendere; id ipsum autem facit per media illegitima. Imò pone, quod in medio à iusto aberret socialis hæc potestas, utique eò ipsò quod in hoc aberat, in finem universalem societatis, qui id, quod cuique ex ea societate suum est, existit, impingit, quia nempe aliquid alicui injuriâ tribuit non suum.

V. Alterum, unde gubernatrix hæcce cujuslibet societatis potestas, suam quandam quasi perpetuam mensuram, non minus atque ex fine mutuare habet, ipsum videtur esse cujusque societatis subiectum: idque duplex; unum nempe, quod ad dictum competentis finem est dirigendum; alterum, cui per eandem directionem eadem ille finis venit applicandus. sub posteriori respectu, sine dubio in hoc collocandæ erunt primò locò (nescio an etiam solæ) ipsæ, quas societas complectitur, personæ; quia nimirum hæc sunt, quæ finis felicitatisque hujus obtinendæ causâ in societatem qualemvis illam coiverunt, quæve ejusdem causâ potestatem illam sibi adoptarunt. Ubi quidem videtur hoc circa notandum; corpus personarum societati subiectarum, quatenus potestatem hanc respicit, expectans ab ea directionem, quæ cuique suum sibi competens tribuatur, latius videri accipiendum esse, atque à politicis id solet quandoque accipi, quando civilis societatis socios eos ferè tantum

tam agnoscūt, qui fortè in aliqua aut oligarchiā, aut democratiā, jus comitorum h. e. facultatem de summa rei simul statuendi habent. Scilicet rectè illi quidem, quatenus societas illa in communione imperii consistit: minus rectè verò; quatenus communionem universæ competentia, civilis hæc aut alia personarum consociatio respicit: neque enim qui tantum gubernant, unus, pauci, pluresve, sunt, qui felicitatem sibi competentem ex societate, cui vel ipsi se immiserunt, vel per naturam immixti sunt, expectant, sed & qui subjecti, potestatisque gubernatrici in ea solum subditi sunt: res manifesta est in societatibus domesticis, ubi æquè uxor, liberi, servi, suum ex familiari societate bonum expectant, quàm familiæ dominus; quidni igitur, ob parem rationem, idem quoque de civili aliâque societate, quoad subjectos dicendum foret? Unde igitur, haud dubitandum existimem, potestatem hanc cujusque societatis regimini præsentem, pro objecto, cui sua ex illa competentia tribuenda sint, personas & imperantes & subjectas habere omnes: eoque illi congruere, liberè curare, ut non tantum illi, sed & hi, quod sibi debetur suum obtineant. v. g. in mercatoria, ut non tantum verè socii suam provenientis lucri partem nanciscantur; sed ut etiam ministri societatis suam habeant mercedem; in domestica, ut quisvis ex familia; in civili, ut omnis, quæ sub ea continetur, animam suam consequatur. Quæ quidem iam re multum notabilem existimem ipsam civilium legum, potestatisque, quæ hæc præsidet, perque hæc ipsum civitatis subjectum gubernat, curam; quando ad usque servos familiarum, abjectissimos in hac societate homines, & minimè omnium, si qui in civitate contenti sunt tales, socii civitatis annumerandos, ipsa descendit. disponens v. g. ne favè nimiam tractentur à dominis (a) ut ad honora ipsis præstetur (b) ut multa beneficiorum alia ipsis & competentia sint ac tribuantur. (c).

Non dijudico, nunc, an hæc civili potestati competens cura sit ex se, an verò, quatenus illa subordinata & quasi subadministra societatis universalioris quæ Dei & humanitatis est, existat; tantum observo, illi hanc competere, etiam civilis præsentia cultoribus apparere. Quia ulterius extensivâ quadam ratione, non tantum societati alicui sive immediatè sive mediatè subjectæ personæ, quo-

(a) l. 2. de his
qui sui vel al.
ta. beneficiorum alia ipsis & competentia sint ac tribuantur. (c).
jur. (b) l. 24.
C. de Episcop.
aud. l. 2. § 3.
C. de infant.
expos. (c) l. 1.
ff. § C. d. ma-
numissio. p. b.

ad hunc effectum, ut suum à societati subiectis accipiant, huic potestati objacere videntur; sed & alii: sive & hoc communis humanitatis ratio ab ea exigit, sive ipsa ipsius societatis hujus boni pro indiviso communis conservanda causa id requirat; vel uti, honorem, amicitia externorum, ob commerciorum facilitatem conservanda ac simile, quòd eidem pertinent, quæ plurima in civitatibus de competentis peregrinorum, id quo officis iis exhibendis sæpius sancita extant. item ubi haud rarò contingere videmus, magistratus civiles aliorumque societatum præfides hoc sibi sumere, quod suos cogant, ut illis quibuscunque extraneis, id quod ab illis dem ipsis competit, exhibeant. Atque hoc quidem modò latissimum igitur est objectum hujus potestatis, sub respectu nimirum cui ut suum tribuatur illa curare habet. persistit autem hætenus illa quidè in personis: Rebus enim quæ præter sunt, quomodo quid suum tribuere habeamus, extra respectum personarum scilicet non satis liquet; nisi forte crudelitatem tormentorum extra usum hominis ab animalibus quadantenus eadem hæc ratio quoque avertat, juxta legem illam à Talmudicis, in legibus gentium latis Noachidis recensitam: *Ne tollatur membrum de animali viventi.*

VI. In subiectis; quæ disigit præfides societati potestatis, quando per modum mediumque nomotheticum illa agit, præscribendo, imperando, vetando, permettendo, quæ fieri aut non fieri oporteat, eadem erunt, quæ legi sunt objecta directiva, actiones nimirum humanae, seu ratio activa quædam hominum ad societatem continentium. Cæterum quia hæc consideratio ad eam in quam supra lib. i. ex parte descendimus, subaliopem pertinet. Iuris prudentiam, nec ad eam hic, ubi determinatum subiectum societatis, à gubernatrice inibi potestate gubernandum, & ad finem competentis dirigendum quæritur, tantopere actio, ut generalior directionis hujus materia; quam illud aliquod in discriminationem cadit, per quod actio hujusmodi societatis socialis quæ potestatis peculiare directivum objectum fiat, hoc autem nihil aliud possit esse, quam ipsa, quæ ex sociali ratione peculiariter illi mutuatur, circumstantiæ, utique in his illud peculiare dispositivum simul ac terminativum hujus potestatis objectum erit quærendum. Sunt autem sine dubio plures ex numero circumstantiarum & fortiss.

talis circumstantiæ omnes, quatenus societatem tangunt ejusdem directorio hactenus obnoxia, ut ad finem societatis ab eo sese dirigi sustinere necesse habeant. locum enim & tempus & reliqua talia utique in illis licet deprehendere, circa quæ vis hæcce societatis disponat. Veruntamen ne vagi simis nimis, & quia de pluribus horum circumstantialium minus compendiose licet concipere, quomodo, (ut in objectis fortè eas haud neges esse) simul in determinantibus universi generis hujus potestatis illa sint. imò verò vel subjecti nomine, communi aut vulgi, aut sapientum usu vix aliqua ex hujusmodi venire audias, præterquam quod persona, & quod res ad personam pertinens, est. Tantùm igitur & nobis nunc quoque personas acres ad societatem quolibet pertinentes, in subjectis, illius universim ei dominantis potestatis, licebit habere: Et primùm de personis eidem subjectis observare; in iis cõputandas esse, primùm omnes, quæ de corpore societatis sunt; quomodo id manifestum facile sit per familiam, per rempub. perque societates reliquas. Neque enim quisquam videtur penitus ab hac potestate posse exemptus esse, nisi simul & a societate sit exemptus: licet fortè modus ac competentia, subjectionis cuiusque suâ diversitate, intentione ac remissione non exeat: dum plura in paucis aliquibus socius subjectusque, alius in pluribus talis potest. esse, prout e.g. in republ. vel privilegiati aliqui sunt vel non privilegiati; in mercatoria societate vel de uno fortè genere mercumiorum, quoad lucra & damna participant, vel de omnium potestati præfidi subjecti possunt esse alii immediatè, ut omnes per familiam personæ familiari dominio; alia mediatè quædam tenus veluti familiares personæ potestati civili. Ut ut, inquam, quædam hæc subjectiono diversitatem admittat; de ipsa tamen hac aliqua subjectione omnium personarum societatem atinentium; & quatenus eam assinens, haud opinor ambigendum erit. Idque cum hac quadam illatione, quod etiam hucusque personarum, & societatis & simul eujusque hujus hæc potestatis videntur terminari, nec ut in principio respectu, ad alios extraneos usque, se extendere: obtinente hic quasi universim illud, (a) quod supra juris dictionem suam jus dicentis supra potestatem imperanti impune non pareatur. eque idem supra vires suas omnino videretur processura potestas societati præfidi extra, & iis quidem personis, quæ ad societatem nil attinent,

(a) l. 20. de jur. rud.

mandare nitatur. Et quamvis fortè contingat ut una familiaris potestas, à familia altera, una civilis majestas ab altera civitate, quicquam legitimè exigere habeat; videri tamen potest idipsum, iis non competere, quatenus sociæ sunt, sed quatenus aliò quovis modò potestates crediti, debitive exigendi sint.

VII. Quod res attinet, quæ huic architectonicæ cujusque societatis potestati ejusque dispositioni subjectæ dici queant; In his quod illæ sint, quæ cuique societati pro indiviso bona communia sunt, usumque sociorum communem pro singulorum modo respiciunt, facile dubitat nemo. Minus autem, nisi fallor, plana res est, si ad ea, quæ singulis sociorum propria sunt respicias: ubi nec fortassis, quod de universo genere hujus potestatis communiter dici queat, facile invenies; nec commodè expedire te posse videris, nisi genera societatum distingvas. Quippe reperiri videas societates, ubi ipsum hocce earundem proprium *ubi parum*, vel parum vel nihil dispositionis habet, circa bona sociorum propria, ut accidit mercatoriarum, opificum, ac similibus; contra alias, in quibus idem de iisdem amplissimam habet dispositionem, prout videre est in illa universalissima, quæ Deum & homines intercedit, itemque, multà ex parte, in illà, quæ in domo dominica est, & eà, quæ in generalissimè humanà positione constituitis respub. audit, imò videas, in quibus mediò modò sese res habeat, & illud ex parte circa talia, subjecta rerum dispositivum sit, ex parte verò non, veluti contingit ferè in societate conjugali, itemque patria. Nisi fallor, attendendum hic foret, num quæ societas magis absoluta sit auctoritatis, & num socii ipsi personæve in ea contentæ omnimodæ maximeque addictæ sint subjectionis? An verò eadem aliqua societas multum subordinata, subjectæque sit auctoritatis, personæque contentæ multum limitatæ minusque addictæ, quoad hanc quandam communionem, subjectionis. Priori casu, non dubitarem asserere, dominio sociali, etiam in ipsa cujusque socii subjectivæ bona undecunque propria, plurimum competere dispositivæ auctoritatis: exemplò modò adductò dominii divini per hoc universum, Majestatici per civitatem, herilis, patriæque secundum priscam, eà romanis inditam formam, per familiam, & si quæ alia ab hu-

mana

mana auctoritate vel planè non, vel parùm dependens existat cum sui auctoritate societas. ratio autem videri posset esse, quod res hujusmodi penitus addictæ personæ, in accessionem ei cedant, eodq; similis quodammodò juris videantur esse, cujus ipsa persona est; prout in hac ipsa ratione observare licet, plurimum fundare sese Romanos in sua circa servorum filiorumque familias res peculiaque. Posteriori verò in societatum specie, fortè non eandem vim eidem sociali potestati in res sociorum proprias concederes per exempla similiter hujus generis, veluti societatis mercatoriz ac similis: perque rationem, quod ipsa personarum subjectio multum hic limitata sit; nec efficiat, quò minus eadem in pluribus sui juris suæque libertatis auctoritatisque persistant; & per consequens unà secum etiam bona sibi quasi accedentia ab illà quadam sociali potestate multum soluta exemptaque præsent.

VIII. Quin fortassis sustineres, si ex eò, quod naturaliter, divinaque ex justitiâ justum est, judicium sit sumendum, nullam dari in humanis societatem, cujus auctoritas regens non aliquò modò limitationem patiatur, etiam quoad bona resque sociorum, subjectorumque, ne scil. per omnia planò libetrimoque arbitriò de iis, uti nec de ipsis personis disponere valeat. quia nempe, quæ omnibus divina, aut etiam quibusdam humana supereminens generalioris communionis auctoritas est, sua iisdem personis competentia quædam, à sese ipsis assignata, salva tueri discipit. quibus cum, vel ipsam civilium nostrorum statutorum humanitatem conspirare animadvertas, quâ in penitissimè, quoad possessa bona, executiendis obaratis, sive à sociis familiam attinentibus veluti conjuge, liberis, libertis, sive ab aliis etiam creditoribus, illis tamen tantum bonorum relinquendum, ne victu egeant, vel expressè ordinatur, vel saltem hujus nomine misericordia commendatur (a): quâ servis, filiisque alimonia curaque corporis necessaria è bonis provisioneque familiari deputatur (b): restrictò hæc hactenus familiaritatis privatoque arbitriò uti sic, & non contra agat, resque circa singulorum ex societate disponat. conspirat quoq; sine dubio omne judicium hominum æquum, quando præter casum extremæ communis que reipub. necessitatis, aut etiam contracti competentis que debi.

(a) l. 173. de R.
 J. l. 30. de re
 judic. l. 6. de
 cess. Don. (b) r.
 de agnosce. &
 al. h. h. kun. §.
 de latin. lib.
 toll.

debiti, haud admittet, vel ipsi Majestati civili per rempub. liberum esse, de bonis singulorum civium suo pro arbitrato prorsus dispo- nere. similis ratio erit in civilibus cæteris. Ut autem in huma- nis societatibus, etiam iis, quæ absolutissimæ auctoritatis strictissi- mæque subjectionis sunt, potestas imperans non penitus, ac per om- nia, absoluta est. Ita quoque vicissim observare erit, nec in iis, quæ etiam laxioris imperii, limitatioreisque sunt, quoad personas competentia, ullam temerè deprehendi, in quâ non aliqua, aliquò casu, ipsius dominantis potestatis, ad bona etiam usque sociorum propria, protensio quoque admittenda sit; puta quatenus compe- tentia cujusque fert, ordinandi, ut ex iis, ad modum boni debitiq; socialis, à sociis in commune conferatur. ita autem & videmus à societatibus mercatorum, opificum &c. fieri. Ubi quidem quo- ad vim dispositivam hujus potestatis, non referre, nec eidem de- rogari existimem, quod liberiolem severioremque executionem sibi fortè sumere non auit, socialiter dispositorum; sed quantum ad hanc subsidio superioris dominatus forsitan opus habeat; pos- sibile, quod hujus auctoritas, societatisque, cui hic præsidet, quies, hunc processum requirat. Scilicet, ubi ad severiorem officii exa- ctionem coercitionem ultionemque, pro obtinendo justo etiam, procedendum est, *Non semper singulis* (intell. etiam subiectis civitati corporibus) *est concedendum, quod per magistratum possit publice fe- ri, ne occasio sit, majoris tumultus faciendi* (a). *quin ad curio judiciorum, vigor jurisq; publicæ tutelam in medio constituta est, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem* (b). *Cur autem ad arma & rixam procedere pariatur Prætor, quos potest jurisdictione sua componere* (c). Inquam, etsi per publicam hanc exequendi rationem nonnunquam transire habeat dispositiva alicujus legitimæ societatis vis, vix tamen esse, quin ita comparata sit omnis, uti per personas socias, ad usque harum bona (si modo habet præter victum aliqua) sese quoque exten- dat; siquidem contingit, quod per hæc æquabilitas socialis debiti à sociis conservanda sarciendaque sit, sed occurret hoc caput paulo inferius (d) denuò recolendū; ubi præmissum fuerit, penes quos potestatem hanc residere congruat contingatque, quemve exitum habeat, siquidem apud plures resideat.

(a) l. 176. d. R.

J. (b) l. 14. C.

de judicis &

calic. (c) l. 13.

§. 3. de usufr.

(d) num. 14.

h. cap.

IX. Circa subjectum inhaesivum, quod dicimus, notabile hujus disquisitionis & caput & quaestio est: Penes quem quosve ex multis sociorum potestas isthac *δε χρηστικῆς* in qualibet societate potissimum debeat residere? Paratam habuisset Philosophus, opinor, ubi instituta sua Politica (a) condebat responsonem: Naturæ (a) *lib. 1. polit.* multū esse conveniens, ut prudentiā ac virtute potiori, aut si plures *lib. 3. cap. 3.* vel omnes tantundē in hisce valeant, iisdem, vel simul vel alterna- *lib. 4. c. 8. Sc.* tim, eadem committatur. Neq; verò & pugnans tamen prorsus cum natura esse: siquidem ex hypothesi receptorum morum, qualitatibusque negotiorum, viris aliquibus aliis, certæ suæ cujusdam conditionis respectu, (quā vel nobiliores, vel ditiores, vel liberi æquē ac alii sunt; modo utcunqve sufficiente, pro hujus alicujus societatis bono curando, prudentiā, experiētiā, ac aliā, si quæ ulterius requiritur, qualitate instructi sint) eadem deferatur potestas. Et hujusmodi quidem Philosophi ratiocinationi palmam darem per omnia; statuens cum eò, melius quidem fore, si optimis quibusque; non tamen in absolis esse, si aliis; modò utcunqve commissis sufficiant, ipsa credatur. Licebit autem juxtā hic duo porrò quærere:

X. Primò: Utrum de necessariis naturæ societatis cujusque sit, (complector autem universum genus) siquidem potestas eadem dominans certo aut certis aliquibus ex sociis commissa est, ut ejusdem, aliquid, vel etiam ipsa in quantum illis commissa est, actu & radicaliter tamen (ut nonnulli volunt) penes ceteros quoque de societate resideat? A parte negantium mihi existimo standum, cum per rationem, tum per experientiam petitam ab omnibus, quæ dari possunt, & aliquid momentum in vita habent, societatibus, Per rationem: quia primū potestas ut omnis ita & hæc regens aliquid ex iis est rebus, quæ aliquibus hominum, præ aliis sui generis, possunt committi, id quod etiam quoad hanc potestatem mecum fateri necesse habent ipsi, qui statuunt, eandem nunquam à communitate recedere, quippe hominibus hujus communitatis, iisdemque adeò certis præ aliis, quæ extra sunt, eam tribuunt. Deinde ita porrò colligitur: Aut potestas hæcce societati *κρηστικῆς* aliundē, fortè ab eminentiore auctoritate, quam quā ipsa societas potest pollere, committitur; aut ab ipsa communiōne; aut utrinque. (loquor de

casibus ubi legitime illa solet deferri, iniquens eum ubi sibi ipsi homines eam sapius iniquius usurpant) si aliunde certis quibusdam ex societate commissa extat, non autem simul & reliquis, utique ipsis certis quibusdam tantum illa competere h. e. propria potest esse; non autem ex communiōne reliquis, & per consequens non toti communitati ullō modō hoc casu potest competere, unde eam haberet, quod à nullo sibi datum commissumque esset. Si ab ipsa communiōne eadem certis aliquibus conferri ponatur, quid obstabit, quin dici queat, eam ita certis quibusdam posse ab ea conferri, ut sibi ejus quanti, quod confert, nihil ipsa retineat? dū liquiddissimi juris est, unumquemque id juris quod habet alteri posse hoc modo concedere, donec ordinationi superiori in hoc non adversum faciat. Et verò cuivis ad hanc rem attendenti facitè manifestum fiet, in multis societatibus, v. g. civili, mercatoria, militari, contingere, ut delatio hæc certis facta, superiori ordinationi non adverteatur. quomodo enim adversaretur collatio civilis majestatis ei, quæ sola ipsa superior est, divinæ; cum hæc etiam multō decretō insolitariis personis, regibus videlicet illam tuetur? Positâ possibilitate, non dico nunc quomodo admodum dictu absurdum sit, summam potestatem per societatem certo aut certis esse à communitate commissam, & tamen ipsam penes eandem adhuc, nescio quomodo, residere; cum hoc dicendo idem dicas commissum, & non commissum, certè aliqd certis commissum, si totam reliquis communitatis hominibus superesse dicas; Et in medio quidem relinquo, an ab hac dispositione talem positionem, quæ & uni vel certis; & simul omnibus talis quædam potestas tribuitur, liberare possit distinctio inter exercitium & potestatem hanc ipsam, & si qua similis à viris politicis hic in schemate civilis Majestatis verfantibus adhiberi consuevit. Examen experientiæ si instituas, per omnia societatum genera, forte nihil liquidum magis est, quàm id quod asserimus; nempe non esse de necessariis societatum, ut potestas ejusdem suprema regens penes communitatem sociorum omnium resideat, ne dicam, vel tum, ubi certis quibusdam illa commissa habetur. Ita enim nemo dubitat, quin Dominium, quod Generalissimum, Generalissimæ, omnem rationalem naturam comprehendentis, societatis est, nulli, præterquam uni Deo com-

petat.

petat. Si ipsos familiarum nostrarum societatum dominatus respicimus, superius conjugale dominium, herilis patriaque dominans potestas, sanè uni marito, patri, domino, propria sunt; nec fingi potest, quomodo radicaliter illa eadem potestas simul in consortiis, uxore, servo, liberis residere possit. Cui verò parò unquam videbitur commodè dictum: penes gregem militum residere generalatum, donec penes generalem campi Marechal, is est? De Majestate civili sanè prisca politicorum schola idem fatetur, eam modò apud omnes, modò apud quosdam, modò apud unum, modò partem ejus apud hunc, hos illosve, partem apud alios posse esse. Non opus erit per plura transire exempla, quando hoc tantum hic velim manifestum esse, non esse de toto genere socialis naturæ, potestatem imperantem, ubi quidem per societatem certis est commissa, simul residere penes sociorum omnes.

XI. Alterum, quod intuitu subjecti inhesionis, de potestate hac societatum *κυριακή* potest quæri, est de exercitii exitu, quemnam illum possit habere, siquidem plures sint personæ, penes quas resideat eadem? Verum, ut communem annotationem hæc quæstio habet, ita etiam facile ad communem prudentium decisionem perducta est. Quæ quidem in capite hæc est, uti valeat obtineatque id, in quod major pars consentiat, eò effectu ut non tantum subjecti huic potestati reliqui, sed & cæteri aliàs pariter imperantes, plurium conclusis parare habeant. *Omninò enim, inquit*

Grotius (a), *ea credenda est fuisse voluntas in societatem coeuntiam, ut ratio aliqua esset expediendi negotia: Est autem manifestè iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, seclusis pactis ac legibus, qua formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri.* Subjungit ejusdem sententiæ verba ex Thucydide: *κύριον εἶναι, ὅτι αὐτὸ τὸ πλῆθος ἠνθίστηται.* Appiano latinè reddita: *tam in communiis quam in judiciis vincit pars major.* itemque ex Dionysio Halicarnassensi: *quod pluribus visum id valere.* Aristotele: *κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δοῦναι.* Curtio, *Eo quod major pars decreverit stetur.* Pudentio. *Infirmæ minoris vox cedat numeris parvaq, in parte quiescat.*

Quibus & illud Ulpiani (b) *geminum est: Refertur ad universos quod publicè fit per majorem partem.* Item istud Scævola: (c) *Quod major*

(a) cap. 3. lib. 2
de jur. pac. ac
bell. v. 17.

(b) l. 160. §. 1.
de R. J.

(c) l. 19. ad mu
nicipal

judic.
 (b) l. 3. § 4.
 quod cuiusq;
 universi l. 46.
 C de decur. l.
 3. d. decret. ab
 ord. fac.
 (c) c. quod o-
 mnes 29. de
 R. J. in 6.
 (d) arg. l. 7. §.
 2. quod cuiusq;
 univ. Gotto-
 fred. ad l. 19.
 ad municip.
 (e) tit. comun.
 divid. famil.
 heretic. §. 3. et
 4. J. de obl.
 quæ ex quasi
 contr.
 (f) l. 41. de
 religiof.
 (g) l. 7. in fin.
 de pact. l. fin.
 C. qui bñ ced.
 poss. §. r. J. de
 sacrosac.
 (h) l. 8. de
 pact. l. 14. de
 pos. l. fin. C.
 qui ban. ced.
 poss. l. 16. de
 reb. auctor.
 jud. poss.
 d. l. n. 22.

pars curiæ efficit, pro eo habetur ac si omnes egerint. & ad stipulantur illa celsi JCTI (a), quibus existimat, quod si tres iudices dati sint, & unus dissentiat à reliquis, standum esse duorum sententiæ. Hic tamen juxta notare erit, quod etiam à Grotio in allegatis observatur: legibus & pactis hunc processum posse vel immutari, vel etiam certam ad observantiam redigi, prout Romani Imperii municipiis & in iis decurionom concilio accidit, quibus, ut prævalens numerus sententiarum pondus haberet, duarum partium consensum & præsentiam requisitam fuisse. indicio sunt plures juris civilis textus (b).

XII. Nec verò observatur in istiusmodi, ubi socialiter sive collegialiter statuendum est, illa regula juris, (c) quæ vult: *Quod omnes tangit, debere ab omnibus approbari*; utpote quæ locum tantum obtinet in concursu plurium, ad commune aliquod rei, extra casum, in quo hic versamur, initæ vel etiam dirigendæ ad communem competentiz finem societatis; sive ut interpretès hic loquuntur (d) in casu ubi quid tangit plures, ut singulos, non ut universos; prout accidit in communiõne rerum incidente ex causâ hereditatis aliâque (e). Item ex concursu creditorum in bona obærata æquali jure pluribus oppignorata &c. ubi etiam invitis cæteris suum singulis jus servari solet integrum. v. g. ut mortuus in communi sepulchrum inferatur (f). tametsi vel hic etiam, ubi quid communiter circa talia, ab iis quorum interest, statuendum tandem venit, intercedente juris judicisqve auctoritate plurium voluntatem intuentam esse, æquum legislationibus nostris visum est: (g). Cum hæc tamen singulari observatione, ut major illa consentientis voluntatis pars pro modò ac mensura debiti, quod quilibet in illa re suum asserunt æstimetur, non pro numero adeò personarum (h). adeò ut vel unus, cui major juris debitivè portio in re est, pluribus, quibus simul tanta non est, præferatur. Quam rationem etiam ad ipsas societates propriè dictas trahi totò die cernimus, eoqve pacto solere descendi, ut nempe alii membro unum, alii duo, alii tria vel plura suffragia competant, prout de Libyca & vicinis quibusdam, deqve viginti tribus Lyciæ urbibus consociatis, ex Strabone memorat Grotius (i); & hodiè in Batavico fœdere observatur. quin Ari-

Aote-

Stoteli in æquis hoc refertur: (a) *ei κημάτων χάριν ἐκοινωνήσαν. si (a) pol. 3. c. 9.*
possessionum causâ inita est societas. Quicquid autem de pluralitate
votorum prævalente dictum est, locum etiam videtur habere in
casu, quo unus aliquis, vel pars minor absens sit, vel suâ causâ cul-
pâqve, vel etiam fortè-fortunâ, & horum interea jus præsentibus
quasi accrescere, ut loquitur Grotius (b). proponunt in ipsa hac (b) *d. l. n. 20.*
specie rem non semel legum nostrarum compositores (c). idqve (c) *d. l. 3. § 4.*
admittunt, usqve dum non disertè superiori auctoritate res pluri-
bus junctim agenda commissa est (d). qui quidem exceptionis ca-
sus extra nostrum potestatis socialis liberæ est. *quod cumq; univers. l. 46. C. de decur. & c.*

XIII. In casu verò deniqve, ubi ad paritatem votorum ac
sententiarum inter plures res devenit, negotium ad expeditionem
vi suffragationis haud videtur pervenire posse, resqve infecta man-
sura, nisi quatenus altera pars, fortè æquitatis benignitate præpon-
derans, vel rigorem adversæ factionis ultro paulatim attrahat, vel
superiori dispositione juvetur. elegans in specie alterutrius ex du-
obus mediis, cessionis bonorum scil. vel quinquennalis indulti,
pluribus æquali jure creditoribus circa bona obæratî amplectendi,
à Justiniano facta dispositio extat: (e) ubi in hoc negotiî genere
reliquis quibusdam casuum figuris decisîs, ita subjungit: *Si verò undiq; æqualitas emergat tam debiti quàm numeri creditorum: tum eos anteponi, qui ad humaniorem declinant sententiam, non cessionem exigentes sed inducias.* In casu judicii & pro numero judicum sententiâ
æqualiter discrepantium alibi egregiè Paulus (f): *Inter pares nu- (f) l. 38. de re judic.*
mero iudices si dissona sententiæ proferrantur, in liberalibus quidem causis
(secundum quod à Divo Pio constitutum est) pro libertate statutam obti-
net. in aliis autem causis pro reo. quod & in judiciis publicis obtinere
oportet. Item: si diversis summis condemnant iudices: minimum spe-
standum esse Julianus scribit. paria profert alibi (g) Hermogenian. (g) *l. 24. de manumis. add. Grot. d. l. n. 18.*

XIV. Quod efficaciam (ut de ea nunc plenius dicam iterum)
actinet, hujus per societatem dispositivæ potestatis, vimq; ejus de-
liberata statutaqve exequendi; fortassis generaliter quoqve dici
potest, eam ipsi coactivam quandam subjectorum, ad illa admitten-
da præstandaqve, quæ ratio jusqve societatis ab his de posse, esse.
Nimirum est potestas hæc, ut omnis, ex lege, & quidem ex lege so-

(a) lib. 1. c. 3.

cietati huic, pro fine suo obtinendo, sive supernè lata, sive ab ipsa
 communione per modum conventionis compacta. Lex autem
 omnis, ut alibi (a) demonstratum est, naturâ suâ perq; effectus suos,
 in quibus & potestas, vel primò, vel ex consequente, coactiva est:
 Et quid sibi verò posset, aut quomodo nomen suum tueretur dire-
 ctiva potestas quæ omni executione inanis esset futura? qualis uti-
 que conditio, necesse esset, ut ei infinities accideret, per singulorum
 qualem unquam, quæ evenire potest ac solet, in communibus priva-
 tam displicentiam, siquidem quâlibet coactiva ratione ipsa desti-
 tueretur: Quamvis hoc tamen quoad coactivam hanc socialis
 potestatis virtutem insigniter est notandum; eam non esse nec pos-
 se esse uniusmodi in omnibus societatibus: si genus ac modum
 coercionis (quæ quidem & alias naturâ sua variorum actuum est,
 procedens per correptionem verbalem, per operarum impositio-
 nes, per multas, per rejectionem è societate, per ignominiam, cor-
 poris afflictionem, ipsius denique vitæ privationem) respicias. Ne-
 que enim cum absolutæ auctoritatis potestatibus, qualis est Maje-
 statica divina ac civilis, æqualis facultas potest competere iis, quæ
 huic subordinatæ subjunctæque sunt, veluti mercatoriarum domesticarum
 &c. uti e. g. quendam ex sociis vitâ possit privare, gravissimâ mul-
 ctâ affligere, ignominiam afficere; quia hæc atque hujusmodi verge-
 re possunt in detrimentum universæ societatis ac superioris societatis,
 cujus itidem pars ac membra sunt, alio licet respectu, quæ huic in-
 feriori alicui membra sunt. Cujusque adeò interesse potest, ne in
 suum præjudicium, citraque suum ipsius judicium majoris momen-
 ti quicquam in ea statuatur. Sed ut admittenda hæc hujus coacti-
 væ virtutis, per societatum subordinationem, differentia est; ita in-
 terea haud tamen negandum existimes, quamlibet inferiorem le-
 gitimam consociationem aliquam coactivam potestate non destitui,
 eaque tum propriæ tum subsidiariæ executionis: propriæ: quando
 fortassis nulla tam abjectæ conditionis consociatio (modò legiti-
 ma) sit, cui non aliqua in suos statuenda supersint; quæ superiori
 non præjudicant, fortè, ut excludat à communione & res suas sibi
 habere immorigeros faciat, aut etiam in aliquo aliâs participando
 beneficio suspendat; cum hujusmodi rationibus etiam privatos
 singu-

ſingulares à ſingulis in vulgari victu rerumq; commercio caſtigari videmus. Subſidiariae autem deinde executionis vi non poteſt eadem hæc cujuſque ſocietatis poteſtas deſtitui, à ſuperiori ſcil. jurisdictione, ut loquimur, expectandæ; cum itidem privatorum in privatos quæ legitimi debiti exigendi poteſtas eſt, ea non deſtituatur, nedum quæ plurium, ut ſociorum in ſocios eſt, quæve pro avertendo à pluribus damno conſtituta eſt. Et per hanc quidem viam notare eſt, poteſtatem ſocialem etiam ad rigidiorẽ usque coërcitionem poſſe pervenire, idque eò faciliori modo, quò magis vel de ipſo officio ſoleat eſſe ſuperioris jurisdictionis, ut implorata quosvis ſibi ſubjectos ut aliis, & in hiſce etiam ſocios ut ſociis jure ſocietatis, quo tenentur, ſua tribuant, adigat, cum terrore usque ſeverioris animadverſionis. Quatenus ad res usque tum communes ſocietatis tum ſociorum proprias eadem hæc hujus poteſtatis vis ſeſe extendat, jamdum ante quoque memoratum eſt (a).

(a) n. 7. & 8.
b. cap.

XV. De officio hujus directricis ſocialis poteſtatis, utrum conveniat quærere dubites; utpote cum hæc ſit, quæ de officio per ſocietatem diſponere, idque exigere, non autem ipſa exigi videatur. quomodo enim, quod ſuperius ac liberum (talem autem poteſtatem hanc ſupponimus) vel etiam, quod libet, quatenus liberum eſt, diſponi, aut etiam cum coactione ab eo quicquã exigi poteſt. Et fortãſſis concedendum eſt, de ipſa poteſtate hæc quatenus tali, officium eam haud poſſe dici; quod nempe naturã diverſã, cujuſmodi ſunt libera facultas & neceſſitas, (de quorum genere poteſtatem dominantem & officium ſive obligationem eſſe, ex ſuperioribus liquet) non poſſint eſſe idem, aut alterum eſſentialiter dici alterius eſſe. Cæterum quando non tam hoc in quæſtione eſt, quàm illud: utrum ſiſive ii penes quos dominatrix cujuſque ſocietatis poteſtas eſt, (quatenus & juxta quod tali poteſtate præditi ſunt) viciffim ad officium ſubjectis ac parentibus obligati ſint? Atqui hoc quidem eſt, quod affirmandum duxerim, etiam in ſpecie abſolutiſſimi humani dominatũs; ob duplicem imprimis rationem 1. quod poſitã ſocietate, ponatur ſinis communis, bonum commune omnium, qui de illã ſocietate ſunt, eòque tam eorum, qui architectonicæ hujus poteſtatis pariter participes ſunt, & qui ejus nõ participes ſunt;:

Cum.

Cum igitur hujus finis ejusdemque subjectorum boni obtinendi causâ, isthæc potestas societati constituta præpositaque est, fieri utriusque non potest aliter, quin ab eò in rationem quandam officii erga ipsos hos subjectos trahatur. Ne nunc dicam, omni, etiam summa humanæ potestati, vel ab ipso supremo divino auctore, hunc aliquem officii modum, ut cuiusque suum curet tribui per legem humanitatis esse adjectum. Altera verò ratio ex ipso, ni fallor, beneficio firmiter deducitur, quo persona præsidens à societate afficitur, dum eò ipso, quod & quatenus hæc eminenti potestate polleat permittitur, maximò honore, qui utique in maximis beneficiis est, decoratur, dum & in plerisque omnibus ad dignitatem spectantibus personarum, primas sibi habet concessas, & continuatâ quadam veneratione ac obsequio jugiter augmentatur. Certè licet ne contulerint potentiam subjecti ipsi, est tamen eâ aliquid, quod eorum intuitu, & saltem, prout vulgò loquimur, beneficiò obtinet, donec rebelles non apparent. taceo quæ sæpius etiam alia utilia bona huic præ honorato solent accedere. Et potest fortassis hisce rationibus tertiâ quoque valentissima accedere, ab exemplo DEI ter summi, liberrimi, optimi, maximique domini; quem ad eò non piguit, suis in paritatem bonæ suæ naturæ confectis, rationalibus imprimis creaturis, officiis beneficiis & beneficiis officiosis assistere; ut quasi in perpetuû, se ipsis ad talia pro sua magnificentia longè maxima obligaret & addiceret; dum, postquam jam creatæ, & esse iis dedit, continuatò eas conservat, sustentat, donis innumeris maximis auget, dat escam omni carni, benedictione implet omnè animal, solem ac sidera sua perpetuò ipsis omnibus lucere facit, imò donec rebelles non existunt, nec media oblata spernunt, eadè rationales naturas ad æternitatis ineffabile decus, quasi ex obligatione sibi ipsi impositâ pervehere properat. Liquere ex hisce puto, quid de potentibus terrarum, quid de societatum maximarum præsidibus sit statuendum, siquidem quaeritur, an obligati etiam subjectis ad omne benignum ac æquum sint, an officiis iisdem quoque sint addicti? nedum ut ab inferiori sociali potestate ratio hæc officiosa removeri debeat? Saltem verò hoc videtur dubium hic posse habere, quorum subjectorum respectu officium sustinetur,

Omnes, quod accidere potest, æquali decernendi honore ac potestate perfruuntur? Sed putem calcem aptandum esse pedi, singuli hi non habent potestatem imperatricem, nisi quoad tranquillum suffragii sui, in universos aut singulos; sed benè universi in singulos, ut sibi subjectos, eam habent, eoque vi juris socialis hisdem, quod ex societate, eodem jure, bonum expectant, illi tribuere tenentur. id quod est, eorum potestati dominantium officium quoque adjunctum esse. Hactenus de iis, quæ præ aliis digna fuere visa, ut ad potestatem per societates prædominantem generaliter annotarentur.

XVI. Ut per exempla specierum maximè illustrium maximeque oculis obversantium socialis hujus potestatis nonnulla ejus minus manifesta, magis collustrentur, iisdem adhuc paululum eicit insistendum, licebitque, hujus causâ intentionis, potestatem unâ cum societatibus, quibus præsidet, distingvere in eam, quæ absolutissimæ, quæ absolutæ, & quæ subordinatæ est auctoritatis. Absolutissimæ liberrimæque auctoritatis est extra controversiam illa, per universalissimam istam Dei & omnis bonæ rationalis creature, socialem conjunctionem (de qua sub initium hujus cap. dictum est) imperans potestas. Cujus enim auctoritati subordinata aut obligata esset, præterquam Deo, ea societas, cui Deus præsidet? Et quia nec aliunde, præterquam à Deo quicquam boni est, utique nec propria non potest esse huic societati, in qua Deus est, sua directrix potestas. Quæ ipsa porro ob immensum sanctissimæ prudentiæ, virtutis, bonitatisque, quò in universum omnia, quæ præter eum sunt, præcellit, non potest, nisi Deo solo competere; qui etiam hanc quam spectamus mundi machinam, & si quid ultra beatissimæ illuminationis est, pulcherrimum & longè optimum huic societati domicilium solus præbere potuit, & adhuc conservare potest. qui uti creavit, ita conservat ac commovet omnia (a). Subjectum autem si quæris, cui præsideat per hanc societatem divinus ille omnipotens dominatus; itemque istud, quod sibi suam, per hujus virtutem, expectat competentiam; imò ipsismet finè boni; per hanc communionem cuique competentia; vimque simul executioni paratam. Hæc, inquam, & hujusmodi, si hic quæris; ecce prodeunt sancti Angeli, chari Dei filii (b), qui millia millium ministrant ei, & decies centena millia ei assistunt (c), ejusque laudibus maxi-

(a) *Act. 17. 28.*(b) *Job. 2. 2.*(c) *D. 7. 9. &**10. Matth. 26.**13. Apoc. 5. 12.*

- (a) *Es. 6. 3. Pf. 103. Luc. 2. 13.*
 (b) *Pf. 34. 8. 91. 11. Hebr. 1. 10. Mat. 18. 14.*
 (c) *Hebr. 17. Psal. 103. (d) Sam. 2. c. 24. 2. Reg. 6. 19.*
 (e) *Pf. 82. in fin. (f) Dan. 2. 21.*

mâ sedulitate incumbunt (a). qui & ipsi voluntatem & iussa ejus sicut in cœlis, ita & in terris exsequuntur sedulo ac promptissime, castra metantes in circuitu timentium Dominum, eosque observantes & in omnibus viis eorum custodientes eos (b). Qui & facti ad nutum ejus spiritus, & quasi flamma ignis (c) quævis mandata in vindictam ejus subito exequuntur (d). Ecce sistunt sese Deo, supremo omnium nationum ac gentium regi atque *hereditario Domino* (e), ipsæ illæ nationes ac gentes; in hisce ille prout bonum & justum ipse arbitratur, regna de gente in gentem transfert (f). correptiones & integris populis & singulis hominum in bonum, itemque incorrigibilibus in vindictam immittit, & vicissim, multoque promptius bonos bonis cumulat variis. Notabis autem & angelos & homines pariter filios Dei, conservos sibi esse, quorum bonum & ipse pariter curat Deus, & quibus vicissim unanimiter Dei bonum h. e. gloriam curare de officio est. En verò denique ad nutum supremamque divinæ potestatis directionem consistunt, & hæc & denique bona malaque incidentia omnia, quæ admirabili suâ infinitaq; sapientiâ ac potentiâ ita Deus dirigit, ut ad finem hujus consociationis, ultimorem imprimis, qui gloria sui ipsius salusque suorum æterna est, vergant (g) verbum his non addo.

- (g) *Act. 2. 23. a. 4. 28. Gē. 45. 8. cap. 50. 20.*

XVII. Tantummodò hic modo dictis juxtâ memorare fas sit, ad genus hoc absolutissimi socialis dominatus videri referri debere; quicquid per alias omnes particulares in hoc universo societates divini præsidii est; sive id solum inibi supremum dirigens existat, sive etiam concurrat cum positivò quodam arbitriò ipsius consociati subjecti. Missum autem hic penitus facio qualemcunque illum, qui in unitissima sanctissimâ Trinitatis consociatione ab æterno est, penitissimè divinum, prælationis respectum: Nec ad Hierarchias sanctorum Dei Angelorum par mihi est ascendere; capita sacræ Theologiæ & plenioris informationis scholæ futuri seculi relinquenda. Non dubitarem autem ad hoc ipsum genus particularium *θεοκρατιών* referre, si qua humano generi toti inter sese peculiarem quandam humanam societatem esse concipi potest: idque per illam, quam huic generi generalem legem divinitus positam agnoscimus, legem videlicet naturæ, quam dicimus, eique

suc-

ſuccenturiatam gentium; per quam utiq̄ve hæc tanta communio, etiam quodam ſibi particulari modo, divinitus regitur ac dirigitur. Addet dubio procul huic generi Theologia noſtra πολιτεύμας ſanctæ Eccleſiæ, ſub capite ſuo Deo & Chriſto ejus conſtitutum (a). Adderem è ſecularibus exemplum antiq̄viſſimæ Hebræorum Reipubl. ejusdemq̄ve divini regii dominatus. Et deniq̄ve ut ante dixi referrem quicquid divini præſidii, divinæq̄ve directionis conjunctum habet omnis, quæ inter homines, hominum factò interveniente, conſtituta datur legitima ſocietas. Sed retuliſſe hæcce ſufficiant: Porro de dominatu ſociali abſoluto videndum eſt.

(a) *Epb. 5. 14.*
& ſeqq. 1. Tim.
morh. 3. 15.

XVIII. *Abſolutæ auctoritatis poteſtas* abſq̄ve dubio *civilis*, quæ in ſpecie dicitur, civitatis ſeu reipubl. liberæ eſt. Ea q̄ve ſola ferè ejus generis, quæ aliquam pro hac declaranda natura conſiderationem meretur; Dum quæ reliquæ hujus generis ſunt, puta domus aut pagi alicujus in ſolitudine fortè, extra cujuſq̄ve curam, ſuæ ſuperioritati relictæ, vel etiam, ſi quæ plurimæ liberæ Reſpubl. federatæ exiſtunt; aut minus dignæ ſunt, ut ſeparatim memorentur, aut ex naturâ, partim ipſius civilis dominatus, partim ejus, quæ quarumvis particularium paulò majorum, pro peculiaribus quibusdam certisq̄ve finibus inſtitutum ſocietatum gubernans poteſtas eſt, facile colligitur. Et *civitas* quidem, ſubjectum abſolutæ noſtræ poteſtatis, delineatore Ariſtotele (b), ſocietas ſeu ordinata hominum multitudo eſt, ſibi pro vitæ neceſſitatibus (ſeu ad facilem vitæ uſum) ſufficiens. Alias omnis generis humanas ſocietates, in ſeſe complectens, iisdemq̄ve ſua poteſtate præcellens ac dominans. ordo autem ipſe civitatis, multòq̄ve ejus cum reſpectu compages, politiciſ *πολιτεία* ſeu Reſpubl. dicitur; & vicifim Reſpublica in civitate ordo ſeu conſtitutio, cum aliorum magistratum ſeu præſidentium poteſtatum, tum ejus, quæ omnium eſt princeps. Et porro hæc ipſam, quæ in civitate præſes poteſtas omniumq̄ve princeps eſt, Græci, tanquam in hac politiæ præcipuum, & ipſa quaſi reſpub. videatur ſita eſſe, *πολίτευμα τῆς πόλεως* appellant (c). Latini, ſummam rei, *Majeſtatem*, Imperium; ſimiliter & ipſi ex Majeſtatica hac poteſtate ſtatim Reipubl. potiſſimum dijudicantes. Et ea quidem ipſa eſt, quam præprimis in humanis abſolutæ auctori-

(b) *lib. 1. pol. c.*
1. 2. lib. 3. c. 4.
& 4.

(c) *d. cap. 4.*
lib. 3. politiæ.

tatis potestatem, ut haberi, ita habendam esse existimem; cum vel ei hæc præsideat societati, quæ omnis generis reliquas humanas societates in sese complectitur; quas etiam proinde una eum, suo cujusque peculiari dominatu ad suam suæ directionis finem, (qui plenior per vitam felicitas est) dirigere habet: non verò ab hisdem directionem expectare. Quæ quidem calculo suo facile confirmant omnes, qui legibus solutos dicere cõsuevère eos, penes quos hæc per rempub. potestas residet. Sed de hac ipsa ejus conditione, quæ absoluta legibusve soluta habetur, paulo post iterum erit dicendi locus, ubi prius per commemorationem subjecti ejus, ejusdem naturæ ratio aliquanto magis in apricum fuerit collocata.

XIX. Et subjectum quidem Majestatis illud, in quod vim suam gubernatricem exercere illa habet, utique tota, cui præsidet civitas est. cum omnibus illis, quas ipsa hæc complectitur, personas, res, easdemque communes, ac singulorum proprias; de quibus sane omnibus civilem Majestatem statuere posse vel necesse est; si quidem ejus est, ad finem competentis dirigere totam civitatem, & quatenus id ejus est: quamvis, quoad bona singulorum, res ferè eum communiter habet ordinem, ut vis imperii, primò in officium personæ, quæ societati ejusve membris debet, sese dirigat, inde verò in subsidium ad ipsas res quoque directò descendat: prout hoc in pignorum captionibus, rerum obætararum occupationibus &c. usu observari videmus. Quin imò convenientiæ videretur esse, hæc ipsam civilem absolutam potestatem ad personas resve sese extendere, non indigenas civium civitatisque proprias tantum; sed & ad personas peregrinas earumque bona, quatenus in civitate hac aliqua illæ degunt ac foventur; putà ut rectè, ac legibus civitatis congruenter, & innoxii, nisi arceri velint, degant ipsi peregrini, & cuique, quod jure divino humanoque & civitatis æquum justumque est præstent; proque tutela à publico munimento & personis & opibus ipsorum communicata, ex his aliquid recognitionis rependant. Ad hæc dico & hujusmodi, censuræ publicæ etiam peregrini subjacebunt; nisi aut impotentia, aut juris inopia, Majestatis inculcare velis; quò minus, quæ intra fines territorii sui sunt, & vice-

ra civitatis intrant, æquo jure ad hujus salutem dirigere, & ne eidem
 adversentur, efficere valeat, debeat; quorum neutrum summa, ab-
 soluta, sibi sufficienti & custodiæ publici boni præposita potestati
 convenit, maximè cum & bella exteris potestatibus, hujus nomine
 & pro arcenda à suis injuriâ, universali quòdam gentium jure, in-
 juriis exteris inferat. Si autem quoad peregrinos homines, eo-
 rumque bona ac negotia in civitate, civilis potestas sese hoc modo
 exferat; Minimè omnium videtur convenire, ut non iis quoque
 personis omnibus, quæ pars sunt civitatis, ejusdemque sive in sacris
 sive in profanis administræ, imperare possit ac debeat; & de bonis
 similiter omnibus ad profanos sacrosque usus, pertinentibus secun-
 dum justitiam disponere. Cujus quidem rei nomine, explodenda
 omnino dixeris illam per aliquot secula in Christianorum,
 liberis Rebuspubl. injuriâ invalescente consuetudine; ut de aliis
 personis ac rebus civitatis, puta laicis ac secularibus quas appel-
 lant, majestatis hæc civilis jus tantum disponendi haberet; de aliis,
 nempe Ecclesiasticis, quatenus tamen & ipsæ humanæ dispositio-
 ni subjactæ essent, alia illi non subjacta humana clericalis potestas
 statueret; non tam publicum civitatis, quam suum commodum,
 quærens, imò in multam sæpè perniciem illius vergens; & illud ab-
 solutum omnibus Christianorum absolutis ac liberis societatibus
 inferens, quod ex parte magna essent subjactæ ac servæ exterae cui-
 dam humanæ potestati: imò accedente superstitione, ac si nni sa-
 cro capiti in mundo, suprema intentio, directio ac dispositio in om-
 nes Respubl. competeret; quod omnes Respubl. hoc idolum ca-
 pitis venerantes, tanquam subjactæ alteri cuidam humanæ tyran-
 nidi, planè absolutæ ac liberæ desinerent esse; sed ferviant qui vo-
 lunt, nos, Deo laus, huic dominatui non paremus: illud Apostolice
 (a) *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, civili vindican-
 tes majestati, ejusdemque curæ, juxta quam divina positiva ac natu-
 ralia jura & salus Rerumpubl. exigit, sacra ac profana ordinare,
 ad Ecclesiasticarum simul ac secularium personarum officia atten-
 dere, committentes. Nec verò tantum, quod notare porro erit,
 singulæ hujusmodi & personarum & rerum civili huic dominatui
 subditæ debent esse; sed & eadem ratione ipsa reipub. incorporata

(a) Rom. 13. 1.

corporata, societatesq; omnes, quatenus vel ipsæ totæ, vel illarum aliquid inibi continetur.

XX. Verùm, hæc res fortassis minus habet dubii, quoad subjectionem quandam ipsam omnium modò memoratorum hujus *authoritatis* subjectorum; plus verò quoad modum, quò in singulis personarum, rerum, societatum subjectarum, majestas Reipubl. vim imperii exercere valeat; & quatenus illæ huic obnoxie sint h. e. parere necesse habeant. Res certè, si ulla, dijudicatu difficilior est, siquidem tantam quæ civitatum pomœriis comprehenditur, hominum, rerum, societatum, diversissimæ conditionis omnium, massam circumspicere incipias; nisi quod tamen, siquidem planum penitus dimensurare non licet, saltem terminos quosdam rei configere, fortè haud æquè difficile sit. Qui nimirum sint: Valere in isthæc omnia vim majestatis civilis, *quatenus vel ipsa jure restricta non est, vel isthæc ab eâ libera non sunt.* Sed ais, quid unde restrictionis potest illa pati, aut quid libertatis esse potest his rebus omnibus ab ea potestate, quæ per orbem summa, quæ absoluta, quæ arbitrariè *supremæ* iis est? Resp. Ante omnia hic attendendum est, humanam hanc esse, de qua quærimus, potestatem, & penes homines quosdam residentem, eoque non posse non subjectam esse auctoritati, quæ superior omnibus est, divinæ, ejusque virtuti statusque fatisque, iis, quæ lex divina naturæ, aut positione quâdam præter, sunt atque audiunt: unde adeò sequitur primò: quod hæc ipsa, utcumque absoluta aliàs, potestas, divinæ hujus auctoritatis, ejusque legis intuitu, non sit absoluta, sed subjecta, agnoscere habens terminos, si qui supernè ei præscripti sint positique, præferbantur aut ponantur. Deinde etiam sequitur, quod si personis huic civili potestati subjectis, sive singulis, sive ut universitatibus quibusdam inclusis, intellige integris sub civili particularioribus societatibus aliis, aliquid potestatis libertatisque propriæ, à superiori illa auctoritate concessum sit, id iis adimere nec permittere, huic non fore integrum, utrumque; autem in facto ita sese habere, probatu facillimum est.

XXI. Namque quod primum attinet, & recta ratio & divina humanaque testantur instituta ac elogia, non esse per omnia
abso-

absoluti arbitrii in subjectos civilem hanc potestatem: Neq; enim ullus rectâ ratione utens temerè admittet, siquidem unus fortassis aut aliqui sint, quibus per civitatem majestas indubitato competit, illis jure liberum prorsus esse, quidvis circa subjectos perpetrare, ad arbitrium intolerabili modo quoslibet onerare, nocentes innocentesque perimere, totam civitatem è mediò, quando lubeat, tollere. quin qui horum usq; potestate suâ olim abutebantur, eos tyrannos vocabat antiquitas, quorum ad generum Cereris sine cæde & sanguine paucos, siccâq; morte demittebat. Si quisquam jus vel saltem justum naturæ agnoscit, utiq; facile animadvertit, quandam universalem per naturam transire legem humanitatis, quâ homines omnes sibi mutuo, per illa quæ possident bona, ad beneficentiam sint obstricti; quòd vel *interfit hominis, beneficium affici hominem* (a). idque citra respectum conditionis aut eminentiæ, quâ homo homini prævalet: & per cõsequens, etiâ ubi civili hâc potentiâ prævalet. Quando principem legibus solutum Romanorum Monarchica Respubl. sibi assererat (b), tanquam *cui & in quem populus* (qui ante habuerat) *lege regiâ, de ejus imperio lata, omne factum imperium & potestatem* (Majestaticam) *consulterat* (c): nunquam eam interpretationem res nacta est; atque si legibus etiam divinis ac naturalibus ille, ratione suæ illius potestatis solutus esset: ita ut ei indifferens esset, lege naturæ turpia vitæque perpetrare, rigidius imperata omittere. Quin ab ipsò principali imperio *digna vox* agnita est (d). *Majestate regnantis legibus, allegatum se principem profiteri*; intellectis vel ipsis à sese latis etiam positivis civilibus legibus; contra quas agere quicquam, aut sibi sumere *inverecundum ducebatur tanta Majestati* (e). imò à quarum simul auctoritate ipsa Principis auctoritas dependere existimabatur (f). Insigniter exiis, quibus naturæ lege princeps aut alii qui majestate summâ gaudent, omniû confessione non soluti, sed tenti ligativè habentur, ut consequens. aliquid mereri videtur connotari; id quod etiam facile per civitates communiter animadvertitur; quia inter universales naturæ sancitas leges est; pacta promissaq; servari oportere ab omnibus, qui promiserunt pactique sunt quicquam honesti dicuntque; id quoque ad summos rerum gubernatores pertinere: Eos

(a) l. 7. d. serv. export.

(b) l. 31. de U. (c) l. 1. de con. omne factum imperium & potestatem (Majestaticam) consulterat (c): sit. princ.

(d) l. 4. C. d. III.

(e) l. 23. de l. gat. 3.

(f) d. l. 4.

Eosque adeò sese obligare posse populo, statibusvè imperiorum, suæ conventionis legibus. (capitulationes legesqvo fundamentales imperiorum nostri vocant) & per consequens Majestatem suam pro earum conventionum modo ligatam quoque reddere, minutamque; simulque in quantum illa ligata minutaque reddita hoc modo est, libertate donatos, suiq; juris factos esse subditos; id quod effectu alicui videri posset nihil aliud esse, quàm in partem quandam superioritatis Majestaticæ per illam Rempubl. eisdem admissos esse, quatenus enim liber à superiore potestate quisque est, eatenus suæ auctoritatis, suiqve, quoad se suaque, arbitrii est; quæ quidem ratio quatenus per civitatem, imò per multitudinem quãdam populi cum conspiratione quãdam in commune, distenditur, nomine majestatis solet venire. Et quamvis in schemate, quò tanquam libertas, h. e. citra impedimentum à superiori auctoritate expectandum, per capitulationem cum præcipuè imperantibus initam, subditis hæc sua agendi potestas tributa est, fortassis minus videri possit, titulo communicatæ majestatis eam esse dignandam: Nullus tamen dubitarè hoc nominis ei tribuere, quatenus arbitrium præcipuè imperantium, quoad ea quæ omnium confessione, majestatici juris sunt, v. g. belli gerendi, pacis constituendi, leges ferendi, iisdem obnoxium ita est, ut citra ipsorum consensum, qui præest, arma movere, leges ferre, per fundamentales imperii leges non possit; aut etiam, quod pars talium his, pars illis commissa sit, omnia suò arbitratu expedire nequeat. Atque ita quidem naturali jure limitatâ restrictamque cognoscimus, quin multoties ipsâ quãdam legitimâ positivâ ratione districtam distractamque per civitatem Majestatem. Quoad divina pro hac re testimonia, sufficiat audiri unum hoc sapientis: (a) *Audite Reges, & intelligite, discite: judices finium terra, præbete aures vos, qui continetis multitudines nationum, quoniam data est à Domino potestas verbis: & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis Ministri regni illius: non rectè judicastis, nec custodistis leges justitia, neq; secundum voluntatem ejus ambulastis. horrendè & citò apparet vobis; quoniam judicium durissimum in his qui præsumunt fieri. & quæ sequuntur.*

(a) Sap. 6.

XXII. Alterum, quod quasi per consequentiam quandam, Majestati civili terminum figit, & ipsa subjectis supernâ auctoritate concessa *libertas* ab hac est, in factis rerum existere, vel consentaneum est ipsi modo commemoratæ restrictioni, quæ potestati huic ipsi subjectorum intuitu fit; Cum unumquodque, quatenus alterius in sese potestas restricta est, ab ea liberum est. Apparere autem existimem rem facile, etiam à parte concessæ ipsius libertatis. Sanè, quod jure naturæ divinòque ne permissum quidem, sed & injunctum cuilibet hominum sit, ne ullius potestatis, eoque nec civilis, vigore aut timore eò sese perducere patiatur, ut blasphemus in DEUM creatorem, turpis in parentes, perfidus in patriam, crudelis in quovislibet innoentem existat, tralatitium est. *Vosmet judicate*, respondebant aliquando civiliter potestatem in sese habentibus sancti salvatoris nostri discipuli (a) *An justum sit in conspectu DEI, vos potius audire quam Deum*. Deinde verò & si ipsum finem civilis societatis inspicias cujus obtinendi gratiâ, & hæc potestas inibi constituta est, & singuli sociorum sese ei subdiderunt, utique multam libertatem exinde sibi spondere ipsi habent; uti nempe, donec neminem injuriâ afficiunt alterum, sibi suisque commodis queant invigilare, necessaria vitæ per media licita acquirere, etiam quæ à sociis, aliisque debita ipsis sunt, persequi. in quibus ac ejusmodi, tantum abest, ut à potestate imperantis jure impediri queant, aut libertate hac privari; quin potius ab eadem, secundum ipsiusmet officium à fine societatis ei admensuratum, quò curare habet, ut suum cuique per civitatem tribuatur, juvâri debeant. Possent per omnes societatum species hic, ab utroque hoc modo aperto fonte simile persuere, ostendi; quomodo scilicet cum obligatione agnoscendi potestatem supereminentem, conjuncta sit subjectis libertas quædam, eidem in quibusdam non parendi; sed quid opus est probare per similia, quod clarum est ex sese. Puto manifestum esse, terminis suis non carere majestatem Reipubl. absolutam.

XXIII. Cæterum, quæreret fortassis adhuc hoc loco aliquis: Quid rerum futurum sit, si excedat superior Reipubl. Imperans terminos potestatis suæ: an resistere subdit; suamque libertatem tueri quovis modo jure possint? Certè hi est; si ab altera parte libertinaria confluere facias procaciam, ubi lacuna residet ac Lerna

malorum, ubi virus concipitur atque fovetur illud, unde infectis venis corpus civitatis torqueri, tabescere, deficere, imò, quoad formam ac materiam solet destrui ac conflagrare funditus. Sed ita quidem videmus fieri, quaritur autem nobis quid fieri debeat, & quidem à subditis, si contra suam illam libertatem ab imperio urgeantur. Quia defensio sui, jurisque, bonique, libertatisque, naturalis est permissio, cum etiam *qui non defendit*, ut ait prudens orator (a) *nece abesse, si potest, injuria tam est in vitio quam si parentes aut amicos aut patriam deserat*. Imò in iis, quæ veluti erga Deum religio sunt, juris nostri compilatores referunt (b), *ut vim atque injuriam propulsemus*: quibus etiam alibi (c) libet adnotare defensionis modum, ubi *vim vi defendere* ajunt, *omnes leges omniaque jura permittunt*. Cum hæc ita per naturæ justitiam habeant, nescio an non aliqua sui defensionis contra injuriam ac præsumptionem eorum, qui cum majestate sunt, subditis quoque jure æquo indulgenda sit. fortassis in thesi res expedita est: aliquam scilicet defensionem non esse negandam; si modò de ratione ac modo defensionis, juxta varias circumstantiarum figuras, æquè liqueret. Rem definitu difficillimam, nescio, an quibusdam tamen universalioribus thematibus quadantenus comprehenderes. Primò nimirum, convenire subditis, aliquam excessivam majestatis usurpationem tolerare potius, quam temerè ad vim rebellem contra proflire, atque hoc ipsum non sine ratione etiam naturalis justitiæ: Cui convenit utique, quò conversatio humana sibi possit constare, infirmitates etiam in paribus nobis, vel tum quoque, ubi eum leviori aliqua offensione nostri conjunctæ illæ sunt, sufferre; nedum ut aliquid duriusculum haud perperam teneamur ab iis, qui nobis præcellunt, imò, quorum aliàs potentiori manui subiecti degimus. ne dicam nihil facilius fore commissum, quam ut eum, cui tu reverentiam debes, gravius refragatione offendas, quam ille te, eoque magis injuriosus ei sis, quam ille tibi fuerit. Quin imò hæc admodum facit, quod tales, qui summæ rei per civitates præsent, multam, imò ubi jam constituti sunt, omnem dependentiam status sui à divina eminentiori auctoritate habent; indeque munitam obtinent; & quod plurimum divinitus in justissimam divinam temporalem vindictam, à DEO ab imemorigeris, sumen-

(a) l. offic.

(b) l. 2. & 3. de just. & j.

(c) l. 45. §. 4. ad L. aquil.

mendam excessus illi majestatici indulgeatur. Deus enim est, qui ut publicis afflictionibus aliis, ita & tyrannis, impietatem populi sui compescere, in justissimo more habet: quæ autem à Deo immituntur castigationes, quis non tenebitur ferre patienter. Sed, ais, quid operabitur juxta jus tantæ tolerantiaæ jus defensionis naturalis ante commemoratum. **R.** Tuemur nos adversus injurias variis modis, vi, deprecationibus, fugâ. Vis rebellis est, quam non temerè existimem à subjectioribus jure arripi posse, contra eos qui cum imperio multum eminentiori supra se constituti sunt. Cæterùm quin justis deprecationibus illi utantur, quin placidam ostensionem gravaminum adhibeant, aut si aliter intolerabile malum evitare non possint, migrent, nemo in iniquis computabit. Posthæc, absurdum quoque est per naturam, minus malum emendare per id, quod est majoris perniciæ. unde omninò, si quid tyrannidis robustiore manu, subditi à sese avertere possent, convenientissimum omninò erit, ne inconsideratè ruatur, ne culices colari tententur, ita ut postea deglutiendi sint Cameli. prout fere hunc errorem errare videmus communiter rebelles omnes. Tertio loco fortassis non malè hic licet distingvere gradus libertatis auctoritatisque eorum, qui injuriam ab imperio patiuntur; ubi sine dubio plus indulgeret aliquis pro sua suorumque defensione illis, quibus multum juris majestatici communicatum est, quam qui ejus aut parum, aut nihil obtinent. Scilicet respectus personarum hic ad quandam æqualitatem emergere nititur; minus autem incongruè habet, æqualibus aut non adeo multum superioribus pro tuitione sui contra assurgere, quam quos altiùs & multum supra nos sortis benignitas collocaverit. Ne dicam plus officii habere, pro multitudine innocentium supernè curæ tuæ commissâ pugnare, quam proprium privatumque solummodò emplumentum manu violentâ vindicare. Denique quartò multum quoque diversitatis jus defensionis hic patietur ex modò ipsius tyrannidis. ponatur Nero aliquis, quem juvet unò ictu colla totius populi abscindere, quem deleat cernere conflagrationem captæ Trojæ per villas ac prædia subditorum promiscuè, cui gubernatori lubeat in alto constitutam perforatæ navem, in qua vehitur & ipse & tanta sub undis non

victura animarum copia. Certè suadebit natura conservatrix, rabidam belluam è medio conservandorum tandem tollere. At similiter faciendum, nulla unquam suadebit civilis æquitas, Alexandro cuidam, severo licet, Vespiano, et nisi nummos odoratos ex inodoris quærat. Ex hisce ac similibus limitum, ad conterminationem potestatis subditoræ, libertatem suam adversus imperium tuendi, forsàn humana ratiocinatione non adeò difficulter licebit descendere: sed eundem ulterius.

XXIV. Dicitum est in præcedentibus de majestate rerumpubl. quò respectu quibusvè terminis constricta non absoluta esse possit. Videndum porrò quomodo, quove respectu sit absoluta? Ni fallor, dicendum est, talem eam esse respectu subditorum, quatenus superne restricta ipsa non est; vel, quod eodem recidit, quatenus hi ab eadem superiori auctoritate non liberi. h. e. eidem subiecti sunt. Subiectio autem subditorum, quæ majestatem imperantium respicit, ratione agendorum ad duplex officium videtur referendum. Unum eorum, quæ perpetuatâ lege ad id pertinent hisqve incumbunt, alterum, quæ ex momentaneo illorum arbitrio. In iis, quæ ex lege perpetuatâ ad officium eorum, qui reipubl. ejusqve dominiatui subjacent, pertinent, sunt quæ jura divina humanaqve naturalia simul ac civilia à quoquam exigunt. Jam verò extra dubium est, magistratum, summum imprimis, ad omnium harum legum, quasi custodiam & executionem esse positum: scil. minister Dei & executor divinæ sibi cognitæ justitiæ per civitatem est. (a) De positivo civili simul atqve de naturali jure acciperem illud doctissimè Pomponii: (b) *Quantum est enim, in quientis, jus in civitate esse, nisi sint qui jura regere possint?* scil. tripartitum erat jus quod per Romanorum observabatur civitatem: *collectum videl. ex naturalibus præceptis aut gentium aut civilibus* (c). Custodire autem, exequi, regere per civitatem hæc jura, nihil aliud est quàm juxta ea subditorum officia, seu, quod idem est, id, quod per ea quilibet subditorum quibuslibet debeat, exigere. Cæterum, præter hæc, quæ ita quasi immediatè à clara ac diferta præordinatione legum descendunt, multa in civili vita solent exigenda emergere, quæ quatenus nunc hæc aut illa, hoc aut illo modo exequenda sint, in multis arbitrio re-

(a) Rom. 13.

Sap. 6.

(b) l. 2. §. 13. de

O. J. (c) l. 1. §.

2. de J. & J.

gentium veniunt tribuenda, veluti, ut tantum nunc tributum colligatur, illæ nunc vigiliæ hæc quælibet modò disponantur, iudicia hæc processu ordinis exercentur & consimilia. Dico hæc & huiusmodi arbitrio regentium esse committenda, quia si cuiusvis per civitatem arbitrii essent, per capitum sensusque diversitatem non possent, quin ad inextricabilem dilaberentur confusionem, rem inimicissimam omni ordinatæ societati, cuiusmodi civitas esse debet: Et si quidem certis; utique nulli magis committenda erunt, quam ipsi, penes quem ordinis directio est; nisi vel iterum ad facilem dissensus ac confusionis contingentiam placeat dilabi; (quid enim si vim ordinandi habens nollet, quod alter arbitraretur, aut diversum ab eo vellet?) vel etiam summum regentem non talem velis statuere; utpote qui ab imperiali alterius arbitrio dependens summus imperans esse nequit. Summâ, horum duplicis generis agendorum officiique respectu, potestas summa civilis in subditos est, eademque horundem intuitu absoluta. utpote à quibus obsequium hætenus non imperium expectat.

XXV. Insignem hic non possum, quin paucis tangam quaestionem, quam hodiè *ad penitus totò divisos orbe Britannos* furiosis hominum independentium armis depugnari, & ab aliquibus quoque horum nostris spiritibus publicatis scriptis diversimodè agitari videas. An nempe, si alicui uni aut aliquibus per civitatem, Majestas, summumque imperandi jus concessum est, an, inquam, eadem cessa concessaque Majestas, penes universum populum civitatis ita resideat, uti quicquid ejus & quatenus penes imperantem est, à populo dependeat, ejusque arbitrio obnoxium sit? Statum controversiæ existimo probè esse dignoscendum: videlicet non adeò hic illud quaeri, utrum, ubi pars aliqua præcipua majestatis uni aut aliquibus commissa est, pars autem aliis coexistit, hæc arbitrium sit, cohibendi illos intra terminos suæ portionis, nec usurpandi ut proprium, quod vel alienum vel commune est; Sed utrum eadem Majestas tanta, quanta uni aut aliquibus per civitatem aut etiam à civitate credita commissaque est, ex populari arbitrio dependeat, ejusque censura obnoxia sit? Citra ambages negandum duco propositum. Non motus his, quæ præcipua ochlocraticorum argu-

menta pro affirmante sunt; quasi nempe ita esse conveniat, quia 1. princeps, Rex aliique *ἀρχοντες* à populo habent commissam hanc potestatem; & quia 2. eventus vacantia, quid penes populum fuerit, facile demonstrat; & quia 3. populi gratia constituti sunt imperantes; Et quia denique 4. princeps potestas populo sese solet, peculiariter, etiam iurato, obstringere.

§. 1. Quod primum attinet, tantum abest, ut prostabiliendo ochlocratico arbitrio faciat; quin adversus id inde inferatur; quippe, ubi praesupponitur, à civitate sive populo certis, alicui aut aliquibus, potestatem summam in civitatem populumve esse concessam: concessa illa regnanti, eumque penes, potestatem concessionem, factam, extare putari debet, aut ut vicaria atque administra populi; aut ut ipsi regnanti propria: Hisce enim duobus modis, puto, collectu haud difficile esse, quod omnes quas habemus potestates, alii aliis vel in totum vel ad partem soleamus concedere concessaque habere. Jam ut tanquam vicaria populi, summa illa per rempub. potestas, ipsis regnantibus sive à populo sive aliunde concedatur, concessaque habeatur, ut alia taceam, duas imprimis absurditates incurrit. unam, quã, quæ summa esse insignitur, simul non sit summa; quippe quod reapse superior aliqua hæc, in populo, per isthuc figmentum, quo arbitrio illius hæcce obnoxia redditur collocetur. Alteram, quod ex adversa parte vicaria potestas (Imperantis) constituatur imperium sibi dominanti auctoritati (populi) supereminens. Nisi enim fallor, utcumque à populo dependentiam Monarchis Demogarchici tribuunt; Imperium tamen vicissim in populum etiam universum iis quoddam concedunt. Jam verò forsan hoc inauditum est ut quæ actu inferior potestas est, dominatus simul sit in superiorem, aut ut persona vicaria domina sit ejus, cui est vicaria, v. g. vice Rex Regis, Magistratus quisque ejus, à quo huic sive magisterio sive ministerio magistrali praepositus est. Nisi forte pactione se ei secundum quid submittat. v. g. quod jus sibi velit ab ea pati dici (u). quo tamen in exceptionis casu, siquidem ponatur, populum pacto sese submisisse alicujus imperio, & simul tamen, quod, quatenus ex eò pacto sese illi submiserit, eidem is dominetur, ex absurditate in aliam ut lapsus fiat necesse erit, opinor vel

(e) per l. 14. de
jurisdic.

vel ex hisce patere, summam aliquibus concessam potestatem in populum, ut populi vicariam non posse haberi, nisi summam non summam; vicariam principali dominantem h. e. non vicariam velis statuere. Unde sequitur eandem summam Imperantibus quantum ad populum ut propriam collatam haberi oportere: Si igitur ut propria confertur collataque iis extat vel ab ipso populo etiam jam per omnem vitam humanam ita observare licet obtinere, quod, quæ hominum etiam aliorum propria, ab iisdem aliis hominibus propria conceduntur, in quantum conceduntur talia, non maneat concedentium arbitrio obnoxia, sed transeat potius hactenus in liberam dispositionem liberumque arbitrium alterius. veluti si à quoquam in alterum dominium, ususfructus & simile jus suæ rei transfertur. Quare quia hoc communiter ita obtinet, docere hic debent ochlogarchici, unde in jure regnandi diversum obtineat. quod quamdiu non fit, etiam si ponatur, à populo imperantibus concedi, id ipsum à populo tamen non videbitur amplius dependens: quomodo in specie hac nostra, sine dubio ex lege sua regiam, quæ *populus principi & in principem omne imperium ac potestatem suam transfulerat, respondissent Romani*; & in simili secundam veritatem responderet quidam serviens, qui consensu suo sese domino alicui ad omnigenum familiare obsequium obstrinxisset.

§. 2. Verum, agite, universales democratæ, etiam in fundamento falsi estis, quod supponitis Imperantes omnes à populo potestatem sibi collatam gerere. Equidem indulgentior hic vobis aliquis esset, si præsupponeretis aliquem formatum democræ statum, cujusmodi forte quædam antenus fuit Romanorum civitati ante Principum hujus occupationem; sc. quod tum Majestatis sibi occupatum ante usurpatumque habet populus, alteri potest commisisse. At unde quæ ad vobis edocebimur, quamvis hominum multitudinem, illud civitatis superintendens Imperium obtinere, quæ variò fortè casu, varià fortunâ dominatum quendam civilem subit, veluti si fortè à quodam Romulo aliqui in condendam novam urbem producantur, sequentes singuli hujus voluntatem & auspiciam, hisce deinde accrescant alii; si quidam Gvilhelmus Conquestor homines alteri juris regni que, ab illo alterò iugo libe-

rat & sibi subjicit, iidem autem consentiunt tandem in hujus ejusdemque successorum in sese imperium, per multas utrinque generationes? An non in hujusmodi casibus populus subire potiusquam attulit imperium; subjectumque sese, reddidit Imperio, non Imperantibus dominantem se constituit? an verò dicendum erit, scopas dissolutas, eò ipsò quod in cumulum coacerventur aut etiam colligentur ab aliquo, ipsum coacervatorem, colligatoremque sibi subjectum reddere eidemque imperare incipere? Si cum Justiniano Imperatore (a) consequentia nomina rebus esse studere cupimus, nescio, an non rectius in hujusmodi casibus, multitudo sese subjicere potestati Imperantis aut imperatus, inque eandem vel expressò vel tacitò quòdam pacto consentire transireque, quam eandem illi conferre, dicenda sit.

(a) S. 3. J. d. Ionat.

§ 3. Verùm, posito quod etiam hic ochlocraticis largiamur, Imperium sui penes ipsam omnem multitudinem populi, antequam, certo aut certis quibusdam id defertur, existere. An asserere audebunt, postquam jam transtulit illud in unum aut aliquos populus, penes eundem idem adhuc residere, & quicquid ejus illi aut illis concreditum est, ab hoc dependens esse? contra illud, indubitatae veritatis (b) *Non est potestas nisi à Deo: Quae verò sunt potestates, à Deo ordinate sunt. itaque, quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Nam principes (nota applicationem ad personam) non terrori sunt bene agentibus sed malè. Dei minister est tibi in bonum, time non enim frustra gladium gestas. Nam DEI minister est &c.* & illud ante quòque adductum (c): *Audite Reges, & intelligite, discite judices firmum terra, qui continetis multitudines, quoniam datum est à DEO potestas vobis & virtus ab altissimo; & iterum illud divinæ sapientiæ (d): per me Reges regnant. & alia huc pertinentia divina oracula quàm plurima; ut taceam, nimiam frequentiam, quàm illud Nos DEI gratiâ civilis nomothetica inculcat, Imperium à Deo hominibus imponi asserens (e); idemque in maximis DEI donis referens à superna clementiâ hominibus collatis (f) creditumque, à DEO commissumque, Imperantibus (g).*

(b) Rom. 13.

(c) Sap. 6.

(d) Prov. 8. 15.

(e) Constit. de confirm. ff. S.

18. (f) N. 6. pr.

(g) N. 85. pr.

add. 68. pr. & passim.

Nisi fallor ad hanc dependentiam constitutæ jam majestatis, boni ochlocratici non satis animum advertunt: haud satis considerantes Deum de cœlo esse, non subjectos, à quo & collata illa & munita sit,

ita sit, etiam ad quendam injuriosam administrationem usque (a); licet in collationis instrumentis fortè ipsi electores subditi fuerint, qui proinde tanquam ex quadam ejus, qui supremus omnium est, commissione regem constituerunt supra sese non autem, ut forte rex aut aliud reipub. consitium, magistratus solet alios, infra. Tantum de primo adverso argumento, quò quidem rejectò & re ipsa simul in meliorem sensum commutatà, de reliquis, opinor, expeditio est facilior. Ubi quidem

§. 4. Imprimis secundum, quod à signo vacantia est, per præmissa hæc labascit. postò enim, quòd populus alicujus civitatis; sublato aut sublatis iis personis, qui cum Imperio hæctenus fuerunt, jam illud penes sese habeat, (licet, propriè loquendo, libertatem magis ab Imperiò, quàm imperium ipsum aliquod sibi constitutum, habeat) utique vel retinebit id sibi commune, (aut, ut malim, id sibi commùne mutuis compactiõibus constituet.) vel incertos rursus conferet, certisqve sese vicillim submittet. Si retinet, aut sibi id confirmat, quatenus citra cujusqve injuriam, id sit factumqve est, nemo id ipsi communioni negabit. Sin verò certis quibusdam idem Imperium rursus permittit, eidemqve sese subjicit; in quantum utiqve id permisit seqve subjicit, idem non potest habere amplius penes sese. neqve quòd hoc modò, consensu suo alienavit inqve alterum transtulit, per legem naturæ, quæ conventiones firmat, ab illo sibi pro arbitrato revocare poterit. quippe & rediit res in personis quibus talis collatio facta est ad priorem majestaticam independentiam. Ecce igitur quantum ex hoc argumento Democratici juventur.

§. 5. Tertium argumentum ab objecto ejusqve boni intuitu petitum leve est; & tale, de cujus, quæ, qualis, quanta, consequentia, sit quæras; colliges enim confessim ita: cujus gratiã cuive bono aliquis constitutus est, ab illius imperio ipse dependet; præceptor discipuli, pastor gregis, procurator causæ curandæ gratiã constitutus est: E. à causæ, gregis, discipuli Imperio dependet procurator, præceptor, pastor. adde ergo & à populi, constitutus Imperator. scilicet insignis hic latet paralogismus *non causa*, quando

fini bonoq; subjecti tribuitur, quod est à commissione superna, ac subjectione facta propria subditorum.

§. 6. Sed quartum, quod objicere possunt ochlocratæ defensores, nempe obligari tamen communiter Imperantes ipsi subdito populo: & quidem obligatione sæpius juramenti religione firmata: hoc inquam rationis, fortassis nonnihil plus valoris habet, quam omnia quæ unquam pro dicto iithoc asserto ochlocratæ in medium proferri possunt. Quod ferè vix fiat, quin ei, cui obligamur, in aliquo obnoxii simus, & ille aliquid dominantis potestatis in nos habeat, prout, hoc c. 4. supra h. lib. fuit ostensum pluribus: Unde videri posset, quia subditis, tantæ multitudini hominum, obligatus est summus civitatis præses, eundem juxta factum dominatum, & fortassis cum eo eidem quoque multum obnoxium, subjectumve esse; maxime, si etiam juramento vinculum istud confictum sit. Verum & hæc res in fundo expeditu facilis est. modo attendatur, primò obligationis, quæ quis alteri obstrictus est, non simpliciter esse, ut dominatum ejusdem in eandem personam è medio tollat, quomodo videre est, in officiosa illa patris, mariti, domini potestate; ratio est, quia id, quod personis versus personas dominatus nomine præcipue ac magis proprie venit, in præeminentia quadam potestatis præ obligatione huic, in eadem persona conjuncta, simul ac in præeminentia ejusdem potestatis præ potestate in persona opposita adversum se constituta, consistit: licet enim cujuslibet potestatis personæ in personam aliquid quasi dominantis nature est; non tamen tantæ extensionis aut claritatis id statim est, quin ipsum hoc præfulgeat alterum è regione positum, luminare dominationis clarius, quod id ipsum, quasi splendidiore dominatus radios circumjacens, obfuscer, nec apparere, eoq; nec nominari hoc tali nomine faciat, quicquid fortè, similia naturæ in subjecta persona vicissim posset alias deprehendi, siquidem separatim positum in conspectum daretur. Unde igitur videri potest, si quid subditi potestatis exigendi officii ab Imperante, ratione obligationis, quæ obstrictus illis factus est, habent, quia id tenue, fortè est, præ illa potestate, quam imperans in hos habet, vel in at-

ten-

entionem alicujus contra hunc dominatus non posse venire, nedum ut propterea is subditus subditis debeat iudicari.

§. 7. Deinde omninò hic quoque attendendum erit, ad quid rei se subditis obligavit Imperans. Nam si obligavit sese, quod, vel omnia vel quædam eorum, quæ propriè ac præprimis Imperii sunt, nolit exercere, citra consensum & approbationem vel omnium vel quorundam subditorum, jam quidem quatenus citra hunc consensum is non habet potestatem Imperandi, non quidem subditus est civium, aut majestatis restrictæ, atque communicatæ est, & ipsi, (qui dicuntur licet, subditi, vel omnes vel pars) utiq; nec Domini quidem personæ præ eminentiori exinde sunt, sed tamen hætenus in communiōne quædam majestatis cum hæc sunt. sed hic quidem casus, (quamvis ne eò quidem, ut modò bis additum est, cives domini Imperantis, aut Imperans subditus civium fiat) extra quæstionem est. quando videl. id quæritur, an ab his majestas imperantis dependeat, quibus, ut merè subditis, tamen ad quædam sese pacto placitoque is obstrinxit. Ubi notari potest, repeti posse & quæ in stipulationem deduci eam obligationem, quæ jam ante ratione officii ex lege naturæ ad commune civitatis commodum, princeps potestas est obstricta: & sic quidem nihil novi videbitur, induci, unde imperans subditis subditus fiat; sed tantum id svavioris conjunctionis & mutua fiduciæ introducendæ ergò manifestabitur subditis, ad quod ipsi, per auctoritatem, non suam, sed superioris cælestis domini, obstrictus est, à quo scil. & officium & Imperium, sibi commendatum gerit; cujusque adeo obligationis officiique respectu non subditis sed illi subjectus est.

§. 8. Sia autem pacto quædam specialiter in obligationem hanc sunt obducta: ea beneficia erunt subditis præstanda, vel faciendi, vel omittendi actu. si quædam singularitè Imperans promittit subditis aut civitatis commodò facere, & illa quidem imperandigationem non concernunt; v. g. ex propriis fortunis tot aureos per capita distribuere, ædificium aliquod civitati exstruere, tot armatos ex suo in tutelam publicam conducere: jam obligatus is videri potest ad hæc, ut quilibet alius alii, obligatione quædam quasi crediti: quam scimus, nisi ferè ad usq; animæ debitam intendatur, ne pri-

ne privatis quidem dominii aut subjectionis rationem, quæ quidē notabilis sit, ad invicem inferre; quod si verò imperandi modum, tangunt promissa v. g. ut non nisi statò certòqve ordine, modòqve judicia exercent; ipse in persona, non per legatos, certis negotiis publicis adsit &c. nunc quidem iterum ipse Imperans aliquam Imperii constrictiōnem videtur pati: & per consequens aliquam subjectionis limitationem in subditis quoqve admittere; non tamen illam, quâ subjectus ipse subditus fiat, quòac ipsam potestatem majestaticam, quam concessam in eos legitimam habet. Ubi quidem existimem in genere esse notandum, licet persona imperantis subditis possit variis modis obstricta esse, nunquam tamen ipsam potestatem, quomodo, quanta, qualis, penes eam legitima ac libera est, neqve etiam personam quatenus seu in quantum tali quâdam majestaticâ potestate prædita est, obnoxiam arbitrio subditorum esse.

§. 9. Quod præterea attinet obligationem omittendi imperantis, subditis specialiter ab eò acqvisitam v. g. ne his illis arbitris eos oneret, ut illa aut illa corpora sub eò more permittat vivere, & quæ sunt ejusmodi reliqua. hæc manifestè libertatem quidem quandam subditorum à potestate Imperantis infert, non autem imperantis, ejusqve quam habet Majestatis subjectionem aut dependentiam ab iis, quibus hæc ab illâ potestate libertas competit. neque enim qui tux potestati exemptus, liberqve ab ea est & quatenus, tibi vicissim statim imperat, aut à sese dependentem novit. Est hæc libertas subditorum, quæ privilegiorum nomine communiter venit, quam, existimo, accuratè distinguendam esse ab eo jure, quod est in aliquem dominarus; & facile simul patebit, eandem non idem esse cum illo, quod in imperantem superintendens majestaticum jus populi sibi fingunt ochlogogi. Quibus hic nihil amplius potest indulgeri, quam quod per hanc privilegialem quâdam subditorum exemptionem aut libertatem, majestas imperantis in hos quosdam privilegiatos restrictior sit. Cujus tamen nec abusus avertitio simpliciter in arbitrio privilegiatorum est, nisi cum modo ac moderatione thesi 23. adnotatâ.

§. 10. Ubi tandem neqve id offendere debet, quasi civitas, quæ

qua subditi communiter multâ libertate, multâqve exemptione gaudent, nec tamen notabiliter publicæ dispositivæ architectonicæ potestatis participes sunt, quasi, in quâ, talis civitas plenâ ac absolutâ majestate careat: quippe positò, quòd hoc ita in exercitiò versetur, aut eò morbò respubl. aliqua laboret; an ideo corpus vivens morbidum non corpus vivens dixeris? quin ut esse reipub. statuatur, sufficere poterit, ut modò id majestatici spiritus actu trahatur, quò utrunqve sustentetur. atqve hoc eò minus absone, quò magis cognitum est, ob legitimas naturæ positiones, per nullam reimpub. majestatem esse per omnia liberam, nisi forsitan, ne huc confugere opus habeas, dicere malis, in casum salutis necessitatisqve publicæ ubi scilicet illa aliter curari nequeat, omnia & privilegia & privilegiata plenæ arbitrariæ majestati civitatis subiecta existare, & ipsam quidem majestatem, quoad hæc regularis exercitii superioritati aliàs exempta, in communitate consistere; per quæ pluralitatem consentientium exitum habere; ita tamen, ut qui in cæteris maximis regulariter imperans est, tanquam communis salutis publicæ custos constitutus, in his quoqve plurimum valeat, etiam solus, si momentaneum respiciat exitum. Quicquid autem horum omnium tandem sit, ex dictis patere potest, nullò casu majestatem imperantem, seu etiam ipsos imperantes quatenus tali potestate, per reimpub. præditi sunt, subiectos esse superattendenti arbitrio ac majestati populi, sibi subiecti: id quòd contra ochlocraticos probandum erat. Quibus si juramentum quoqve, ad imperantem, subditis fortè dictum, urgere placet, manuisse locò regerent: juramentum promittentis non addere obligationi, sed firmare, eam, & quidem per obstructionem, quæ non tam homini creditori, quàm ipsi Deo creatori facta est.

XXVI. De cætero, quandò & aliàs & ex proximè dictis simul elacer, subiectum majestatis in hæsitivum sive partem personarum imperantem per civitates, non esse uniusmodi: operæ prætium fortè esset, ex politicorum observationibus hæc attexere, deductumq; reddere, quomodo contingat, hanc rerumpub. superioritatem modò penes unum, modò penes pauciores aliquos, modò penes quàm plurimos aut omnes residere: eosdemqve vel bonos, & com-

munem salutem maximè curantes; vel optimatum caractere minus propriè consignandos, & qui, neglectò communi, suum emolumentum; præcipuè, vel etiam omnibus modis intendunt. Et porro quomodo ab hac, hujusve subjecti distinctione, Majestatisq; per hoc distributione, respub. ipsa quàm maximè in species diversas vulgarissimò Politicorum usu distingvantur. puta Monarchiâ, Oligarchiam, Democratiam; & illam vel Regnum vel Tyrannidem; istam Aristocratiam & oligarchiam, in specie dictam; hanc republicam vel in specie democratiam; & deniquè in infinita varietatis ex his simplicibus, respub. mixtas: Quomodo deinde hæc species rectissimè constituentur, foveanturq;ve, ut majestas statusq;ve singulis immoti maneant, quibus remediis, vaeillantibus succurrendum sit. Porro quomodo exferat sese directrix hæc potestas in exercitium, per subordinatos magistratus ministrosq;ve maris expeditionis, per judiciale ministerium, armorumq; compulsionem: qualis horum omnium constitutio, quæ summi juris participatio. Hæc dico & hujusmodi tantum non innumera, circa subjectum imperans majestatemq;ve civilem juxta delineando venissee. Verùm, quia id esset, maximaq; partem disciplina politica apponere, atq; hoc quidem nostrum institutum, nunc non patitur, vicia horum, nobis erit, si modò potissimam ipsius Majestatis vim potissimorumq; actuum ejus nervum paucis subnoceamus.

XXVII. Nerys itaque virtutis majestaticæ in genere consideratæ, erit vis *statuendi* seu constituendi aliqua, circa Rempubl. totam ejusq; partes: statumque enim ut aliquid fiat, sit aut obrineat, & hoc cum effectu & partitione omnium in civitate, absolutæ supremæ potestatis primum ac ultimum videtur esse. Aristoteles aliàs voce concreta ex modò, quò ratio hæc constituendi jinitur, & subjectò constituyente τὸ βουλευόμενον (addit) τῆς τῶν κοινῶν, appellat, *consilium seu partem civitatis consultantem, circa publica* (a) Nobis, ad partem hujus vis, deliberatorum seu statutorum executivam respicientes *Imperium* efferre amant. *Potestatis verbum*, quando plures significationes ejus recenset Paulus, (b) *in persona magistratum imperium denotare* primo loco ponit. ubi quidem animadvertere licet, vocem imperii, communicativè etiam ad magistratus

(a) 4. polit. c. 14. add. §. 11. ib. consili. l. 2. de O. J. (b) l. 25. de V. S.

proprie dictos, h. e. ministros & subordinatos majestatis referri, (a) quomodo & ipsa vox majestatis quandoque usurpatur (b): proprie tamen & quasi primatio sensu & majestatem & imperium de potestate suprema rei publ. accipi: quando toties Imperii, ut & majestatis populi Romani, & inde Imperatorum imperatoriaeque majestatis fit mentio (c). Si autem species illius generis sibi cupiat in conspectum quis dari, facile ex ipso genere ejusque amplitudine, quae consistit in deliberando, statuendo, imperando omnia, quae ad publicam civitatis civiumque omnium salutem & competentiam pertinent, colliget: harum magnum esse numerum; & si ad omnem rerum ac negotiorum ordinandorum varietatem in specie accommodare velit, majorem quam qui inire facile possit. Ceterum cum neque id opus videatur esse, per usum sui ipsius ad data universalia suppletorium; politici ferè solent contenti esse, certis generibus easdem majestaticas facultates concludere; reliquas sub hisce contentas distinctiones ac species, usui & facili culti intellectus subsumptioni, ut & specialioribus tractationibus committentes; Hinc Aristoteli (d) τὸ κύριον ἐστὶ τὸ βουλευόμενον περὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης, καὶ συμμάχιας, καὶ ἀλλόσεως, καὶ περὶ νόμων, καὶ περὶ δικῶν, καὶ Φυγῆς, καὶ ἀμειύσεως καὶ τῶν εὐθυνῶν. *Majestas consultat de bello & pace, de foederibus pangendis ac dissolvendis, de legibus, morte, exilio, bonis publicandis, rationibus.* Adderes expressius quae sub περὶ τῶν εὐθυνῶν, περὶ πολέμου ac reliquis nonnullis philosophus videtur complecti voluisse, *judicandorum, exigendorumque, tributorum, vetustatum, operarum, administrandi negotia bonaeque publica & judicia, seu potius super hæc advertendi in commissos administrationum, omnis generis publicarum curarumque & judiciorum,* hoc est, Magistratus & judices; hujus auctoritate omnia quae hujusmodi possunt peragentes, prout pluribus in constitutione quaedam Friderici Caesaris (e) & alibi passim per annotationes legitimas juristicæ particulatim recensentur.

XXVIII. Pro confirmatione rei, quod hæc & hujusmodi, uti sunt suprema majestatis, ita & communiter ad eam tanquam propria referantur, inter alia delibare libet exemplum ex Romano-ni civitate, inter potentissimas ac celeberrimas, quas unquam habuit mundus, præsertim de qua, ubi jam ad principes summa rerum delata

(a) l. 3. d. J. di. l. 1. §. 1. ad L. jul. Maj. l. pē. de just. & jur. (b) l. 9. de J. di. d. l. pē. de J. & J. (c) l. 3. ne quid in loc. publ. l. 7 §. 1. d. capt. & postl. pro am. Instit. l. ult. C. de ll. & c. constit. d. cōfirm. ff. ad senat. & omni. pop. l. 1. ad Magn. sen. & pop. & omni. civ. §. 5. 18. (d) lib. 4. polit.

(e) U. F. tit. que sunt regalia.

lata erat, nullus temerè dubitabit, fuisse eà monarchici regiminis. τὸ αὐτοκρατορίας, ipsam majestatem, totiusq; Reipub. architectonicæ potestatis caput penes imperatorem resedisse liberam: utpote cui & in quem populi omne imperium ac potestas concessa transiverat (a); qui Deo solo id ipsum acceptum ferebat (b); cui uni per Rempubl. datum erat, ut quod constitueret ratum esset (c), ipse verò etiam legibus humanis solutus esset (d). Cui quidem porro isthæc jura etiam in specie videre est in Romanis legibus pluribus adseri: quando nempe de jure belli ac pacis, Justinianus, (e) ubi præmiscerat ejus juris aliquid olim consulibus decretis populi obvenire solitum, addit: *Seqvens verò tempus in Imperatorum pietissimorum transponens bellandi & pacificandi potestatem &c.* & magnificentius alibi (f) *Imperatoriam Majestatem armis decoratam-principem Romanum in hostilibus præliis victorem existere, victis hostibus triumphatorem magnificum fieri oportere; & hæc ita, ut nulli quidem alii, sub criminis Majestatis poenâ, armorum usus permissus esset. Nulli, inquit, Valentianus & Valens Impp. (g) prorsus nobis insciis acque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur. & per responsum Marziani J.Cti (h) lege Julia majestatis tenetur, qui injuste principis bellum gesserit, delectumvè habuerit, exercitum comparaverit.* Ab hoc jure jus quoq; pangendorum fæderum dependens ab Impp. usurpatum, toties pax ab iis facta, tot bellicæ societates initæ, plusquam manifestò evincunt. In curandis ac intra Rempubl. legum ferendarum jus, quod etiam sudmodò univesale, & caput omnium jurium Majestatis appellari posset, si leges ferre, pro mandare, ac per jussa majestatica disponere omnia, quæ per Rempubl. fieri oportet, accipias. Hoc, inquam, sive ita sive specialius, prout à quibusdam forte momentaneis ordinationibus distinguitur, accipias, solius quoq; imperatoris erat, cum iis quæ circa disponenda venire solent, veluti si privilegia concedenda, interpretatio legum, exitum aliàs non habens, facienda erat. *Tam conditor quàm interpret legum solus Imperator justè existimabatur (i) juxta Justiniani effatum. à quo etiam privilegia profisciscuntur (k).* Quò pertinet jus dignitates ac honores certis largiendi, in quo etiam reges populorù ponere ac deponere sibi Impp. sumpserunt; scilicet loquente Tacitò (l) *inter in-*

(a) §. 6. de J. N. G. & C. (b) pr. constit. de concept. ff. N. 47. c. 1. (c) l. 2. §. 21. de O. J. (d) l. 31. de U. (e) N. 105. pr. (f) proem. lustris. (g) l. un. C. ut armorù usus in seio Principe interdicit. (h) l. 3. ad L. Jul. Maj.

(i) l. fin. C. ad l. add. Const. 1. de confirm. ff. S. 21. N. 143. pr. l. 2. §. 11. de O. J. (k) l. 1. §. 2. de const. pr. (l) in vit. Agr.

Ar-

Armenta servitutis & reges habentes. Nec attinet multis dicere, quomodo abolitis veteribus, novas dignitatum & species & gradus quamplurimos introduxerint iidem Imp̄. pro arbitrio; ut apparet ex tit. C. de dignitatibus & seqq. ex Notitia imperii, & relationibus passim factis. Quin affatim videre est, quomodo etiam quoad minores prerogativas, auctoritas hisce solis competierit, civitate donandi (a), natalibus restituendi (b), legitimandi (c) veniam avariis concedendi (d), communitatibus nundinas (e) hisdem & certi ordinis hominibus v. g. feminis, minoribus & c. (f) imò singularibus personis (g) beneficia ac privilegia varia indulgendi. Penas etiam capitales remittendi. (h) Cui ultimo alterum aliquod caput, quod vulgò statuitur, propinquum est, *judicium* nempe, sive *suprema jurisdictio*. Nam etsi judicia vel in minoribus Rebuspubl. nedum in tanto imperio, impossibile sit, ut à consilio ipso summo administrantur omnia, sed à subordinatis commissis, sæpe etiam per varias subordinaciones peragenda sunt; fors tamen Jurisdictionis, & suprema in ejus exercitium attentio penes majestatem residet, cui plerumque etiam eò nomine sua pecuniaria summa judicia & contestoria sunt ordinata, quibus vel ipsa illa vel etiam nomen ejus atq; auctoritas proximè præsidium præbet, ad quæ velut ad ipsam superioritatem eminentem ab inferioribus judiciis in causa denegatæ vel frustratæ justitiæ provocatio instituat; ab ipsis verò non amplius provocetur; juxta quam etiam in Imperio romano accidit principali cognitioni, ejusque senatus (i), & cui id jus specialiter tanquam suo vicario judici fortè concesserat Imperator, ut præfecto prætorio (k); relicto licet remedio supplicationis ad principem. Et sub hac quidem universali jurisdictione, quod ex reservatis populi olim (l), jus vitæ & necis summum & proprium penes principem utique fuisse, deprehendere est. Quæ autem in judicia, eadem quoque suprema principis inspectio in magistratus fuit reliquos. quin eorundem primorum omnium constitutio penes ipsum solum fuit (m). Itemque jus sacrorum, quatenus humanæ dispositioni illud subjacere potest. quomodo vel in Româ constitutâ sub Ethnicorum Imperio Imp̄s. Deum munere summos potest.

K k

(m) per l. 1. pr. de ambit. l. 3. & fin. C. de crim. sacril. l. un. C. ut nulli patria sua administ. pertinetis, multi lib. 1. ff. lib. 1. & tribus ult. cod.

23 de O. J.

(a) 3. *annal.*
 (b) in *Epist. de dicat. tom. 3. Confit. Imp.*
ces, summos homines, ut de Tiberio loquitur Tacitus (a), legitimus habitos. similiter id. de Christianis Imperatoribus ex Zosimo, Balsamone & aliis constare memorat Goldastus (b), Pontificis maximi jus eos sibi vindicasse ne dicam de praxi ordinandorum rituum, convocandorum conciliorum, similiumque per Imp. circa rem religiosam ordinatorum. Jus fisci publici habendi, vectigalium, collectandi, vacantia & commissa occupandi, oneraque complura alia personis rebusque imponendi, iisdem principibus per Imperium fuisse, modo non innumeris juris nostri textibus (c). probatur. mitto complures personales eminentias reliquas, quibus vi Majestaticæ dignitatis, quâ decorati erant, honorabantur, titulorum, denominandorum temporum (d), purpuræ, (e) & Gemilium.

(c) *lib. 1. pē. & ult. ff. lib. 1. & 3. ultimis C.*
 (d) *N. 47. (c) l. pē. & ult. C. de vestib. holoheris. lib. 10. l. 6. C. de divers. rescript. (f) lib. 2. cōt. 5 pp.*

XXIX. Libet paucis quoque subijcere exemplum Reipub. Hebræorum antiquissimæ, ejus nimirum temporis imprimis, quod nomen *θεοκρατίας*, quod jam olim Josephus rerum Judaicarum politissimus scriptor (f), ei dedit, maximè peculiari modo ipsi conveniebat, intelligo ante ætatem Regum; scil. singulari hæc vocabulò, quid præ alijs monarchiis, ubi penes *unum hominem* summa potestas est, præcipuum hæc respub. habuerit, exprimitur. Ut tamen interea è genere monarchicò non eximat. Et verò Deus, non quidem communi illò modo tantum; quò *non est potestas, nisi à DEO* (g) quò per universalem naturæ legem, omni mundanæ potestati præsidet, quò in finem generalem ac bonum universale, etiam rerum publicarum consilia status, quæ appellamus, tandem dirigit; sed & peculiari modo, *αυτοκρατίας* hujus populi sibi tributam voluit, rex ejusdem sigillatim audire cupiens, & præcipuorum jurium Majestatis exercitium suo arbitrio servans. Quod peculiari ratione regem se gesserit. Israelitico statui Deus, ipsius ferunt verba ad Samuelem prolata, quando populus ille eo pruritu processerat, ut regem hominem sibi præoptaret flagitaretque (b): *Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te abjece- runt, sed me, ne regnem super eos.* Et porro hæc Samuelis ad populum (i): *dicebatū mibi: Non tu, sed rex nobis dominabitur, cum tamen Dominus Deus vester regnaret in vobis.* Idem agnoscebat Gedeon,

(g) *Rom. 13.*

(b) *Sam. 8. 7.*

(i) *Sa. 12. 12.*

quan-

quādo re bene gestā quibusdā ex Gēte Israeliticā qui, ipsi & posteris ejus regnū addicere vellent, modestē regessit (a): *Ega non dominabor (a) Judi. 8. 23 vobis, nec filius meus, sed Jehova vobis dominabitur.* Expressit rem ita (b) cap. 17. 15. Siracides (b): *In unamquamq; gentem praposuit rectorem, pars DEI Israel facta est manifesta* quæ postrema Germanicus vertit interpret: **Über Israel ist er selbst Herr worden.** Quod autem ipsa præcipua jura majestatis attinet, Deus hic erat conditor & interpret legum. Conditor, quādo in monte Sinai, repetitā: primū univērsali atqve æternā naturæ lege, quā moralem dicimus, peculiaria insuper multa longē æquissima atqve optima ad varia vitæ negotia & ad forū, quod dicimus, pertinentia, forensia statuta conderet, simulqve pro singulari fine, qui erat ἐν νόμῳ repræsentare salutem mundi, usque dum Salvator mundi veniret, seqve in carne humanā manifestaret, admirabili sapientiā instituta ceremonialia ordinaret quā plurima. additā his omnibus cautione, ne quicquam privato auctu hisce vel adderet vel demeret populus (c). ut leges ita & privilegia dabat ipse Deus v. g. Levitis, ut perpetuō, aliis quibusdam, (veluti qui noviter vineam quādam excolere cœpissent, ædes exstruxissent, necdum eas incolere cœpissent, uxori se despondissent, necdum domum eam duxissent) ut usquequō immunes à militiā essent (d). Legum in casibus non liquidis interpretatio; & cum hac *suprema jurisdictio*, quatenus apud Deum hæserit, complura docent exempla consultationum, tum in civilibus tum in criminalibus ad eum delatarum, & ab ipso datarum responsionum, ac mandatorum (e). quoniam inconsultus & extra ordinem promptā quasi ac immediatā regiā manu, ad pœnam criminosos rapere solitus ipse Deus (f). Notabile est illud quasi aulicum summum Dei iudicium institutum in hoc populo, ex sacerdotibus Leviticis, & eorum præside summo sacerdote constans in causis dubiis adeundum, ejus auctoritatis, ut à latā ab illo sententiā non esset digressio, aut appellatio; ejusqve justitiæ, ut si modō rectē perageretur consultatio, adhibito Urim illō sive *nationali iudicio*, infallibitis veritatis esset. (g). Deinde *Magistratus maximæ* in populo auctoritatis immediatā vocatione à Deo *constitutos* probare exempla Moysis, Josue, & complurium aliorum; imō ad inferiores usque quādoqve descen-

(a) Judi. 8. 23
(b) cap. 17. 15.

(c) Deut. 4. 12.

(d) Num. 1.
Deut. 20.

(e) Nū. 15. 21.
27. 36. Lev. 24

(f) Levit. 10.
Nū. 11. 12. 14. 16

(g) Deut. 17.
v. 8 & seqq.

(a) Num. 11. 13 *debat divina isthæc ordinatio* (a) *similis erat ratio gerendi belli, cuius arbitrium penitus ipsi reservaverat Deus: ipse & jubebat gerere,*
 & seqq. cap. 1. & modum præscribat procedendi adversus hostes (b), itemq; acies
 (b) N. 25. & 31. *formandæ (c) & ubi jam exierat exercitus, in medio belligerantium,*
 lib. Jos. (c) *ipse erat & pro ipsis contra hostes pugnabat (d).* Sed tantum etiam ex
 Nū. 1. Deut. 20 *hoc exemplo sufficiat annotatum. Quadraret loco, ut quasdam*
 (d) Nū. 20. & *quoq;ve alius generis republicas excuteremus, oligarchias nempe,*
 Deut. d. cap. *democratias, mixtosque status; juraq;ve majestatica inibi oligarchicis, democraticis tributa: exercitaq;ve spectaremus: verum longum id foret, nec fortassis multum interest, id hic omisisse, quando mutatis tantum personis imperantibus horumq; numero, per dicta, de similibus idem facile sumere est judicium.*

XXX. Civili absolutæ societati quæ subjæctæ sunt communiones, eoq; huic subordinatæ auctoritatis potestate gaudent, illæ quidem tantæ sunt varietatis, ut communi quadam mensurâ, ratione suæ imperativæ propriæ potestatis, easdem per omnia mensurare impossibile sit: quippe sunt hic, quæ immediatè summæ imperiali auctoritati subjacent, ut concorporatæ provinciæ, urbes proximè non nisi regnum venerantes; sunt, quæ tertio, quarto aut ulteriori ordine alii atq; alii subjæctæ societati vicissim subjacent, ut oppida, provinciarum, corpora, collegia, universitates, societates artificum, studiis ac disciplinis liberalibus operam navantium, mercatorum, & similibum. sunt deinde ex utrisq;ve, quæ respectu superioris, maximâ gaudent libertate, eaq; tantâ sæpius, ut parum absit, quin pro absolutis habeas rebus. dum inconsultâ illâ, suos sibi rectores atq; magistratus constituunt, judicia ordinant, fœderibus sese cum aliis, etiam exteris, compingunt, atque explicant, tributa à suis cogunt &c. prout statibus potentioribus Imperii nostri Germanici hodie accidit. & aliquibus etiam, qui vel horum subditos se negare non audent. & paria, per alia, ni fallor, suprema imperia erunt observare plura. E contra, alia corporum addictius regnari videas, in quibus tamen & ipsis ratio potestatis & subjectionis suæ tantâ est differentiâ, ut suscipere non audeas, omnes ejus diversitates enumerare. In quibus tamen omnibus fortassis ne minima quidem & subjæctissima omnium societas est, quæ non aliquid libertatis prætendat,

rendat, quæ non in aliquo se non subjectam ducit potestati sibi supereminenti; alia autem plura, & alia iterum plura, & ita deinceps liberæ conditionis sibi asserit, & juxta libertatem aliquid autocraticæ potestatis. Imò forsan hoc ipsum, tanquam commune omnibus est: quod nimirum nulla sit ex subordinatis hæc societas legitima maxima, minima, etiam subjectissima, cui quidem proprio motu in communem finem coire atque instare datum est, quæ non quid dominantis potestatis in sese proprium ac jure liberum ab illa quadam, cui aliàs subjacet potestate habeat: Ex ratione, quod nulla talis detur quæ non aliquid *indulsi* à superiori habeat potestate, sive eâ quæ universæ naturæ præsidet, sive civili absolutâ, sive quâcunq; eminenti aliâ; si enim id non haberet, legitima non esset, sed jure verita; enim verò à tertio, quod hic datur, scilicet merito *præcepto* sese conjungendi, nescio an servitium magis sociale, quàm societas æstimanda sit integra. Quicquid autem in omnibus nec ex præcepto nec ex prohibitione, sed ex permisso legis est, id supra ostensum est libertatis esse, & arbitrii proprii. Sequitur igitur vel ex eò, quod quæ legitima est societas, eidem & liberæ & propriæ arbitrarie potestatis quid esse. Id quod per species, si quis eas respiciat facile manifestum est. cum vel ipsæ domesticæ omnes, ut in infimò sine ordine collocatæ ob divinam ac naturæ dispositionem, extra vim à nullâ civili aut aliâ potestate humanâ, suo illò aliquò in commune consulendi jure privari haud possint. Ita cum liberum per naturam est, quatenus id extra periculum & injuriam aliorum est, commercii & communis lucris causâ operas & nervos consociare, tales consociationes, ut naturali jure suffultas, immeritò infestaret potestas humana superior, nisi industriam ac solertiam naturâ commendatam ex humanitate velit tollere. Ponas, quod ipsa vel suprema civilis majestas, vel alia eminens inferiori cuidam consociationi privilegia quædam concedat, indulgeatque, imò saltem quosdam societatem, corpus, collegium habere patiatur; eò ipsò, quod hæc approbat, quod privilegiis indulgendis illam quasi sibi exemptam relinquit, libertatem & aliquid utique potestatis propriæ concedit, per quam sibi aut mediæ cuidam alteri potestati usquequò non sint subjecta. Observarunt rem hanc Jcti nostri, qui, etsi sub

acrem censuram ponant omnes consociationes in civili majori societate coituras, & ob periculum, quod hic metuendum, non indulgeant, uti quid societatis aut corporis insciã ac invitã auctoritate publicã temerẽ coalescat; diserte tamen non possunt non quasdam ut naturã licitas coitiones approbare, donec terminos æqui non

(a) l. i. pr. & §. i. de colleg. & corpor.

(b) tit. de societ. de nuptiis & reli. quã.

conferendam à tenuioribus sit militibus (a). Circa alias v. g. mercimoniales, itemqve domesticas, tanquam ex præsupposito æquas & naturã licitas, plurimum disponunt, quã ad justitiam in iis accidentium pertinent (b). Et tandem de omnibus, quã quidem indultum habebant publicum, prout multã hujusmodi in grandi illã romana repub. magnã, mediã, minores erant, pleno ore ita pronunciabant: *Quibus autem permissum est, corpus habere collegii, societatis, sive cuiusq; alterius eorum nomine: Proprium est, ad exemplum reipub. habere res communes, arcam communem, & auctorem sive syndicum; per quem tanquam in repub. quod communiter agi, fieriq; oporteat,*

(c) l. i. §. i. quod cuiusq; autem potestatem facit lex, pactionem, quam velint, sibi ferre: dum ne univers. nom. quid ex publicã lege corrumpant.

(d) l. fin. d. colleg. & corpor.

(e) d. l. fin.

legem hanc ex lege Iulonis translatam autumat] Ctus Gajus (e) eamqve Græcam referens, ita porro latinẽ prõdit: si plebs vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nautæ vel confrumentales, vel qui in eodem sepulchro sepeliuntur, vel sodales, qui & multum simul habitantes sunt: enimverò ad negotiationem aut quid aliud: quicquid hi disponent ad invicem, firmum sit: nisi hoc publica leges prohibuerint. Sufficiant dicta de potestate sociali

imperante,

CAPUT X.

De potestate Crediti.

I. Potestas crediti quid? Hac ut re, ita & nomine tam late potest esse quam ipsum debitum.

II. Etiam ex naturali obligatione. In civilibus Actio dicta.

III. Respondere debuit rei definita latitudini definitio: & iterum res ipsa cum debito, etiam naturali, in paribus constituit terminis.

IV. Probè, quatenus in ipsa re foventur, determinatis.

V. Probat quoque, hanc obligationis sive debiti cum potestate crediti æquabilem etiam in naturalibus coexistentiam, & naturam æquabilitatis & conditio relatorum.

VI. Non obstante his regulis: Quædam tamen si honestè accipiuntur, in honestè tamen petuntur.

VII. Amplitudo & celebritas, quam potestas hac obtinet per negotia rerum, & adnotationem Jurisperitorum.

VIII. Unde apud Romanos & nomen actionis sortita hac est, & singularem exercendi rationem.

IX. Per impetrationem, datasque formulas:

X. Seqviori ævo iterum sublatae.

XI. Relictò interim, & foro & Jurisprudencia, nomine Actionis.

XII. Actio Jælis latissimè accepta.

XIII. Pro modo, quo in objecto sibi relatum fundamentale, obligationem videl. offendit, aut in rem est aut in personam.

XIV. Habita ratione ejus, quod, quia primariò ad hanc affectum est, primariò intentioni impetendi, probandi, ejusdem obligatorie affectionis, subiectum est.

XV. Ex

XV. Ex variis circumstantiarum diversitatibus porrò per jus civile variè distinguitur actio.

I.

Potestas crediti nobis esto potestas cuiusq; petendi ab altero quod sibi debetur. Crediti dicta non sine exemplo ac

(a) l. de reb. cred. (b) l. u. de V. S.

usu Jurisperitorum per vocis hujus conjugata, quibus credendi paulò pressius acceptione facta (licet & hoc modo in se multum generalis sit) contractum fidemque pro debito constituendo præstandoque initam habitamque præsupponat, eoque sensu titulus rerum creditarum omnes contractus, quos alienam fidem secuti instituimus complectatur, veluti de mutuo, de commodato, de pignore &c. & cuicunque rem assentiamur, alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicamur (c); ut præeunte Celso & Prætoro Romano in

(c) d. l. 1. (d) d. l. u. de V. S.

editi titulo de rebus creditis differit Ulpianus; sed & ut eadem denominationatio, ad stipulatorem Gajo (d) in eam extendatur latitudinem, ut omni ex quacunque causa debito opponatur. Creditorum appellatione (verba sunt dicti J. Cti) non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes, quibus ex qualibet causa debetur. Subjungunt Digestores nostri ex Ulpiano (e), ut si cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio ullo debetur. Sed et si ex delicto debentur, (habent porrò ejusdem J. Cti verba) mihi videtur posse creditoris loco accipi.

(e) l. 12. §. b.

(f) l. 10. d. t.

Quibus gemina sunt ejusdem in prope præcedentibus (f): Creditores constare accipiendos esse eos, quibus debetur ex quacunque actione & persecutione, vel jure civili sine ulla exceptionis perpetue remotione, vel honorario, vel extraordinario, sive pure, sive in diem, vel sub conditione, Et illa Pau-

(g) l. 15. qui & li (g): Creditores appellantur, quibus quacunque ex causa actio cum fraude quib. mandatore competat: aliorum alibi (b): Juxta hos igitur nulla causa demissilib. nõ fin.

(b) l. 49. §. 3. de solus. l. 34.

(i) per l. 42. in pr. d. O. & A.

biti excluditur, sive contractus, sive delictum, sive testamentaria dispositio (i) sive alia quædam talis sit, quæ creditum non causetur, faciatque, ut, cui debetur, quive exigendi potestatem habet, credide rec. arbitror dicatur; ut adeò nec nos videamur peccati arguendi, si ipsam illam potestatem, quodvis ex quolibet tali causa debitum exigendi,

potest-

potestatem crediti (subaudi perantem) appellamus. ut ut facendum, quod si pressius ac procul sit, verum credam velimus accipere, pro eo, quod est fidem habere: tunc quibusdam ex illis causis hanc designationem non adeo fore acceptam ferendam. Quid enim delinquenti in nos fidei possumus habuisse, aut quid ei credidisse? Sed sequi tamen interea haec tenus licebit. Cuius fulcrum fortassis aliquod cum iis habituris, pro universali hac crediti assumptione, ex eo, quod cui undecumque efficaciter ab altero quid debetur, is hoc ipsum, quod & sibi id debeat, & quod sibi eius exigendi potestas competat verè ac justè habeat credere.

II. Si liberum esset paulo licentiosius hic in verbis agere, exemplum ex civilibus arriperem, & potestatem crediti etiam ex æquò naturali jure debito superponerem. Scilicet id quidem patet ante adductos auctores in civili efficaci, & vel jam vel aliquando judicialiter exigibili debito, huic credendi denominationi calcem ferè figere. Ita enim disertè Ulpianus, (a) postquàm censuisset creditores eas nos accipere debere, qui aliquam actionem vel civilem habent, vel honorariam vel in factum, in medio horum ponit, sic tamen, ne exceptione summoveantur. Et Paulus (b). Creditor in demum est, qui exceptione perpetua summoveri non potest, & illius etiam ante adducta verba erant (c): sine ulla perpetua exceptionis remotione. Et quamvis ambo hi (d), nec ei cui sub conditione debetur, quive post tempus exigere valet, id nominis denegent, restringit tamen propositum religio Ulpiani alibi (e) ad conditionale debitum ex contractu; excludens, quod ex ultima voluntate tale per legati periculum est: is, inquit, cui sub conditione legatum est, pendente conditione non est creditor, sed cum cum existerit conditio, quæ amovet eum, qui stipulatus est sub conditione, placet etiam pendente conditione creditorem esse. hoc per rationem diversitatis sine dubio; quod majoris incertitudinis sit, ex illà, quàm ex hac causa, ne debitum aliquando exigibile futurum sit. cum ex contractu conditionalis obligatio, seu conditionis exigendi jus, etiam mortuo ante existentiam conditionis ad heredes transeat (f), ex testamento non item (g). Quod si in casibus huiusmodi Ulpianus in casu debiti merè naturalis (h); non sunt loco creditorum. Et vicissim (i) in casu, accipit.

(a) l. 42. §. 1. d. O. & A. (b) l. 1. d. de VS. (c) l. 10. eod. (d) d. l. 1. §. 4. d. de VS. (e) d. l. 12. pr. de O. & A. (f) §. 4. Inst. de V. O. §. 16. J. de perpet. ac temp. act. l. un. in fin. C. de ab he. act. incip. poss. (g) l. 3. §. 5. quando dies legat. vel fideicom. ced. (h) d. l. 10. d. V. (i) l. 12. eod. junct. l. 2. §. 6. 7. §. 1. de pop. act. l. 2. §. 3. l. 4. §. 1. l. 29. §. 5. de adult. l. 1. §. 1. de seq. de calu. accusat.

casu, quò prælationem aut exclusionem acturus meruisse habet. *Quod si ex populari causa* (debeat) *ante litem concessationem recusetur creditoris locò non esse, postea esse.* Sed, ut dixi, si venis, ut nato, ita in simili extensò, esset verbo, etiã quicquid hujusmodi aut similis potestatis est, quæquã, de debito quòdam naturali, conditionali, eventuali, ex æquò jure compellendi, sub nomine actionis concluderem, idque ad proportionem quidem talem, quæ debiti conditio ferat, ita nempe ut & hæc pro illius ratione naturalis, conditionalis, eventualis &c. sit; maxime cum & prælatio nempe ter quasi huc inclinare videam, quando in conditionibus debitorum

(a) l. 54. d. VS.
 (b) l. 108. de V.
 S. l. 66. d. R. 7.
 (c) l. 16. §. 4. d.
 fidej. l. 5. §. 2. l.
 95. de solut. l.
 25. §. 11. d. pet.
 hered. l. 66. de
 R. 7. §. pass.
 (d) pr. l. de
 act. l. 51. de Q.
 C. A.

ribus referunt, etiã qui spem habent, ut actio competat (a), cui etiam ipsi eam, quam creditori opponere contsevere, debentur (b) actionem, cui quidem alias creditoriam commensurant (c) ad naturale debitum curiosè extendunt (c); fametis nec in universum luctare cupiam, si cui magis placeat, quam *crediti* hic appellatione tendi debiti potestatem appellare? Imò ex usu communissimo prudentiæ nostræ, quatenus legè civili virtus ejus executiva, judiciali sublevatur brachio *Actionem*; definiendam *jus* (potestatem seu facultatem legitimam) *persequendi in judicio quid sibi debent* (d)

III. Vel ex hoc *definiti* crymo ac præliminari quæ definitione facile pellucet, quò sensu quæve latitudine sensus accipienda sint, quæ *definitionem* ejusdem constitunt. Nempe complecti ac denotare velle omnem in universum facultatem, quam quis quovis verò, hoc est, æquò ac licitò jure (sive civili statuto id comprehensum extet, sive non) obtinet, quicquam ab alio tanquam debitum competens, sibi petendi, eoque contineri, non tantum jus petendi ea, quæ nobis civiliter debentur, h. e. ad quæ obtinenda etiã civilem judicialiam potestatem ad executionem paratam habemus; sed & quæ naturaliter, ad usque elemosynaria ac misericordiar debitorum, sive naturalia, ad quæ humanitas ac pietas præstanda hominem compellatur, stringit. Quam proinde generalitatem subjeci nobis fovendam designando, præter etiam *persequendi* (e) commodior visa fuit, ut in præmissa definitione ponatur, quam etiam quæ prudentibus in definitione actionis posita persequendi vox, quæ persequendi, sive persequendi, sive persequendi

(e) ex l. 178. §. 2. de K. S.

& actualem exactionem magis foreve inferre videatur, quā petitio naturaliter tantum debiti legitime, tibi nimirum civili munimine destituitur, nec forte incidit in humanum ac bonum ex æquo debitorem; utut per naturalem competentiam iustitias alias potestatis sit. Dixit forte potestatem hanc petendi, quatenus ex naturali jure mere naturalis debiti est, precariam sive precandam; (quippe ubi ita petimus, ut negari petita possunt, ferè precandicimur) quatenus verò cum efficacia exactionis est, exactivam, vel cum nostris actionem. Utrique a. generi designando vox petendi utique commoda est, cum, uti notum est, petere ut plurimum etiam quasi in specie pro precari usurpamus: apta tamen interea eadem voce, ad designandam quoque executivam debiti persequendi rationem, usu id restante peritorum, quibus petitio hereditatis, (a) potestas petendi usum fructum, tutores (b), &c. dicitur quod alibi actio, aut aliud civile efficax remedium iisdem audit (c).

(a) tit. de petit. hered. (b) ut. sup. q. per. tit. qui pet. ruc. &c. (c) tit. de action. & pass.

IV. Et isthæc fortassis, quoad naturalem naturalis debiti competentiam huiusque omnem extensivam rationem minus dubio habent, modo in terminis, quos natura ipsi tali debito ponit, probe constituantur; neque enim quodvis, quod unius aut alterius circumstantiæ intuitu videretur, simpliciter debitum naturale est, & competentia ejus petendi ita natura iusta, ut per humanitatem aut aliam rationem æquam, petitum negari non debeat; ut ut ratione aliqua quasi crediti illa aliqua usurpata petendi facultas sese palliare; fore quod qui serio petit, ante fidei quid habuisse, aut creditum se videatur, fore, ut quod intendit, accipiat. Quia nimirum & nec frivola potest esse ac naturali æquabilitati, incongrua credulitas, & aliz possunt intervenire circumstantiæ, quæ vim eorum, quæ pro æquitate se videntur velle siffere, enervent. v. g. Si pannofus tibi appareat egenus, pro miserâ vitâ trahendâ subsidium tuum exigens, tuq; nummis præter necessarium victum abundans haud ambigas, hunc ope tuâ multum indigere, non dubium, puto, quin ille per naturæ cognitionem divinitus institutam & naturalem, jus habeat te de subsidio compellendi; eâ quidem ratione, ut in suam tibi ingens, ut citra notam inhumanitatis, non potest exire, si non possis. Ast pone, te scire, illum qui ap-

paret, non esse ita egenum, aut esse quidem plurimum egenum, fore tamen ut iuuetur ab aliis multò commodius, aut etiam magis hunc iuuares, majori cum miseria statim conficiendum esse, certe obligatio illa tua una cum iure petendi, aut laxior erit sublata penitus. Similiter si ponas, te beneficium aliquod quò accepisse, hic quidem benefactor, si quò rursus verò ac indiget, & humanitatis & præterea huius beneficii tibi datum ne ex æquitate naturæ jus habeat aliquod rursus à te petendi. Sed reponas eundem bonis, quæ à te petit abundare, te fortè magis indigum ipsò esse: & cessabit utique cum debito, quod magis quæ ipse petit, iustitiâ petitionis, quæ est ipsa petendi potestas. Similis ratio ineunda est in aliis, idque ductu rectæ, & ab affectibus injuriâ purgatæ rationis potissimum, (regulam enim universalem hæc ponere multa circumstantiarum varietas non admittit facile) & apparebit ut opinor ubivis haud difficulter adeo de iustitiâ facultatis petendi, etiam quoad amplissimum debiti naturæ campum.

V. Quod autem & reapse naturale debitum naturalis obligatio (cujusmodi quidem affatim citra civilem exigendi sunt ex beneficiis, ex naturali cognitione, ex aliâ conventionali, quæ aliis] Cui nostri agnoscunt (b).] naturalem in persona, cui ita debetur contra positum habeat petendi potestatem; & ipsa naturæ æquabilitas & conditio qualitatæ relativæ (c) Naturæ æquabilitas non videtur admissura, ut quod alterum debere ordinaverit, non liceat alteri ad indigentiam suam sublevandam petere. Conditio verò relativæ qualitatæ, inter alias hæc est (c), quod si cum simul existere inferat, non tantum subiectum, cui inhiereat, sed & cum correlato huius qualitatæ sibi correlativam, v.g. si existere datur filiatio, & filius simul inferatur existere, & pater, & paternitas. ut exemplum proponamus nostro casui propinquitas, ubi datur subiectio, datur etiam persona subiecta, & simul in opposito, persona cui hæc est subiecta, dominans quædam, in eam qualitate eidem correlata personæ coexistente, qualitateque scilicet dominatione. Jam verò: quin obligatio, quæ existit, in relatione singularitatis, subiecto cuidam obligato inhiereat, & videatur

(a) Not. ex ampl. David aibū petentiā à Nabal. i. Samuel. 25.

(b) i. g. s. 11. d. petentibus l. 3. de J. & J. l. 7. de sero. ex port. l. 1. 7. de pati: (c) per ea quæ habet Arist. lib. Categor. cap. 1. junct. scholasticorū l. 6.

ut in opposito, & quasi supra se correlative in se referat aliquem, cui hoc subiectum sive persona obligata obligati, debitumque exinde debitum fit, itemque qualitatem in eadem correlata persona, quæ obligationi respondeat, nescio an liceat ambigere. Sed quæ sit quæ illa persona quæve qualitas hæc correlativa sit, aut quomodo appellanda? Existimem, tritam esse viam procedendi à similibus ad similia, ab homogeneis ad homogenea. Dictum est ante *debitum*, qui civili jure talis est, opponi *creditorem*, debito creditum, *obligationi actionem seu potestatem*, sive crediti hæc sive exigendi debitum appelles. quidni *naturaliter* debito, debitori debendi que necessitati h. e. *obligationi* naturaliter creditum, creditorem, potestatemque debitum exigendi opposita esse ac ita appellare licere tandem admitteres?

VI. Nec fortassis quæquam illa, quæ his obloquens videri potest, & vulgo & à Jcto (a) etiam observata Maxima, contra evincere debet: quæ, *quædam, tamen si honestè accipiantur, inhonestè tamen peti dicuntur*. Quia primo honestas acceptiois seu facultas honestè accipiendi non est, quam relative opponimus inhonestè, h. e. jure naturæ debito, aut obligationi; sed ipsam facultatem petendi. quifacendum est, honestam acceptioem planè latius sese extendere, quam debitum naturale, cum etiam, quæ ex merâ libertate indèbitè prorsus offeruntur beneficia, accipi possunt, ut honestas nullam patiatur jacturam, (imò ut pateretur sæpius, si morosè respueres, speciem facile præbiturus, ac si benignitatem benefici sperneres) cum tamen si peterentur, pateretur; tum quod indecenter aliquem fortè onerares, tum quod nec reapse, fortè ope humanitatis non indigo, petita debeantur. Ut adeò verum esse possit, inhonestè peti, quæ honestè accipiantur, nec tamen sequi necesse sit, inhonestè peti, quæ naturaliter debentur. Sed ponas etiam honestè debitum, uti quidem fit in casu à Jcto huic regulæ accommodata verba tamen *ἐπιλατῆς* ac debita latitudine sunt accipienda, & non modo probè, cum oppositorum circumstantiis conformanda, sed etiam quid quomodo debeatur, quid, quomodo, quando, ut debetur, honestè exigì possit. dam v. g. accidere potest, ut aliis quæ aut aliis circumstantiis inspectis videatur quid deberi,

(a) l. 1. §. 5. de extor. cogn.

quod tamē, si & ceteras cōferas, nō deberur; aliquid apparet obligatum, nec tamē verē est, perq; cōmensurationē circūstantiarū nō institutam, non rectē aut honestē petitur. veluti si quis pro beneficio aut liberaliore opera, quā cuiquam fortē exhibuerit, tantundem cōpensationis loco velit repetere; non habitō statu, an & ipse nunc æquē indigeat, quā indigebat alter, qui acciperet; itē an alter eādē facilitatē id repræstare possit, si ipse præstitērit: Licet fortē si tantundem pro beneficio ab altero non adeō inhonestē acceptaretur, tum, quod eius ad id erat, inquirere in facultatem offerentis aliquid, quod est minus debitum referretur, saltem ut novū aliquid beneficium contra lesionem verecundia, acceptare poterat, promptus intercessens, quicquid superpondii in accepto sit, data occasione restituere. Deniq; tertio, etiamsi quis, honestē debitum cum cōmōdō honestē debendi circūstantis vellet positum, & hoc idem esse, quod Jcto dicitur honestē accipi, nec tamen honestē peti, tollamus cōmensuratam, obligationi debitoq; naturali honestēque, potestatem id ipsum exigendi, animadvertendum putem, quatenus honestum quid alicui sit habeaturve, ab opinione plurimū dependere, eoq; fieri posse, uti quid per se iustum sit agaturve (quod quidem nos modō requirimus in potestate exigendi) debito naturali pari licet opinionem lædat agentis, petentis: forte quod defectus hominis sive opum sive virtutis per petitionem detegantur, id quod in sibi inhonestis homines solent reputare, uti contra in honestis, haud inopem, haud ingenio difficilem, aut illiberalem esse &c. Manebit itaq; & per hanc regulam verum quod, quo jure, sive civili sive naturali, quæcunq; alicui debetur, eodē quoque eadem jure, modo si veritatem potius quā opinionem respicias, honestē petendi potestas competat, eoq; potestas hæc atq; illa pateat.

VII. Ex dictis licet judicare, quantum habeat ambitum quantamq; amplitudinem potestas crediti, quā dicimus, ratione juris eā concedentis: Similem habitura ex contractibus facti per naturam positam, conventionē scilicet cognationē, beneficio & ceteris de quibus suo loco potius quā hinc est institutum, quo constituitur.

obligationum sunt, erit agere. Nunc porro eandem hujus potestatis in usu rerum latitudinem paucis quoque accipitis et objectis ac circumjacentibus dignoscere habebimus; ubi quidem rerum negotia, negotiorumque species circumspicientes, observamus, etiam per omnes hominum conditiones & status, per omne humanum commercium, breviter, per omnia ubi aliquid deberetur, hoc est, per omnem humanam vitam diffundi. quando petendi jus potestatemque habet, cui ex quovis æquo ac licito contractu, in nominato, nominato, ex empto vendito, locato conducto, mutuo, deposito, & hujusmodi innumeris aliis pactorum conventionumque speciebus, ex testamentaria dispositione, institutione, legato, fideicommissio; cui ex eo, quod læsus est vel ipse vel communitas, cujus membrum existit, vel alter aliquis, cujus negotium gerit, per fraudem, dolum, circumventionem, per graviora aut leviora, publica privataque crimina, quid debetur. Quando facultate porro petendi debiti habet, non tantum, æqualis ab æquali, socius alicujus societatis à paris conditionis socio, nec tantum ubi disparitas eminentiæ ac subjectionis est, dominus à servo, pater à filio, maritus ab uxore, princeps aut quodvis aliud reipub. administrans caput à subdito; sed vicissim subditus à magistratu, uxor à marito, filius à patre, servus denique à domino sua aliqua postulandi jus obtinet. longum foret & totum jurisprudentiæ systema iterum iterumque pervolvere esset, si recenseri cupias, cui, à quo, quando, ubi, quomodo, quid, quale, quantum exigere jus potestasque hæc sit, ubi ejus amplitudinem inde porro comonstraturus. Notabile est per Jurisprudentiam Romanam, sub nomine actionis hæc potestatem pleraque juris privati complere; non paucis materiis, etiam titulos ac inscriptiones inde accipientibus, quando v. g. *commodati depositi, locati, conducti &c.* subaudi *actio* insigniuntur: inde sub certis quibusdam titulis ejus peculiarem quoque tractationem institui, & quasi in fasciculo totum genus, cum speciebus & affectionibus proponi. Quædam enim videmus præcipue sub tit. *Instit. de actionib.* Digestorum *actionibus* aliisque nonnullis naturam actionum extra certam præscriptam describentibus, veluti, *de perpetuis & temporibus actionibus* & *quid sit actio ab herede & contra heredem instituat.* *de formulis tabularum &c.*

VIII. Ut hoc de actionibus Jurisprudentiæ nostræ ænigma; sive ut mollus loquitur, hunc artis æqui ac boni terminum, non cuiquam cædendo, (qui enim in arte nostra versati sunt viri, his res planissima est,) sed illi solummodo bono lectori, qui fortassis in eo non est, ut penetrabilia Jurisprudentiæ nostræ pertrumpat, paucis ab ipso tu exponam, licebit de hoc porro ita memorare. Quando in aliquis vitæ humanæ actionibus, imprimis multæ ac sedulæ attentionis est disceptatio forensis, sive merita causæ, sive ordinis modum procedendi spectes. etenim in ultimis remediis hæc est à quolibet etiam invito suum obtinendi. est deinde cum contradictione hic luctandum, & quidem cum spe ac periculo standi & cadendi. simulque observanda sunt in ipsa multa alia, circa venerationem iudicii circa multos ipsius judicialis processus articulos. Hinc igitur, quia tanti erat momenti, tantæ observationis hæc in humanis agendi ratio, usus romanæ Lingvæ facile eò videtur usque primis temporibus inclinasse, ut verbo aliàs generalissimo

(a) *litig. d. V. S.* (a) in specie & κατ' ἐξοχὴν agere diceretur, quod est judicialiter agere, & actio, quæ in iudicio ad justum obtinendum instituitur actio petitioque. Quam quidem rem, quemve denominandi usum præter momentum quod in re suberat, vel imprimis stabilivisse videtur potest additus à juris & iudiciorum observantibus ordo ille, ac solennitas judicialis. Namque cum iudiciariæ & authoritatis & expeditionis intererat, primum, ne temerè, & cum quavis frivola postulatione, litigiosa cohors tribunal accurreret, & ubi deinde quidam accesserant, ne vagantibus officii & inutilibus jurgiis, (quæ quærule ruditas affectuumque malignitas fundere solet,) id ipsum fatigarent, id actum sollicitè ordinatumque à Romanis videmus, ut qui in animo haberent, iudicio contendere, illi nec promiscuè ad ampliorem disceptationem procurrerent, nec etiam imperitiores juris sui ac iudiciorum accederent. Et eò quidem nomine duo imprimis ipsi, si intentionem spectes, saluberrimè ordinarunt; uti nempe quælibet causa, antequam pleniori forensi disceptationi ac discussioni committeretur, quandam Jureperitorum & vel ipsi iurisdictioni præsentium, summariam quam dicimus, cognitionem atque censuram teneretur subire, cum hæc ipsorum præsentium

facultate, ut vel ipsi, siquidem in aperto jus erat, causam de plano disternerent, ansamque ulterius litigandi partibus contendentibus amputarent, vel (altero inventionis pro expediendis litibus capite) si causa id mereri visa esset, ut ulterius & ampliori eum disquisitione veri justique ageretur, porro eam disceptare partibus concederent, ita tamen ut modum, *formulam* quam appellabant, simul partibus præscriptam darent, juxta quam apud judicem, causæ futurum plenarium discussores, disceptationem ipsam necesse haberent instituire, ac dirigere. Prius remedium, ex parte etiam nostris legibus moribusque cognitum est, ubi in summo juris nostri tribunali (a) ordinatum habemus; antequam ad disceptationem procedatur, cum causæ jurisque quod præten- ditur narratione pro processu decessendo esse supplicandum, de- cretumque expectandum: simili observato in aliis quibusdam huic subordinatis judiciis, posterius mores nostros quidem non intra- vit. Sed propositum est hic Romanorum instituta delibare. Quia autem preliminaris illa cognitio eum momentanea sua expeditione facilis est conceptus, non est quod in ea moremur, saltem de modo formandæ disceptationis per datas formulas paucis viden- dum.

(a) ord. Cam.
p. 3. l. 2. B. 48

IX. Atque de Romanis quidem ex legitima ipsorum insti- tutione id fere liquet, eosdem in forma agendi communicanda partibus, pro singularum figura causatum definienda, diu occupa- tos fuisse, paulatim id quod actionem, hinc etiam formulam ap- pellantes; repertis imprimis peritis quibusdam, qui inciperent hanc actionum & formularum compositionem in artem redigere. Dationem autem earundem ipsam, facile observatum est, factam semper fuisse ab iis, qui juris cognitioni potissimum præficerent, puta prisco Romanorum ævo, à collegio Pontificum, ejusque capi- te; post autem à Prætoribus Pomponij (b) rem ipsam & rationem con- venientiz, postquam legem 12. tab. & præterea ex interpretatione ac disceptatione prudentium circa hanc, jus aliquod in civitatem in- troductum narrasset, ita porro refertur orditur: *Deinde ex his legi- bus eodem tempore fere actiones composuere sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones ne populus, prout velles, institueret, coresas so-*

(b) l. 2. §. 6. d.
O. 7.

Ad m

lennese

lenesq; esse voluerunt. Et appellatur hac pars juris legis actiones, id est legitime actiones. & post pauca. Omnium tamen harum & interpretandi scientia & actiones apud collegium Pontificum erant, ex quibus constituebatur quis quovq; anno præset privatis. & serè populus annis prope centum hac consuetudine usus est. Post Pontifices Prætoribus Romanis hanc dandarum actionum potestatem fuisse usurpatam, ex multis juris textibus est colligere (a). Et quidem ita usurpatam, ut qui jus haberet, & vellet agere, certa formulâ à Præto præcipi datâve intentionem proponeret. Unde igitur non semel apud Jctos ipsam formulam pro actione videas dici (b), & harum formularum in jure nostro mentionem aliàs fieri (c) sæpius. Quod autem usum harundem sive formularum sive actionum datarum attingit, ille quidem potissimum videtur in eo constituisse, uti primo caput causæ, atque id quod probandum esset, judicis attentioni commodè exponeretur; id quod utiq; sebat, quando actori ita proponendum erat: *ajo hanc rem meam esse, confiteor hoc jus ad me pertinere, dico Titium mihi dare facere oportere* (d). nempe dummodò vel nudè ita proponitur, jam & finis statim, quem præterdit actor, patet, & attentio ad audiendam rationem præparata est. Deinde verò & judicaturò judicium simul faciebat formulæ allatio, causam ad exactum ordinariumque judicium examinem à præcognoscente potestate esse remissam. namque vel ad ipsum judicaturum videntur formulæ istæ fuisse directe, verbis ita fere propositis:

(a) l. 15. §. 18. de dam. inf. l. 1. §. 15. 6. de dolo malo, l. 17. §. 10. & seqq. d. injur. h. §. ult. de ventr. inst. & pass. (b) Ulp. fragm. Inst. l. 19. §. 15. 2. 25. §. 10. (c) l. 47. de negot. gest. l. 1. & l. 1. C. de formul. sublat. (d) per §. 1. 2. 4. 14. 15. & c. Inst. de actio. (e) per d. §. 14. 4. l. de act.

(f) per l. fin. C. de form.

si apparet eum dare oportere, si apparet eum usum capisse, condemnetur hic illi in id & c. (e), & vel inscriptis eam fuisse litigatoris à præliminariibus cognitoribus datam, ut exhiberi judici possent, vel alias publico testimoniò ad eundem delatam, & ad acta, (ut loquimur) relatum, facile est conjicere; quod utique ad notitiam, non judicis modo, sed & partis debebat pervenisse, nisi metuere vellet actor, exceptionem non impetratæ actionis (f). idemque innuere videtur, solennis illa in edictis Prætorum toties repetita clausula: *judicium dabo*, nempe datum debebat apparere. Et hæc fortassis via primis seculis, Romanis satis & compendiosa & expedita cautæque visa fuit, procedente ingressu, ac expeditione forensium litium.

X. Verum enim verò ut sit in rebus humanis, ubi nihil constans

flans & perpetuum est, naturaque semper novas deproperat edere formas; quando, ut ab initio etiam observaverant Romani, non omnes causæ ordinarium quædam disceptandi tractum desiderant eoque illam antistitem censuram ipsi iis ordinaverant; ita porro opulentiori ævo accuratiori experientiâ edocebantur, non omnium vel isthuc delegandarum causarum conditionem ita esse comparatam, ut vel actio disceptantium, nedum arbitrium judicantis certa formula circumscriptum possit reddi. Jam igitur pro reformando prisco hoc de præscribendis formulis instituto, dixeris colluctare eos cœpisse, imprimis, qui inter eos justiperitiores videbantur, dum alia facere cœperunt, stricti juris judicia, alia bonæ fidei, & arbitraria, tanquã quæ ex hoc genere laxioris arbitrii judicis (a) essent, nec adeo ut illæ, præceptæ cupiam formæ viderentur servæ posse esse. Quomodo enim (secum sine dubio argumentati sunt) iudici imprimis, judicandi aut sententiam pronunciandi formula præscribi poterit, ubi bonum & æquum ex multa circumstantiarum varietate est eruendum? Ubi, juxta quam conditio causæ per cognitionem demum detecta compertaque fuerit, modò compensationis, modò doli, culpæ, aut casus, modò alterius modò iterum alterius incidentis ratio habenda est? nisi pro formula hic adæqvata fortè habeas, si prætor dicat: *Indicetur, quod æquum & justum est.* atque hæc quidem citra aliquam formulæ præscriptionem universalis judicantium norma est, nec adeo in singulis causis singulari præscriptione indiget. Quid igitur facerent? Abolitam volebant, quam venerantur antiquitatem, & ramen emergendum ex illis formulariis criticis Jctis erat. Remedium nisi fallor primum hoc rei visum fuit commodum, nempe ut agendi rationem, seu judicia ut appellant, in ordinaria & extraordinaria dispercerent, illa tantisper relinquerent, hæc eximerent formularum subtilitatibus (b), de cæterò confluentes, quæ huic, quæ illi ordini adnumeranda forent; donec tandem Imperatorum astate & autoritate posteritas omnem illam ordinariam formulas impetrandi & per eas agendi rationem negligere inciperet (c), imò ut captionum plenam penitus condemnaret. perfulgente etiam sub capite *de formulis & impetracionibus actionum sublatiis* (d), constitutione Imperatoriâ hoc modo:

(a) §. 28 & seq. l. de act.

(b) per l. 47. d. negot. gest.

(c) §. ult. Inst. de succes. sublat. §. fin. J. d. interd.

(d) C. lib. 2.

Juris formula aucupatione syllabarum insidiantes, cum sanctorum actibus re-
dicibus amputentur (a), cui non obversatur, quod etiam posteriori,
 (a) *l. i. d. t. add*
cap. b. X. de
judic.
 (b) *rub. ff. de*
inord.
 (c) *l. d. var. C.*
extord. co-
gnit.
 (d) *l. fin. C. de*
form.
 (e) *per d. c. b.*
X. de judic. C.
ulg. Dd.
Juris formula aucupatione syllabarum insidiantes, cum sanctorum actibus re-
 dicibus amputentur (a), cui non obversatur, quod etiam posteriori,
 quam quo hæc (quæ Constantini) lata lex est, Justiniani nimirum
 tempore, de extraordinariis actionibus, pro causis ad interdicta ve-
 terum pertinentibus (b) instituendis nomothetica quasi mentio
 fiat; quia id vel adumbrandæ antiquitatis causa, vel alio respectu
 extraordinariæ judicialis rationis, quam quæ in evitandis formu-
 lis erat, merito intelligitur factum; puta quatenus in possessoriis
 & aliis quibusdam, quæ moram non patiuntur, causis ac præjudi-
 cii, ordinaria judiciorum observatio, quæ tempus quæ personas & c.
 negligitur; prout etiam diserte ob tale aliquid extraordinaria co-
 gnitio alias audire solet (c): Quin quod neglectu formularum
 majus est; Etiam eod, s jam dum ante Justinianum nostrum ven-
 tum erat, ut ne actionem quidem, hoc est, facultatem agendi im-
 petrare quisquam haberet opus amplius, neque, ut ante, ejus nomi-
 ne cuiquam exceptio, ac si nulliter aut non rectè accusationem in-
 stituisset, opponi posset; sed modo jus fundatum se habere putaret,
 jam statim ad tribunal ordinarium causam deferre cuiquam esset
 liberum. libet apponere rescriptum Theodosii & Valentiniiani
 Impm, (d), quod ita habet: *Nulli prorsus non impetrate actionis, in ma-*
jore, vel minore judicio agenti opponatur exceptio, si aptam rei & propo-
sito negotio competentem eam esse consiteris. Quæ cum re & expres-
 sio & inquisitio generis actionis à foris illorum, qui Romanos imi-
 tarentur, abiit, modusque agendi ad eam simplicitatem redactus
 est: ut factum narrasse, & de injuria quovis modo coram iudice
 conquestum sufficere cœperit (e).

XI. Cæterum etiam si ita judicialiter instituenda actio nu-
 data quasi fuerit formularum solennitate, itemque eâ, quæ impe-
 tranda & specietenus exprimenda seu designanda in iudicio erat,
 necessitate; non tamen hisce effectum est, quò minus nomen suum
 actio facultati agendi impressum relinqueret: nempe cum obtinu-
 erat; ut ipsa illa disceptatio forensis, seu propositio intentionis ju-
 dicialiter faciendæ, actio Romanis dicta, nomen suum communi-
 casset facultati facti, seu exercendi talem judiciariam actionem.
 (nempe hujus facultatis, jam ante lege competentis, facultas exer-
 cendi

ocendi, auctoritate judiciaria concessa, primitus, ni fallor, actio data impetrataque audiit) & porrò brevi simul ac declivi tractu idem illud intimius in ipsam facultatem juris transposuisset, ita ut illa ipsa potestas seu facultas, quam quisque jure habet, suum ab altero exigendi, præter naturam generis *μερονύμως* actio inciperet appellari, hominesque, quod jus petendi, persequendique debiti haberent, ejus actionem habere dici; phasma hoc nominis ita tenaciter huic subjecto tertio, juris nimirum facultati inhæsit, ut etiam perpetuo inibi lucens persisteret, postquam in secundo, facultate scilicet exercendi legitimam illam potestatem, in foro micare desierat. nimirum ubi hæc non impetranda fuit amplius, nec nomen actionis ei separatim videtur tributum fuisse. Retenta autem videtur & commoda visa vox actionis pro significanda legitima illa suum persequendi facultate propter compendium sermonis, quo liquidius erat dicere, actionem habere, quam potestatem, aut jus persequendi in judicio, quod sibi debetur, habere; scilicet longarsat hæc sermocinatio; & sufficere videbatur, per nomen illud usu forti intelligi hoc aliquid subjecti; & idem illud nomen eodem modo in arte juris describi, quod etiam tyronibus isparallaxis facile manifestari queat: quamvis non dubitem, verbum hoc actionis in iis esse, quæ ob nimis longè petitam translationem non nihil velaminis totius jurisprudentiæ, si primum captum respicias, queant obducere. stupebit sane quisquis limina artis nostræ primum adit, ubi actionem audiet, & subsentiet, non id hic significari, per illam, quod usu communi, & quod per logicorum tyrocinia vox ista denotat. imò fortè magis adhuc hærebit, ubi in specie actionem tutelæ, negotiorum gestorum, actionem empti venditi, finium regundorum ac similia sibi peregrino sensu dici animadvertet. vix se aliquo tempore à specie quasi ostenti liberaturus; imò conflicturus fortè cum proprietate etiam tum ubi jam superatis usitato in compendio plenisque materialium juris, (*) per propositam definitionem quid actio in legibus dicatur addidit. Quem tamen quicumque sit, monitum volumus, artis æqui ac boni studiosi, ut mori nobilissimæ artis nostræ, cum etiam ignobilioribus quibusque decet, hunc technicum terminum indulgeat, cum hac svasione, ut ubi in jurispruden-

(*) *pr. l. d. d.*
act.

tia actionem audit legitque, sub nomine actionis semper, cum concepta in mente definitione ejusdem nominis, rei incumbat. quæ quidem de *actione* nunc alia non addimus, nisi quæ antea etiam monuimus *jus nempe illam esse petendi quod sibi debetur*; quæ genus uniuersum: *persequendi verò id ipsum in iudicio in specie*, quæ cum certa efficacia illa potestas est, quæque nomen illud technicum usu magis receptum demum est. saltem hic non prætereundum, quin obiter etiam denuo moneatur: per *jus facultatem jure concessam*, seu *potestatem* hic intelligi, prout id aliàs legibus Romanis usu veni-

(a) pr. f. de usufr. pr. f. de seruit. (b) l. 1. de eo quod cert. loc. add. l. 6 §. 12. d. negot. gest. (c) l. 37. de O. & A. add. l. 15 §. 2. 3. ad SC. Turpill. (d) l. 25. de O. & A.

(a), quibus & disertè actio hæc *facultas* agendi (b) audit.

XII. Atque hæc quidem siue facultas siue jus agendi siue actio (ut cum lingvâ Jureconsultorum porrò eloquar, quæ ex iis declaranda rei natura porrò visa fuere adnotanda) quàm latissimè per Jurisprudentiam accipitur: prout vel ex hisce licet colligere Ulpiani fasciculis: quibus *actionum verbo contineri dicit (c) in rem in personam, directam, utilem, præjudicium, stipulationes etiam, quæ prætorie sunt, quia actionum instar obtinent, ut damni infecti, legatorum, etsi quæ similes sunt* (potestates hic inuivexigendi cautiones auctoritate ac interuentu judicis) *interdicta quoque*, (intellige jus petendæ tuendæque possessionis, aut amovendæ alicujus injuriæ) *actionis verbo contineri.* Et iterum (d) actionem sic describit: *esse*

scilicet eam, *per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur petimus, quæ cum eò agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dandum.* Et post pauca eandem tanquam ex variis causis oriundam intuens, ita: *Actionum autem quædam ex contractu, quædam ex facto, quædam in factum sunt, & quæ sequuntur; quibus hæc explicat.* Non licet modo hæcce denuò deducere, quandoquidem interpretationem capiunt, vel ex iis, quæ sub initium capituli de amplitudine potestatis crediti & post sunt dicta.

(e) §. 1. f. de act. add. l. fin. C. de hered. vel act. vend.

XIII. In distinctionibus actionum, quæ Jctis imprimis notantur, prima est, quæ ratione objecti, in quod primò quasi intenditur impediturque, dispescitur, in eam, quæ in rem est, & quæ in personam. *Omnium actionum* ait Justinianus (e), *quibus inter alios apud iudices arbitrosve de quacunque re queritur, summa divisio in duo genera deducitur, aut enim in rem sunt, aut in personam præeunte*

hunc

hunc Ulpiano (a), cui itidem *actionum generis sunt duo in rem & in personam* & hunc Papiniano (b). qui omnes etiam porro, & cum his quoque Justinianus, laborant de nomine cuilibet harum specierum congruo dando. *Vindicationem* dicendam existimantes eam, quæ in rem est, *conditionem*, quæ in personas (c) similiterque voces genericas actionis, petitionis, &c. hisce speciebus appropriantes, & eam quidem, quæ in personam, est, actionem, quæ verò in rem est, petitionem, plerumque dici aut dicendas putantes; & ita vocem persequutionis quasi utrumque complecti, & latius etiam extendi, quam illas, ubi quidem in specie sumuntur (d). Scilicet, ut de nominibus non sum sollicitus, rationem illius summæ divisionis actionum in rem, & in personam, videntur ponere illi in differentia obligationis, quæ alterutra illarum vel primo vel per quendam quasi consequentiam nobis obstricta est: nempe vel ipsam aliquam rei aut facultatis speciem nobis deprehendunt primò appropriatam, hoc est ita jure adstrictam alligatamque, ut invitis avelli, aut usurpatio ejusdem præcludi nequeat, ipsi rem nostram jus nostrum esse dicunt: Vel etiam personam, (observant) alicui esse obligatam, ita ut obligatio illi proximè in hæreat, puta ex contractu, ex delicto, aut causa simili, quæ ille obligare se aut obligari potuit. Jam verò quia obligatio subjæctæ rei quæ personæ quæ causa atque fundamenti loco est, ut res vel persona illa actioni obnoxia sit, meritò quæ ex his principaliter obligata est, principaliter, actioni erit obnoxia, & primò per eandem impetenda. Unde adeò sequitur & ad propositam divisionem fuit, quod ubi primò res nobis obstricta jurisque nostri competentis obnoxia est, eam actione primò esse impetendam, indeque nasci in rem actionem. Sin verò persona primò per causas quibus personæ nobis obligari solent, obligata est, adversus hanc quoque primò actionis intentionem dirigendam esse, & ita fore actionem in personam, utrumque, tum ratio seu fundamentum illud diversimodæ petitionis, tum ipsa simul juris seu potestatis petendi hæc diversimoda ad rem vel personam applicatio proposita reperitur, apud Ulpianum & Justinianum satis evidenter (e). Tamen si interea ita quidem caput alterutrum in prima intentione petendi versetur, ut ab attentione tamen non negligatur consequens

(a) l. 25. de O. & A. (b) l. 28. de O. & A. (c) d. l. 25. & S. 15. J. de arb. add. tit. d. R. V. lib. 6. Item de cōdit. lib. 12. ff. (d) per l. 28. d. O. & A. & l. 178. S. 2. d. V. S.

(e) d. l. 25. de O. & A. d. S. 1. & 1699. J. de arb.

sequens quædam pertingentia ad alterum; quando utique per obligatam personam res quoque ejusdem, & per rem nobis adstrictam persona quoque, quæ injuriâ illam nobis detinet obstricta sit: ita quidem ut si vel isthic debitum non præstetur, vel hic vindicationi nostri obvietur, ibi ad rem, hic ad personam usque persecutio seque quoque extendatur.

XIV. Speciem namque actionis in rem si respicias, extra dubium quidem est, ei pro primo fundamento, ut dictum est, esse obligationem rei; sive corpus ipsum per illam rem intelligas, in quod jus quoddam alicui competat, sive quandam in talem rem facultatem facti seu juris, quod competit, exercitiis. Caterum, quamdiu hæc res nobis libera est tractationis, aut ipsa competens facultas libera, hoc est, & actu & exercitiis quoque nostra, quæ jure nostra est, eoque nullum ab altero ejus patimur impedimentum, jam nulla hæc nobis judicialis actio vel fingi potest; quomodo enim in judicio persequemur, tanquam nobis debitum, quod pleno arbitrio, & citra obstaculum aliorum liberè obtineamus? Necessarium itaque est, ut actio in rem judicialis possit nasci, simul poni obligationem personæ, quæcunque gravamen nobis creantis in re nostra, quo minus libertate competente in eâ perfruamur: obligationem videlicet, si non affirmativam præstandi, saltem negativam, non faciendi, non detinendi rem nostram, non eos præclu-

(a) per l. 68. d. dendi ab usu rei nostræ, nec turbandi &c. quæ proinde obligatio R. V. §. 2. l. de personalis actioni in rem, non minus ac illi quæ in personam vulgo offic. jud. (b) dicitur, quæ actio est, fundamentum aliquod simul est specificans, d. l. 25. pr. de Ne nunc urgeam, accidere, ut etiam præstationes personæ erogatorias rei vindicatio attentioni suæ sæpius inclusas habeat, puta §. 1. l. de alt. l. damni in re nostra dati, fructus, causæ, emolumenti intercepti, & 9. 36. ult. &c. similibus pensiones (a). Plane Jcti non dominium tantum, aut rit. de R. V. l. l. qualitatem rei, quæ nostra est, vel quasi, actioni reali pro basi aut & ult. C. ubi necessario requisito præsupponunt; sed præterea possessionem vel in rem act. l. quasi cujusdam adversarii. ait Ulpianus (b): *In rem actio est, per 9. d. petit. ha. quam rem nostram* (nota primum, & post secundum) *qua ab alio possed. l. un. C. de fideiur. perimus, & semper adversus eum, qui rem possidet.* alii alibi in alien. jud. iisdem terminis rem proponunt (c) pluribus. Et vicissim quidem, sicut

sicuti in rem actio formam generis; ut actio sit, ex obligatione personæ simul mutuatur, ita vice versa, in personam etiam, quæ est diciturque actio, atque in rem aliquam stylum intentionis deligit. Neque enim ullam in personam actionem institui videmus, quia persona est, eademve nescio ad quid obligata est; sed ideo, quia aliqua res ab ea debetur, simulque in illa personali obligatione concluditur; sive illa res aliqua sit corporea, sive opera, sive etiam jus quod dicitur, extradendum, sive poena in vindictam læsi iustitiam. Quod sanè & Juris compositores perspicientes, non minus in rem quam in personam actionibus rei persequendæ causam ac naturam tribuerunt: saltem iis quæ ex his poenam intendunt, quia speciale quid rei poena est, speciale nomen poenæ persequutoriarum dantes (*). Juvat, quod in contumacibus & obæratibus debitoribus, tandem omnis personalis actio in rem, tanquam obligatarum occupatione executionem habere solet; prout in materiis juris de pignoribus, bonorum possessionibus, cessionibus &c. pluribus edocemur. Unde igitur ex dictis videri potest sequi: de quo potius universo actionis esse, quod simul in rem & in personam sit, nec adeò inde congruere, eandem à re ac persona distingvere, atque si alia in hanc alia in illam actio sit. Sed manet, (juxta quam monitum antea est) illam actionis distinctionem, ab accidente licet petitam, utiliter admodum fieri, quando prorsus interest attendisse, in qua parte subjecti proximum ac precipuum fundamentum intentionis qualibet agendi facultas habeat situm, id scilicet, quod probationem agentis, quæ obtinere possit, præmissis desideret, obligationem nempe vel ipsius rei, ex suis, vel personæ, ex suis obligandi causis; ut proinde merito per talem intuitum actio in rem audiat, quæ primò substrata; itaque demonstrandum habet dominicum nexum rei, secundario licet, & quatenus hujus usus à persona impeditur, personam injuriosam ejusque cum causa injuriæ nexum, plerumque citra demonstrationem facti evidenti patentem: Et vicissim, ut recte in personam actio dicatur, nec attendit, ideo rem, operam, poenam deberi, quia persona ex tali vel tali causa obligata est, eoque iustitiam intentionis in obligatione personæ proxime fundat. Atque hæc quidem summa ut à

(*) §. 16. &
seq. Inst. de
act. l. 35. de O.
& A.

(a) d. §. i. l. de
act.

Iustiniano dicitur (a) actionum divisio, ejusdemq; ratio dicitur
tunc summam sit ostensa.

(b) de R. V.
l. d. interd. §.
i. & seq. l. de
act. t. si serv.
vend. t. si usu-
fr. pet. t. d. pe-
tit. variat. & c.
(c) §. 1. l. de
leg. de act.
(d) §. 2. l. de
leg. de act. (e)
§. 36. & seq.
ead. (f) §. 4.
Inst. quod cu-
eo qui in alie.
potest. (g) l.
Inst. & ff. de
noxal. act. &
si quadr. pau-
per. sec. (h) §.
28. & seq. l.
de act. (i) §. 20
l. d. act. & lib.
i. ff. l. 37. §. 11.
de O. & A. (k)
§. 3 & seq. de
act. l. 25. §. 1. d.
O. & A.

XV. Subordinate sub hisce speciebus ferè potèro distingui-
tur à Jctis, quæ in rem sunt actiones, in eas quæ pro possessione
interdictis, aliisque legibus, & quæ pro proprietate aut jure tunc
alio instituntur; quæ in rem sunt propriam, vel quasi, puta
fidei hæcenus possessam, iniquè verò ab alio usuceptam; vel
aliud reale, jus habemus v. g. pignoris: quæ in corpus, & quæ in
c. g. servitutes, quæ dicuntur, vindicanda directæ sunt: quæ
singula, vel in universitatem rerum competunt &c. quæ
omnes, hinc plurimum quoque nominibus variant in legibus
manis, dicitur, rei vindicatio, directa, utilis; hæreditatis petiti-
o, interdium, seu extraordinaria ex interdicto: Serviana, Pauliana,
Pulsiana, Pauliana, rescissoria, confessoria, negatoria, &c.
(b). Deinde ex maleficio prodita actiones aliæ pœnæ tanquam
sequendæ, ut furti, aliæ pœnæ & rei persequendæ, eorum, missæ
ut vi bonorum raptorum (c). sunt in simplicium aliæ, aliæ in duplum
tripulum, quadruplum, &c. (d): aliæ in solidum, aliæ in id quod
bitor facere est (e); quantum in peculio, quantum in rem verborum
(f): aliæ in simplicem litis æstimationem, aliæ alternative in hæc
aut pœnæ deditorem ejus, quod nocuit, servi aut pecudie (g): aliæ
in id quod conventionem aut lege strictè definitum est, aliæ in id
quod ex æquo & bono per laxius arbitrium judicis determinan-
dum, præstari convenit (h): aliæ simplices, aliæ mixtæ naturæ ex-
inde, quod vel ab una vel ab utraque sive alterutra partium institui
possint, ut finium regundorum, familiæ herciscundæ, communium
dividundo (i), à causa efficiente aliæ civiles sunt, aliæ prætorie, &
honorarie, tam in rem quam in personam (k), & si quæ sunt ulterius
us aliæ harum differentie, ratione subjecti, causæ, modi, ordinis
&c. petendi, in suis fontibus observandæ; ad quos nunc quidem
ne quis prudentiam nostram hic videamur repetere velle, pot-
estatis remittere.

CAP. XI.

De potestate officiosa.

I. Potestas, prater distinctionem, quam ex subiecto per jurisprudentiam tractationem patissimum sortitur, ex alio quoque, accidentibus nominibus quasdam habet differentias.

II. Est illa vel arbitrariè libera vel officiosa: Atque hæc quidem strictissime talis, quatenus mera necessaria executionis est.

III. Retenta sub eodem adhuc genere, etiam ubi ipsa officiosæ executionis nonnulla arbitraria libertatis admixta habet.

IV. Quin pertinet, quæ per id quod circa aliquam personam consistit, circa eandem sibi compositum habet officium.

V. Imò talem aliquomodo facit officium, ex alia causa, quam ex quâ potestas est, ejusdem circa eundem consistit. Hæc tamen res, ubi aliam personam officium, aliam potestas alicujus respicit.

VI. Nisi forte ejus, quem obligatio sive officium alicujus respicit, interest, potestatem ab eadem adversus alterum commode exerceri.

VII. Est & potestas hominum in res, cum officio conjuncta, sed cum respectu ad personas.

VIII. Omnium hominum in homines potestatem officiosam esse, quod in vita attentionem mereatur.

IX. Omnis licet hominum potestas officii quadam ratione officiat, et mediò tamen eidem non tollitur libertatis arbitraria ratio omnino. Ucut magis magis, aliam restricta officiosam, reddatur alteri.

X. Potestas munus est accipiendi, papillæ.

XI. Qui persona est sui juris,

XII. Impubes, aliæque, quæ per infirmitatem suam se defendere non

XIII. Eandem mereatur industria Jctorum, tutelare officium in tutelam & conservandam, similibusque, generalia speciei utriusque observandam.

- XIV. Tutelare munus civile publicum est; quoad affectionem
 quae.
 XV. Quae hic per civilem jurisprudentiam pluribus annotantur.
 XVI. In quibus potissimum tutelaris consistat tutio? quoad
 pilli personam;
 XVII. Bonae, ejusdem.
 XVIII. Administrandi.
 XIX. De auctoritate tutoris.
 XX. Utrum circa hanc pupillus obligetur?

I.

(6) c. 4. m. 2. c.
 2. b. lib.

Praeterquam quod potestas, h. e. cuique legatim
 petens facultas, distinctè considerari potest, quatenus & liber-
 tas in specie dicta, & dominans in quid rei sit (a); atque hoc
 iterum, quatenus ratione ipsius objecti subjectique, eiusque diver-
 sitatis multifariam differat, existens & per familiam, & per reliquas
 societatem civilem vitam in personas resque subjectas imperans,
 remque crediti seu petendi debiti cuiuslibet adversus debitorem
 quemlibet, cum multa insuper per singula isthac genera, ejusdem
 subjecti intuitu, distinctione; eà quidem, quâ & vulgò & per civilis
 sapientiae tractationem multum frequentatam illa habet attentio-
 nem, ad eò, ut ferè quandam magistralem Jurisprudentiae dixeris,
 hanc, ab objecto potestatis, distinctionem; siquidem animadver-
 teas, quâ methodò, quove ordine tractandi concinnior ipsius cultu-
 ra progrediatur. Dico, praeterquam, quod hoc modò ab objecto
 personarum ac rerum & vulgò & per civilis sapientiae tractationem
 multum frequentatam habeat distinctionem, & per hanc distin-
 ctam tractationem humana potestas; Non desunt tamen, quibus ab
 aliis circumstantiarum accidentibus variè quoque in vita differat,
 distinguendaque veniat alterius. Et illa fortassis longè plura,
 siquidem diversitates ejus paulò attentius circumspicere incipiat.
 Ne diffundat hic nimis, ad quatuor tantum hujusmodi distinc-
 tum quae ex numero potissimè visæ fuerunt, animam paucis ad-
 vertam, quatenus nimirum accidat potestati, ut vel arbitrariè libe-

magis sit vel officiosa; limitata aut absoluta magis; dependens itemque vicaria aut independens ac principalis, & primum quidem quatenus officiosa vel libera sit.

II. Potestas omnis quatenus ex lege ejusque virtute permixta descendit, libera aliqua facultas quidem est, h. e. quatenus & quousque ex lege est, citra impedimentum legis existens, prout hoc supra cap. 3. n. 6. & alibi pluribus definitum est. Verum, ut porro alibi declaratum quoque est (a), illa libertas per legem liberi neque impediti ad exercitium decursus, vel ita comparata est, ut juxta admittat facultatem similiter liberam, non ita decurrendi; cujusmodi quidem conditio est facultatis tollendi, quod est nullius, acceptandi beneficium, non juvandi cum qui juvamine abundat: vel ita; ut simul ex necessitate juris præceptivi ad actum, certumve actuum genus potestas provehatur, citra arbitrium potestate hac præditi, deligendi diversum aut oppositum, veluti est potestas honorandi Deum & parentes, solvendi debitum, abstinendi ab injurioso actu adversus proximum. Illam potestatem, ut etiam supra fuit commonitum arbitrariè liberam, hanc verò tanquam specie quadam ab illa differentem jure optimò officiosam nobis dici existimem. scilicet, quæcunque ex necessitate legum, ut possunt, ita & tenentur facere homines, ad officium eorum & pertinent & pertinere dicuntur. Prout eam rem, & vulgi opinio sermoque, & prudentum de officiis tractationes testatum reddunt, sub genere & nomine officiorum, quicquid ex jure æquo justoque homines alteris simul possunt ac tenentur facere, præstare, complectentium, eoque omnem veram Philosophiam, omne humanum consortium plenum officiosa rationis autumantium. Sapiens Romanus Orator de officiis ex professo agere instituens, cum multa, inquit, (b) sint in Philosophia & gravis & utilis accuratè copiosèq; à Philosophis disputata, initiatissime patere videntur quæ de officiis tradita ab illis & præcepta sunt. Nulla enim vita pars, neq; publicis, neq; privatis, neq; forensibus, neq; domesticis, in rebus, neq; si tecum agas quid, neq; si cum altero contrahas, vana officio potest: in eoque & colendo sita est vita honestas omnia, & negligenda vitanda. Atque hac quidem quaestio communis est omnium Philosopharum. Quis est enim, qui nullis officii præceptis tradendis philo-

num se audeat dicere? En officii, & quia hoc non nisi per
rem legitimam expeditur, potestatis officio conjuncta, hinc ob
sax copiam, per omnem vitam ab hoc, & (per hujus testimonia
ab universis veræ civilis sapientiæ cultoribus agnita.] Qui
stris ferè in more est, ut idem, quod quidem hujus naturæ
est, indifferenter modò potestatem, modò officium designant.

(a) §. r. Inst. d.
tur. l. 1. ff. cod.
juncta l. 16 eod.
l. 2. d. R. J. l. 1.
de Jdi& juct.
l. 3. cod. l. 215.
d. V. S. & pass.
(b) l. 18. l. 214.
d. V. S. l. 1. §.
ult. l. 10. 18. &
t. c. ff. d. mun.
& honor. It.
de vacat. m. n.
de jure im-
mun. & c.

videre est, in descriptionibus tutelæ, magistratus, sacerdotum
miliium (a); aliàs quoque, nisi conjecturâ (ex eo, quod in
signatò, desumptâ) fallor, voce *muneris* (b) utrumque junctum
officium cum potestate, & potestatem cum officio designant.

III. Quamvis autem hoc modo propriissimè potestatem
dam officiosa rectè videatur dici, puta quatenus idem rei, quæ
missa potestas est, necessitatem expediendi seu præcepti
que habet, veluti est potestas Deum colendi, nec blasphemiam
Attamen nolim ego quidem tam strictis terminis genus omni
ciolæ potestatis conclusum, quin eidem etiam in unum se p
mitterem, non parum arbitrariæ libertatis, maxime si pro
plurium legitimarum facultatum congerie, (ut ferè faciunt)
Tutelarem, magistratus, &c. potestatem quandam accipias.
eniam est, utcumque magistratus, similisque potestas in tantum
ciosa sit, ut etiam tota officium vulgarissimè audiat, & p
rum ita definiatur, multam tamen in multis arbitrariis lib
tem ipsum illud magistratus officium in sese solet
quando judex hæc horâ, hæc die, hæc diatâ, has partes, ad tribunal
causæque ventilationem potest vocare & non vocare, admittere
vel non admittere: vigiliarum præfectus, cujus de necessitate
cii est, vigiliis optime disponere, hanc stationem illi militum
curiæ, aliam alii committere potest, & non committere. Et fact
sis inter strictissimæ observantiæ officia obligationesq; vix d
tur, quibus non aliquid hoc modo arbitrariæ libertatis accidat.
Ponas officium hominis, quæ Deum necesse habet, hinc colere
cerè in modo cultus, præterquam quatenus diserre divinam det
minationem præcise is habet; ficcine an aliter cultum illum q
instituat, in plurimis humano arbitrio est relictum. quo quidem
ex fundamento, in publicis illa adiapehorum citium varia
m

nitio pendet, & in privatis arbitrariis, hostibus, & in his multa potestas, v. g. diurnasne an horarias, an perpetuam momentaneas, gemitum an verbis ad Deum velit mittere preces, scilicet & gemitus in DEI aures clamoris extitisse novimus (a), & Deus propitius esto mihi peccatori plus aliquando valuisse per os aeternae veritatis edocui sumus (b), quam per aliam precantium commemorationum. Et vicissim quoque per longas atque ore profundas preces Dominum in partes pertractum scimus (c). Igitur ferè adserere auserim, in omnibus officiosis, atque officiosissimis humanae vitae potestatibus, etiam si magis magisque in arcum coire in iis potest arbitraria libertas, vix tamen aliquam esse (modò, quò communiter in vita necessitas officii, obligationisque solet sumi) quae non aliquid ejus, saltem in aliquibus aut aliqua circumstantiarum conjunctionum habeat, etiam quatenus ad ipsam officiosam expeditionem illa habet pertendere; uti patere potest, si respicias, quid usu officium, munus, obligatio etiam, dicitur, per exempla adducta, & alia ejusmodi in aumer.

(a) Exod. 14.

(b) Luc. 18.

(c) 2. Reg. 19.

IV. Quin imò, cum hoc & genere & nomine officiosae potestatis ad terminos progredere ulterius respectus, dicendo talem, etiam potestatem esse, quae in se quidem multum arbitrarii exercitii, in eodem autem & circa idem subjectum personarum, juxta quod ipsa peculiaris est, peculiare secum conspirans officium conjunctionum habet. cujusmodi esse potest potestas omnia per familiam Imperatoris, veluti patris, matris, dominica: item illa, quae per civilem societatem imperium audit, & ea, quae cuivis alii societati praeses atque directrix potestas constituta est. Nempe deductum in superioribus est (d), quomodo patris in filium, mariti in uxorem, domini in servum, Imperatoris in subditos, & reliquorum sociali conjunctioni praefectorum in socios, potestas, ratione hujusdem conditionis erga easdem personas, in quas ea iis competit, cum plurimo peculiari officio sit conjuncta. Imò denique nec excluderem ab hoc genere, si quae libera potestas, & quatenus, quatenus peculiaris sibi compositam officiositatem negativam seu quatenus in seipso consistit, habet, qualis e. g. potestas est urendi locis pro gentibus liberis, item ex indultu superioris facultas faci-

(d) 2. cap. 5.

1193 9.

(a) l. 50. de ac-
 quir. rer. dom.
 l. 4. §. 1. l. 2. §. 1
 10. 13. nequid
 in loc. publ.
 (b) l. 206. d. R.
 J. (c) l. 105. de
 solut. l. 1. §. 8.
 ad L. l. alci. d. l.
 137. §. 2. d. V. O
 1. 21. de judic.

endi aliquid in publico loco; libertas sibi lucratis; potestas
 dam exigendi debitum; quatenus scilicet illis adjuncta est potestas
 tas, ne cum injuria ac detrimento vel publico vel privatorum
 in communibus publicisque locis exercentur (a); Iste cadit
 huic requisita indulgentia est alicujus temperamenti tempo-
 dicique spatii, possibilitatisque debitoris (c). adde, vel fac-
 petendi humanitatis officia à quoquam, id officiosa ratio-
 junctum habere, ne in gravamen enormius, inque abusus
 oris liberalitatis alterius procedat. Atque hæcenus quidem
 hoc officiosa potestatis genere ferè consisterem, nimirum
 adhuc dicendam existimans, cui modo (ut dicebatur sub im-
 peculiaris quædam juxta conspiret compositaque lege sic
 circa eandem personam idemve negotium objectum, et
 desumptâ appellatione hic, non tam ab ipso quidem quàm
 li potestatis, quò vel tota vel maximam sui partem necessariam
 officiosa que expeditionis est, cujusmodi in præcedentibus
 est; sed tamen ab accidentali proprio, officio nempe pec-
 cuidam potestati lege composito, & quasi conscripto, circa eandem
 specie objectum, juxta ipsius potestatis exercitium exercens. Ob-
 ter etiam hoc adnotatò, quod, in his maxime casibus, ubi offic-
 um potestati conjunctum, in faciendo consistit, sæpius in ipsorum
 officiosa potestatis speciem res recidat, quando e. g. patris superior
 improbitatem filii coercendi potestas in ipsam officii patris ne-
 cessitatem planè pertrahitur; similia accidunt in hujusmodi simi-
 libus.

¶ Non autem extensam ad eò cuperem hanc potestatis of-
 ficiosæ rationem ultra; puta ad usque accidentalem quamlibet of-
 ficii ejusque cum potestate qualibet conjunctionem, in eadem
 persona licet. Imò lentius eundem tenerem, etsi ejusdem circ-
 eandem quoque personam ex diversis tamen potestas & obligatio
 causis sint. Intellige potestatem, quæ fortè Titio in Sempronio
 crediti exigendi est, quatenus idem Titius aut cuicumque alii, aut
 ipsi Sempronio ad officium paternum; pastorale aut quodvis hu-
 manitatis aliud ex alio capite causa obstrictus est. Tamen forte
 neque hic, quatenus ex altera causa (conventionis) potestas con-

obligatione ex altera (copula conjugali) conjuncta est, donec utraque hac qualitas eandem personam respicit, & peculiari quadam officii ratione prorsus immunis illa sit censenda: quia potius fatendum, accidere, quod etiam ex alia causa debitum seu obligatio, & inde competenti potestati, sese implicet, eidemq; officio quandam rationem imprimat. res manifestè per Jurisprudentiam patet, in casibus, ubi potestas exigendi, non ejusdem statuitur esse libertatis adversus parentes, ceterasque, quibus singulariter generatio debetur, personis, neque etiam ejusdem efficaciae adversus hasdem & reliquas, quibus quis vicissim simili modo singulari vel honesti vinculo conjunctus est, veluti conjugem, socium, donatorem, vel etiam cujuscumque liquidi debiti debitorem, quam adversus quosvis alios; quando ipsa isthac crediti ex alia causa cuique competens potestas in illos, restricta quasi est ad quandam conventionem eorundem (a); in istos, ad id quod facere possunt, ne honesto visu (b) cequant; ad hos, ut compensetur, quod vicissim his ab eodem hoc qui potestatem illam habet debetur (c). Unde adeo officiosa potestatis hæc tandem ultima videri posse potest, quatenus nempe, qui illam in alteram habet, eidem vicissim jure sit ad officium obstrictus; non verò tam, quatenus alteri: quod non illò hoc autem tandem casu, (licet in eodem subjecto officium cum potestate hæreat) ita distraeta ab invicem utraq; qualitas videri possit, quòd mutuo sese non afficiant, quia videlicet, à principio licet uno, non parallelum tamen aut ad se invicem, sed in diversum, propositum habeant eursum.

VI. Sed & hæc forte se ita habet, si implicius, siquidem inversa illa personarum, quarum altera potestati obnoxiam habet, alteri officio obstrictus est) se ipsas non ita contingant, quod quæ in alteram fiat, aut non fiat, alterius interest. Si enim hoc est, etiam tunc ad priorem officiosam rationem potestas videtur retrahi, v. g. crediti, ne quæ, atque adversus quemvis extraneum liberis in parentes liberosque patròni, sine venia eos in jus vocandi exercere possit. (d) quia scilicet per has illas patronum debitorum potestas officium ipsi patròni debitum videri potest tunc, quod non debet esse illud. (e), quòd beneficio officii

(a) l. 2. §. 1. de
i. d. in jus voc.

(b) §. 37. §. 1. de
de alt. l. 12. §. 1.
luc. matrim. l.
30. de judic. l.
137. de R. J.

(c) §. 39. de
alt. l. 1. §. ff. de
compensat.

(d) l. 4. de m.
jus vocan.

(e) l. 7. de
serv. export.

*hominem homini interest, descendere, & per ejusmodi arbitri-
 vis hominis in hominem potestati officium implicare, quod
 quisque potestatem in alterum habens, reliquis bonis omni-
 eorumque complacentie obstrictus sit, ut circa injuriosam
 ratem cumque officioso moderamine eam exercent; Saltem
 tendisse velim, quomodo homo quivis, qui potestate pollet,
 um potest, saltem communis humanae cognationis ratione
 non potest non ad officia humanitatis adstrictus esse. Et
 minus ad praestanda alia, saltem ad illud humanae istius com-
 nis consequens, quod hominem homini insidiari nefas est (a). Quod
 si ad solum sublimius hic mente colleveris, propter id, quod
 tertii interest, facilis quoque pateat descensio, ad remissionem
 ve exactionem centum nummum, quos a quovis exigere potes-
 tem habes, effectu, ut lucrari habeas, ne & tu ad ultimum
 denarium exsolvere habeas, isthuc quae debes pondo mille (b).*

(a) l. 3. de F. & J.

(b) Matth. 18.

VII. Potestas hominis in res corporales alias praeter homi-
 nem, quomodo cum officio possit esse conjuncta, siquidem in
 rei intuitu eam consideres, haud pariter liget, nisi forte alteri
 officiostrati simile illi velis affingere, quae in viva animata est. Ver-
 tamen quia & ipsa haecce hominum in insensibilia, ac irra-
 tabilia rerum potestas, plurimum cum respectu atque attingentia
 ad personas conjuncta est, ita ut illa per ejusdem exercitium & co-
 modo & damno possint officio, & verò per ante dicta constat, in eo
 respectu hominum potestati familiare admodum esse, ut officio sit
 condita, forsitan minus admirationis habet, si etiam in, quae quae
 primario alias in rem sunt potestatibus, rationem officiose qua-
 litatis appressam posse esse admittas, per illas [C]orum aduocatio-
 nes, quibus quae jure publico quivis & gentium libero multumque
 arbitrario ului quorumque instituta sunt, haecenus isthuc ului resili-

(c) l. 2. § 1. s.

me quid in
loa. pub.

(d) h. d. usuf.

(e) § 22. de R.

De acq. v. v. § 1.

quuntur, donec citra incommodum publicum impuram, privatam
 possident (c); facultas alienis rebus utendi fruendi ita adlimitatur
 ut usurpatio fiat, (d) in rerum substantia (d); cum submissione in la-
 cum demortuorum caput gregis ex foetu, demortuorum vinea-
 rum, arborum ejus generis altarum, tum rei praesentia rei cultu
 qui boni patrisfamilias est (e); cum rebus in rebus huius generis

præstita (a), jus eundi, ambulandi, vehiculi sui ducendi per alienum fundum, ad modum trahitur (b): imò *in p. de iur. do. c. 1.* allicitur, *reipub. nequid re sua male utatur* (c). Sed hæc omnia *de iur. do. c. 1.* uti similiter & illud, quomodo quæ hominis erga Deum, quæcunqve potestas est, plurimâ sui parte officiosa sit: ut & illud, quæ erga cæteras spirituales bonas naturas. Minus autem etiam nunc, quando de officio humana potestati conjuncto, inquit, est, libet referre, de ea officiosa ratione, quæ Dei aut alterius vere ræ potestati confinis est.

(a) *de iur. do. c. 1.*
quemad. car.
 (b) *l. ii. quem-*
adm. servit. a-
mit. l. 5. d. ser-
vic. prad. rust.
 (c) *S. fin. Inst.*
de his qui sui
vel alien. iur.

VIII. Hoc autem ex dictis prorsus clarescere existimemus, quomodo omnis humana (activa) vita & officio sit perfusa, & ita quidem perfusa, ut ipsa, eandem pertransiens, hominum agendi potestas, quatenus citra homines occupata est, eum officio officiosaque ratione quædam affecta temperataque, sibi partim pendens ligata contractaque sit. a qua quidem ratione, quia potestatem habuit officiosam dicere, sequitur, quicquid hominum in homines potestatis est, id non officiosum, sed officiosum esse. Id quod, quoad rem ipsam multum in vita attentionem meretur, quæ ubi quæcunqve aliqui potestatis in quem quosve competere ponitur, proximum continuo est, si quidem illam potestatem probe discernere velis, iuxta quod ad libertatem ejus attendendum est, quætere ac intueri, quæque vel committitur eadem vel impeditur officio. Et est fortassis hoc de illud, in quo maximè patet officiosam potestatem esse, ut in *de iur. do. c. 1.* dicitur.

IX. Potestatem hominum in homines, quæ officiosam potestatem humanam, non sublatam eo ex genere, sed ipsius arbitriam libertatem. quin partim amplitudine tandem sese diffundere potius existimem. quæ tunc nihil in se comprehendere solet, omni officio officiosaque necessitate talis, ut libertatis adiacere, atque hoc ferè potestatis, quatenus in principali sua causa, puta, cum potestas ex legis permissione ipsa est, proprium esse, ut ita sit libera. hoc autem superius (d) demonstratum est; illud patet ex his, quæ modo supra in 3. dicta sunt. Verum quod dicere velim, hoc est, non potestatem humanam, etiam plurimò cum arbitrio libertatis, non, si non ipsa officiosa sit, saltè aliquid officii

(d) *lib. boc. c.*
2. n. 4. c. 2. n. 18
lib. 2. c. 2.

fici admistum habeat ita; ut non tantum (cujusmodi supra) quoque in genere de libertate, & qualitate servili adnotabatur) in uno subjecto possit cum hoc consistere; sed etiam quod illa cum eodem subjectum exercenda, ab hoc quodammodo afficiatur, dirigaturque: prout, existimem, per adducta posse patere.

rū ad hoc tamen porro attendendum putem; potestatem, quæ arbitrariam hanc libertatem in ea respicimus, diversimode actionem officii, confingi, magisque minusque contrahi tractari.

Quomodo extra dubium est, plus habere arbitrarii illam quælibet potestatem, quæ ex merito magis jure permissivo est, veluti acceptandi beneficium, utendi suâ; quam quæ vel tota vel in meliorem sui partem ex præcepto juris simul descendit; cuiusmodi est, venerandi parentes filiorum, iurisdicendi, administrandi, magistratum, suscepta procuratoria potestas, ac similes.

Maxime plus stringentis trahentisque officii huic generi, minus illud imputum esse: eoque etiam magis hoc quam illud, insigni merito mereri. De genere potestatis officiosæ, & quomodo univocum differat, quamve extensionem habeat per vitam, forsitan per diem, quæ constat, ordo videtur posse requirere, ut nunc quædam potestates speciei huiusdem, eas imprimis, quæ maximam in hac attentionem momentumque habeant.

Verum quia, quæ in his laxioris sunt arbitrii, veluti, per familiam patris, maritalis, duntaxat in personas servas, extra familiam in fornicariis; etiam in rebus imperans, item crediti exigendi, potestates; similiter & dominium in res cum partibus facultatibusque homogeneis, potestatesque acquirendi; quæ hæc inquam potestates ex aliâ distributionis capite, per hanc tractationem suam sigillatim animadversionem, sortuntur, hic de illis agere non attinet; uti nec de illis, quæ ex altero genere strictissimi sunt officii, quoniam partim luculenter satis illa natura pervidebitur, ex iis, quæ de ipsa obligatione ejusdemque ratione ac causis inferius (b) proponenda erunt, partim etiam in illis nobis sunt, quæ liberioribus illis potestatibus visa fuerit statim per

singula capita (c) subjicienda; Saltem quæ mediæ conditionis sunt, juxta notabilem libertatem, officiosæ potestates, hanc videtur possent vel occupare locum; ut adeo hic agendum fore de illis, quæ

(b) lib. 3.

(c) s. 2. §. 1. §. 2. §. 3. §. 4. §. 5. §. 6. §. 7. §. 8. §. 9. §. 10. §. 11. §. 12. §. 13. §. 14. §. 15. §. 16. §. 17. §. 18. §. 19. §. 20. §. 21. §. 22. §. 23. §. 24. §. 25. §. 26. §. 27. §. 28. §. 29. §. 30. §. 31. §. 32. §. 33. §. 34. §. 35. §. 36. §. 37. §. 38. §. 39. §. 40. §. 41. §. 42. §. 43. §. 44. §. 45. §. 46. §. 47. §. 48. §. 49. §. 50. §. 51. §. 52. §. 53. §. 54. §. 55. §. 56. §. 57. §. 58. §. 59. §. 60. §. 61. §. 62. §. 63. §. 64. §. 65. §. 66. §. 67. §. 68. §. 69. §. 70. §. 71. §. 72. §. 73. §. 74. §. 75. §. 76. §. 77. §. 78. §. 79. §. 80. §. 81. §. 82. §. 83. §. 84. §. 85. §. 86. §. 87. §. 88. §. 89. §. 90. §. 91. §. 92. §. 93. §. 94. §. 95. §. 96. §. 97. §. 98. §. 99. §. 100.

lib. 1.

Etione, seu jus dicendi facultate, de variis magistratuum officiis, publicisque muneribus, imò & de privatis procuratoris, negotiorumque gestoribus, functionibus, prout præri videmus à Juris civilis compilatoribus; de jurisdictione, de muneribus, & reliquis, tum in genere, tum per species & partes tractationem instituentibus. (a) Sed quia major horum omnium amplitudo est, quam nossum, nunc patitur institutum, in hisce, locò modò quo pertinetur indicato, fontes, & curiosum interpretum laborem nunc suspicimus, de cætero eas transeuntes. Tantummodò, ne exemplum desit loco, unam tutelam, carpemus ex numero, ejusdemque schema suis quavis primis lineamentis appositum dabimus; quando & illam dignè habuerunt juris nostri auctores cultissimi, cujus pleniorém tractationem in compendiosa & maxime methodicè Jurisprudentiâ, non omitterent.

(a) lib. 1. § 50.
ff. lib. 1. § 10.
G. loci, ali.

(b) à tit. 13. ad
fin. lib. 1. Inst.

De Tutelis.

X. TUTELA EST, ut Servius definit, *vis ac POTESTAS* (e) *Li. de tut. in capite libero ad tuendum eum, qui per amicum se defendere non potest* (c). Non libet hic disquirere, quare Servius in hac suâ definitione verba *vis ac potestas* conjungat, cum unum videri possit sufficere: facile id indulgeas eloquentiæ romanæ, simili figurâ, etiam in aliis juris nostri textibus sese insinuanti (d); & pari quidem in hoc nostræ abundantia, quâ eodem effectû simplicis sensus verba *vis ac potestas* conjungere, iteq; ut illa: *vis ac potestas* (e) *Verba* *vis ac potestas* (f) *Neque etiam torqueri velim, indagando, quod nam caput liberum hic intellectum velit* (g) *Cuius, ipsiusne tutoris an pupilli, subjectivene, an objectivè id accipiendum sit; utriusque personæ, ut tutela locum habeat, caput liberum facile asserens à servitute (f) etiam præ tutore (g) pupillo à patria potestate (b); ad quem Jurisperiti hic etiam potius adeò videri possunt respexisse, quando postquam de capitibus personisve subjectis potestati familiari dominicæ patriæque egerunt, de iis, tutelæ jus aggressuri, a se ipsi præferunt (c) quæ ab hujusmodi potestatibus jure liberi sunt. Cæterum de illis per se in hac positione claris, id saltem apprimè notari velim, constitui tutelam à Servio, & qui eum sequatur.*

(e) Li. de tut.
§. 1. Inst. ad.
(d) Li. de lib.
1. d. noxal. att.
§. 3. Inst. d. In-
terdict. (e) Li.
ad l. Falcid.
(f) §. 1. qui te-
stam. tut. dar.
pos. pr. Inst. de
tut. (g) pr.
Inst. qui testam.
tut. dar. pos. l.
9. de his qui
sui vel alien.
jur. (b) d. pr. l.
de tut. (i) d.
pr.

in genere *POTESTATUM*. Cui si adjungas, quibus eadē Juris officium
 (a) *lib. de tutel. rubr. & l. 1. C. quādo mul. tuz. off. fūg. pot. & c.*
 (b) *l. 1. §. 4. l. 18. §. 1. d. muner. & honor. pr. 7. de excus. tut. & c.*
OFFICIUM appellatur (a) habes, id gen9 officii, quod insignitū con-
 potestati est cōjunctissimū, & illā potestatis speciē, quæ notabilis
 do officiosa est. Quam rem, quādo ut supra adnotavi, juris litem
 romanæ peritissimi junctim verbo *MUNERIS* videntur ex
 re velle, prout etiam in ipsa hac speciē, sæpissimè faciunt (b); quæ
 terea illi, qui sub juris existens, per ætatē se defendere neq̄ vult
 ipse est, *qui pupillus*; & quod præterea eō ipso, quod potestati
 munus dicit, (intelligens per civitatem administrandum, aut
 cum) aliquid jure civili datum ac permissum dicit; datum
 tutumq; scilicet, quatenus officium, permissum quatenus
 forsan retentis necessariis, rejectis autem etiam cæteris, Servo ab
 undantibus, hæud invenuste definitionem ab ipso propositam
 traxeris; diciturus; *TUTELAM ESSE MUNUS TUENDI PUPILLUM*.

XI. Si considerentur, quæ per positionem hanc dicuntur
 (c) *lib. 6. top. cap. 7. in fin. & passim.*
 & manu ductore Philosopho (c) partes ejus singulæ discernantur,
 hæc, ipse tanquam nomina resque definiendæ constitutæ rursus
 finiantur, earundem propria & accidentia pervestigentur, factū
 ad ipsum subjectum primum, quod tutela hic nobis est applicatio
 ne omnium; ut opinor, tota de tutelis materia commodissimam
 habere, potest, faciliorisque conceptus tractationem. Ex ipso quod
 ponitur objectum aliquod tuendum, & munus tuendi, supponitur
 aliquis, cui hoc munus tuendi est, *qui eam vim ac potestatem in obje-*
ctam illam personam habet, & in genere, *ex ipsa re nomen accipiens quasi*
 (d) *§. 2. l. de tutel.*
tutor atq; defensor (d), & in speciē, quatenus usu cum pupillo tan-
 quam speciali correlato componitur, *tutor*, munus ipsum *tutela* ap-
 pellatur. Persona cui bono munus hoc constituitur, cujusve tu-
 telæ tutor occupatur, *pupillus* hic audit, quem ita nobis describit
 (e) *l. 29. de V. S.*
Pomponius Jctus (e) *PUPILLUS est qui cum impubes est, desit in p-*
tris potestate esse aut morte aut emancipatione. brevis fortè tantū
 dem effectu diceres, phrasī similiter legitima, *pupillus est impubes*
juris persona. Et nempe ad duo circa personam pupilli notabilis
 urraque descriptio videtur recidere; uti videlicet, (siquidem talis
 haberi debeat, cui maximoperè competat tutela subdi) & *qui jure*

seu libera à potestate patria, adde de dominica sit, & impubes adhuc existat. De priori res expeditæ rationis videtur esse, eoque jure civili facile comprobationem nata (a); cum potestas patria aut dominica in aliquam talem pupillarem personam, per liberiores, quâ ipsa pollet, manu, non videtur compari posse extranei, privati hominis in eadem personam, aliquam talem potestatem, quâ sit tutela est. ne dicam totum tutelæ munus in subsidium videri constitutum deficienti paternæ curæ dominicæque provisionis. Efficitur autem in pupillis tutelaribus, non tantum, qui juxta adductam JCI positionem, impuberes in potestate patris desierunt esse; sed & quæ desierunt in potestate dominica esse, alibi adnotant jura civilia, ubi etiam patronos, horumque liberos ad legitimam hujusmodi libertorum tutelam vocant (b). Notari autem obiter debet; verbum pupilli interea, quatenus extra particularem ad tutelam respectum verferis, habito solummodo ad ætatem intuitu, quemlibet dicitur impuberem, etiam si in patria aut dominica potestate sit constitutus (c): quod pertinet derivatio nominis pupilli à pappo sive puppa, quod parvula puerum denotat (d). Et in hisce quidem terminis etiam hæc tenus cernere est, ex parte consistere præmissas definitiones pupilli, quatenus videlicet conditionem pupillarem non restringunt ad tutelarem: Unde addere habemus, nos cum respectu ad tutorem tutelamve pupillum hic accipere, more aliàs per civile jus usitatis.

XII. Quod autem præcisè impuberem ætatem, annis in maribus quatuordecim, in fœminis duodecim circumscriptam (e) romana jurispositio sub tutela, (quam talem propriè strictève dictam cupit) concludit, & hanc illi solum applicat; id huic nomotheticæ peculiare aliquid est: uti videtur, inde ei ortum, quod hæc ætas prius ipsi fuerit definita pro habitudine ad nuptias obundas; quam quidem antiquitatem vel ipsa illa in legibus cum masculina fœminæ pubertatis cõposita, cõsignatio multoties innuit, quæ fortè hujus qualitatis, viri potentes appellitantur (f). Nimirum, cum tutelaribus potestas majorum virium ampliorisque libertatis in personam bonæque tuenda, hanc non adeo quædam dicitur, quæ contingat, novam sibi & peculiarem familiam

(a) pr. f. d. tu-
tel. add. pr. f.
de his qui sui
vel al. jur.

(b) l. f. de leg.
patron. tit.

(c) l. fin. §. 2. d.
V. O. l. a. d. ne-
cess. serv. heret.
inf. l. §. 3. de
pecul. l. c. q. ad
Setum Syllan.

(d) ex Mar-
tiali Gæd. ad
l. 6. n. 2. d. V. S.

(e) pr. Inst.
quib. mod. tu-
tel. finit.

(f) pr. f. d. e-
nupt. d. pr.
Inst. quib.
mod. tut. finit.
pr. f. d. curat.

can-

constituere, aut in ea esse; eoqve potius congruere, uti propriam ipsam hanc contingentiam strictior illa ac potentior tutelaribus testas, vel cessaret penitus, vel etiam nomine & omine in indultu tiorum commutaretur, quæ scilicet & cura diceretur, & reapse litas munusve esset plus officii, minus potestatis habens. Quod tamen ipsam muneris speciem, siquidem non tam vim Romanam, quam ipsam proprietatem vocis intueri velis, omnino tutelari genere comprehendes. Et si hoc; absq; dubio simul si non saltem objectum ipsum muneris tutelaris ultra pupillos, per infantiam vicinas, ad alias quoque personas extends, quæ institutione ut pupilli alienam tutione indigent, nempe omnes eas, quibus

(a) t. l. de curato. c. ff. de curato. fur. prod. & aliis extr. min. dand. & pass.

romana legitima sedulitas curatores constituit (a); puta maiores annis, furiosos, prodigos, mente captos, mutos, surdos, perperam morbo laborantes, & si qui sunt præterea alii. Planè cum huiusmodi extensione mores nostri iuraque propria, vel ignara, vel negligentia subtilitatum romanarum, tutorium munus, nobis dictum Dormundschafft solent accipere. Et nescio quidem, an ipsa vox pupilli, ex more, quò per similitudines rerum. nominum translatio à re ad rem solet fieri, etiam reliquis personis tutelari tutione indigentibus, puberes licet sint, accommodari possit; Certè tutoris nomen deprehendere est etiam ab antiquiore Romanorum Nomotheica ad alios quoque quam impuberes protrahum esse, veluti feminas (b). imò communem utriusque naturam nū magis videri potest urgere, quam utriusque muneris commune fundamentum rationis, quare utrumque constituendum sit, à Jctis ipsis facile observatum: fontica nempe personæ infirmitas, quæ se suaque ipsa tueri non potest, eoque alterius ope ac tutione prorsus opus habet, ut salva sit. Hanc Justinianus de tutela impuberum ita effert (c)

(c) §. 6. de Attil. cut.

Impuberes in tutela esse, naturali juri conveniens est, ut is qui perfectus

(d) pr. Inst. de curato.

non est, alterius tutela regatur. De ætate pubere infra vigesimum quintum annum constituta idem (d). masculi quidem puberes, & femina viri potentes usq; ad vigesimum quintum annum complectuntur

(e) l. 1. pr. & §. 3. ff. de minor.

curatores accipiunt, quia licet puberes sint, adhuc tamen ejus ætatis sunt, (nota parentum potestatem) ut sua negotia tueri non possint. Quibus respondet Justinianus (e): inter opores constat, fragile esse &

nam hujusmodi aetatum consilium, multis captionibus suppositum, multorum insidiis expositum. - Et ideo hodie in hanc usque aetatem (25. annorum) adolentes curatorum auxilio reguntur, nec ante rei sua administratio eis committi debet &c. Idem hic de foeminis ad antiquiorem romanorum usum ita ait (a): Tutores constituuntur foeminis tam impuberibus, quam puberibus, (nota porro rationem) & propter sexus infirmitatem, & propter forensium rerum ignorantiam. quibus gemina sunt hæc Ciceronis (b) Mulieres omnes propter infirmitatem consilii vetentes in tutorum potestate esse voluerunt. Postquam de furiosis & prodigis, eorumque impotentia sua tuendi dixissent compilatores juris ex Ulpiano (c), addunt ex Paulo (d) sed & aliis dabit proconsul furiosos (ratio) quia rebus suis superesse non possunt. Hæc alios cum eadem ratione Justinianus alibi (e) compendiosè refert, mente captos furiosos, mutos, & qui perpetuo morbo laborant. Ex quibus omnibus fortè haud ineptè colligas, siquidem iusta generalitate accipiuntur dicta definitionis nostræ, quæ tutela potestas est tuendi pupillum; istæ hæc omnia potestatis officiique, quæ Jcti Romanenses partim ad tutelam ipsius propriè dictam, partim ad curam, ut quoddam quasi aliud naturæ munus, tanta sollicitudine ut distincta alias referunt, eadem contineri.

XIII. Tametsi interea condemnare nolum, imò multum æstimem, industriam horum virorum, quæ ipsi ferè nobis observant soli, quam diversitatis rationem per naturæ æquitate huic muneri adferat, diversitas aetatis, aliarumque qualitarum, in personis tuendis. Quæ modo conveniat, ut curæ potestasque tutorum principaliter ad personam sit directa, puta ubi impubes adhuc est tuendus; modo ad res (huc autem omne etiam tutelare munus sese protendere extra ambiguitatem collocat ratio, quæ persona non bene recteque defenditur, nisi & bona ejus defenduntur) majore libertate personæ relicta (f); quæ alii aetati conveniat, etiam invitam subire hanc potestatem, alii non item (b); & si quæ sunt ab his similia huc illuc diversa annotata; quæ, ut dislocanda, pepererunt, configuraruntque diversas illas tutelaris muneris species Tutelam & curam. Similiter laudanda industria, quæ etiam communia utriusque speciei, h. e. universo generi tutelari compe-

(a) tit. 24. 25.
26. §. lib. 1.

tentia eidem subnotare non omiserunt, veluti quod tam tutores, quam curatores teneantur satisfacere, iidem possint se certas ob causas excusare, possint quoque; ut suspecti à munere removeri (a), & quæ sunt reliqua ejusmodi, quæ partim ex natura generis, quò munus est, tutelæ applicantur.

XIV. *MUNUS*, quod ante dixi ex usu peritorum & potestatis & officii rationem in se videri complecti, subjecto nostro, loco primigenis ponitur, unde id facile consequens est; quod si quæ illud genus in species abit, attendendum esse, ad quam subjectum nostrum pertineat. Et si quæ vel universo illi generi, vel huic speciei, ad quam ipsum hoc subjectum pertinet, cõmuniter competentia sunt, eadem quoque huic, puta tutelæ, fore talia, donec fortè specialis; si qua quædam hujus in aliquibus monstratur diversitas. Quod primum attinet, quando munera non tantum distinguantur, civilia.

(b) tit. de muneribus.

(c) pr. §. d. excusat. l. 9. de his qui sui vel al. jur.

(d) l. 18. pr. de munerib. & honor.

(e) l. 6. §. 12. de excusat. tut.

(b); siquidem quæras, cujus dignationis munus tutelæ hic sit à veteribus habitum; plenæ sunt testimoniorum leges romana non tantum, quod excellentiori muneris nomine sæpissimè dicatur, sed & quod placuerit tutelam & curam publicum munus esse (c), itemque civile (d). ubi quidem notandum videtur, quod si à fine, rationem illam, quæ publicum munus aliquod dici possit, æstimare velis, & illum finem ita accipere, quatenus non tam per consequentiam quandam, sed quàm proximè publica utilitas est; forsàn duriusculum videri, tutelam, inter publica munera referri. quoniam ferè privatæ illæ personæ sunt, quarum commodum per hoc muneris sigillatim quæritur. Quo fortassis etiam respexit Modestinus (e), quando non esse rei publ. munus tutelam dicit. Veruntamen nec vicissim negari potest, utcunqve in privatorum utilitatem proximè tendat, ejusdem hujus muneris ordinatio, eandem tamen ita tendere, uti quàm plurimum utilitatis inde in civitatem universam, h. e. in publicum redundet; quando nimirum & cives paternâ curâ defertè (quorum benè multos fragilitas mortalis vitæ solet constituere) civitati per id educantur, & ita quidem educantur, ut & moribus & fortunis, olim publicè faciendis commodis habiles ei fiantur. quando deinde & horum & aliorum quorundam infirmiorum bo-

na pu-

na publicis quoque subsidiis per idipsum salva conservantur. Quæ adeo rationes, præterquam quod ipsa humanitas enixè requirebat, civibus sociisque infirmis publica ordinatione sedulo subveniri, satis opinor, ponderis attulerunt, uti munus hoc in censum publicorum civiliumque munerum colleverent publicæ salutis humanitatisque studiosi legistæ. intellige quoad requisita effectaque, quibus aliàs publica & reipubl. munera civilis publica autoritas donare solet. In quibus sunt, quod regulariter à viris non à mulieribus administratur, *virileg*, adeo officium fit (a), quod *lege, more, imperiove magistratum* quibusvis ex civibus, modo habiles sint, id ipsum deferatur (b), idque necessario obire habeant ii, quibus deferatur (c), nisi forte peculiari publico privilegio vallati, illud, se excusando, declinare possint (d); quod porro qui susceperunt plurima cum cautione ac industria susceptum administrare teneantur (e); citra pecuniarium licet damnum proprium; quippe hoc merito, si quid incidit, instaurationem habet ex bonis administratis ejus, cui privatim per munus hoc tantoperè inservitur (f), unde & *personale*, non reale munus esse nostris dicitur (g), tanquam quod per industriam personæ, non verò onere reali sumptuque ejusdem proprio sit peragendum.

XV. Locus hic est, ubi in specie pluribus ex Jurisprudencia nostra liceret apponere, & quæ communia ex natura publici muneris, & quæ specialia sibi tutelare hoc munus habeat. 1. in *constitutione*, quomodo nimirum testamento, lege, ac datione magistratus deferatur, in dè specie diversa; testamentaria, legitima, ac dativa existens tutela (b); & quæ causæ legibus approbatæ excusationem ab hac præbeant (i). 2. In iis, quæ constitutionem, ingressumque officii *concomitantur*, cujusmodi sunt satisfactio, hujusdemque exactio (k); inventarii confectio (l); 3. In *limitatione*; quomodo scilicet certis annis, certisque emergentibus casibus veluti pubertate, morte, capitis deminutione aliqua alterutrius personæ, reconvalescentiæ ejus qui per infirmitatem hac provisione opus habuit, conditione, tempore, præstitis (m), & imprimis, quomodo etiam remotio- nē suspecti (n) terminetur. 4. In iis quæ *ad, sive etiam post finem*, muneris hujusmodi observantiam cadunt, quatenus *in omnibus quæ fa-*

jun. l. 16. de
tut. l. 2. §. 2. de
leg. tut. (b) l.
214. d. V. S. juſt
t. 13. & aliq.
ſeqq. Inſt. lib. 2
(c) l. 214. junct
l. 20. C. d. neg.
geſt. l. 1. pr. l. 5
§. 1. de admin.
tut. (d) §. d. ex
cuſat. tut. (e)
per capit. jur.
multa. (f) §. de
conr. tut. ad
(g) l. 1. §. ult. l.
18. §. 1. de mu-
ner. & honor.
(b) cū parall.
per ff. & C.
lib. 1. Inſt. t. 13.
14. 15. 17. 18. 19.
20. (i) t. 25. (k)
t. 24. (l) l. 24.
G. de admin.
tut. l. 7. pr. ff.
cod. l. 22. C. de
Epiſcop. aud. l.
ſin. §. 5. d. cur.
ſurioſi ſin. C.
arbitr. tutel.
(m) t. 1. quib.
mod. tut. ſin.
l. 1. pr. de cur.
ſurioſ. (n) t.
ult. lib. 1. Inſt.

cu tutor, cum facere non deberet: Item in his, quæ non fecit, rationem reddit tutelæ iudicio, præstando dolum culpam, & quantum in suis rebus diligentiam (a), datò tutelari huic iudicio progressu, ad usque fidei-
 (a) R. d. tutel. diligentiã (a), datò tutelari huic iudicio progressu, ad usque fidei-
 & rationibz fores & magistratus datores (b), quatenus idem tutor actione de natura-
 distrah. (b) nibus distrahendis, de iis, quæ ex bonis pupilli malitiose abstulit in-
 tit. 7. & 8. lib. duplum excutitur (c). Vicissim autem, quatenus, quæcumque bo-
 27. ff. (c) d. t. l. nã fide de suo in rem pupilli administrationemque impenderit (d),
 1. §. 1. & l. 2. contraria tutelæ actione, quæ dicitur, repetit. Et si quæ in omni-
 (d) l. 1. pr. §. 4. bus hisce particulatim observanda veniunt reliquæ; quæ nunc si-
 k. 4. §. 8. corr. gillatim omnia repetere, esset extra intentionem nobis modernam
 tutelæ (quæ est ad generaliora Jurisprudentiæ consistere, & inde modo
 quasi defuper contenta ejusdem. commonstrare) nimis procur-
 rere.

XVI. Solummodò, quando, minus pupillum TUENDÆ
 tutela nobis describitur, illud tueri, pupillum aut quemlibet tutioni
 huic subjectum alium, quam rationem habeat, & in quibus potis-
 simum actibus consistat, paucis hic quinto loco per censere licebit.
 Et habet quidem Tutor tueri & personam & res seu bona pupilli.
 Personam ipsam rectè tuebatur, ubi probe prospiciet, de omnibus
 iis, quæ ad victum ac disciplinam, ad naturalem & moralem vitam
 ei rectè atque commodè degendam, instituendam, formandamque
 pertinent, ac requiruntur. Ad victum, vitamque naturalem cu-
 randam pertinent, præprimis locus educationis, & alimonie con-
 stituenda. In loco educationis provideri debet, ut personæ sint
 quantum habere possint commoda, & quarum benigna affectio in
 pupillum præsumitur, cujusmodi præprimis mater est, donec vi-
 tricum liberis non induxerit (e) propinqui, & alii, respectu habitò
 ad conditionem, conjunctionemque personarum, & numquid e-
 molumenti vel acceperint, veluti libertatem, legatum, hujus officii
 sustinendi intuitu, vel sperent, successionem, puta in eventum
 mortis pupilli; cujusmodi etiam in viros magistratus iudicium ad
 hoc officii adigit (f): ut tamen metus absit insidiarum, ob ipsam
 spem successionis, fortè quod cognatus aut testamentò substitutus
 sit futurus educator (g); scilicet id agere præcavere oportet, ut sine ulla
 maligna suspitione a tutor parentis & educatoris, & ab idem non magis
 luntate

(e) l. 1. C. ubi
 pupil. educar.
 deb. (f) l. 1.
 per tot. ff. l. 1.
 & 2. C. ubi pu-
 pill. educ. (g)
 d. l. 2. C. l. 1. §.
 2. ff. cod.

hinc tunc patris idem recedat. Alimenta cum reliquis ad victum pertinentibus, veluti sunt vestis, rectum, mancipia, mercedisque pro necessitatibus alijs (a), omnino ex facultatibus pupilli eidem subministrabit tutor, ejus nomine acri censura judiciali subjectus, si quidem ea in re tergi verberetur (b), nec ipse præstans, nec admissurus, ut modus impendendorum officio judicis decernatur. [Hoc autem ut fiat, & ipse tutor & alii sua pro cautione, ac commoditate pupilli, solent impetrare (c),] qui quidem modus tum ipsius tutoris, tum judicis provisione ad modum patrimonii diligenter est commensurandus, neque enim vel ex suo alere tenebitur tutor; aut etiam ita temere impendere, ut patrimonii substantia inde minatur; quin parca, & quantum possibile, ita præberi victus necessaria debent, ut etiam ex reditu semper aliquid supersit (d); quædamque etiam concessa tutori facultate, ut si ita visum fuerit, a prætoris itemque patris judicio ipse recedat; forte quod deprehendat jure, ipsos vel non rectè perspexisse vires patrimonii, vel etiam quod augmentum aut detrimentum facultates passæ fuerint post emissum judicis patrisque judicium (e). Debent autem & alia hic in modo alimentorum decernendo considerari, veluti pupilli conditio, status, ætas, ac similia (f). Quæ autem ratio alimentorum definiendorum, eadem ferè & disciplinæ pupillo constituendæ aptandæque est, cum suis, si quæ & hæc habet, particularibus (g) scilicet & moribus pupilli præpositi habentur tutores (h).

XVII. Quod res sine bona pupilli attinet, etsi in more est juris prudentiæ nostræ dicere: *Persona non cause vel rei tutorem dari* (i); hoc tamen non alium, quam eum habere potest sensum, quod vix, imò non intelligatur propriè tutor (cujus esse talem pro more romano quasi in relatione ad pupillum quendam ponebatur) datus, si quidem non supponatur, eundem pupillum personæ h. e. pupillo ipsi datum esse, in quem multa, imò præcipua quasi cura tutelariorum officii sese reflectebat. Unde adeò si contingeret, ut aliquis alicujus tantum bonis aut etiam certo negotio solummodò curando præpositus esset, is communiori nomine procurator, aut etiam laxiori tutelariorum officii vocabulo, curator potius ipsis dicendus erat. quod nempe talis quidem bona curare habebat, reverà autem tutor pu-

pilli propriè non erat, nisi per latiore[m] illam consequentiam, quã quilibet negotiorum gestor, quilibet quarundam rerum nostrarum defensor, tutor noster, nosque tueri dici queat. atque ita quidem pro hac specialitate videbatur romanorum usus arguere. De cetero, si ipsum tutelæ munus, ut in se quidem est, consideres; præterquam quod ne rectè quidem defensa persona dici queat, nisi etiam bona ejus defensor tueatur, utique planæ dispositionis legitimæ, rem ut est respicientis, est: *Tutorem datum ad universum patrimonium datum esse credi (a)*. Interpretes, ut hanc hujus & illius textuum juris collisionem commodè evadant, tutorem principaliter personæ, secundariò rei datum solent dicere. Quamvis notare est, nec ipsos partim legum nostrarum auctores isti superstitioni, ac si tutores rebus non dentur, nimium solere inhærere. Ulpianus præmissæ regulæ ex Marciano: *Persona non causa vel rei &c.* à compilatoribus nostris ita inducitur subnotare: *Sed tamen tutor datur rei Africana, vel rei Syriatica, utilis datio est, hoc enim jure utimur.*

(a) §. 17. l. de excus. tut. l. 21. §. 21. cod.

(b) l. 15. de testam. tut. (c) d. l. 21. §. 2. de excus. tut.

(d) l. 27. d. tutor. & curat. dat.

(e) per l. ult. C. si ex plur. tutor. §. 1. de satisf. dat. tut. (f) l. 27. §. 1. t. de admin. tut. l. 7. pro emptor l. 56. §. pen. de furt. (g) l. 30. d. admin. tut.

(b). Imò ipse Marcianus, cujus ante dicta regula est, certis pupillorum rebus aliquando tutores dando esse, indulget, cum adjuncta ratione, quare id necessario admittendum sit; licet datus tutor ait (c) *ad universum patrimonium datur* (nota & hujus illam à persona ad bona consequentiæ regulam esse) *tamen excusare se potest, ne ultra centesimū lapidē tutelam gerat, nisi in eadem provincia pupilli patrimonium sit, & ideo illarum rerum dabunt tutores in provinciâ præfides ejus.* Gemina hæc sunt Hermogeniani (d): *Pupillo qui tam Roma quam in provincia facultates habet, rerum quæ sunt Roma Prætor, provincialium præfides tutorem dare potest.* Certe & effectu huc res conspirat, quando ipsi tutores inter sese administrationem bonorum divisam habent (e). Sed hæc ita, ubi necessitas ac utilitas ita fert, alioquin, opinor, verum semper erit, & personas primò, & juxta has simul res ipsarum ad tutelæ officium spectare, cum tali autem & in rebus vi, ut in pluribus dominica in ipsas potestate fruantur (f) pertinente ad utrumq; hæc de officio regulà: *Tutoris est præcipuum officium, ne in defensum pupillum relinquat (g).*

XVIII. Quod si autem de officio hoc tutorio, quoad rerum tuitionem, ulterius quæras; ex Jcto Gallistrato, hæc ei datam habes

habes regulam generalem (a): *A tutoribus & curatoribus pupillarum eadem diligentia exigenda est, circa administrationem rerum pupillarum, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet, cui pari modo ad stipulatur Ulpianus (b):* Pertinere autem in specie ad hoc officium, observatur, ut pro pupillis tutores contrahant negotia, stipulentur, judicia obeant (c); ut pecuniam, si quæ in bonis pupilli est, non otiosam relinqvant, sed vel in emptionem prædiorum collocent (d) vel usurariam faciant (e). quod quidem ultimum Novellâ Justiniani lege (f), remissionem accepit, sanciente, nullam necessitatem ex legibus debere esse curatoribus, minorum pecunias sanctorum, sed causæ reponere & reservare. Deinde verò primò eorum officii, quoad res, est, ut aurum, argentumque, & quicquid vestitate temporis non mutantur, in tutissimâ custodia collocent (g), è contrâ verò eas res, quæ usu detritæ, seu corruptæ servando serv. si non possunt, aut aliàs tempore deperituræ sunt, incessanter distrahant, ut & quæ ex genere mobilium aut moventium supervacua (b). Observabilis autem est potestatis tutoriæ restrictio, quoad res immobiles, veluti prædia, aut possessiones alias, juraq; immobilibus hæctenus accensenda, quatenus nec temerè, aut citra necessitatem, æris alieni fortassis aut similem, nec tandem sine cognitione aut decreto Magistratus easdem res vel alienare, vel supponere queant (i).

XIX. Usûm singulare potestatis officiiq; tutelaris est, quod dubites, magisne ad personam an rei tuitionem referas, quia personam proximè quidem adficit, effectu autem in provisionem ad res redundat: quod est de auctoritate pullis ad negotia contractusq; ab ipsismet perficiendos, præstanda. hoc tanquam alterum aliquod caput juxta negotiorum gestionem tutelæ supponit Ulpianus; imò tale exprimit, quasi in quo vel solo tutelæ administrandæ ratio persistere possit: *Pupillarum, pupillarumq; tutores is ait (k) & negotia gerunt, & auctoritatem interponunt. Mulierum autem tutores auctoritatem duntaxat interponunt.* Scilicet indulget & naturæ (ut videtur), & legum civilium benignitas, etiam imperfectæ ætatis ac judicii sub potestate tutoria constitutis personis; ut juxta, quam à tutoribus ipsorum res agitur, ipsi quoque pro suis commodis agere, remque suam meliorem facere possint, per contractus aliaque negotia

(a) l. 33. pr. de admin. tut.

(b) l. 10. cod. & l. 1. de tut. & rat. distrab.

(c) d. l. 10. tit. 40. & seq. lib.

5 C. & pass. (d)

l. 7. §. 3. d. administ. tut.

(e) l. 24. C. cod.

(f) Nov. 72. c. 6. (g) l. 24. C. d. administ. ut.

(b) l. 22. C. l. 7. §. 1. ff. d. tit.

(i) rubr. l. 1. & t. t. ff. de reb.

eor. qui sub tut.

tel. l. 11. 12. & t. t. C. de prad. minor.

(k) in fragm. l. 1. 11 §. 24.

(a) l. 18. pr. de
 acqvir. hered.
 pr. l. de auct.
 tut. l. 1. & t. t.
 ff. cod. §. 2. l.
 quib. aliē. lic.
 §. 9. l. de ius.
 stipul. l. 7. §. 2.
 d. rescind. v. d.
 l. 1. §. 2. com.
 mod. l. 33. pro
 socio & c. (b)
 per l. III. de R.
 l. 1. 23. de iur.
 (c) l. pr. l. de
 auct. tut. l. 9.
 ff. cod. §. 9. de
 ius. stipul. §.
 2. quib. alien.
 lic. l. 28. pr. de
 pact. (d) d. §.
 2. quib. alien.
 lic. l. 1. d. acq.
 rer. dom. (e)
 l. 2. C. d. auct.
 tut. (f) l. 3. G.
 d. prescript.
 30. vel 40. an.
 nor. (g) l. 9. §.
 2. de auct. tut.
 l. 15. de solut.
 add. l. 25. C. d.
 administ. tut.

gotia, quibus sua augere homines communiter solent, eoque & da-
 ta accipere, & alios quoque contractu obligare, idque citra aucto-
 ritatem aut ad stipulationem tutoris (a). Ita inquam facile quidem
 indulget legitima ratio qualicumque pupillorum mediocrii iudicii
 arbitrio, pro commo sibi ipsi faciendo. Ceterum vicissim ea-
 dem legitima benignitas idem innocens arbitrium [extra casum,
 quo forte nimia præcox malignitas id ipsum ad delinquendum oc-
 cupavit (b)], vi, sibi ipsi actu suo nocendi, privat liberatque, infir-
 mans annihilansque quicquid negotii contractus actusque ab eo
 edatur, quod ac quatenus vergit in ipsius personæ pupillaris præju-
 dicium, vel saltem ratio metus subsit, ne vergat, deterioremqve
 inde conditionem pupillus ipse patitur (c). Estque hinc, quod sua
 solius auctoritate nihil is plenâ efficacia alienet (d), actiones nō re-
 mittat (e), prescriptionem veteri non habeat (f), ne solvendo qui-
 dē dominium rei solutæ transferat (g), mutuam contrahens num-
 mos accipientis minus ita faciat, quō, si extens, eosdem vindicare, si
 consumpti sunt bona fide, condicere, sin mala fide ad exhibendum
 de his agere nequeat (h). Quin nec universitatem bonorum, cui
 commodis & onera inesse serē contingere solet, puta hereditatem,
 bonorum possessionem, quamvis reapse fortē nunc lucrosa sint,
 acceptare suo arbitratu permittitur: ratione legis, ne ullum damnnum
 habeat (i), neque etiam repudiare (k). plane huc partis opinor est,
 quo exierit viam suam regula juris (l): *Pupillus nec velle nec nolle in eā
 esse, nisi adposita tutoris auctoritate creditur. Nam quod antimi judi-
 cio sit, in eo tutoris auctoritas necessaria est.* Ex propositis autem ex-
 iitinem facile collectū esse, quid præstet tutoris auctoritas pupil-
 lo ratione negotiorum, quibus ipse admovet manus, nempe ut ob-
 ligatio à parte ejus nascatur. quod mitto.

(b) §. 2 quib. alien. lic. l. 19. 11. §. ult. de reb. cred. (i) §. 1. l. de auct. tut. l. 9. §.
 2. & 4. l. 1. u. eod. l. 8. §. de acq. hered. l. 17. §. fin. d. appell. l. 4. ad SCrū Trebell.
 (k) §. C. de repud. hered. per l. 8. §. 4. de acqvir. hered. (l) l. 189. de R. 7.

XX. Tantum unam, quæ hinc refilist, quæstionem ut nostris
 penē inextricabilem ita antiquæ sapientiæ ambiguam relictam ob-
 iter licebit attingere: *Quæ est an pupillus sine tutoris auctoritate sal-
 tem naturaliter obligetur?* Sunt veterum Jurisperitorum, qui ne-
 gant

gant (a), sunt qui affirmant (b). Potissimum, ut ex locis suis apparet, versantes in casu conventionis contractusvè. Nisi fallor, donec in puris conventionis terminis consistitur; quia nimis infirmum est pupillaris ætatis iudicium, conventionis autem natura est, (ut infra (c) pluribus ostendetur) ut consultò, potente ac deliberatà proæressi, obligationem demum firmiter nectat; aut nullà aut certè admodum infirmà obligatione pupillus conventionem suà etiam per naturam, sese potest innodare; Est quo videntur spectasse thema nostrum negantes. Cæterum, quia tamen (modò aliquem intellectum pupillus habeat, nec vel infans, vel planè infantia proximus sit, eoque non multum, ut loquitur Imperator (d) à furioso distet) aliquid arbitrarii delectus in conventionem ejusdem intercedit, eoque aliquid naturalis vinculi, si non constringitur, saltem componi quasi incipit; forsan haud absurdè dicitur, tantum valoris ei inesse, ut non noviter componi id opus sit, quò sufficiens sustentaculum præbere possit obligationi superaddenti, ex sese aliàs perfectæ, & nihil requirentis, quàm ut aliqua alia obligatio, cui accedat, subiaceat. Quorsum planè effectu ire videntur affirmantes dictum thema; quando hactenus naturalem aliquam pupilli obligationem teneri admittunt, ut fidejussio ut novatio teneat (e): ita quoad naturalem ex mera conventionem obligationem isti; quibus ad stipulamur. Alioquin siquidem simpliciter de obligatione pupilli quæras, & vel extra casum conventionis procedas, vel etiam meram non relinças conventionalem obligationis causam; jam non tantum naturaliter, sed etiam est, quod civiliter pupillus obligetur. ubi scilicet & in quantum locupletior factus est (f); ubi loquuntur ita Jcti) *ex re actio venit* (g), intellige ubi fortè tales res bonaque illo jure occupata tenet, quæ aliorum juri actionique obnoxia sunt. Item ubi ex gesto tutoris, pro eo, quod ab tutore administrante utiliter impensum fuit conveniendus est, actionibus contraria tutela & utili quæ dicuntur (b). Esset, si de tuendi ratione per tutelas plenius foret agendum, dicendum, quomodo in cæteris muneris hujus objectis, minoribus nempe 25. annis, furiosis ac reliquis, propter infirmitatem eorum hujusmodi tuitioni subdendis ad multa hæc cautio raderet. Sed hæc & hujusmodi rationes sunt

(a) l. 45 d. cõ-
diç. indeb. l.
59. de O. & A.
junç. l. 10. eod
l. 6. de cõpens.
(b) l. 21. ad l.
Falc. l. 64. ad
Treb. l. 25. §
1. quãd. dies
legat. add. l. 1.
§ 1. de novat.
l. 25. de fideju.
junç. §. 1. f.
eod. l. 172. de
V. O. (c) lib. 3.
cap. de cõvèt.
(d) §. 9. l. de
inut. stipulat.
(e) d. l. 25. ff.
junç. §. 1. l. de
fidejus. d. l. 1. §
1. de novat.
(f) l. 5. in fin.
pr. & §. 1. de
aut. tut. l. 13.
§. 1. & l. seq. l.
41. de cõd. in-
deb. l. 47. 95.
d. solut. l. 3. pr.
cõmod. (g) l.
46. de O. & A.
l. 47. de solut.
(b) l. 1. pr. §.
1. 3. 7. 8. l. fin. et
c. c. de contr.
186.

tractationis, quàm nostra fuit intentio. Sufficiant igitur modò hæc dicta de tutela, specie quadam insigniter æstimata, in genere munerum, cumq; officio potestatum.

CAPUT XII.

De potestate limitata.

I. Potestas à duplii præceptiva legis virtute duplicem patitur limitationem.

II. Dari potestatem limitatam & res & usus distit at.

III. Limitata itemq; absoluta ferè dicitur potestas, quatenus limitatem subsistentia à lege habet, vel non habet; idq; vel simpliciter vel comparative.

IV. Solius DEI simpliciter absoluta & illimitata est potestas, hominum verò simpliciter limitata.

V. Sin autem hominum inter se comparantur, in iis maxime absoluta, minusq; aded limitata est civilis summa potestas, præ iis, quæ privatorum sunt potestates.

VI. Quæ quidem duplici modò absoluta aut limitata magis possunt dici, unò, quatenus vel possunt vel possunt minus ab humana auctoritate limitari;

VII. Altero, quatenus quanta, magis minusq; plurimum vel pauciorum potestatum congerie existunt.

VIII. Quæ quidem posteriori ratione, ut absoluta aut limitata magis minusq; potestas dicatur, usus commoditati est donandum.

I.

DE potestatum limitandi ratione, jamdum per superiora materiarum conditio, ut ageremus, non semel impulit, imprimis ubi de potestate per societates imperante fuit agendum, (a), quando hæc quidem, per inferiores ac subordinatas societates, intra plurimum solet consistere limitem; & deinde, ubi cap. proximè præcedenti potestas, quatenus officiosa est,

fuit

fuit describenda; utpote cum, quicquid officii potestati adjunctum est, id eidem loco alicujus limitis existat. Fortassis igitur ab ulteriori hujus rei mentione possemus abstinere, nisi visum esset, saltem expedire, ut summam & quasi fasciculo collecta res denuo proponatur; maxime quod, quatenus limitata sit qualibet potestas, insignis est per vitam adnotationis. Res idcirco videri posset adhuc desiderare hujusmodi conceptionem: Quod nempe qualibet potestas quatenus legitimæ permissæ licentiæ est, & usque quod talis est; limite (legis) absoluta illimitataque sit, quatenus verò à lege vel imperante in exercitium adigatur, vel vetante sistatur, limitata sit habenda. Nisi fallor propositio clara est, cernenti de natura esse legitimæ permissionis, facere, ut quatenus & quousque permittat, ipsum permissum, à limite legis (talem autem limitem nunc solummodo obtuemur) metum sit; & vicissim de natura esse legitimi Imperii, facere per coactivam vim suam, imperatum, quatenus ab ea propellitur, nec retro-silire valet, ab hac quidem impulsus parte restricti limitis; vetare autem legis ipsum nihil aliud esse, quam limitare facultatem acturi: Emergit autem ex eadem hac positione à duplici legis præceptivâ virtute, quod potestas quasi duplicem diversi generis patiatur limitationem: unam quâ quasi cum compulsu ad certum profluxum condirigitur; alteram quâ uti stet, nec ultra procedat, coercetur. Prior limitandi modus, quia effectus recidit, potestatemque retrahit in rationem officiositatis, & quidem ejus, quæ strictissimè talis, arbitrariæ potissimum opponenda, sub initium cap. præcedentis nobis descripta est; eum hic peculiari quadam consideratione nolim nunc recolere. Posterior verò modus, quia ad sistendum potestatis liberum exercitium decursum pertinet, eodèq; tali limitis ratione eandè afficit, quâ potissimum absolutæ videatur opposititia esse, videri posset, paulo pleniorè hic tractationem desiderare. Verum quia & hæc res superius, sub capite *de potestate imperante* non potuit relinqui præterita: suffecerit paucis nunc eam summam hic reponere.

II. Limitatam lege potestatem, utrum, si accuratè propriè velis loqui, dicere possis, dubitaret quis: non quidem adeò, quod ipsa vox limitare, limitatum, limites, terminus ac similes; per trans-

(a) lib. 3. cap. 2.
Et 4. imprim.

lationem huc accommodantur; quia translationem talem hic poscit necessitas, quam penuria vocum nobis gignit, quâ illud, quod lex ac legitimum simile habet cum limite ac limitandi ratione in rebus corporeis, mutuatò hinc nomine, quia scilicet proprium deest, exprimendum venit: Sed quia primò potestatis qualiscunq; essentia non ex lege limitante, sed permittente est, quæ quatenus talis est, non limitans est. Et quia deinde per principia superius nobis posita deductaque (a) potentia naturalis seu facti potius est, quæ limitatur à lege, perque ipsam hujus limitationem quasi notam accipit, quousque in speciem potestatis, quæ itidem legis in illa effectus est, ipsa abierit. Veruntamen, ut ut hæc ita sint; quia tamen quæ terminus à lege positus potentia est, simul claudit protensum ejusque potestatis; & potestatem quandam finitam ponere (ut necesse quidem habemus) est utique limitem aut terminum eidem asserere; nolim hic usum communem qui potestatem ut absolutam, ita & limitatam dicit, cujusdam à re discrepantiæ redarguere. Certus, potestatum aliàs limites suos in longè majori sibi habere distantia à lege positos, eoq; per multam protensionem limite legitimo esse absolutas; aliàs verò restrictiori libertatis plano per eosdem limites esse conclusas, eoq; limitatarum potestatum nomen has præ illis, absolutarum, illas præ hisce sibi vindicare.

III. Quando contrarium contrario (ut habet logicorum Maxima) juxta positum magis elucescit, limitativæ potestatis rationi, licebit (ut coeptum modo est) porro quoque juxta ponere absolutivam; absolutam potestatem limitatæ. Repeto autem, me hic nunc indifferentem relinquere illum potestatis liberæ respectum, quatenus arbitraria ipsa ad hoc aliquid & ad oppositum alterum est, nec vel tantoperè eodem adeo isthoc respectu eam me hic dicere absolutam; sed potius, quatenus, juxta talem fortè liberam, deligendi rationem, (neque enim, dico, hanc interim semotam ab hac potestatis consideratione velim) ut ad unam vel alteram partem progressura, citra limitem subsistentiæ à lege relicta est. Et eodem modo nec limitatam me hic dicere potestatem, quatenus ab arbitrario resultu præpedita ad unam partem quasi, à collimitante lege propellatur ac dirigatur; sed quatenus, vel ipsa illa, quæ etiam à ca-

pitò

pute fortè arbitraria est, sive ad hanc sive ad illam aliquam partem suam ad actus decursum, subsistentiæ terminis à lege habet præclusum. Atque inde primùm hoc præmittens subjungo: Potestatem & absolutam & limitatam (intell. legis terminis) duplici modò posse sumi: absolutam unò, quatenus simpliciter omni termino vacat, eoque infinita est; alterò, quatenus limite licet tandem aliquo non careat, multum verò interea ampla est, & si cum aliis, maxime huic hominum subjectorum potestatibus conferas, longè laxius & multum supra harum terminos protensa est: Limitatam unò, itidem simpliciter, quatenus qualemcunque à lege limitem, sive limites habet, ultra quos ei procedere haud est integrum; altero, cum respectu ad aliam, quæ hujus terminos supergreditur, & fortassis hanc ipsammet multum restrictam habet.

IV. Simpliciter legum terminis absolutam potestatem, et si rerum entia circumspiciamus, forsitan haud inveniemus, præterquam eam, quæ solius Dei omnipotentis est. Hæc enim sola infinita & sine termino esse scitur quarumvis legum, quorumvis præceptorum, sibi à quoquam præscriptorum. Non scrutor nunc, quomodo divina potestas ex arbitrio ipsius Dei delectuque ac proposito ejus aliquid *instar* termini legitimi habere potuerit, aut possit; quo juxta quam proposuerat, mundum, hoc quo spectatur ordine, non alio aut ulteriori cum machimento conderet, eundemque ad certum usque tempus conservet, non verò vel interea perdat, vel diutius quam destinaret conservaturus sit: quo homines fideles vitæ donet non morti tradat, & quæ possunt esse similia alia immutati Dei propositi. Tantummodo hoc hinc connotatum velim, quod etià quæ homines sibi liberò suò aliquo arbitratu deligunt proponuntque, donec intus delecta propositaque ipsis sunt, citra quod alterius fiducia oblata sunt eademque apprehensa, non tantoperè pro iis haberi soleant, quæ hominis quamcunque potestatem limitatam reddiderint. Quippe limitationem cujusque potestatis lege alienæ eminentioris auctoritatis propriè tribuimus; proprium autem cujusque propositum quatenus in se tale, licet aliquid *instar* legis videatur, non tamen pro lege propriè dicta quisquam habet, & per consequens, nec effectum ejus, puta qualem qualem potestatis suæ

determinationem pro ea quę legitima aut legis sit poterit habere. Si a; hominis liber delectus non deprehenditur ejus potestati, proprie loquendo, limites legitimos ponere, neque id videtur dicendum a humano loquendi more de ea, cujus hic similitudinem gerit, libertas scilicet Dei omnipotentis delectatione, quoad suam ipsius potestatem. Sed inquam missis hujusmodi scrupulis; ubi nobis hic quaeritur, an potestas aliqua existat simpliciter absoluta, infinita, interminata? Talem judico, se offert Dei omnipotentis, & illa quidem sola. Quando quicquid præter Deum, esse suum aliquid habere aut novit, hujus auctoritati, hujusque legitimæ ordinationi obnoxium est, suæque qualiscunq; potestatis circumscriptionem ac terminum hinc habet. Id quod hominibus nobis, ut cætera mittam, in humana potestate manifestissimum est; quæ omnis utcumque, etiam pro suo modo laxa sit atque amplissima, tandem, non tantum cum finitæ potentie nostræ terminis finita est, sed & intra hujus planum, suos per legem Dei ac naturæ limites habet notabiles, quos etiam maximæ auctoritatis homines, Principes scilicet Domini que terrarum, aut quocumque aliò magnificò titulo ac auctoritate pollentes suæ potestati positos agnoscere habent. ut ad eò contrariò modò, atque de divina, de humana potestate concludere liceat, eam simpliciter absolutam nullam, limitatam verò esse omnem. intellige saltem divina ac naturæ lege, si non etiam præterea alià.

V. Quod si verò humana cum humanis conferre incipias, terminosque ac dilatationes humanarum potestatum respicere atque componere; tantam in hisce differentiam, quâ profectionem; quâ positos limites deprehendes, uti fortè parum absit, quin harum nonnullas etiam omnimodè absolutas, alias verò contra omnimodè restrictas ac limitatas appellare affectes, præcurre etiam hac in re partim communi usu; quo quæ privatorum potestates sunt, pro restrictis atque limitatis facile habentur, quæ autem rerum publicæ major potestas est, legibus soluta, (quod idem dicit ac limitibus legum absoluta) audire solet (2). scilicet in hujus potestatis expansione sunt, magnæ hominum multitudinì regulas agendi præscribere, actus ejusdem judicare, deviantes coercere, bella movere, pacem sancire, & complura hujusmodi exercere, quæ quidem

maxi-

(a) l. 31. de ll. l.
23. de legat. 3.

maximi in vita ponderis sunt, & longè supergrediuntur limites potestatum eorum omnium, qui numerosissimo numero per respubl. subditi aut privati, aut saltem non cum summo illo imperio sunt. dictum est supra cap. 9. in specie de ratione majesticæ hujus potestatis, quatenus, quando absoluta hæc dicitur, id de lege humana intelligendum sit, & quos tandem terminos, tum divinâ merâ, tum huic mixtâ humanâ arbitrariâ lege habere soleat; quæ adeò nunc non licebit repetere. Quod cæteras attingit hominum magis privatorum potestates, de iis siquidem cum majestate civili componuntur, id videtur esse notabile, iisdem omnibus contingere, uti non tantum, quâ illa, lege scilicet divinâ naturali gentiumque, sed præterea etiam positiva humanâ sæpius sint limitata. nimirum quidquid potestatis privatæ, imò etiam à Majestate dependentis publicæ per civitates est, id omne legibus majesticis, civilibusque definitionibus novimus obnoxium esse; licet non simpliciter quidem, saltem secundum quid, & quoad aliquas sui circumstantias; id quod manifestum reddunt illæ tot limitationes per hanc majestatem jure civili romano potestati patriæ, dominicæ, maritali & cuivis sociali, civilique, creditique, adjectæ. & porro quidem res ipsa offendit, quomodo quævis hominum ulterior, quæ plurima datur, subjectione, potestatem eorum, libertatemque ulterius quoque imminuit, si enim quis domino, si patri, si alicui ut magistratui, subditus sit, revereri necesse habet superiorem & sæpius in plurimis actus suos dirigere ad placitum potestatis imperantis. id quod est magis ac magis limitatam habere potestatem. Imprimis communis est limitandi arbitrii potestatisque; hominum ratio per conventionem, quâ quidem infinitis ferè modis sese mutuò adstringunt homines, hoc aliquid faciendi aut non faciendi, inque suo patiendi, cum antea, quam conventum esset, & hoc & diversum liberè poterant.

VI. Quando a. de potestate hominum superioritati humane subditorum dicitur, eam ipsis magis ac minus ab humana lege absolutam aut limitatam esse; id duplicem potest habere sensum, unum, quò notatur, an & quatenus possit aliqua talis ab humana auctoritate magis limitari aut non limitari. Et deinde quatenus forte in *quantitate* sui talis existat. Quando considerantur hominum, etiam

iam privatorum potestates, quatenus *possint* positivam quendam
 manam auctoritatis lege restringi, aut non restringi, eoque ma-
 minusque limitata reddi? id iis accidere deprehendimus, quod
 nullae, huiusmodi limitationi in multis minus sint obnoxiae, prae-
 quatenus divinae legis, unde hominibus concessa sunt, sanctae
 forte liberioris competentiae indultu donatae, & contra humanam
 prohibitionem communitate magis extant, cujusmodi sunt, e.g.
 testas patris corrigendi filium, domini rebus suis utendi, cujus
 hominis aera respirandi aquam perfluentem hauriendi & similia.
 Certè quaecumque potestates ex divina ac naturali lege plusquam
 strictioris officii habent conjunctae, quatenus id ipsum habeant,
 minus limitatis ab humana auctoritate videntur posse admittere: v-
 si est potestas legitime vocatorum sacerdotum, Ecclesiae suae praed-
 candi Evangelium de Christo servatore; cujusque judicis iusti-
 dicandi; patrisfamilias sustentandi suos; cujuslibet hominis, re-
 gendi Deum & proximum. Haec igitur, porro dicto, & huiusmodi
 hominum etiam imperio humano alias subditorum potestates
 cuti, quae possibilitatem juris, limitationem positivae humanae
 positionis minus admittunt, ita eodem respectu magis absolu-
 tae quoque sunt. Quid vicissim in hisce per species differentiae
 currant longius foret disquirere. nobis igitur nunc suffecerit, ut
 servasse solummodo hisce aliquid generalis normae iudicii; Nimi-
 rum, quae libet hominum etiam privatorum, divinitus ipsis com-
 petentem potestatem, eò minus limitationi humanae auctoritatis
 obnoxiam magisque ab ea absolutam esse, quò magis citra laesio-
 nem cujusque innocentis tendens sit, vel ad necessariam sui con-
 servationem; vel ad executionem officii erga alterum strictè im-
 perati; magis verò esse tales, quò minus sint huiusmodi, quae obser-
 vata regulam, existimem, multa, quae de iustitia civilis prohibitionis
 adversus indulta iustaeque naturae factae disquiri solent, veluti an ve-
 natio aut captura ferarum subditis licite adimatur (a)? an prohi-
 beri possit pater ne liberos, ex nefario licet complexu natos, alate,
 (b)? & quaecumque possunt in quaestionem vocari huiusmodi,
 VII. Si deinde rationem potestatum quarumlibet hominum,
 etiam privatorum, quae limitatae aut absolutae magis dicendae sint,
 ex

(a) c. s. v. ne-
 mo retic. ll. f.
 de pace tenē-
 da. (b) auct.
 ex complexu
 C. d. incest. &
 inutil. nupt.

ex quanto, quo existere cuique solent, estimare velimus; intelligo, quatenus vel plurimum vel pauciorum legitimarum existentium facultatum est: jam per vitam manifestum quoque est. Alias potestatum species, quæ quidem vulgò ut quædam istæ accipiuntur, at nominantur, longè laxius habere planum liberum, atque illæ habent alia, eoque illas quasdam minus limitatas, & magis absolutas, has aliquas minus absolutas ac magis limitatas esse. Sumamus, e. g. dominium herile, potestatemque patriam, item mariti in uxorem, per supra (a) tradita; longe amplius facultatum inest dominio herili in servum, veluti vendendi, noxæ dedendi; quam patriæ potestati: & vicissim, plus amplitudinis hæc habet in filium, quam maritalis in uxorem, veluti lucrandi bona per ejus manum, etiam extrinsecus adventitia, quoad usum fructum (b). Assumamus dominium rerum plenum: Hoc in se complectitur facultatem rem (esto illa fundus, pecus, instrumentum) perpetim sibi retinendi, aservandi, fructus inde percipiendi, in fundo eundi, ambulandi, agendi jumenta, agendi vehicula, per omnes ejus partes, utendi istis omnibus ad placitum, imò alienandi, pecus mactandi, instrumentum corrumpendi: Juxta hoc tot facultatum dominium, ponamus jus seu potestatem aliquam particularem, quam fortè aliquis habet particulatim, vel circa simile aliquod genus rerum, vel etiam circa eandem rem, in quam istæ facultates omnes per dominicam rationem alteri constitutam competunt; veluti certo fortè tramite per alterius fundum eundi, ambulandi aut simile quædam servitus alia (c), copia sumendi modicæ lactis à pecude, qualis est cui pecoris ejusmodi usus est concessus (d), facultas utendi instrumento, multa cum necessitate legitima idem ab interitu ac corruptione conservandi, cujusmodi est ratio usus commodatarii (e). Hujusmodi inquam potestates, si cum corpore facultatum dominii componas, forsaa prolixius eris dicere; dominium potestate si non simpliciter, saltem multum absolutam esse, hæc verò, si non omnimodò, saltem circa ejusmodi rem multum restrictas ac limitatas esse. Non nunc adeò pro una potestate venditarem, quæcunque modo dominus alicujus hominis legitimæ facultates in varias res personarumque sunt; etiam si tali quoque cumulo plurima jura tan-

(a) l. 6. 7. 8.

(b) l. 6. C. de bon. quæ lib.

(c) l. 2. d. serv.

(d) l. 2. §. 2. d. usu & habit.

(e) §. 2. l. quib. mod. re cõtr. obi.

Rr

quam

(a) l. 59. 62. de
R. J.

quam unitum aliquod sumi usui non profus insolens est, & ad
successori tribuimus omne jus seu potestatem, quam de his dicitur
buit (a); potestatem in familiam, non potestates dicimus; libe-
tem, facultatem non facultates definimus, & ita porro: Sed
ita acervatim species potestatum accipere quis velit, plane est
facultatum, eoque & ab hac parte laxiorem deprehendet, ut
tem e. g. patris cujusdam, quam filii, domini quam servus, &
publici consilii, quam ejus qui illius non est capax, ex parte
stratus, quam ejus, qui est merè subditus.

XIII. Atque hoc quidem modò etiam usu venit, ut
quod sive congeriem plurium, pauciorumque potestatum, sive
tem magis minusve absolutam, magis minusve limitatam, dicitur
quamvis si concisè magis velimus loqui, fortassis hoc in casu
plicius dicendum esset: plures alieni vel pauciores esse posse po-
tates, sive species, aut partes potestatis, sive etiam potestatem
joris minorisve potentiz, plurium vel pauciorum facultatum, ut
pote cum alia facultas potestasque videatur esse, rem nunc
pandi, alia eam sibi in futurum fortè usum detinendi, alia eandem
corrumpendi. Sed dandum hic aliquid usui, qui etiam aliam in
plinarum tractatione, tanquam uni singulari multa generè
soler includere, veluti, leonem, canem, piscem, avem, hominem
animali; & deinde per affectiones, non universis, sed pluribus, aliis
atque alias competentes, eadem distingvere; veluti animal per ra-
tionale & irrationale, per terreste volatile aquatile. & ita forte
non male includentur potestati patriæ, facultates, filium coercen-
di, castigandi, occidendi, per eundem acquirendi, eundem ven-
dendi &c. diciturque, eandem potestatem patriam, quatenus con-
sideratur, ut vel pars harum facultatum dempta ei additave sit,
etiam quatenus in circumstantiis laxioris restrictiorisve poten-
tiaz sunt, eandem absolutam magis ac minus limitatam prout jure
civilis antiquo fuisse; restrictam autem magis minusque absolutam
esse jure naturali aut gentium. Simile esto de dominio, de majo-
state, de jurisdictione, & reliquis ejusmodi judicium. Species po-
testatum magis minusque absolutarum, aut limitatarum recorde-
re, & in singulis ostendere, quousque alia sint multum, magis,

ximè absolutæ, aliæ multùm, magis, maximè restrictæ, esset totam vitam humanam in officinam vocare; id quia nostri nunc non, est propositi, sufficere nobis potest obiter perstrinxisse in hoc rei quiddam, quod quidem & ipsum maximam per vitam attentionem meretur.

CAPUT XIII.

De potestate vicaria ac dependenter reliqua.

I. *Dependens potestas, latiori acceptione, omnis illa est, quæ alicui ab altero est.*

II. *Contingit humana potestati, à duplici dependere auctoritate; divina & humana: & ab illa quidem (vel sola vel junctim cum hac) semper.*

III. *Quædam ab humana auctoritate origine dependens potestas, postquam constitit, ab eadem amplius non est dependens, sed hætenus sua auctoritatis.*

IV. *Ab humana auctoritate dependens potestas proprie dicta est, quæ & quatenus continet per illam & consistit & tolli potest. Estque vel Precaria;*

Vel Vicaria.

VI. *Norma quædam dependentis potestatis sunt: ut terminos commissionis custodiat. & quod par esse, non excedere queat copiam ejus auctoritatis, unde dependet.*

VII. *Nisi quatenus superior auctoritas hac mutat.*

VIII. *Cujus concurrentia plurimum facit; ut humanitas concessæ potestates, ex quo constitutæ sunt, vel simpliciter vel ex parte à concedente auctoritate independentes consistant.*

I.

Quando dependens aliqua alicujus dicitur potestas, in locis dicitur talis, ad respectum alterius potestatis,

Rr 2

vel

vel certè alterius personæ, quàm cuius hæc est: & illa alterius potestas ejusdemq; huc respiciens vis auctoritatis videtur dicenda communiter, persona verò auctor. scilicet, quando de competenti alicujus qualis potestatis dubitamus, aut quæritur; quàmvis alicuius auctoritate quid ab aliquo fieri possit, quisve auctor alicui exercitæ potestatis, ferè sciscitamus; indigitantes potestatem aut personam, hæc quâdam potestate priorem, & unde hæc potestas nata vimque suam nacta est. Quod autem ipsam auctoritatis rationem potestatis ab alterâ, aut alterò; illa dupliciter videtur consideranda. Uno generali, quatenus hæc auctoritas, de cuius dependentia quæritur, ab altero, qui prius principaliter eam habet aut habuit, in hunc aliquem personam ita quidem, ut hic eam non haberet, nisi apud alterum exerceret, & simul ab illo altero concessione ejusdem, aut aliò modo in hunc transisset. atque ita quidem dependens est, ut in publicis, potestas magistratuum & quorundam magistratuum à summa per rempub. potestate; in privatis personarum cujusque à principali negotii domino, sed & es, quam quorundam modo nunc propriam ab altero in se translata[m] habet, ut emptoris, heredisque potestas, quam à venditore, a defuncti herede illorum sibi translata[m] obtinet; namque etiam hic ad rem nostram solemus provocare, & nostrum jus ad mensuram auctoritatis ejus, penes quem prius id constitit, tueri.

II. Sed multum notabile existimem esse, quomodo duplicem humanis potestatibus dependentiam, duplex auctoritamentum contingat: ab communi nempe aut publicâ supereminente auctoritate, & à privata sive particulari quorundam hominum. idem modo junctim, quandoque etiam separatim. Patria patris naturalis potestas aliqua, quatenus citra legum civilium dispositionem est; à nulla humana auctoritate, (nisi longè nimis derivatione situas) dependens est, sed à sola naturali divinaque: primi in uxorem à mera quoque erat divina: Multis in veteri foederis prophetis potestas prophetandi, populumque redarguendi, à sola divinâ erat auctoritate: similiterque dependebat ab eâ sola, potestas publica civilis potestas, quos auctores & iudices populo habebat.

immediatâ vocatione præponbat Deus, est ita extra dubium plane, potestatem quendam hominum à solâ divina auctoritate posse dependere. An autem à solâ humanâ etiam quædam dependeat, verè humana legitima potestas, eadem facilitate adserere non aſſim; quod saltem, quæcunqve talis haberi debeat, approbationem quendam & quasi fulcrum à naturali lege divinaque auctoritate videtur exposcere; quando, quæcunqve ejusmodi aliqualem naturalem approbationem, aut conspersionem non habent, haud verò legitimæ justæque potestates, sed iniquæ potius injustæque licentiz videri possunt; de communi isthoc omnium legitimorum fulcimine dictum etiam est supra (a). res autem facile hic manifesta quoque potest esse in exemplis, ubi, plurimum potestates quædam hominibus ab humana auctoritate cerni solent enasci; veluti est actio seu potestas debiti exigendi ex conventionione; quæ quatenus ex conventionionis actu est, utique ab humana pendet concessione; quatenus verò pacta lege naturæ firmamentum suum obtinent, (b) plane illius simul robore ac auctoritate eandem vigore certum est. similiter, ubi quidam paterfamilias, etiam ex mero quod habet arbitrio, quædam suarum rerum, vel familiaribus suis, vel etiam extraneis quovis modo ad obsequium obnoxiiis demandat; itemque, ubi, qui cum publica potestate est, sibi subjectis quædam expedienda committit, potestatemque earum rerum aut negotiorum causa concedit; hanc quidem commissam potestatem iis, quibus commissa est ab auctoritate esse hominum committentium, facile concesserit omnis. verum, quia vel ipsa ista committens auctoritas, talia quædam vel per se vel per subordinatos expediendi à divinis si aliqua permissione habet, & eadem divinar auctoritas etiam, potest obsequium exigendo ab obnoxiiis, ab hac quoque parte ejus exequendi vim roborat; sequitur & hanc commissorum potestatem præter humanam auctoritatem aliquid simul dependentiæ à divinis habere. ut adeo vel huc usque prevalere, atiquis existimaret, illud generale à postoli: *Non est potestas nisi à DEO* (c). utut fortassis primaria intentio viri sancti ad potestatem sociale[m] dominantem fuerit directa. Quæ autem ratio dependentiæ potestatum est, adivina cum humana concurrente auctoritate, eadem est quoque

(a) lib. i. cap. 2
n. 15.

(b) l. i. d. part.
& poss.

(c) Rom. 13.

ejus, quæ à civili publica aut superiori simili concurrens auctoritate cum propinquiùs committente est, puta, si lex quæ quandam alicui propriam concessit potestatem, & is eandem potestatem eandem ex ejusdem legis indultu alteri committit.

III. Quando autem porrò dependentiam potestatis næ consideramus, quatenus junctim ab humana, simulque cum humana auctoritate est, insignis hic videtur utriusque ab invicem servanda differentia. quando, quatenus à divina aliqua potestas dependet auctoritate, illa & originem & sustentaculum nimentum inde suum habet semper; quatenus verò ab humana dependet, non ita semper; intellige quoad continuatam vel permanentem tationem vel munimentū: Nempe ita in humanis observari solet, quod quædam potestates de persona in personam transferuntur, concedanturque aliis ab aliis ita, ut concedens nihil auctoritatis sibi retineat in concessas, sed totum id quod concedenda auctoritatis fuit, penitus in concessarium transeat, suæque potestatis auctoritatis post concessionem factam penes eundem existat. cujusmodi contingere videmus, in dominiis rerum, in potestate crediti quicquam exigendi, in Majestate rerum publ. & compendibus jurium aliis: scilicet desinit prorsus dominicum aliquod jus habere in re, qui illud transtulit totum in alium; non habet in potestate sua debitor, mutandi creditori actionem, cui se in promissis sese obnoxium reddidit; nec arbitrii collatorum videmus esse, imperia quæ semel plenè transtulerunt, quatenus transtulerunt, ad suum moderamen revocare, sed jam, qui has tales potestates suæ nati, eandem moderatores ac arbitri & suæ quidem hæcenus auctoritatis videntur esse. Unde id porrò sequitur, quod quæ sunt potestates hoc modo transeuntes, præter illam quatenuscumque, quæ dicerere licet, originariam dependentiam, nullam ab humana auctoritate scite, eoq; actu reverà hæcenus independentes esse, sed consequens nec moderationi, nec revocationi ejus, unde accesserunt sunt, obnoxias existere; vel contra ipsam hanc divina publica auctoritate munitæ. quando scilicet natura lex est: ut à nemine, alicuius ipsi plenè acquisitum, turbetur.

IV. Ceterum observare tamen interca etiam porrò licet.

non illò tantum penitus abdicatìve transmissorìo, sed & alterò ali-
 quò modò potestates hominibus ab alteris de pendentibus extare; quò
 nempe continuò alienà humanà auctoritate consistant ipsa, ac su-
 stineantur, itemque ad arbitrium ejus, cujus illa sunt, matrix
 auctoritas est, revocontur; stent cadantque, valeant ac non
 valeant. Cujusmodi potestatum forsàn propriè in humanis de-
 pendentibus licebit appellare, tanquam quæ in statu suo persistent,
 donec à principali attinentur siventurque; pereant autem,
 ubi foveri ac sustineri desinunt. Earum autem duplex videtur es-
 se genus, ut un illarum, quas ex isthoc alterius perpetuato indultu,
 donec istud durat, sibi suoque fortè commo primario quis usur-
 pare habet; alterum earum, quas in vicem ac ministerium alterius
 habet exercere. Illas *precarias* has *vicarias* dixeris potestates. *Preca-*
riam potestatem ejusque dependentiæ rationem, quâ ab alterius ar-
 bitrio auctoritatis illa penitus pendet valet ac revocatur, peculiari
 titulo (a) satis luculenter nobis describere nituntur JCrus, & causam
 defluxus liberalem scilicet alicujus concessionem, & libertatem con-
 cessâ revocandi, & respondentem huic ab altera parte ejus tenendi
 modum exprimentes. *Precarium est*, ait Ulpianus (b), *quod preci-*
bus petenti utendum conceditur, tamdiu, quamdiu is qui concessit pati-
tur. Quod genus liberalitatis ex jurè gentium descendit. Et distat à
donatione, eo quod qui donat, sic dat, ne recipiat; at qui precario conce-
dit, sic dat, quasi tunc receptorum, cum sibi libuerit precarium solvere. &
iterum (c): Habere precariò videtur, qui possessionem vel corporis vel ju-
ris adeptus est, ex hac solummodo causâ, quod preces adhibuit, (not. rati-
onem nominis) & impetravit, ut sibi possidere aut uti licet. veluti
(addunt compilatores ex Gajo) si me precariò rogaveris, ut per fundum
meum ire vel agere tibi liceat &c. notabile est, quod juris h. e. potesta-
tà jure concessa, & expressè in his mètio, & per species precariò cõ-
cessorum declaratio, fiat. Caput autem hujusmodi precariæ po-
testatis per humanam vitam latissime sese insinuat. Notat JCrus
(d) quod aliquid in commodato, nisi fallor, si potestatem, quam
 habet in rebus mandatis utendi, ad divinam concessionem refe-
 rimus, & quæ exus inde dependet, eam consideramus, tota hujus-
 modi precariæ nature illa est, & continuò valorem suum ex divino
 indul-

(a) de precar.

(b) l. 1. pr. d. t.

(c) l. 2. §. 3. eod.

(d) d. l. 1. §. 3.

indultu mutuans , & ad ejusdem auctoritatis arbitrium non
momenta revocabilis existens.

V. Vicaria dependens potestas multum quoque frequens
est per publicam simul ac privatam vitam, ut autem positione
cedenti innuitur, vicaria nobis dicitur, quam quisque ita a
ro obtinet, ut simpli in vicem ac ministerium ejusdem ipsa
cere habeat, id ex ea peracturus, quod ipse principalis (cuius
potestatem & principalem dices) agere potest, ac etiam fore
bet. Estque adeo hujus generis, in publicis, potestas magistra-
um ac judicum, omniumque reipub. ministrorum, qui quibus
nus instrumentaque sunt, per quæ Majestati aliàs propria
randi ac dirigendi, per omnes partes civitatis exseritur potestati-
tateque; quarum quidem partem personarum etiam ipso nomine
quandoque præferre contingit, quid potestatis gerant; ubi sunt
Vice-Reges, Vice-Comites &c. imò vicarii quandoque audiuntur.
In privata vita, vicem aliorum subeunt negotiorum gestores, quos
dicimus, itemque procuratores, tuentes eorum negotia, qui ip-
rebus suis superesse vel nolunt vel non possunt, idque vel per expres-
sum mandatum principalium, vel ad præsumptum eorum consen-
sum, impulsu humanitatis (a): quorum adeo & ipsorum potesta-
tem vicariam merito quoque dixeris, ut & principalem eorum,
quorum vicem hi subeunt. Quin porro per familias potestatem
famulitiam huc referes; subeuntem per negotia familiaria vicem
familix domini. Quod autem modo dictæ vicariæ potestates an-
te commemoratò modo dependentes sint, nempe quod magistra-
tuum propriè dictorum ministrorumque publicorum potestas, per
majestaticam auctoritatem continuo consistat, vim ac vitam quoque
inde suam trahat, simulque arbitrio principalium revocabilis ex-
stat; id & quotidiana praxis & crebra confessio hujusmodi mini-
strorum, ad auctoritatem imperio rem provocantium, constat.
Dominos servis certatum rerum negotiorumque facultatem
& dare & adimere, de frequentissimo familiari usu est. Potesta-
tis procuratorix consistentia & causam & fines habere solet, ut
mandatum: sed & *revera quovis mandatum contractum, si, dum ad
integritates est, revocatum fuerit, evanescit* (b). si per species distin-

(a) per l. 1. §
s. t. de procur.
t. d. neg. gest. t.
mandati &c.

(b) §. 9. J.
mand.

re cuperes hanc vicariam dependentem ab humana auctoritate potestatem, forsân ministerii publici, privati, ac familiaris; sive etiam ipsam publicam privatam ac familiarem diceres. Ut tamen juxta notetur, quod si ad divinam auctoritatem continuatumque arbitrium humanas potestates conferamus, illam earundem vicariæ dependentiæ rationem latius sese extendere, & vel eorum aliquas, quæ humanitus principales ac propriæ sunt, vicarias ac dependentes evadere, prout vel ipsa in humanis absolutissima Majestas rerum pub. eorum est qui ministri Dei cluunt (a) vicem Dei in terris gerentes. Similiter ministri ac dispensatores mysteriorum Dei sui muneris ratione audiunt sacerdotes Ecclesiæ (b) quinimodò communiter nostri omnium potestas ad id ministerium DEO vicaria est, quò quò unicuique suum justumque is assignavit per eam illi tribuatur. Unde illud videri posset resultare: Omnem humanam, quatenus cū divina confectur, potestatem, rationem vicariæ quoque dependentiæ quandam habere: eoque etiam hic tandem solam divinam ipsam dari, quæ simpliciter ac absolute principalis sit. Sed hujusmodi ulterius disquirere prohibet ratio compendiosioris propositi. quæ etiam in genere monere tantum admittit, quod si quærat, unde de potestate qualibet judicium liceat sumere dependensne an non dependens sit ab humana auctoritate, & quatenus fortè talis sit aut non sit, ita ut per alteram quandam auctoritatem & consistat ac revocari aut etiam transformari possit; id ex iis potissimum dijudicandum fore, quæ communiter in tali aliqua potestate observantur; ex ipsius committentis quoque ratione ac vi, an nempe constitutam quandam potestatem à sese, porrò arbitrio suo prorsus obnoxiam habere possit. an verò ut administra alterius auctoritatis, unde ipsa quoque dependet, commissionem tantum peregerit? ex intentione deinde declarata concedentis; ex modo concessionis, ac similibus. quæ expeditius in potestatum singulis suis fundamentis eruuntur, quam ut generalius commodè queant explanata reddi. unde missis nunc hisce, unam atque alteram solummodò generaliore regulam circa vim atque copiam dependentis potestatis ex juris nostri auctoribus, licebit subnotare.

VI. Regula copię potestati dependenti generalior una, quod

sf

ter.

terminos commissionis diligenter observare debeat, qui talem habet. Indicant nobis, hanc in specie vicariæ privatæ ex mandato, hoc modo: *Is qui exequitur mandatum non debet excedere fines mandati.*

(a) §. 8. l. m̄. (a). Item: *Diligenter fines mandati custodiendi sunt. nam qui dat. (b) l. 5. ff. excessit aliud quid facere videtur (b).* nihil addo huic, nisi quod modo. (c) arg §. ratis subiectis commoda videatur, quæ applicetur cuivis alii, præ 6. l. d. obl. quæ ter privatam mandatariam, dependenti potestati (c): & quod suam ex delict. l. ul. ex æquo interpretationem patiat (d). Altera autem regula dependenti potestati ferè hæc est: *Quod quatenus talis par esse possit per l. 2. §. 11. d. non amplioris auctoritatis vel copia quàm illa est. unde defendit: quàm Jdicit. l. 56. §. Jureconfulti ferè in specie transeuntis prioris auctoritatis (genera- seqq. l. 62. de liter tamen itidem, ut priorè illam applicandam) ita proponunt: procurat. §. 6. nempe Paulus (e): *Non debeo melioris conditionis esse quàm AUCTOR (e) l. 175. §. 1. d. meus à quo jus in me transit. Ulpianus ita (f) Nemo plus juris ad alium R. J. (f) l. 54. transferre potest quàm ipse habet.* In specie ex causâ translationis in eod. add. c. 79. ter vivos, idem (g) eleganter hoc modo: *Traditio nihil amplius eod. in 6. (g) l. transferre debet, vel potest ad eum qui accepit quàm est apud eum qui tradit. de acquir. dic. Si igitur quis dominium in fundo habuit, id tradendo transfert, si rer. dom. (b) non habuit, ad eum, qui accepit nihil transfert. in specie hæreditariæ l. 120. de R. J. Successionis Paulus (b): *Nemo plus commodi hæredi suo relinquit quàm (i) l. 160. §. f. ipse habuit, & iterum in simili Ulpianus (i): Absurdum est, plus juris eod. (k) d. l. 20. habere eum, cui legatus sit fundus, quàm hæredem aut ipsum testatorem d. acquir. rer. si viveret.* Quin notatur ab iisdem porrò quædam hujus regulæ dom. r. C. sine sive ampliatio sive declaratio, quâ cum eadem restrictione, cum eod. non vel reliq. dem onere jus potestatisque apud eum ad quem transit, quàm apud l. 143. de R. J. auctorem fuerit, futura est. (k) nisi quatenus dispensationem fortè (l) per l. 4. §. aliquam admittat, si ob incidens personæ vitium, defectum apud 27. d. dol. mal. auctorem fortè passa fuerit, qui de cætero naturam ipsius potestatis met. cas. s. t. non comitatur (l). Et vicissim, si quidem totum aliquod jus except. (m) l. ris integrum transire factum est, ad omnimodam paritatem, quâ 177. d. R. J. l. extensionem quâ restrictionem, commodam & incommodam ex 37. de acquir. primendum, eandem modò dictam regulam verbis generalibus hæred. (n) l. solent conformare, dicentes: *Qui in jus dominiumve alterius succedit 59. d. R. J. jure ejus uti debet (m). Hæredem ejusdem potestatis jurisq. esse, cujus fuit defunctus constat (n). Alienatio cum sit, cum sua causa dominium***

ad alium transferimus, qua esse futura, si apud nos ea res mansisset (a). cum hac itidem declaratione, sum quis in alicujus locum successit, non aequum esse ei nocere, quod adversus eum non nocuit, in cuius locum successit (b).

(a) l. 67. de cō-
trab. empr.

(b) l. 156. S. 1. d.
R. J.

VII. Atque hoc quidem, (etiam generaliter regulæ ad sub-
jectum nostrum factâ applicatione) quoad paritatem copiarum depen-
dentis potestatis, cum ea à qua dependet in humanis sic satis perpe-
tuum est: donec sese non admisceat commissioni, quædam tertia
superior auctoritas, publica civilis fortè aut etiam communis divi-
nior, vel restringens vel amplians, vel etiam in aliam quasi formam
commutans copiam potestatis concessæ, quàm quâ erat concedens.
quomodo accidere videmus, quando auctoritas publica efficit, ut
patrium jus potestatisque à naturali patre in adoptivum extraneum
translatum non eò transeat vigore aut forma, atque penes princi-
palem existit (c), sed multò minutius ac restrictius. Econtra am-
plius imò diversum aliquid potestatis transit per magistratus con-
stitutionem in sacerdotem Ecclesiæ ab ipso præfectum, quàm apud
ipsum magistratum est. Aliam mediante indultu ac consensu pa-
tris, [quem nuptiæ filiarum prærequirunt (d)] maritus accipit potesta-
tem in foeminam sibi elocatum, quam pater in eam habebat. Majo-
rem itidem summus sæpè Imperator per civitatem, quàm erat Ele-
ctorum eum constituentium.

(c) l. pen. C. de
adopt.

(d) pr. J. de
nupt.

VIII. Causa dictæ rei, & simul ratio generalis, mixtæ huma-
nitatis concessarum potestatum dependentiæ ac independentiæ, fa-
cile perspicitur, si modò attenditur, ad concurrentiam illam supe-
rioris auctoritatis cum illa, quæ fortè humana proximè commit-
tens est. Si omnia quæ hominibus ab aliis committuntur, h. e. po-
testates officiaque, simili ab iisdem arbitrio revocari possent, (id
quod præcipuum aliquod est actu dependentis auctoramenti) sine
dubio variabilitas humanorum affectuum non levem inferret con-
fusionem ordini, qui commune conservat sive humanæ sive publi-
cæ, sive cujusque alterius societatis bonum. sapienter itaque ab u-
niversali justitia ordinatum videmus, ut plurima quidem arbitra-
rie ab humana auctoritate his illis hominibus concedantur com-
mittantur; quæ tamen postquam semel commissa sunt, nunc am-

plius non per committentis sed per superioris potestatis auctoritatem consistunt ac ordinantur, nec illius sed hujus demum revocationi obnoxia, h. e. non ab illa sed ab hac dependentia sunt. Idque vel simpliciter, ut accidit concessio juri maritali, dominio rerum a-llisqve in res privatas juribus; vel ex parte & communitative, quomodo pleraqve munera publica, veluti sacerdotium, jurisdictio familiaqve alia, non simpliciter, sive directioni seu ordinationi, sive etiam quandoque revocationi potestatis committentis obnoxia sunt, ita v. c. sacerdotium, partim hujus directioni quoad adia-phora ceremoniarum, revocationi in casibus exorbitantiae ac neglecti officii; non verò directioni, quoad divinitus huic ordinata, nec revocationi, donec innocentis vitae sacerdos agit quæ ipsius sunt muneris. Ita quilibet iudex constitutus hactenus exemptus est Majestati imperantis, ne agnoscere habeat directionem ejus in:

(a) per esp. 19
lib. 2. Parabp.
(b) l. 13. l. 6. §. 2
de offic. pro-
consul. (c) d. l. 6.
§. 1. eod.

hoc, ut injustè judicet (a). Detrahe, humanæ committenti aucto-ritati, revocationis, etiam per aliam humanam auctoritatem, exem-plum notabile præbet in legibus romanis jurisdictio Legati Pro-consulis, quæ tota Proconsulis auctoritati videbatur vicaria (b), at-tractiōni ejusdem non erat obnoxia simpliciter (c). Sed tantum etiam hac vice de potestate dependente cursim dicta-
sufficiant.

CAPUT XIV.

De Dominio rerum.

- I. *Dominii quaedam probe concinnatam definitionem civilis juris prudentia uno in loco non suggerit.*
- II. *Quomodo illud describant Interpretes.*
- III. *Est autem IN REM substantialem,*
- IV. *Corpoream; non, (quatenus hominum est,) merè spiritua-*
lem,
- V. *Nec in facultates propriè legitimas ullas.*
- VI. *Non obstante, quod etiam ha putentur apprehendi;*
- VII. *Et quod vindicentur.*
- VIII. *Decet autem domine CONTINGIBILEM esse rem*
dominio obnoxiam :
- IX. *Natura scil. ac jure; Non tollente id ipsum vi, quæ juris dictio-*
ne publica potest arceri.
- X. *Est verè ARBITRARIA dominium*
- XI. *POTESTAS:*
- XII. *Plurium legitimarum in rem facultatum.*
- XIII. *Quas etsi opponi contingat dominio.*
- XIV. *In pleniori tamen ipso solent comprehendi pleræq, omnes.*
- XV. *Non impediente id isthæc contri positione.*
- XVI. *Ut tamen suâ peculiari ratione, quasi in specie dominium*
dicti meruerit Potestas cujusq, PERPETIM AFFINENDI rem.
- XVII. *Proprietas*

Sf 3.

XVIII. (Ad-

XVIII. (*Ad stipulantur Prudentes*)

XIX. SIBI

L

(a) l. 1. § 1. t. 1.
ff. de A. R. D.
l. 1. § 1. de acq.
poss. tit. 1. lib. 2
J. & passim.

Dominium rerum, quod dicimus (a), musquam, quod sciam, ab auctoribus elegantioris jurisprudentiæ nostræ ad inoffensas, quam quidem concinnioris officias definitur Lex requirit, definitur; imò vix huc subjecti destinatò propositò plenius definitur tentatur; juxta quam in aliis hujusmodi dignationis capitibus multoties tam en fieri videmus, felicitatemque exitus admiramur; veluti, ubi essentialia libertatis, servitutis, obligationis, actionis, pacti, ususfructus & similia, nobis definitiva quadam positione concinnare illi nituntur (b). Dubitare, animum huc advortens, non defines; cum dominium res tanti usus, tantæque æstimationis in vita sit; quid viros tantæ prudentia in hoc fecerit deficere? nisi dicas, eos, aut neglexisse docere studio verborum, quod tantum non nimia frequentia usus vulgò hominum in docendo obruderet; aut impeditos fuisse nimia verbi *dominii*, sive *δουμνυμία* multum propinque *ἀσλογίας*, sive significatus latitudine per vitam: quod nimirum hisce efficiebatur, uti plurimis hoc modò, unò nomine propriè improprieque late strictèque dictis unum genus superius proprium constituere, & rursus illic concinnè ad speciem, isthæc omnia ambiguo suppleverant, ejusque planam ac plenam determinationem descendere, in difficilioribus esset; nec fortassis etiam in iis, quæ in decidenda occurrentium sibi Negotiorum Justitia magnoperè placebantur oracula justî; sine dubio subtilius progressuri, si hoc egissent, ut ad methodum disciplinarum sua componerent; imò, opinor, in multis multos & hoc quoque egisse, & luculentè satis progressos fuisse; nos visuros, modò nec per se injuria temporis rerum edacis, nec ambiguae utilitatis Justinianeæ cura, nobis prisca seculi jurisprudentiam intervertisset, illam, quam in cultissimo populo, orbis terrarum maxime excellentiam vidit, cujus desore ac elegantia, vel lacinia & frustula hodieque, contra sequioris ævi, sui generis opera, dignitatem pristinam,

(b) l. 4. d. stat.
hom. pr. J. de
obl. pr. I. de
act. l. 1. § 2. de
pact. l. 1. de u.
sufr.

nam corporis sui manibus tutantia, testimoniò sunt luculentissimò. Sed hæc extra propositum. Concinnam satis Dominii definitionem dixi etiam elegantior jurisprudentia nostra hæud nobis suggerit. unde, quæ palpitatio nostratum, positionibus accuratioribus in materiis juris gaudentium, quæve confusa circa ipsum Dominii esse cognitio, oriatur, partim in subsequentiis pellucebit.

II. Et nostri quidem essentialia dominii circumspicientes, id ferè describunt, quod sit *jus de re corporea liberè disponendi* (a); *jus quo res nostra est*; *jus proprietatis* (b); *jus in re corporali constitutum*, quo res nostra est, & si qui extant modi ejus describendi similes: in quibus & ille (cujusdam) à Welsenbecio adductus: (c) *quò facultas est ordinata lege divina vel humana, quâ rem tener Dominus & de eo disponit suo arbitrio, nisi quantum lege aut pactò prohibetur*. Multa in hujusmodi dicuntur, quæ probè etiam phrasi legibus civilibus usitata, pro delineanda dominii natura faciunt; tamen si requiras fortè in-

nonnullis definitivi sermonis congruam verborum proprietatem; in aliis incuses abundantiam ac nimiam dictionis latitudinem; in aliis restrictionem nimiam, siquidem universum genus describendum venit: Quod attinet, quibus ad genus Juris refertur, sive quibus *Jus dominii* generis loco ponitur; tamen nec raro dominium juri, eidemque in re, quasi opponitur (d); non negarem tamen æquè ut illa opposita, hoc quoque jus, sive jus in re meritò dici; quando & legibus id est non incognitum, diferte jus dominii enūciantibus (e); & videri possit, si ulla alia, à jure nobis deputata, jura dici possint, hoc ut aliquod præcipuum in talibus nomè hocce maximè mereretur de fortassis, quædo aliquibus juris civilis textibus jus quasi juxta dominium ponitur, id non fit; quod alterum genere diversum aliquod ab altero sit, sed quod dominium tanquam tale esse, indubitato supponatur; quis autem dubitaret, donec in hac phrasi persistas, dominium in præcipuis speciebus juris in re esse? Quod autem desiderari hic possit, forsitan hoc est, quod dictione minus propriâ genus dominii exprimat, per metonymiam causæ nimirum, cum id potius deberet dici, quod sicut dominium ipsum, juris effectus est. quam ad rem, ultimo loco à nobis modò adducta descriptio videretur col-

limare.

(a) Bart. in l. si quis 17. §. 1. de acq. poss. n. 4. (b) Welsenb. π. t. de acq. rer. d. m. n. 3. (c) d. loc. in fin.

(d) l. 13. §. 1. l. 19. de damn. infecto.

(e) l. 1. C. de jure domin. impetr.

(a) lib. 2. c. 2.

limare rectius, quando quod in alteris jus est facultatem lege ordinatam substituit; tamen si adhuc leviter saltem in eo à lege definitiva aberrat, quod genus remotius cum differentia ponat, cum licet sit, ut genus proximiùs, utrumque illud continentem proponere speciem, quæ per supra deducta (a) potestas est. Quod porro rem huic juri facultative subjungant omnes, eos adigit natura negotii & intentio principalis, quâ dominium rerum debent definire. Placeat autem & mentio *re liberè & arbitrii*. Sicut econtra in definitione universi generis offendere aliquem possit, restringi illud, per *nostrum, proprietatis, tenere*; ac adjici fortassis etiam nonnulla alia, quæ minus videri possint congrua. sed potius quàm aliorum posita multum examinemus, ponere aliquid nostrum est.

III. Esto igitur nobis *DOMINIUM* quod *rerum* dicimus *ARBITRARIAM* cuiusq; *IN REM SIBI CONTINGIBILEM POTESTAS*. Ubi quidem primò, quod *REI* sive *in rem*, jus, potestas, seu facultas quædam sit dominium rerum, ipsius subjecti definiti *συνκατηγόρημα* dici efflagitat, idcirco repetendum in definitione, quò ed magis, multum pragmatica per jurisprudentiam nostram distinctione, res à personis; dominium quod in illas, ab eo, quod in has est, determinatum pronuncietur. Nec verò dubium, est omnis generis res, quæ quidem in hominum liberiores quandam statuendi disponendiqve potestatem cadere possunt, esse in subjecto potenciali humani domini, h. e. in iis, quæ dominio hominum subjici contingit, mobilia, tam animalia, quàm hæc quæ animâ carent, nummos, suppellectilem, arma, vestitum, itemqve immobilia, ut agros, prædia, fructus terrarum, regiones aquarum, ac alia hujusmodi: atqve hoc ita quidem, ut respectus dominatus ad rem in ipsa substantia sive in ipso rei substantiali sese primò ac potissimum figat fundetqve; per consequentiam verò quandam, naturamqve accessorii atqve conjuncti, ad ipsa etiam rerum accidentalia sese extendat, eademqve complectatur. scilicet qui dominium habet ligni, ille situs, loci, figuræ, coloris, quæ eidem fortè insunt, servandi, mutandi, perimendi potestatem, ratione sui illius in id domini, ferè simul quoqve habet. Summà, per rem dominio humano subjici aptam, subjectamve, intelligimus substantiale, quid,

quid, cum suis sibi convolutis quibusdã accidentibus. Exemplum hujusmodi observationis, de subjectivã accidentalium rerum ratione ad dominium, per medium substantialis eidem subiectæ, elegans est illud Jurisconsultorum, in casu libertatis ædificiorum, ab aliena dominatione; quando hanc qualitatẽ quãdam, quasi dominicam rationem succedere, aut etiam ab ea occupari adstruunt, verum cũ & per ipsum simul illi subcedens occupatumq; prædium, non id citra. Ex dictis autem etiam hoc facillè fluere existimo, hætenus rectè in propositione nostrã definitiva simpliciter *res* fieri mentionem, citra connotationẽ, substantialis sit illa, an etiam præterea alia, putã accidentalis; utpote cum qui rem dicit dominio aut potestati subijcibilem; utrumq;ve genus hoc quasi in una massa comprehendit, ut ut per naturam rei, dominatus in ipsa substantia quasi primũ sistatur, eidemq;ve ut fixa euidam basi superincumbat.

IV. Quia verò & è classe substantialium per naturam constitutarum rerum, eã quæ propriè spiritales sunt, hominum dominatum potestatemq;ve naturã suã effugiunt, videntur hætenus non male facere juris interpretes, ubi (b) de dominio, ejusq;ve constitutione, conservacione, vindicatione deque homogeneis dominio juribus, ipsis tractatio est, si se ad res corporales benè restringunt: juxta quã etiam videmus facere partem definitorum, quorum definitivas positiones th. abhinc alterã produximus: imò hætenus necdum peccare eos dixeris, si res incorporales ab dominio hac ratione removeant (c). Tametsi, si quem juvaret, hic scrupulos ponderare: fortè haberet quæ circa admonenda duceret, nimirum, quando res corporeæ propriè domini hujus subjectum statuantur, in his autem quædam reperiuntur animata, hætenus non omnem spiritalem substantiam quomodocunq;ve à reali dominio eximi, sed etiam pro quãdã tenus ei submissa debere haberi; quatenus nimirum cum corpore conjuncta, rem unam dominio subditam constituit; videlicet totius animalis, & si quid in vegetabilibus spiritale quoque est, totius substantiæ animatæ. non corporis tantum domini haberi solemus. Quapropter quando spiritalem substantiam reali hominum dominio eximendam antea arbitramur

(a) l. 32. §. 1. d. Servit. urb. præd. l. 10. §. 7. de usurp. & usucap.

(b) §. 41. l. de R. D. §. 1. t. de ad. l. 1. §. 1. tit. de rei vindic. l. 4. §. 27. de usurp. l. 32. de servit. urb. (c) l. 43. §. 1. de A. R. D.

bamur, non debueramus non adjicere: de eâ hanc exemptionem intelligendam esse, quæ merè sit talis. De qua ipsa, an forte secundum quandam saltem analogiam in humanæ dominationis subiectis haberi queat, non libet nunc porro expiscari; quia nec usus vite communis de hujusmodi rebus multum est sollicitus; neque hæc de re, an spiritalis substantia in subiectis dominii sit, Jurisconsultos temerè videas disputare. Quod autem plus & ambiguitatis & discussionis apud ipsos habet, est de ipsis quibusdam legitimis hominum in rem facultatibus, an eâ dominii, earumque ad eorum nomine res incorporeæ in subiectis dominii, propriè sint.

V. Quæstio, juris nostri scrupulosis interpretibus, (in quibus etiam est (a) Bachovius) plurimum agitata: *an etiam rerum incorporearum propriè dominium sit?* eò sese resolvit; utrum etiam quarundam in res facultatum dominium detur? nimirum, in medium ferè adducunt pro exemplis harum (de quibus hoc quæritur) rerum incorporalium, usumfructum, juraque prædiorum reliqua; quæ utique si essentiam eorum cupias exprimi, nihil aliud sunt, quam facultates legitimæ in res quasdam, & ipsas corporeas. Uno idcirco forsitan Gordius hæc nodus solubilis est, siquidem intueamur: benè distingvendum esse inter id, quod est ipsius dominii pars, sive cum ipso dominio essentiâ homogœnum, & id quod est dominium in subiectis rerum. & si porro deinde ostendatur, facultates illas esse illius generis, eoque non posse esse hujus; nisi dominium dominii velis statuere. Et illuc quidem antecedens non nihil exactius ostendetur paulò post; nunc ipsum etiam consequens ex alio capite licebit discutere, cum remotione eorum, quæ videri possunt, pro tuitione stare: ac si detur etiam dominium harum incorporalium rerum. Quod autem non sint in subiectis dominii, vel illud primum maximè urget, quod jura [ita enim isthæc appellantur ac definiuntur à Jureconsultis (b)] hoc est, facultates legitimæ hæc incorporales res sint: jam vero & dominium ipsum jus facultasque legitima quoque sit; eoque sequi necesse sit, quod si dominium harum rerum statuatur, jus juris facultasque legitima facultatis legitimæ statuenda sint; id quod videri potest minus consonum, & talis quidem *de usu Poveas*, quam etiam aliàs Jurisconsultos abhorrere videas,

deas, quando apud eos disquiritur, an hujusmodi juriū, facultatūq; (v. g. itineris, actus, vię, aqueductus, sive ut magis proprię loquar, eundi, agendi jumenta vel vehicula) jus seu facultas (utendi fruendi,) dari constituiqve possit? id quod adeo negant, comprobata; verbis licet ad opposita applicatis, in rationem regulā (a); quia servitus (a) l. i. d. usuf. servitutis esse non potest. It. servituti fructus constitui non potest. quę l. 33. de servit. idem dicunt, ac jura seu facultates legitimę in prædia, jurium seu rust. facultatum legitimarum in prædia esse aut constitui non possunt. adderent sine dubio huc attendentes simili subjectivō respectu, quia etiam dominium jus facultasqve legitima est, nec dominium esse aut constitui potest jurium talium. Quomodo verò, aut quò ex accidente eadem quę jura seu facultates proprię sunt, etiam servitutes usitatā legum phrasi dicantur, alibi, ubi de his juribus in specie agendum veniet, dicetur distinctiùs. Non magni æstimo, quę pro nostra hac sententia, sibi autem suęqve opinioni refutanda opponit post reliquos, Bachovius allegato loco; quod scilicet non acquirantur jura hæc, modò dominii acquisitioni maximè naturali, puta pedis positione in eadem; quod non sint de genere mobilium aut immobilium rerum, cujusmodi communiter dominium, dominicamqve vindicationem agnoscunt; quod sint ex iis quę abesse possunt, à re, quę interea hisce absentibus tota spectat ad dominium alterius. nec etiam idè addo, quàm benè aut quàm frivolè acutissimus aliàs disputator hæc refellit omnia. facile interea & ipse cernens, si quidem meliori non niteremur fundamentò, in hisce parùm firmitatis fore. cum præter medium legitimè acquirendi dominia per possessionem, aliunde, nempe à lege id ipsum etiam constitui possit; quod ad mobilia aut immobilia rerum jura hæc referri, vel etiam ipsa hæc divisio, insufficientis enumerationis partium sit, vel per hoc, quod jura hæc tanquam à corporibus (b) l. i. de res diversę referri soleant (b), quod dominium totius rei quidem R. D. possit esse, quod tamen non quoad omnes suas partes plenum seu totum sit, & similia. Potiùs igitur de ipso nervo eorum, quibus opinionem, quæli detur horum jurium dominium, præcipuè tueri nituntur, videndum est.

VI. Quę res ex justo titulo *inact* & *apprehendi*, itemqve *vin-*

It 2

dicari

(a) per l. 3. de
usufr. l. 1. §. ul.
ib. traditio. de
serv. rust. pra.
(b) l. 1. §. usufr.
per. l. 1. §. si serv.
vind. (c) l. 3. §.
2. d. act. empr.
(d) l. 43. §. 1. de
acq. R. D. (e)
l. 20. de serv.
(f) d. l. 34. §. 1.
& l. 20.

dicari potest, ejus potest esse dominium, arguunt illi; idque usu juris & experientia forte existimant satis dari probatum. Jam verò facultates isthæc, sive ut loquuntur, jura aut servitutes tradi & apprehendi possunt (a), itemque vindicari (b). E. sed forsitan parum in his subsidii est. Quod enim traditionem & apprehensionem attinet, si quis propriè, hoc est pro eo actu, qui est de manu in manu datio & acceptio, eas accipit; nemo non videt, tale quid rebus, quæ in facultate consistunt, nullò modò accidere posse. Unde sanè videas Pomponio Jurisconsulto refedisse asseverare (c): *Si iter actum, viam, aqueductum per tuum fundum emerò, vacua possessionis traditio nulla est.* Et Gajo (d) *incorporales res traditionem & usucapionem non recipere manifestum est.* Et iterum Javoleno (e) *nulla ejusmodi juris vacua traditio est.* Nec juvat hic, quod iidem Jurisconsulti in ductionem in rem & patientiam usurpationis; quod usum horum jurium, pro traditione (apprehensione) possessionis accipiendam esse existimant (f); quia nimirum eò ipsò, quod talia pro talibus accipiendam esse ordinant, fatentur, eadem talia propriè non esse; Et sanè, huc tendit Jurisconsultorum fictio, quæ determinant signa, actusque, quibus intervenientibus, *acquisitio* horum jurium perfecta alicui esse, certò possit argui; non secus atque ex ipsa forte traditione ac apprehensione rerum corporalium, *acquisitio* dominii in easdem. Et hic quidem prorsus notabile existimem, quod quando jurisperiti de acquisitione etiam ea, quæ res dominio subjiciendæ sunt, tractant, ipsi pro *subjecto proxima acquisitionis*, non res sed dominium ipsum sibi proponunt; non de acquirendis rebus, sed de *acquirendo rerum dominio* hic intitulantur tractatus; de cætero solliciti, definire, quibus modis, quibus actibus id ipsam dominium quod jus facultasque est, in rebus constituatur. pari prorsus modò hic atque in quibusvis constituendis juribus, v.g. res possidendi, iisdem utendi fruendi, versati. Unde adeò, etiamsi simile quid in horum jurium constitutione ac acquisitione intervenit, atque in constitutione & acquisitione dominii, e. c. rei seu corporis, in quod illiusmodi jura constituenda erant, palmaris pedis postialisque apprehensio, ususque patientiaque ejus, qui jus potius in eandem rem habet; non tamen sequitur: ergò hæc res, hæc jura manu palpantur, traduntur, appre-

apprehenduntur; nisi in quantum de ipso dominio hujusmodi asserere liceret, de quo verò non licet. minus ergò hæc res, hæc jura in subjectis domini sunt; quin potius à paritate generis, quo & dominium, & hæc jura sunt, à similitudine utraq; cõstituendi, arguere licet, parilem hisce naturam esse, non verò dominico subjectivoq; respectu distare. Et quis unquam commodam habebit distinctionem, quã quis dicatur dominium, hoc est jus habere, juris possidendi, juris utendi, fruendi, juris eundi, ambulandi &c. quin potius putaverit, ut dominium jusve dominicum in re dicamur habere, ita jus possidendi, utendi fruendi re, citra ambages dicendum esse, nobis competere.

VII. Forsan urgentior est altera, à vindicatione ante petita ratio (ut ut in subtilitatibus Bachovii levioris est æstimationis) pro subjiciendis dominio juribus rebusq; incorporalibus; siquidem, supponas, ut fere Jurisconsultis in more est (a), ut vindicari ab aliquo res possit, ejus constitutum dominium præsupponendum esse: & si præterea observes vindicandi phrasin usu juris nostri, non ad eò ad dominium, sed ad rem ipsam sese applicare; quippe non de domini, sed de *Rei vindicatione*, titulis partem aliquam legum solent inscribere juris compositores. Verum ut ut hic phrasi sermoneq; usui facile indulgeamus, verbis tamen naturam rerum evertiposs, non concesserimus. quid autem absurdi foret, si diceremus, ut res possunt corporeæ, ita & incorporeas res juraq; ab aliquo possent sibi vindicari; nec tamen ideo sequi, quia res corporeæ non possunt vindicari, nisi dominium in illas vindicanti constitutum sit; ergò & similis oportere esse conditionis subjectionisq; res incorporeas? quid si hærum conditio tantum distet à conditione illarum, quantum corpus ab incorporeo, substantia ab accidente? Quamvis verò & ipsum suppositum non perpetuè sit identitatis, quippe vindicatoriâ actione etiam petimus, quorum dominium nobis haud asserere ausimus, veluti rem quam capimus in effectum usucapionis possidere, nec tamen usucepimus (b); agrum vectigalem, cuius forte amissimus possessionem (c). imò forsàn qui dixerit, jura hæc præter dominium varia posse vindicari, ille quoq; admiserit, in absolis non esse, dicere, ipsum dominium vindicari. Sed ut

(a) l. 23. §. 1. t. de R. V.

(b) per l. 7. §. r
& 8. t. t. de
publ. in Rem
act. (c) l. 1. §. 1.
si ager vect.
per. l. 16. de pi-
gnor. act. l. 8.
de pet. hared.

dicam quod hic sentio; duo existimem subesse hic, ad quæ animadvertendum: primum, vocem vindicare, genuinâ latinâ phrasi, non tam denotare ipsius cujusdam rei ad nos pertinentis ab altero petitionem, quàm actum liberandi nos idque quod nostrum est, aut quovis modo ad nos pertinet, ab injuriâ injustâque suppressione alterius cujusquam. Unde ferè hæc amica vox admodum est libertati, ejus tutelam ac procuracionem proclivis designare (a). scilicet, vindicare ab injuriâ, vindicare in libertatem dictu communia sunt. Ut adeo & quando jura resque nobis vindicare dicimur, nihil aliud effectû videamur dicere, quàm easdem res juraque ad nos pertinentia, nobisve competentia ab injuriosa suppressione, & adversatione aliorum liberare, aut hoc operam dare, ut libera isthæc nobis ab injuriâ reddantur, Et si quidem rem ipsam spectes, utiq; ipsa actio civilis vindicatoria rerum hoc præcipuè in voto habet, non ut tantumquam ad dandum aut faciendum obligatus, detentator rei ad nos pertinentis, nobis quid præstet; sed ut eadem res non injuriâ ab alio detineatur, nosque impediamur nostrò jure nostròque arbitrio in ea versari (b), unde vicissim exurgit, quod reapse nostram arbitriam facultatem, hoc est, dominium ipsum, ejusque exercendi libertatem in re, æquè ac rem ipsam vindicemus; eòque iterum ab hac quoque parte ad similem procedant cum dominio ratione, jura illa cætera; quod modus vindicandi par iis contingat quippe & horum in specie vindicatio quando intenditur, non id agitur, ut novum jus, e. c. ususfructus, servitutis, per eam sibi quis acquirat constituatque, sed ut acquisitum, & constitutum, quod præterdit, tueratur ab injuria, quam dicit, turbatoris. Et quia igitur, quod dominium ipsum reapse illud quoque sit quod vindicatur, hinc non inferitur, ergò domini dominium vindicationi præsupponi necesse esse; minime quoque ex horum jurium vindicatione inferetur, necesse esse, ut eorum dominium præsupponatur. sed & si admitteremus, id quod vindicatur rem quandam oportere esse, diversam à jure seu potestate legitima, quam quis ejus rei habet, imò, ut vindicare illam possit, habere debeat: denuò observare hic erit, quod jam ante quoque demonstratum est (c): Non deesse quid rei, quod etia quibusvis juribus potestatibusve legitimis, præter rem substantialem

(a) l. 2. §. 24.
d. O. f. s. de
manu miss.
vind.

(b) arg. §. 1. l.
de actionib,

(c) c. 4. Num.
pen. Arg. §. 1.
l. de usu & hab.
bit. §. 3. In st.
de usufr.

nalem, in quam competunt, subje^{cti} instar sublit, nimirum facultatem facti, quam ibidem dixi; quam proinde intelligi posset vindicare, qui jus potestatemque jure concessam se quidem habere, astruit, nec verò rem ipsam, in quam hoc jus aliquid sibi præterdit, petit, aliquid tamen rei se vindicare sibi concedi oportere ab altero, intendit. Existimem hæcenus vindicatum esse Bartolum, ab incusatione, quasi propterea, quod hæc jura quoque sint quæ vindicentur, minus cautè res corporales tantum pro subjecto domini rerum ipse constituat. Quod autem nos nostræ definitioni hæc determinationem non addiderimus, ratio est, quod per se putemus sequi, fundamentale rei dominio subjectæ, quid substantiale corporeum esse, ita tamen ut in vicem accessionum accidentalia corporum, & quæ juncta iisdem esse contingit, spiritalia, non excludamus.

VIII. Quod autem porro in re dominio subjecta aut subijcibili, requiramus; ut sit ei, cui dominium ejus tribuitur, *CONTINGIBILIS*, tum eò facit, ut & merè spiritualibus, & merè accidentalibus, de quibus in proximis, extra humanum dominatum collocatis, idem dominium ipsis corporalibus confixum redderemus: tum porro, ut ipsarum corporalium rerum, differminaremus ab humano dominio eas, quæ extra humanum contactum sunt posita: Etsi enim cœlorum, astrorumque, meteororumque; sublimium, terræ, marisque penetrantium, aliqualis homini potestas est, nempe contemplandi ea ut pulchra, scrutandi, ut abdita; cujusmodi etiam supra cap. 4. hujus lib. in potestatibus hominum, *in quid rei*, admodum nimirumque remissæ dominantis rationis retuli. vix tamen est, ut audiri possumus, si homini in hujusmodi *dominium* aliquid propriè dictum aut proprium velimus adserere, aut illas qualescunque hominum circa has res facultates usitatori domini nomine, insignire. utpote cum usus, unde sua verbis vis est, nomen hoc reddit restrictioris significatus. cui enim unquam arrideret, dici, hominibus dominium quoque esse in cœlorum astra, maris abyssum, terræque centralia, & si quæ sunt similia extra humanum contactum posita corpora; imò extra possibilitatem eorum, unquam illa contingendi, quibus dominium talium fortè tribueretur! Videntur:

huc.

huc oculus conjicere, Jurisconsulti, quando dominii juriumque dominicalium conquisitionem, per medium possessionis ususque ipsius rei capisse, ac etiam incipere autumant (a). Possessionem ipsam per sedis positionem, naturalem rei attinentiam, ac in ea insistentiam describentes (b) voce *usus rei* per se hujusdem contractationem inferente. dico, id hi videntur observare, quando possessionem usumque requirunt, in constitutione particularis cujusque in re dominii; per naturæ ordinem requiri, imò prærequiri, ut res a domino contingatur, & per consequens eidem attingibilis sit. Breviter actum contingendi rei, constitutioni omnis dominii, homogeneorumque jurium, non quidem præcisè quis requireret, facile edoctus, etiam merè legis assignatione, siquidem ita sancire supereminenti cuidam auctoritati resideret, talia ut proximos effectus legis cuiquam posse constitui, (aut cujusquam potentia ut alibi (c) pressius locuti sumus, posse apprimi), quomodo sanè commune illud generi humano in bruta, terramque universam divinitus constitutum fuit (d) dominium; & nostri disertè asserunt, lege, & quæ legis rationem ac naturam in hoc imitantur, aut ipsa aliqua per legem agentia sunt, *adjudicatione scilicet & in jure cessione, mancipatione, etiam singularum rerum dominia nobis acquiri* (e): & pertinet, ubi lege bona defunctorum in hæreditatem liberis, agnatis cognatisque & reliquis quibusdam addicuntur; pertinent quoque plurimæ dominiorum acquisitiones per traditiones fictitias, tum eas, quas per symbola dicimus tum alias (f), quæ plurimum hoc, ut tales sint, à lege habent. Inquam, hæc propter, ad dominii vel existentiam, vel constitutionem non præcisè requirendum putem, ut res actu tangatur, sed ut homini attingibilis modo sit. quorsum enim, nisi in vanum, vis dominii in rem, siquidem præter potentiam dominantis esset, ad eam pertinere. Ubi autem duo veniunt adnotanda: I. Hoc quod dictum est, dominio prærequiri, ut res sit tangibilis facultati que tangendi personæ dominæ obnoxia, de talis exercitii contactu accipiendum esse, quem etiam tuetur regula: *Quod quis per alium facit, ipse fecisse videtur.* quæ in hujusmodi frequentioris est per Jurisprudentiam usus (g). hanc rem, quæ se declarat ipsa, tantum indicasse veliam.

IX. 2. Noto, non id nobis statim non contingibile, ac extra dominium cujusquam positum corpus dici, quod fortè violentè alterius manu is tangere impediatur; cum videlicet nil frequentius sit, quam ut res nostræ ab aliis vi detineantur, nosque ab iis arceamur, quorum dominium habemus, quæve hujus nomine ab aliis lege vindicare possumus (a); Sed illud, quod, ut nostri loqui amant, (b) *sui natura* à quoquam tangi non potest. Tamen, neque in ipso illo priori casu, puta, ubi vis humana domini manum avertit, id perpetuum sit, ut dominium duret. quippe in confessione Juris peritissimorum est; quæ nostra ab hostibus capiuntur, prioribus dominis etiam invitis adimi & capientium fieri (c). Ne multis nunc deducam, pluribus etiam aliis casibus per juris nostri textus inculcari, dominium alicujus cessare, nec esse aut esse posse amplius, ubi isthæc arbitraria rem attinendi attingendi que facultas domini definit. sive naturalis rei conditio, sive jus publicum, sive utrumque concurrens, rem eo modo constitutam reddat. exemplo possunt esse, fera animalia evadentia, & pars agri à flumine publico occupata; de illis ex Jcto (d) Justinianus (e) ita: *quicquid aut earum ceperis, (ferarum bestiarum volucrumque) eo usque tuum esse intelligitur, donec tuâ custodiâ coercetur. cum vero tuâ evaserit custodiâ, & in libertatem naturalem sese receperit, tuum esse definit.* de apibus idem (f): *Examen quod ex alveo tuo evolaverit eo usque tuum esse intelligitur, donec in conspectu tuo est, nec difficultis persecutio* (nota facultatem rem pertingendi expirantem) *ejus est, alioquin occupantis sit.* De agro privati hominis, à flumine occupato, inque alveum redactò, idem legislator (g) per eundem Jctum, & præterea alium (b): *quod si naturali alveo in universum derelictò ad aliam partem (flumen) fluere ceperit novus alveus ejus juris esse incipit, cujus & ipsum flumen est, id est, publicus.* Possent multis porro ostendi, quomodo plurima, quæ naturæ sui minimè, uti nec factò violento hominis fortassis, sed saltem jure, extra arbitrariam dispositivam aut executivam inactionem alicujus posita sunt, ejus dominium, vel penitus, vel in quantum, effugiant; exemplo plantæ, frumenti agro alterius coalescentis, ædificii solo alterius confixi, purpuræ vestimento alterius intextæ, (i) rei abjudicatæ (k) & similia. sed quia in confesso hæc sunt peritis, fortè restat

(a) l. 1. ff. de RR.
V. (b) Inst. de corp. & incor.

(c) l. 20. ff. de capt. & postl. l. 5. in fine l. 7. d. acquir. rer. dom. (d) l. 3. §. 2. l. 5. de A. R. D. (e) § 12. l. cod. (f) §. 14. eod. ex d. l. 5. §. 4. (g) §. 23. eod. (b) l. 7. §. 5. l. 30. §. 3. ff. de R. Divis.

(i) §. 27. 31. 32. 33. l. de R. divis. (k) per §. f. I. de offic. Judic. Ulpianus J. t. 1. §. 5.

restat solummodo, ut emergamus ex hisce, pro nostro instituto, ferre cum tali legitimo axiomate: Ut res quædam, etiam corporea in obnoxiiis dominio alicujus haberi possit, illam ei & naturâ & jure, cum effectu quodam contingibilem oportere esse; sin verò id nõ sit, vel in quantũ non sit, nec dominio ejus obnoxiam eadẽ esse. spreto autem interea pro hoc effectu negandi dominii, violentiã illã humanã, quæ jurisdictione publica est corrigibilis. quippe, donec salutem hæc pro tuitione nostra viget, vindicare per ejus auxilium rem jure possumus & ad ejus attingentiam redire.

X Posthæc, quando ulterius desideramus, ut *ARBITRARIA* sit dominium in rem *potestas*, reminisci licet ex superius (a) traditis: arbitrariam quandam cujus potestatem dicere, duo dicta continere; nempe liberã eam esse ab impedimẽto legis, & deinde esse ita liberam, ut ad utrumque oppositorum exercitii indifferentis sit: si-ve, ut alio verborum modo idem efferam: potestatem arbitrariam: esse facultatem per legem liberẽ quid agendi; & hoc ipsum liberẽ quoque omittendi. in effectu facultatem liberẽ quid agendi vel omittendi esse. Jam verò ejusmodi in subjectam quidem sibi rem, potestatem, dominium esse, ni fallor evincit, quod si alterutram ejusmodi rationum ei deneges, ipsum negare ac tollere, videaris. Quod si enim lege non impeditẽ libera non esset quædam in rem quandam potestas (potestati a. esse dominium, nunc ponitur postprobabitur,) utique nec facultas legitima (lege permilla) nec potestas esset, & per consequens dominium cum toto genere suo illius: cujuscunque facultatis naturæ extideret. Quod si autem ponatur: facultas quædam in rem dominans, per legem expeditionis liberæ, quoad hoc aliquid circa rem agendum disponendumque; non admittatur autem, eam talis esse libertatis, quod etiam idem, hoc, quod, circa rem liberẽ agere, omittere quoque is possit, cui isthæc facultas competit: jam in necessitatem officii, speciemque potestatis officiosæ, imò vicariæ, ex præceptivã lege descendens, res incideret, per tradita superius (b). constat autem, quod si quis necessitate obligationis aut officii circa rem quandam agere facultatem habet, vix esse ut hujus facultatis respectu dominium ali- quod ipsius rei ei tribuatur; quia necessitas illa juris potius servi-

(a) lib. 1. c. 3. §
4. lib. 2. c. 4. in
fin. c. 11.

lem aut serviendi rationem eidem personæ, etiam intuitu ejusdem rei, videatur imprimere: quomodo tutori aut curatori, ratione suæ in res pupilli minorisque potestatis, dominium in easdem res nemo tribuet; uti nec cuivis mercenario operatori in corpus operis, propterea quod quæ in eò operari vi patii fortè tenetur. ac etiã potest. nec rustico censitico, in agrum domini, quod illum colere tenetur ac possit. Certè hanc arbitrariz libertatis rationem, dominicæ potestati, jura nostra tribuunt, ubi *sua quædam rei moderatorum, atq; arbitrum* discretè dicunt (a); ubi *licitum* volunt cujusque circa rem suam, *arbitrum* (b) *voluntatemq; ambulatoriam* etiam *utq; ad supremum vitæ exitum* (c). atq; ita quidem in genere hanc libertatem illi solent exprimere. quomodo, in specie per singulos actus facultatesve dominii eandem observent, per sequentia poterit patere amplius. nunc ex quo *Genere* rerum, quarumve specierum aut partium, quæ genericam sui naturam, sit, paucis quoque coadverendum est.

(a) l. 21. cod. mand. (b) l. 1. cod. de SS. Eccl. (c) l. 4. de adimen. leg. l. 32. §. 3. in f. de donat. int. vir. & uxor.

XI. Ex genere *POTESTATUM* esse dominium rerum, opinor, haud difficulter collectu erit; circumspicienti, rerum hanc universalitatem, cernentique, non esse idem rem substantialem, sed omninò rerum personarumque per se subsistentium accidens ali-quod; in accidentibus autem id ipsum aliam universalio-rem categoriam haud facile subire, quam eam, quæ qualitatibus autem, siquidem ut subjecti, cui inhaeret, hoc est, ut personæ id ipsum habentis, affectionem id consideres, sine dubio magis, quam figuram aut habitum aut patibilitatem personæ, *potentiam* quandam ejusdem in rem esse dixeris: & porrò potentiam non quamlibet talem, sed eam quæ legitima, quæ lege permessa munitaque est, cujusmodi per superiora (d), *potestatem* esse demonstra- vimus. ad stipulantur huic designationi jura (e); astipulantur in- terpreses, qui *ius in re* dominium esse dicique volunt; per jus nil aliud intellecturi, quam potestatem, quam quisque per legem habet. quod igitur dominium, genere *potestas* sit, mihi quidem dubitare non licet.

(d) c. 2. h. lib. (e) §. final. J. de usus. l. 1. ff. ad leg. falcid. & alibi.

XII. Quando autem porrò iis, quas in speciebus potestatum signatè connumeramus, notabiliter accidit, (juxta quam supra

(a) *jur. m.*

quoque fuit ostensum) (a) quod quasi congeries plurium legitimatum facultatum existant, sitque v. g. iurisdicchio seu potestas jus dicendi, & ferendi sententiam, & cognoscendi de causa, & partes citandi, & exequendi aliqua facultas: patria potestas & coercendi filium, facultas & usurpandi ejus operam, & fruendi ejusdem bonis: majestas seu summa rerum publicarum potestas, & leges ferendi, & bellum gerendi, & foedera faciendi, & tributa exigendi &c. potestas. forsitan, quia dominium rerum in iis quoque potestatibus est, quæ maximè in vita sunt insignes, si ipsa rerum optima magistra experiètia, tale quid de dominio, prout vulgatissime id accipimus, non assereret, ut tamen utique facit, saltem conjicere liceret, idem huic accidere: nempe acervum quasi esse plurimarum circa rem facultatum legitimatum seu potestatum. certe usus, quem dixi, docet, quem dominum dicimus, alicujus rei, eum, quatenus dominus est dominiumque habet, habere solere, & potestatem eadem re utendi, & eandem sibi retinendi, & eandem alienandi, & ipsam consumendi, & corrumpendi. Si ad juris sapientum observationem hic libet attendere, illi hujusmodi plurimas peculiates facultates dominio rerum vindicant. Sic utendi facultas ita propria eidem græcis visa est, ut ipsas res ejusque quarum dominus possessorque erat, quasi proprio nomine *χρηματά*: hoc est utilitatis seu usui facultative obnoxia dicerent (b): nostris in maxime cavendis habetur, *us in universum inutiles sint proprietates* (est vox inferens dominium) *semper abcedente facultate utendi fruendi* (c): & secundum hos in hac specie, aliquem quid habere, aut pervenisse, aut pertinere quid ad aliquem id demum dici potest *cujus effectus eidem prodest*. (d) Si quis *re meâ uti me non permittit; injuriarum conveniri potest* (e). possum re meâ uti, inque meo quid facere, etiamsi id cum aliquo, non nimio modo, incommodo alterius fiat (f). quin disertè juxta horum aliquos usufructus h. e. jus facultasque utendi, fruendive, *in multis casibus pars domini est & extat* (g): jus emolumentum rei continens (b): domino, quatenus reliquo dominicarum facultatum corpori conclusum est, id præstans, ut *plenum habeat in re potestatem* (b). Ut *δὸν τῆς χρεῖας* & *χρηματά*, ita *δὸν τῆς κτήσεως*, à possessione seu facultate possidendi *κτῆματά*, quoque Græci appellabant res: cujusque

cō. in-

(b) *Aristot. l. 1. Polit. (c) S. 1. in fin. l. d. usufruct (d) l. 164. in fin. junct. l. 188. de V. S. l. 148. de R. J. (e) l. 13. S. 7. de injur. (f) l. 24. S. fin. l. 26. de damn. infect. l. 9. de serv. urb. l. 8. S. 5. si serv. vindicet. (g) l. 4. ff. d. usufr. (b) l. 66. S. 4. de leg. 2. (c) S. finali de usufr.*

eō in primis sensu, quo ad quemlibet, tanquam peculiariter propriæ
 illæ pertinebant; & per hoc tanquam quæ dominationi ejusdem,
 obnoxia essent. Appellabant simili sensu & latini *possessiones*; in-
 terdum ait Paulus J Ctus (a) *proprietasem*, quoq; *verbum possessionis si-*
gnificat, sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est: similia di-
cuntur alii (b). possessionem igitur seu facultatem rei insistendi manu
 renendivē utiq; ut domini aliquid, ipsa hâc denominatione utri-
 que facti sunt. Notabile est & terminum à quo & ipsam continua-
 tionem naturalis domini J Ctos possessionem ponere, statuentes:
dominium rerum ex naturali possessione cepisse (c), resque naturaliter
 acquisitas, tamdiu nostras nostrique domini esse, donec easdem
 atinendi facultatem habemus (d). & facit, quod in quantum ali-
 quibus proprietatem rerum jura ut in competens quid æstimant,
 ejusdem & possessionem derogent; veluti servis & filiis familias (e).
 Porro, quæ possessoris vicina quædam facultas est, rem quandam
 perpetim sibi retinendi, ita quidem, ut invito illa penitus auferri ju-
 re nequeat; ejus dominica ratio textibus juris fere insinuat hęc
 modò: *non videtur perfectè cuiusq; id esse quod ex casu auferri potest.*
 (f) *id quod nostrum est sine facto nostro ad alium transire non potest (g).*
non in potestate cuiusq; sit, per rapinam ab invito domino rem vel justò pre-
tiò comparare (h) neque enim aquum est invitum, vel suò pretiò res
suas vendere (i). sed *justum est*, hactenus etiam quoad pretii con-
 stitutionem, *sua cuiq; committere (k)*. Quæ deinde facultatem hanc
 rem sibi retinendi servandive, in primis contra vim extraneam do-
 mino tuetur, potestas *vindicandi*, maximè quoque celebratur, ut
 aliqua domino rei competens, tum quæ ex parte tota tutelæ pro-
 priæ est, adversus sive aggressoriam, sive aliàs injuriosam manum
 (l); tum quæ mediante potestate judiciaria exercetur, & in specie
 fere vindicatio, aut etiam in rem actio dicitur (m); estque per-
 quam à quovis in quo possessore ac turbatore rem jusque suū, do-
 minus, quive jus quodlibet dominicum in rem habet, judicialiter
 recuperat, ac tuetur (n). Est post hæc potestas *alienandi* rei suæ do-

V u 3

mino

(m) l. 1. §. 1. l. 23. & per l. 1. ff. de R. D. l. 25. de obl. & A. (n) per d. 1. 2. & §.
 ad act. tit. ff. servit. vindi.

(a) l. 78 d. VS.

(b) l. 41. §. 6. d.

leg. 3. l. 4. C. de

cōtr. h. empr.

l. 1. l. C. d. prad

min. l. 17. de

servit. v. u. (c)

l. 1. §. 1. de acq.

poss. (d) §. 12.

l. de R. D. (e)

l. 118. & l. 123. d.

R. J. (f) l. 139.

§. 1. D. R. I. (g)

l. 11. D. R. I. (h)

l. 70. ff. D. R. V

(i) l. 9. de act.

rer. amot. (k)

l. 9. C. de Jud.

add. l. 11. 14. C.

de cōtr. empr.

l. 6. C. de reb.

al. non alien.

(l) l. 1. C. qv. in-

do lic. sin. jud.

se defend. l. 4.

5. ff. ad l. Aq. v.

l. 1. C. und. vi.

l. 10. §. 16. qv.

in frud. cred.

S. 12. de R. D.

mino competens; de quo ita judicant prudentes: *Nibil tam conveniens esse naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi* (b): è contra verò *iniquum esse ingenuis hominibus, non esse liberam rerum suarum alienationem* (b). Cicero ni alicubi *fundamentum libertatis fonsq; æquitatis est, unūquemq; rei sue relinquendi ac dimittendi jus habere. Quod quidem ad usque abjectionem* (c), imò corruptionem (d) nostræ leges extendi annotant; modò ne nimiam profusionem, eamqve talem, quæ vel in notabile aliorum detrimentum vergere possit, vel indicium insanix habeat; ubi tandem ut sistatur hæc libertas, illa desiderat æquitas, quæ non admittit, ut alteri per alterum iniqua conditio inferatur. (e) quæqve alienâ provisione ac cura consulit illis, qui ipsi sua negotia tueri non possunt (f). de cætero & vicina alienandi facultati, ipsi dominio est, facultas res suas multa obligatione *onerandi*, aliorumqve simultaneæ potestati subjiciendi, quæ exercetur, si servitus inibi constituitur (g); si commodatò, locatò, precariò, feudali, emphyteuticò jure utenda alteri conceditur, si pignori obligatur; & si qui sunt modi hujus generis alii, suas sibi per civilem justitiam disciplinam peculiares tractationes vindicantes. Præprimis autem in partibus domini censenda est illa tantoperè per Romanam juris prudentiam discussa limitataqve facultas *resandi*, disponendive, etiam post mortem cujusqve, quid de rebus suis fieri velit. Cujus ex æquo competentiam exprimere annitens Constantinus Imper. (b) *Nibilenim ait ceteris, quod magis hominibus debeatur* (verfabatur autem in casu disponendi cujusqve de bonis suis) *quam ut suprema voluntatis, postquam jam aliud velle non possunt, liber sit stylus, & licitum, quod iterum non redit arbitrium.* Quæ styli dominici, quæ arbitrii libertas, qualis & civili lege pergrande Reipub. ævum, per mille scilicet & ultra annos, apud romanam gentem extiterit, vel unum hoc potest docere, Justiniani (i) *Nomizantis ita: Disponat unusquisq; super suis ut dignum est, & sit lex ejus voluntas, sicut & antiquissima nobis lex, & prima penè Reipub. Romanorum, disponens ait-uti legasset quisq; de re sua, ita jus esto.* Non est ut nunc pluribus aggeramus, quibus interminis potestatem hanc romana legitima æquitas constituetur,

- (a) l. 9. §. 3. de A. R. D. §. 41. de R. D. (b) l. 2. si à par. qvis manumif. (c) dicto §. 47. d. RD. tit. ff. pro derelict. (d) 25. §. 11. l. 31. §. 3. de per. her. (e) l. 14. de cōdit. indēbit. (f) pr. l. de curat. l. 1. §. 1. de curat. furios. & prodig. (g) §. 4. l. de servit. & alibi passim per eund. mater. (b) l. 1. C. d. SS. Eccles.

(i) Novell. 22. c. 2.

longum enim id foret, & à proposito nos avertèret, quod nunc erant eas tantummodò cursim observare facultatum species, quæ signatè constituunt dominium rerum, quod universim dicimus, & præcipuæ hæc ferè sunt, modo commemoratæ, rursus & ipsæ suis partibus, suâque facultatum congerie ac numero constantes.

XIII. Sed hic fortassis aliunde habemus expectare ictum, qui fundamenta nostra impetens, & ramos, & truncum positionis nostræ pertremere faciat. siquidem cum impetu quisquam oggerere hisce incipiat: Non posse de dominio esse, partesque dominium constituentes haberi isthæc, quæ, etiam iudice chorò prudentum, à dominio diversa, separata, eidemque quasi opposita cernuntur, & multoties in competentis eorum, qui non domini sunt, constituta reperiuntur. Veluti *possessio, cum quæ nihil commune habet proprietatis* (a). quæ acquiri, teneri, ac alienari potest, citra dominii vel acquisitionem, vel consistentiam, vel amissionem (b). Rei sibi *attinendi* facultatem habet, etiam cui pignori res data est, dominus autem non est ejusdem, dominium demum in casum nostræ solutionis per legitimam additionem expectaturus (c). *Usus* etiam ille qui rei præcipuus, & percipiendorum ex ea fructuum facultas est, non tantum à proprietate separationem recipit (d) sed nec dominii quidem pars est (e). quod si autem pingvior hicce usus dominium non infert, minus inferent, quæ ex hoc genere tenuioris sunt facultatis, veluti sunt omnia reliqua quæ jura prædiorum & servitutes ars nostra appellat: veluti potestates eundi, ambulandi hominis pecus vehiculumve agendi per quendam agrum, aquam hauriendi, calcem coqvendi, pecora pascendi; onera, tignum, stillicidium immittendi, altius tollendi, luminibus officiendi &c. (f). minus adhuc quia non perpetui ut hi, sed temporales sunt, usus conductitius, commodatarius, precarius, & similes dominium erunt illaturi. Porro nec alienandi facultas dominium infert: quando accidit aliquando, ut qui dominus rei sit alienare non possit, & contra qui dominus non sit alienandi potestatem habeat (g) nam dotale prædium maritus interit à muliere per legem juliam prohibetur alienare, quamvis ipsius sit; Neque pupillus neq; pupilla ullam rem sine tutoris auctoritate alienare potest.

(b) Contra autem creditor pignus ex pactione, quamvis ejus ea res non sit,

(a) l. 12. de acquir. poss. (b) l. 2. § 1. de acq. pos. l. 1. § 1. de usucap. § 3. I. per quas pers. cuiq; acquir. § 4. I. de interd. l. 119. d. R. J. l. 115. de V. S. (c) § 4. I. quib. mod. re contr. obl. junct. l. 3. C. de jur. dom. impetrand. (d) § 1. I. de usuf. (e) l. 25. d. V. S. (f) per d. l. 25. § 101. mater. d. serv. (g) pr. I. quib. al. lic. vel non. (b) d. pr. § 2. cod.

alie-

(a) §. 1. d. t. (b) *alienare potest* (a). Similiter & fiscus *pro pecunia tributi* quod sua die non est redditum (b). Denique nec *testamentaria dispositio* simpliciter omnium rerum, de quibus fieri ipsa potest, testatoris dominii præsupponit; quando & res aliena legari potest (c). Quomodo igitur, denuo hic repeteret refragator aliquis, hæc à dominio alienæ facultates, dominii poterunt haberi idque constituere?

XIV. Svavem huic contritioni suggerit materiam exempli Papinianus (d), arripiunt Instituitæ (e) confectam dant opere Justiniani sublevati (f) Interpretes nostri (g) quando ille facultatem utendi fruendi, cum nudâ proprietate (quam appellant) seu cum nudæ proprietatis jure conjunctim existentem *plenam proprietatem* designat; isti in simili casu, *plenam in re potestatem* domino assignant; hi ipsam hanc plenam in re potestatem *dominium plenum* appellant, eidemq; id quod minus plenum tale est opponunt, ac contra distinguunt: id in rei momento dicentes (siquidem concedendum est potestatem sive etiam acervum quendam potestatum dominii esse,) dominium aliud plenus auctiusque facultatum esse, aliud non ita auctum, nec facultatum adeo plenum. Quæ quidem observatio naturæ hujus rei convenientissima est, sensu non tantum illo specialiori, quo contenti sunt interpretes, plenum dicere dominium quæcunque proprietarium jus cum facultate utendi fruendi conjunctum; sed & intellectu ampliori, quo per gradus multimodi defectus ac incrementi junctarum in re facultatum ante commemoratarum, exilius plenus, minus magis, parum aut denique absolute plenum dominium aliquibus existit personis. Namque & quicquid reliquarum, præter utendi fruendi, est ejusmodi facultatum, id dominis rerum tanquam aliquid dominicæ in res suas potestatis, vindicari ac tribui solere, & usus, & testimonia jure peritorum de singulis iis speciebus ante particulatim adducta probant. perspicimus rem in exemplis; Deus ter Opt. Max. & in veritate rei, & confessione omnis, veritatis cælestis erudita, naturæ, dominus summus, absolutissimus, plenissimus est, totius hujus creati universi: is potestatem habet plenissimam, hanc mundi machinam, cum suo, quem continet creaturarum exercitu, sibi additissimè retinendi; eamque per omnes usque particulas & minurias

primo modo suo conuenienti potestatem eius, con-
 tra placitum ipsius quocumque vellet, in arbitrio
 suo potestatis suae vindicandi, ad restituendum
 & concedendum ex his cuiuslibet quibuslibet
 in nihilum redigendi, tum quando sibi id
 elementare natura hęc nouit. Jam uero omnia
 ea diuina dominica omnipotentia, in mundana
 complectitur, tanquam *plenissimi illius diuini domini* partes (li-
 ceat uerbis uti, quę capimus) non possunt non estimari, quippe
 absurdę ponas; aliquam aut aliquas earum facultatum Deo in cre-
 aturas hęc elementares deesse, fortę iustissimó jure suo usurpan-
 di, vindicandi, aut similes; & necesse foret, dominium illud esse
 minutius, aut amplum minus: quó autem demptó aliquid minui-
 tur, id tanquam partem ejus esse nobis dicitur natura. Transeamus
 ab archetypo ad typum: Audiatur aliquis dominus esse cujusdam
 siue prędii siue supellectilis, siue alius generis rei, donec audienti
 non constat, de quibusdam ipsi, quem dominum percipit, faculta-
 tibus demptis, per dominicam naturam discurrens, eidem homini,
 tanquam domino tribuit potestatem talem in eam rem, quã ille
 eam ita sibi retinere possit, ne quisquam ipsi invito illam possit au-
 ferre; item pro lubitu possidendi & usurpandi eam, item ubi uult
 alienandi, & similes reliquas. ubi uero idem animadvertere fortę
 incipiet, uel hunc aliquem jure suo retinere sibi hanc aliquam rem
 non posse, uel non habere jus eã utendi, uel etiam non pro placito
 alienandi; nescio, an non dominium illud quod ante conceperat
 amplissimum, per hujusmodi defectus deminutum, pro restricto ac
 deminuto incipiet habere. quę autem rem ampliare, quibusque
 deficientibus eandem in aliquo deficere, ac deminutam judicare
 solemus; illa pro partibus quocumque ejusdem rei solemus reputare.
 Forfan igitur dubium non est, facultates illas, rem nempe sibi atti-
 nendi prensandive, vindicandi, usurpandi, alienandi, & reliquas,
 pro potestate, possessionem, usumfructum, & ita porro nostris di-
 ctas, uelque partes, easdemque constitutivas, plenioris, & per hoc,
 veri domini esse.

XV. Sed ais, quid autem sibi ergo uult illud dominii ad hęc

Xx

& hu.

& hujusmodi facultates plerasque omnes contrapositione
dem distinctio? Sicuti ex modo antecedentibus patet,
re, ut facultates hæ dominicæ in rem quãdam junctim
næ inhæreant, eidemve competant; ita jam ante quoque
tum est (a) eisdem accidere posse, ut multifariam ab invicem
rentur, aliæ huic aliæ alii personæ competant: exindeque
venire, uti, quæ antea junctim constituta, ut partes quædam
lares, unum plenius dominium conficerent, singulæ ab invicem
paratæ ob tenuitatem sui, & quod quasi minutæ integri
existent, licet aliquid dominii sine, pleræque tamen non
nii vulgari usu non satis sibi tueantur; quomodo videmus
his contingere rebus, ubi qui sinus, quæ pars situlam quãdam
plens, quæ gutta maris est, non mare; sed sinus, situla, gutta
munius appellatur. Quod quidem cum ita est, utique competens
facultas aliqua in rem, dominicam rationem verè habeat,
stare, quod vulgò dominium ea non vocetur; & fortassis
eari communiter debeat, quia κακοφωνία quãdam sermo
deri possit sapere, per similem denominationem talium partium
ut plura maria, ita plura dominia dicere, maxime, quæ minus
partes; quæ in cumulo rei constituta, numero unum faciunt
In nomine communissimè insignitum. Unde porro nec abesse
debet scilicet illa distinctio, & per communem verborum
frequentata dislocatio plerarumque istarum facultatum in
nio, sive ab aliqua aut aliquibus earundem, quibus tandem ut fun
do, ac umbilico nomen dominii idem usus ad extremum appro
vit relinquendum, & quæ fortassis præ cæteris aut quanti, aut vir
tis suæ prærogativa, id ipsum continenter retinere mereantur,
rum quid igitur hoc nunc dominicæ facultatis sit, id hic forte
derabitur spectari.

XVI. Ut solummodò eò decurramus per species domini
lium potestatum insigniores: quando apparet facultati rem
dendi seu attingendi, attingendivè, ut & potestati fructus, ex
cipiendi, aut quovis aliò modò usurpandi, inve utilitatem
dirigendi: accidere (insignes licet dominii plenioris partes
ut sæpius separantur à reliquo dominii corpore, & separata

(a) lib. 2. c. 4.
Num. 10.

quam ut a
 & plu-
 rationem
 invicem
 de pro
 rari agnoscit
 que difertè
 veri sint
 quidem
 propria
 specie
 dispositi
 in quodvis
 in quavis
 formæ
 attinendi
 in jure
 concisè
 dicit
 facultas
 xior
 norum
 gnoratam
 sine
 am
 clata
 rium
 data
 ponere
 ptionis

(A) l. 1. §. 1. de pub. in rem alt. §. 7. §. 1. de R. l. 1. §. 1. si age. vcl. pet. l. 1. §. 2. de superfic. (b) §. 1. quib. ali. lic. l. 3. de jur. dom. (c) ad §. 2. m. J. de actio.

tenendi vel non attinendi, id arbitrarium illam dominicam facultatem ad utrumque oppositorum progrediendi rationem determinat: de qua num. X. ante. Adjecta vox *dimittendive à sese* solummodo exprimere vult, id quod in effectu est, quodve ex illa isthæc facultas dominica in parte, quæ juxta placitum non retinendi est; nempe ut dimittatur res à nexu, quod habet ad personam, ut dominio ejus subjecta, sese retulit. simili modo *attinere & asserere* junguntur, posterius ad exprimendam intentionem prioris, sive etiam id quod consequens ac succedaneum illi continet, in casu, quo retentio conflictare habet cum adverbii verborum auferendi nisu. Ubi ne statum suum facultas retinenda datur, domino res rei vè nexus contra illum vindicanda, quæque est, sive jam dum factò adversantis occupata tenetur, sive etiam impetatur. asserere autem sibi rem cum tali esse sensus hic velim intellectum, quæ alias res vindicare est, in seipso pari. Per *attinendi* verbum, idem dictum velim, quod rem sibi saltem placuit plusculum illud, quod visum id fuit aliquando notabilius consignificare ac quasi coinferre nexum attinentiam ad personam. Quod autem *rem sibi* retinendi cujusque factum hæc dicitur, pertinet ad insinuandam relationem, quæ habet ad personam certam, præ aliis, peculiariter respicere ad rem quandam determinatam facit, simulque rem vicissim ad personam. Quæ quidem relatio mutua, ut continentis nexus, notabilisque dominii consistens eretur, addendum fuit, facultatem hanc *perpetuam* esse talem.

XVII. Non hic intacta transmittenda videretur ratio illa subjectiva, quæ ad personam ita illa refertur, ut simul necesse sit personæ huic, ex opposito quandam coexistentem qualitatem in se, quæ ad rem vicissim, sese referat, intellige dominicam. Scilicet talem aliquam subjectivè relativam qualitatem in re, in quam minimum, cui competere ponitur, esse, satis arguere videtur. In omni dominio personarum in personas, tale quid relatae qualitatis in objecta persona oppositum sit. veluti servitus, quæ in speciem dicitur, filialis, conjugalis, subditiva, & si qua alia aliò nomine generari potest, subjectio. Sed non opus est argumentis quæ quod copiose inventum existat. Jurisprudenti, præterquam, quod tunc signis aliis hanc rei relativam ad dominum dominiumque

litatem insigniunt; quando rem quandam, si aliquid, meum
 tuum, suum, ejus, ejusque, in bonis, in malis, in nostro esse,
 ad nos pertinere dicunt (a) ipsi quoties quoties rem suam faci-
 unt mentionem, eademque tali cuidam dominio rem supponunt.
 supponuntque, quod diversum est à facultate possidendi, utendi
 fruendi, & si quæ ulterius sunt; similibus (b). unde apparet, di-
 in re qualitatem, ipsis quidem proprietatem esse dictaque, specialem
 rei ad dominum dominiumque relatione. atque hoc eò profusum
 factu, quò res quædam ita personæ alligata annexaque est, ut donec
 ipsa dimittere eam sponte suâ non vult, abstrahi ea ipsi, suaque fa-
 cultati profus eximi non possit: sed ipsa retinere ac vindicare eam
 sibi, si non in præsentem, saltem in futurum usum possit. loquitur
 autem de eo affectionis, quod communiter inest, deque casu, quò
 persona dominans suo integriori persistit jure ac libertate; non
 specialibus ex causis ita obligata, ut eò modo, sibi peculiariter ali-
 as competentia ad alios dimittere necesse habeat. prout accidere
 potest, propter commissum personæ, & ponderosam crediti obli-
 gationem aliam. quamvis ne hic quidem certa individua rerum
 statim absoluta quædam, ut dimittantur, necessitas solet imperere;
 uti aliàs accidit iis, qui fortè fundum quendam, ususfructus, pigno-
 ris nomine, aut alio peculiari titulo tantum possident, eandem
 hancce rem cum vita postque debitum solutum rursus obstructi di-
 mittere; quia scilicet mediante ære plerumque sibi sua quisque ex ne-
 xu, quo mediante persona illa afficitur, liberare, eoque singula nisi
 minus sibi perpetim retinere ac vindicare potest. Id quod quando-
 que extendi videas in casum etiam intercedentis jam caducitatis
 (c). Unde etiam est, quod vel maximè obæratissimarum rerum
 suarum dominium, imò facultatem aliis quam quibus obstructi
 sunt, eas tradendi, (donec citra fraudandi animum id fiat) variisq;
 modis aliis in vivis, & post mortem de iis disponendi, non denegemus:
 secus ac aliis alia quædam in re jura habentibus. Applaudendum
 si facultatem hanc perpetim rem sibi retinendi, ex eo quod
 proprietatis in re ipsi supponitur, ad distinctionem, tum pleni pluri-
 tum facultatum domini; tum reliquarum sejunctim fortè posita-
 rum dominatum in re potestatum: nude proprietatis, vel etiam

(a) l. m. 159. 15.

339. §. 1. 148.

100. d. R. I. l. 58

§. 339. 181. in

§. 1. §. 38. de

§. 1. (b) l. 2. d.

per §. 3.

per §. 1. d. de

§. 1. 25. d. V.

S. & passim

per jura.

(c) l. 3. C. de r.

jur. dom. in-

petr.

simpliciter proprietatis dominiū manu ductoribus jurisconsultis appellandum quis existimaret.

(a) S. 4. l. d. u. i. fr.

XVIII. Consistere autem summum atque nobilem dominiū cardinem in hac rei sibi perpetim ad arbitrium reus facultate, pluribus attestantur periti nostri, quando non (veluti plerisque cæteris in res facultatibus quoque accidere indicatum est,) ut aliquid dominicæ competentis eam ponunt sed etiam hac, eidemque opposita in re proprietatis qualitate, dominium ponunt, negatâ negant, vacillante vacillantur. Ita cum veteres observabant prædia populorum bello cædem, quodammodo rei publicæ cedere, eorumque aliquod qualitate

(c) Arg. S. 4. l. un. de R. D. l. un. C. de usucap. transform.

(d) l. un. C. de nud. jur. Qui rit. tollend.

(e) d. l. 25. de V. S.

(f) ad Wesf. ff. de acq. rer. dom. num. 4.

dominium constitui (c); & tamen rem eodem modo existens ratam, ut perpetuo sibi incolæ in liberiore usum bona cadere tinerent; dominium in bonitarium live in bonis hisce possessores tribuerunt (d). Notatu dignum existimem: cum aliis potestatem percipiendi fructus jura civilia parcius, imò separatim contentam fortassis nunquam, dominiū, sed potius contrario servituti mine dignantur (e); quod tamen sint adacti interpretes, siquidem hanc rei retinendi vim simul illi conjunctam reperirent (hic tamen alii alicui hujusdem rei dominium negare audent) id ipsam hanc & facultate utendi constitutum torum jus, dominium quoque dicendum judicarent, idque, propter illum conjunctum, cum hac usum, utile. Audiatur tantum Bachovii hic ratiocinatio (f) *sed juri utendi fruendi accedat quid amplius v. c. ju rem VINDICANDUM QUADAM PERPETUITATE quale est in Emphyteum, Vasallum tunc abit in dominiū speciem, quam Dd. vocant utile dominium, cui opponitur directum, quam divisionem vulgo & hic quos, à Wesembecio præteritam, inepti sunt qui ferre non possunt. & quæ sequuntur. Similia tamen quæ habet Comment. ad Treutlerum (g) fortassis Dd. hoc quod, cum siderant, quod v. c. pnes vasallum & Emphyteum plenissima rei sit licet sit, omni utilitati, cum accedat jus vindicandi contra ipsos quos, & dominos, & titulum habent PERPETUUM, aliquod pensum dominium esse, difficile sit negare. Ne nunc urgeam, etiam JCoz teres eo fuisse compulsos, quod, ubi solummodo spem probabilem contingentis videbant, ut præter facultatem utendi res perpetuo*

(g) rō. i. disp. 1. sb. i. lit. G.

...farent, velu
 ...potissimum (a) l. 75. d. jur.
 ...qui rem dor.
 ...inter illum.
 ...ac
 ...in
 ...ita copstita-
 ...tam relinquere, qvō etiā... ut integer usus ad ipsos possit
 ...aliqquando redire, id qvō dicitur illorum, & in presentem quen-
 ...dam & in futurum pleniorē usum illius rei sibi asserendi faculta-
 ...tem, habere est. Regula autem juris qvæ est: *duos non posse ojar-* (b) l. 3. §. ult.
dem rei in solidum esse dominos (b) distinctioni directi ac utilis, & *commod.*
 si qva alia similis simultanei dominii ratio est non obloqvitur, et-
 iam qvoad casum, opinor, qvō utrinqve rei cum perpetuitate re-
 tinendi facultatem respicit: siqvīdem modus ille retinendi solum-
 modo probè distingvatur, imò si observetur, vel commune etiam
 qvōdammodo hic concedi dominium posse, modò tantummodo
 facultatum exercendarum distinctō. Atqve isthoc eīdem mo-
 dō, posita rei qvādam interveniente retinendi facultate, domini-
 um nostri ponent. Tollunt autem, eādē sublata, illud, toties
 qvoties id ipsum denegant iis, qvi merum jus utendi fruendi, qvi
 merum jus possidendi, tenendive ad aliqvod usqve tempus aut ca-
 sum habent, qva de re etiam ante, qvin insignis eorum annota-
 tio est, cessantis dominii naturaliter acquisiti, ubi per id, qvōd
 terra aliqua occupata in naturalem suam libertatem se recepit, fa-
 cultas sibi eam asserendi inanis est facta (c). Vacillant autem iisdē, (c) §. 12. 14. l.
 in asserendo alicui, aut dominio aut rei sinitate, ubi ipsa hæce rem *Idē R.D.* (d)
 perpetim retinendi facultas vacillat. qvando audias dicere non vi- *l. 139. §. 1. de R.*
deri perfecte cuiusq, id esse qvōd ex casu auferri potest. (d) *qvōd evinci-* *F. (e) l. 190. de*
sur in bonis non est. (e). Qvando ipsis eam demū rem in bonis nostris ha- *R. 7.*
here intelligimur: qvoties possidentes exceptionem aut amittentes ad reci- (f) *l. 52. d. ac-*
piendā eam actionem habemus. (f). qvando vel id qvōd aliis debemus as, qvir. *rer. dō.*
ad hunc appellare incipiunt (g). Patere existimem, qvōd proponē- (g) *l. 213. §. 4.*
bitur, nempe ultimū dominii, & illud in qvo quasi dominii Cardo *de V.S.*

adhæ-

adhærescit, esse ac prudentibus haberi, *potestatem, quam non
riam rem perfectim sibi retinendi asserendive.*

XIX. Ubi quidem adhuc unum non videtur tacite
transmittendum, quod nempe, quando in facultate hujus
retinendi, dominii primum ponitur, id non debeat accipi,
tate quâdam tali, omni utilitate merâ: quippe vana ac
futilis talis esset rei attinentia, contra morem humanæ
actionis, institutionisquæ omnis, cui observante philo
bonum seu finis aliquis propositus semper est. Sed debet
telligi talis hæc potestas, quæ commodum, utilitatem
retinentis intueatur, eoq; faciat; sive utilitas illa amplior
sive minor sit: sive in quadâ, vel fructuosâ vel etiâ hono
râ circa reâ disponendi ratione persistat; sive actu nunc percipi
ve ex parte maximâ in spe, juris destinatione roboratâ; al
percipiendi, consistat. Cujusmodi certè vestimentis
dutum reperire erit, quicquid hujus facultatis nomen do
reri & ex re ipsa & ex ante dictis, & ex usu communi ob
imò ab hujusmodi non nudum relinquendum, placuisse
prudentum, in specie ususfructus & proprietarii dominii.

(a) l. *Etb. ci.*

(b) §. i. in fin.
de usufr.

Nomotheta noster (b). Vellem, voculam *SIBI*, hæc quæ
te suâ inferre; ita ut sibi retinere, diceret etiam *suo* alicui
nere; atq; ita eadem hæc quoq; nostra diceret posita
tatis descriptio. Videri alicui posset potestas hæc collo
cultatum dominicarum instar umbilici, cui reliquæ illæ facultates
in dominio pleno, arctis nervis annexæ circumjaceant; in
pleno, v. quasi per tendines protensos in laxum. Vel etiam
instar, à quo, ut plani peripheriâ inclusi, puncta alia latius ab
pinquius distent. Sufficiant dicta de natura domini
videndum de potestate ejus acqui
rendi.

CAPUT XV.

De potestate acqvirendi;
dominii rerum imprimis.

- I. Potestas acqvirendi, diversa quadam est facultas à ceteris in rem potestatibus.
- II. Plurimam per jurisprudentiam tractationem habens.
- III. Est hac vellatioris, vel strictioris & subjecti & libertatis.
- IV. Etiam in jus multum particulare sapius abiens; aliisq; particulariter constitutis juribus sese immiscens.
- V. Alia ejus generaliora memorata, hic modo transmittuntur.
- VI. Res, quæ extra vulgare commercium, potestati acqvirendi privatiorum regulariter exempta.
- VII. In rebus in commercio distinctorum generum, etiam res incorporeales sunt: quæ facultates sunt in res legitima; in quibus etiam dominium est ipsum.
- VIII. Quod cum illis ceteris vel primum videri potest objectum acquisitionis, seu potestatis acqvirendi.
- IX. Modus rerum dominium acqvirendi per naturam à parte acqvirentis quadam rei apprehensio est. Hujus species accessio & occupatio.
- X. Accessio est & fructuum.
- XI. Et partium.
- XII. Media, aut peculiaris conditionis specificatio est.
- XIII. Occupatio vel est rerum nullius; inq; his pro derelicto habitatorum. ad quam igitur pertinet, & aliorum.
- XIV. Et thesauri inventio.
- XV. Et ususcapio, plus ceteris modis participans concurrentis factis aliis.
- XVI. Vel est rerum, quæ dum occupantur aliorum sunt, occupatio: veluti bellica;

XVII. Et ea qua mediante traditione fit.

XVIII. Eademq; vel solemniter vel minus solemniter aut sine

tantum.

XIX. De Additione per legem aut sententiam.

I.

A Domino juribusque seu potestatibus quibuslibet cuique hominum peculiariter magis acqvisis, quibusque propriis constitutis, diversum est dominium, in res communissima, & in his singularis nota, *POTESTAS ACQUIRENDI* cuiusq; sibi peculiari magis ratione proprietas, sive in res dominium, iuraque omnis generis, ut patet ex *STRATU* est supra (a), hanc, communissimi illius dominii hanc in mundanas hasce creaturas dati, aliquid potissimum esse, per quod vel omne etiam illud in exercitium sui abeat, quod usui seu executioni facultatis utendi ejus viam quasi iterum, hocce naturale communius dominium, quatenus ad singularem applicatio fit, in duabus hisce (siquidem separatim eas consideremus) consistere videtur potestatibus, iuste nimirum acquirendi et utendi iisdem sibi aut suo usui attinendi easdem. *Ubi* primo fluente fuit, potestatem hanc aliquam acquirendi, tanquam diversum quid juris esse in ipso universali dominio, cetera ejus parte; & consequenter, quia, ut ante monuitur, in eo dominio juribusque aliis privarim cuique constitutis differre, diversa conditionis ac naturae esse ab omnibus ceteris, hominibus, res competentibus juribus facultatibusve legitimis. *Quae res* mentis Ulpiani nostri videtur obvia (b), quando *totum jus* (intelligitur sine dubio vel potestates ipsas justas, seu jus quatenus hasce concedit) *ut consistere aut in acquirendo; aut in conservando aut in imminuendo; aut enim hoc agi, quemadmodum quidam ejusque fiat, aut quemadmodum quis rem vel jus suum conservet, aut quomodo alienet, aut amittat.* *Ubi* rursus diserte hic ut jus aliquod distinctum, agnoscat illud, quod acquirendi est, ab eo quod de cetero dominii, peculiariter constitutum est, et in preservationem dominii, paulo ante demonstratum, esse

(a) cap. 4. num. 13. §. seqq.

(b) l. fin. de ll.

fari, nempe ab potestate servandi sibi rei, conjuncta cum arbitrio eandem etiam alienandi seu dimittendi sese.

II. Et sanè hæc rerum, domini, juri, potestatumve acquirendi potestas, si quæ alia, multam in vita, imò per omnem imprimis jurisprudentiam diffusam habet tractationem, veluti ubi discutitur, an ulli hominum facultas sit acquirendi res divini juris (a), res alterius invito dominò, res quascunqve alias vetante lege publicâ? an pupillaris ætas sibi ab aliis vel in alios possit acquirere res, obligationes actionesve (b)? Quisnam habeat testamenti-factionem (c) passivam quam vocant, h. e. potestatem acquirendi ex testamento? quousqve possit qualemve habeat potestatem acquirendi patriæ potestatis quilibet extraneus in dato sibi in adoptionem, qualem hanc habeat aliquis ex ascendentibus (d) per sanguinem in linea generationis? quomodo possit ad dominium pignoris pervenire creditor (e)? Summâ, ubicunqve de constitutione cujuscunqve juris cuilibet facienda agitur, ibi sub disquisitionis incude versatur potestas hæc hominum, quibus istud jus constituendum est; etsi stylus tractationis ad varia circumstantiarum, rerum, personarum subjiciendarum, modorum ac similium sæpius ita sit conversus, ut ipsa hæc potestas quasi tacitè videatur transmitti, veluti ubi quæritur; an res divini juris, an liber homo possit cuiquam acquiri? quibus modis patria potestas obligatio aut quælibet actio constitutatur? quibus modis dominium rerum acquiratur? quæ stylus tractationis ad personam, cui hæc actio constituenda venit, verso, identè quæ sit et quæ sunt, atqve hæc: quæ quomodo cuiqve huic aut illi potestas sit aut non sit, dominium in rem sacram aut profanam, liberum hominem; quæ actionem; quæ patriam potestatem & reliqua ejusmodi acquirere?

III. Notabile a videtur imprimis esse, quomodo ipsa hæc acquirendi potestas modò latioris latissimiq; & subjecti & libertatis est; modò verò etiam strictioris strictiq; & strictissimi subjecti libertatisque evadat: per subjectum, intellectum velim hominem cui illa competit; per libertatem, quæcunqve per circumstantias reliquas eisdem liberi decursus competentia est vel non est. Ita latissimi subjecti libertatisque est, illa quæ omnium hominum mul-

(a) l. i. d. R. D.
(b) t. de auct.
jur. (c) §. 4. l.
d. hered. qual.
& differ. §. 24
de legat. (d) l.
pen. C. de ad-
opt. §. 2. l. eod.
(e) l. 3. C. d. ju-
re dō. impetr.

tum arbitraria est, potestas occupandi sibi res quæ naturæ
proprie sunt, nec etiam legis publicæ fortè interdictum habet.

(a) per l. i. § (a) potestas utroqve respectu sic satis lata est, quæ fortè omnia
r. s. de acquir. rer. dom. § l. sunt, est, mercandi per fora publica, acquirendi sibi bona
l. d. R. D.

quæ in commercio sunt per civitatem, immobilia; etsi forte
grinis, aut etiam clericis eadem lege est adempta. Multum
eti subjecti est potestas acquirendi hæreditates has illas hominum
illorum horum defunctorum; quando fortè unis liberis, pro
agnatis, aliisve solummodò propinquis, imò unis aut uno
mento fortè hæredi scripto isthac competit, exclusis reliquis
bus, omnibus: eadem & ipsis qui eam habent, multum adha
quæ restrictæ potest liberratis esse, quoad circumstantias obje

(b) l. 2. de acq. modum eandem in actum deducendi, ac similes, quatenus forte
hered. l. 88. de mùm oneris v. c. exsolvendi æris alieni defuncti, præstandi
hered. instit. l. legatorum aliorumque similibus, simul subire habet (b); quatenus
19. de R. J. (c) intra certum tempus cernere ac adire, qui potestatem hanc
l. ult. § r. c. C. obtinet, tenetur; de cætero amissurus hoc ipsum jus suum (c) quatenus
de jur. delib. dem legum præscripta negligat in hisce aliisque. dignum
l. i. § r. i. de observatu hic est, juxta hanc ex jure propinquitatis aut etiam
success. edict. mentariæ dispositionis potissimum ortam acquirenda hære

(d) S. 4. l. de tum potestatem, aliam ejusdem generis, ex qualitatibus autem pec
hered. qual. S. sonæ acquirituræ aliis à Jctis notari, quam testamenti
24. de legat. l. ut ante notabatur, illi dicunt (d). cujus requisitum generatè est, non
10. qui testam. persona sit lege declarata incapax hæreditatum aliorumque in tes

fac. poss. (e) l. sit, sive alia commisit quæ per leges indignam eam faciant, hujus
3. de his qua stamentis relictorum, veluti si deportata, sive in metallum damnata
pro nō script. sit, sive alia commisit quæ per leges indignam eam faciant, hujus
l. i. § r. i. d. biu modi beneficiorum (e). Alia strictæ conditionis est potestas credi

qua ut indi toris dominiùm pignoris sibi acquirendi (f) alia quoad per
gnis auferun- hanc laxior, potestas acquirendi per modum usucapionis, qua
tur. (f) l. 3. C. men, quoad reliqua plurius ex legibus strictæ est observanda
de jure dom. nempe, ut eadem aliqua certæ conditionis res, tanto vel tanto

(g) r. d. usfa- tempore, continenter possideatur, ut titulo justo bonaque
109. res sit accepto, & reliqua (g). mitto quæ possent innumera hujus
generis cum multa varietate porro hic adduci exempla.

IV. *Esse autem potest* hanc hominum res juraque sibi acquirenda, nota est non servare est, quâ nimirum ratione illi accipiat, admittitur sibi dominium quandoque descendere domini specialius dicti, aliorumve in rebus particularium jurium; ubi nempe & ipsa sæpius magis particularia jus evadit, quoad certas res certis personis competens. e. c. potestas per territorium principis alicujus capiendi feras soli forte principi, aut quibus id indultum specialiter est. potestas comprehendendi hereditatem, solis, qui forte extant defuncti, liberis. Item, quoad jura acquirenda alia, potestas magistratus obtinendi, præ aliis, per id quod in numero oligarchicorum quis sit; potestas participandi communium reddituum, (ubi forte quosdam redire continget) per id quod in numero civium aut alius societatis sociorum, aliquis existat. Et nescio, annon porro admittendum sit, sicut potestas hæc, domini aliorumque jurium effectrix est, eandem & ipsi dominio ita inante complexari, ut eidem quoque & succedanea sit & ancilletur; quatenus nempe, facultas dominica, quæ utendi rerum est, sæpius per conquisitionem plurium particularium corporum expedienda venit, quæ ante quam particularim occupata, actuque percepta erant, vix pro acquisitis huic alicui propriis rebus habebantur. veluti pisces qui in stagno sunt, aut feræ, quæ in silvis laxius circumseptis, vagantur (a): fructus pendentes per agrum in quo alicui ususfructus est constitutus (b): thesaurus in agro alicujus absconditus (c): res quælibet ex rebus communitalis, quatenus singularis applicanda. atque ita forte potestas persequendi sibi debiti, quatenus rei persequutoria est, hac ipsa acquiritorie potestatis naturâ perfusa existit.

(a) per l. 3. §. 14. de acquir. poss. (b) per §. is vero 37. ff. de R. D. (c) per §. 40. eod.

V. Possent circa universum hujus potestatis acquirendi generis plures adhuc adnotari alia, tum affectiones communes, tum universaliore specierum differentia. Illæ; quatenus isthæc sit in genere facultatum, earundemque legitimarum, liberarum, in quibus rei; hoc habens præ cæteris hujusmodi omnibus, quod non rerum tantum ac circa res subsistentes occupata; sed & jus jurium seu potestas potestatum (intellige cuilibet constituendarum) sit. Hæ; quatenus illa partim sit juris ac rei corporæ simul, veluti quæ domi-

dominii rerum acqvirendi est; partim jurium tantum, ut si quis in re sua servitutem actionis ac similia. Deinde quatenus pars illa cum periculo preventionis est conjuncta, partim non est. In illo casu, quod v. c. est acqvirendi rerum quæ sunt nullius in re, sive facta ac derelictione hominum, regulâ pervalente, res illa cedant primo occupanti; est obtinendi res venum habentem, si non continente penè regulâ, tales cedere primo licitanti aut merenti. Si pergit absolvere propositum; est facultas exigendi debitum a debitore obarato nimis; (*) sunt alia. Verum e contra, cum est modi justæ preventionis metum est potestas filii succedendi in bonis defuncti parentis; usufructuarii percipiendi ex fundo fructuario fructus; actio debitoris qui pignore potior est, & similia, quæ non solum considerari hæc quoque possent, quatenus sit ab divina humanæ auctoritate dependens, vel etiam ab hac dependens minus, cum sit minus vel cum strictiori officio sit conjuncta, vel quatenus sit minus sit arbitrii, & si quæ essent hujusmodi reliqua. Verum quia hæc cum omni suo circuitu displanare, protensam nunc partem nimium dilatare foret, imò à tramite receptæ per jurisprudentiam methodi paulò laxius digredi, pars etiam maxima per hujusmodi concepta suam facile sortitur collustrationem; nunc quæ non non moror, id in sequentibus sub hoc capite acturus, quod præsertim cultatis describendæ intentis Jurisconsultis nostris usi sunt, est; dum nempe in specie, quâ dominii rerum acqvirendi, & res describuntur, rerum propositâ distinctione, cum ostensione, quæ naturæ earum à privatis quibuslibet hominum propriæ acqviri vel non acqviri possint, modos seu actus, quibus in executionem potestatis hæc perducitur, seu quibus, (ut ipsi loqvuntur,) res nobis acqviritur, in disquisitionem ordine vocant,

VI. Res, pro discernendis earum qualitatibus, per quæ quibus, quomodo acqviri possint vel non possint, observantur, illas esse, quæ in commercium, inve patrimonium, quod appellatur hominum cadant, eoque acqviri possint; alias, quæ in id non cadant, nec acqviri possint. Et hæc quædem res extra patrimonium & commercium itemque nullius, partem etiam divini juris, (b) appellant, intendentes per dicta hæc exprimere potentiam, seu potestatem.

(a) per l. 6. §. 6
 Et seq. l. 10. §.
 16 l. 24. in fin.
 quæ in fraud.
 cred.

(b) pr. Et §. 7.
 de R. D. l. 1. ff.
 eod. l. 34. §. 1.
 de contrib.
 impet.

impotentiam seu ineptitudinem, & hominum
 arbitriam, & hominum arbitriam transgrediuntur, aut
 conditionis intuitu porro ita, quod si quis
 vel mores civitatis commercio exentur, (a) d. l. 34. §. 1.
 sub jure, velus dominio, nostra non possunt (b) remque res
 includere (c) hac: Quid nullius esse potest, id ut alicuius fieri nulla
 ligatio valet efficere. referri autem in specie ab iis huc videns, ex
 pite impotentia per naturam, res que profus in rerum natura non
 sunt, aut esse non possunt, veluti hippocentaurum, aut hominem
 qui mortuus est, ades combustas, factum quodlibet natura impossi-
 bile (d). Ex jure autem moribusque civitatum, que, quia divini ju-
 ris sunt, nullius in bonis esse dicuntur, res sacra, religiosa, sacra, veluti
 ades sacra, domaria ritè ad ministerium Dei dedicata; sepulchra & mo-
 numenta defunctorum, muri quodammodo & portæ civitatis (e):
 Quæ, quia communia humano generi data, quia publica, quia uni-
 versitatis sunt, nemo sibi propria vindicare potest, præterquam ad
 usum fortè partialem quendam licitum, quo in numero sunt æter-
 aqua profluens, mare, & per hoc littora maris, flumina, portus,
 campus Martius, theatra, stadia, & his similia (f), quæ omnia Vi-
 truvio in Religionis, Defensionis & opportunitatis res, commodè
 ut videtur distinguuntur (g). adhuc alia quædam, ut liber homo,
 corpora ipsa defunctorum (h) &c. Circa quæ autem in univèrsum
 imprimis verò illa, quæ publica, & universitatum dicuntur, appri-
 emptas esse posse, sed secundum quid, quatenus nimirum domi-
 nio singulorum privato non temere subiciuntur; ideo quod com-
 muni & publico libero usui, aut etiam dispositioni hæc relinquen-
 da, licet interim ob ipsam hanc publicam dispositionem, usumque
 universitatis populique, in ipsa universitatis ac populi patrimonio
 esse sub dominatione sint constituta (i), unde & hætenus rebus
 hæc æri juris computantur (k). Atque hujus census etiam fortas-
 sit, hæc sanctas, nec eximas religiosas, quod sanè & illæ, si non
 proprio patrimonio, quod dicitur, hoc est, eâ conditione, popu-
 li, ut fructusque pecunias respub. inde redigere possit, dispositioni
 tamen omnino, & non exemptæ sint penitus: & harum non vi-
 deas

(a) d. l. 34. §. 1.
 (b) per l. 83. §.
 (c) de V. O. (c)
 (d) de R. J.
 (e) de R. D.
 (f) §. 1. de
 (g) de R. D.
 (h) de R. D.
 (i) de R. D.
 (k) de R. D.

deas quid impediatur, quin usus etiam, per speciem commercii contractus in alios possit transferri, donec cadaver defuncti statutum modò sit. fatiè cum tali cautione vendere ac aliis commoda pulchra sua usqve sepeliendi in iis, forsan nihil habet absonum & de sacris simile quòdam modò videtur faciendum esse iudicium, quandoquidem si non vagà & promiscuà libertate, quòd semel indicatum est, ad profanos usus debet retrahi, saltem extra dolum videtur positum, quin necessitas publica, & humanitatis ratio pub. etiam libertiorem dispositionem quandam in has potestates

(a) *vid. l. 21. & auth. prater. ca. C. de SS. • Eccles.*

(b) *l. 34. in fin. l. 114. § 5. l. 40 de leg. l. 3. 4. C. quæ res ven. non poss. l. 2. § 3. C. quæ res exports. nō deb. & c.*

(c) *l. 34. § 1. de cōtrib. empt. (d) l. 83. § 5. d. V. O. (e) per l. 5. de V. S. (f) l. 122. add. 178 d. V. S. (g) l. 4. 6. 23. 72. d. V. S. l. de R. D. s. l. d. reb. cor. & incorp.*

cedere (a). Minus autem invenire temerè licebit in iis, quæ principuè juris humani vigore commercio statuuntur exempta, quæ aliquò saltem modò in humano commercio adhuc persistunt, adeò nec depræhendendas hic temerè dispositionem quandam particularem, quæ non suò quòdam modò particularis sit, jam plus minus exemptionis continens, quin ipsas hæc leges etiam ad aliam demus particularis exemptionis progredi, uti res communi commercio alias relictas quandoque certorum tantum hominum commercio excutiant; & vicissim, quasdam etiam ad certorum commercium, adstringant (b); Atque istæ quidem, res commercio committentes regulæ, hujusmodi in re fortiuntur limitationes. Vnde licet, quando rem jure extra commercium, extra patrimonium, nullius, divini juris &c. audimus statui; id ferè non omnimodò simpliciter esse intelligendum, sed secundum quid, ut non tantum singulis hominum esse tales, ut privati in regulari commercio modo easdem acquirendi potestatem non habeant.

VII. In commercio res, & quæ potestati acquirendi hominum etiam singulorum communiter obnoxie sunt, ferè describuntur à Jctis, esse omnes eas quas quis habere vel possidere vel persequi potest (c). quæ subjici usibus dominioq. nostro possunt (d). alias quoque res in patrimonio, pecunia &c. latissimo significato iisdem dictæ mirum pecunia significatio ad ea refertur quæ in patrimonio sunt (e). pecunia autem nomine non solum numerata pecunia; sed omnes res, tam mobiles quam immobiles; & tam corpora quam jura continentur (f). Limitatio scriptio etiam ab ipsis rei fit, patrimoniali hoc sensu accepta, Operæ pretium nunc non existimem, ad alias subordinari. Verum

divisiones hic nunc descendere, quibus v. g. res patrimonialis con-
 sideratur ut mobilis & immobilis, ut, principale & accessio, ut
 totum & pars, ut materia, ut rustica, vel urbana &c. Unam solum-
 modo hanc, alicujus paulò accuratioris attentionis hic duxerim,
 quã adeò seriò à nostris in corporales & incorporales, in corpora-
 & jura res commerciales dispescuntur (a). Et de rebus quidem
 corporalibus quæ sunt, nempè, *quæ sui natura tangi possunt; veluti*
fundus, homo, vestis, aurum, argentum, & deniq; alia res innumerabiles
 (b); & quod hæ acquisitioni dominioqve suscipiendo aptæ proprie-
 sint, res liquidissima est. De juribus autem seu rebus incorpora-
 libus, quæ hic sint, & quatenus res acquisitionis sint: id est, quod
 quandam limatiorem hic videtur mereri advertentiam. Descri-
 buntur a. nobis illæ ferè, quod sint, *quæ tangi non possunt; sed intelligi;*
quæve in jure consistunt (c); quæ sunt ipsum jus tale vel tale &c. quod (c) *ibi d. Cic. in*
 quidè eo redit, quod nihil aliud sint hæ res incorporales, quã omnis *Topic.*
 generis in quid rerum jura facultatesve legitimæ, verbo, *potesta-*
tes; utut sub variis verborum putaminibus ab auctoribus illæ aliàs
 sæpius proponantur; appellatæ modò à re quæ subjacet, fructus mo- (d) *d. l. i. de R.*
 dò ab opposita qualitate, servitutes, modò ab ipso exercitio aut *J. & d. tit. l. d.*
 exercente actu actio, aliisqve aliter. scilicet ita inter res incorpora- *reb. corp. cum*
 les juraque quæ appellantur, disertè refertur *usufructus, usus, servi-*
tutes rusticorum & urbanorum prædiorum, obligationes (d). si autem *tit. seqq. (e)*
 quæras quid rerum hæc sunt? definiri videas *usufructum* jus esse *pr. & §. fin. de*
 alienis rebus utendi fruendi, eidemqve contingere, uti pars plenæ *usufr. (f) tit.*
 in re *potestatis* sit (e). similiter *usus* itemqve habitatio, *jus* utendi, ha-
 bitandi describuntur (f) ut & *servitutes*, reales omnis generis, *iter*
 sc. *jus* cundi ambulandi; *actus* *jus* agendi jumentum, *via*, *jus* agendi
 vehiculum, *aqua ductus* *jus* aquæ dicendæ; dicitur & *jus pascendi, cal-*
cis coqvenda, arena fodienda (g); quæ vel omnia etiam in genere *jura*
prædiorum urbanorum & rusticorum dicuntur vulgatissimè (h). *ob-*
ligatio quoq; per *jus* obligationis allegatis locis declaratur; & fortè *incorp. in fin.*
 idem per eam intenditur exprimi, quod alibi, post similè propositâ (i) *§. 21. de le-*
 distinctionem rerû corporaliû & incorporaliû, *actio* quoq; dicitur *gat. (k) per*
 (i); quæ & ipsa, per *jus* definitur (k). cæterum eadem jura, eadem *pr. l. d. ab aliis.*
 hæ res incorporales, quod in patrimonio, in commercio, rebus bo-

nisque nostris adnumerentur, per multa juris nostri loca manifestissimum est (a). apparere igitur putem, quod proponebatur, nempe quicquid rei incorporalis aut jurium nomine, corporibus aut rei corporali contra-distinctum, rebus patrimonialibus, aut iis, quæ in commercio hominum sunt, bonis computatur, id facultatum legitimarum esse. Ubi saltem obiter cautionis loco denuò notari velim; sub nomine obligationis, servitutum, ac aliis, eadem hæc jura, usu jurisprudentiæ nostræ inferri, & bonis rebusque in patrimonio accenseri (b).

VIII. Et esse quidem potestates hæc legitimas in rebus commercii existentes, easdem, quæ possunt etiam acquiri; & esse hominum harum ipsarum, acquirendarum potestatem, porro tot locis demonstratur, quot referuntur rationes, ac modi constituendi acquirendive libertatem, tutelâ, jus possessionis, servitutes reales, seu jura prædiorum, & personales, veluti usumfructum, usum, actionem, successionem hæreditariam & denique dominium ipsum; hoc est per jurisprudentiam totam. Et fortassis conjiceret aliquis, quicquid rerum primò ac immediatè legitimam hominum acquisitionem incurrit, id non tam rem corporalem proximè, quàm potestatem ipsam in rem esse. manifesta res est & tralatitia in iis potestatibus, quæ nomine actionis, servitutum, possessionis, hypothecæ ac simili, nobis continentur, cum nemo judicabit, nos propriè acquisivisse res, in quibus jura servitutum, possessionis, hypothecæ &c. habemus; quarum rerum persequendarum actionem habemus, & quatenus hæc habeamus. quin proprietati in re hæc jura potius consuevere opponi & ab inde distingvi, aut si hæc aliàs subest cum ea confundi, & quasi ab ea absorberi (c). De dominio ipso id videtur confirmare usus Jctorum, qui, etsi non abhorrent quidem à dictione, de acquisitione rerum, utique quando quasi caput rei proponendum est, de *acquirendo dominio*, id ipsum formant (d), nec verò res aliqua nostra aut nobis tanquam propria acquisita intelligetur, nisi & dominium istius rei acquisitum fuerit, nosque domini ejus simus facti. quod ipsum de dominio primaria, præ re, acquisitione & obtentione, vel separatio ipsa aliarum ab eo in re facultatum, vel dominii etiam à rei contactu multum sæpè separata

(a) l. 222. 23. l. 4. 6. 91. 15. 49. 143. de V. S. l. 21. de R. J. l. 15. C. de sentent. pas. l. 37. & ul. de usus. leg. l. 15. §. 8. de re jud. l. 4. quæ res pign. obl. possit. de hered. vel act. ved. & passim. (b) per l. 28. 181. d. V. S. l. 14. §. fin. & l. seqq. ad Trebell. (c) l. 25. d. V. S. §. 1. l. de usus. §. 1. de servit. l. 5. pr. si usus fr. per. l. 26. 38. 39. de serv. urb. l. 1. 29. de pign. act. l. 45. de R. J. (d) l. 1. lib. 2. l. 1. lib. 41. ff.

existentia arguit, dum e. c. possessione, usu, alicujus rei penes alios multoties jure injuriave, existente, ipsum interim proprietatis dominium penes alium sit. & fortassis ita, ut de usu ipsius rei aut ejus utili contrectandi facultate parum habeat ipse dominus quod gloriari possit; ut tamen dominium se tenere firmiter adferre valeat. Sed misis his videndum de modis, quibus has in commercio res, corpora & jura acquirendi potestas est, de quibus fortè universalius esset hic agendum. Ubi quidem etiam generaliter videri possit dicendum esse: modos, quibus potestas acquirendi sese ad talium omnium in rebus jurium potestatumque privatim hominibus faciendam constitutionem exserit, à parte acquirentium in aliqua facti ratione consistere. quando hoc, tum ipsa vox acquirendi, quæ factum dicit, innuit, tum ex natura omnis potentia, eoque & hujus acquirendi legitima est, per actum procedere in effectum, sive operantem sive recipientem. possent & alia, ut generaliora ad hæc commemorari. Verum quia non de universo potestatum genere nunc propositum est agere, sed de illius solummodo potestatis, quæ in specie dominium rerum est, & juxta hoc in rebus ipsis proprietatis constituendi & eas huic subjiciendi modis, misis cæteris, huc modo vertenda intentio est.

IX. Universalis quidam dominii in re (corporea) acquirendi modus actusque, naturam huc primò destinatus videtur esse ipsa aliqua rei corporalis *apprehensio*. id quod advertit, quando dominium rerum ex naturali possessione capisse asseruit, Nerva filius (a). ejus rei non potest remanere de his, quæ terræ mari cælog, capiuntur; dum hæc protinus eorum fiant, qui primi possessionem eorum apprehenderint, & quæ sequuntur. *possessio* autem rei, quatenus actus est *sedis pedive* ponendi, rei que insistendi tenendique initium exprimens, utique idem quod rei *apprehensio* aut aliqvid apprehensivum est; voce apprehensionis etiam ipsa, hoc in casu, legibus haud incognita (b). res per exempla subsequentiū patebit pluribus. Tota autem res totumque hoc genus ad duplicem primò videtur diverti figuram; unam, quæ se exerit per modum extensionis, & quasi per medium rei ante nostræ, protensa comprehensionis; alteram, quæ quasi de manu seu corpore nostro in actum profilit; priorem, quia median-

(a) l. 1. §. 1. de acquir. poss.

(b) l. 1. §. 21. l. 23. de acquir. poss.

(a) cap. 42. de te accessione rei ad rem nostram fit, modum acqvirendi domini; R.I. in 6. (b) §. (forsan rectius ab hoc respectu modum subcedendi domini) per 36. I. de acqv. accessionem vocant; posteriorem per occupationem; nec fortassis ma- rer. dom. l. 48. le, hoc modo duo quasi simplicia genera constituendi domini rei: ff. cod. l. 25. de rum faciunt, accessionem & occupationem.

X. Accessioni in universum nata ferè hæc regula est: Accessio- rium naturam sequi congruit principalis (a). quæ regula in nostro casu, hoc videtur dicere: quæcunque res accessorii nomine, rei nostræ: in fructum aut partem cedunt, eas vi accessionis dominium no- strum subire, à nobis item acqvistas, & quasi comprehensas cenfe- ri. Ubi quidem primò de iis quæ ut fructus accedunt rebus etiam privatorum, extra ambiguitatem est, cedere eas quoque dominio eorundem, sive immobili rei illi accedant, ut plantæ, fruges mine- ræ aliæque (nisi fortè superioritas sibi sui qualis dominici juris cau- sâ quædam reservavit) idque jure soli quod appellant (b); sive mo- bili, vel uti quæ ex animalibus enascuntur nostris (c), puta foemel- lis, ubi diversi domini masculus est (d); extensa etiam re ad par- tum ancillarum (e). De concursu domini, & qui in lucro & ac- qvifitione fructuum veritatem domini imitatur, bonæ fidei pos- sessoris, disputationem (f). lubens prætereo. Neque etiam adsec- tum volo, hominum dispositione hæc separari non posse ad tem- pus aut ad partem: prout posse manifestum est separatione usus fru- ctus à proprietate, quæ totâ praxi probatur. Observandum autem existimem, quod de fructuum accessione jus est, ad fructus quoque civiles, & ea quæ vicem fructuum dicuntur obtinere, rebus sive sive domini sive aliò, ad nos pertinentium, extensionem admitte- re: veluti ad usuras (g); mercedes & pensiones locatorum prædi- orum, servorum, jumentorum (h); hereditates & legata servis no- stris acqvista (i). Denique quicquid facultatum sub nomine cau- sâ Jctis venit descriptum (k), rei dominio vel quasi subjectæ invi- cem fructuum videri potest accedere. Et notare licet, regulam hic etiam ad contrarium oneris rei adnexi abire (l): & summâ qui- dem ex ratione æqvitaris, commoda & incommoda parem in gres- sum collocare (m).

XI. De iis, quæ in partem rei nostræ (alteri) cedunt, & ferè pro-

pro fundamento accessionis, concretionem aut constipationem habent, attentionem meretur, quid principalis quid accessorii nomine propriè veniat. Ubi primum observare est, regulariter [C]tis non attendi, pondus æstimationis utriusque partis; quin judicent, etiam pretiosius minus pretioso, quo ad dominium alterius subeundum, oportere quandoque in accessionem cedere; veluti purpuram attextam, vestimento, gemmam inclusam, auro (a); attendi autem iisdem, [ut ut reperias qui usus ac consuetudini hominum indulgentiores in hac re sunt (b);] id quod vel specie superat, vel ex intentione componentis, vel tandem etiam per ipsam rei subiectivam conditionem *subiecti* vicem sustinet: & vicissim quod alteri ut tali subiecto, ornandi sive integrandi, aut etiam sustentandi, & fovendi causa attextitur, infigitur, afferruminatur, conjungitur, adjicitur, accrescit &c. quodve illi contextum concretum consolidatum ut tali subiecto est (c), & illi conditionem principalis, huic accessorii tribui, eoque secundum illos hujusmodi res, rerum illiusmodi dominio cedere ac in id concedere; sive natura adstipationem illam quasi solum fecerit, prout accidit per alluvionem (d); per adjectionem particulæ agri, factam à fluvio si ea per radices arborum, aut aliàs etiam alterius agro coaluerit (e); per productionem Insulæ super solum alvei fluvialis (f); in ipsa derelictione alvei agris vicinorum adhærentis facta à flumine (g), sive factum hominis præterea intercedat, puta ubi quid implantatum radices egerit (b); satumve sit (i); ubi inscriptum (k), adferruminatum (l), contextum (m), inædificatum, astructumve sit (n). quibus omnibus in casibus, hæc à peritis arguuntur illis cedere, quibus inædificata, attexta, adferruminata, inscripta, in situ, implantata sunt; quibus agris vel immediatè vel per alveum cohærent (o). Singulare est ex civili dispositione in pictura, quod huic tabula quæ dominium debet cedere (p). Quæ in reliquis particularia hæc observatu occurrunt, fontes inspicienti facile possunt aperire.

(a) l. 33. §. 5. de R. V. add. l. 19. §. 13. de aur. & arg. leg. (m) §. 27. de R. D. l. 19. in f. de aur. & arg. leg. (n) §. 30. & seqq. l. d. t. l. 7. §. 11. l. 28. l. 60. de A. R. D. l. 59. l. 27. §. 6. de R. V. l. 18. de act. empri. l. ult. de superfic. (o) per dict. text. (p) §. 36. l. de R. D.

(a) §. 27. d. R. D. l. 19. §. 13. in fin. de Aur. & Arg. leg. (b) l. 29. §. 1. d. aur. & arg. leg. at. (c) per dict. leg. 19. §. 13. & seqq. & l. 20. d. aur. & arg. leg. at. l. 29. §. 5. d. R. V. & pas. (d) §. 20. l. de acqv. R. D. l. 7. §. 1. & 2. ff. eod. (e) §. 21. l. d. t. (f) §. 22. d. t. l. 30. §. 6. §. 1. ff. eod. (g) §. 23. l. eod. l. 7. §. 5. ff. eod. (h) §. 32. d. R. D. l. 7. in fin. l. 26. §. pen. ff. eod. l. 5. §. 3. d. R. V. (i) §. 33. d. tit. l. 9. 25. §. 1. eod. (k) §. 34. d. t. l. 9. §. 2. ff. eod.

XII. Peculiaris aliqua ac quasi media inter accessionem atque occupationem videtur acquirendi ratio esse *specificatio*, quæ dicitur, imò fortè quasi tertia aliqua ab utraque differens; nisi ob id, quod materia hic formæ accedat, accessionem; quodque per hanc illa & quidem specificatori quasi occupetur, occupationem eam velis dicere, adeoque per hæc mediam mixtamque quodammodo naturam ex his ei tribuere. Potius autem videtur, ut dixi, peculiare genus acquisitionis hic dari: quando is qui ex quavis materia, non habito respectu, suane illa sit an aliena, novam rerum speciem confecit, talem quidem, quæ ad priorem & rudem materiam operâ humanâ redigi nequeat, ejusdem rei aut speciei noviter à sese confectæ Dominus evadit, idque naturali ratione ut judicant & declarant nostri naturalis justitiæ seduli indagatores; de cætero quidem, ut tamen quisque æquum, ab iniqvo quovis rei suæ occupatore aliunde obtineat, circumstantiis, propriæ an ex alienâ materiâ, volentibus an invitis materiæ dominis, altero vel utroque

(a) §. 25. ac
 seqq. l. de A.
 R.D. l. 7. §. 7. l.
 24. 25. l. 12. §. 1.
 d. A.R.D. l. 78
 §. 4. de legat.
 3. l. 38. §. 4. de
 legat. 1. l. 5. §. 1.
 l. 23. §. 23. d.R.
 V. & c. (b) §.
 28. & seq. t. d.
 A.R.D. l. 27. §.
 f. ff. cod. l. 3. §.
 2. l. 5. pr. §. 1. l.
 4. l. 23. §. fin.
 d.R. V. & c.

& c. species nova confecta sit, diligenter attendi oportere, aut manus (a): Inde & confusionem ac cõmixtionem, tanquam quæ simile quid specificationi habent discitentes (b). Sanè modus acquirendi per specificationem, ni fallor, simulacrum in Natura est positum, creationis divinæ, & per eam dominii in re creata constitutionis; utur illa eò altiori gradu incédât, quod ex nihilo eoque ex nulla alterius materia res omnes in speciem constituit, eoque magis absolutè addicta reddere potuit huic divino specificatori specificata omnia. Fundamentum, existimo, in cæteris etiam unum non minimum. hoc est perfectissimi absolutissimi que dominii Dei in creaturas. Id quod toties sacræ literæ inculcant homines ad obsequium Dei creatoris provocantes. Condonetur si quandoque justitias humanarum rerum ex divinis scissere procliviores simus.

XIII. De occupatione, quæ quasi per manum sese in actum exserens rerum comprehensio est, ante omnia notare est: eam per rerum acquirendarum conditionem modò nudam ac simplicem, dominia rerum occupantibus adjungere, modò aliorum hominum actus, itemque cum auctoritate dispositiones præquirere. Namque res quæ occupari & acquiri hominibus potest, aut omni

domi-

dominio vacua est, hoc est nullius alterius proprio dominatui vel unquam subiecta fuit, vel nunc modo non est subiecta; dicta inde res nullius. Aut etiam dominio seu potestati dominanti alicujus modò nunc succumbit. Ille casus, quia vel convenientissimum naturæ apparet, ut sola præoccupatione hominibus, modo animo sibi habendi comprehendant, res eorum meræ facultati expositæ acquirantur, regulam nactus est facile: *Quod nullius est naturali ratione occupanti conceditur*: & hanc quidem universalissimam, modò qualitas illa nullius rectè discernatur, & suæ *omni* permittatur. Per genera autem si quis occupationem rerum nullius distribuere velit, in *capturam, inventionem, & occupationem derelicti* forsan distribuet: illam appellans animalium, istam rerum aliarum corporearum, hanc earum quas dicit. Nimirum ita *fera bestia & volucres & pisces & omnia animalia, quæ mari, celo, & terra, nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerunt, jure gentium statim illius esse incipiunt* (b); ita vacuis inventis & occupatis ab hominibus, orbis terrarum partibus, jure gentium, terrarum ac regionum dominia distincta, agris termini positi (c), sic *Insula in mari enata & gemma, lapilli, margarita & casera in littore maris* (adde locis eremis aliis) *inventæ, ejus sunt, qui primus eorum possessionem nactus est, hoc est, inventoris* (d), & hæc occupatio est earum rerum, quæ ut plurimum nullius antea fuerunt. Cui, quoad vim occupatori parandi dominii, prorsus similis est earum quoque rerum, quæ aliquando alicujus fuerunt, nunc autem non sunt amplius, habitarum nimirum pro derelictis, h. e. *quæ dominus ea mente abiecit ut in numero rerum suarum esse nolisset, adeò & statim esse desinunt, & continuo occupantur sunt* (e); Ubi quidem apprime notabilis æquitatis interea est, ne in ordinem pro derelicto habitorum hoc effectum referantur, quæ ob necessitatem majoris mali aut periculi cujusdam evadendi forte jacta (f), aut aliàs quoque casu hominibus amissa sunt (g), nisi forte & de his tandem constet, pro derelicto à prioribus dominis haberi (b), aut etiam quod tales sint res quæ è manu domini in naturalem è dominio libertatem proreptæ fuerint, aut in eum statum devenerint, ut potentiam domini earum recuperandæ possessionis prorsus excesserint (i).

(i) per l. 3, d. A. R. D. §. 12. & seqq. ff. cod. add. l. 3, §. 13. & seq. de acquir. poss.

(a) §. 12. I. de A. R. D. l. 3. pr. l. 30. in fin. ff. eod.

(b) §. 11. & seqq. l. de R. D. l. 1. & seqq. ff. eod. (c) l. 5. de J. & J. (d) l. 1. §. 1. de acq. vel amitt. poss. §. 22. & l. 1. de R. D. (e) §. 47. I. d. R. D. l. 1. et 2 ff. pro derelict. (f) §. 1. eod. l. 9. in f. l. 58. ff. eod. l. 1. & 2. ad L. Rhod. d. jact. l. 43. §. 4. & seqq. de furt. l. 18. C. eod. (g) §. 1. de A. R. D. d. l. 43. §. 4. & seqq. de furt. (b) per dict. l. 1. §. 8. d. A. R. D. & dict. l. 43. de furtis.

XIV. Species autem occupationis rei pro derelicto habitæ, videntur esse, cum rerum modò dictarum, tum *inveni thesauri* apprehensio, tum usucapio. *Thesaurus qui est vetus quadam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominium non habeat (a)*, eò modò, quò utiqve & ipse in dominio quidem fuit, esse autem derelictus: ipso factò licet, putà negligentia, ac necessitate naturæ, quæ indicare neglexit, aut è vita vocatus depositor est, magis quam proposito abjiciendi derelictus. De hoc autem legum dispositio ferè hæc est, quòd scilicet, quia alterius alicujus non est, aut esse scitur, (utpote qui definiente Cassiodoro *(b) longa vetustate competentem Dominium amisit*) *ejus ipse fiat qui invenerit (c)*. Ita tamen, ut ferè in lucrum communionem alius quoq; vocetur, dum præter casum, quò in suo quoque cum sine malis artibus inventum, totum sibi retinet, ut & olim si in loco sacro aut religioso *(d)*; dimidiatus tantum inventori cedat, alterò dimidiò domino soli cedente, siquidem fortuitò in alieno inventus is thesaurus fuerit *(e)*; Fisco autem ac publico, si in loco sacro aut religioso aut publico alio *(f)*. quin & si data opera in alieno aut sacro quæsitus fuisset, totum jura vetera inventori adimebant. id quòd corrigere voluit Leo Imp. postea Constitutione sua Novella *gr. sunt regalia*.

XV. *Usucapio quæ adeptio est domini per continuationem possessionis temporis legi definiti (g)*. Et aliàs in modis seu actibus domini acquirendi transferendive *(h) iisdemq;* ob multam à civilibus legibus acceptam ordinationem, civilibus, communiter deputatur *d. pass. (i) pr. (i)*; In modis occupandi derelicta, non videtur profus incongruè haberi. Ideò nempe quòd eidem aliquis rei à Domino neglectus ac derelictio præsupponatur omninò: quippe quæ & causam habet, ut introducta sit, *ne quarundam rerum diu & fere semper incertæ dominia essent (k)*. habendis omninò dominis prioribus, pro iis, qui desertum eant res suas, quæ longo adeò tempore profus negligent, nec usqve requirunt: in tantum ut & alienationis verbum usucapioni convenire, Paulus autemet *(l)*, quòd *vix sit, ut non videatur alienare qui patitur usucapi, & qui vel servitutes etiam non utendo omittit*. Cæterum ut ad modum hujus derelictionis pertinet continuato ac diuturno fieri neglectu, & abjectione; ita è regione occupat

occupatio & cum effectu dominii rei comprehensio hic tractum, quoque & continuationem habet. dominium scilicet rei à domino neglectæ, alteri hic acquiritur capione, verum non momentanea, sed eâ, quæ cum usu & possessione capio est (a). quæ non simplici apprehensione sed continuatione possessionis absolvitur ac perficitur (b). per tempora aliqua, longa, longiora, longissima, lege ob rerum aliasque differentias distinctè definita (c), citra interruptionem (d). Quin requisita hic insuper alia desiderari videas non pauca nec levia ut rectè hæc capio procedat; nimirum ut iustò titulo possessionem rei adeptus fuerit præscribens (e), itemque bona fide (f); quam conditionem canones etiam cum perpetuatione poscunt (g): Et ut res sine vitio sit, puta ut non furto, aut vi, priori domino per quenvquam fuerit ablata (b) aut aliàs haberi & possideri vetita (i). sed filum tenemur abrumperè, satis habentes, cum expellamur hæc, conditio modò nostra non patitur, indicasse nobilissimæ usucapionis materiam summam.

(d) l. 31. §. 1. l. 2. §. 15. §. 2. de usucap. l. 3. §. 7. pen. C. de præscript. 30. ann. (e) pr. l. b. l. 24. C. de R. V. l. 27. de usucap. (f) d. pr. §. 7. b. l. 2. §. 1. pro empt. l. 2. C. de præscript. 30. vel 40. ann. l. 48. §. 1. de acquir. rer. dom. l. un. C. de usucap. transform. (g) cap. fin. X. de præscript. add. Gail. 2. Obs. 1. (b) §. 1. 2. de usucap. l. 4. §. 6. l. 12. 13. §. 2. de usucap. l. 7. C. de usucap. pro empt. §. c. (i) l. 30. de A. R. D. l. 2. §. ult. pro empt. §. 1. 4. J. b. l. 18. ff. eod. l. 2. de via pub. add. l. 48. de acquir. rer. dom. l. fin. C. in quib. caus. restit. non est necess. l. 6. de fund. dotal. §. c.

(a) add. l. 19. ex quib. caus. major. (b) per l. 25. l. 44. in f. de usucap. & pass. (c) pr. l. de usuc. l. 1. C. de annal. except. §. 4. l. 6. l. 2. C. d. velli. gal. l. C. d. præscript. 30. vel 40. ann. auct. quas actiones C. d. SS. Eccl. l. 2. pr. l. fin. de acq. plus. l. 3. §. 4. de acq. qua. tid. c. 26. §. præterea. X. de V. S.

XVI. Atque quidem per usucapionem occupatio videtur potest, mediâ quodammodò naturâ esse inter eam quæ meræ apprehensionis est, & quæ factum poscit alterius; ut & totum genus quod earum est rerum, quæ pro derelicto censeri possunt habitæ. Namque vel ipsum pro derelicto habere, factum est alterius, quod hic prærequirit occupatio; quamvis plus mixtionis etiam ex eo præ aliis hujus generis, usucapio agnoscit, quod eò ipsò, dum sic continuata possessione, neglectum & actum derelictionis usque terminum lege præscriptum, ubi jam penitus pro derelicta res iudicatur, continuè concurrentem habeat. Quin igitur, per hunc medium occupandi modum, ab occupatione meræ liberæ apprehen-

hensionis, ad eam quæ etiam deliberatum alterius factum supponit & plusculum considerat; ab illa, quæ rerum nullius est, ad eam quæ est, dum acquirere adorimur, rerum sub dominio alterius existentium, facile labimur transitu. Est autem illa domini ademptio, quæ omnimodè admixti ac correquisiti alieni facti est, partim eorum quæ ex hostibus capimus, partim quæ è spontaneâ dominorum traditione concessioneque accipimus, partim verò ejus domini quod legali ac judiciariâ additione nanciscimur: Illic quod justitiam acquisitioni præbet ipsa hostilitas est, isthic ipsa voluntas ejus ad quem respertinet traditio, hic lex dictaque sententia.

(a) §. 17. de A. R. D. l. 5. §. ul. l. 7. pr. l. 5. §. 1. ff. eod.

De occupatione bellica res ipsa ita profertur satis liquidè (a): *Ex hostibus capimus jure gentium statim nostra fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem nostram deducantur.* Cui tamen rei civilis æquitas suas quasdam solet addere quandoque directiones ac limitationes, veluti ubi romana lege quædam publico reservabantur, à privatis militum non attingenda pro lubitu, uti erant agri, & reliqua immobilia hostica (b); item ex mobilibus rebus reservata quædam, in quibus etiam militibus accidebat peculatum committere, quadruplo luendum (c); item quæ hostis antea ceperat si recepta forent jure quodam postliminii dominis restituenda (d).

(b) l. 20. §. 1. d. capt. & postl. (c) l. pen. ad l. Jul. de pecul. ad. l. 31. d. jur.

XVII. Traditione dominia rerum in acceptantem transferri,

(d) l. 20. de capt. l. ab hostib. C. eod.

(e) modò voluntate tradentis, per titulum habilem illa præmunita sit, in syavi confessione peritorum est, autumantiū (f), *nihil tam conveniens esse naturali æquitati quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi, effectu ut quævis à Domino sponte tradita res alienetur ac sine dubio transferatur, siquidem ex causa donationis aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradatur.* Scilicet & hoc munimen ut necessarium Consulti requirunt; fortè quod in hoc negotio veræ voluntatis ponant. Unde Paulo nostro (g) vel *Nunquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.* In quibus causis notabile est, reperiri non tantum omnis generis contractus & mutui commercii negotia, sed vel ipsam etiam liberalitatem & munificentiam exercitium, quod donatio, hæc liberalis datio est.

(e) l. 20. C. de pact. (f) §. 41. l. de A. R. D. l. 9. §. 3. ff. eod. (g) l. 31. de A. R. D. add. l. 4. C. de pact. int. empt. & vend.

ita ut sufficiat voluntatem translaturi, vel hac specie saltem in pro-
 patulum prodiisse. Qua de donatione (a) ac reliquis illis causa-
 rum speciebus, (b) titulus & loca, quibus plene jurisprudentia eas
 tractat, hic quidem liceret juxta quoque dispicere. Sed restricti
 compendii methodo, modò pergitur recensere: traditionem ita
 causis ac voluntate succinctam, respectu personarum recipienti-
 um habitò, fieri, vel personis certis ita, uti quid singulorum futu-
 rum sit, jam ex determinata tradentis destinatione dependeat, ve-
 luti ubi forte equus huic alicui ab aliquo tradatur ut ejus fiat: vel
 personis incertis; siquidem consuetudinem illam ex applicatione in-
 dividui rei, ad personæ individuum æstimes: Quippe interdum & in
 incertam personam collata voluntas domini transfert rei proprietatem
 (c) veluti si missilia à Prætoribus aut Consulibus jaceantur in vul-
 gus. De quibus et si ignorent illi quid quisq; ex populo excepturus sit,
 tamen quia volunt, quod quisq; acceperis ejus esse, statim eum dominum
 efficiunt. Par sine dubio ratio est quarumvis rerum in commu-
 ni à quoquam hac intentione jactarum; & si hic quoque humana
 divinis licet connectere, communitatis illarum rerum, quas divi-
 na largitio in occupationis prærogativam hominibus communi-
 ter concessit.

(a) J. t. 7. 39. ff. t. pen. & ult. 8. C. t. 54. & seqq. (b) *Sab materiis con-
 ventionum, successionum, delictorum, & cæteris passim.* (c) d. §. 46. de R. D.

XVIII. Porro verò & alius modalitatis intuitu, diversa fit
 hæc domini collatoria traditio; quando alia de simplici & plano,
 quod dicitur, fit, quasi de manu in manum citra quædam
 solennia. Alia cum adhibitis solennitatibus, cujusmodi o-
 lim erat illa, quæ mancipatio dicebatur, facta inter Cives
 Romanos, ut & hos ac peregrinos, quibus commercium datum e-
 rat, certis verbis, libripende & quinque testibus adhibitis (d). id-
 quæ rerum mancipi (d), quod quidem nomen postea videas aboli-
 tum (f). Similis fuit cessio in jure quæ dicebatur (g). similes sunt
 (d) Ulpian. t. 19. §. 2. & 3. Caj. lib. it. 6. §. 1. (e) Ulpian. pr. & §. 5. d. t. (f) l.
 un. de usucap. transform. (g) Ulp. d. libr. §. 22. seqq.

quæ moribus nostris cum solennitatibus solent fieri, in rerum transferendarum possessionem missiones. Inde & notabilis traditionis diversitas est, quæ vel veræ totius rei de manu in manum, traditio fit; vel etiam rei tantum particula quædam, aut signum, exhibitum, aut demonstratio ad oculum facta, aut simile quid, et corporalis tamen actus quod fit, in traditionem cedere admittitur: cuiusmodi in legibus nostris exempla occurrunt non una; veluti ubi pro traditione frugum vini, similiumque in commercio rerum acceptatur: si claves horrei aut cellæ juxta rem præsentem exhibeantur (a). Si res v. c. acervus lignorum commonstretur, & possideri tollique jubeatur (b); Si de turri vicina per venditorem fundus monstretur, dicaturque, se vacuam possessionem hujus tradere, Si emptorum mancipiorum instrumenta donentur & tradantur (c); si donationis litteræ super rem præsentem emittantur (d); Si redeponantur in domo accepturi, hujus jussu (e). Ne nunc multas dicam ipsam *quasi possessionem* aliorum, præter dominium, jurium, non posse nisi per hujusmodi symbolicam traditionem apprehendi aut saltem per concurrentem usui patientiam acquiri. pertinent investituræ feudales per hastam, vexillum, scoptrum & similia (f). Etiam ad improprietatem acquirendi per traditionem pertinet, si traditio fortè ob aliam causam domini non translativam præcesserit, & voluntas domini rem suam in alium transferre volentis, post superveniat. Atque hætenus utut fictione res agatur à liquid tamen corporeæ apprehensionis à parte acquirentis domini subest. quod in tertio illo modo, quo legali aut judiciali autoritate dominia de persona in personam transferuntur, sæpius etiam cessare deprehendimus.

(a) §. 45. *J. de A. R. D. l. 9. §. 6. ff. eod. l. 1. §. 21. in fin. de acquir. poss. l. 74. de contr. empt. (b) l. 51. de acquir. poss. (c) l. 18. §. 2. de acquir. poss. (d) l. v. c. de donat. (e) l. 77. de R. V. (f) l. 18. §. 2. de acquir. poss. (g) per l. 31. de usufruct. l. 20. de servit. l. 10. si serv. vind. (h) vide U. F. 2. s. 2. & ibi De l. §. 44. de A. R. D. l. 9. §. 5. ff. eod. l. 25. de reb. cred.*

XIX. Additione legitima, sive publicæ sive judiciariæ legis illa sit, etiam citra corporalem rei comprehensionem, dominium nobis quoque posse sive acquiri sive addi, eo minus habet abfoni, quò magis certum est, divina lege ipsâ ita universale illud dominium in fera bruta aliisque mundana nobis constitutum extare, ipsius etiam dominii natura id facile admittente; dum nempe dominium ut superius est ostensum ex genere potestatum est; potestates autem lege ac decreto alicui posse addi, maximè ubi ratio æqui subest, nullus dubitabit. quippe in liquido est omnis generis æquas facultates hominibus auctoritate superiori concessas additasque extare. Res per jurisprudentiam nostram pluribus notatur exemplis, unâ cum distinctione proposita generis in species, quâ legitima hæc dominii additio fit tum adjudicatione seu lege judiciariâ, tum lege publicâ (a). Ex legis publicæ additione omne hereditatis legitimæ jus est, dominii naturam planè referens (b), data proinde etiam hæredibus in rem actione, quæ & dominorum aliàs est (c) imò vindicatione (d) simile huic inductum extat exemplum in legatis, quorum dominium legatariis lege datur, olim quidem in specie tantum eorum, quæ per modum vindicationis relicta erant, postea autem omnium (e); & iterum aliud, quod per jus accrescendi portio rei à socio derelicta alteri sociorum conceditur. (f) Item quo maritum dominum dotis lex dicit; quo usu capienti dominium adjicit, & quæ sunt exempla similia. Pro Adjudicationis exemplis [Ctus (g) adfert formulam familiæ herciscundæ, communi dividundo, & finium regundorû; nã ait *si judex uni ex hæredibus aut sociis, aut vicinis rem aliquam adjudicaverit, statim illi acquiritur; quæ confirmat Justinianus (h) cui quod istis judiciis alicui adjudicatum fuerit; id statim ejus sit cui acquiritur. Pertinuit ex constitutione Divi Martii additio bonorum libertatum in Testamento datarum, conservandarum causa (i). additio mulieris liberæ cum servo con-*

Aaa 3

sive-

(a) Ulp. Inst. l. 19. §. 1. 15. 16. (b) per l. 7. de bon. damn. l. 11. de lib. & posthum. §. 6. J. de hered. qual. (c) l. 23. de R. V. (d) l. 8. de pet. hered. l. 1. si pars hered. per. (e) d. l. 19. §. 15. J. Ulp. l. 1. C. commun. de legat. §. 2. l. de legat. l. 8. ff. de legat. 2. (f) §. ult. de donat. l. 8. de legat. §. 7. de hered. Inst. add. Ulp. §. 15. (g) §. 15. (h) §. 7. de off. Judic. (i) tit. 12. lib. 3. J.

Ivescentis domino hujus cum omnibus bonis ex SenatusConsulto Claudiano (a). pertinet ut simile, servi quoque ingrati itemque filii in antiquam potestatem retractio (b). pertinet bonorum confiscatio, quæ est Fisco facta rei, dominiique ejusdem, addictio. Pertinebit quicquid præterea juredicialis autoritas ubicunque ut proprium aliquibus addicit. Omitto eò devenire, ut adjuvante lege, aut iudicio, etiam ab ipsis privatis citra vel rei traditionem, vel apprehensionem, dominia transferri, deprehendamus. prout sine dubio multoties accidit in illis acquirendi modis, qui per mancipationem, & in jure cessionem Romanis frequentabantur (c). quippe res immobiles etiam plures simul & quæ diversis locis erant, mancipari poterant (d). nemo autem in iudicium, seu in jus prædialia asportabat: quin etiã, si rem ex veritate æstimes, tota illa per Symbola traditio, quatenus talis, in speciem cadit. quæ mortæ additionis etiam à privatis, & quasi per privatam legem factæ, cum quicquid apprehensionis hic quoad rem ipsam subest, in fictione magis, quam in re est.

Hactenus de dominio ejusdemque acquirendi potestate ac modis.

(a) l. 13. ib. (b) l. fin. C. de donat. l. un. C. de ingratis. (c) Ulp. d. l. 29. §. 1. 2. 8. 9. & seqq. (d) d. l. §. 5.

CAPUT XVI.

De Jure in re.

I. *Jus in re generalius acceptum, generem potestatum complectitur
longè plurima.*

II. *Ex quibus ob conditionem suam ac vim præcipuam, dominium,
possessio, servitus, pignus, hæreditas, in specie hoc nomine donantur.*

III. *Quæ hisce comprehenduntur propius, & quæ ad naturam ac
vim quandam eorum conspirant.*

IV. *De convenientia eorum ac discrepantiis.*

I.

Jus in re quod personis, etiam directò ac imme-
diatè, in hac competere accidit, multarum prorsus specierum
ac partium est. Scilicet ex hoc genere est dominium, quod di-
cunt omnes, rerum; sunt utiqve & quæcunqve potestates in rem
dominantes reliquæ, (a) veluti rem quovis sine possidendi, retinen-
dive, & vindicandi; eademque multimodè, sive in perpetuum sive
ad tempus, sive communiter cum aliis, sive sigillatim, sive multum
sive parum, utendi: ut ita quidem, si suâ latitudine jus (quod est ju-
sta potestas) in re velis accipere, eò contineantur, licet vulgo hoc
nomine non frequenter ad eò insigniantur, potestas quàm habet
conductor in re sibi locata; commodatarius in commodata; qui
precario rem aliquam habet in eadem; præses civitatis aut alius so-
cialis corporis, in res publicas aut communes, itemque singuli so-
ciorum in easdem pro suo competente modò; homines deniqve ut
niver-

(a) vid. c. 4. m.
9. & seq. lib. 2.

niverſi ac ſinguli in reſ ex divina largâ deſtinatione ipſorum facultati expoſitæ: ipſa quoq̄ve reſ quaslibet acquirendi poteſtas ſuò quòdam modò talis eſt. & ſi qui caſus ſimiles directæ hominum in rem competentix per moralem legitimamq̄ve vitam obſervari poterunt. Sed hæc quidem, juris in re, laxior quædam acceptio eſt; quam quâ ſeq̄vioris ævi, artiſtæ noſtræ cultores ferè ſuò quòdam peculiari modò idipſum apprehendunt, certis quibusdam facultatum legitimarum ſpeciebus hoc nòminis particulatim præ reliquis tribuentes.

II. In hiſ ſunt qui referunt *Dominium, ſervitutem, poſſeſſionem, pignus* addunt præterea alii *hereditatem*; intelligunt autem per nomina hæc, vi generis ſub quo ea collocant, *ius hereditatis, pignoris poſſeſſionis* &c. & in effectu rei *poteſtates* tales. Ad harum autem ſpecierum vim reſpicientes ipſi, ſpecialiori hac acceptione *ius in re* ferè definiunt, *ius circa rem aliquam, ad quod reſ ipſa devincta eſt* (a). non eſt quod poſitionem hanc, & ſi quæ ſimiles apud alios extant, alia, cribremus. In effectu videntur viri circumſpecti animadvertere, hæc quædam in reſ poteſtates ita jure eſſe comparatas conformataſq̄ve, quod, qui eas habent, rem cum ſingulari quâdam ac multùm efficaci continentia ac nexu ſibi, ſive in ſuum quendam proprium finem aut uſum, ita devinctam teneant, ut vel ipſam ſubjectam poteſtati rem, vel ipſius etiam poteſtatis modò exercitium, adverſus quemvis, ſive dominium etiam, ſive quodlibet jus aliud idem aliquis prætendat, ſibi tueri ac vindicare jure poſſint. Et talis quidem formæ ac efficaciæ modò memoratas facultatum ſpecies facilè deprehendunt, ſubnixi abundante adſtipulatione etiam veteris prudentiæ per titulos & loca, ubi in ſpecie de horum jurium, vi ac tuitione, aſſatim agitur.

III. Non libet modò diſquirere aut contendere multùm; utrum alia adhuc dentur facultatum hujusmodi, quæ ad parem, iſtiusmodi qualitatibus adſcendunt intenſionem; Tantummodo placeret, quinque iſthæc memorata genera, quoad partes ac ſpecies, non conciſis nimis circumſcribi terminis. Sed *dominio* includi e. g. id quod *utile* alias dicimus, jus videl. Emphyteutæ, Vaſalli, & ſi quod aliis par eſt; quaſi *dominium bonæ fidei poſſeſſoris* quod

ad in-

(a) tom. I. de
juſt. & jur. ar.
2. diſt. 2.

ad instar proprietatis habere etiam veteribus *(a)*. Item com- *(a)* l. 7. §. 6. de
 prehendi vel sub eodem dominio, vel sub *faciente non proprio* *publ. in re act*
tendi, vel junctim sub utroque, *potestatem utendi rebus*, jure publi-
 co aut gentium *communis usus*, et si res ipsa quasi in substantia ad
 communitatem aut etiam ad privatos spectet; veluti est via publi-
 ca, litus, flumen, ripa & hujusmodi cetera, quorum quidem liber
 usus cuilibet ab injuria quorumvis obversantium vindicabilis est *(b)* arg. §. 1. *arg. §. 1. de R.*
(b). Porro *possessione* seu jure possidendi concludi optarem, quæ e- *seqq. l. de R.*
 jus quoque sunt generis; intelligo non illius tantum possessionis, *D. l. 7. §. 9. &*
 quæ scopum habet, rem sibi tanquam propriam detinendi, vel pror- *seq. ne quid in*
 sus, vel usque dum melius docetur jus ab altero *(c)*. Sed & quæ pro *loc. publ. (c)*
 continuanda juxta fructuum perceptione fortè fructuario compe- *tit. de bō. poss.*
 tens est, quæ unicuique quasi possessio servitutum est *(d)*: imò & il- *s. de reb. auct.*
 lius quodammodo, quæ rerum servandarum, & custodiendarum *jud. possid. §.*
 causa legatario creditori aut simili jure suo competit ac decernen- *4. l. d. interd.*
 da est *(e)*. denique sub jure pignoris, & id quod hypothecarium, *(d)* per l. 7. §. *(d)*
 & id quod tacite tale est *(f)*; sub hereditate, bonorum possessionem *11. comm. divid.*
 prætoriam *(g)*; & sub omnibus, singula quæ sunt similis naturæ, ad *l. 4. uti. possid.*
 suum modum comprehendenda existimarem. Atque minusta- *l. fin. de serv.*
 men juxta diffiterer; haud omnino parvis esse conditionis plerisque *(e)* l. 1. §. 1. *(e)*
 istis, jus quod in re commodata commodatarius, precario usurpa- *quib. ex caus.*
 ta, is usurpator, commendata mandatarius habet, Quod quilibet *in poss. eas.*
 in vicem ac ministerium alterius, quod privatâ alterius auctorita- *(f)* §. 7. l. de *(f)*
 te subnixus in rem quamlibet obtinet; maximè si adversus princi- *act. (g) pr. l. d.*
 palem ipsum est consistendum, ubi de tuitione hujusmodi juris, *bon. poss. l. i. d.*
 quod forsitan præter illius voluntatem nullum est, quæritur. aut et- *pos. hered. pe-*
 iam si pro vindicatione rei cum illo concurrendum sit. Tamen si *tit. l. 117. de R.*
 aliâs & jura hujusmodi, quatenus adversus tertium cum iis consi- *l. (b) l. 27. de*
 stendum est, ad nomen simul ac vim, istorum strictius dictorum *adm. & peric.*
 jurium in re, saltem adspirare haud inficiandum putarem, etiam *tur. l. 56. §. pē.*
 testimonio nostratum, quando ipsis e. g. *tutor in re pupilli domini lo-*
 co habetur *(h)*; Procurator, cui generaliter libera administratio rerum *de furt. l. 7. §.*
 commissa est, potest exigere, aliud pro alio permutare; solvendo creditori- *3. pro emp. (i)*
 bus *(i)*; atque etiam quidem juris aliâs dominici sunt. Et vel qui pre- *l. 58. & seq. de*
 cario fundam possidet, in interdictione uti possidetis, adversus omnes, præter *procurat.*
 cum,

(a) l. 17. de
precar.

eum, quem rogavit, uti potest (a). Sed hæc quidem nunc absque ulteriori discussione sunt transmissa, quibus tantum obiter annuendum fuit, quid sibi videatur dicere *jus in re* generaliori significatu, & quomodo etiam ex speciebus iis, quæ languidioris sunt facultatis, nonnullæ quid participant de natura earum, quibus vis amplior ac stringentior; & quæ sub hiscemet in specie contineri videantur.

(b) §. 6. l. de
hered. qual.
& differ. (c).
us. de V. S. l. 12
d. acquir. poss.
l. 5. pr. si usus.
per. l. 26. de S.
U. l. 30. in f. de
excep. rei jud.
l. 45. d. R. J.

IV. De quinque autem autem hisce, *Dominio, hereditate, possessione, servitute, pignore*, si quidem collatio eorum institueretur, præter antè indicatam communem eorum naturam, quædam adhuc generalius quoque circa ipsorum convenientiam ac discrepantiam annotari possent; quomodo nempe cum natura domini jus hereditatis conspiret, ipsum etiã heredem pro domino constituens (b); reliqua verò tria, quatenus in hac specie sigillatim persistunt, non dominis in res alienas competentia sint. (c). quomodo deinde tribus hisce non in specie dominicis juribus accidat, quod modò singula separatim, modò etiam junctim alicui existant: junctim omnia extant in casu pignoris antichrestici; possessio & servitus habenti usum fructum fundi, cui simul is insistenti jus habet; possessio qualis, & pignus, tenenti rem mobilem loco pignoris in manu; pignus & servitus, si cui, qui servit fundus in hypothecam suppositus est. Separatim autem jus pignoris consistit, quod nudè hypothecarium est. aliqualis possessio, in specie, quæ quis vel malâ fide in possessione est, non lucraturus fructus. item ubi in casu præmi decreti, quod appellant, aut alius cautionis ergò quis in quali possessione rei constitutus est. Ubi quidem in genere, sive junctim sive separatim existant, videtur non spernenda monitio Cui, de non confundendis horum causis omnium, & inter sese, & cum proprietate sive dominio (d). Post hæc attendi quoque hic possent, quomodo reliqua trium omnia sint, non tantum exercitii liberi, sed & rei ipsius subiecte vindicativa; una servitus a. maxime in specie prædialium facultatum, sive quæ jus prædiorum dicitur, tantum exercitii liberi, non autem simul ipsius rei in quam competit vindicatoria; fundum enim per quem eundem ambulandi jus habet vigore hujus juris nemo vindicat sed servitutem (e). nec prædium fructuarium ut

(d) l. pen. de
acquir. poss.

(e) si serv.
vind.

supra

Ita quivisquam sibi petit ab altero, sed usum fructum (a). Sed quia hujusmodi percepta singulorum horum jurium natura ac conditione, per se facili & collationis & discretionis possunt existere, nec illa quidem morabimur: sed, quid natura cujusque in specie sit ac esse queat, debeatque, paucis ex observatione prudentium nostrorum, quorum auctoritas nobis in arte nostra authentica est, commemorando proponemus. Quia autem de dominio capite abhinc altero jamdum peractum est, ad ordinem vocat, & quæ in re cognatio est (b), & series Jurisprudentiæ (c), *Possessionem*.

(a) l. 2. §. usufr. Pet.

(b) l. 3. §. 1. de acq. poss. l. 78. de V. S. (c) tit. 1. §. 2. lib. 41. ff. t. 32. lib. 7. C.

CAPUT XVII.

Depossessione.

- I. *Possessio res est effectuum in vita celebris:*
- II. *In se considerata diversa à proprietate ac usu.*
- III. *Itemq; à jure possidendi: Cum factum illa est factique facultas*
- IV. *Naturalis,*
- V. *Rem corporaliter tenendi*
- VI. *Cum animi destinatione.*
- VII. *Acquiritur ac constituitur & animi destinatione & corporali rei comprehensione.*
- VIII. *Hac cujusmodi sit actuum.*
- IX. *De quasi possessione & jure possessorio.*
- X. *Actus modusq; quo animus facit ad obtinendam possessionem.*
- XI. *De retinenda & amittenda, corpore ac animo, possessione.*
- XII. *De possessione simultanea ac speciebus variâ.*

I.

Possessionis & jus & factum, hoc est, & potestas possidendi, & possessio ipsa, multam habent ad commercia. *Actus, quoque justitiam horum considerat, disciplinam juris, cele-*

B b b 2

celebritatem, multosqve signalatos effectus. In quibus non prater-
eunda *Acquisitio dominii rerum*, id quod vel *capisse ex naturali possessio-*
ne Nerva filius ait (a); declarans rem per primam occupationem re-
rum nullius. eandemqve, per possessionem, rerum acquisitionem,
ad multos casus ac circumstantias alias civilium observantia per-
trahit; interponens modò, ab alio jure factam traditionem (b); fa-
ctam rei ad rem nostram nobisqve possessam accessionem (c); con-
tinuationem ejusdem possessionis per tempus longius, lege pro ef-
fectu hoc definitum (d); additionem atqve immisionem in rem,
ex causâ jurishæreditarii (e), crediti (f) damni infecti (g) ex secun-
do [quod appellant] decreto. Porro aliud beneficium possessio-
nis est, si modò cum bona fide est conjuncta, *lucratio* quædam per-
ceptorum etiam *ex alieno fructuum (h)*. Aliud ejusdem *commo-*
R. D. (i) ut d. dum in eo est, quod etiam si ejus res non sit, qui possidet: si modò actor nam
usus ap. (e) ut. potuerit suam esse probare, remanet in suo loco possessio, propter quam cau-
jur. de bõ. pos. sam, cum obscurum jant utriusq; jura, contra petentem judicari solet (i).
l. 2. d. l. 13. pr. reusq; absolvitur, etiam si nihil præstiterit. etiam vitiosâ possessione ei adver-
de bon. poss. sus extrancum proficua. non cogendus res alienas possidens, licet justam
cõtr. tab. l. 17. tenendi causam nullam habeat, nisi suam intentionem impleat, restituere.
de R. J. (f) l. 7 (k) breviter, præstat possessio possessori, ut, ubi de aliqua re con-
§. 1. quib. ex tentio oboritur, in pari causa ipsius conditio potior sit (l). Simile
caus. in poss. eatur i. ff. & huic insigne quoqve ejusdem possessionis beneficium, quod qui-
C. d. reb. aut. dejecit, licet & ipse vitiosè, h. e. vi, clam vel precariò vel ab ipso de-
jud. poss. l. 3. C. jectore possederit (m). Taceo utilitatem, quâ creditor quod vel
de jur. dõ. im. pignoris nomine, vel per missionem factam rei servandæ causa in-
pet. (g) l. 5. l. 15 possessionem, non teneatur, eandem rem dimittere, antequam de-
§. 16. d. damn. debito ipsi fuit satisfactum (n): & si quædam hujus adnotantur uti-
infect. (b) §. litates pares. Forsan igitur juvabit, paucis hujusdem circumspi-
36. de R. D. §. cere à prudentibus annotatam rationem, quâ essentiam ipsam, quâ
2. de offic. jud. constitutionem, retentionem, ac amissionem.
l. 3. de interd. (i) §. 4. J. de interd. (k) l. ult. C. de R. V. l. fin. de acq. poss. (l) l. 2. uti possid.
l. 3. de interd. (m) §. 6. l. de interd. l. 7. C. unde vi. (n) tit. de pignor. It. ex quib. caus. in
poss.

II. Atque primò quidem hic præmonendi sumus, quando

pos.

possessionem ut jus aliquod peculiare hic consideramus, removen-
dam fore ab hoc verbo, proprietatis, ac etiam usus significationem.
Etenim id quidem aliàs observare est. *Verbum possessionis, interdum*
proprietas quoque, significare (a). Similiter & *usum (b)*; unde ab hoc (a) l. 78. d. V. S.
quoque ufucapio dicta, quæ est per possessionem capio (c). *Referet.*
tassis utriusque huic juri multum propinquum est jus possidendi. po-
namus enim hoc esse jus rei sibi attinendæ; & talem quoque domi-
nii proprietatis conditionem aliquam esse, per ante ostensa (d) pot-
est patere. An autem & ab omni utilitate separari possit idem jus
rei detinendæ merito dubitaret, qui finem huic sive facultati sive
actui non negat, finem autem actuum in utilitate seu bono quod
impetitur, versari, admittit. Cæterum hisce non obstantibus, quin
aliqua facultas legitima dari possit, *rem sibi detinendi*, quæ proprie-
tatem non inferat, extra dubium collocatur, siquidem considera-
tur, eam posse aliquam talem esse, nec tamen *perpetuum* sive cum fi-
ne ac arbitrio perpetuandi sibi suoque etiam pleniori in futurum,
commodo, eam retentionem. Deinde etsi possessio usum inten-
dat, potest tamen contingere, ut utraque facultas non pari passu
ambulet, dum detineri forte potest hodie res, ut cras, ut aliquando,
ad usum adhibeatur; quin imo etsi concurrant utraque facultas a-
ctusve, non tamen idem statim erunt; nec referet, quò minus ut-
jura separata considerari queant, etiã si jus possidendi causam forte
præbeat ac fundamentum quasi subternat juri utendi. Pro-
fus pervaleat hic nobis debet potius illud J. C. (e): *Permisseric causas*
possessionis & usus fructus, (omnis generis usus) non oportet; quemad-
modum, nec possessio & proprietas misceri debet. (e) l. pen. b. c.

III. Præter hæc apprimè videtur hic prænotandum,
non idem rei esse, possessionem & jus seu potestatem possidendi, et-
si sæpius conjunctim existant, etsi promiscuè nomine possessionis
vulgo hæc insigniantur, imo ab utrisque diversas esse facultates ac
jura possessioni sive justæ seu injustæ consequentia. *hæc ex parte*
num. 1. hic sunt enumerata. *jus in re possessorium*, quomodo etiam
extra possessionem veram modò consistat, modò eidem quoque
conjunctum erit, inferius ostendetur, ubi de *possessione ipsa*, qua
sensu constitutionem ac consentientiam naturalem habeat videri-

mus. Ubi quidem principio, si possessionem hanc ipsam, quatenus etiam naturali modo accipitur, in sua quasi principia velimus resolvere, videri potest, duo hæc contineri; ipsum naturale *factum* & *facultatem* rem sibi tenendi: & fortassis æquè frequenter hæc facultas naturalis arbitrariè libera, nomine possessionis venit, atque factum ipsum, quando nempe de possessione acquirenda, retinenda, amittenda disquirentes huc penitus videantur respicere. Cui, non ad factum possessivum, quod potius ut constitutivum, modo possessionis seu possessoriæ hujus facultatis, modo etiam ut facultati illi consuetaneum ac executivum habebunt: scilicet facultas quidem hæc possessiva non est, nisi hujusmodi facti: unde etiam hactenus possessio, licet, ut facultas, factum non est, rectè tamen dicitur, plurimum facti habere, itemque facti esse. (a) quoniam etiam ipsum factum quandoque possessio audit, ut patebit per subsequentia. Quando autem id quod possessionem, sensu altero, quædam *facultatem facti* dicimus, subaudimus arbitrariè liberam; quod si enim libera non esset, nec facultas esset; quatenus autem non arbitraria, sed necessaria in factum terretur possessorium, & nunc proclivis videri posset mirandi nomen facultatis in id quod necessitatis est, & non congruerent satis, quæ inferius annotabuntur, de procreli sive animo libero acquirendi, tenendi ac dimittendi possessionem.

IV. Est autem de possessione, quatenus imprimis facultas facti est hoc singularis hic advertentia: eidem accidere, id quod videtur ad hunc modum nulli facultatum alii, nempe, quod de eius constitutione, existentia ac consistentia essentialibus, juris ac jurisperitorum disquisitio multa sit; etiam citrà respectum, justane an injusta, jurene an injuriâ existat; imò quod ei citrà hunc respectum, & in casu quo reapse justitiâ omni caret, sui quandoque, tanquam per jus effectus tribuantur: veluti ut contra quemlibet extraneum possessor, malignus licet, rem possessam tueri possit, imò ab ipso, penes quem jus in eadem re potius est, vi dejectus, restitutionem impetrare debeat (b); & qui sunt casus similes, & secus hæc quidem; atque dominio aut similibus accidit facultatibus, quæ quatenus jure non fulciantur, nullæ existunt, nec ut tales juris dispositionem, in commodum usurpantis, merentur. Dixeris hinc pul-

(a) l. 19. ex
quib. caus. ma
jor. l. 3. §. 3. b.

(b) l. fin. C. de
R. V. l. 7. C.
unde vi.

malasse, imò obtinuisse illud quorundam veterum adsertum, licet alii contra sentirent, quò in summa possessione non multum interesse dicerent, *justè quia an injustè possideat* (a). Quibus forte non magno perè obstitunt, quæ alibi ex Papiniani definitionum libris produciuntur (b), quasi & plurimum ex jure possessio mutuetur: *quod possessio, non tantum corporis sed & juris sit*: quia hæc multiplices sensu possunt accipi, citra quod inferatur, ad omnem verè possessionis constituendam essentiam, jus jurisq; conformationem vel approbationem requiri. putà quatenus saltem ea, quæ citra injuriam alterius comparata ab aliquò est, ac alicui extat possessio, jure foveatur firmatur ac sustentatur; quo de respectu etiam Papinianum in d. l. actipiendum existimem. Imò ulterius, quatenus accidit, à lege quibusdam jus instar possessionis tribui, ratione effectuum, quos alias vera possessio inferre solet. Et deniq; quatenus qualibet possessio justa injustaq;ve, legum quandam attentionem, ac si non constitutionem, ac determinationem, ab iisdem, saltem terminorum ei in sese possessorum, constitutorumq;ve effectuum delineationem adjectionemq;ve fortiaur. Quia igitur prima quasi ac vera possessionis essentia, citra singularem notabilemque juris ad constitutionem ejus concurrentiam, per communem ac sui quasi propriam naturam talem, existit, forsan haud male cum Jctis & quæ factum & quæ facultatem facti eam *naturalem* dixeris, & ut aliquid naturæ potius quam jure morali consistens habebis.

V. Ad ipsam autem speciem facti, quod vel possessio est, vel in quod facultas possessoria sese ultimò exierit, si porro propius attendamus, istud nihil aliud videtur esse, quam *rei per corporalem quendam contactum prehensionemq; tenio sive detentio*. Multum hæc testantur enunciata Jctorum, ubi, tanquam ex re ipsa quæ subest, illi *possessionem appellatam* autumant *à sedibus* sive, ut alii, *pedibus, quasi pedis-sedibusve possessio*, quia naturaliter tenetur quid ab eo, quæ ei *institio* (c): ubi deinde *naturalem prehensionem* ei prærequirunt (d): ubi *veram tenendi cum compositis suis* pro hoc effectu crebrò usurpant (e). Nervosè rem exprimit Nerva filius (f), *res mobiles, in quibus, excepto homine, quatenus sub custodia nostrâ sint hæc tenus possideri solent, præsertim si velimus naturalem possessionem nancisci possumus*.

(a) l. 3. §. 5. b. r.
(b) l. 49. pr. §. 1. b.

(c) l. 1. pr. add.
l. 3. §. 5. b. (d)
l. 25. pr. b. r. (e)
l. 1. §. 3. l. 3. §. 5.
l. 40. l. 22. b.
(f) l. 3. §. 13. b.

nam pecus simul atq; aberraverit, aut vas ita exciderit, ut non inveniat, protinus desinere à nobis possideri, licet à nullo possideantur &c. notari velim illa: quatenus, si velimus naturalem possessionem nancisci possumus tanquam, quæ arbitrariam illam naturalem facultatem rem corporaliter præstandi tenendive exprimunt. Manifesta prorsus res fit, annotaturque à Jctis in casu, quo quæritur de amissione possessionis, quando ibi hæc amissâ facultate, toties & per varias ejusdem amissionis figuras, amissam quoq; possessionem statuunt quæ paulo post erunt repetenda.

(a) d. l. 3. §. 13.
 & seqq. l. 6. in
 f. d. 7. l. 25. l. 47
 b. t.

VI. Uti autem hujusmodi facti facultas de essentia constitutæ possessionis est, ita tamen necdum tota ejusdem essentia isthæc absolvitur, sed est, quod præterea requiritur: animus nimirum qui dicitur, seu voluntas sive præteritis, rem quantum hoc modo habendi ad facultatem. neque enim quælibet rei corporalis incubatio veritatem possessionis, ut quidem vel in communi conceptu hæc versatur, statim inferit, hoc enim modo tot possessiones forent quot rerum sunt ab homine contactus, accideretque infinities, ut una solida res, veluti fundus, à pluribus insistentibus possideatur, quorum tamen plerique omnes ipsimet nihil minus sibi arrogent, quam possessionem ejusdem; quin potius eandem alii lubentes tribuant, & notant hanc quoque rem pluribus Jureconfulti, *si in fundo sis, & tamen nolis eum possidere protinus amittes possessionem*, ait Paulus (b). paria habent alii & idem ille alibi (c). Pro definiendo distinctius utroque hoc possessionis constitutivo, facultate facti cum facto ipso, scilicet & animo possessorio, examinari hæc res solet in constitutione ipsa, & deinde in retentione, hujusque contra-
 ria amissione.

(b) l. 3. §. 6. b.
 (c) l. 1. §. 3. 9. d.
 l. 3. §. 1. l. 6. in
 f. junct. l. 7. b.

VII. Quod constitutionem attinet possessionis, utrumque & animum & corpus conjunctim requiri, nec alterum sine altero huc quicquam facere diserte adseverant Jcti: *Adipiscimur possessionē secundum eos, & corpore & animo; neq; per se animo neq; per se corpore* (d). Nulla possessio acquiri nisi animo & corpore potest (e) & solo animo non possumus nos acquirere possessionem, si non antecedit naturalis possessio (f): ubi quidem circa id, quod à parte corporis hic requiritur (de animo modò antè dicebatur) imprimis existimem adven-

(d) l. 3. §. 1. b.
 (e) l. 3. b.
 (f) d. l. 3. §. 3.
 & 6.

tendum, quod, cum possessio constituta, etiam in facultate facti periret; non constituitur tamen nisi per *factum ipsum, naturalis corporalis* ut vocant *(a) comprehensionis possessionive*; eoqve necesse sit, ut facultas facti, ad hoc ut formata possessio sit, à facto possessorio; (intell. autem semper simul cum voluntate ejusdem intentionis) inceperit. Id quod naturali rationi vel maximè videtur, congruere, quod alioquin, si sola animi intentio pro acquirenda possessione sufficeret, jam omnes omnium, possent simul in solidum fieri possessores, necdum unius rei: quod tamen in absurdis facile à prudentibus reputatum est *(b)*; quibus plures eandem rem in solidum possidere non possunt, contra naturam quippe est, ut cum ego aliquid teneam, tu quoq, id tenere videaris *(c)*. & amplius, non magis eadem possessio apud duos esse potest, quam ut tu stare videaris, in eo loco in quo ego sta, vel in quo ego sedeo, tu sedere videaris. Cujus tamen regulæ notabilis siue limitatio siue declaratio observanda est; quod intelligenda sit de eadem specie ejusdemqve intentionis ac finis possessione cum aliâ diversâ intentionis respectu, pluribus eadem res teneri aut possideri possit, veluti si alter tenet, ut custodiat, aut etiam ut usurpet rem, alter ut in futuram utilitatem paratam sibi vel pro- priam conservet *(d)*. Verum ut ut etiam, de hujusmodi simultanea possessione sese res habere possit, nulli tamen etiam quælibet hæc, citra corporalem apprehensionem propriè acquiratur, quando cogitatio ac intentio cujusq; sola non apta nata est, pro ea constituenda; cum nullam propterea approbationem id videatur habere rationalis dicamini, quo sanè minus videmur doceri: quemlibet possidere id omne quod solummodò affectionem tenendi, imò etiam, quod facultatem apprehendendi habet; donec nunquam apprehendit. Sed sufficere hic forsân pro demonstratione potest tanta prudentum circa hanc rem conspirans ratiocinatio, ex qua exempla etiam paulò ante adduximus. Cujus etiam insuper hæc observatio est, quod, cum omnia jura nobis fortè in aliqua re constituentur, sola possessio nondum constituta censeatur, citra corporalem rei apprehensionem. verba Javoleni in casu hæreditariæ successionis hæc sunt *(e)*: *Adita hereditate omnia quidem jura ad nos*

(a) d. l. 3. §. 3. l. 24. b.

(b) l. 5. §. ult. commod. (c) l. 3. §. 5. h.

(d) per l. 15. §. 4. d. precar. l. 15. §. 18. de damn. infest.

(e) l. 23. pr. h.

transseunt, possessio tamen, nisi naturaliter comprehensa, ad nos non pertinet.

VIII. Quando expeditum est, de comprehensione ipsa, quod pro constituenda possessione necessaria sit; attendendum videtur ad modum hujuscemodi comprehensionis. qui fortè non est uniusmodi, cum & res comprehendenda, & facultas & commoditas comprehendendi non sint uniusmodi. nempe non numeruli tantum, aut res aliæ extensa palmâ comprehensibiles, sunt, quarum possessionem homines sibi comparant atque comparasse putantur; sed & prædia, tractus agrorum integri, greges pecudum, similiaque, quæ minutim ac particulatim palpate ac contractate, pro possessione in iisdem constituenda, nescio an hominum ferè agendi rationi ridiculam futilitatem illaturum sit. Nisi fallor, ipsa rerum sive continuitas sive coærvatio, fundum quendam sternit, neces majuscula ab una parte tacta tota tacta videatur. In terminis, elegans est Jctus (a) hinc: *Quod autem diximus, & corpore & animo acquirere nos debere possessionem: non utique ita accipiendum est, ut, qui fundum possidere velit, omnes glebas circumambulet: sed sufficit, quælibet partem ejus fundi introire, ac mente & cogitatione huc se, ac fundum usque ad terminum velit possidere.* Inde verò & affectanda usui vitæ commoditas, videtur svadere, ut varii corporis actus, quomodo cunque rem aut rei aliquid contingentes, pro tali rei apprehensione, quæ possessionem jusque possidendi in ea inferat, habeantur: etque in re multum fortassis mori recepto indulgendum est. Planè prudentes pro talibus habent, si cui res præsens ad oculum fuit monstrata, isque eam tollere, aut sibi habere jussus fuerit, monstrazione etiam de turri, eoque & magis è longinquo, facta: si quis rem, quam (b) licet §. 211. fortè ita jussus est, sustulerit; si custodiam posuerit; si claves, si instrumenta rei tradita acceperit (b), addas, si res signa more consuetudo alicui exhibita sint, veluti *si basta aut aliud corporeum quodlibet portatum sit à domino feudi, se investiturum facere dicente* (c). Non est R.D. fortassis, quod ambigas, hujusmodi actibus aliquid veritatis possessoriae comprehensionis, rei ipsius subesse; cum, si non ipsius corporei cujusdam organi facultate actuque pertingat ipsa, ut integra est, res, quod quidem adhuc sit, si saltem oculis concipitur; tamen

(a) §. 3. §. 1. b.

(b) l. 1. §. 211.

18. §. 2. §. 1. b.

l. 1. C. de dona.

§. 45. J. de

R.D.

(c) 2. l. f. 2.

men aliquid, quod forrè ex destinatione principalis traditoris, tanquam pars ejusdem æstimatur, corpore attingatur.

IX. De loco videtur, hisce interpretare: præter possessionem quæ dicto modo corporali comprehensione rei constituitur, imò facultate apprehendendi servatur, dari etiam *legitimam* quandam *quasi possessionem rerum* incorporalium, & per consequens, corpore non tangibilem, plurium videl. in rebus jurium seu facultatum, veluti utendi, fruendi eundi ambulandi &c. in quibus ipsa inceptio ac continuatio usus pro possessione solet haberi (a), effectusque possessionis præstare, puta ut & ipsa usucapiantur (b), ut interdictis possessorii defendantur (c). Equidem, (repeti potest) cum nullus hic propriè contactus talium rerum est, facile obtinuit observari, possessionem quidem propriè in eas non cadere: scilicet propriè *possideri possunt, quæ sunt corporalia* (d); *Nec est possessio vera nisi rerum quæ tangi possunt* (e). *Nec possideri intelligitur jus incorporale* (f). Unde sanè fiebat, quod etiam dubitarent aliqui peritorum, an usu h. e. tanquam possessione usucapijura illa possent (g)? Sed inquam lex tamen hic aliquid simile possessorie conditionis constituit, modosque ac actus demonstrat, quibus aliqua in hisce quoque *quasi possessio* æquiratur, constituitur, veluti *per possessionem rei*, cui forte tale quid juris connexum est, ipsamque *usurpationem juris* ejusdem (h). Quin & rerum corporalium à lege sustineri solet vis jusque possessorium, cum possessio reverà abest, amissaque est, veluti cum, *si quis vi de possessione dejectus sit: perinde haberi debeat, ac si possideret, cum intendit de vi recuperanda possessionis facultatem habeat* (i). Nec dubitatem, quin lege alicui de novo jus possidendi, citra alium quendam corporalem acqvisitoris actum addici possit. En igitur & jus quoddam possessorium constitui, itemque consistens, sine corporali comprehensione aut rei hætenus comprehendendi facultate. Nec dubium porrò est, si sic citra realem possessionem hoc jus præhendi ac consistere potest, quin cum ipsa vera possessione idem id queat: & quod quidem id etiam faciat, quoties lex hanc approbat confirmatque. Quæ igitur eum ita sint, ex dictis id nobis facile quoque colligere est, quando possessionem in juribus in te computamus, id vel de illa, quasi merè legitima pos-

(a) l. 10. l. 6. § 11
l. 8. si serv. vindic. (b) l. 3. § 4. de acq. quot. & asiv. l. 3. 4. 7. C. d. præscr. 30. vel 40. an. (c) l. 3. § 9. uti possid. t. de itin. act. uq. pri vat. (d) l. 3. pr. b. (e) ex Festo Gotbo fr. ad d. l. 3. (f) l. 4. § 27. de usuc. add. l. 32. de serv. urb. (g) l. 14. de serv. (h) d. l. 32. de serv. urb. l. 20. de serv. (i) l. 17 b.

sessione intelligendum esse, vel etiam de naturali, quatenus iusta est. h. e. juris approbatione fovetur. De cetero enim & facile manifestum videretur fieri, quod quæ injusta possessio, vera licet, sit, juris in re nomen haud possit mereri: dum e. c. nemo tale concesserit raptori aut alii rei iniquo detentatori, possessor licet sit, quin hoc intuitu, ne adeptus quidem videri quis potest possessionem, nedum ut tanquam jus, adversus meliori possessorio jure gaudentem, ipsi ea proficere possit (a). Tametsi haecentus nonnihil muniminis etiam hujusmodi naturalis possessio à jure fortè habeat, ut adversus æq; jure inopem consistere aliquo modo injustus, quoque possessor possit, ut monitum quoque est ante.

X. Constat, quod & quomodo ad constitutionem sive acquisitionem veræ possessionis corporalis requiratur rei comprehensio; & quomodo jus, aliquid possessoriam facultatè præter, conformare, & ipsam insupernaturalem corporeæ apprehensionis ac facultatis possessionem, jus in re possessorium constituere soleat. Præterea relatum antea quoque est, alterum veræ possessionis constitutum, animum esse. Restat monere, quid per animum hic periti intelligant, aut quid ejus necessariò pro hoc effectu hic requirant. Equidem tratitium est, non ipsam animi sive animæ essentiam hic ad constitutionem possessionis posse concurrere, sed quendam ejus actum. jam verò quia actus animi, quatenus ad aliquid verè humanò modò conficiendum concurrat, à capite nihil aliud est, quàm ipsa humana *νοησις*, ut Græci (b), *voluntas*, & *destinatio*, *consilium*, ut nostri his aliisque modis appellant (c), utiq; animi hanc destinationem intelligunt, ac intelligere debent, qui animum dicunt ad acquisitionem sive sibi faciendam constitutionem possessionis requirunt. Et proinde illa supponere, quæ ad veram humanam præresin requiruntur, nempe scientiam sive intellectû rei, in quâ hæc aliqua versatur actio, ac deinde ipsa certi alicujus ut sit, aut fiat, destinatio. Et summam & partes ejus luculentè edocent etiam prudentes nostri in ipsa specie hac. Illam, præterquam quod aliàs, *animi*, item *voluntatis*, ac similibus, nostro usul generali hoc sensu acceptis vocibus, quoties quoties repetunt, alicubi *affectionem tenendi* benignè cum sufficientis descriptionis.

(a) per l. 22. b.
l. 1. in fin. uti:
possid.

(b) Aristot. l. 2. 29.
d. V. S. l. 12. 40.
76. de R. J. l. 33
de R. J. in 6.

onis exemplo, appellari videas (a). *Furiosus & pupillus, sine tutoris auctoritate a tibi actus non potest inire possidere, quia affectionem tenendi non habent, licet maxime corpore suo rem contingant. sicuti si quis dormienti aliquid in manu ponat.* Hoc assertum, ubi de pupillo Ocellius & Nerva filius limitatum cupiebant, per id quod non simpliciter omnem pupillum omni affectione tenendi carere spectabant, Paulus, hisce ad stipulatus, declarat à parte facultatis sciendi seu intellectus, existimans hanc sententiam recipi posse, si ejus ætatis sint, ut intellectum capiant. atque hoc requisitum deinde (b) in genere à persona principali ad vicariam hujus actus extendit: *Ceterum inveniens & ille per quem volumus possidere, talis esse debet, ut habeat intellectum.* pertinet, ubi circa rem ignorantiam, possessionis ipsius destructivam judicant (c) imò ambiguum rei notitiam hinc excludunt, existimantes (d): *Incertam partem rei possidere neminem posse, veluti si hæc mente sis, ut quicquid Titius possidet tu quoque velis possidere.* & iterum (e): *incertam partem (fundus) nec tradi nec capi posse, veluti si ita tibi tradam, quicquid mei juris in eo fundo est. nam qui ignorat nec tradere, nec accipere id quod incertum est, potest.* Ipsam delectam destinationem similiter sæpius pro hoc effectu inculcant iidem periti. Neratii & Proculi fuit: *Si thesaurum in fundo meo positum, si am...* (not. præsuppositam scientiam, & porro voluntatis destinationem): *continuo me possidere, simul atq. possidendi affectum habuero.* pluribus hoc ipsum delectus conclusum repetunt in casu amittendæ possessionis, de quo mox. Nec præterire videntur ab hac possessoria præteriti exclusionem inviti, quod à violentia est, quando *hactenus nos possidere existimant, quatenus si velimus, naturalem possessionem nancisci possumus.*

XI. Quod attinet retentionem ac amissionem possessionis, in his quoad corporis animique actus, diversitas occurrit aliqua ab illa, quæ constituendi ejus ratio est. Namque primò etiam si, ut retenta habeatur possessio, utriusque aliquid requiratur. & animi quidem, idem hic, quod ibi, ejus nempe *affectio tenendi*; à parte corporis tamen diversitas admodum notabilis est, quod non ipsum tangendi, prænsandi, insistendi, aut quocumque alio nomine dicendum, factum, sed solummodo facultas tacti talis requiratur. Ut

autem deinde amittatur possessio, alterutrius dimissio aut absentia sive carentia in causa possit esse; Hinc igitur & hoc in respectu, sunt quæ Jureconsultorum animadversionem præcipuè mererentur: Nimirum retineri alicui possessionem, donec & animum & facultatem corporaliter rem attingendi habet; amitti autem ubicunq; alterutrum cessat sublatumque ipsi est. Ut, quomodo horum se vertant primum intueamur. *In amittenda quoque possessione inquit Paulus (a), affectio ejus, qui possidet intuenda est; Ita, si in fundo sis, & tamen nolis cum possidere: protinus amittes possessionem. Igitur amitti & animo solo potest.* Similiter concile ad voluntatis constitutionem pendere ac labi possessionem facit Ulpianus (b), connotata differentia, quâ non eodem stricto modo dominium ejusque interitum à voluntate pendeat. *Differentia, is inquit, inter dominium & possessionem hac est, quod dominium nihilominus ejus manet, qui dominus esse non vult: possessio autem recedit, ut quisque constituit velle possidere.* infert hinc porro: *Si quis igitur & eâ mente possessionem tradidit, ut postea ea restitueretur, desinit possidere.* De facultate facti corporalis apprehensionis, quod & eâ cessante, possessio desinat, pariter illi notant. (c). casus inter cætera ponunt, si quis rem hactenus possessam sub custodia suâ non constitutam amplius & ipsam etiam animum, (siquidem illum quendam rationalem habet, ut servus) subtrahendi sese habentem, ubi sit ignoret. licet nemo alius hactenus possessionem ejusdem rei nactus sit. Nimirum, *si id quod possidemus ita perderimus, ut ignoremus ubi sit: desinimus possidere (d).* Recusamus atque aberraverit, aut vas ita exciderit, ut non inveniat: protinus desinit à nobis possideri, licet à nullo possideatur. *disimiliter atque, si sub custodia mea sit, nec inveniat: quia presentia ejus sit, & tamen cessat interim diligens inquisitio (e).* Rerum mobilium, neglecta atque, ommissa custodia, quâvis eas nemo alius invaserit, veteris possessionis dampnum adferre cõsuevit. *alia causa est hominis cõmodi, ut ommissa custodia. nam possessio tam diu veteris sit, quam diu nemo alius cum possidere cepit. videlicet ex idco, quia potest homo proposito redeundi domino possessionem sui conservare & c. (f).* Deinde ponunt casum, ubi possessionem alicujus alter invalit veteremque possessorem vi vel dejecit, vel saltem arcere videtur ita, ut spem habere is desinat, quin sponte alter ille sive invasor sive usurpator sese admissu-

rus sit. Ajunt *constare, possidere nos, donec vi dejecti fuerimus* (a). Si quis nunciet, domum à latronibus occupatam, & dominus timore conterruitur, noluerit accedere: *amississe eum possessionem placet* (b). Insigniter notabilis hic videtur illa indulgentia Jctorum, quæ veteri possessioni, quasi aliquam sive coexistentiam sive contiguitatem sive præcellentiam præ nova injusta tribuunt, donec vel ignorat iste possessor ab alio possessionem suam occupatam, vel etiam resciscens in suspicionem ac spe adhuc persistit, fore ut alter ultro cedat, aut facili negotio depellendus sit. possunt videri ipsi (c). Dico autem hoc indulgentiam: nam alioquin, ad strictam rei naturam, respicientes, ex iisdem aliquis, qui isthæc, responder (d) ait: *si rem mobilem apud te depositam, aut ex commodato, tibi possidere, neque reddere constitueris, confessum amississe me possessionem vel ignoratam, responsum est.* & simile altero loco asserit de re immobili. Quod, hisce, quæ summam, obloqui videtur, responsum Pauli (e): quasi non solò animò, non solò corpore; sed *nulla quidem possessio amittatur, nisi in quâ utrumq; in contrarium actum sit.* communi interpretum distinctioni nunc remitto, quæ hoc intellectum volunt, de ea dimissione, in quâ corporalis desistentia præcessit. Ex eo autem quod ostensum est, amissò alterutro, & animò videl. & facultate facti possessoris, amitti possessionem, facile consequitur, ut retineatur eadem, utrumque junctim prorsus requiri: neque fortassis dubium habere res potest; modo intelligatur, quid sibi velit illa Jctorum Regula, quæ toties ingeminant (f): *Solo animo quæ possideri, ac possessionem vobis retineri.* nimirum quod possessio semel, una cum animi destinatione, corporali re & comprehensione constituta, ad sui persistentiam non requirat, ut continenter ac sine intermissione eidem rei corpore incubetur; sed sufficiat hæcenus, si modò idem perdureranimi consilium: quod adeò in regula factio possessorio ipsi opponitur, non facultati isti: quam, uti ostensum est, (g) necessariò sibi requirit conjunctam hic animus, ut possessio conservata consistat.

XII. Regula est juris, cujus etiam supra facta est mentio; *Illures eandem rem in solidum possidere non posse* (h). hujus limites nisi probè disponantur, & juxta eosdem regulentur, quæ passim pos-

(a) l. 3. §. 9. b.

(b) d. l. 3. §. 8.

(c) l. 25. §. 2. l. 6
in fin. junct. l.
seq. l. 18. in f. b
(d) l. 47. b. It.
l. 44. in fin.(e) l. 8. b. t. h.
153. d. R. 7.(f) l. 3. §. 7. l.
25. §. 2. l. 46. l.
§. 5. 7. de in-
terdict.(g) ex l. 3. §. 13
& c. b.(h) l. 3. §. 5. b. l.
5. §. 15. commod.
l. 19. de præcat.

sessio & non possessio, possideri & ab hoc & ab illo dicuntur, præ-
 lium aliquod legale, opinor, spectabis in templo justitiæ romanæ
 committi. *Is*, ait ex Marcello Ulp. (a) *qui rogavit, ut precario in*
 fundo moretur, non possidet: sed possessio apud eum qui concessit, remanet. nam & fructuarius (inquit) & colonus & inquilinus sunt in prædio;
 & tamen non possident. idem quod hoc loco hisce, alibi iisdem &
 præterea aliis, veluti & ei qui legatorum servandorum causa, vel dotis
 ventrisq; nomine in possessione esset, vel cui damni infecti nomine non ca-
 vebatur, hic negat (b). ad stipulantur & alii (c). E contra possessio as-
 seritur ab iisdem etiam auctoribus, ei qui precario detinet (d); ut
 & reliquis istis modo memoratis (e). asseritur verò & earundem
 rerum possessio iis unde hi res illas precario aut alio titulo habent
 (f). Similiter possessio rei pignori datæ modo tribuitur creditori
 (g) modo etiam debitori seu domino (h). Hanc pugnam, obser-
 vare est, multis modis dirimere tentasse JCros, ubi distinxerunt in-
 ter eum qui civiliter & qui naturaliter incumbat possessioni (i): in-
 ter possidere & in possessione esse (k) inter animo & corpore (l), ju-
 ste & injustè (m); sibi & alteri suo & alieno nomine (n) possidere:
 inter causas denique & fines, quos diversos habere possunt plures
 ejusdem rei possessores (o). Existimaret quis, rem tantæ sive dis-
 sonantiæ sive difficultatis non esse, siquidem probè attendatur, in-
 quò possessio constituta propriè consistat, nimirum in destinatio-
 ne & facultate rem sibi tenendæ: deinde, quomodo alicui etiam
 præter possessionem propriè vel constitutam vel consistentem, jus
 possessorium competens datum esse possit: & denique quomodo
 etiam à pluribus eandem rem destinato teneri diversum in finem
 causamqve, siquidem sese mutuo patiantur, aut etiam pati cogan-
 tur, nihil magis absurdi videatur involvere, quam si duo pluresve,
 aliàs etiam pro indiviso unam aliquam rem possideant, ut fieri qui-
 dem potest (p). Quibus adeo observatis, forsitan minus difficile
 est ante propositam regulam per omnes istos scrupulos ac asperita-
 tes salvam perducere. Si nempe accipiatur de possessione unius-
 modi, vel naturali sive propria, vel etiam de ea quæ per legem qua-
 si talis seu jus possessorium tantum est. si de eodem respectu finis
 accipiatur: si in aliis omnibus par ejus conditio apud diversas per-
 sonas

sonas concipiatur. atque sic fortassis manebit semper vera. alioquin quod plures ejusdem rei possessores etiam in solidum rei obiectæ, veluti fundi, equi &c. queant esse, id minus fortassis habet dubii, siquidem concipias, alterum corporaliter rei incumbere, ac potenter prohibere alium ne accedat tangatque aut retineat, alterum jus possessorium lege sibi reservatum habere posse: alterum deinde facultatem rei posse habere eâ intentione & effectu ut colat, fructus percipiat, aut aliter re utatur, alterum habere eandem facultatem in finem ut sibi rem propriâ conservet. fortassis igitur & displicere alicui Labeonis ac Pauli possent subtilitates (a) quibus (a) l. 3. §. 5. h. r. cum ille Trebatium reprehendit, quasi minus rectè statuisset eandem rem *alium justè alium injustè posse possidere*. quid enim, si justa possessio de ea accipiatur, quæ jus possidendi est, injusta, de ea quæ aliter naturalis vera. tum vero hic, res possessas *in omni* ad unum punctum redigere videtur. quid enim impediatur, quò minus in latifundio aliquo, uno licet, plures simul possint consistere, sibi que pro suo modo id ipsum tenere ac retinere, magis oculi erit videre. Quod attinet ante memoratas distinctiones Jstorum, egregie hic quidem juvant, quamvis præter eam quæ de causis possessionis distingvendis est (b); pleræque ita sint comparatæ, ut pro extricatione diciturum collisionum, magis desiderent sibi afferri sensum, quam ut afferant. Quid enim, (si naturam rei vocis que spectes in sese,) differant *possidere & in possessione esse*, citra additam ulteriorem explicationem, cuidam œdipo hariolari forsitan committeres. *civilliter* utique & *justè & pro suo aliquo sine ac nomine*, possident omnes illi qui legviori quodam jure, sui causâ, puta utendi fruendi, colendi &c. rem & ipsi legitimè tenent. quibus etiam accidere potest, ut *solo animò* eandem teneant possideantque, per modum quo animo possidere, phrasi legali accipitur. Neque fortassis vice versa proprietariis, & si qui alii sunt jure quodam potiori aliò in rebus gaudentes, simpliciter adimi debet, (si possessionem præ facultate facta accipis,) naturalis aut corporalis possessio, utpote qui pro suo sine eâ non sint exclusi. Non differer quidem simpliciter, quod proprietarii, per usufructuos omnis generis à se constitutos & ipsi quodammodo possessionem suam exercent, sibi que possideant (c); (c) l. 25. §. 1. h.

(a) l. 1. §. 5. l. 49
 l. 3. §. 12. l. 24.
 b. §. 3. §. 7. per
 quas person.
 cuiq; acquir.
 (b) l. 18. pr. l.
 42. §. 1. b. §. 5.
 §. per quas
 person. cuiq;
 acquir.

modo nec negetur, hosdem juxtà etiam suam rem agere sibiqve simul ad suum finem possidere, donec personæ liberæ, nec prorsus lege in vicem instrumenti illorum constitutę sunt, veluti accidebat jure romano servis & filiis familias, qui ut acquirere alia, ita & possessionem non sibi sed dominis ac patribus tantum credebantur & acquirere & tenere (a). Imò verò etsi quæ liberæ personæ hoc expressè agant, ut aliena possessioni ministerium præsent, & hæc quaslibet alieno nomine, & alios per ipsos etiam ignorantes possidere posse (b) haud est ambigendum. Sed subnixis possessione prope-
 randum nunc quoque est ad usum.

CAPUT XVIII.

De potestate utendi

rebus.

- I. *Ufus est rei nostra, communis, nullius, alterius.*
- II. *Nostra rei usus pars est dominii; idemq; vel plenior est vel restrictior.*
- III. *Communissimus usus eorum est, quæ naturali jure sunt ac dicuntur communia omnium.*
- IV. *Ut & eorum quæ Jctis dicuntur nullius:*
- V. *Si rei veritatem spectemus.*
- VI. *Communis communium rerum usus per omnium generis communitates aliquis est.*
- VII. *Hujus norma generalis est, ne exerceatur cū injuria alterius.*
- VIII. *Admodum cuiq; ex singulis competentem.*
- IX. *Ufus alieni, est vel credita sibi rei;*
- X. *Vel communicata permissionis;*
- XI. *Vel rei cū opinione dominii accepta.*
- XII. *Ufus rei aliena amplior ac facultatum augustior, ad nomen dominii solet pertrahi: (servitus dici,*
- XIII. *Qui autem his minus amplius existit, jus, ac minus propriè*
- XIV. *Servitutes juraq; hæc respectu dominantis potissimè distincta.*
- XV. *Personarum ac rerum sunt: itemq; mixta conditionis.*
- XVI. *Perpetua potestatis.*

I.

Usus est directio rei ad suum cuiusq; finem (a); quæ & cuique sive verum sive apparens est bonum: *Utile est quod quidem, ut ita à quoquam dirigatur, aptum natum factumve est: qui igitur rem aliquam hoc modo utilem ad suum finem bonumque dirigere jure pollet, eum potestatem re utendi, quam & usum sibi communissimo latinus sermo effert, habere, consentaneum est dicere.* Quando autem omne utile, omnisque res, quæ sub potestatem utendi hominis cadit, vel propria utentis, vel eidem, cum aliis communis, aut etiam, si quæ talis datur, nullius, vel denique cujusdam alterius propria est; sequitur, *potestatem utendi, usumve, qui jure nobis competere potest, esse, vel rei nostræ propriæ, vel communis, vel nullius, vel alienæ sive alterius.*

(a) *Arist. 1. Eth. c. 5.*

II. Nostræ rei usus (liceat pro facultate utendi hæc voce imposterum ubi commoditas dicendi ita fert, uti) ut per superius demonstrata (b) liquet, pars est plenioris dominii: atque sine dubio id ipsum est, cujus causa dominia rerum propria præcipuis affectamus, & quod illius ambitu contineri quam maximè cupimus, quippe nostri boni causa, ut omnia, ita & dominia in res, resque ipsas nobis appetimus: ad bonum autem ex re capiendum citra illius usum nequiquam est pertingere. *Usus autem ut omnis, ita imprimis rei cujusque suæ, varius, variæque potest esse capiendæ utilitatis. quando ejus est, posse aliquem cum suis, ei rei, si soli est, inniti ac insistere; eam modo omnigenè transire; alia inibi servanda ponere ac munire; fructus inde, & quos natura protrudit, & quos industria elicit, & quos commercium parat, capere, & ad alia, quæ vitæ commoditas, augmentum, splendor, exigit, & ipsius cujusque rei natura fert, eam adhibere.* Cæterum hic fortè perspicuè per vitam adnotationis est, contingere, ut etià rei suæ quisque modo plus modo minus usus habeat; Plus imò longè plurimum, ubi fortè omnium istorum modo memoratorum habet facultatem, & quidem cum plenitudine quadam arbitrii; Minus, imò minium, si fortè facultatem omnis generis fructus ex eâ percipiendi, (usum fructum no-

(b) *cap. de do. min. rer. vid. l. 4. de usufr. §. fin. J. cod.*

stri appellant) non ipse sed alii cessam sibi habent. nec quicquam ipsi fortassis proprietario reliquum est, quam quod in facultate commercii habeat proprietatis jus, etiam ipsum, possibile, adhuc multum restricti arbitrii; fideicommissi familiae forte, obligationis pignoris aut simili onere, quod eandem rem, gravati. Et videtur fere hoc quidem consequentiae universalis esse, quod, admissis & jure aliis in re nostra competente usu, (id quod fieri praxeos communissimae est) usus noster aliquod libertatis detrimentum patiatur. Ita nempe usufructu alii concessio, imò saltem usu quolibet, lege conventionis aut obligatoria alia, alii munitio, haec quoque domini facultas libertasque eandem rem suam utendi minuta est, ne quid faciat, quo juri alterius praerudicetur aut detraharur. Tota fructus percipiendi facultas sistitur proprietario, in re quaedam sua, usufructu ejusdem alii competente (a): ita ob dotis marito, bonorum adventitiorum fructum patri competentem, dominium naturale uxoris proprietateque filii familiae cassa sunt usu (b). De usu alterius rei nostrae communicato, quem servitutis nomine Jurisperitiae nostra insignit, veluti est aundi agendi pascendi & ejusmodi reliqua in nostro aliis faciendi, recepti axiomatis est, dominum hujusmodi ergo obstructum esse *aliquid in suo pati aut non facere* (c); intelligitur etiam si ut faceret id aliam suam utilitatis futurum esset. Conductoris, commodatarii jus, efficit, ne suo more ac arbitrio, interea dum illud durat, dominus rem suam uti possit (d). Imò quia partem nostri bonorumque nostrorum patria ac respublica sibi, suoque usui vindicat, imò & ipsa quae sua sunt, sancta expetit religio: quantum harum interest, nostris absolute utendi abutendive arbitrio quisque caremus (e). Denique & variae causae aliae, quae non propinque tantopere attingunt usum alteri modo nunc in re nostra competentem, per dispositionem legitimam, possunt esse, ut ne plenum plenius aut plenissimum rei vel omnis vel cuiusdam nostrae usum possimus habere, imò forte pro nostro arbitrio non nisi minutissimum, veluti si pupillus quis sit, si prodigus, cui bonis interdicitur; si res quaedam in manu alterius pignori posita sit (f). Plenius ac minus plenum, magis ac minus restricti arbitrii esse, quae

(a) per l. 75. d. jur. dot. l. 6. C. de bo. qua. lib.

(b) tit. 8. tot. mat. de usus.

(c) l. 15. §. 1. de servit. l. 6. §. 2. si serv. vind.

(d) per l. 15. l. 17. §. 3. commod.

(e) per §. 2. J. de his qui sui. vel al. jur.

Matth. 22.

(f) t. de auct. tutor. l. i. de curat. furios.

§. 7. de auct.

qualitas est, quam de usu rei nostræ in transitu hic subnotatam volui; de cætero eum nunc linquo.

III. Communis communium rerum usus, prout aliqua amplior & amplissima est: communitas, communis communior ac communissimus erit. Communissimus est usus rerum, quas Deus ac natura quasi humani generis communitati largitus est, è quibus etiam Jurisperitis nostris *naturali jure communia sunt omnium hæc, (a) S. l. 7. de aër, aqua profluens, mare, & per hoc litora maris (a).* Adderes sacris edoctus oraculis (b) animalia fera & pisces maris & reliqua, quæ suggerit humanitati natura, donec particulatim à nemine proprietati aut juri cuidam proprietario sunt subacta. Usui autem communissimo hominû illas res omnes proficere, (præterquam quod in aliquo frustraretur effectu divina largitio, si diversum statueretur, quid enim sine rei usu vellet sibi ejusdem communitas?) vel inde evincitur per naturam, quod aptæ illæ naturæ sint usui hominû omninû, à nullis autem hæctenus tota occupari & usui proprio dicari potuerunt, nec poterunt unquam. Nostri naturalis justitiæ indagatores, facile id agunt, re ipsa edocti, facile isthuc quoque feruntur, imò penitus in eo sunt, si quid agant attendas, ut communio- nem illam salium rerum per usum & omnibus & singulis haud impediendum explicent. De aère & aqua profluente (adderes de communi luce & si quid simile natura habet) rem, ut extra omnem ambigendi rationem constitutam, communi omnium rationali confessioni relinquentes; quando litora & litoralia imprimis maris impotenti singulorum appetitui viciniora, atque per hoc turbata mentis imperitiæ obnoxia magis videbant, ut usui quorundam magis propria assererentur. etiam à capite ipso orfus celsus (c) esse ait *arbitror maris communem usum omnibus hominibus ut aëris: jactasq; in id pilas ejus esse, qui jecerit.* alii navigationem, piscationem, aliosque usus propinqui maris injuriarum actione tuentur (b) *communem litoris usum* quasi catervatim vindicatum eunt dicti prudentes (c).

IV. Simili prorsus modo communissimam hominibus omnibus iidem periti vindicant (f) facultatem utendi animantibus feris in sicco ac madido viventibus, ut & rerum aliarum suis sigillatim corporibus per species numero corporum amplissimas eidem usui

(a) S. l. 7. de R. D. (b) Gen. 3. & 9. P. 418.

(c) l. 3. ne quid in loco pub. add. l. 2. §. 2. eod. l. 30. in fin de A. R. D. (d) l. 2. §. 9. ne quid in loc. pub. l. 13. §. 1. de injur. (e) l. 4. ne quid in loc. pub. d. l. 2. §. 8. eod. l. 14. de A. R. D. §. 1. & 5. J. de R. D. (f) l. 1. §. 1. & ll. seqq. de A. R. D. §. 12. & seqq. J. de R. D.

prostantes. Nisi quod hic stilum sermonis non nihil mutant, obiectum rerum *nullum* dicentes, quod ibi *commune* appellarent: item quod isthic *usum* hic fere *occupationem* sive facultatem occupandi, designantes. Neque verò & ratione destituuntur, quare ita mutant; quando isthic res magni & quasi per universum distensæ corporis deprehendunt, eoque per sui naturam communissimo ut contactui, ita usui, si ut totas species, semper aptas; hic verò & minuscula corpora, & nec ita ut illa vel apta nata, vel communis contactui prostantia. Deinde isthic observant, talem rerum naturam, quæ istæ res totæ, imò pars, ne quo ad particulas quidem, usu possint absumi, eoque vel partialem vel etiam temporalem solummodo usum sine assumptione admittere; sed nec proinde totas unquam imò nec ferè quoad certas partes, in perpetuum alicui, ad communem modum proprias fieri: Contra verò acciderè hic, ubi & tota ut existunt integra appropriari queant, imò debeant certis, nec utilitatem præstare possint nisi & totæ ab aliquibus detineantur, imò absumantur. Nec verò & dissimulant, ad hanc naturam modumque usus sese attendere, quando & communes omnium illas res dicunt & communem earum usum asserunt, dum ferè partibus ipsarum de persona in personam transitorium, usum adscribunt, deoque earum conditione postquam jam corporali modo incubari desierunt, autumant, eas rursus communi patere usui, ut prius (a); nec adeò detineri animò, earum vel possessionem ac dominium, donec modo facultas prehendi superest: (b) per l. 3. §. Id quod aliàs in cæteris minutioribus mobilibus ac moventibus undecumque occupatis rebus obrinet (b). Inquam, cum huiusmodi diversitatè & in natura & in modo usus istarum rerum, quæ humano generi ejusque utilitati ac facultati communiter datæ sunt ac prostant, deprehenderunt periti: quæ nempe aliæ cum quædam contentia essent quasi distensæ per hoc universum, omnium simultaneous contactui usuique totæ, & per partes, (quæ fere nec ipsæ plurimam absumibiles erant) alternatim, expositæ; contra verò aliæ, ut singulæ existunt integræ, non ita sint natura comparatæ, sed nec ita distensæ ad omnium usque palmas, nec etiam usum talè vel in toto semper vel in parte alternatim accipere possint: Hinc illas res

com-

(a) l. 5. inf. §. l. 6. pr. de R. D. l. 4. d. A. R. D. (b) per l. 3. §. 15. §. seqq. de acquir. poss. §. 15. §. de R. D. per l. 1. §. 23. de R. V.

communes, has *nullius*, appellarunt: illarum communem *usum*, harum communem hominum *occupandi facultatem* statuerunt. Atque hanc quidem posteriorem, si quis penitus ad linguam vellet accedere *Jctorum*, appellaret *potestatem occupandi res nullius*; si autem ex parte digredi, ex parte autem cum iis manere: potestatem *attendi rebus nullius* quam proinde in horum venerationem, etiam propositis huic discursui membris ab initio (a) hoc nomine inferere libuit. (a) num. i. hoc cap.

V. Cæterum si interea rem ipsam paulò propinquius velimus intueri: & *res ista nullius*, quæ dicuntur, *communes hominum omnium sunt*; & hominum *illas sibi occupandi facultas* earundem his *usus communis* est. Illud jam supra (b) demonstratum fuit, ut & hoc; ubi ostensum est: *Nullius* hasce res nõ simpliciter sed in respectu ad certos hominum dici; *communes* a. esse eas, quia communiter à Deo & natura humano generi datæ, ejusquæ communi dominio subiectæ sint: eas verò occupandi facultatem, partem potissimam esse illius universalis in eas concessi domini, imò earum quasi totum humanum utile dominium. multis igitur isthic dicta nunc repetere non est opus. Saltem hic adhuc juxta attendi velim, Juris nostri auctoribus in more esse, non hasce solummodo res, sed & illas, quas alias *communes omnium* dicunt (c), *nullius* res insignire (d), imò utrumquæ genus & in respectu ad dominium, & in ratione occupandi tanquam sibi paria comparare (e): Deinde nec esse alienum à genere ac naturâ usus rerum, ipsas illas quasdam, ex universitate quadam rerum discretis corporibus existente, sigillatim, suo spiritu & corpore existentes res, habere facultatem prehendi occupandive, & porro consumendi: scilicet ita & paterfamilias utitur grege ovium, multitudine pomorum, aliorumquæ ex arboribus ac terra nascentium fructuum; imò non partium tantum integri, sed & totius usum in abusu posse consistere, sunt ex nostris qui notant (f). Quid igitur, si universum animalium, avium, piscium, aliarumquæ similium rerum genus, hominum communitati datum, & hætenus extra restrictius certorum dominium consistens, ad istiusmodi usum communem eidem præstare dicamus? (c) §. 1. J. d. R. D. (e) §. 5. in cod. (e) l. 14. pr. de A. R. D.

(f) ad l. 5. §. r. de usufr. ear. rer. quæ us. cons. l. 2. §. de usufr. l. 2. §. de reb. cred.

Atque usus hic quidem est quarundam rerum communissimarum, communissimus.

VI. Communis communium rerum usus, pro communitatum amplitudine ac restrictione, & amplioris & restrictioris potest esse communio. Potest communitas pluralitate personarum à binario ad innumerum ascendere numerum; potest à numerosissimò numero descendens ad binarium usque restricta extare. Ut autem quæ hoc modò gradu infinitam protensionem habent *res* *σiv* contemplantium morari, & ut figatur facere queant; & moris est & necessitatis, hujusmodi ad quasdam redigere & partes & terminos, quibus distinctius considerentur. ita culpa JCtis distinguitur in latam, levem & levissimam; ita hoc in casu sub genere cõmunitatis sunt Respublicæ; sunt præter has universitates, corpora, collegia personarum. Sunt domesticæ, sunt ob certa exercenda commercia contractæ societates; sunt deniq; cõmuniones aliæ. Sunt aliquibus harum, res publicæ, bona publica, res bonaque universitatis dicta, veluti flumina; portus, viæ, theatra, stadia, pascua, prædia & his similia (a) sunt aliis partes & suppellex domus, mercimonia alia, & communia alia. Quæ quidem omnia illis, quibus istis modis communia sunt, communem aliquem solent præbere usum. Ita nempe quia *flumina penè omnia & portus publica sunt; idcirco, jus piscandi omnibus commune est in portu fluminibusq; (b).* Quia *riparum quoq; usus publicus est, itaq; natis ad eas appellere, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumen navigare.* simile iudicium esto de reliquis pro aliquo ulu eorundem singulis competente. Itemque de rebus universitatum aliarumq; communitatum pro suo modo. namq; & duo qui commune tenent musæum, aut communem habent equum, aut rem quamlibet communem singularem aliam, communem aliquem ejus rei solent habere usum.

VII. Quod communium rerum cujusque communitatis communis sit usus, ad usque singula communitatis membra ejus participantia, forsitan in thesi verissimum est. & præterea extradubiù collocabitur, modò juxta limitem consistentiæ quem communi confessione habet ad modum paulò diligentius attendatur,

qui

(a) § 2. 4. 6. &
seqq. de R. D.
l. 16. & seqq.
de V. S.

(b) § 2. J. de
R. D.

qui singulis potest esse in omnibus non uniusmodi. Quod limitem communem attinet ille quidem generalissimè à Jcto (a) proponitur: *Ut sine injuria cujusquam (is usus) fiat; fulcitus univ. generalisimò illò naturalis justitiæ axiomate, quò jure natura æquum est, neminem alterius detrimento ac injuriâ suam conditionem facere meliorem (b).* Et habet generalis illa norma brachia duo, unum, ut ne singuli cum detrimento communitatis totius quicquam in re communi pro suo usu faciant; alterum, ut nec singulis ex communitate membris, aliisque juris communione secum viventibus, damnum injuriâ idem hoc usu inferant. utrumque sedulo porrigunt Jurisperiti, & junctim & separatim id ostentantes. *Interdictò prætoris prohibitorio: Ne quid in loco publico fiat, quâ ex re quid illi damni detur: immo publicis utilitatibus quàm privatorum prospicitur, secundum ipsos (c).* In communibus jure gentium ac publicis, quo ad abstinentiam à publicâ injuriâ, ita rem profert mediante maris exemplo Celsus (d): *Maris communem esse usum omnibus hominibus, ut aëris sed id concedendum non esse, si deterior litoris marisve usus eodem futurus sit.* Et hinc Scævola (e): *In litore jure gentium adificare licere, nisi usus publicus impediret.* pertinent interdicta: *Ne quid in loco sacro: in mare itemq; portis & aliis sanctis locis fiat. Ne quid in flumine publico ripave ejus fiat, quò pejus navigetur (f).* De abstinentia ab injuria privatorum per ejusmodi communium usum similiter statuunt ita: *Neminem ad litus maris accedere prohiberi, dum tamen à villis, & monumentis & aediis (hæc autem privatorum solent esse) abstinent (g).* Si quid in locis, quæ publico usui destinata sunt fiat, quod privato noceret, prætor intercedebat interdicto suo (b). *Aqua ita demum permittitur ex flumine publico duci, si citra injuriam alterius fiat (i).* Quæ ratio hæc est usus publicarum & jure gentium communium rerum, ea & reliquarum ejusmodi, vel privatorum privatim communium est. *Sabinus teste Papiniano (k) æquum existimavit, in re communi neminem dominorum jure facere quicquam, invito altero posse. Quod si quid absente socio ad læsionem ejus fecit; tunc etiam tollere cogitur.* Plane quicquid; fructuum percipit cum altero in quadâ societate aut communiõne rei cujusdâ persistens, judicio societatis, communi hereditando, dividendo; socio cogitur restituere ac rependere (l).

(a) l. 2. §. 10. ne
quid in loc.
publ. (b) l. 206
de R. J.

(c) l. 2. pr. §. 2. ne quid in
loc. pub. (d) l.
3. §. 1. eod. (e) l.
4. eod. (f) l. 6.
12. §. c. lib. 43.
ff. (g) l. 4. de
R. D. §. 1. J. e.
od. (h) l. 2. §. 5.
& seqq. ne
quid in loc.
publ. (i) l. 17.
de servit. rust.
(k) l. 28. com.
divid. (l) l. 38.
§. 1. pro socio.
§. 3. & seq. de
obl. quæ ex
quasi delict.
§. 4. & 5. de
offic. jud.

VIII. Modum quod attinet reliquum communis communium rerum usus; quò hic in omnibus omnium ex communitate, non solet esse uniusmodi: ille tantum non nimis potest esse varius: varietate hac vel ideo maximopere attendendâ: ne dicas, quarundam rerum communitatis, etiam non dari solere communem usum omnium. Fortassis enim hoc loci facile quis eò procederet, ut exempla sumeret, rerum e. g. publicarum, sive publicè itemque aliâ specie communium; veluti si civitatis mœnia, sacristeria templorum, agros quorum reditus solummodò in stipendia ministrorum reipub. colliguntur, ipsum ærarium publicum, aut similia: Inque his apparere putaret, nullum eorum, plerorumque sociorum civilium esse usum. Equidem nolim, ut crasse aut strictè nimis sumatur usus seu facultas re utendi, ut uti tantum posse dicatur; qui rem manibus potest palpare, pedibus ei insistere aut corpore incumbere, aut etiam in victum ipsam speciem sibi suisque communitate; Cujusmodi quidem etiam quarundam rerum, communium usus solet esse, veluti theatrorum stadiorum, fori, fontium, viarum, silvarum caduarum, pascuorum ac similium. Verum paulò laxius quidem atque diffusius usum rerum & facultatem iis utendi accipi velim; nempe pro eo, qui *percipiendi ex re utilitatis est* cuiusvis: Et, opinor, fiet si utilitatis naturam benè expandis atque expendis, ut usui omnium ex communitate extare deprehendas, quibuscumque typum inibi planè communium reputas oportere relinquere, etsi vulgò pro iis habeantur, quæ minimè omnium, communis usus esse ex iisdem videri solent. scilicet vulgi iudicium in palpabilibus solet persistere; unde & hic facile pro rebus communis usus solet habere, ex quibus se, aut vaccas suas, ali sentit. in sua autem utilitate etiam versari, & in eam redundare, quæ in milites defensores pacis publicæ, in justum splendorem principis, pro conservanda ipsi auctoritate, impenduntur, quæ mœnia urbis pedibus pro libitu calcare, aut molibus suis onerare nequit; quæ sacra ad religionis decus, procurandamque ejus venerationem faciunt; hæc inquam & hujusmodi brutum vulgus in suo usu esse non censet. Et meritò quidem pro suo, prout usum quidem dijudicat, crassiore captu; quippe *modus* utendi quem sibi & concipit & optat,

prat, fortè non ad se, sed ad alios spectat. Sed videndum de usu rei alienæ.

IX. *Usus alieni* (sive facultas legitima utendi re alienâ) aut temporarius est, & ad arbitrium domini rei revocabilis, ut commodatæ, precariò datæ; aut perpetuus nec pariter ut ille revocabilis, ut in feudum, in servitutem datæ atqve submissæ rei. *Usus alieni temporarius, & ad quoddam arbitrium domini revocabilis ac dimittendus*, aut rei alicujus tanquam totius sibi crediti est, aut communicatæ permissionis, aut cum opinione domini acceptæ. Hunc hõc dictò modò, ut & istum istò; illum verò usum crediti appellares. crediti scilicet; quia, *ubi quis rem nobis ad sensitur, fidem nostram secutus, mox recepturus quid ex hoc contractu credere nobis dicitur, resq; ipsa creditæ appellatur* (a). Qui quidem titulus, Usû generalior est, & plures credendi causas, veluti pignoris, depositi, in securitatem crediti & aliàs custodiendi (b). complectitur; & plures quoq; ipsius usus alieni revocabilis comprehendit species. nempe huc referres, ubi res soli vel mobilis, atqve hæc vel fungibilis quæ dicitur, vel non fungibilis, sive in specie sive in genere aut tempore definito compactoqve aut etiam simpliciter, ad arbitrium domino restituenda, utendum alicui data est. Ac proinde pertinere possunt usus rei commodatæ, precariò concessæ sive soli sive mobilis, locatæ conductæ itemqve mutuo acceptæ. Nimirum in his omnibus ut talibus quæ competit facultas, est utiqve utendi re, eademqve alienâ. Ita disertè res commodatæ definitur *res utenda data* (c). *Precarium est, quod precibus petendi utendam conceditur* (d) utrumqve autem hoc genus, usus est & mobilis & immobilis rei (e) jungit hæc in tali schemate Ulpianus (f). *Qui editum concepit, commodatæ fecit mentionem, cum Pacuvius utendi fecit mentionem. Inter commodatum & utendum datum, Labeo quidem ait tantum interesse, quantum inter genus & speciem. commodari enim rem mobilem, non etiam soli: utendam dari etiam soli. Sed ut apparet, propriè commodatæ res dicitur, & quæ soli est. idq; & Cassius existimat. In specie rei locatæ similiter toties usus rei concessæ fit mentio (g), & reapse ferè id à commodato solum modò differt locatum; quod ibi gratuitò hic mercede interveniente res utenda datur (h). à qua forma nec ipsam forte*

(a) per l. 1. de reb. cred. (b) d. l. 1. l. 32. ib. ff. de. depos.

(c) §. 2. v. 1. & 4. quib. mod. re cõtrah. obl. (d) l. 1. pr. de precar. (e) l. 1. §. 17. eod. l. 1. commod. (f) d. l. 1. cõmod. (g) §. 5. ib. qui pro usu f. de locat. l. 15. §. 1. ib. frui. locat. (h) §. 2. in fin. commod.

- (a) l. 22. §. 2. l. locationem operis aut opera hæcenus penitus excluderes (a), quia
 26. l. 8. locat. & opera aliena, utiqve res est, quâ vel maximè solemus uti; & qui
 opus pro mercede perficiendum locatum habet, utiqve strenuè uti-
 litatem suam in illo opere facit. *Facultas mutuo accipientis*, quod
 tota in rei acceptæ usu versetur, in confesso est, tum iis qui ac-
 ciipiunt atqve accipere affectant, utendi enim causa pecunias
 se cupere fatebuntur; tum omnibus, qui putare solent, quomo-
 do & quamdiu quis hoc vel illo alienò ære fuit usus. scilicet
 non negat hic usum rei, ejusdem abusus; & quod *magis in genere*
 (b) l. 2. §. 1. de suo functionem, (h. e. rei in vicem alterius substitutionem) recipit
 reb. cred. (c) per solutionem, quam specie (b). quia & hæc utiqve species aliqua re-
 li. §. 1. §. 1. rum usus est, & quidem huic rerum generi propria (c). Quod au-
 tem ex hisce causis omnibus competentes rei alienæ usus sint; nisi
 rer. que usu fallor de precario, commodato, locato in liquidis est, nisi fortè per
 consum. accidens fiat, ut pignoris aut alio potiori jure à nobis res alterius
 possessa, eidem, atqve sic ipsi domino in aliquod tempus quasi com-
 modatò precariò aut alio titulo utenda concedatur. sed casus hic
 extra ordinem regulæ est. De *mutuo*, postquam acceptum id est, du-
 bitare imò bella circa ferere eruditos videas. observantibus his;
 (d) d. l. 2. §. 2. de reb. cred. appellatam esse *mutui dationem ab eo, quod de meo tuum fiat* (d), quod
 pecunia mutuo accepta accipientis jam habeatur propria facta;
 adde per conseq. & usus hujus propriæ futurus sit, non alienæ rei.
 Notantibus deinde illis, mutuo accepta, millies licet bonis perci-
 pientis permixta sint, ære alienum tamen esse, nec bonis ejus com-
 putari quidem solere (e). Sed inquirimus nos quidem jurgia hæc
 (e) l. 213. d. VS. Menalcæ & Codro; Putamus autem quia mutuum acceptum quo-
 139. §. 1. eod. ad individua corporum in substantiam intravit accipientis id hæ-
 190. de R. J. ætenuis ejus videri posse factum esse, & per conseqens usum ejus
 tanquam proprii esse. quia verò interea id est, quod alienum bonis
 alterius permixtum existit, quodqve aliquando in specie, quâ intra-
 vit, rursus separandum ex iis est, imò dum commixtum iisdem bo-
 nis est, semper ut alienum possessorem gravat; hæcenus & ipsum
 tanquam alienum, & usum ejus tanquam alieni, quod alteri mix-
 tū existat, posse imò debere haberi. Par judicium quod antenus faci-
 endum de debitis pecuniis, ex quavis alia causa debiti veluti empti
 locati, delicti etiam pecuniâ luendi, Quod præterea mutuo, como-
 dato.

datò precariò, locatò accepta, credita sint non dubitare fatit credi-
 ei propria definitio (a), *quã id est, quod alicujus fidei est com-*
missum, max reddendum: cui etiam ex parte hæ species apud Jctos
 subiectæ extant, partim facilè innuuntur. Nec deniqvè in non-
 apertis est, de proprietate usus horum omnium esse; quòd ad arbi-
 trium quoddam domini-jure revocari possit ac dimittendus sit, eò-
 qvè temporarius existat: precariò videl. concessi semper (b); reli-
 quorum, juxta quam tempus illud in contractu quo concedebantur
 vel expressâ vel tacitâ partè lege definitum est (c). Atqve hic qui-
 dem qui temporis est, simul est limes usus omnium harum rerum,
 quæ quidem ex iis in specie reddendæ sunt, ut scil. juxta quam vel
 conventionis lex vel rei æquitas id ipsum exigit, quisq; iis utatur (d).
 mutui usus sine dubio reliquis liberior est. Sed limites hosce omnes
 recensere, esset, magnam partem materiæ contractuum hic evolve-
 re, quod nunc quidem extra metam est.

X. Usus temporarius *communicata permissionis* intelligo il-
 lum alienæ rei, ubi quidè ipse dominus re suâ utitur, admittit tamen
 in quandam quasi communionem usus ejusdem rei ad tempus, ali-
 um, cujusmodi usus per speciem precarii & commodati imò & lo-
 cati possunt non nimis infrequentes esse. *jus, habitationem* preca-
 riò commodatò habita designant Jcti (e). Ad rerum autem cre-
 ditarum hujusmodi usus speciem minus referre sum ausus, quod
 hæ ipsæ res in quas competit, eò minus alteri possint videri creditæ,
 quod sub ipso conspectu providentiæ ac usu domini simul versen-
 tur: licet interea fortè aliquò modo, eò referre non profus abso-
 num esset, quatenus nempe & hunc concedendo fidem aliquam do-
 minus concessionariis habere solet, fore ut rectè utantur, sed per-
 gendum.

XI. Usus rei alienæ *cum opinione domini* acceptæ, appello
 eum, qui est ejus, quem bonæ fidei possessorem jura nostra crebrò
 appellant, ac describunt, *qui à non domino quem dominum esse credi-*
derat, bonâ fide fundum emerit, vel ex donatione aliave qualibet justa
causa, æquè bonâ fide acceperit (f). nomen, quod hic usus, sit rei cum
 opinione domini acceptæ, ipsæ hæc tuetur descriptio. Atqve
 hæc quidem bonæ fidei possessoris plenior usus, & quod etiam in

(a) l. 1. de reb. cred.

(b) l. 1. §. 2. l. 2. §. 2. d. precar.

(c) per l. 77. et text. vulg. §. 2. f. de V. O. l. 23. de V. S. (d) l. 15. pr. de precar. §. 6. f. de obl. quæ ex qf. delicti. & c.

(e) l. 2. §. 3. de precar. l. 1. §. 2. in fin. commod. l. 17. pr. de præscript. verb.

(f) §. 36. f. de R. D. l. 109. de V. S.

- fructuum perceptione ac lucro consistat; præterquam quod generaliori hæc defenditur Maximâ: quâ *bona fides tantundem possidenti* (a) *præstat quantum veritas* (a); multum in specie à legibus nostris taxatur, imò proprietario dominico usui comparatur, ubi per illas, *Bona fidei possessor in percipiendis fructibus id juris habet, quod dominus prædiorum tributum est. ubi quod ad fructus attinet, loco domini pene est. ubi naturali ratione placuit fructus quos percepit, ejus esse pro cultura & cura* (b). Atque hæc quidem ac hujusmodi facile in adsertis legitimis persistunt. Donec ad revocationem & rei & cum hac usus hujus devenitur, & jam quæritur, nunquid & quidnam fructuum domino vero aut alii potiori jure gaudenti restituere habeat bonæ fidei possessor? Ubi, ut breviter magnam controversiam transmittam, ita ferè jura loquuntur, ut distinctionem admittant: *rei ex titulo vel lucrativo vel oneroso acceptæ: fructuum naturalium ac industrialium, non perceptorum ac perceptorum, & horum vel extantium & qui locupletiores possessorem reddiderunt, vel non extantium, & quibus locupletior is factus non est. Ex titulo oneroso bonæ fidei possessori fructus perceptos imò percipi cæptos omnes, industriales simul ac naturales extantes ac non extantes addicit Paulus Jctus* (c) *his: Bona fidei emptor (not. tit. onerosum) non dubitè percipiendo fructus etiam ex aliena re suas ingerim* [intellige donec possidet nec his eversionis contestata est (d)] *facit, non tantum eos, qui diligentia & opera ejus pervenerunt, sed omnes; quia quod ad fructus attinet loco domini pene est. Deniq; etiam bona fidei emptoris sunt, priusquam percipiat, statim ubi à solo separati sunt. Scilicet ita solitus fuit hic Jctus perceptionem fructuum laxius interpretari, & de eo actu accipere, quò cœpti ita percipi essent ut à solo tantum separati extarent* (e). Ad stipulatus autem hac in re examusim Juliano est, quem apparet (f) *paria ante ipsum docuisse. & ut videtur, hic casus in sua integra specie constitutus gravissimæ horum virorum decisioni debuit relinqui. Debuit etiam imitari casus alter, ubi ex titulo lucrativo res est accepta, quoad fructus omnis generis perceptos consumptosque* (g), & qui nec perceptorem locupletiores reddiderunt; Digredi autem in quantum ex re similis tituli, *naturales vel extantes vel locupletiores etiam præempti reddiderint, nempe hi domino*
- super-*

superuenienti ac rem vindicanti restituendi erunt (a). Sunt omnino jura in speciem collidentia, (si aliam commodiorem non recipiunt interpretationem), facta generalitatis eorum restrictione, ad hos casus accommodanda. nec fortassis difficile aded erit certamen quod hic moveri solet, sopitum reddere. nos istud nunc transmittimus. Quod autem usus hic rei alienæ bonâ fide possessæ *temporaneus* sit, & ad arbitrium domini revocantis dimittendus, id legum creberrima relatio monere vetat. attendatur autem modò rem *alienam* hic supponi necdum possessione illa usucaptam: quia tunc quidem propria est facta (b).

(a) l. 45. de usufr. l. 22. C. de R. V. l. i. C. de petit. hered.

(b) l. i. §. 1. r. de usucap.

De Servitutibus.

XII. Potestas re alienâ perpetim utendi, aut usus ac facultatum plenior atque auctior est; aut minus plena, facultatumque *angusta* minus. Ubi illa & utilitate auctior, & insuper aliis facultatibus augustior est, jam supra (c) ab usu-peritis edocti sumus, facile in nomen *dominii* & ipsam transire, cum adjectione *utilis*; donec scilicet interea res eadem cuidam alteri supereminenti in se directo subjacet dominio. *Feudum* & *Emphyteusis* secundum ipsos hic præbent exempla primæ notæ. nempe hæc jura & plenioris sunt usus, fructibus plerisque rei omnibus ad eos pervenientibus, quæ hæc obtinent, prout hoc ita obtinere indubitati juris est ususque. Unde & nomen *utilis* sortita sunt: ac porro facile *dominii*, quia plenissimus hic usus eum facultate rem ipsam sibi cū perpetuitate retinendi, aliisque conjunctus ac augmentatus est. quæ quidem de cætero nunc sibi relinquimus.

(c) cap. 14. n. 18. hoc lib.

XIII. Ubi autem eadem alienis rebus utendi, (perpetua licet, ac extra arbitrium rei domini eandem retractandi posita) potestas, vel minus usus fructuumque est ferax, vel etiam si hoc est, ahiis domini quasdam præcipuas facultates non habet illâ intentione, ut istæ, conjunctas; jam *ius* quidem, & cum numero *jura*, id est (d) *pr. f. de pfa*; et quæ plurimæ species, appellitantur (d); ut autem domini-um vulgo dicantur, tantum abest, quin potius, nescio quò artis nomine abusu per nomen, dominio contrarium dicens, *servitutis* nimirum, siue profertantur ipsæ illæ potestates siue saltè inferantur.

(d) pr. f. de pfa; et quæ plurimæ species, appellitantur (d); ut autem domini-um vulgo dicantur, tantum abest, quin potius, nescio quò artis nomine abusu per nomen, dominio contrarium dicens, *servitutis* nimirum, siue profertantur ipsæ illæ potestates siue saltè inferantur.

(a) S. 1. § seqq
 7. de servit. l. 1
 ff. eod. §
 passim.

(b) cap. 8. b.
 lib.

tur (a). *Servitus* sine dubio, si propriè velis loqui, qualitatè personæ reive, (si & huic accommodetur) denotat subjectivam, quæ videl. sive dominio propriè dicto, sive modò alii alicui dominantis potestati, persona resve illa subjecta est; idque vel ad perpessionem meram exercitii illius dominantis potestatis, vel ut simul actu serviens obsecundet si potest imperio dominantis. hujusmodi, *servitus personarum*, illò modò, rerum inanimatarum, tanquam imperii haud capacium, potest esse. De *servitutibus personarum* ubi de juribus in rem agitur, agi alienum est, atque hoc à nobis præstitum est suo in loco (b). Quod igitur hoc loco notandum venit *servitutis*, qualitas quædam rerum patiens est, quæ nempe res aliqua ita alteri non domino (ita autem nunc supponimus) obstricta atque obnoxia est, ut is quasdam suas facultates in eam sibi jure exercere citra impedimentum queat: verbo, ut ille uti eâ jure quodam suo sibi possit. id quod infert; ut nec à domino rei, nec ab alio impediri aut excludi hætenus inde possit. nimirum, res quidem ipsa est usus legitimo hic exposita: est de quo propriè dici possit, quod illum tolerare teneatur, nec impedire jure queat, non res sed persona, domini imprimis, esse potest, quando de re ipsa insensibili, possitne jure, ut sustineri, ita recusare sui utrum, ineptum esset querere. Sive autem in re subjectivam hanc qualitatè persistere sive ad usque personam hujus dominantis ejusque patiendi necessitatè eam pertingere facias, cum hæc propriè hæc, potest competere; facile liquet, quanta cum impropriè jura potestatesque, huic qualitatè subjectivæ servili oppositæ, *servitutes appellitentur*; potiùs, & propter hanc ipsam hujus relationis vim, potestates dominantis, jura dominantia insignienda. Sed quid impelleret, ut cum usu sermonis depugnaremus: licet fronte minus contractâ inueamur loca jurisperitorum, quibus, si non potestates, nec frequenter nimis facultates legitime, saltem *jura hæc laudantur*? Ubi tamen neque hoc diffidendum est, nomen *servitutis* eâ sæpius phrasi petitis fluere, ut dixeris, eos propriè loqui, & ipsam hanc subjectivam rerum qualitatè designare, ubi e. c. *servitutes fundo* aut in fundo constitui, imponi, ipsis dicuntur, ac similia. Forsetiam conjeceres, quia *servitus*, ut propriè sime de personis

tenis sumitur, q̄. in necessitate familiaris utilitatis alteri præstanda consistit, eoque ab altera parte usum seu facultatem utendi potissimum oppositam habet; Prudentes ideo in hac verbi translatione, nomen servitutis promiscue usurpare adamasse, ut genus iurium, quod utendi est, ab aliis, quæ jura quoque in re aliena sunt, veluti possessionis, pignoris, determinarent. Sed appelletur res utcumque; nomina usitata retinere semper debemus esse faciles, modo effectum declaratione sit, ne sensum veritatis rei perturbent.

XIV. Quod igitur species attinet potestatum re alienâ cum perpetuitate utendi, quæ sub genere servitutum nostris comprehendere visa sunt, bene multæ iisdem annotantur, suis partim nominibus propriis donatæ, partim circumscriptivè quodam modo propositæ, ut mox apparebit. Ferè autem in suas quasdam certas classes ab Usuperitis distinguuntur, non tam respectu rerum, servientium, quàm ex latere dominante sive uente. Res autem, quod obiter notari potest, usui huic servituti que obnoxie aptæque sunt omnis generis corporales, mobiles, ut pecora, servi, pecunia (a) (a) § 38. & etiam; immobiles, ut ædificia, fundi, lacus (b) & si quæ sunt similes seq. de R. D. 2. quæ quidem res omnes servire ac usurpari possunt singulæ, prout de usufr. ear. ipsarum fert natura. neque enim viam poterit præbere corpus per rer. qua usu corum sed usum fructum; non servitus usufructus potest imponi consum. (b) l. 3. sterili tecto domus, sed bene, ne luminibus vicini officiat, aut al- de usufr. tius tollatur. De incorporalibus autem potius hoc quidem negandum est, per tradita etiam supra (c). Quod autem attinet sub- (c) cap. 14. n. 5. jectum dominans utensve; videri quidem posset, solam personam oportere esse quæ re alienâ utendi jus habere, & cui propriè res hæc servire possit. quid enim sit rem rei servire, citra respectum ad personam ejusque utilitatem, non satis liquidi conceptus est. Veruntamen, quia etiam per rem bene habitam, personæ, cujus illa est, utilitas præstatur. & jam contingere potest, ut modò persona re quadam alienâ uti potestatem habeat, citra modum aut intuitum certæ alicujus suæ rei, modò autem is usus restrictus esse potest ad rem aliquam certam, in qua & pro cujus & conservatione & commodiori usu, illa altera res servire obnoxia sit, id quod luculentam habet præxin in commoditate usus, qui dominorum est im-

(b) l. 1. d. usufr.
pr. l. eod. (c)
Nov. 118. c. 2. l.
14. §. 1. de usu
& habit. (d)
l. 22. de usufr.
leg. l. 21. de an.
leg. (e) l. 7. g. d.
usufr. §. 4. per
qvas pers. cui.
§. acq. (f) §.
39. de R. D. l. 7.
§. 2. de usufr.
(g) l. 1. g. & r.
1. usufr. qvem-
adm. c. v. l. 4.
C. eod. l. 13. de
usufr. (h) §. 2.
l. de usufr. l. 1. §.
7. p. & r. s. de
usufr. ear. rer.
qva usu conf.
(i) l. 3. inf. qv.
mod. usufr. fin.
(k) §. 3. l. b. l.
66. d. jur. dot.
(l) §. 1. l. d. usu
& habit. l. 38. d.
usufr. (m) l. 66.
de jur. dot.
fac. l. 8. §. ult.
de pericul. &
cō. rei vend.
(n) per dict.
cap. 4. n. 17. h.
lib.

mobiliū rerum suarum. Hinc quidem, praxi ita ferente, accidit, ut summā quadā divisione servitutes in eas quæ personarum & quæ rerum essent distinguerentur (a).

XV. In personalibus censentur sequentia: *Ususfructus* quem definiunt *jus alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia* (b). dicitur hic alias & fructus & pingviori intellectu usus (c), & reditus (d); & continet quicquid nascitur aut percipi emolumenti ex re salva permanente potest (e). *Ut salva maneat substantia rei*, usufructuarius, ut bono patre familias curare debet, eoq; & reficere collapsura, substituere capitibus caducis ex grege ex vineis (f), quin usufructuarius boni viri arbitratu & cum usufructus ad eum pertinere desierit, restituaturum quod rei extabit, cautionem, si poscitur, prestare tenetur (g). Cujus cautionis beneficio ac medio obtinere capit, ut etiam *carum rerum quasi usufructus* constitueretur, quæ usu consumuntur; hoc effectu scil. ut pro pecunia data, tanta pecunia, vel etiam si aliæ res fungibiles datæ sint, æstimatis iis, similiter pro iidem tanta pecunia, finito usufructu restituatur (b). Quia personale jus usufructus est, cum persona cui constitutum est extinguitur (i); neque etiam propterea alii hæc illud pari jure, quo pones sese est, cedere potest (k); puta ut similiter, sicut sibi, personæ alterius cum perpetuitate, donec illa supersit, etiam se mortuo, id adherat: nam alioquin, ut in vicem quasi sui alter utatur, concedere, id permissionis quidem est (l), atque hoc quod ita conceditur *perceptionem* appellant fructuum & juri fructuario opponunt. *l. (m)*; *jura realia* appellat hic Barchovius: dicerem facultatem facti (n), debuerunt hæc in exemplum reliquorum transiri, sed cursim. *Usum* deinde speciali admodum significato nostris acceptum, ferè jus ab iis describi videas realienam utendi ad quotidianam necessitatem, non usque ad compendium (o) quod verò ita accipiendum est, ut ipse usus aliquod modici fructus possit continere, veluti, poma, olèra, læ modicum, quotidiāno victus subsidio (p). Porro est ex hac classe *Habitatio*, seu jus aliquas ædes aut aliquod prædium inhabitandi, cui benignitas legalis etiam facultatem locandi; inclusit; secus atque placuit in usufructu (q): licet etiam usufructuario huic permissum sit, modo ipse si-

marli

(o) §. 1. de usu & habit. l. 12. §. 1. ff. eod. (p) d. l. 12. §. 1. l. 10. §. 4. eod. add. l. 1. q. 2. eod. (q) §. 1. & pen. l. 1. ff. de usu & habitat.

mul inhabitet, etiam inquilinum, clientem, hospitem, sibi adsumere (a). Ulterius *opera servorum* usui quam usufructui videri hic possunt similiores (b): Præter hæc *potum ducendi, ambulandi, canandi in alieno* servitutem, quidem dicitur, constitui non posse (c), nimirum realem, ut videtur secundum auctorem dicti; quod autem & hujusmodi personales constitui possint servitutes videtur haud ambigendum (d). de similibus simile erit faciendum iudicium in hoc genere.

Reales servitutes, quæ sunt, ubi mediante certâ quâdam re ejusdem rei possessoribus aliena res servit: & hi quidem alienâ re utuntur, quatenus illa obnoxia est vel subvenire possessionis suæ sustentationi, suggerendo ei conservabilia, veluti calcem, lapides; vel ita se compositam tenere, ut commodior hujus usus domino aut possessori expediri queat. hæc, inquam, quia plerumque usu venit, quod non tantum prædiorum servientium sint, sed etiam quod res cui & per quam personis possessoribus servitium præbetur, prædia existant, à parte dominante *jura prædiorum* communiter appellantur (e) putaturque vulgo, *sine prædiis utrinque constitui non posse* (f). Quando autem prædia, in quæ & quibus servitutes juraque hæc constitui solent, vel urbana esse accidit vel rustica [vocantur autem urbana prædia ædificia omnia etiam si in villis sint, rustica verò quæ usum rusticum habent sive etiâ quæ plurimum sunt in reditu (g)] hinc in jura servitutesque rusticorum ac urbanorum prædiorum distingui hæc assolent, suntque secundum nostros *Rusticorum prædiorum* (h) *jura hæc iter actus, via, aqueductus*. Estque *iter jus eundi ambulandi hominis, pedes vel eques, sella aut lectica non etiam jumentum agendi vel vehiculum* (i). *Actus est jus agendi jumentum vel vehiculum* (k). vehiculum quidem si plenus est; alioquin minus plenus est etiam constitui potest (l), quin & iter, quod non simultaneum est, actu potest non contineri (m) *Via jus est eundi & agendi & ambulandi hominis, & vehiculum ducendi, & trahendi lapidem, & ferendi bastam rectam circa lesionem fructuum, & faciendi similia talia* (n). *Aqueductus est jus aquæ ducende per fundum alienum* (o). Præter hæc inter rusticorum prædiorum servitutes quidam computari rectè putant, aquæ *caustum*, *pecoris ad aquam appulsiem*, *jus pascendi, calcis cogendæ, arena fodicndæ* (p) *sugarium habendi*, *pascendi gratia* (q) & si quæ sunt hujus generis (p) §. 2. l. b. (q) l. 6. §. 1. de S. R.

eo. (b) per l. 2. 5
 Et t. d. oper.
 serv. l. 37. l. 1. §
 9. ad L. falcid
 l. 2. d. usufr. leg.
 (c) l. 8. d. serv.
 (d) per l. 4. de
 serv. rust. l. 14.
 §. ult. d. alim.
 leg. l. 1. §. 12. l. 3
 pr. d. aq. quot.
 (e) pr. §. 1. &
 seqq. de serv.
 (f) §. 3. l. de
 servit. l. 1. §. 2.
 comm. præd.
 (g) §. 1. l. de
 serv. l. 1. com.
 præd. arg. l.
 198. de V. S. l. 2
 de serv. l. 4. §.
 1. in quib. caus.
 pign. tacit. (h)
 pr. 7. de serv.
 (i) d. pr. l. 12.
 & l. 8. d. serv.
 rust. (k) d. bis
 text. (l) per d.
 text. & l. 13. de
 serv. (m) per
 d. pr. l. & l. 1. ff
 de serv. junct.
 l. 4. §. 2. si serv.
 vind. (n) d. pr.
 l. 1. 23. & 13. &
 7. de serv. rust
 (o) d. pr. b.

- ris plura. *Prediorum urbanorum servitutes sunt haec, quae ad aedificia inhaerent (a): ut vicinus onera vicini sustineat, quae & oneris ferendi servitus dicitur; hoc peculiare praeter aliis sui generis habens, quod dominus rei servientis veluti columnae, parietis, hic etiam aliquid in commodum ejus cui res sua servit, facere, puta eam reficere, ut oneri ferendo par persistat, teneatur (b). Poterit est *Tigni immittendi: ut stillidium vel flumen recipiat quis in ades suas vel in arcem vel in cloacam; vel non recipiat* (hoc, quia forte commodum potest dominanti esse, ut transmittatur) & *ne alius quis tollat ades suas; & ut tollas* (c) (ad umbram aut aliud commodum vicino praestandum); vel etiam *permittere* teneatur, ut alter altius tollat nec contra possit ipse facere, quibus casibus haecenus altius tollere servitutis potest esse, alioquin & libertatis existens (d). Est deinde & *servitus luminum*, ut scilicet lumen nobis praebere, forte fenestram in pariete suo excipiendo, vicinus teneatur (e). Est, *ne luminibus nostris officiat*, in hoc consistens, ne jus sit vicino agere, quod ad obscurandam lucem quam desuper haurimus, possit facere; veluti aedificium tollere, arborem ponere, aut etiam elevatam ita ne officere possit, deprimere (f). Ab hac servitute diversa quaedam est *servitus prospectus* sive: ne prospectui quis officiat. Scilicet prospectum impeditae possunt etiam, quae non impediunt lumen, veluti quae etiam inferiori loco & in longinquo sunt posita (g). Adduntur his (b) *cloacam habere per vicini ades aut arcem: projecti protekti habendi*: addenda & *his similia* (i).*
- (a) §. 1. d. serv. 1. 1. 33. de serv. urb. l. 6. §. 2. si serv. vind. (c) d. §. 1. l. 2. 20. §. 2. §. 3. de serv. rust. l. 2. de serv. urb. (d) per l. 8. C. de serv. (e) l. 4 d. §. 11. (f) d. l. 4. l. 17 §. 2. l. 12. §. 15. de §. 11. (g) l. 3. §. 15. 16. d. §. 11. (b) l. 2. d. §. 11. l. 2. de §. 11. R. (i) d. l. 2. de §. 11.

Monendi videmur, ne nimis sive accurati sive superstitioni hic simus, in determinandis generibus urbanorum ac rusticorum praediorum; item amplius, personalium ac realium, servitutum; ac si nulla quae sub *hoc* aliquo genere à Jctis numeratur, aliquando à quodam illo recipi, ejusque naturae adsimilari queat; & contra. Quando forsitan nil obstat, quod minus, qui praedium omnium confessione urbanum inhabitat, sibi suisque; per viciniora rustica urbanaque praedia perpetuum iter pacisci ac constituere possit; quod ad eò iter, alias in rusticis servitutibus computatum quatenus eò urbano servitur praedio utique; in urbanis quoque; reperietur collocandum servitutibus, similis planè ratio potest esse aqueductus, aliorumque. E contra servitus fluminis recipiendi modo computabatur urbanis; ponas autem praedia duo rustica vicina, quorum alterum elevatum

magis existat, alterum depressius, & huic id oneris perpetim esse, impositum, ut pluviarum flumina recipere teneatur (a). Atq; servitus recipiendi fluminis hoc in casu rusticorum prædiorum est. Pari modo accidit ab ipsis Jctis nostris quoq; observari: quasdam quæ communiter rei sive prædiorum servitutes solent constitutæ esse, veluti pecoris pascendi, item ad aquam appellendi, creta eximenda, calcis coqvenda, vas premendi, arca utendi ac similes, personales quoque posse reddi (b).

(a) fac. l. 1. in f. § 1. t. de aqua pluv.

(b) l. 4. 37. de S.R. l. 14. § fin. d. alim. legat.

XVI. Possent, si ex asse, quæ servitutum competentia sunt, omnia recensere hic liceret; nonnulla circa earundem requisita, communia porro disquiri uberius. Quomodo videlicet realibus, ut actu constitutæ extent, ac purè prorsus constituantur, necessarium sit, prædia ipsa utrinque præexistere (c), ut tamen interea nec in absonis sit, hanc servilem, ut quamvis aliam, obligationem cum jure relativè ei opposito, sub modo conditionali in futurum eventum, quo prædia extitura sunt, posse constitui (d). Quomodo porro oporteat vicina esse prædia, & etiam, si ratio singularis alicujus servitutis id exigat, contigua, vicinitate illa ex hoc æstimatâ, ne aliud privatum prædium interjaceat, quod impediatur prorsus constituendi juris usum, aut etiam publicus locus, qui ferre illum usum citra metum præjudicii publicæ utilitatis non possit (e); & si quæ similia hic attendenda. Ulterius dicendum foret, quomodo intelligatur, si requiritur; servitutes ad utilitatem prædii dominantis oportere facere (f); saltem aliquam & in futurum, si non magnam aut in præsentiarum (g). Item, quomodo omnes tam reales quàm personales servitutes constituantur pactionibus ac stipulationibus, testamento (h), ad iudicationem (i), pars etiam, ut ususfructus, opera libertorum officiales, certis aliquibus additione legis publicæ (k). Quomodo modus possit singulis adjici varius (l). Et deniq; quibus actionibus hæc jura judicialiter sint vindicanda (m). Sed nobis quidem sufficere potest, ostendisse, cujusmodi sint, quæ hic locus ad pleniorè considerationem ex fontibus suis desideret elici. E quibus

(c) § 3. d. serv. l. 1. commun. præd. (d) per l. 10. d. S.R. l. 23 § 1. de S. U. (e) l. 7. § 1. & f. de S.R. l. 1. l. 38. et seq. de S. U. l. 6 pr. l. 7. cõm. præd. l. 14. § 2. de serv. l. 17. § 2. de aqua pluv. (f) § 6. 15. d. S.R. (g) per l. 19. cod. (h) § 2 de usuf. § fin. de serv. l. 3. de usuf. (i) l. 6. § 1. de usuf. l. 16. § 1. l. 22. § 3. famil. hercisf.

Fff 3

im

(k) § 1. in f. per quas per se cuiq; aeq. l. 6. § 1. t. C. de bon. qua lib. l. 9. § 1. usuf. quem adm. cav. l. 9. de oper. herisf. l. 4. § 1. de serv. l. 10. & seqq. quem adm. serv. mitt. (m) § 2. l. de æf. t. si serv. vind. t. si usuf. per.

imprimis illud est, quod supra in differentiis habebamus, quibus hic servilis usus ab aliis speciebus istius generis quod usus rei alienę est, distingueretur; nempe quod juris perpetuitate vigeat, nec ut precario, commodato, bonę fide possessę aut ex simili titulo usurpata rei usus, ad arbitrium domini rei, revocabilis ac ab usurpatore dimittendus sit; dum videlicet ejusmodi revocationes aut terminationes, quę ibi obveniunt, hic sunt incognitę, non revocatis hisce juribus aut cessantibus, ubi forte domino libet rem revocare sive pro mereo arbitrio, sive, postquam aliquandiu usurpata ab altero illa est, sive soluto credito; ut accidit *hoc* in pignore antichrestico, *istud* in mutuo & commodato, *illud* in precario & bona fide hætenus possesso. Sed quę hic quidem hujus usus, horumve jurium *finiendi modi* (ut tandem in rebus humanis perpetuum quidem nihil est) à Jurisperitis adnotantur, istius dominici revocatorii arbitrii, (donec non conspirat utentis quoque voluntas) profus sunt expertes; veluti sunt *consolidatio* & *confusio* quę dicitur; ubi in casu realium servitutum fortè idem utriusque prædii dominus efficitur, aut in personalibus prædium resque serviens alia ad usufructum, aut usus ad rem servientem ejusque dominum retrahitur (a): *non usus per modum* boni viri fortassis; & *tempus* quo etiam proprietates rerum solent amitti (b): *Rei mutatio* sive peremptio, veluti si ædes exstant aut collapsę, si ager inundatus (c). Porro personales morte tandem naturali aut civili amittuntur (d); quo tamen & ipso fatali nondum perimuntur reales (e). de quarum natura præterea esse à peritis observatur, *ut perpetuam causam habeant*, h. e. non ibi aut in talibus rebus constituentur, in quibus naturaliter eas cessare posse prævideatur; imò quod *ipso quidem jure neg, ex tempore, neg, ad tempus, neg, sub conditione, neg, ad certam conditionem constitui possint* (f) Tantum de usu rerum.

(a) l. 1. *quem adm. serv. amit. l. 4. usus. qvẽ adm. cav. § 3. & 5. l. de usuf. (b) § 3. l. de usuf. l. 13. pr. & § 1. ff. eod. l. 16. § 1. & pen. C. eod. l. 10. § 1. l. 11. 12. qvẽ adm. serv. amit. l. 6. de S. U. (c) l. 5. § 1. & 3. l. 23. & seq. quib. mod. usuf. amitt. (d) d. § 3. l. de usuf. l. 2. § 1. l. 5. quib. mod. usuf. amitt. l. 16. C. de usuf. (e) l. 3. qvẽ adm. serv. amitt.*

(f) l. 28. de serv. urb. l. 4. de servitutib. (g) l. 3. 4. 8. & t. de distract. pign.

Præter Dominium, Possessionem ac Servitutem, in juribus in re vulgo referuntur quoque *Pignus* & *hereditas*. Ubi quidem quando *PIGNUS* huc refertur, ante omnia notandum est, ferè tripliciter illud verbum accipi. primò pro ipsa re in securitatem crediti alteri obligata (g): sive mobilis sit res, ac talis quę manu sive pugno tra-

tradatur accipiaturque: cui quidem maximè propriè & quasi ab origine hæc denominatio competit (a); sive etiam immobilis (b); aliis nomine hypothecæ etiam communiter veniens; sicuti & mobilis non pugnò tradita (c). Deinde usurpatur tum pignoris tum hypothecæ nomen, pro designante ipsam proximè obligationem, quæ in hanc conditionem res illa pertracta est ac tenetur: quò pertinent, quibus pignus vel hypothecæ dicitur contrahi solviqve (d). nec dicam ipsum contractum hic pignus quandoqve dici (e). Atque his quidem significationibus jus in re pignus nondū dicit: quomodo tertio loco ab Interpretibus nostris id accipitur (f), quam duræ aut liquida translatione, non attinet dicere: dummodò constet: aliquod dari in re jus, quod pignoris sive pignoratitium sit, à pignore sive pignori datæ rei ita appellatum: Quod quidem essentia potest sit, creditoris rem in securitatem crediti suppositam aut obligatam sibi affertendi. Cujus proinde vis in eo sit, ut donec à debitore debiti illius nomine in totum creditori satisfactum non sit, ille nec alienare rem nec aliò modò in deterius mutare possit invitò hóc (g). Sive etiam in hujus præjudicium aliis supponere, effectu, ne prior hic aliquis tempore, potior jure maneat (h). Quin creditor, si invito sese quovis modo res in manus alterius pervenerit, à quocunqve possessore vindicare eam possit, actionibus serviana ac imprimis quasi serviana quæ dicuntur (i) in hoc ei competentibus. Imò est consequens hujus pignoratitii juris, si tandem satisfactio crediti debitoris modò non potest obtineri, ut Interveniente judiciali approbatione, ad possessionem, distractionem, imò dominium pignoris creditor virtute hujus sui, in hanc rem, Juris pervenire queat (k).

(a) l. 2. §. 1. de V. S. §. 7. l. de act. (b) l. 2. in fin. de religio. §. sumpt. fun. (c) per d. §. 7. de act. l. §. §. de pign. (d) l. 1. quib. e. aut. pign. vel. hypot. nec. contrab. t. quib. mod. pign. vel. hypot. b. solv. l. 1. de pign. act. (e) per l. 1. §. fin. de pact. (f) Wesemb. in π. n. 3. §. alii. (g) per l. 4. 7. quib. mod. pign. solv. (h) l. 3. §. 10. qui pot. in pign. (i) §. 7. l. de act. l. 16. §. 3. l. 17. de pign. (k) l. 1. §. C. de distract. pign. l. 3. C. de jur. dom. impetr.

HÆREDITAS ferè nostris duplici videtur sumi modo, objectivè & quatenus in objectum aliquod rei potestas est. objectivè universitatem quandam rerum complectitur, corporalium ac incor-

pora-

poralium, hoc est jurium, cum reliquorum, tum ipsius domini, itemque onerum hæc attingentium, quæ quidem defuncti alicujus fuerunt (a): atque ita propter speciem universitatis quæ jura quoque plurima, imò proximè, (si vel nullæ corporales res sint in objecto hoc, sed fortè nomina tantum ac jura alia, vel si sint, dominium autem computes) solum jura comprehendit, hereditas in hoc significato quidem etiam in jure consistere, ac jus dici ac denominari consuevit (b). Cæterum quia hæcenus dictum hoc jus, objectum ipsum, siue ipsa res hereditaria est; ab hoc videtur aliud oportere, diversum jus esse, quod *jus in rem siue in re* hereditaria, velimus appellatum. Putares hanc hæreditatem, hoc jus, esse, quod JCtis nihil aliud est, quam *successio in universum jus, quod defunctus habuit* (c) actum successionis pro *potestate succedendi* accipiendo; Nisi animadverteres, dicere potestatem succedendi, esse modò dicere potestatem quandam quasi peculiarem ac privilegiatam, ea, quæ defuncti alicujus fuerunt, *acquirendi*, arbitrariam (d), eoque potestatem potius ad hereditatem quam hereditatem ipsam: certè distinctum jus esse, ab eo, quod aditione aut pro herede gestione acquisitum, & jam, quædam *universitas jurium defuncti, penes successorem actu existens solet esse*. An hæc acquisita jurium universitas, an illa potestas acquirendi, an verò suò quodam modò utraqve illa, hoc *jus in re hereditatis* sit, de eo amplius cogitandum. nobis nunc quædam imponit necessitas, de jure in re ac potestate quidem omni partem hanc hujus pertentatæ juris philosophiæ claudere,

(a) per l. 119. 178. 208. de V. S. l. 1. 2. § 3. de bon. poss. l. 50. de petit. hered. (b) de rextib. (c) l. 62. de R. J. l. 24. de V. S. (d) per §. 2. § 5. de hered. qual. t. f. l. 2. de jure delib.

LIB. III.

De

OBLIGATIONE.

CAPUT I.

De obligatione in genere.

I. In multum egregius Jurisprudencia nostræ positionibus Definitio obligationis est.

II. Describens licet eam tantum obligationem, quæ jure civili ita firmata necessitatis extat,

III. Ut actione judiciariâ debitum exinde exigere queat.

IV. Eam, quæ naturalis ac civilis simul est; non quæ vel civilis,

V. Vel naturalis tantum est.

VI. Est autem obligatio propriè dicta, probè definita, ac sedulo à Prudentibus annotata, Necessitas juris.

VII. Pulchrâ, virtutem ejus insinuante, translatione, aliàs vinculum juris dicta, quo adstringimur,

VIII. Alicujus rei solvenda. Acceptâ quidem voce hæc generatissimè,

IX. Si non vulgi, saltem jurisprudentia usu, pro omni debiti

X. Prestatione.

XI. Multa sunt, quæ per jurisprudentiam ad certas causarum obligandi species applicantur, quæ ad genus universum obligationis pertinent.

I.

*O*bligatio est juris vinculum, quo necessitate astringimur alicujus rei solvenda, secundum nostrae civitatis jura. Pulchra admodum civilis compendiosa jurisprudentiae definitiva haec est collectio (a); computanda certe inter primario cōcinna illius romani systematis: & ejus, opinor, perfectionis, ut, si cū prudentibus ejus auctoribus, intra terminos ipsis delectos, (volūt enim obligationē in civili foro actionis exactioisq̄ve efficacem describere) persistas, ac pro civilium usu, pulchram magis, ac per omnia concisam sermotationem ames, forsā non habeas, quōd in quovis ipsam merito reprehendere possis. Mihi quidem in deliciis nostrae disciplinae est, etiam pro sapore minimē ingrato accipienti, si forsitan dulcis uva nonnihil acidiorum acinorum, alii videri possit includere. Nec aded potui, quin eidem paucis quoque subscriberem: existimans, in ipsa contineri, quaedam planē proprie dicta; quaedam pulchra translatione naturam abditae rei exprimentia; nonnulla, quae remotō usu æquivocō, justā sensus amplitudine eodem percendunt; & deniq̄ve aliqua, quae pro definiendo universō obligationis genere strictiora quidem, particulari autem prudentum intentioni inservientia, & ipsa existunt commoda.

(a) pr. J. de oblig.

II. Ut de postremis primūm dicam, refero eō, quibus obligatio dicitur, quā astringimur ad aliquid solvendum, secundum nostrae civitatis jura: existimans, verba haec posteriora, esse omnino restrictiva generis hujus obligatorii vinculi, ad speciem, quae rōbur suum ex jure civili obtinet; foris relicta, si quae est, quam fortē vigore suo hoc non imbuat; veluti est, quam merē naturalem dicimus aut si quae aliō designanda est nomine. Non equidem liber hic, pro sustinenda etiam in his æquabili generalitate definitionis cum definito, eō excusationis confugere, ac si haec tenus verba haec, ut generaliora accipi queant, quatenus nostrae aut quālibet alia civitatis, omnesve populi, quod ait Gaius (b) Citus, & ex eo Imperator (c), qui:

(b) l. 9. de J. & J.

(c) §. 1. J. d. J. tas, omnesve populi, quod ait Gaius (b) Citus, & ex eo Imperator (c), N. G. & C.

quæ legibus & moribus reguntur, partim suo proprio partim communi omnium hominum jure utantur; jusque civile nostrum publicum privatumque *collectum sit ex naturalibus præceptis aut genium aut civilibus* (a): sitque proinde jus nostræ civitatis, lætè sensu acceptum, id, *J. & J. S. 4. J. qvo civitas nostra utitur, & propriæ simul constitutionis, & naturalis & genium;* quomodo & disertè alias Aristoteles (b), *jus sive c. 7.* ut ille amat loqui, justum civile τὸ δίκαιον πολιτικόν; in naturale & legitimum; τὸ μὲν φυσικόν τὸ ἑνομίμῳν distingvit. ut adeò secundum talem considerationem, & obligatio, quæ ex omni tali sit jure, *civilis, aut nostræ civitatis,* censi queat, nec restringi propterea, sed declarari potius priora, per dicta verba ultima, videri possint. Equidem aliquid speciosè hæc quidem gerunt. an autem simpliciter hunc sensum, tum verba tum intentio Jurisconsultorum, in hac positione habeant, aut habere possint, merito dubites. Namque primò tametsi jus justaque nostræ civitatis complectantur etiam jura justaque naturalia, aliave; non sequitur tamen, quod omnia quæ naturâ aut aliò modò talia sint, comprehendât; sed videri possunt illa tandem naturalia, aut genium, aut domestica, aut socialia justa alia, secundum nostræ civitatis jura legitima justaque esse, quæ & quatenus jure nostrò nostraque nomotheticâ, vel per maximum ipsius naturalis juris vigorem necessariò amplectenda tuendaque sint, vel si liberioris per naturam observantæ sunt, expressè, aut saltem tacitè (c) iis confirmata approbataque existant: (c) *per l. 32. & prout alias eò respectu testamenta, pacta, negotiaque alia, legitima, seqq. de ll. (d)* (intell. civili lege) appellantur. unde fluit, quod si in nostrâ specie, *l. 30. de VS. l. aliqva illarum, quæ fortè naturalis aut alius juris sunt obligatio-* *nes, negligantur jure nostro, vel quatenus ipsæ negligantur, imò de stat. hom. infirmantur, aut pro infirmis declarentur, (ut accidit quidem) eas-* *dem in iis non contineri, quæ secundum nostræ civitatis jura tales firm. tut. & c.* sint. Deinde nec omnigenam istam significationis generalitatem, in verbis illis intendere Jctos, vel ex ipsâ repetitione, vocis *juris,* quæ non nisi cum ineptitudine, viris prudentibus ac docendi peritis indignâ, posset in conscriptâ definitione, & ea quidem, in quâ præprimis, ut res docet, accuratè studeant esse, repeti. ut igitur, quod positum jam antea erat, obligationem esse *juris* vinculum;

per hoc: *secundum nostra jura*, quod subjungitur, ne idem cum illo diceret, restringi debebat, ostensurum, tale juris vinculum hic intendi describi, quod in civitate valorem habeat, & non tantum secundum naturæ quælibet, sed & per civitatis recepta jura sit *ef-*
fixax.

III. Ut de efficaciâ, quam ex civili jure obligationes habent, & ejus valoris intuitu, aliquæ illarû definitioni nostræ propriè subji-
ciantur, aut minus subjiçiantur, pleniq; edoceamur; ad duo videtur omninò attendendû: primò ad *vim sive efficaciam ipsâ*, quâ ex jure civili illæ quædam habent aut non habent, aut etiâ differentem habent. Deinde ad *modum*, quò hujus efficaciz ejusq; differentiz docendæ ergò, *distingvuntur* à peritis, in naturales, in merè civiles, & eas, quæ naturales simul ac civiles sunt. *Efficacia* quâ quædam obligatio, sive etiam negotium speciem constituendæ obligationis præ se ferens, ex jure civili nancisci potest, (potest autem & nullam) aut stricta *debiti præstandi necessitas* est; exprimunt jura per *toparere actionem*, & eam quidem, quæ per *exceptionem nequeat elidi*. (a) aut non hæc vis, sed alia quædam *remissioris aut eventualis effectus* est. Hi effectus varii generis sunt, de quibus mox patebit. Quid autem per illam quandam talem actionem intelligant in liquidis est, nempe, quod effectu hoc dicant, obligationem tanti roboris jure civili esse, ut cui aliquid exinde debetur, is, si ultrò debitum non præstetur, instituta actione & querela ad jurisdictionem publicam, hujus justo auxilio id ipsum obtinere possit; ut adeò debitor inevitabili necessitati solvendi, per illam obligationem obnoxius sit factus. Atque hujusmodi quidem, tantæ solvendi necessitatis obligationes, nostrâ definitione contineri, extra omnem est ambiguitatem. Quicquid autem reliquum obligationum est, etsi aliquò effectu jure civili non destituatur, siquidem isthunc pinguiorem quoque exinde non habeat, minus sub eadem videbitur contineri, ob diversitatis rationem; quia nempe ad necessitatem civili jure solvendi, personam obligatam id non restringit, cujusmodi conditio tamen, illi requiritur, quæ nobis modò describitur, obligationi.

IV. Per *distinctionem* autem ante propositam, ferè eò modò ad discrimen effectuum, quos ex jure civili obligationes habent, porrò

(a) l. 7. pr. de
p. 1. l. 2. de
except.

porro procedunt periti; quod observent primo, quædam negotia, obligationum constitutiva ita esse comparata, quod & per naturalem æquitatem obligationes illa pariant, & quod simul jure civili ita æstimentur, ut obligationes istæ eò sublevatæ, in absolutam, tanquam ex æquo pariter ac civiliter debiti, præstanti necessitatem abeant, distæ inde fere καὶ ἕξωλον obligationes, item civiles obligationes (a). Atque iterum extra dubium est, hæc, sive obligationes, sive civiles obligationes, sive, ut sunt, civiles & naturales simul dicantur, eas esse, quas & nostra complectitur descriptio, & in quibus conformandis parte plurima civilis juris dispositio est occupata. Deinde verò observatum fuit, quibusdam obligatoriis negotiis accidere, ut ab æquitate, sive ab initio, sive ex post facto, ita cassæ ac destitutæ sint aut fiant, ut æquam obligationem non exhibeant; propter venerationem tamen observantiæ, quam jure civili communiter inditam ac frequentatam hujusmodi habent, isthuc minimum roboris mereantur, ut obligatus iudicio publico respondere habeat; absolvendus licet, ob exceptionem peremptoriam actionisque elisoriam, quam paratam habet: forte contra actionem ex stipulatu, aut conventionem alioquin firmiter obligatoriâ aliâ, quod numeratio promissa non fuerit subsecuta, quod turpis, quod nulla causa, quod dolus, quod metus inducens, contractui intercesserit, quod pactum de non petendo, quod jusjurandum, quod res judicata pro rei tuitione postea inter venerint, & si quæ sunt peremptoriæ intentionis similia (b). Taceo, quomodo præterea, quoad alios effectus, aliàs quibusdam naturalibus obligationibus competentes, prorsus hujusmodi mere, civiles obligationes annullentur, quando etiam ex iis soluta, ut indebita repetuntur (c); compensationem illæ non admittunt (d); debitum tanti valoris non solvent, ut in constitutum id deduci queat (e); nec fidejussoriam obligationem sustinere valent (f). Forsan monere hæc opus hic est, hanc tantæ infirmitatis obligationem, eam scilicet, quam *merè civilem* nostri hic dicunt, à nostra descriptione exulare.

V. Tertiò loco sunt, quæ (oppositivè ad civiles) *Naturales* JCrus dicuntur obligationes, suntque secundum eos, quæ vel ali-

(a) l. 7. §. 2. de pact. r. de obl. quib. mod. re contr. obl. de V. O. de obl. ex consensu.

(b) l. 5. 36. 7. 26. de V. O. r. s. C. de nō numer. pecun. l. 2. §. 3. de dol. mal. l. 1. §. 1. de dol. mal. & met. caus. except. tit. 7. ff. & C. de except. (c) l. 26. §. 3. & 7. l. 4. de cōdict. indeb. (d) l. 24. d. compensat. (e) l. 3. §. 1. de pecun. cōstit. (f) l. 37. de fidejussor. l. 6. ad SC. Vellej.

(a) l. 25. §. 11.
d. petit. hered.
l. 7. §. 4. de
pact.

quid naturalis æquiritatis habent, alicujus, tanquam verè debiti præstandi, qualis est, quæ ex beneficio ad remunerationem, quæ ex nudo pacto, quod vocant, honesto tamen, est (a); vel quæ tantum specie causarum, aliàs naturaliter obligationem inferentium, prætextæ sunt, propterea autem, quod in aliis circumstantiarum, nimis laborent, vel nihil vel tantillum æquiritatis habent, ut specie licet aliquid, re tamen penè, imò penitus, nullæ sint, quoad necessitatem exigenti inde aliquid ex æquo præstandi; veluti si puer infans aut infantia propinquus, conventionè sese intendit obligare; si turpis fuerit facta conventio (b). Atque notari quidem de hujusmodi est, quomodo, (si tantum aliquid ex æquo saporis habeant aut etiam, si casus incidant, quibus, qui contra venire nititur, minus bonâ poller causâ) non penitus etiam jure civili soleant destitui omni efficacità; quin partim effectibus pollere non levis momenti: veluti sunt, quod solutum ex iis plerisque repeti haud possit; quod potior earum pars fidejussorem, pignus, novationem, constitutum, compensationem & similia admittat, in eodemque, ut primum hætenus satis firmum fundamentum subtractum præbeant.

(b) per l. 41. d.
cod. de. indeb.

l. 7. §. 4. l. 27.
§. 4. de pact.

(c) l. 10. de O.
& A. (d) l. 16.
§. 4. de fidej.

(e) l. 13. de co-
di. indeb.

(f) l. 60. cod.

(g) l. 42. cod.

(b) per §. 7. d.
fideic. hered.

pr. 7. de codi-
cill. l. 7. §. 4. de
pact. l. 15. §. 1.

z. de pollic. l. 1.
25. §. 11. de pe-
tit. hered. l. 3.

de 7. §. 7. (i)

l. 1. §. 2. ac no-
vat. l. 1. §. 7. de
cõstit. pecun. l.

1. 6. §. f. l. 7. d.
fidejussor. & c.

De effectu non admittendæ repetitionis, ex iis qualitercunque debiti soluti, Jctus Paulus eas celebrat sequenti modò (c): *Naturales obligationes non eò solò estimantur, si actio aliqua eorum nomine competat, verum etiam eò, si soluta pecunia repeti non potest.* quibus verbottenus, tanquam si Juliani essent, alibi (d) repetitis, subjicitur: *licet minus propriè debere dicantur naturales debitores, per abusum intelligi possunt debitores: & qui ab his pecuniam recipit, debitum sibi recepisse.* In exemplis pro hoc effectu solent adduci obligatio à servo homine contracta, si pro hoc alius solvit, aut etiam ipse pro se, ubi liber factus est (e): si quis post litem contestatam ante peractum judicium, in quo postea absolvitur, naturaliter debitum exsolverit (f): si poena (intellige, quæ remissibilis, aut alias non exigibilis erat) soluta fuerit (g). adderes & his & aliis obligationem, quæ olim erat præstandi fideicommissi; quæ ex pacto nudo; quæ ex pollicitatione debiti; quæ ad antidora; quæ humanitatis est (b). De aliis hujusmodi naturalis obligationis effectis memorant Jcti alibi (i). ubi tamen neque hoc extra oculos est ponendum: non omnes interim,

quæ

quæ naturales obligationes dicuntur, habere effectus istos, jure civili, omnes; quin alias habere hos, illis vero destitui posse. quemadmodum, quod vim, ne solum ex ea repeti posset, sive destituit sive infirmat jus civile obligationem pupilli, sine tutoris auctoritate contrahentis, itemque mulieris intercedentis (a). quibus ipsis tamen cum plerisque reliquis, hoc commune est, ut accessorias obligationes sustinere valeant (b); ut tanquam aliquæ primæ, per novationem, itemque constitutum, in secundam quandam, eandemque firmiorem queant transformari (c). Simili modo compensationem admittunt ex his quædam, quas & singularis aliqua debiti causa, & præterea æquitas fulcit, nec civili jure penitus, quæ proprias præstationes, infirmatæ sunt (d); non vero illæ, quæ in aliquo contra se habent (e); sicuti vice versâ plerisque utriusque generis commune videri potest, quod contraria conventionem, vel jure jurando, ipso jure tollantur (f). Verum quicumque hi sint sive omnibus communes, sive quibusdam speciebus harum naturalium obligationum, competentes effectus, etiam civili jure iisdem asserri, donec in eam conditionem, eodem jure illæ protractæ non sunt, ut ad institutam judicariam persequutionem, necessitatem solvendi præstent, verbò, ut actionem non pariat; nec cum emphasi civiles merentur dici nec sub definitione nostra, quæ per necessitatem solvendi secundum nostra civitatis jura obligatio describitur, intelligi possunt propriè contineri. Maxime cum accidat, quod ob hujusmodi defectum, civili jure etiam tanquam nullæ, nec partæ quidem haberi illæ soleant (g):

VI. Dixi porrò ante, alterum aliquod genus vocum in hac definitione reperiri, quod proprium, quodque existimem maxime inibi requiri, putans juris ac necessitatis. nempe pluribus per superioribus tradita (b) liquet, quomodo communis omnis obligationis conformans causa jus sit; jam vero à causis efficientibus descriptionem definitivarum differentias colligi, tum usus probat, tum necessitas sæpè postulat. Ita ipsas juris species, quibus illud naturale, divinum, humanum, civile est, particulatim aliter definire ac distinguere nescias, nisi à causâ efficiente, ipsas specificas harum partium differentias inde desumendo. simile accidet, in adoptione

(a) l. 40. §. 41. de cōdict. indeb. (b) l. 6. §. cum l. 7. de fidejussor. §. 1. J. cod. (c) per l. 1. §. 2. de novat. l. 1. §. 7. de constitut. pecun. (d) per l. 6. de cōpēs. (e) per l. 14. de cōpens. junct. l. 40. de cōdict. indeb. (f) l. 95. §. 4. de solut. (g) per l. 7. §. 4. et l. 10. 108. de V. S. l. 66. 113. de R. J.

(b) lib. 1. lib. 22. cap. 1.

tutela, successione, & compluribus aliis, tum particularibus, tum universalioribus negotiorum generibus. In quibus (ut in ipsa quoque obligatione) accidit, uti, prout in definiti-
 onibus fieri oportet, ab aliis sui generis commodè distingvi non possunt, nisi ab efficiente petita quadam differentiâ. Planè, ut in specie nostra persistam, plures specie *necessitates* sunt, & plura, quibus obstringimur, vincula, ad aliquid faciendum; puta illa quoque violenta quædam, justitiæ etiam maximè quandoque adversa ac inimica, utpote à causa procedens juri dispare, violento nimirum ac injurioso quodam adactore; *vinculum* autem & præterea corporeum datur, quò adstringimur, non tantum modò, quò libertatis aliquam labefactionem patimur, sed non rarò etiam, alicujus rei præstandæ ergò, ut igitur ab his & hujusmodi aliis generi suo suppositis speciebus, hæc obligatoria necessitas distingveretur, rectissimè quidem à causa hac sui, *jure*, simul videtur descripta, ac describenda esse. distincta per adjectionem hanc extitura ab eâ agendi necessitate, quæ ex coactiva violentiâ, ac duplex juxta Philosophum (a) est, tum quæ omne concurrens hominis arbitrium excludit: veluti si imbecillior à vento aut à robustiore viro sublimis raptus deporteris, aut vinculis catenisque constructus ducaris, quò nolis; tum quæ minacitate ac metu majoris detrimenti, ad actum, quem alias nolle, aliquem impellit: utramque in genere, *necessitatem facti*, dixeris, distinguendo ab nostra illa altera, quæ *juris* est; distinctione aliâ romanæ jurisprudentiæ notâ (b). Qualis autem hæc juris necessitas sit, & quomodo non absolutæ ac prorsus irrefragabilis existat coactionis; sed talis, quæ proprium hominis declinandi, & in id, quod sanctio legis minatur, malum, ruendi arbitrium, actu non tollat, sed solummodo in diversum urgeat (c); quoniam supra jam pluribus propositum est, nunc supervacaneum repetere est. Obiter curiositatem jectorum nostrorum sub notare libet, quâ removendo arbitrium, necessitatem hanc, ut essentielle obligationis, & tale citra quod obligatio non esset, inixtè, inculcant: nullam adserendo obligationem posse intelligi, aut obligationis validas causas, ubi & in quibus præstatio in arbitrium debitoris, seu personæ obligandæ collata est, sive per contractus (d), sive per dispositio-

ne

(a) lib. 3. *Eth.*
 (b) t. de *juris*
 & fact. ignor.
 l. 2. de *aur.* &
 arg. leg. 2. l. 122
 de *V. S. l. 1. §. 1.*
 quæ res pign.
 junct. l. 7. §. 1.
 & seqq. à do-
 nat. l. pen. de
 cap. minut. l.
 25. in *f. C. de*
dona. int. vir.
 & *uxor.* & c.
 (c) lib. 1. cap. 2
 in *fin.* (d) l. 17.
 C. l. 7. ff. d. cõ-
 trah. empt. l. 8
 de *O. & A. l.*
 17. l. 108. de
V. O.

nem ultimæ voluntatis (a), (ita vulgò distingvimus) illa tentata est hoc modo constitui: Similiter (hæc autem illis æquivalent,) debitorem quæ non intelligi, à quo invito pecunia non possit exigi (b); Imò verò debitorem esse desinere, qui justam, nec ab æquitate naturali, abhorrentem exceptionem sit nactus (c); adedque & in parte relata, creditores eos tantum esse, qui exceptione perpetuâ summo veri non possint, quibus quæcunque efficax competit actio (d); non autem, quibus naturaliter tantum debeat, aut quorum actio per exceptionem infirmetur (e). Quin scrupulantur porrò in his nostri justipesiti, disquirentes, utrum penitus in arbitrium futuri debitoris collatum sit, velle obligatum esse vel non esse, præstare vel minus; an verò modus tantum obligationis, voluntati ipsius, ad modum arbitrii boni viri, commissus sit (f). & priori casu iterum nullam obligationem statuunt, posteriorem verò sub genere detinent. Item ad arbitrium ac electionem creditoris respicientes, hoc obligationis valori non adversari autumant (g). Pertinet huc, quod compluribus in locis per jus civile inculcatur, de libera potestate, quam quis ante habet obligandi sese, deque necessitate, quæ postquam obligavit jam sese, is subiaceat (†); unde natum illud communiverbium: *Ex post facto necessitatis fieri quæ ab initio fuerint voluntatis*. Sed tantum de his.

VII. Ad tertiam classem partium definitionis nostræ, quam duxi statuere eorum, quæ à nativò sensu suo translata, pulchrâ tamé similitudine rem abditam ac subtilem, per pulchrè exprimunt, referres verbum *vinculi*, itemque; *astriktionis*, & ipsum denique, quod definitum supponit, *obligationis*. Sane *vinculum* non hic tantum, sed & alibi hinc inde apud juris nostri authores, obligatoria illa juris necessitas audit, tum ad naturale, tum ad civile jus respectu habito, quando (b), & naturale & civile *vinculum*, *vinculum æquitatis* ac simili modo ea dicitur. Pariter frequens quoque est in hac materia, *astringendi* vocabulum, itemque quod suppar huic est, *obstrigendi*, in quo *obligationum substantiam* etiam ponit Paulus Jctus (i). De *obligationis* voce, quoniam in legitimo negotio penitus civitati sit donata, atque tanquam appropriata eidem, ut rarius extra id, eam studia, in verbum esse ambigere. Attamen deducta hæc omnia

(a) l. 43. §. 2. de legat. 1. (b) l. 108. de V. S. (c) l. 66. de R. J. (d) l. 55. l. 10. de V. S. (e) d. l. 10. §. 1. 113. de R. J. (f) l. 75. de legat. 1. l. 31. §. 7. de leg. 3.

(g) l. 65. §. 1. d. legat. 1. l. 69. d. condit. & demonstr. l. 112. pr. de V. O.

Gotbofr. ad l. 17. de V. O. (†)

vid. l. 5. C. de O. & A. §. ib.

alleg. à Gotbofr. (b)

l. 59. d. cōdit. indeb. §. 1. de fideicom. be.

red. l. 95. §. 4. de solut. l. 1. de novat. l. 5. de pignor. & pas.

(i) l. 3. pr. de O. & A.

O. & A.

(a) l. 224. de
V.S.

esse à materia corporea, actuque ligandi, astringendi, obstringendi que, qui corporeo contactu, corporum fit, negare non permittunt sensus: quibus, & per quos menti talia manifestius incurrunt: quorum obvio iudicio, primo quasi usu vincula sunt, fila quælibet quidquam obstringentia, catena, & si qui ligant taurorum cornua funes, Item carceres, custodiaeque alia (a); quibus manifestò ligare, obstringere, obligare &c. primum actus sunt, qui ejusmodi aliovis instrumentis expediuntur. re interea longè obscurius se conceptui ingerente, quæ ad legitimam ligandi rationem pertinet, ubi nec ligans, nec id quod principaliter ligatur, jus scilicet ac hominis animus, res sunt sensibiles, multo minus modus ligandi, aut ipsum quod hic necitur vinculum stringitque ligatque: Unde nec nomina ex sese temere potuerunt invenire hæc omnia, sed siquidem denominanda forent, ex alio sibi in natura analogo magis obvio denominationem potè habebant assumere. Id quod propter multiplicem, quam cum vinculo corporeo ligandi que reali actu, hæc habent analogiam, videri potest fieri factumque esse ab illis commodissimè: quippe usus materialis vinculi est, rem quandam circumdate, ob sive circum-ligare; ob circum-ve ligat quoque hominem quasi ejusque potentiam juris necessitas: illud ipsius ligati potentiam ac libertatem terminando, & in arctum cogendo v. g. manuum pedum, operandi aut progrediendi; hæc liberam quoque hominis potentiam in arctum quasi cogendo, dum ad rectum eam conterminat, detinetque, ne, quò aliorum sua quidem vi valeret, evagetur: illud constringendo res, alias dissolutas, ac à sese invicem liberis, in unum quasi nexum, ut conjuncta fiant; hæc homines similiter sibi connectendo, debitorem videlicet cum eò cui debetur: vinculo ligatoque per illud, accedit ad actum quandam protrahi, adigique; jure obligatus, ad aliquid solvendum, præstandum agendumve, plurimum per legitimam isthanc necessitatem protrahitur ac adigitur: Denique ut vinculo ligato, illò dempto, accidit solvi ac liberari, tum quoad potentiam propriam, tum quoad conjunctionem adstrictionemque ad alterum; ita necessitate juris constricto contingit, solvi ac eò modo liberari, sunt quidem hæc & reliqua in vulgus notissima. Unde ad eò id, quod modo dicebatur, liquet.

liqvere putem; nempe si à notiori, eoq̄ve analogo, tum ipsa subje-
cta nostra species tum genus, tum actus ejus, denominari debue-
runt; à materiali ligandi ligamentiq̄ve ratione, *obligationem, vincu-
lum, obstringere*, definiti ac dici isthæc potuisse cōmodissimè. ut alia
quæ circa hæc quæri possent, omittam, utrum nempe congruentius
diceretur: obligationem esse *juris necessitatem obstringentem* nos, an,
esse juris vinculum obstringens necessario quid solvere: Nec illud
quoniam velim offendere, quod *obligatio*, quæ *actum* dicit, sub
vinculo, & per hoc quasi ut sub genere *instrumenti*, ponatur. nimi-
rum, definitur hic juris vinculum obligatio, non nudè, sed id quod
hominem ligans stringensq̄ve est, eoq̄; agens, & quod ipse quidam
quasi ligans actus juris in homine est; quo quidem sensu parum ab-
est, quin vinculum hoc & obligatio ad idem genus recidant, liga-
tionemq̄ve atq̄ve obstructionem juris dicant. Sed pulvisculi hi
sunt; cujusmodi è nostris definitivis positionibus extrudere esset
elegantiam romanam odisse.

VIII. Postremo, pars nostræ definitionis, quam liberatam
ab æquivocatione, justæ suæ amplitudini donandam dixi, est, quæ
alicujus rei solvenda obligatio esse dicitur. Obligatio tum civilis,
tum æqua cuncta, ut omnis justæ actionis, à jure descendens cau-
sa principiumq̄ve mediatum universalissimum alterum est, ita ac-
tio, quæ hujus effectus habetur, videtur non nisi genere latissimè
accipienda esse. Ita autem & latissimè hujus respectu effectus pa-
tere obligationem, etiam authores romani juris multis advertunt,
quando *obligationum substantiam in eo Paulus ait (a) consistere, ut ali-
um nobis adstringat ad dandum vel faciendum vel præstandum*. & alibi
passim isti per plurimos textus, verbis obligationem inferentibus,
modò junctim modò separatim *dare, facere*, exprimunt, & quam-
late accipienda sint, tum ipsa hæc, tum species ipsorum, describunt;
ubi toties ingeminant illud: *dare, facere, oportere*, (b), *stipulationes in
dando & faciendo consistere* (c) contractus innominatos esse *ut des, ut
facias* (d); ubi deinde separatim singula ex his, non semel hoc mo-
do describunt, veluti *dare oportere* modò strictius *dominii transla-
tionem inferre* (e), modo latius etiam denotare citra hunc effectum
credere (f). Deinde ipsum *facere oportere*, non tantum in specie,

(a) l. 3. de O.
& A. (b) §. 1.
J. de act.
(c) l. 2. pr. de
VS. (d) r. t. de
prescr. verb.
& in fact. act.
(e) §. 14. de
act. l. 107. d. R.
J. l. 75. §. fin.
de V. O. (f)
per l. 25. de
contrab. empte
4. de usur. l. 55
de condit. &
demonstr.

(a) l. 175. de V.
 S. (b) l. 22. 246
 S. i. de V. S. l.
 173. S. i. de R.
 J. (c) l. 81. de
 P. S. (d) d. l. 22.
 C. 246. l. 35. 75
 de V. S. (e) l.
 180. de V. S.
 (f) l. i. de
 2. J.

quã dandi obligationi opponitur, perquã amplum esse in suis partibus, continens *restitutionem commodati, depositi, pignoris, exhibitionem, opera præstationem* & quocunqve alio nomine insigniendam factionem, ad quam obligari solemus, quã tamẽ vel dominii translationem vel traditionem saltem rei cuiusdam non habeat; sed præterea, quã strictam illam naturam verbum *facere oportere*, excedit, amplissimã id acceptionis esse, quã nempe mixtim utramque tam dandi, quam strictẽ dictam faciendi obligationis speciem complectatur: *faciendi verbum reddendi etiam causam contineat* (a); obligatio *restituendi rei cuiusdam, ipsius corporis reive cum fructu redditionem* (b), *damni reparationẽ* (c), *possessionisq; cum omni competente conditione & causa traditionem* (d) comprehendat. Quã præterea etiam hanc generalitatem transcendens, verbum (e): *Facere oportere, & hanc significationem habeat, ut abstineat quis ab eo factis, quod contra conventionem fieret: & curaret ne fieret.* Item alibi (f): *quod qui non facit quod tacere debet: videatur facere adversus ea, quia non facit.* nec deesse possunt exempla etiam obligationis non faciendi hujusmodi, veluti si quis tenetur perpeti ac non impedire, ut alter re suã utatur, prout accidit, ubi commodatum, pignoratitia antichresis, servitus eundi ambulandi, aquam ducendi, usufructus ac simile jus in meo constitutum est; si, ut capite dicam, quisqve tenetur non lædere quemquam. Ex quibus adeo omnibus constare putem, quia obligationi accidit adeo generalissimẽ agendi faciendi esse, quod si *rei solvenda* locutio, actum exprimere debeat, quem obligationis vis intendit, utiqve in definitione obligationis tanta latitudine significationis illam quoque oportere accipi.

IX. At, dixeris, videri potest, ac si *vox solvendi rei* alicujus, tantã acceptionis latitudini non sit congrua satis, utpote ad *rei magis* in specie dictã, quam *dẽbiti facti* præstationem visa pertinere. neq; enim temere solvere quid vulgus dixerit eum, qui promissam nobis præstat operam; veluti, qui iter facit, columnam erigit, domum extruit, imò qui commodatum, depositum, pignus aliudve nostrum nobis restituit, præsentiam rei exhibet, aut ejusmodi reliqua facit; sed illum demum qui pecuniam, remque aliquam patrimoniale, quam debet præstat, unde fere & personis tantum acci-

dit,

dit, dici solvendo esse (a). Quorsum utique & illa Jctorum collimant, (quamquam ali quo modo tamen latiori, ut videtur, sensu) quando solutionem ejus quod debetur, tum aliis tollendarum obligationum modis, tum satisfactionibus aut satisfactionibus aliis opponunt (b). Cæterum his non obstantibus, & subiecti naturæ, & usus doctrinali, quem ad linguam vulgi metiri sublimior rerum inspectio non semper patitur, haud incongrua omnino videbitur obligationis actui exprimendo illa *rei solvendi* dictio. Nempe quod *rei* attinet vocabulum, notum est, illud quidem tam esse latum, ut etiam pro transcendente habeatur omnium quæ sunt; ut adeo etiam hujus generalitatis retrahendæ causâ commode videatur fieri, quod in dicta definitione addatur *alicujus*, cum nec omnis rei natura fert, cuiquam ab aliquo solvi. Sed etsi quidem tanta latitudo voculæ rei hic negligenda est, de cætero In ipsa tamen convenienti latitudine rei significationem ut latissimam amant notare Jcti, *corpora* videl. *causas, jura, facta, nomina* h. e. omne debitum eâ reputantes (c) contineri. Similiter de *solutionis* quoque verbo, hi asseverant (d) eò *satisfactionem* quoque, *omnem accipiendam esse, & solvere, nos dicere eum, qui fecit quod facere promissit* debetve. Et forsitan hæc generalis significatio hujus verbi ideo convenit, quod effectum æquet causæ, ipsâ appellatione, & quidem tali, quæ illò absolutò simul inferat causæ cessationem; quippe tota obligatio cujusque rei, si non specie, saltem quo ad individua circumstantiarum, non ideo est, ut duret, sed ut continuo, & tum quando maxime stringit, exsolvatur; sitque, ut vel planè, siquidem totum quod, & omnimodò ut debebatur, exsolutum est; vel saltem quatenus hoc aliquid exsolutum præstitumque est, cesset obligatio; non enim hæc, jam dum præstiti esse, aut eò superesse potest (e). Ubi tamen omnino videtur notare esse distinctio solutionis, in eam, quæ est obligationis, & quæ rei: & quod de hac, ut etiam præso fert, non autem de illa, nostra sit accipienda solutio. Namque uti fieri potest, ubi persona aliam materiali vinculo nexam tenet, ut vel ipsa persona ligata, nexu sese exsolvat, vel qui nexam tenet hanc, dimittat inde, laxetque, vel denique ut casus, aut tertius quisquam interveniens, vinculum dissolvat, liberetque ligatum; ita & in obli-

(a) per l. 114. c. 2.
 V.S. (b) pr. c.
 l. 1. §. quibus
 mod. toll. obl.
 l. 19. de solut.
 l. 9. §. 3. de pi-
 gnor. act. l. 21.
 §. 2. de cõstit.
 pecun. l. 4. §.
 3. de re judic.
 l. 6. §. 1. quib.
 mod. pign. sol.
 (c) l. 23. 4. 6. §.
 de V.S. l. 1. §. 1.
 de injur. pr. l.
 de obl. & pass.
 (d) l. 176. de
 V.S. add. l. 52.
 de solut. l. 4. §.
 3. de re judic.

(e) per l. 57. de
 R. J.

gatione hæc legitimâ usu venire cernere est, nempe quod dissolvatur eadem, libereturque obligatus, si vel ipse, præstando quod debet, sese exsolvat, vel si remittat debitum alter, vel quod, aut corruptis in quibus hærent, & ipsa pereat, aut tertius interveniens vel præstet pro debitore præstanda, vel aliâs autoritate suâ, quam in jure habet nexus, obligationem dissolvat, tollatque. Cæterum, ipsi quidem obligato soli relicto hoc solum sese exsolvuturo remediî prorsus videtur esse reliquum, ut præstando rem seu debitum, nexu obligationis semet liberet, utpote quod hæc sola solutionis species, finis sit, (ut dictum est) obligationis, & quæ intendit illa, effectus, idemque positus extra obligati, quod ipsa constringit, arbitrium liberum faciendi aut omittendi. neque enim ideo consuevit obligationes contrahi, vel certè ideò non inventæ illæ aut per naturam constitutæ sunt, ut creditor, aut cui obligatus quis est, habeat, quod remittat, aut ut tertius veniat & dissolvat. Unde id proinde rursus videtur resilire, illi solutioni, quæ per rei aut debiti præstationem fit, jure meritoque quasi κατ' ἐξοχῆν datum esse, ut solutio diceretur: utpote quæ sola in intentione, quæque finis & effectus obligationis proprius est.

X. Tametsi id hic saltem non improbarem, si quisquam cum Paulo Jcto, ex l. 3. ff. de Obl. & Act. pro solutione præstationem substituire, ac nostræ definitioni in locum subministrare malit. equidem & vitaret hoc modo dictam vocis solutionis æquivocationem, & verbum commodum reperisset, itidem usitatum romanæ lingvæ legibusque, ac laxum satis. Nam utut illa ab eventu petita ut fieri assolet, solutionis denominatio, satis est concinna; minus tamen rei ipsi & fini proximè intento, intrinseca videri potest, quam verbum præstationis, quod compositum à *præ* & *statuendo*, (hoc enim verbum propius congenue *stationi* aut *sitioni* dixeris, quam τῷ *stare seu stando*) ipsum modum actus, ad finem obligationis tendentis, qui est, ut debitum juxta legis præscriptum ab obligato pro (& ipsi cui debetur) præ-advestatatur, penitiùs videtur exprimere: plenæ tantopere autem hac, eò sensu, voce, sunt romanæ leges, ut exempla hic colligere, esset magnam partem juris civilis describere: Latitudinem ipse Paulus d. loc. videtur voluisse in-
nuere,

nuere, quando hanc præstationis voæm, verbis dandi ac faciendi, non ut speciem ab his diversam, hoc enim nec usus nec natura rei pateretur, sed tanquam comprehensuram ac completurum, quæ isthæc vel contineant vel videri possint non continere, summittit. Nec dubium est, si quisquam consideret, quid sibi in jure velint, præstare rem, præstare diligentiam, dolum, culpam, periculum, factum, & similia, quæ hunc persequi omnia evagari nos faceret nimirum, is facile animadvertet, non comprehendi eò tantum reum forte corporali aliarumve, erogatione donatione ve, sed omnium generis factorum simul ac non factorum omissionumque. veluti damnum rei non dandi, non obstando ut alter re utatur: *(a) l. 71. §. 1. de Hæc verba, ait Ulpianus (a), hic rebus esse præstari, hoc significant, ne quod periculum vel damnum ex ea re stipulator sentires.*

(a) l. 71. §. 1. de VS. ubi vider. potest Godd. & inde porro circumspici.

XI. Sunt non pauca, quæ ut communia & generaliora ad univèrsum genus obligationis jure methodi, tractanda atque distingvenda forent, quæ etiam jurisprudentia nostra romana imprimis multis quidem tangit, sed ita dispergit, ac per varias materia- rum v. g. actionum judicialium, stipulationum, legatorum, &c. species, distribuit & iisdem per partes applicat ut vix eadem pro talibus, quæ sunt habeas; cujusmodi sunt illa de stipulatione punit, in diem, sub conditione, relata ad certum locum (b); cum certè puram vel modalem esse, obligationi, non tantum ei quæ ex stipulatione, sed quæ ex conventionione omnis generis, ex dispositione testamentaria, aliisque ex causis ac dispositionibus obligatorius est: similis ratio est eorum, quæ (c) de rebus quæ legari aut in stipulationem deduci, de personis quæ quibus stipulari possunt habentur. Item quando alibi (d), nil crepatur nisi actio bonæ fidei stricti juris, actio pœnalis, actio simpli, dupli, tripli, actio perpetua, temporalis &c. cum pari jure, imo forte potiori obligationem bonæ fidei, stricti juris, pœnalem, dupli perpetuam, temporalem dixeris; quia nempe hujus hæc duratio, hujus illa præstandi ratio, quasi fundamentum videtur præbere, cui talis exigendi ratio innitatur. Suavi autem amplexu acceptandum utique est, si quid ad univèrsum hoc genus obligationis pertinet, de eo univèrsaliter dicatur, sive sparsim; sive etiam, quod rarius et citius cum aliqua pleniori collectione, cujusmodi sunt illa;

(b) l. 7. d. VO.

(c) l. d. legat. de inutil. stip. (d) l. de actio nib.

de per-

de personis per quas nobis obligatio acquiritur, de modis quibus obligatio tollitur & pauca similia. Verum hæc & hujusmodi, cum & amplioris & sequioris videantur esse tractationis, quam ut vel pro declaranda definitione hujus universi generis supponi, vel causis constituentibus præponi debeant, hic quidem prætermitto, visurus, num ratio instituti & tēporis quo nunc urgeor, penuria ferat, ut de causis obligationis tractatione quādam præmissā, quādam istorum, paulo distinctius perstringendo eidem postponam. Modo caput hocce ut ab obligationis definitione cæptum, ita ejusdē definitionis claudere cupio. Nempe cum abunde pateat ex ante dictis, *juris* esse obligationem, idq; ad differentiā ejus, quæ facti est, in definitione esse adponendum; similiter essentiam ejus, quā à potestate, altero juris effectu diversa est, in *necessitate* esse: Et tum jus, tum hanc, per vim à jure sibi communicatam, ad justè *agendum*, voce hac latissime acceptā, proximè protendere: Mihi quidem Obligatio, in genere, si primus ejus definitionem ponerem, esset *legitima* sive à *jure necessitas agendi*; vel etiam adhuc brevius, (subintellectā, ut supra ad potestatem quoque fieri posse observatum est, voculā *agendi*) *juris necessitas*.

CAP. II.

De causis obligationis.

I. *Beneficium, Maleficium, Conventionem & reliqua, causas per naturam extare, quibus datis, obligatio enata extet, dicitur etiam impuberi aetati mens humana.*

II. *Imò alicui brutali natura, ex parte, sua, suo modò, sensus litas.*

III. *Hominibus autem adultis, sua quidem rationis vis id ipsum ostendit clarissimè.*

L

Quinque potissimum naturam rerum novisse, quibus *datis*, ita juris incumbat virtus, ut obligatio inde erga personam personę innascatur, *Beneficium* nempe, *Maleficium*,

fictum, Conventionem, Conjunctionem, ac in Bono Præcellentiam; ut vero res personæ obligetur, tot, quot modi constituendi dominii sunt; jam supra (a) fuit præmonitum: ut & hoc; probatum isthoc iri, ubi ostensum fuerit, singula hæc naturâ suâ talia esse; doceri autem, quâdam sive ratione sive experientia hæud possit, quicquam ulterius hujus generis præter hæc horumve partes, ex rebus depromi posse. De isthoc igitur, modò nunc inquirere tempus est. Ubi quidem primò videri potest, etiam nihil per naturam menti nostræ magis proflare, quam quod dictæ modò quinque rerum species datæ, causæ personam obligandi sint. Cum etiam impuberem usque ætatem, antequam universalis regularum doctrinâ imbibit, statim, ex quò solummodò aliqualem rationis incipit habere usum; interna mentis suæ vis, hoc quoque incipit docere. Puero si quicquam promiseris, aut quasi cum eo conveneris, de quoquam ei dando, aut de aliquo ab ipso tibi præstando: Is, animadvertens sese, ex promissione tua te ipsi obligatum esse, mox declarabit, compellendo te potius quam alium quendam in tempore, facias ut promissa appareant; & si quidem non feceris, indignando, non tantum, ut super incommodo, sed & ut super facinore iniquò. Quin & vicissim, si quid ipse forte promisit tibi, similiter se obligatum subsentens, vel operam dabit, ut promissa præstare possit, aut, si non possit, aut appetitu forsân aliò trahatur, vel excusabit sese de non præstitis, vel te fugiet; aut saltem, si modo ingenio est paululum liberalior, ac intelligentior, erubescet. Similiter eadem impubes ætas, ex quo beneficia quædam esse, & benefactores nosse, eosdem vicissim amandos, iisdem rursus benefaciendum, saltem à sese eos non laudandos, sentire incipit; ac vice versa, da, dicet, aut fac hoc mihi, quia dedi aut feci tibi. Ex quo percipit puellus conjunctionem, sive ea sit cognationis, sive familiaritatis, sive alia, cui insitus ipse est, continuò suam, quâ in hanc movetur, additionem, data occasione, quâ forte conjunctis maligni aliquid extrinsecus obventurum aut obvenire sentit, quodam singulari compassionis affectu ostensò, & sæpe etiam, quantum in se est, contritione, palam faciet: Item ipse tutelam beneficiaque alia, quasi quodam communitatis jure, ab hac hujusdemque membris, expectabit. Porro, re-

(a) lib. 2. cap. 1. num. penul.

verebitur, quos animadvertit, ætate, virtute, aliaq; bonarum qualitatum eminentiâ sese præcellere, & horum magis, quam æqualium reprehensiones sustinebit. Et denique, si sui cujusdam delicti enormitatem persentiscit, acutum imprimis habebit sensum, ad poenam sese esse obstrictum, ejusq; nomine potestati ac censuræ superioris esse obnoxium, actusq; hoc sensu fugiet, excusabit, deprecabitur. Ita, inquam, ab usque prima ætate nobis ingenuus est sensus, ex istis datis obligationem arguendi.

II. Ne nunc quidem urgeam, in multis brutorum animalium hujus ex hujusmodi causis obligatorii vinculi simulachra sensus naturam posuisse; ubi non videas, quod vis animal, etiam aliquin mordax rapaxq; sui simile insectari, utut fortius ac robustius sit alterum altero, scilicet hic subest, suo modo; cognatio: nec promiscuè ab iis dem hominem impeti, sive quod sensus aliquis naturæ sibi in hoc prælatæ, sive quod aliud occultum primæ illius legis (a); *Terror vester ac tremor sit supra cuncta animalia terræ*: subest. Canem, offa furtim ablatâ, sensum maleficii, ac meriti ob id flagri, habere, animadvertas, dum post factum ille fugit. Eundem, cerne extraneos arcere, familiares admittere, dominos ac benefactores sequi ac tueri, etiam sæpius cum sensu aliquo meritæ correctionis, si contra egerit: quibus utiq; motibus, præter cætera, si quæ sunt, ipsam familiaritatem, beneficium, malignitatem facti, tanquam obligatoria quovis sensuali modo agnita, subterni dixeris. Volatus ad ductum, pacata & quasi socialis multorum cohabitatio, ordinata ac diligens compactio certorum operum, quod præter nudum appetitum, aliquid conventioni aut obligationi, ex consensu simile spirent, nescio annon suspicari liceat. Sed quorsum est, quod queramus in natura brutali, quod ipsa rationalis reddit nobis manifestum?

III. Quod puerilis ætas nostra sentire occipit, id homines jam adulti facti, nec improbi nimis, bona utentes ratione, sanè clarissimè, ipsâ mente nostra edocti, perspicimus. De veritate scilicet naturæ esse, teneri nos ei, à quo beneficiis sumus aucti, cui damna intulimus, cui quid promissimus, cognatione aut alio societatis genere conjuncti, virtute ac dignitate inferiores sumus, ad favorem

nimi-

(a) Gen. 9.

nimirum ac retributionem, ubi is eam opus habet, ad restorationem, promissi praestationem, sociale iuvamen, venerationem, & alia, & quidem propter isthac, ut causas; similiter & alium propter eadem, talia a nobis jure meritoque praetendere. Nec obligatus tantum, sed ille etiam, cui is est obstrictus, id multo, forte etiam acriori, quam alter, sensu, conceptum habebit; quod nempe hic & amore sui & affectu in proprium commodum simul stimulatus in hunc feratur; cum viceversa amor libertatis, cui minuendae omnis nata est obligatio, & aversio ab eo onere, quod secum fert obligatio, sensum verobumbrare nitantur. Caeterum ut in his magis forte caecuciat mens perturbationibus infecta, in eam tamen, quae hisce pura est, horum sensus aequabiliter utrinque reperire erit; nempe ad quae ex dictis causis hic se alteri, ad eam istum alter sibi pariter sentiet obligatum; neque his tantum inter se, sed & aliis similiter de hisce simile iudicium erit, aequae clara mente idem spectantibus. Quin sensum obligationis in sese, tanquam ingenuam indolem dignum commendari hominibus ac celebrari reperias; *Animi est ingenui* (ait Cicero) (a) *cui multum debes, eidem plurimum velle debere.* Et Seneca (b). *beneficium reddere eum qui libenter debet.* Sed nunc de causis hisce sigillatim est agendum, ubi simul de modo ac speciali singularum natura, quae ad hunc obligandi effectum comparatae sunt, opus erit, ut appareat plenius, factum quidem initium ab eo, per quod primum ipsa natura rerum in esse prodiit, & quo primitus auctor rerum aliquid obligari cepit, beneficio videlicet.

(a) Ep. fam. lib. 2. epist. 6.
(b) lib. 1. de benefic.

CAPUT III.

De Beneficio,

Tanquam causa obligationis.

- I. Beneficium; quod est alicui ab altero facta liberatis praestatio;
- II. Beneficium alicujus, sive ad esse sive ad bene esse ejusdem pertinet;
- III. Utique obligationem gignens causa est,

l. i. 2

IV. Cu-

IV. Cujus debiti modus, plurimum ex modo beneficii praestiti, ejusque naturalibus, est dijudicandus.

V. Scilicet *αὐθαλαγγία* beneficium est, pro suo isthoc modo, ac insuper pro superveniente indigentia benefactoris, beneficiarii, potentia, commutandum; re dico, factore beneficii alio, tanquam, ex obligatione isthinc nata, debito,

VI. Quod quidem per contingentiam futura illius indigentia ac potentia, plurimum ab initio hujus obligationis, contracta, quasi conditionale, ac indeterminatum apparet;

VII. Ex post facto vero determinationem sic satis congruam valet recipere, ex indigentia ipsa benefactoris;

VIII. Ex copia atque possibilitate beneficiarii;

IX. Ex ipsis quoque beneficii collati sive accidentibus, sive naturalibus, tum reliquis;

X. Tum imprimis, liberali benignitate benefactoris; Cujus virtus obligationem hic videri potest necesse, non modo ad par ac simile;

XI. Verum etiam ad acceptio praestitioque, majus retribuendum.

XII. Quin et ad personas, benefactorem, beneficiariumque, contingentes eadem hac obligatio protenditur.

XIII. Pleraque hac et recta distat ratio:

XIV. Et prudentum, legumque, civilium solet notare animadversio.

XV. Ut tamen eadem hac, ex certis causis, eandem quoque, hanc beneficiariam obligationem quoad quasdam praestationes soleat negligere.

I.

(a) l. 3. de constit. pecun. l. 68. de R. J. (b) dum (b), & similiter specialia alia (c). aut generalissimè, quodvis eventum bonum factum, per quod alteri ab altero boni quicquam obvenit, non habitò respectu, debeat ne qui facit, an non debeat, liberaliterne faciat an non liberaliter: quomodo ad apparet in vulgatilissimâ phrasi, quâ beneficii hujus aut illius, (veluti majorum, ejus qui quid operis bene confecit, quomodo cunque ad alium perveni-

ens)

ens) alterum quid habere, obtinere dicimus. Aut denique tertio, medio quodam modo, & speciali itidem natura, nomen hoc beneficii, *præstationem liberalem, quæ alicui fit ab altero*, communissimâ acceptione, denotat. Quæ utique beneficii species quatenus *præstatio alicui ab altero facta* designatur, ex quo genere rerum id sit, dicitur; nempe *factorum*, præstare enim facere est; & quidem eorum factorum, quæ alicujus *erogatoria sive applicativa ad alterum* sunt; intellige autem in figura omnis generis factorum, quibus alter ab altero potest affici; tam scilicet eorum, quæ meræ operæ, quam quæ rei insuper alterius erogantia existunt. Per id autem quod *liberalis hæc præstatio* describitur, ejus aliqua specifica forma consignatur, quatenus, quæ beneficium hoc sensu propriè mereatur dici, citra coactionem ac sordes debeat ex fonte suo profluere; tale enim quid rationally liberale receptissimâ significatione dicit: juxta quam etiam notatur à sapientibus (a), & in specie quidem eleganter à Jctis nostris, (a) *Ar. ist. lib. 1.* ubi in descriptione *Donationis* versantur (b), quæ hujus beneficii aliqua est præcipua species: *Donationem proprie appellari*, dicentes, (b) *l. 1. 29. de* *quam propter nullam aliam causam faciat quis, quam ut liberalitatem, ad munificentiam exerceat. Item, donari videri, quod nullo jure cogente conceditur.* Atque in hac quidem tertiâ forma sumptum beneficium, illud est, quod potissimum ante oculos hic erit habendum, ubi id consideratur, *tanquam causa, ex qua obligatio*: ut tamen, quæcunque specialius aut quovis modo specialissimè, eodem nomine veniunt, quatenus naturam hujus participant, ejusdem effectus intuitu, sub hoc tanquâ genere suo concludantur. Nec vero & natura illa generalissimi significatus negligatur, quæ ut factum alicui bonum id concipitur: cum vel in hoc ipso prima pars essentia, (h. e. genus) ipsius etiam liberalis beneficii consistat; imò executio potissima, ad effectum gignendæ obligationis. Scilicet, id demum & beneficium propriè esse, & obligationem (si quidem parit) peperisse notari ferè potest, quod actu factoque alicui est præstitum.

¶ *Ubi* super hoc observare licet, quando beneficium factumve bonum dicitur præstitum alicui, simul intelligi bonum alicui quod huic, quantum ad benefactorem illatum collatumve acceptumve. quomodo enim alicui præstitum existat bonum factum,

unde nihil boni illum, cui præstitum est, attingat aut collatum ei-
dem extet, non liquidum satis est. Bonum autem ipsum hoc,
prorsus plurimum potest esse generum & tot, quot sunt, quæ
homines solent beare, quibus ipsi melius sese habere æstimare so-
lent iisdemque cum ratione gaudere; quæ quidem sunt benè mul-
ta, ne dicam innumera. Summâ quadam divisione videri possunt
ad duo pertinere, ad esse nempe ac benè esse cujusque: esse vi-
det. quod à Deo summo ac æterno illo bono, quisque bonum habet
beneficiumque, quod filius suo hoc humano modo à parentibus,
benè esse; veluti est virtus, sapientia, prudentia, ac reliqua dōs ani-
mi, sanitas corporis, ejusdemque pulchritudo, ornatus, honor, ex-
istimatio, facultates. verbo omne, cujus diversum, cujusque ab-
sentia in malis haberi solet. Sunt inquam hæc & hujusmodi, quæ
illata dicit, qui beneficium alicui ab altero dicit præstitum.

III. Quod autem bonum quodvis factum benignè alicui præ-
stitum, eundem præstanti obliget, id utique est, quod & limpidiore
ratio cuius facile probat, (indicium rei cap. præced. quoque est fa-
ctum) & observatio prudentum testatum reddit affatim. Ex mul-
tis saltem licebit audire paucos. *Improbus est homo*, Comico (a)
qui beneficium sibi sumere, & reddere nescit. Et Ciceroni (b), *imme-*
mor beneficii, quem omnes oderunt. Qui donaverunt, ait Ulpianus no-
ster (c), *ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligaverunt*. Quin-
ad paritatem usque accepti, imò ultra, sunt, qui debitum hujus ob-
ligationis extensum volunt. laudat Tullius (d) hujus nomine illud
Hesiodi, quò eadem mensura reddere is jubet, quæ acceperis, aut etiam
cumulatione si possis. Valerii Maximi est (e): *Dandi & accipiendi com-*
mercium, sine quò vix vita hominum constat, perdit & tollit, quisquis
bene merito parem referre gratiam negligit. Censet Ingratum Seneca
(f), qui beneficium reddit sine usura. Sanè ad quandam usque demi-
nutionem libertatis beneficii vinculo homines stringi, observa-
runt, quibus in proverbium abiit (g): Beneficium accipere esse li-
bertatem vendere. Insigne vero huic obligationi auctoramen-
tum præbet mos ipse Dei ter Opt. Max. quò homines ad officium
debitumque obsequiumque commoturus, sua ipsis præstita benefi-
cia iis in memoriam solet revocare; veluti populo Israelitico (h),
quod

(a) *Plaut. in*
Perf. Act. 5.
sc. 1. (b) 2. offic.
sc. 3. 18, (c) l. 25.
§. 11. de petit.
hered. (d) in
Brut. c. 24.
(e) lib. 5. c. 3.

(f) *Epist. 82.*
(g) ex Pub.
Syro.
(h) Judic. 2.
v. 1. c. 6, 10.
1.
Sam. 12, 18.

quod eum eduxerit è terra Ægypti, domo servitutis, manna cœlitus data cibaverit, bonisque tot aliis cumulaverit: Davidi (a), quod post oves eum evocaverit, inque solium regium collocaverit. Cui (a) 2. Sam. 7, 8. vis homini (b), quod præparaverit eum, fecerit, ex utero materno. c. 12, 7. extraxerit, & reliqua. Quid sit beneficium, & quod hoc causa sit (b) Deut. 32, 6. aliqua alicujus gignendæ obligationis debitiqve, forsan post hæc extra dubium quis collocabit: sollicitus forte de re, quantum, ac modo reliquo, hujus obligationis, ejusdemqve debiti.

IV. De modo autem hujusce obligationis beneficiariz, collectio videtur futura facilior, siquidem probè supponatur, quænam sint de natura propriè dicti: beneficium, ut causæ istam constituentis. De natura autem beneficium videntur 1. esse ex *liberiori* ac *liberaliori* quodam *animi motu, non coactè aut ex necessitate*, itemqve ex debito præstitum, nemo enim necessitate coactus, vel in necessitatibus, quod ajunt, censetur liberalis, nec qui ex strictiori debito quid facit, multum haberi potest beneficium, aut liberalis; cum etiam qui strictius debet, ex necessitate magis, quod debet, præstat, quam liberaliter aut liberè; certè nec qui coacti, nec qui ex debito, bonum licet alicui faciant, quatenus ita faciunt, inter eos benefactores suos, aut quibus beneficium causa multum obligatus sit, accipiens computabit: 2. Beneficium esse videtur, ut è *benevolo & studioso* ac cæteri promptoqve quodam in beneficiarium motu proficiscatur; neqve enim iterum in beneficiis hujus aut illius multum reputamus, quæ vel casu illius alterius operâ interveniente ad nos perveniunt, & commoda licet; multò minus, si cui intentio fuerit nos malo afficiendi, quamvis eventu res vertatur in bonum. imò minuit etiam beneficium gratiam ac decorem, si tardior ac difficilior id præstes, *Bis est gratum, quod opus est; ultra si offeras; Ingratum est beneficium quod diu inter manus dantis hæsit*: 3. Id magis beneficium facti naturam augere videtur, siquidem *operosè*, aut cum aliqua præstantis difficultate seu incommodo exhibeatur, tum quod operatio per se meriti sit, tum quod animus etiam ac benevolentia magis enixa appareat, quæ per nisum quendam difficilem propriamqve molestiam emergit; certe vulgare judicium, ex hoc ipsò minuere solet beneficium, quod *facilemè & citra omne detrimentum* aut *incommodum*:

modum proprium præstari potuerit. 4. Beneficii est, applicari ad statum & indigentiam beneficiarii, huic enim beneficium debet esse; non esset autem vel certè minus esset, si nihil ei proffit aut afferat. applicetqve, quò melius ei sit, veluti si soli velis foverari lucem, aut obulum offerre ei cui abundant talenta mille. 5. Pro indubitato videtur ponendum, *gradus* ex hisce omnibus beneficium, posse adsumere ita, ut ratione libertatis ac liberalitatis, animi benevoli, nisi molesti, & ad indigentiam applicationis, majus possit esse minusve, non secus atqve ex ipsa *rei præfite* magnitudine aut pretio. 6. Esse *ἐν τοῖς συναλλάγμασι* beneficium, & quidem *συναλλάγμα spontaneum, boni retributivum*, & ratio & per hanc paulò ante adducta autoritas evincit; aliud enim, & quidem quod benefactori in bonis futurum est, *pro hoc accepto, commutandum esse*, cuius saniori iudicio manifestum facile sit, imò ponere necesse est, nisi aut indifferentem, hoc est, nullam ex beneficiò obligationem aut contrariam ad malum velit statuere, quod absurdum utrumqve est.

V. Ex hisce igitur, & si quæ sunt similia de substantia sive naturâ beneficii, de obligatione nostra beneficiariâ seu beneficii retributivâ, videntur colligere esse sequentia: Primùm, per id, quod locò ultimò hic est monitum, eandem ex earum esse obligationum genere, quæ *causam* seu *συναλλάγμα*, [quod & Philosophus (a) appellat &]Ctus (b)] contineant, hoc est, quæ, æqualitatis ipsiusve in vita æquivalitatis fovendæ ergò, dati alicujus factive sint commutativæ; & quidem alicujus non dati acceptiqve mali, quod inviti ingratiqve *συναλλάγματος* est, sed boni, quò tanquam aliò beneficiò beneficium pensetur. Ubi porrò, ex communi natura quæ rerum commutationis, de debito ex hac obligatione prænoscendum; ex contingentibus quidem, non autem ex necessariis hujus esse obligationis, ut *rei* sit, eadem specie, aut propinquiore sub genere, cum re beneficè tributâ, constitutæ. Nempe, vel ita reperire est in obligationibus, quæ etiam ad *συναλλάγμα* datum, præcisè determinatum habent id quod est retribuendum, quod saltem quibusdam harum speciebus id accidat, veluti eis, quæ ex dato mutuo, ex commodato, & ex paucis quibusdam aliis sunt causis;

ut cum

(a) lib. 5. Erb.
(b) l. 7. de pati

ut cum synallagmate præstito genere idem individuum, sive, ut
 [C]i amant loqui, eadem species, aut etiam idem genus, ex iis resti-
 tuendum veniant; cum ex reliquis compluribus aliis, uti sunt, quæ
 ex empto, locato, permutatione, ex contractibus innominatis quos
 vocant, &c. retribuendum à tributo plurimum ferè soleat distare;
 veluti cum pro equo fortè triticum; pro merce cujusvis generis,
 pecunia; pro pecunia opera; pro facto factum diversi generis, dan-
 da ac permutanda veniant. Quomodo sanè & de debito benefi-
 cii retributivo existimandum erit, non præcisè de ejus requisitis
 esse, uti sit donum pro dono, remuneratio pro munere, factum pro
 facto specie similes; sed fieri posse, ut à tributo (ita appello hic synal-
 lagma præstitum) retribuendum, sit multum genere diversum, imò
 ut tale sit, sæpius ex meritis, sive ex natura hujus obligationis requirit:
 Idque vel idèò imprimis, quod, ut modò ante monitum est, ipsum
 συναλλαγμα, quod hic exhibitum beneficium est, ad indigentiam
 applicativum fuerit; unde adèò ipsum bonum factum retribu-
 tivum seu illius compensativum, ejusdem quoque videtur oportere
 naturæ esse. similiter ac etiam in aliis rerum commutationibus
 usù venire videmus, quod alia atque alia genere res, in retributio-
 nem vocari soleat, juxta quam indigentia atque usus commutanti-
 um id ex postulat, vinum v. g. pro frumento, merces, opera, pro
 pecunia. Erit igitur & magis multò hujus ex beneficio accepto
 debiti, ut, prout status ac indigentia benefactoris requirat, benefi-
 ciarius modò pro pecuniis largiter suppeditatis ad officium, pro
 opera ad pecuniam, pro alio præstito ad honorem, obsequium,
 gratam benevolentiam, &c. obstrictus illi sit; & hoc quidem in
 multis multa varietate, prout multa scilicet indigentia potest dari va-
 rietas, jungente sese huic non rarò ipsa potentia ac impotentia ali-
 arumque circumstantiarum diversitate. Tamen interim, ut mo-
 dò concessi, contingentia quoque sit, quod convenire inter sese tri-
 butum ac retribuendum, jure meritoque debeant; puta si eadem
 fortè beneficiario quæ benefactori facultas; eadem huic nunc, quæ
 illi olim erat, existat indigentia; eoque idem ille quod accepit re-
 tribuere, eodemque officii genere, jure hujus obligationis, benefa-
 ctorem beare, siquidem officio suo vult satisfacere, necesse habeat,

v. g. centum, quos pauper à divite acceperat, pauperi infortunato reddere; captum moderatâ tractatione, lytrò, aliisque honestis studiis, quibus ipse ante captus ab isto adjutus fuerat, juvare: sed hic, ut dixi, retribuendæ rei modus ex accidente est, sicut & omnis reliquus, cum quoad speciem, tum quoad quanti æstimationem.

VI. Namque, ut etiam ante pauca innuebam, genus hoc, beneficiariz *συνάλλαξις*, dum contrahitur, & sæpè etiam multò post, imò perpetuò quandoque, quoad modum retribuendi, certè definitione, in plurimam solet carere, eandem ex futuris contingentibus, puta circumstantiarum, indigentiz, possibilitatis ac similium accidentium, recepturum: neque enim, ut in *συνάλλαξις* contractuum, seu conventionali usu venit, utriusque contrahentium consensu, neque, ut in delictis accidit, statim atque commissum, quoddam est, id quod cum dato commutandum, definitis terminis, totum ab initio lege circumscriptum reperias: Utpote, cum & benefactor, qui quidem purè talis esse, & verè liberaliter dare sese aut benefacere videri vult, licet non excludat, & fortè supponat aliquam ad gratitudinem in beneficiario obligationem, determinare eam tamen, ad aliquam omnimodam certitudinem, aut cum collato, aut conferendo æqualitatem, pudore impediatur & naturâ beneficii, quod hoc modo tale non maneret, sed in commutationem mercimonialém incidere necesse foret: Neque & beneficiarius retrò præstādū temerè determinabit, qui lætabitur potius in sperato, acceptò, de cætero, si bonus est, affectû concipiens de retributione qualitercunq; aut quomodo cunq; faciendâ. minus lex purè definire potest, quod naturâ suâ multimodam in futurum varietatem expectare habet; cujusmodi obligatio debitumve propter acceptum beneficium est. Equidem ad modum conditionalem, in futuros cujuscunque competentiz casus, legis saltem naturæ, hic videtur admittenda quædam in antecessum rei retribuendæ præfinitio, quippe naturæ lex scrupulosæ casuum distinctioni etiam hodiè, quid in quoslibet eventus, justum futurum sit, suggerere potest. unde hætenus obligatio beneficiaria, ad genus conditionalis, inditè, aliusve modalis, rectè videtur quodammodo posse referri; cæterum, quia reapse in eventus ac casus hæc qualiscunque juris deter-

determinatio nunc quidem, quando beneficium datur, est, quorum eventuum varietatem omnem ne pervidere nobis quidem possibile est, nedum ut asserere queamus, hos vel illos certo in facto exituros; ea qualiscunque juris eventualis determinatio, nobis quasi non determinatio; vel saltem ut in incerto eventu talis, posita, est. Intellego quoad quale, quantum, ubi, quando, quomodo, &c. quid in retributionem beneficii præstandum erit.

VII. Cæterum, ut ut hoc modo, ad singula beneficia, ubi jam præstantur, obligationis, quæ exinde nascitur, retributionisq; exinde modus, per omnes futuros casus minus certo præfigurari aut determinari possit; quasdam tamen præcipuas contingencias paucis delineare, forsitan nihil est, quod vetat: si quidem maximi ponderis circumstantias (quæ quidem communiter practicis omnibus modum præcipuè dare notum est) hic quoq; circumspiciamus, visuri quid momenti istæ, in modo, huic obligationi ac debito dando, habeant. Nisi fallor; primum quasi fundamentum, ut actu beneficium aliquod retribuui, imò cumulatius aut etiam minus largiter retribuui, conveniat; ipsa quædam benefactoris *indigentia* est. Dico indigentiam; voce generalius sumptâ, ut non tantum denotet summam rerum inopiam, aut extremam necessitatem, veluti ubi benefactor etiam necessariò victu, aut aliò urgentissimò vitæ subsidio opus habet; sed ut etiam alia, quibus remissius opus ille habeat, comprehendat ac respiciat; veluti sunt; quæ bona honorata, utilia, ac jucunda reputamus. Hanc, dico, qualemcunque talium, sive prioris sive posterioris generis indigentiam, omninò præsupponendam videri in benefactore, ut retributio beneficii debeatur, & juxta eandem, hanc quoque non parùm esse dimetiendam. Ratio potest esse primò, quod retributio hæc videatur imitari debere conditionem præstiti hic Synallagmatis, h. e. beneficii. Ipsum autem beneficium, quando ut tale præstâbatur, utiq; aliquam in beneficiariò indigentiam videbatur suppõnere, neque enim gallo gallinaceo margarita, Oceano gutta, Creso alicui obolus, aut vegeto ambulatori fulcrum exhibitum, in beneficium poterit cessisse. Deinde verò nec quodvis bonum factum, cujusmodi utiq; & retributio beneficii est; si nullam prorsus indigentiam

sui offendit, & vim & nomen hoc, nedum beneficii, commode sustinebit. bonum etenim, & magis beneficium, alicui & quidem maximè illi, cui id destinatur, tale esse debet. Rem ut per se notissimam, indicant præterea quærelæ benefactorum, ubi fortè à parte beneficiarii defectus oboritur, quando nil magis, tanquam causa debiti subsidii ab iis obmemoratur, quàm quod beneficium in tantâ beneficiarii necessitate, pro tanta ejusdem utilitate, à sese illi fuerit præstitum: quod tantopere nunc rursus auxilio ipsi indigent. Nec verò tantum fundamentum aliquod debito beneficii retributorio actu pendendo, præstat ipsa benefactoris indigentia: sed etiam ad ipsius maximè hujus debiti commensurationem ac determinationem utiqve facit, ratione quanti rei ipsius re præstandæ, & quæ possunt ad modum ejus pertinere reliqua. namqve & illa sive res sive opera in obligatione hac videtur versari, quâ ipsa benefactor indiget; quid enim beneficæ retributionis ei poterit esse in re, quâ non habet opus? Et utiqve major necessitas majorem quoque videtur exposcere retributionem: similiter & locum, ubi, tempus, quando, modum, quò, quid præstari conveniat ipsa indigentia monstrabit plusculum.

VIII. Juxta indigentiam benefactoris, ad commensurationem hujus retributorii debiti, non parum etiam videtur facere ipsa copia atq; potentia beneficiarii. Scilicet veritas inevitabilis necessitatis est, impossibile nullam esse obligationem. neqve verò usquam beneficiarius egenus ac infirmus id retributionis benefactori, ut dare ita debere potest, atqve locuples, multumqve valens. Quæ quidem potentia simul ac impotentia, nec ea quidem fortassis simpliciter intelligi debet, quæ cujuseunqve possibilitatis aut meræ impossibilitatis est, sed forsân etiam, ex more legitimæ interpretationis (a) de illa accipienda erit, quæ majoris aut minoris commoditatis aut incommoditatis est; intelligo hoc secundum quid, & ad temperamentum graduum, quod, reliquis paribus, ad amplius quid benefactori indigo obligatus videatur esse, qui cum minore suâ incommoditate ejus indigentiam supplere potest, ad minus vero, quâ cum majori proprio detrimentò. Sed hæc quidem, quæ ex indigentia benefactoris, itemqve potentia beneficiarii, hujus retribu-

tori

(a) l. 125, d. 78

torii debiti mensura petitur, forsitan generalior est, quam quod huic debendi generi solum competat, cum cuiusvis etiam humanitatis debito eadem congruat, imò partim huius intuitu etiam ei, quod aliis aliquibus ex causis est. cum semper videatur æquum, ut urgentiori inopiæ succurratur, impotentia autem indulgeatur.

IX. Propria a magis huic beneficiariae sive obligationi, sive ex hac debito, commensuratio, videtur petenda, ex ipso, quod causa ac fundamentum eidem est, synallagmate, beneficio videlicet, eiusque naturalibus, accidentibusque, quæ id ipsum, quando edebatur, comitabatur, & ex quibus quorumve concurrentia, itemque intensio, illud suum quasi sortitur pretium, amplius atque grandius, eoque & magis obligatorium evadit; aut minus, si contra se habet. Et sunt quidem, quæ grandius reddunt ac majoris dignationis ipsum beneficium: siquidem majori, imò maximam cum indigentia constituto, commodò loco ac tempore, id fuerit exhibitum; si res maximi pretii, res factumve maximæ utilitatis fuerit præstitum; si cum onere ac plurima difficultate benefactum fuerit editum. Neque vero illud tantum, quod hæc & huiusmodi beneficium majoris faciant, in confesso est; sed &, quod beneficiarii istiusmodi magis devinciantur benefactoribus, quam si non in tanta talium pertensione beneficium factum fuerit. Nulli sane dubitamus, aliquem maximè periculi ratione alteri obstructum esse, si quæ fortè in extremò vitæ periculo, aut alio maximò in incognito constitutus, ab hoc fuit liberatus, sublevatus, itemque si tempestivè, & in loco; atque omninò quidem hoc magis, atque si quamvis levioris momenti utilitatem, si minus in tempore, aut loco quò minus indigebat, loco beneficii adeptus fuerit. Ambigere non licet, quin ei enixius atque ad ampliora simus obstructi, cui ipsam vitam atque pulchrum esse nostrum, cui benignam per omnem vitam conservationem, ac in pulcherrima quavis vitæ ornamenta, providentiam debemus; Deo scilicet ac creatori nostro; quam quibus hanc qualemcunque vitam fragilem, sat negligentem sæpius atque incautam provisionem, acceptum habemus referre, ut parentibus; quibus tamen ipsis rursus magis ferè sumus vel ob istam hæc additi, quam à quibus post illa, bonò aliquo sumus ad aucti ornati que: &

vicissim ex hisce, magis illis, quorum fortè curâ ac disciplinâ bonè educati sumus factiqve, quorum liberalitate à primis usqve ungviculis sumus enutriti, à quibus bona maxima, inqve omnem vitam ùtilia sumus adepti; præ aliis, itidem beneficis, quorum tamen benignitas, quædam fortè levioris momenti aut utilitatis res nobis obtulit. Quod deniqve intensiorem requirat gratitudinem beneficium summò cum periculò, maximò animi atqve corporis labore, ac molestiâ præstitum, quam quod facilimè ac ultra tale incommodum potuit exhiberi, id quoqve extra aleam dubitationis ponit ipsum rationis dictamen. Mitto, quod circumstantiarum reliquum est, quod pariter & beneficium, & hanc ex eò obligationem, aptum est mensurare.

X. Unam *animi conditionem* existimem non prætereundam quæ quidem benefactori, ad beneficium præstandum fuit; de quo a. animò haud videtur ambigendum, quin ad obligationem ipsam, formandam non parum faciat, longè additiùs nobis obligaturus eum, quem liberrimò motu, per summam benevolentiam ac amorem, nitimur benignissimè afficere; quàm cui fortè sic mediocriter sedulò plurimumqve inviti coactiqve benefacimus. Imprimis autem circa benignitatem benefactoris, hoc videtur observandum, eam, sicuti principium atqve præcipuum veri ac genuini beneficii est, ita ad parem animi liberalitatem beneficiarium obstringere. Quod primus atqve præcipuus beneficii nervus in animi hac benevolentia consistat, fatentur, qui quasi specificum beneficii formale, in hæc collocant; *prestationem liberalem* id esse agnoscentes, & beneficentia quæ animi virtus est, id acceptum ferentes. imò, qui soli ostensa animi benignitati, citra etiam, quod in re subsequutum est factum, tanquam beneficio, vim obligandi tribuunt. *Nil tam proprium hominis existimo* ait Cicero (a), *quam non beneficium, sed etiam benevolentia significatione alligari.* Certè ut diligamus, quos nosmet diligere scimus, virtus naturæ manifestò impellit; eo qve favorem, benevolentiam, amorem cujusqve, in iis hæc habet, quibus alterum astringi conveniat alteri. Quod autem præ omnibus ad parem animi benignitatem beneficiarium adstringat benigna benefactoris voluntas, id nec beneficii retributoria ratio aliter admittit.

(a) Cic. pro
Planc. c. 33.

rit, quæ pro conservanda synnallagmatis æqualitate, ab animo in bonum proclivi rursus omninò debet exurgere. id quod testantur omnes, qui ante omnia *gratitudinem*, quæ utique primò animi est, in pensationem beneficii requirunt: & quicquid contra hoc debitum, etiam opere factoque perpetratur, tanquam ex hoc primo quasi fonte *ingritudinem* designant; ingratos liberos, ingratos libertos, ingratos donatarios &c. appellantes. Ne dicam tanti, hanc animi bonitatem ac gratitudinem, valoris in obligatione hæc beneficiariâ esse, uti, donec actu compensationem vel prorsus non vel non debite facere, beneficiario suppetit; hæc sola, rei retribuendæ locum suppleat, ipsò etiam sapius benefactore iudice, quando vires beneficiarii respiciens, solò animò grato, ut sufficiente sibi redhostimentò, contentus est, reliqua actu præstanda, in vagam, quo is possit, & ipse aliquando indigeat, contingentiam reponens. Pertinet illud Senecæ (a): *Non opus est ad liberandam fidem facultatibus, sed animò. Reddit enim beneficium qui libenter debet.* Et istud Nasonis (b):

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas:

Hæc ego contentos auguror esse Deos.

Hæc facit, ut veniat pauper quod, gratus ad aras;

Et placeat cæso non minus agna bove.

Quod tamen de animò, citra factum in pensationem beneficii cedente, cum hac significationis temperie accipiendum erit, ut non facile ex ejus sodalitis dimittantur quælibetque beneficiario possibilia facta, veluti ut verbis, quem facto non potest, animum declaret; observet, honoret, palam laudet Deum, qui isthæc sibi otia fecit, siquidem referre gratiam nequit. quin *ingratum* iudicat Seneca (c), *qui remotis arbitris agit gratias.*

XI. Opinio subit, quia animi benignitas liberalitasve, præcipuum, ut beneficii, ita beneficiariæ obligationis, constitutum est, ipsa autem non ut cætera beneficii, veluti, ipsa res, labor, ac reliqua, mensuram admittat; hinc fore, ut pro sua immensurabilitate in causâ potissimum hæc futura sit, obligationis gignendæ minus terminatæ; quâ beneficiarius benefactori indigenti, etiam ad amplius quam est acceptum, ad beneficium *cum cumulatior mensurâ*:

(a) lib. 1. de beneficiis.

(b) lib. 3. de Ponto Eleg. 4.

(c) lib. 2. de beneficiis, c. 33.

(a) Num. 3. *surā, nec sine usuris* (ut ante (a) ex sapientum æstimatione hæc memorabantur) *reddendum* obstringatur. Scilicet ipsa benignitas benefici facile videri potest, ultra factum ipsum sese extendere, tum quod ex indicio, per hoc, factō, ad similia aut majora alia præstanda inclinatio benefactoris videatur colligenda, si modō par aut major ipsi potentia, sive par aut major ab ipso deprehensa fuisset, alterius indigentia: tum quod præsumatur idem animus benignus, etiam per se, ut ante ostensum est, obligatorius, continuatus, donec contrarium manifestō constet: tum denique, quod ubi omnia præstita pari mensura restituta sunt, nondum hic animus, imō nondum etiam totum beneficium reparatum videatur esse, quando hætenus quasi debitum est præstitum, in beneficium rursus evasurū, ubi quid præstatur ultra; nisi forte cum pari, re præstito, parem benefactoris benevolentiam benevolentiam retribuētis conjunctam velis ponere: quæ tamen in hoc non potest non esse sequior, in beneficiario, ad accepta advertente, quod beneficio fuerit excita prior.

XII. Quin ulterius hoc sibi præ multis videtur habere præcipuum beneficiaria obligatio, quod plurimos, & cognatos, scil. & benevolos, & amicos & posteros tum beneficiarii tum benefactoris aliquō modō complectatur ac respiciat. benefactoris, quia ejus indigentiam tenetur succurrere beneficiarius, & hujus quidem levamen ipse sentire ac sortiri; indigentiam autem amici quisque solemus putare nostram, & quod amicis cujusque bene sit, id tanquam sibi solent æstimare homines bene fieri, quippe amicus, quod dici solet (b), cuique est alter idem: imō sæpius in maximis æstimamus, amicissimis nostris benefieri, veluti liberis, parentibus, carissimisque aliis; quibus etiam quandoque magis, quam nobis ipsis consultum cupimus, quin ad posteros usque benefactoribus caros beneficiariorum beneficentiam obligatione hæc pertrahi, & hi & illi, se persentiscere facile produunt. illi, dum etiam hunc, ut aliquem finem, beneficentiam suam, multoties solent juxta propositum habere, imō nonnunquam edicere: hi, ubi accipientes beneficium, non raro gratiarum actioni solent addere promissionem, de retributione quavis occasione ac tempore, etiam iis qui beneficium attingunt,

(b) ap. Arist.
2. Eth.

gunt, facienda, includentes etiam, si casus ita ferret, post mortem superfuturus, nec fortassis deerit interna percussio mentis, quâ quis ejus, quem insigniter dum viveret beneficium habuit, proximis, ope indigentibus, opitulari, etiam præ aliis paræ conditionis, compellatur: convictus insuper sæpitis cohortationibus atque exprobrationibus aliorum, si in his deficiat. Forsan & illa, quam vulgo putamus humanitatis ratione constare obligationem, quâ homines hominem beneficiò afficere tenemur, non parum fundamenti in ipsò quoque collocat beneficiò, illius scilicet, cui quilibet hi sui sunt filii atque servi, Dei nimirum, creatoris horum, ac benefactoris nostri. Aliqua similis etiam extensio hujus obligationis ab altera parte, beneficiarii nimirum, locum quoque videtur habere, quâ & hujus conjuncti, ex eâ quodammodo teneantur, maximè si ad hos quoque boni aliquid ex beneficiò defluat, aut defluerit.

XIII. Sed, dixerit quis, ex hæcenus dictis id quidem facile fuit: & nasci ex beneficio obligationem, & hanc ipsam debiti quandam mensuram sortiri ex copiâ ac potentiâ, & beneficiarii prius, & benefactoris posterius; ex indigentia & hujus & illius; ex magnitudine, pretiò, ac utilitate rei aut operæ, in beneficium collatæ; ex labore adhibita molestiaque concurrente, quando id præstatur; ex ubertate benignitatis: imò & hæc forsân magis licere excoli ac distingvi; & alia similia pro simili hujus mensuræ determinatione posse addi; veluti, plus obligare beneficium, quod meræ fuit liberalitatis, quam quod causam debiti benefactoris præexistentem habuerit; quod citra calliditatem, aut intentionem, consequendi alicujus, per id, lucrifera est, quam quod conjunctum, cum tali destinatione sit: constare etiam in amicos utrinque pensionem beneficii prætendi; & quæ sunt ejusmodi reliqua: Veruntamen, ex his tamen omnibus, nondum videri prorsus definitum extare, *quid per naturæ æquitatem, quantumve rei, in singulis istiusmodi emergentibus casibus, benefactori hujusque amicis, à parte beneficiarii retribuetidum sit!* Responderem, plurima esse, si cautè ad rem attendatur, quæ ex hisce sic satis definita exhiberi queant, veluti primò, universalem omni beneficiariæ obligationi esse, donec modò causa quæ eam genuit, veri beneficii naturam sustinet, cum quâdam in-

signiori, ac vulgo solet, sedulitate cavere, ne damno injuriæ afficiamus benefactorem; deinde vero & ipsum rei præstitæ pretium, indigentia similitudo, & reliqua ejusmodi, ita sæpe posse hæc præfigurare, ut palpes, quid incumbat, quod beneficiarius beneficiario retribuas: Imò forsitan haud adeo difficile fore, horum plurima suis quibusdā regulis comprehendi; veluti, esse hujus beneficiariae retributionis, uti, qui dives inopem aluit, inops factus, ab hoc divite rursus alatur; qui ab armato periculo vitæ fuerit ereptus, armatus ex simili periculo eundem debeat non cessare, si & ipse æque possit, eripere simò generalius, indigentia sublevatus, alterum indigentia rursus non derelinquere. Verum quia tamen hæc omnis res, in miram interea recidit casuum varietatem, forsitan rectæ rationi, quam dicimus, seu rectiori naturalis rationis judicio, eadem in casuum istorum emergentiam actu determinanda relinquenda potius est, quam ut in antecessum ac contingentiam hæc, scrupulosam omnium discriminationem hic aliquis velit institueret. ut negligere interim fas haud sit, si quæ hujus generis, prudentum praxis, civilisque vitæ necessitas, ejus repererit conditionis, ut tanquam definita ea extare, omnino opus esse duxerit.

XIV. Paucula in modum exemplorum, ex civili romanorum prudentia ac definitione hic liceat proferre: notatò primum, quomodo ipsa hæc, quasdam, putà ex quibusdam beneficiis, obligationes, quoad quosdam effectus, soli naturali pudori relinquat, aliàs vero, ut & istas quasdam, quoad alios effectus, in civile urgentiorem necessitate provehat, imò rigidioribus, ac partem etiam severissimis sanctionibus communiat, adversus ea, quæ contra possent patrari. Veluti est, ex priori genere, obligatio ex beneficio liberalis donationis, quoad *arridoea* (a): erat olim ex beneficio datæ hereditatis legativæ, unà cum fiduciali commissione, præstandi fideicommissi (b): est ex datâ libertate, quoad præstandas patrono operas non promissas (c). est ex negotio gesto alterius, utiliter etiam, donec impensæ pecuniariæ absunt (d). Quæ tamen & ipsæ beneficiariae obligationes, quo ad alios interim effectus, nec jure civili quidem penitus fuerunt derelictæ, quando ex donato obligatio, acriter arceat donatarium à graviore læsione benefacto-

(a) l. 25. §. 11. de petit. her.
 (b) §. 1. l. de fideicō. hered.
 pr. 7. de codicill. (c) per l. 9. & 31. de oper. libert. (d) arg. l. 2. de negot. gest. l. 38. ib. cū gratuitā eod.

ris, sub comminatione scilicet, ut, si læsus sit, revocetur donum ab eò, tanquam ab ingrato (a) : fideicommissum, operæ officiales non promissæ, licet non poterant exigi, si tamen præstita erant, ex beneficio naturalis obligatio id facile operabatur, ne repeterentur, tanquam profus indebita (b) : similiter negotiorum gestorum officium alias gratuitum, ubi cum pecuniariis impensis utiliter expeditum est, jam obligationem actionemque negotiorum gestorum per civilem dispositionem parit (c) ei & adversus eum cujus negotium est gestum. Eadem dispositio, modum pensans aliorum quorundam beneficiorum, gratitudinis, quæ inde nascitur, obligationem, & arctissimæ à læsione abstinentiæ, & largissimæ præstationis reddit; veluti est liberorum, itemque libertorum erga parentes patronosque, impellens illos ad honorem & obsequium, ad alimenta, ubi indigent, his præstanda (d) : attinens eosdè sub severa interminatione, ne hos, flagitando quoddam ab iis undecunq; debitum, famosâ actione impetant (e) ; imò ne in jus quidem sine venia desuper impetrata vocent (f) ; ne certis casibus eos hæreditate sua excludant (g) ; neve aliis modis eosdè lædant, nisi expectare velint, ut ab iisdem exheredentur (h), castigentur, aut etiam iudici secundum voluntatem suam castigandi tradantur (i) : imò si nimium exceßerint, forsan ad parricidium usque, atrocissimo supplicio censurâ publicâ subdantur (k). posteriora hæc fere applicantur ad liberos; ut alla, ex eodem obligationis fundamento, quoad singularem aut etiam gravio rem punitionem, magis ad libertos; veluti ingratis expectandum esse, ut in servitute retrahantur, ut aliàs gravius quam extranei puniantur (l). Nec parum ad obligationem, quæ onerum publicorum ferendorum, quæ ad tantæ severitatis poenam in casu perduellionis est (m), conferre dixeris, tanta, quæ ex publico capimus, bona atque beneficia. Non prætereundum, quomodo vel sperandum etiam beneficium, civilis nomothetica soleat respicere, ut ad certa quædam obligatos reddat homines, veluti ob spem successionis, ad gerendum tutelæ onus agnatos, patronos aliosque (n). Alias ex simili quoque beneficiaria causa vide-

(a) l. fin. C. de revocand. donat. (b) per d. §. 1. de fideic. hered. & pr. de codicill. l. 26. §. 12. d. codicill. indeb. (c) d. l. 2. negot. gest. (d) l. 1. de obseq. parent. l. 5. & ult. de agnosc. & al. (e) l. 1. §. 4. C. de obseq. parent. & patrō. præstand. l. 5. §. 1. ff. eod. (f) l. 4. 12. pen. & ult. de injus. voc. l. 3. C. de bon. libert. (g) l. 1. §. de success. libert. N. 115. c. 2. (h) N. 115. c. 3. (i) l. 3. C. de patr. potest. (k) §. 6. f. de pub. jud. l. un. C. de his qui parent. occid. (l) §. 1. f. de cap. minut. l. 2. 4. C. de libert. & cor. lib. l. 28. §. 8. de p.

LII 2

(m) ff. C. de numerib. & honor. de tribut. ad L. Jul. Majest. (n) l. 1. de legit. agn. lit. patron. tutel.

(a) *pass. per
mazer. de te-
sta. mult. lega-
t.*

(b) *pro En-
Plan. c. 33.*

tur exurgere, firma illa civilis heredum obligatio, ad exsolvendum, quæ à defuncto, ut post mortem suam præstarentur, ordinata sunt (a), sed satis ex romana Jurisprudencia petitorum exemplorum est, quæ non permittit putem dubitare nos, etiam civiles leges operam solere dare, & necendis obligationibus, & ad certum modum necendis, respectu habitò ad beneficium, ejusdemq; valorem ac modum. Linquo nunc curiosæ contemplationi, utrum etiam inter hominem, & quod reliquum est creaturarum, (Deum enim solum benefactorem non beneficiarium sibi unquam poterit habere hominibus) hinc inde aliqua beneficii, & per beneficium obligandi ratio, intercedat? numquid simile talis mutua relationis nos inter & spiritus, & bruta, & res inanimatas, mutuo dari possit? numquid tribuendum, tanquam ex hoc fundamento, affectui hominum, quem observat orator alicubi (b) his dictis: *Quis est nostrum liber-
titer educatus, cui non locus ille mutus, ubi ipse alius aut doctus est, cum
grata recordatione in mente versetur?* linquo hic similia alia.

XV. Unam solummodò, ad priora præcedentis numeri perti-
nens, ejus pretii duxi, ut antequam hinc abeam, obiter perstringam; quæ nempe causæ videri possint, cum beneficium tam fecun-
dum, tamque efficax pariendarum obligationum sit, quod tamen plurimâ sui specie, talis per naturam nata obligatio, citra civilem
efficaciam, imprimis actione eliciendam præstandi necessitatem, soleat relinqui? Videri autem alicui possent ejus rei causæ inter cæ-
teras hæc; 1. quod nec ipse liberalis, tum ubi eam obligationem, be-
nificiû dando præstandoq; contrahit, hoc præcipuè intendat, quod
præstiti nominò rursus quid velit exigere, facturus quatenus hoc
intendat, ex liberali in illiberale *συνώδραγμα*. quod autem debiti
actionisve, nec ipse contrahens sibi intendit, merito etiam viden-
tur negligere leges, quibus id solet curæ esse, ne cui invito quid sui
incompensatum abstrahatur, non autem si ultro id aliquis dimit-
tat. 2. Quia ferè hæc obligatio, quoad similem præstationem be-
nefactori retrò faciendam, in conditiones, casus ac eventus est, ve-
luti, paris indigentia, ac similes, qui ne sperari quidem in ipsò, præ-
stiti beneficii, momentò assolent, & insuper tanta sunt varietatis,
ut nec temerè in futurum determinare concipi queant, eoque me-
rito

Hic hic quodque videantur prevalere Maxima legislatoris (a): (a) l. 3. §. 1. q. q. de ll. (b) per l. 4. de in integ. rest. l. 9. in fir. de dol. mal. l. 54. de corrob. emp. (c) per l. 6. §. 4. d. minor. l. 22. loca. l. 2. C. de con. irab. emp. (d) Aristot. 2. pol. Plutarch. in vit. Caton. senior. pr. f. de pan. tem. litig. l. 2. pr. de aq. plu. l. 21. de reb. cred. l. 73. §. 20. de legat. 2.

Hic hic quodque videantur prevalere Maxima legislatoris (a): (a) l. 3. §. 1. q. q. de ll. (b) per l. 4. de in integ. rest. l. 9. in fir. de dol. mal. l. 54. de corrob. emp. (c) per l. 6. §. 4. d. minor. l. 22. loca. l. 2. C. de con. irab. emp. (d) Aristot. 2. pol. Plutarch. in vit. Caton. senior. pr. f. de pan. tem. litig. l. 2. pr. de aq. plu. l. 21. de reb. cred. l. 73. §. 20. de legat. 2.

Hic hic quodque videantur prevalere Maxima legislatoris (a): (a) l. 3. §. 1. q. q. de ll. (b) per l. 4. de in integ. rest. l. 9. in fir. de dol. mal. l. 54. de corrob. emp. (c) per l. 6. §. 4. d. minor. l. 22. loca. l. 2. C. de con. irab. emp. (d) Aristot. 2. pol. Plutarch. in vit. Caton. senior. pr. f. de pan. tem. litig. l. 2. pr. de aq. plu. l. 21. de reb. cred. l. 73. §. 20. de legat. 2.

Hic hic quodque videantur prevalere Maxima legislatoris (a): (a) l. 3. §. 1. q. q. de ll. (b) per l. 4. de in integ. rest. l. 9. in fir. de dol. mal. l. 54. de corrob. emp. (c) per l. 6. §. 4. d. minor. l. 22. loca. l. 2. C. de con. irab. emp. (d) Aristot. 2. pol. Plutarch. in vit. Caton. senior. pr. f. de pan. tem. litig. l. 2. pr. de aq. plu. l. 21. de reb. cred. l. 73. §. 20. de legat. 2.

CAPUT IV.

De Maleficio,

Tamquam causâ obligationis.

- I. Ex maleficio, agnasci malefico obligationem, restaurandi à se induci iniqui, etiam per vitam socialem servanda æquitatis lex requirit;
- II. Maleficium, quod vario nomine insignitur, est omne non jure factum;
- III. Mereturq; & nomen hoc & censuram, ferè cum demum in foro soli, ubi ad extra processit; in foro poli verò, etiam si intra animum persistit ad factum destinatio;
- IV. Quod hic obligationem pariens συνδράματα (delictum) est, & nomen & speciem cum obligationis qualitate variat, per modum, quem sortitur varium ex circumstantiis;
- V. Rerum;
- VI. Personarum;
- VII. Loci, temporis, instrumenti & imprimis verò animi;
- VIII. Tamquam in quo fixam quasi basin habet suam tunc verum delictum.

IX. Atq; ad hunc quidem delicti modum, modum quoq; hujus ex delicto obligationis, definitum exhibere solet lex civilis;

X. Ferè innixa ipsi naturali æquitati. Quatenus nempe est de hujus convenientia est, 1. pecuniarum retributione, injuriam in re datam, compensare; eademq; vel æquabili, vel etiam pro enormitate delicti, majori, si res, in qua facta est læsio, æstimationem admisit;

XI. Aliqua etiam, juxta punitiones ceteras, si res affecta æstimationem non recipit;

XII. 2. Rationis est; Personarum ac reliquarum circumstantiarum; ex modo debiti, rationem hic quoq; haberi.

XIII. Delicta suos quidem debent teneri auctores.

XIV. Ut tamen participes delicti sive ab initio, sive ex post facto, participes quoq; fiant reddi obligationis.

XV. Extensa etiam quandoq; punitione ad eos, qui hujus alicujus commissi ipsi non sunt rei, siquidem futura in eis sit, aut metuetur similis improbitas.

XVI. Uno ex maleficiis pluribus obligari aliquis potest, siquidem plures eò læsit. non obligatur autem tñ, qdòr eodem læsit minimè.

I.

MALEFICIO contrahi obligationem, ut per naturam cuius attendenti manifestum est, ita id ipsum maleficium prudentes notanter in numerum rerum cau-

(a) §. 2. f. de oblig. pr. f. de obl. qvæ ex delict. nasc. (b) l. 52. de re judic. add. l. 1. C. de usucap. pro empt. (c) lib. 5. Erb. c. 2.

larumque, è quibus obligatio nascatur, collocant. Faciunt hoc J. Ci (a); quibus etiam eò intuitu expressè id malecontractus audit (b); faciunt idem docti communiter, qui proinde ferè *contractum invitum* id appellant, ita transferentes Aristotelis illud τὸ ἀναστικόν σωματικόν (c). Planè, præterquam, quod per se, quæcunq; aut sunt mala aut mala faciunt, omni bonæ naturæ inimica, odiosa, averfanda, imò propterea modis omnibus licitis, suppressenda sint; Ipsa utiq; bonæ omni sociali vitæ competens bonitas atq; æquabilitas, ejusdemq; conservandæ convenientia. improbos atq; maleficos obnoxios videtur reddere, tum repetando iniquo quod inibi ipsi perpetrarunt, tum sustinendæ ejus nomine dolore

ſæ coercitioni, imò à ſocietate divulſioni atq̃ve ſui peremptioni, Etenim cuiq̃ve ſocialis vitæ communioni, pro obtinendâ ſibi ad legiſ ſuæ terminos competente æqvabili felicitate, poſitiva quædâ hæc eſt neceſſitas, ut omnia membra ejus, ad illam felicitatem & habitudine comparata ſint, & competente operatione conſpirent, puta, & cupiant tribuere, & ubi uſus venit, actu tribuant, conferant & relinqvant unicuiq̃ve, in illa ſocietate quod ſuum eſt. hæc dico vitæ ſociæ genuina officii neceſſitas eſt, munita, imò munien- da omnino, hæc quædam efficaci ſanctione: quod, ſi qui aliter ani- mati ſint, & contra faciant, ſuum cuiq̃ve hic, juxta legem ſocialis competentiz, non tribuant, nec tribuere cupiant; neq̃ve confe- rant cuiq̃ve competentia, neq̃ve relinqvant, ſed auferant potius turbentq̃ve; quod, inquam, hi pro ratione malitiz delicti aut me- riti, vel tollantur penitus vel corriganrur, vel denique ad reparan- da pro poſſibili, quæ iniqua confecerunt, cogantur. *hoc* ut inde- cens inæqvualitas à ſociis læſis, ac è medio ſocietatis ſublevetur; idq̃ve per maleficum potius, quàm ullum alium; quis enim alius potior, niſi qui fortè malum dedit, idipſum ſarcire aut pendere co- gendus eſſet? *illa*, ſi fortè vel compenſatio iniqui dati aliter fieri neq̃veat, vel etiam ſi ob enormitatem malitiz, ſocietatis interſit, aut ſaltem liberari inemendabili carcinomate, aut corrigi idi- pſum, vel ſaltem ſcanduloſum datum exemplum exemplò famige- ratæ caſtigationis tolli. Atq̃ve vero, quæcunq̃ve hæc talia tali mo- dō, per legē ſocialem reparandi ſuſtinendiq̃ve neceſſitas eſt, ipſa eſt quæ ex maleficio nobis dicitur *contraſta obligatio*; De hac obiter in hiſce hujus & prioris capituli conſiſtis licet notare; quod ſi cum obligatione orta ex beneficio conferatur, eam, ut ex contrariâ cau- ſâ gignitur, ita & diverſum ab illâ ſubjectum afficere, nempe be- neficium ex alterius animi bonitate ac benignitate procedens, *aliū*, cum ſcil. cui collatum benefactum eſt, obligat: Maleficium verò, animi malignitatem pro infelici habens ſcaturigine, *ipſum aucto- rem* obſtriſcit, veluti furem, homicidam, ſacrilegum; aut quovis aliò modò damnatum injuria dantem, non alterum, qui fortè malo- hōc eſt affectus; niſi alicubi jus fortè obtineat virorum Sodom.

II. Ipſum autem *maleficium*, pro variò circumſtantiarum

in-

intuitu, variâ ac multiplici denominatione insigniri solet, ac propter concurrentem animi malignitatem, jus in quod impingit, modum perpetrandi, factum ipsum, & alia, dici malitia, dolus, fraus, culpa (a); injuria, iniquitas (b); captio, offensa, damnum (c); delictum, flagitium, facinus, crimen, peccatum (d) &c. quæ quidem nomina omnia læpius promiscuum sortiuntur usum. tamen si non diffitear, quædam horum, vel per se ad quædam hæc vel illa specialia maleficia designanda magis minusque inclinare; quædam etiam disciplinæ nostræ usu, eò solere detorqueri; veluti cum culpa modò generalius quid dicit quam dolus, modò etiam speciem distinctam ab hoc facit; cum crimen pro publicò; quod dicitur, maleficiò usurpatur, delictum pro privatò; peccatum pro commissio in DELUM, & similiter cætera. Obiter hæc recensio idèd, ut dicam, hæc, & quæcunqve talia sint, ac dicantur, sub ambitu maleficii, me hic nunc velle comprehensa; ac retinere quidem interea vocem maleficii cum JCtis, ubi illud tanquam causam obligationis proponunt, & hoc nomine, ab aliis ejusdem causis, id ipsum distingvere nituntur (e). relinquere autem & interea liberum, numquis, vel peccati, vel injuriæ, aut similitèr vocem, in generali hoc significato ponere malit. Definitum autem hac generalitate sensus, maleficium velim cum Apostolo (f); *πρόσῳν* *ἢ* *ἀνομιὰν*; vel cum JCto (g) in ipsius lingua: *Omne quod non jure fit. sive grande id, sive leviusculum, sive intus in animò persistens, sive ad extra procedens factum sit.*

III. Ne tamen interea diffitear, usu civili, maleficium ferè tantum audire, quod ad extra procedit, & in læsionem alicujus apparenter porrigitur; imò solum modò, quod talis efficacix est, ut civilem obligationem, & exactionem, seu etiam punitionem parcat ac mereatur; minus autem ita dici, nedum ut obligationem aut censuram in foro soli subeat gignatqve, quod intus in animo adhuc latens affectus malus aut maligna perturbatio est; vel etiam quòd prodit quidem, non autem offendit magnoperè; namq; & quod facit quisqve mali sive malè (unde etiam maleficium dicitur) id demum foras prorumpens apparet, & maximè tum attentionem erga sese causatur censuramqve incurrit, ubi insigniter offendit. Scilicet

(a) l. 1. de dol. mal l. 131. 200.
 174. de V. S. c.
 27. de R. I. in 6
 (b) l. 1. de inj.
 (c) d. c. 27. de R. I. in 6. l. 200
 de V. S. l. 196.
 pr. de R. I. c. 23
 X. de V. S. (d)
 l. 53. pro socio.
 pr. S. 2. de obl. rubr. & pr. de obl. qvæ ex æt. l. 13. l. 20. de O. & A. l. 123. de VO. l. 82. de re jud. l. 31. S. 1. inf. de V. S. (e) S. 2. l. de obl. pr. de obl. qvæ ex delict. nasc.
 (f) 1. Job. 3. 4
 (g) l. 2. ff. de injur. pr. J. eod. S. 2. J. ad L. Aquil.

et in foro civili manifesta ac momentosa sese attenduntur, quæ autem abdita, aut levioris momenti declinationes sunt, negliguntur; planè cogitationis penam hic nemo patitur (a); nec quod agunt, (a) l. 18. de de occultis judicat. Ecclesia. neq; est, quod modico in tantum curæ præparator, ut vel actionem de dolo, aut restitutionem in integrum ob rem minimam concedat (b). Cujusmodi autem in foro poli, & ad examen divinæ cognitionis ac justitiæ vocata, non possunt, quin longè secius sese habeant; quin minima etiam à lege digressio, ob offensionem justitiæ infinitæ, damnabilis sit; quin ambuula i. e. concupiscentia etiam hominis, & factum aliquod malum reapse sit, & obligationem ad pœnam pariat, ipsò assertore Deò & verbò interpretæ, filiò ejus Christò, hujusdemq; Apostolis (c). (c) Exod. 22, 17. Deut. 5, 28. Matth. 5, 28.

IV. Si autem de conditione & modò ipsius ex delicto obligationis, paulò laxius dispicere lubeat: hic non minus, ac ubi ex beneficio illa est, ex ipsa causa, maleficio nimirum, eque modo videtur hauriendus esse. nempe ut ibi beneficium, & causa obligationis, & ipsum συνδικαγμα erat, ita hic quoq; malefictum totum, quale, quantum, & causa hujus obligationis est, & res ipsa admutanda. Modus autem maleficii, ut actionis omnis, quia ex circumstantiarum, tum aliarum, tum earum imprimis, quæ præcipuè attentionis sunt, varietate pendet; pendebit utiq; & hujus, quæ ex illo est, obligationis conditio, perquam plurimum ex eadem; maxime, si respicias potius ad naturæ congruentiam, quam ad civilem arbitrii positionem; quæ tamen ex ipsa, si rectè habere se debet, ad illam conspirabit magno opere. In circumstantiis autem, maleficii modum variantibus, utiq; numerabuntur, persona utraq; malefica scilicet & cui malè fit; animus malignantis; res sive bonum, in quò alter læditur causa; locus; tempus; instrumentum; modus, & similia; quorum quidem tantò magis necessaria hic attentio est, quum vel unò eorum variatò, maleficii substantiam, & cum hac obligationem, aut poni contingat aut tolli: cum, si v. g. ponas, Dominum esse, qui hunc quendam hominem castigat, ætus, nisi in aliis excedatur, possit esse non injustus, sin verò aliis ille sit castigator, gravissima injuria; homicidium quod committis capitis eorum supplicio est; si innocentem consultò per-

M. m m

mis, impune id factum ferēs, si casus fuerit aggressor, cuius impetum declinare non potuisti aliter; aut si casu proflus in futuro quendam interemeris: Opus facere suā in officinā die profecto illicitis est; aut idem sabbatō, aut etiam, die quidem non variante, alibi peractum, potest censi in delictis: similis ratio est in ceteris. Rem in genere paucis porro licebit declarare: facta ostensione, quomodo non modum tantum obligationis, variatio circumstantiarum in delictis mirè variet, sed etiam utrinque sapius & nomen & speciem.

V. Ex circumstantiis igitur his, quod primò rem attinet, in quā maleficiō hominis, homini fit læsio, varia hominū bona illa sunt necesse est; quippe & hæc, & mala sunt omnia quæ hominum licet autem mala alicui tollere, & bona oppere, beneficium ipsi est: ita è converso, vel per naturam contrarietatis, alicui bona quæ obtinet tollere, turbare, intervertere, & mala supponere, læsionis erit ac maleficii. Ubi etiam ita ferè comparatum est, ut jugiter hæc in maleficiō concurrant, labefactio boni, videl. ac in locum huius suppositio mali; hoc, si non in alio simul positivo quodam, dolore aut simili, saltem in carentiā boni, consistente. Et jam quidem id circa bona hæc manifestissimum in civili vita est, quod pro horum varietate ac differentiis, & specie & multiplici qualitate differant, tum maleficia hominum, in hisce alios lædentis, tum obligationes seu debita, poenæ sc. ac multæ, reparationesque, illis succedant. Ita namque *vita* homini tollitur, & delictum *homicidium* est; *pœna* jure divino humanoque rectori omni, *ratio* est, hoc est vitæ amissio: *animi integritas* si cui subvertitur; factum seductio est, atque corruptio, quæ suam indignationem meretur, etiam ad gravissima usque: cuius vestigium rei, in jure civili licet reperire in locis (a), ubi de consilio ad furtum, homicidium aut alia maleficia perpetranda, de attentatione, raptu ac seductione honestarum mulierum, de corruptione servorum, filiorum familia, statem per occasionem intemptivè præbiti mutui, agitur: *Honor* si læditur, delictum hoc in specie nomen *injuria* sortitur (b); estq; iterum, si cum corporis afflictione, plagis, mēbri rupturæ aut similibus coniuncta est *injuria*, præter *contumelia*, *calumnia*, *libelli famosi*.

(a) *tit. de furt.*
de fidei. de
adul. de rap.
virg. de serv.
corrupt. ad
Stu Maced.
 (b) *pr. l. de in-*
jur. l. ff. cor.

aut simili sub titulo consistens; poenam habeat, v. g. illa ex L. 12. Tab. propter membrum quidem ruptum rationem (quae est in iure divino Israelitarum (a) attendebatur in quibusdam casibus) propter os vero fractum nummarias poenas; Ex iure praeoriorum pro modo afflictionis ejus, qui passus fuerit injuriam, ac iudicis (b); sicut ex reliqua iure civili, criminalem simul ac civilem prosecutionem aliam (d) severitatem etiam ex atrociori injuria, ob locum vulneris, veluti si in os uld' quipercussus fuerit (d) &c. Bona fortuna, quae & facultates ferè dicuntur, furto solent interverti; hoc iterum sua etiam diversitate varias per species distribuitur, dum rerum immobilium non proprie, sed quasi furtum, quod vitiosam possessionem dixeris, putatum est fieri (e), mobilia moventiumque, aliud plagium, aliud abigatus, delictum arborum factum casarum, furtaque specie rerum ab his distincta alia: quoniam per accidentia rerum diversa, quae aliqua vel sacra, vel publica, vel hereditaria, vel ad balneum deposita, vicissim furtum in sacrilegium, perculatus, expilata hereditatis, furtum balnearium, & similia sui generis crimina ab his sunt. Haec corpus Jurisprudentiae Romanae, laetipò catalogo recenset, tum atibi, tum imprimis lib. 47. & 48. ff. de lib. Cod. subjiçiens singulis suum genus poenarum, ac modi restitutionis.

(a) Exod. 21. Deut. 15. Lev. 12. (b) §. 7. J. de injur. (c) §. 8. d. a. t. (d) §. 9. ibid.

(e) §. 2. J. de usucap.

VI. Personae quod attinet, tum offensas, tum offendentes, jungit autem has penè ita respectus mutuus, ut unum ferè constituant circumstantiae generis) eas similem inducere tum delicto, tum obligationi ex eo, differentiam per civilem observationem tractatum est. Quippe hinc fit, uti, quae in hominem perpetratur maleficia, penè sua bene appellationi & generi relinquuntur; quae autem & quatenus adversus DEUM committuntur, impietas appellatur; puta maxime proprie; cum per analogiam, quam nostri respectu, Parentes, Magistratus, & alii cum DEO habent; sicuti Religio pietasque (f) praestitum his officium sive bonum; ita & impietas, committum à nobis in eos malum, dicatur; ut & naç' avri Peggow, id quod in liberos atque conditionis suis, is homines tale committitur (g). Similiter sub genere Contumacia, quae in DEUM exercetur, Contumacia, abnegatio est; quae in hominem nomen retinet, sed in eum, cuius simile. ita nomen & specie per personarum,

(f) l. 2. de J. & J.

(g) per l. 5. ad L. Pompeij. de parricid. l. 2. in f. de adult.

conditionem variant, Crimen *Majestatis*, *Parricidium*, *homicidium* que simplex, et si eadem hominis, contingat, primum quatuor generis delicti, in his omnibus, constituere: sic & *adulterium*, *incestum*, *scortatio*, *sodomia*; quamvis pro communi illicito, habeant constitutum.

VII. Quæ autem ratio est rerum & personarum, eadem autem similis, quoque offenditur *reliquarum circumstantiarum*, quo ad illam variandi multoties, delictorum speciem, si non notabiliter per specificò nomine, saltem modò, per adjecta vocum plurimum expressò tamen. Variant namque *locus* quoque, *tempus*, *instrumentum*, *modus* ac reliqua, delictorum conditionem. Ex *tempore* est, quod die sabbatò opus facere peccatum sit: ex *loco*, quod cambium & mercatum exercere non tenent, si ex domo operantur, sicut in *commercio*. *Instrumentum*, *arma* videl. adhibita, *in publico* delinquunt à *privato* (a); *modus violentia* *rapinam* à *furto* (b); *modus clam* aut *palam* peracti, *furtum manifestum* à *non manifestum* (c); Imprimis de *voluntate ac proposito* discretus est Paulus Jctus (d) id *maleficia delinquentis distinguere*, nec quidquam in jure civili effectuentius, quam ad mensuram delictorum, simul atque obligationum exinde, definiendam, animum, propositum, fraudem, dolam, culpam, & hanc latam, levioiorem, levissimam, attendere, atque distinguere (e). Scil. hanc animi divaricationem variam Jcti sedulo attendunt; quando, neglecta qualitate aut modò eventus, eadem delictorum species, quas alias dolum adesse, quæ ad idum requirere observatum est receptuque, ob doli fraudis, malitiæ, & absentiam, obvenisse taliaque delicta extitisse, diligenter negant. *In maleficia voluntas spectatur non exitus*, Dixit Hadrianus rescriptit (f): quando porro *furem*, *rapinam*, & si quæ sunt alia multum enormia ac injuriosa, rem familiarem hominum insectantia maleficia, sedulo distinguunt, ubi *quæsi delicta*, quæ vocant; ab ipso *delinquentis dato*, quod alioquin lex Aquilia persequitur; attendunt, ubi *delictum in his penè culpam* (g); quando denique ubi *omnis culpa*, intensior simul atque *omnis malitias* absit, ac nisi à parte ejus, penes quem rei, quæ alienata est, nocent, merus superest casus, omnem illi obligationem, & ex maleficio obligationem toties adesse

(a) per l. 1. de vi pub. § 1. s. de vi priv. (b) pr. § 1. s. f. vi bon. rap. (c) § 3. f. d. obli. ex delict. (d) § 2. d. de delict. C. ad l. Cornel. de sicar. l. 213. §. fin. l. 223. 226. de VS. l. 32. locat. l. 5. C. de injur. l. 5. cōmod. tit. I. quib. mod. re contrab. obl. (f) l. 14. ad L. Cornel. de sicar. (g) § 1. d. de fur. § 1. s. f. delict. ad L. Aquil. § 1. s. f. f. m.

pernegant; siue de damnò dato qvæatur, qvæ talis Aquilianæ est vindicta, siue de eo, qvòd rei commodata, deposita, ignori data, locata, vendita &c. in manibus ac possessione non homini acciderit. (a)

(a) §. 3. 4. 5. ad L. Aquil. §. 2. Et seqq. qvib. mod. re con. p. h. abl. §. 4. L. de empr. §. 5. L. de locat.

VIII. Qvæ de animò maligno id multo maxime videatur, spectandum, qvòd fons hic atqve basis videatur, omnis propria d. qvæ maleficii, esse; ejus scilicet naturæ, uti sicut & ante indicavi, etiam solus interius adhuc persistens, in maleficii genere comprehendi incipiat; cum tamen vice versa factum utrunqve lædens ac noxium, si citra omne animi deliquium (loqvor moraliter) cujusqve est, in maleficii, certè in injuriis, nemo computabit temere. Pertinet, qvòd rebus, qvibus vel profusus animus non est, vel est qvidem; sed non ad eò spontè ac arbitrariè bonus & malignus est, qvæsi injuriam & ipsa faciant, tribui non videas. certè nullo modo inanims; nisi forte per translationem qvandam similitudinis; namqve vetne-cessario h. e. suâ lege ac jure, qvæ agunt, agunt omnia; & vix ac ne vix qvidem animantibus ratione carentibus, unde & p. v. p. m. ist. h. e. facere, magis J. C. i. loqui amant; qvam injuriam (b); tametsi negari fortè non debeat, multo propinqviorem hic dari analogiam delicti aut injuriæ, ob ipsam, qvæ ad hominis naturam propinqvitas accedunt, similitudinem, qvam in damnò dato abs re profusus inanims, veluti vento sufflante, lapide ruinâ cadente, aut simili: qvò etiam fortè simul respexit Ulpianus (c), quando ex artibus obediens committentibus, qvæsi cum injuria ponit provocantem, qvædam dicitur aliteri; alterum vero & converso non item, certè nostra natura ad vindictam vergit etiam in animalia, damnum nobis dantia; maxime, si id faciant præter consuetum naturæ ipsorum: imò ut supra, ubi de beneficio agebatur, offendi, vel brutis nonnulla dantur, qvæ, a se commissi qvæsi iniqui, ac merita inde pœnalis afflictionis, qvalem, qvalem magis sua sensualitate sensum habent. Sed hæc forsitan congruo laxius.

(b) l. 1. Et ff. si quadrup. p. au. per.

(c) l. 1. §. II. ff. si quadrup.

IX. Qvòmodo autem ulterius ex dictis, personarum, loci, temporis, instrumenti, modi, animi denique, & si qvæ ejusmodi, aliis circumstantiarum generibus, delicti modo variato, modus quo

in specie per omnia variet, ad pecnas variæ figuræ, ad restitutionem damni injuriæve datæ multimodam: quomodo hinc ex alio delicto autumni supplicii, ex alio coercitionis corporalis; privationis libertatis, civitatis; ex alio infamiæ, remotionis: ex aliâ injuriâ commo- vè inflictò, pensationis simpli, ex alio simplò majoris, dupli, tripli, quadrupli: Item restitutionis rei, cum causâ, eòve quod inter res, & ad similia alia, obligatio hæc, civili nomothetica præfixa sit, nobis longò modo ordine recensere, pro supervacaneo est: quibus in hujusmodi ferè ad generaliora consistentibus satis potest esse, in insinuasle, quàm sit res, etiâ còmuni vitæ usui, ac civili nomothetica observantia cognitissima: ex rerum personarum, animi, ac reliquis facti, quæ audiunt, circumstantiis, ut delicta, ita & obligationes ex iis, species modum atque mensuram mutare sibi atque mutare. Et si deinde attendamus, quomodo & quatenus istiusmodi civili- bus ferè cunctis naturalis æquitas subternatur.

X. Quod igitur, ac quomodo hæc hujus ex maleficiò obligationis, per species modosque ex circumstantiis variatio, ipsi naturali atque sociali æquo innitatur, partim per ea, quæ sub initium capituli hujus ponuntur, generalius innititur, partim factâ relatione ad dictarum circumstantiarum species, paucis modo licebit porro repetere. Ubi quidem principio, quod *rem* (bonumve pecuniarium) patrimonialem, maleficiò alicui ablatam, lesam, violatamque, attinget; quatenus in terminis hujus ad eam respectus permissus, facile apparer, in hac datæ iniquitatis tollendæ ergo, naturæ conveniens esse, ut restituatur illa pro posse pristino statui, aut pristinæ æquabilitati, ad normam justitiæ, quam Aristoteles (*α) οὐρανὸν ἀριθμῶ*, item *διορθοῦν*), commutativam seu correctivam appellat, consistentem in proportione arithmetica, quam dicunt, seu merâ æqualitate rei ad rem: quæ quidem partem continet, ut idem, si fieri possit, etiam numerò, vel si id nequeat, specie tantum, quæ sitas, quæ sitas æstimatione, ac formâ simili, retribuitur. ut ad eò vigore ejusdem æquitatis, fur, raptor aut quilibet alius injustus rei nostræ occupator, detentator, corruptorve, ipsam rem nostram vitio possessam, usurpantem, ablatamque, obligatur sit, ac necesse habet, si superstes illi, ipsam aut recuperabilis sit, ut

(*α) lib. 9. Eth.*

bis restituere; aut si vel perierit, vel recuperari alias nequeat, alio
 æquabili ad nostram indigentiam, eam compensare ac rependere;
 id quod vel specie, vel etiam sæpe commodius, facti rei perditæ æ-
 stimatione, pecuniis fieri potest, imò si & hæc forte non suppetat,
 re quavis injuriõsi aliã, sive opera sit, sive quodvis aliud, quod ab
 illo in locum corrupti, læso queat cedere. Unde facillè porro li-
 quet: quomodo summã ratione nitatur, obligationi huic insistens
 jus vindicationis, conditionis, interdicti recuperatorii, (a) & si
 quod est simile. quorum illa, rei nostræ, quæ in specie extat, à quo
 libet iniquo detentatore repetendi; ista æstimationis, satisfactio-
 nisque, ejus, ac pro eo, quod nobis abest; hoc possessionis redobti-
 nendæ rei nostræ, potestas est: sive iniquus ille, ipse fur, raptor,
 aliusque, per maleficium primus rei nostræ, contrectator sit, sive,
 quisquam alius, tantum etiam ex post facto culpam suam aut inju-
 riosam rei nostræ possessionem fortè resciscens. Quis præterea
 liquet, quia damnum, quod cuique ab altero injuriã datur, sæpius
 nec nudã speciei abreptione, aut corruptione absolvitur, sed plu-
 rimùm in ulteriori quadam subversione utilitatis, quam res in vio-
 lata illi præstare potuisset, versatur, æquissima quoque illa hæc
 nus jura esse, quæ non res tantum ejusve vulgarem æstimationem,
 sed omne præterea quod interest, omnem simul causam, quam vo-
 cant (h. e. jus possessionis, quod potiores solet sistere homines v. g. in
 usucapione, in lite (b) & alibi; item fructuum, omnisque alii em-
 olumentum pecuniarii utilitatem,) alteri cum ipsa re interversa, resti-
 tuere injuriosum jubeant, (c). Nec fortè ab eadem æquitate ablu-
 dit ipse modus æstimandi damni hinc dati, quem leges hic singula-
 riter comprobant, dum videl. non tantum Judicis æquitati ac pru-
 dentia æstimationem illam committunt, sed insuper læso, ut opti-
 mæ suarum rerum damni que sui conscio, ipsam juratò, juramentò
 in litem, quod appellant, desuper præstandò, faciendam permit-
 tunt (d), imò ipsi huic basi incumbere dixeris ipsas illas æstimatione-
 nes, quæ præter verum, rei ablatae aut corruptæ quantum, à legibus
 definitur: veluti illa Legis Aquiliæ (e); quanti res, quæ vel die-
 bus, reigine, præcipuis, plurimis succitæ, quantum præter damnum per-
 cepti responsi, quæ ex pari mulctantur, vel ex quodam casu, vel ex
 contæ-

(a) pertinet.
 de lib. 4. l. lib.
 672. 43. ff. Et
 passim plura
 per jus civit.

(a) ff. de usu-
 cap. l. fin. C. d.
 R. 1. (c) l. 22.
 76. 81. 246. de
 V. S. l. 173. ff. d.
 R. l. l. fin. ad L.
 Aquil. l. 3. ff.
 quadr. paup.
 l. 20. 33. de R.
 V. l. 22. C. eod.
 Et pass. (d) ff. de
 de in lit. 39.
 §. 7. Et 10. de
 injur. (e) l. 1.
 ad L. Aquil.

comediis, supersunt, deprecati sunt; Imò ipsam dupli, tripli &c. rei furtò, raptu, delictisqve aliis ablata, æstimationem, eò aliqve iudicis fux ramum projectare iudicaveris.

XI. Et verò palàm id quidem est, damnò datò circa rem familiarem sive pecuniariam, & posse & debere hòc modò, ad æqualitatem restituendam perveniri, ut & ipsa res, & occasione ejus, damnnum datum, ad scrupulum usqve æstimetur atqve compensetur; Cæterum rem magis illiquidam evadere noesse est, ubi res in quibus læsio facta est; vel æstimationem non veripiunt, ut bona fama, libertas, membra liberi corporis, probitas scemqve tranquillitas animi; vel etiam in super prorsus irreparabiles sunt, ut vita, abscessaqve membra, ac similia. scilicet non habet hic orbis temporale bonum, quòd cum vita, felicitate, imprimis, comparari aut commurari queat. Et si in auctori auctore & vitari puti passu ambulare in diversis quòqve est: omnia sperdas, ac ille, famulum servare memento; quòd si mel amissa, postea nullus eris: Libertatem rem esse inæstimabilem, eandem nullà posse sui pecunià (a). liberum corpus nullam recipere æstimationem, adeoqve nec vitaticum nec deformitatis quidem posse insitui rationem (b) familiaritate est juris civilis auctoribus asserere. quomodo autem et cum probitas, tum tranquillitas animi, eum re pecuniaria comparari possit, non facile videre est. Equidem, si possibile est, ut à latente, quidquam fieri possit, quòd ad restitutionem hujusmodi bonorum à se alteri corruptorum turbatorumve, facere queat, ad id illum eximeri debet, extra dubium est; ut adeò dixeris etiam, polcentis & civitatis esse, ut, qui honorem nostrum contumelia deformavit, injuriarum iudicio, ad palinodiam, quam appellant, aliave, si qua sunt, labefactati honoris reparandi remedia in ejus potestate, ad ea is cogatur (c). Nec fortassis naturà in absconesse putes, ut animo cujusqve corruptelam malamqve molestiam injurià illatam, auctor pro posse corrigat, præstando, quibus illæ inde rursus eximi aut inibi pensari queant, puta pravas opinioniones, affectusqve, quos aliquibus instillavit, recantando, meliora & ore suggerendo, & exemplo supplicii quoq; docendo, aliisque modis congruis tollendo, atqve emendo: similisqve molestiam, moerorem, & tristitiam in auctore, gratò atqve, sciendo quòdam sensu com-

(a) l. 106. 176.

§. 1. de R. I. §. 7

qui & à quib.

manumiss. lib.

non fr. l. 9. §.

pen. de stat.

bon. (b) l. 3. §.

quadr. paup.

l. 1. §. 1. ult. de

his qui effud.

(c) vid. We-

Jemb. in q. n.

18. tit. de inj.

penſando, ſive id deprecatione, ſive officiò, ſive denique pro perpeſſæ miſeriæ magnitudine, aliquò alteri præſtitò vindictæ jucundò bonò (intelligo hoc peſterius, potiſſimum in ſtatu quodam naturali hominum, quò divinæ rationis ac revelationis ſuper hoc non ſatis illi ſunt gnari) id fieri queat. Cæterum & præterea id fortasſis hîc tamen non prætereundum quoque eſt, quomodò civilis, ut plurimum æqua, forſan etiam quandoque non nihil deſpectens, diſpoſitio, in hujusmodi, pecuniâ non æſtimabilibus, pecuniarias tamen quasdam retributiones, vel ſolas, vel juxta correctiones reliquas, ſoleat exigere. Ubi quidem primò rectiſſimè videntur ſta-
 tuiſſe periti; pecuniaria æſtimatione ac reſuſione tollendum eſſe, damnum pecuniarium, quod etiam ſaltem conſecutum fuit, ad læſionem in re, licet non æſtimabili, veluti *ſi liberum corpus per aliquod deſectum, aut per alterius alicujus petulcùm pecuſ fuerit læſum, ut Judex cum hic putei mercedes medicis præſtitas, cæteraq; impendia, quæ in curatione facta ſunt: præterea operarum quibus caruit, aut cariturus eſt læſus, ob id quòd in utilis factus eſt.* Quando verò porrò etiam quævis perpeſſa moleſtia, naturâ ſuâ videtur admittere compenſationem quandam, per reſiſitum ſolatio, triſticia per gaudium: & pecunia ferè res eſt, quæ ut plurimum hominum indigentiam ſublevans, communi quaſi ſolatio hominibus ſoleat eſſe; quandò præterea pecuniarum ablatio, generalis quidam puniendi atque coercendi malitiam hominum, modus eſt; forſan nec à naturali æquò aberrarunt noſtri præſus, ubi in compenſationem omnimodæ injuriæ etiam pecuniarias retributiones advocarunt, & pro coercendis omnis generis delictis, ſimul multas pecuniarias adſciverunt, veluti ubi Prætores permiferunt, ut ipſi, *qui injuriam paſſi eſſent eam æſtimarent, & judex vel tanti eum condemnet, quanti injuriam paſſus æſtimaverit, vel minoris prout ei viſum fuerit (b).* ubi leges eum qui *per deſectum liberum hominem occiderit; qui parentem patronum, injuſ ſine veniâ vocaverit, quinquaginta (c); reum ambitus centum (d); albi corrupti quingentorum aureorum (e)* alios aliâ multâ condemna-

N n n

tum

(a) d. l. 7. de hiſ qui effud. & l. 3. ſi quadrup. pauper. (b) §. 7. J. de injur. (c) l. 1. §. 5. de hiſ qui effud. l. 12. pen. & uli. de injuſ. voc. (d) l. un. §. 1. de L. Jul. de ambitu. (e) l. 7. pr. de jurindict.

tum iverunt. ubi denique eò fuit itum, ut ob graviora delicta, quibus non privati tantum, sed & ipsa Respubl. aut exemplò malò aut etiam damno fuerat auclta, ademptio sive *publicatio* vel omnium *honorum*, vel partim earum, aliis poenis adjungeretur. *omnium* ubi meritum fuerat, ut aut vita malefico adimeretur, aut civitas, aut servilis conditio eidem irrogaretur (a) uti accidebat per castis legesqve Majestatis, vis publicæ, parricidii, yeneficii, de sicariis (b); *partis*, veluti ob vim privatam, ob dolò malò raptum ex naufragio, ob injuriam illatam (c), itemqve alius rei mensuram, *certe portionis*, veluti si tantundem, atqve ipsum debitum vel quòs debitum, quod vi alteri ablatum fuerat, restituendum erat, prout hanc formam post L. Juliam ab Imp. res hæc accepisse apparet (d). Atqve quæcunqve hujusmodi quidem quorumvis delictorum pecuniariæ coercitiones sunt, forsàn eò minus habent iniqui, quò magis alii innocentes iis non simul affliguntur, contra ac fiebat, in durà illà & omnimodà publicatione honorum, eorum qui ultimo supplicio afficiebantur, quod proinde, ob non gravandam innocentem cognitionem meritò fuit corrigendum (e).

XII. *Persona* verò, ac *reliqvarum circumstantiarum*, conditionem, quod attinet, quoniam itidem plurimam in specie diversitatem, huic maleficiarum obligationi per naturam asserat, nullà attentioni dubitatio potest esse. Quid enim manifestius est, quàm per naturalis justitiæ congruentiam longè gravius offendere, eoque atrocius injurià illatà stringi illum, qui conjunctissimum aliquem sibi, qui honoratiorem, virtute, bonitate, potentià summè excellentem, qui eum à quò maximis affectus est beneficiis, eum cui fide officii est obstrictus, offenderit; quàm qui quemvis extraneum, vilioris fortè, aut se multò minoris conditionis hominem, & à quo nullò ipse officio, imò fortè antè malò maclatus est, cuive nullò speciali officii vinculo præalligatus est, aliquò fortè iniquitate affecto. ut proinde facile appareat, vel horum intuitu, quasi ex semine primæ justitiæ exsurgere illas quasdam Juris civilis dispositiones, quibus crimen blasphemix, hæreseos, Majestatis, parricidii, & reli.

(a) l. d. bon. damn. (b) l. 3. d. tit. (c) l. i. et ult. de vi privat. §. 4. Inst. de publ. juar. (d) l. 7. C. unde vi. (e) auth. bona damnatorum C. de bon. proscripte.

reliqua ejusmodi, tam severæ subjiçuntur animadverfioni (a); quibus *aliter*, ut Jctus differit (b), *puniuntur ex iisdem facinoribus ferri quàm liberi*; & *aliter*, qui quid in dominum parentemve avus est, quàm qui in extraneum; in Magistratum quàm qui in privatum; & ut ex Ulpiano Justinianus (c): *aliter Magistratus, Senatoris, parentis, patroni, aliter extranei & humilis persona injuria aestimatur*. ea quæ sæpiùs per civilem prudentiam certis delictorum generibus, ut homicidio, stupro, falso, irreverenti in jus vocationi &c. applicata (d) repetuntur. Similiter & de *circumstantiis* reliquis, quod ab iis causæ variandarum obligationum ex delicto, per ipsam naturæ æquitatem arripiantur, vel leviter attendentem, Jureperitorum nostrorum diligens observatio securum potest facere. Succinctus atque elegans ex his quidam Claudius Saurianus est, in fragmento libri ejus singularis, de pœnis paganorum, l. 16. ff. de pœn. relatò; ubi observat ac pulchrè deducit: omnia isthæc, quæ puniri solent, quatuor delictorum genera; *facta sc. dicta, scripta, consiliaq;* injuriæ, *consideranda esse septem modis: causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate, eventu*. Ita quoque *atrocem injuriam*, ex Labeone Ulpianus (e), & porrò Justinianus (f) *ex re, ex facto; ex persona, ex loco, ex tempore aestimat*. alii Jcti affatim in medium produciunt similia. Ubi constat, singula circumstantiarum delicti, facere hòc modò ad varietatem ac intensiorem pœnæ, supervacaneum fortè est, monere, multò magis isthæc eò facere, ubi forte bina; trina; quaterna, vel plura etiam horum *ἐν τῇ ἀρχῇ ὅς* posita junctim in uno delicto occurrunt. unde minùs mirum potest esse, si pro restauranda aliquâ, per horum concursum odióssimâ iniquitate, ad multiplicem sæpius redafflictionem perveniatur, famæ v. g. civitatis, fortunarum, & cum his, ad vitæ denique ipsius ademptionem quandoque.

(a) *auth. Gazaros C. d. herer. l. 5 & r. c. & t. ff. ad L. Jul. maj. l. 9. & t. s. de L. Pomp. de Parric. §. 6. J. de publ. judic. (b) l. 16. §. 3. de pœn. (c) l. 7. §. f. de injur. §. 9. J. eod. (f) l. 3. §. 5. de ficar. §. 4. J. de publ. jud. l. 1. §. ult. l. 8. de fals. t. s. de in jus voc. l. 14. de pœn. & pass. (e) d. l. 7. §. f. de injur. (f) d. §. 9. Inst. eod.*

XIII. Circa extensionem hujus ex maleficiò obligationis, antequam hinc abeam, unum licebit pauculis disquirere. *Quæ*

nimirum aliquò fortè uno delicto personas obligari contingat, & quibus? Ubi quidem quod primò *personas* attinet, *quas* obligari hinc accidit, ut certum est, eo loco ipsum delinquentem esse, ita primâ fronte, etiam is solus eodem in loco videri potest esse; utpote quod solus hic obligationem hæc malignitatè suâ contraxit; ut proinde innocentia aliorum, extra omnem pœnam Jure meritoque videatur ponenda esse; in tantum, ut etiam, ubi dubia res sit, utrum nocens quis existat an non, quoad ipsum hunc Principalem, Divus Trajanus *satiùs* autumaverit *impium* relinquit *facinus nocentis*, quàm *innocentem damnare* (a). & aliàs discretè edicant Imp. (b) *ibi pœnam esse debere ubi & noxia est: propinquos, notos, familiares, illi inveniunt, procul à calumniâ submovemus, quos reos sceleris societas non facit—peccata igitur suos teneant autores, nec ulterius progrediatur metus, quàm reperitur delictum.* & eò pertinet cautio illa, quâ mulieris maleficæ prægnantis, & supplicium differtur, & quæstio, ad tempus quo peperit (c), imò quâ providetur, *ut ne calamitas quidem matris*, statu ejus, sive propriâ sive etiam alterius culpâ, mutatâ, aut dilatione libertatis interveniente, *ei queat nocere, qui in utero est* (d). Et omninò ex hoc surgit principio, illa, quæ *certissima* dicitur *juris regula* (e): *Ex maleficio pœnales actiones in hæredem rei non competere: veluti furti, vi bonorum raptorum, damni injuriæ &c.*

(a) l. 7. de pœn. (b) l. 22. C. de pœn. (c) l. 18. de stat. hom. l. 3. de pœn. (d) d. l. 18. 22. 26. de stat. hom. pr. f. de ingen. l. 1. §. 1. de suis & legit. l. 13. de fideicommiss. liberr. add. N. 115. §. 1. de exhered. lib. (e) §. 1. de perpet. & temp. act. l. 111. de R. l. 1. de privat. delict. l. 111. §. fin. si quis jus dic. non obtemp.

XIV. Cæterum, ut hæc ita sint modo regulari; cautio tamen quandam hic, & natura invadere videtur, & observatio approbat; ne videl. temerè delicti, sive ab initio, sive eventu & ex post facto, aliquo modo participes prorsus absolvantur. Ab initio enim, sive ad ipsam delicti progenerationem, quia causali quodam modo videntur concurrere, quorum dolus, aut culpa, ut eò perveniretur, nec ut oportuerat, malignum factum impediretur, intercessit, utiq; pro magnitudine suæ malitiæ, meritò hi obligationis debitiq; exindè pœnalis videbuntur participes debere fieri. ad eoque; rectâ ratione civili lege sanciri, uti, *qui jussu mandavitque* (f);

(f) l. 169. pr. l. 152. §. 1. d. R. l.

causæ, ope-consiliò maleficium sit perpetratum (a), æquè atque ipse
committens, inde reus existat poenæ, illi delicto competentis. ut
præterea dominus familiæ teneatur de restituendo aliquibus da-
mno injuriâ dato à suis familiaribus, & animatis; itemque inani-
matis, ut placet loqui Philosopho (b), œconomîæ, artisque acqui-
rendi instrumentis: utpote quod culpa ejus interveniat hæc, quod ope-
râ malorum hominum fueris usus (c): quod non, juxtà quàm ex obser-
vando semper humanitatis officio tenebatur, diligentius curavit,
ne quæ per sua suosque alteri iniqua conditio inferretur; ne quid positum
suspensumque haberet, quâ vulgò iter fieri solet, quod cadere ac præter-
euntibus nocere possit (d). ne quid ex domo, ex coenaculo, à fami-
liaribus nocivum effunderetur dejiceretur (e). ne quæ ab iis, quor-
um operâ navem, cauponam, stabulum, exercet, furto dolove da-
mnum divertentibus obveniret (f). ne quivis sibi servus qualicun-
que alios afficiat injuriâ, pecus quadrupes, aut aliud quodvis ad se
pertinens animal pauperiem non conferret alteri (g). ut igitur, si
contra egit obligatus proinde, meritò sit, determinatione à civili
lege factâ, modò ad reparationem damni dati, modò ad decem, mo-
dò ad quinquaginta aureorum poenam; jam ad duplum, jam alter-
nativâ obligatione, aut poenam pendere, aut noxium servum, ani-
mal, noxæ dedere (b): Porro verò, ex eventu participes videntur fie-
ri obligationis ex delicto quodam illi, ad quos ex eo lucri quid per-
venit, tum ideò, quod reapse quid iniqui penes eos resideat, dum
alterius detrimento ac injuriâ locupletiores, contra quam fieri de-
bet (i) ipsi existant; tum quod ex post facto, ubi tale quid penes se
residere resciscunt, jam ipsi simul in malitiâ, cupidi talis alieni,
incipiant esse positi. Unde hætenus prudenter juris conditores,
regulæ superius adductæ, de non competente, ex maleficio rei, in-
hæredem successoremve aliû, a cõtione, hæc consuevere addere limi-
tationes: nisi forte ex damnâ locupletior heres sit factus (k): ut tamen
lucrum ei extorqueatur (l), adversus hæredem autẽ hætenus damnam
actionem, ut, ex dolo defuncti non lucretur (m). itemque hujus iniqui
lucri ergò actiones solent illi concedere; non quidem ut promissus,
tanquam principales, famosâ, furti, vi bonorum raptorum, ac simili
actione hi succedanei conveniantur; sed tamen, ut aliis rei perfe-

(a) §. 1. j. de
 obl. quæ ex de-
 lic. l. 53. §. 1. d.
 V. S. (b) lib. 1.
 Eth. (c) §. 3.
 de obl. ex qd.
 delict.

(d) §. 1. d. (e)
 d. §. 1. c. j. de
 his qui off. d.
 (f) §. 3. de obl.
 ex del. re fur.
 advers. naut.
 caup. & stab.
 (g) l. 1. de no-
 xal. act. si fa-
 mil. furt. fec.
 It. si quadr.
 pauper. (b) d.
 retrib. (i) l. 14
 de cõdit. in-
 deb. l. 206. de
 R. I. (k) l. 23. §.
 8. ad L. Aquil.
 (l) l. 53. de O.
 & A. (m) l. 1.
 §. 1. de eo per
 q. fact. f. quo
 min. quis in-
 jud. sist. l. 38.
 de R. J.

cutoris actionibus impetantur excutianturque. putà ad exhibendum, si possident, aut dolò fecerint, quò minus possiderent, reque exhibità, rei vindicatione, & præterea conditione, siue extet planè aut citra confusionem res, siue non extet (a), modò in substantiam patrimonii auctoris, ea transisse præsumenda sit. hæc enim hujus actionis natura est. quomodo sanè in simili, ut naturale, ita omninò solenne legibus est, quemvis injusti. lucri ergò ex quavis causà etiam aliàs delictò vacuà, rei incumbentem, obligare ac permittere excuti. concessis eò nomine, ejusque finis ergò, vindicationibus, conditionibus, interdictis, remediisque aliis. ubi tamen & humanitatis studiò, mitius ferè, tum obligationis, tum actionis schema poni videas, si, quod propter malitiam ac dolum etiam alicujus alteri abest, ad modum debiti atque obligationis ex contractu, aut alià simili causà, possit pertrahi, ac inde, quasi ab eo qui etiam innocens sit, repeti (b). Quo etiam referas, quòd ex verbò crimine debita, per litis contestationem, debita ex contractu fingi videas, eò quod antonus sine, ut ab herede aut aliò successore, tanquam ex contractu eadem petantur. (c)

(a) l. 1. de priv.
 delict. l. 2. in f.
 vi bõ. nupt. l. 7
 §. 2. de cõdict.
 furt. §. fin. de
 obl. ex delict.

(b) l. 1. §. 1. & 4
 l. 7. d. dol. mal
 l. 2. C. eod. (c)
 §. 1. de perpet.
 & temp. act.
 l. 3. & seq. l. 139
 164. de R. I. l.
 un. C. Ex del.
 defunct. l. 43.
 de injur. l. 26.
 28. de O. & A.

(d) Exod. 20.

XV. In concurrente successorum maligno proposito, sine dubio, ex parte quoque sese fundat ipsius Dei justitia; *visitans iniquitatem patrum in filiis, in tertiam & quartam generationem* (d): imò propter solam protoplastorum defectionem à lege Majestatis suæ, potesteros omnes ad mortem temporalem, vitæque temporalis ærumnas, imò extra Christum, ad æternum exitium damnans: quippe prævidebat, jam tum Deus clarò visu, ex simili stirpe similem propagationem. & quamvis excessus fortè tertiæ aut quartæ generationis non tantè futurus sit enormitatis, ac fuit ipsius primi; & hisce & sibi graviores temporalem afflictionem commereatis; tantæ tamen semper erit, ut Justitia DEI, etiam severior ipsorum meritis sit congrua. Dubito, an pari prorsus modò, justitiæ veritatem habeat vindicta, quæ ad imitationem quasi divinæ hujus, ipsa humana quoque rerum publicæ majestas sese ferè eò modò treri solet, ut etiam ad liberos usque delinquentes pœnam extendat, non solum; ferè communi gentium more, publicatione paternorum bonorum, hos quoque gravando, sed etiam aliis quandoque incommodis sævissimè eosdem

dē m plectendo; veluti cum romanā lege (a), filii à maternā vel vitā, (a) l. j. C. ad l. omnium etiam proximorum hāreditate ac successione jubentur haberi alieni, ex testamento extraneorum nihil capere: perpetuō egentes ac pauperes, & quos infamīa paternā semper comitetur, ad nullos profusus honores; ad nullā sacramenta admittantur: postremō tales esse jubentur; ut hinc perpetua egestate torquentibus, sic & mors solatium & vitæ supplicium: Similiter, quando liberi ex complexu nefario orti, in tantum omnis patris substantiæ indigni judicantur, ut ne alendi sint (b). in hīc, (b) aut h. c. complexu C. de incest. & inus. nupt. dico, ac hujusmodi, fortasse non exquē de naturali justitiā siquet. Tametsi fortassis hoc dixerit quis, ea hactenus non profusus ab omni exquitate abluere, siquidem non planē indifferentē in inimiciā illam savitiam, res evadat; & donec adducta illa, aut similis quædam lex majestatis, ratione quidem suā nitatur, puta quod paterni h. e. hāreditarii criminis exempla in liberis metuantur; maximē cum & ipsorum, quatenus civium, videretur esse, civitatem sui securem reddere; sive id, per voluntariam abitionem, sive per alia legum remedia tutissima, cogantur admittere: Namque vel experientia facile docet, republicas nulli majori periculo solere exponi, quam ubi genere, auctoritate, opibus, pollentes cives, vel in ipsa civitate, inimico animo erga præsentem statum affecti, foveantur, vel etiam oppulenti exulent, ut ad eō, pro subigendis hujusmodi, si non presentibus, saltem futuris, si quid possent, reipub. hostibus, suā, & civilis, & civitati applicata naturalis ratio, talem severitatem, ob Majestatis crimen imprimis, exercitam, aliquo modo propugnare videatur. Præcipuē, si illud moderamen isthæc admittat, ut, ubi profusus metur ille fortē cesset, suum quoque non desit ei laxamentum, aliquod, prout ob eandem rationem, vel ipsa illa paulō ante producta Romanorum sava Majestatis lex (c); talē quid pro filiabus (c) l. j. Rei inducit, aliquid magis quam filiis facultatum ipsis indulgens, utpote pro infirmitate sexus minus usuris, nec infreqvens vulgō rerum publ. moribus est, ut cumque statuti gaudeant hoc in casu rigidissimis,) restituere in integrum, imō ad summa sæpē munia ad movere, perduellium hāredes, ubi & metui ab illis desitum est, & utilē posse ab ipsis reipub. operā navatū iri, spectari incipit. Sed ut hæc sint, rigor ille civilis, in filioe aliove extrinse vindicta, ob cri-

men

(a) c. 4. X. de
eo qui dux. u-
xor. qvã poll.
adul. (b) hz.
de iur. d. G.
relegat. (c) d.
aut. bona
damnasorũ.

men Majestatis à Majoribus commissum, tolerabilior; & si non prorsus æquus, saltem minùs ab æquitate videbitur digredi, atqve illa antè quoqve notata, natis ex nefario complexu alimoniz dencario, eoque & posteriori usu correctã (a): aut etiam, qvã promiscua ista, romanisqve legibus, olim solennis, omnibus capitalibus criminibus poenisqve (h. e. ubi aut vita alicui adimebatur, aut libertas, aut civitas) annexa *publicatio bonorum* (b); itidem proinde mitiori seculo postea meritò abrogata (c). Tantum de extensione obligationis, qvoad Personas ex delicto aliquo obligandas.

XVI. Qvoad attinet eandem, hujus ex delicto, obligationis extensione, ejusq; terminos, qvo ad *personas, quibus* inde aliquis obligetur; ut rectius illa concipiatur, primum omnium, ut opinor, tanquam confessum erit ponendum: Obligari quenquam ex aliquo delicto, ei qui per id læsus est, non autem obligari, qui eo non est læsus: scilicet, qvomodò quis ex maleficio possit obligatus esse, ei, qui nulla à sese læsione tangatur, haud conceptu facile est. Obligari autem læsus lædentem, opinor, per se patet omninò. Quibus igitur positis, qvarenti personas, quibus ex aliquo maleficio suo, quis obligetur, inter cætera, opinor liquebit porrò hoc: qvòd si contingat, unum esse, quem delicti tangit læsio, unum quoqve fore, cui acquiritur exinde, ut loquimur, obligatio, sive jus petendi, ut iniquitas illa sibi à malefico sarciatur; sin plures, plures: & quidem ad modum, qvo læsi sunt singuli. Qvòd quidem videtur apprimè, circa judicium, de obligatione ex quodam delicto, faciendum, attendendum esse, qvo intelligatur, qvæ, atqve qvotuplicia sint, qvæ ex eo maleficus debet, & qvotuplex inde is sortiatur (qvòd ajunt) forum. Ut uno tantum atqve altero rem declaratam reddam exemplo: In medium proponere liceat, primitus *homicidium*: hoc læditur primò, homo *peremptus* indignissimè; tollitur enim id bonum ei, qvòd carissimum ipsi, ac irreparabile est: deinde læduntur *amici* cæsi, sæpius plurimi, inprimis qui ei sunt conjunctissimi, parentes, liberi, fratres, conjux, & reliqui, quorum maximè intererat, ut is superesset: injuria afficitur *re pub.* eademqve gravissimã, tum, qvòd cive, fortè etiam, si. e. g. magistratus sit, multùm utilissimò, privetur; tum, qvòd exemplum scandalosæ crudelitatis in medium fuerit.

pro-

productum, quod, si impunè auferretur, multorum malitiam ad imitationem posset provocare, & per hoc tranquillitatem publicam perniciosè labefactare. offenditur præterea *Ecclesia*, itidem scandalò datò infirmis, reputantibus facile, non esse tantæ indignationis, quod commisisse norunt, quem postea florere conspiciunt. Denique *Deus* *ter opt. maximus* gravissimè offenditur; non tantum quatenus rebelle contra legem Majestatiq; ejus committitur factum, à sibi servo ac beneficiario deditissimo; sed & quatenus id, quod ipsi est, in quo imaginem coelestis pulchritudinis ipsi libuit ponere, ipsi tanto domino, quantum in malefico est, è medio tollatur. Non obstabit igitur hic dicere: quemlibet horum, pro facta sibi injuria vindictam, pro iniqva perpeffione pensationem, juxta modum læsionis atqve commissi in sese, jure repossere, ipsumqve delinquentem reumve teneri, primò quidem *cæso*; quia vitam non potest, ut saltem honorem compassione sive repassione suâ subitâq; vindictâ ei reponat, ne isthâc neglectâ, canis instar is alter perimi potuisse, superstibus videatur; deinde *propinquis*, ut in solatium tam subversi commodi, tam mœroris animiqve molestiæ, ob amicissimi hominis necem, refundat, sive aliquid pecuniarii emolumenti, ut quidem fieri etiam consuevit (a); sive justæ vindictæ solatium, sive utrumqve etiam. Porro *Ecclesie*, ut pro scandalo averruncando, Reus abeat ex communicatus: Postea *reipub.* ac societati civili, imò humanæ, ut exemplum sanguinolentæ crudelitatis, huic hujusqve securitati illatum, sanguinis pœnâ is eluat: *Deo* deniqve ipsi, ut pro enormi æternæ tantæqve justitiæ offensa, æviternam pœnam homicida luat, nisi media ex immensa DEI clementia ac benignitate, pro extremò hoc avertendò, indulta arripiat, iisdemqve evadat. Post hæc, exempli locò notari potest, illa juris civilis observatio, quâ omnium generis *actiones* (hæc autem ut sæpius dictum, obligationes supponunt), ad hæredes habentur transitoria, non ex conventionibus tantum negotiis, *rei persequutoria*, quæ dicuntur, quo quidem nihil notatu est frequentius (b) per civilis juris corpus; sed ex delictis etiam *pœnales* (c). Utpote, cum videri possit, ex consequenti,

(a) l. 18. C. de
transact. l. 1.
ff. de bon. eor.

(b) vid. §. 1. I.
de perpet. &
temp. act. &
pass. add. l. un.

O o o

eâdem C. ut ab here.

(c) d. §. 1. l. 1. §. 1. de privat. delict. l. 38 de R. J. l. 1. §. ult. de cõ, per quem fact. l. incip. 16. & seq. quod mor. caus. & pass.

eâdem hic, quâ antecessor, injuriâ, ac damnò pecuniariò imprimis, per delictum auctus: namque de hoc etiam casu potissimum tales transiciones actionum tantum admittuntur: unde & de cætero, ubi mera vindicta personalis magis, quam in re familiari offensus, nec tamen & illa grandis nimis, intendi, ac prætendi solet, heredibus ferè executio denegari consuevit; veluti, ubi crimen injuriarum (a), sepulchri violati (b), personæ, sine veniâ vetitæ, in jus vocatæ (c), ingratitude (d), ac simile quid personalis læsionis in cõmisso solummodò est. Videri posset alteri, quòd modò dicebatur, nimirum; nõ læso neminem ex maleficio obligari, obstare: quòd quandoqve etiam tanquam justas ad pœnas trahantur, aut saltem iis digni aliqui habeantur, ubi nulla intercessisse videri possit ab iis facta alterius læsio, veluti ubi vel consultavit quis, vel etiam modò conscius fortè fuit consiliorum ad everisionem reip. tendentium, quæ tamen nec ipsa fortè in executionem fuere perducta (e). sed dicendum videtur, in hujusmodi momentosis, non tantùm approbandam esse regulam, ut *voluntas pro facto habeatur*; sed unqve ipsa talia, veluti consultationem, de pernicie reip. aut etiam contumaciam, si quid tale fieri sciatur, in speciem quendam facti lædentis jam videri abiisse, quò contra officium in periculum induxit, aut inducere passus quis est, statum atqve tranquillitatem publicam: quæ si non læsa, saltem in propinquo stetit, ut læderetur, imò in corruptis illis malignè consultantibus membris, reapse læsa, ac ipsa quidem consultatione illà, attentata est. Sufficiant etiam modò dicta hæc, de delicto tanquam causa obligationis.

(a) d. §. 1. J. de perpet. & temp. act. l. 13. 28. de injur. l. 1. §. 1. in l. de privat. delict. (b) l. 6. & ult. de sepulchr. viol. (c) l. pen. de in jus voc. (d) l. 7. C. de satisfact. (e) l. 5. pr. §. 6. C. ad L. Jul. Majest.

CAPUT V.

De Conventione,

Tamquam causâ obligationis.

I. *Conventio; quæ in humanis typus videri potest constitutus di-
vina consensionis;*

II. *Res est, ut compingendo humano generi ad officia competen-
tissq. matuas convenientissima, ita usu frequentissima:*

III. *Per q. civilem Jurisprudenciam, quâ essenciam, quâ vim ob-
ligationis gignendi nexum, decantatissima.*

IV. *Hæc, (varie aliàs denominata) generaliter accepta,*

V. *Est duorum pluriumve*

VI. *In idem placitum*

VII. *Consensus. Hic*

VIII. *Quatenus formatus existit, in singulis, idem est, quod cujusq.
animi destinatio; sive proarressis.*

IX. *Eod. non est proprie, nisi possibilem:*

X. *Nec merus, suaq. competentis efficacia, nisi sit spontanea liber-
tatis b. e. nec erroneus,*

XI. *Nec coactus;*

XII. *Nec jure impeditus; aut etiam imperfectus ad aliqua decla-
ratus, forte donec conspirante eidem consensu aliorum non compleatur.*

XIII. *Cui accessorio consensui & ipsi accidit, personam illam alte-
ram, cujus est, obligare.*

XIV. Hinc porro, quatenus consideratur consensus, ut in quid rei directus, observatur, reddi eum vitiosum, nec adeo gignenda obligationis efficacem, siquidem sit errorus facti, huiusdemq; circumstantiarum.

XV. Imò & juris ipsius, probabilis minusq; vincibili, (non autem supinà prorsus ac contra commune officium hominum) ignorantia:

XVI. Facti veluti alieni; proprii verò non item.

XVII. Et si quidem majoris sit frustrationis ille error, veluti:

XVIII. In corpore ipsò, rei aut persone.

XIX. In materia tota, si modo errore subgravatus ipse teneri non vult; secus si au- hic, licet in re error sit, negotium contractum servari vult, aut idem error tantum in materia parte intercesserit.

XX. Simili observandà distinctione, ob errorem in qualitate, quatenus hæc vel maximi vel minoris momenti in re est.

XXI. Nec obest pariter valori negotii, error in reliquis rei accidentibus, minus circa eandem ponderis habentibus; veluti qui est in nomine.

XXII. Erronea opinio de causà debiti, quæ nulla est; negotium solutionis præstat irritum, & solutum condicibile.

XXIII. Traditionem rei intercedens discrepans opinio causæ, siquidem utriusq; hæc aliqua domini translativa rei irrevocabilis menti observatur, negotii confessionem non infringet; sin autem à parte tradentis irrevocabilis, à parte verò accipientis revocabilis; casus est, quòd exigent prudentes.

XXIV. Ubi utriusq; opinio causæ domini translativa rei revocabilis est, negotium irritum est, & locum habet traditi repetitio, modo non intempestive nimis exercita. Id quod magis obtinebit ubi ab una parte domini quidem translativa causæ, sed rei revocabilis in opinione est, ab altera possessoria. Item si utriusq; possessoria, sed dispar est.

XXV. Hac quæ relata, corpus videl. materia, causa, ac reliqua, sunt illud idem facti objectivè, in quod utriusq; conspirans consensus in conventionem atq; obligationemq; parit.

XXVI. Estq; idem in obligaturo Fiducia, in bonitatem,

XXVII. Justitiæq; alterius, fore, ut suo bono aliquid faciat.

XXVIII. In persona vero obligandà idem consensus propositum est, utriusq; autem ut sequi possit effectus,

XXIX. Ma-

XXIX. Is manifestandus est,

XXX. Sermonem, gestu corporis, actibusq; aliis.

XXXI. Distinctio contractuum in eos, qui re, verbis, literis, consensu sunt, non excludit à consensu alibus verba, literas, resq;.

XXXII. Nec à realibus, consensum sermonemq;.

XXXIII. Nec à verborum literarumq; contractibus, consensum verbaq;.

XXXIV. Quin duo hæc: stipulatio, & per literas contractus, modo tantum sermonis, & inter se, & à cæteris contractibus differunt: Imò modus ac media contrahendi sunt, reliquis conventiones firmantia.

XXXV. Potius, quàm quod ipsa proprie species conventionum aut contractus sint: unde etiam est, quod non tantum omnis generis negotia obligatoria per hæc compingantur; sed & quod non valeant, si citra alterius alicujus negotii causam sint.

XXXVI. Actus consensum utriusq; in nexum obligationis perducens:

XXXVII. A parte personæ obligandi promissio

XXXVIII. Est.

XXXIX. Quæ quidem est propositi nostri asseveratio à nobis

XL. Alicui facta, de aliquo faciendò (prestandò) ei; non alteri; nisi vel nostra interest, vel arctius persona illa altera nobis conjuncta est.

XLI. Et erit propositum in nexu constitutum, post promissi acceptationem.

XLII. Cui pro sustentacula fides est, saltem, si non firmissima, a liqua.

XLIII. Et est quidem hoc modo per fiducialem acceptationem propositi promissi, nexus hic obligationis constitutus irrevocabilis.

XLIV. Etiam si intra spaciū, quò à terminò ad terminum propositum transmittitur insciò acceptante, in fonte id ipsum mutetur.

XLV. Promissio hæc atq; acceptatio, si utriusq; partium sunt, obligationem atq; actionem pariunt mutuas.

I.

SI quidquam sapientissimus mundi Conditor in natura rerum usquam posuit singulari modo pulchrum, atque

mirandum; id illa utiqve humano consortio inducta ratio est, quæ per CONVENTIONEM, mutuamqve mentium conspirationem sese obligatos ad invicem homines reddunt; potestatesq; alii alijs concedunt). Forsan paulò penitiùs huc cogitationibus immerfus, mirari haud desistes, unde, aut quæ ex mutuâ hæc animorum conspiratione, hominibus isthuc aliquis possit ad invicem ingenerari nexus, isthuc officii aliquod debitum; nisi vel iterum hic in archetypum æternitatis conscendere, & porrò hinc per finem, cujus gratiâ mortalibus medium hocce sese alios alijs peculiari hocce aliquò modò devinciendi, divinitus datum sit, emergere nitaris. Per sacrum divinitus revelatum verbum, phutes conspiciamus in divinâ æternitate, distinctè persistentes personas: hæc & secum solitas consuistasse, & porrò potestates, (liceat, cum aliter non licet, humano modò loqui) mittendi sese, spirandi; officia ab alteris exeundi, redimendi, consolandi, alias præ alijs suscepta gerere. Novimus autem ulterius easdem hæc tres divinitatis personas, unitissima unione unum existere Deum, cujus simplicissima entitas, ac pacatissima unitas, nullam admittat discordiam, aut digressionem intentionis ab invicem. Unde adeò primum, minimè omnium licet dubitare, quin ipsæ illæ distinctæ unius divinitatis personæ, unitissimè consentiant, inque eadem placita, sive consultatione interveniente, sive quocunqve aliò nobis incognitò modò, arctissimè conspirent. porrò autem & conjectare est, isthæc alijs præ alijs competentia divina officia, potestatesqve ad invicem, per sanctissimam isthanc harum personarum conspirationem, singulis immorò æternò placito constare suscepta. Quando verò porrò nos nostraqve, ad imaginem divinitatis novimus condita, si ei, quam tibi novimus simile quid spectamus accidere consensionem nostræ, si effectus hujus, competentia nempe officia potestatesqve in nobis deprehendimus, quid vetat dicere, quod huc quoqve divinorum debuerimus referre simulachrum. Accipe, si vis, pro sine hæc uno, quare nostro animorum conspiratio, conventionem quam dicimus, isthanc debuit, etiam in nostrâ mortalitate habere virtutem, sed sunt hæc τὰ ἐν τῷ ἀγεντῷ.

II. Ponamus autem nunc, colligentes ab effectu, & iis quæ apud

apud nos apparent, in fine conditoris, quando hanc vim animis hominum addebat, fuisse utilitatem, bonum, felicitatemque humani generis: certè nil huic congruentius, aut necessarium magis productum reperies. Etsi enim prudentissimus rerum editor, genus nostrum per ipsam sui ipsius plurimam similitudinem, ex communi usque cognationis propagine productam sibi mutuò conjunxisset; idemque sub universali quodam imperiò consociasset; beneficium, si non mutuò, saltem communis domini devinxisset; differentias etiam prudentiæ, roboris, aliasque, & naturâ eidem induxisset, & ulterius arte ampliandas indulgisit, quibus ad eò & apti essent alii aliorum indigentia opitulari, & tenerentur sese mutuò suspicere homines ac venerari; denique de ligamine providisset reparandi iniqui, si quid contigisset; atque sic quidem de cæteris ante memoratis, potestatis officiique obligationisve mutuò gignendæ, causis omnibus, humanitati prospexisset; vix tamen erat, uti omni ad vitæ felicitatem faciendò nexui hæc sufficerent, nisi superadderetur, talis colligandi hominum ratio, quæ omnigenæ in vita occurrenti varietati, necessitati, utilitati que parandæ, sigillatim accommodari posset, cujusmodi tandem *conventio* futura erat, reliquis ligandi causis aut laxis nimis, aut cognitis minùs, aut concurrentibus rariùs, aut denique ne exoptandis quidem, ut obvenirent, putà, eà quæ ex commissâ iniquitate est. Etenim conventionne hac demum videmus coire, atque constare potissimum, atque roborari, omnes humanæ vitæ necessarias atque commodas, humanitùs ineundas initasque societates: civiles domesticasque, omnisque generis commerciales, populorum ac gentium, namque & conventiones sunt fœdera, quibus pax, mutuùmque auxilium populis ac gentibus conciliatur. medium itidem illæ sunt quibus singuli hominum, cujuscunque conditionis atque ordinis, se sibi mutuò, prout usus postulat, valent obstringere. Eleganter hanc hujus generalitatem usus observat [Ctus (a); quando *Conventionis*. (a) l. 1. §. 3. ff. *verbum, prædicat generale esse, ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi, transigendi, causa consentiunt, qui inter se agunt, item ex alio idem; Nullum esse contractum, nullâ obligatione* (not. autem eum hic generalem pimis) *quæ non habeat in se conventionem; Et alibi idè (b).* (b) l. 5. d. pact.

Conm.

Conventionum tres sunt species, aut enim ex publicâ causâ sunt, aut ex privatâ: Privatâ aut legitimâ aut juris gentium. Publicâ conventio est, quæ fit per pacem, quoties inter se duces belli quadam pactiscuntur, & quæ sequuntur. quin notare est, ipsam civilis cujusque societatis quasi animam, quæ lex est civilis, vel conventionem esse ipsam, vel certè conventionem pro firmamentò habere. Legem, inter cetera Papinianus, *communem reipub. sponsonem* definit (a). Similiter & tacitæ & expressæ legis fundamentum in consensu, suffragioque populi, ponit Julianus Jctus (b). Ne dicam nunc, Deum ter Opt. Max. ipsum hoc peculiariter delegisse vinculum, quo se quasi deligaret, hominibus, tot cum genere humano, tum universo, tum parte, tum cum singulis quibusdam ex eò, initis pactis, factisque iisdem promissionibus. cum Illo, quando in primò homine omnibus primùm sub conditione perfectæ obedientiæ; & post eâ delapsis sub conditione fidei, in meritum servatoris, sui mittendi filii in carnem, æternam salutem promissit: quando promissa acceptantibus protoplastis, Noachò itemque Noachidis, fœdus nobiscum, iniit, de concessione in usum nostrum, creature nobis utilium de non perimendo denuo universo humano genere per diluvium aquarum. cum parte hominum pactus est Deus, cum terram Canaan, inque ea affatim mundanæ felicitatis posteris Israel, acceptantibus Patriarchis promittebat: cum Salvator omnibus fidelibus suam usque ad finem seculi præsentiam, corporis atque sanguinis sui participationem, ablutionem ab omni spirituali immundicie, resurrectionem ad vitam æternam, pollicetur. Cum particularibus quoque hominum, multas planè divinas licet observare, conventiones factas, veluti cum ipsis protoplastis, Noachidis, cum Patriarchis, Moise, Gedione, Davide, Hiskia; Christi cum discipulis de mittendo ipsis Spiritu sancto singulari modo &c. ut concludam breviter, sancta est, amplissima est, utilissima atque necessaria est, illa (per conventionem ac conspirationem animorum) ligandi ratio, quâ etiam libuit Deo hominibus sese obstringere, quæque vestigia æternæ divinissimæ conjunctionis refert, quæ toti humano generi, in omnem usum est prospectum, prospicique debuit, ut Societatibus variis, commerciisque ac præstationibus mutu-

tuis

tuis utrunque felicitatem hanc ærumnosam posset transfigere. vitam.

III. Et est hac quidem conventionalis obligandi ratio, quæ magnam in omni jurisprudentia occupat partem, utpote tam latè extensa, quam latè patet, ratio contractuum, spontaneorum, quæ propriè dicuntur, civilium, jurisque gentium, nominatorum, inno- minatorum, publicarum privatarumque, conventionum. com- mendata etiam alias plurimum à Jctis in universo genere, tam ab æquitate, quam à firmitate nexus. *Hujus edicti æquitas*, ait Ulpia- nus (a) quando edictum aliquod prætorium de servandis pactis in- terpretabatur, *naturalis est: quid enim tam congruum fidei humana, quàm ea quæ inter eos placuerunt, servare.* Idem assertivè repetunt Impp. alibi (b). Quintiliano (c), *Fides supremum humanarum rerum vincu- lum est.* Et iterum Ulpiano (d) prætor dicitur favere naturali æqui- tati: *qui constituta ex consensu facta custodit: quoniam grave est fidem fallere, quam fidei frustrationem & ipse & alii alias Jcti persequun- tur sæpius (e).* *Conventionis æquitatem* etiam particulatim prædicat Papinianus (f); & *ex pacto naturale debitum* Ulpianus (g). De ne- xus firmitate vero Impp. differunt ita (h): *Sicut in initio libera potestas unicuique est, habendi vel non habendi contractus: ita renunciare semel constituta obligationi, adversario non consentiente, nemo potest* &c. qui- bus ad stipulatur hoc: *quæ ab initio sunt voluntatis, ex post facto sunt necessitatis, & illud Pontificis (i): Quod semel placuit, amplius displice- re non potest.* Item istud Jcti (k): *Nemo potest mutare consilium suum in alterius detrimentum, sive injuriam.* Pertinet hoc sapientis (l): *Fili mi si sponderis pro altero; & manuum tuam alii devinxeris, nexus es ser- mone oris tui, & capus sermonibus oris tui, cui respondet illud com- mune: sponde, noxa præstò est.* Pertinent præterea quam plurima juris civilis loca alia, quibus contractus, pacta, consensus, causæ obligationis feruntur, & quidem ejus obligationis, quæ poeniten- tiæ partis alterutrius rescindi aut perimi non possit, necessitatemque præstandi habeat (m). Ut adeò extra omnem ambiguitatis ratio- nem id nunc supponere liceat, conventionem, siquidem essentiâ atque constitutione suâ benè se habeat, causam esse per vitam hu- manam latè curstantis, utilis, æquæ, firmæque obligationis. Et

quoniam igitur hæc obligatio, quatenus ex hac causa est, utique ex ipsa hac causa, hujusdemque conditione ac natura penitus venit æstimanda, utpote in quam incidens, cujusque intuitu, jus eandem hanc obligationem necit, facta dispositione; ut ex tali conventionne nascatur aut non nascatur talis aut talis obligatio; fortassis ex re nostri propositi est, naturam atque conditionem conventionis, quatenus productiva vinculi hujus sit, paucis perillustrare: quod nescio an commodius queat fieri, quam, si præmissâ meliori, quam in hanc rem nobilior jurisprudentia edidit, definitione, per hanc, ipsum modum & requisita hujus nexus consideremus.

IV. *Pactio duorum pluriumve in idem placitum*

consensus est. Item: *Pactum est duorum consensus atq; conventio:* definitivæ sunt positiones prudentissimi Ulpiani (a) quibus nescio an meliores temerè jurisprudentia quædam suggerat. Ubi quidem de *subjecto* ipso *definitio* primum observare est: Voces, *pactio, pactum, conventio*; itemque *placitum, consensus*que, ac similes, utut si accuratè singulas scrutari velis non parum differant inter sese, usu tamen plurimum univoca esse: Differunt autem dum v. g. *pactio* ipsum pangendæ obligationis actum, quatenus in fieri est, *pactum* verò rem quatenus jam in perfectione contracti ligamenti constituta est, denotare videatur. unde etiam ipse Ulpianus, in d. l. i. §. l. *Pactum à pactione* deducit. itemque *nomen pacis inde appellaturum* auctoritat. quæ fortassis omnia, si derivationes scrutari libet, cum Hotomanno ab antiquò verbò *pago* deduxeris. Deinde verò & *consensus*, omninò quid generalius videri potest denotare, atque *pactum* aut *pactio*, cum etiam extra speciem pangendæ obligationis homines consentiant, in verum scil. ac opinabile. unde etiam utriusque definitioni præmissæ, loco generis ab autore hætenus rectè videatur poni vox *consensus*. Quod autem de *consensu* est, idem etiam de *placito*, idem & magis adhuc de *conventione* erit dicendum; de *placito* etiam cum adjectione *communis*, aut *in idem*: quoniam multis simul ejusdem potest esse *placitum*, aut multis idem simul potest placere, ita tamen, ut nullum nexum inter sese ejus rei causam constituent, veluti si splendor solis, aut quicquam aliud pulchri-

(a) l. i. §. 2. de
pact. l. 3. pr. de
pollisim. add
l. 31. de V. O.

aliquibus complacat. De *conventione*: cum hæc non modò simili-
liter, ut consensus placitumq; , in vero, in comprobatione pulchri,
etiam cõfiat; quin ab autore in posteriori pacti definitione loco
generis videatur poni; sed & insuper, cum hoc ipsum agitur, ut ad
significandam animorum conjunctione, & hanc vinculi hujus con-
nexivam, pertrahatur, hujusmodi sensus generalitas ei soleat re-
linqui; veluti ubi Ulpiano teste (a) *sicuti convenire dicuntur, qui ex*
diversis locis in unum locum colliguntur & veniunt: ita & qui ex diversis
animi motibus in unum consentiunt, i. e. in unam sententiam decurrunt.
Ut ut inquam accuratius, originariam vocum proprietatem scru-
tanti, facile appareat, hæc ita habere sese; consensus nimirum, pla-
citi, conventionis vocabula latius patere quam pacti aut pactionis,
& hæc quidem inter sese differre, imò fortassis ipsa hæc primà suâ
origine, rebus corporeis pangendis, pactis, compactisq; magis con-
gruere; succumbendum tamen obsequendumque dixeris sermonis
domino, usui, & maximè quidè, ubi etiam violentia disciplina ar-
tisque accedit, cui pro placitò artificum communia vocabula, ut
familiaria adiguntur inservire. Nimirum hoc etiam & usu com-
muni & in arte juris, dictis modò vocibus accedit: ut primò omnes,
ad effectum obligationis per conspirationem connexionemve ani-
morum progignendæ, applicentur: deinde verò, modo in hac uni-
versalitate relinqvantur, modo etiam quædam magis particulari-
ter usurpentur. ita *generaliter*, omnino videntur sumi in adductis
definitionibus *pactio* itemque *pactum*: *consensus* hoc modo accipi-
tur, toties quoties in contractibus aliisque negotiis consensu vali-
turis de consensu ejusque valore ac modo disputatur, utcunque in
specie, consensualia aut consensu constantia negotia non dicantur.
Disertè aliàs Modestinus Jctus *consentientes* ait (b), *in aliquam rem,*
ex consensu obligari necessario ex voluntate nostra videmur. & ubi nul-
lus est infirmusque consensus, (ut ferè semper arguunt periti) ibi
nulla, invalidaque, ex pacto, conventione, aut contractu obliga-
tio. prout patebit in seqq. (c), *placitum*, vel hic quoque universalis
descriptionis partem fecit, estque tralatitia eò effectû regula, *displi-*
cere amplius non posse, quod semel placuit. *Conventionis verbum jam*
ante ex Ulpiano, & Paulo, & Pedio, Jctis audivimus generale esse (d) (d) l. i. 4. §. 6. 7
ad de pact.

(a) d. l. i. §. 3.
de pact.

(b) l. 52. §. 4.
de O. & A.

(c) vid. e. g. l.
1. de pact. l. 1.
& 18. de reb.
cred. & l. 2.
& s. r. d. jur.
& fact. ignor.

l. 2. de ris.
nupt. & c.
(d) l. i. 4. §. 6. 7
ad de pact.

ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi transgèndiq; causa consentiunt qui inter se agunt. Nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conventionem sive re, sive verbis & c. conventiones esse tacitas expressas, publicas privatas, juris civilis, juris gentium, transcentes in aliud nomen & non transcentes; & quæ possent addi reliqua hujus generalitati vocis hic alibi per jurisprudentiam, tum in specie posita, tum in conjugatis, subtrata. Deinde verò plurimam etiam liceret particulariorem horum plerorumque ex romanâ jurisprudentiâ depromere usum, siquidem ex usu foret. Id saltem quasi commune de pacto, conventionem, consensuq; notari potest; ferè accidere iis, sicut & aliis negotiis in jure civili sæpius evenit: ubi commune horum suppositum ob speciales aliunde assumptas differentias, speciales denominationes sortitur, ibi, si quid ab illis accessionibus purum manet, id sub nomine generali tanquam specificò solere persistere; quomodo e.g. obligationibus ex contractu accidit, in quibus omnibus etsi consensus utrumq; compleat foliû, primò faciens ut contractus contractus sit, cû reliquæ ob accessionem aliorum, negotium perficientium, ob res videl. verba, literas, intervenientes, rerum, verborum, literarum obligationes appellentur, quod quædam illarum, obligationes ex consensu dicantur, quæ nimirum istis accessionibus liberæ, purò magis consensu perfectionem sortiuntur (a). Ita stipulationes, cum aliæ, ex jussu Prætoris judicisve necessariò sint instituendæ, aliæ, non item; sed è liberâ voluntate conventionemque prodeant: hinc illæ, utcumq; citra conventionem non sint, est enim stipulatio omnis conventio, prætoriarum tamén & judiciales, hæ conventionales, nomine specificò, & c. illis quasi oppositò, dicuntur (b). Ita igitur & ipsum conventionis nomen non temerè in formâ exprimi audies, ubi in speciebus contractuum verfaris: diserte hoc prodente Ulpianò (c); quando asserit conventionum plerasq; in aliud nomen transire, veluti in emptionem, in locationem & c. & deinde eas juris gentium conventiones, quæ actiones pariunt, in suo nomine non stare; sed transire in proprium contractus nomen; ubi facile subintelliges, si quæ conventiones sunt, non istorum generum, illas sub nomen generis universalissimò specificè quasi consistere, similiis ratio est nominis pactionis, pactionis; quod ipsum

(a) §. ult. de
obl. r. de obl.
ex consensu.

(b) l. i. §. d. di.
vis stip. l. 5. ff.
de V. O.

(c) d. l. i. in f.
§. 1. de
pact.

ipsum in ea ferè conventionis specie specificè demum hæret; quæ contractus nomen non meruit, idque modo simpliciter, modo pro diversitate respectus, cum adjæctione *conventi*, *nudi*, *legitimi*, (a) l. 7. §. 4. & *adjæcti* (a). Unde etiam, quia vocem pacti huic specificæ significationi, quasi cum solennitate quadam dicavit jurisprudentia nostra, adhuc quidem magis quam conventionis; magis placuit conventionem hic incipite, tanquam causam quandam generaliorum obligationis ponere; & si temerè liceret agere, definitionibus Ulpiani ante in medium productis, loco definiti pactiois, pactioque, *Conventionem* substituerem, transponeremque. sed quia, ut ex allatis apparet, peccatum nomen in re est, abstinere mihi manum, usus prout commodum fuerit, dictis vocibus: citra religionem indifferenter: hoc de definito.

V. *Definitio* ipsa tribus constat; quibus scilicet conventio describitur esse: 1. *duorum pluriumve*; 2. *in placitum idem*; 3. *consensus*. *Duorum pluriumve* esse oportere hunc conventionalem consensum, obligationis exinde nascituræ causam, atque matricem, manifestus est, quam quod declaratione indigeat. neque enim unus aliquis quomodo secum ipse consentire possit, vel etiam hunc in effectum consentire, facile intelligitur. Nisi fortè eò loco accipias, vel conspirationem diversarum facultatum in homine, vel sententiæ voluntatisve congeminationem ejusdem conceptus propositivæ delectum. namque vel utroque intuitu, dictum quidem vulgare est, consentire simul atque etiam dissentire hominem secum, dum scilicet intellectus atque voluntas, sive appetitio ac ratio, conspirant, discordantve; vel etiam dum aliis atque aliis temporibus, locis, objectis moventibus, idem aut diversum vult quisquam aut opinatur. At verò, licet analogiam consensus hic quandam habeamus; non tamen consensum ipsum, quod nobis in nobis ipsis obligatio, iustaque nobis in nos potestas, enascatur, quam quidem ad speciem potissimum pertinere dixerim vulgare istud, *quod nemo sibi ipsi possit obligari*. Etiam si enim conspirare inter sese cernas in unum objectum, finemque, & iudicium mentis & appetitionem voluntatis, & modo hanc sequi illud, modo etiam vicissim illud trahi ab hac; id tamen illò casu fieri dixeris, non adeò vigore quodam obligatio-

ms, quæ ex hoc quasi consensu fit; sed potius, si quæ obligatio hic fingenda est, talis alicujus, quæ ex virtute imperii, naturaliter menti in appetitionem deputati est; ut vice versa tyrannidi cuidam ac violentiæ justitiæ naturali illatæ imputaveris, si melius mentis judicium ab appetitu, sibi aliâs naturæ destinatione servo, subigatur ac trahatur. Quomodo autem ex eò, quod diversò tempore, locò, objecti motu, in diversis propositionibus generali fortè ac speciali, aut aliis etiam verbis eandem rem inducentibus, idem sentimus, aut ut ita dicam nobis consentimus, nobismet ipsis nos obligemur, fateor me modò non concipere; ut ad eò hæc personarum pluralitas definitioni nostræ, consensum conventionemve obligatoriam describere intentantibus rectè sit addata, imò, ut excluderentur hujusmodi modo adductæ qualescunque singulares consensiones, addi debuisse videatur.

VI. Quod 2. de eodem placito, sive *in idem placitum*, conventionem seu consensu descriptioni nostræ interponitur, per hoc auctor, voluisse videtur, qualitercunque potuit, edere nervum quendam, quò universalitatem generis, *consensus*, ad speciem ejus ligantem constringeret, & ut dicimus, differentiam, esse, aut formalem, specificum pactionis exprimeret. idque sic satis feliciter, tametsi primò aut quodam quasi magis vagò intuitu habitò, videri possit, ac si vox placiti æque laxum penè occupet campum, atque loco generis hic positum verbum consensus; utpote, quod, sicuti consensus, ita etiam complacitum opinionis ac voluntatis veri factique, videatur esse: Nec quicquam sit manifestius quam quod duo pluresve in una re complacitum habere queant, citra tamen destinationem quandam, nedum intentionem aut effectum, obligandi sese, veluti si qui pulchritudinem astrorum aut rei cujusque alterius unà admirentur, eaque mirificè afficiuntur ac delectentur. Ceterum distinguenda hic fortassis est complacencia à complacitatione, complacitum sive *in idem placitum*, quod nudi delectamenti est, ab eo, quod est comprobationis, & hoc rursus in id, quod est comprobationis meræ, ut si eadem complacet atque comprobatur opinio, veritas &c. & id quod simul est *destinationis facti*, puta uti aliquibus complaciat, fieri quid aut non fieri alteri aut ab altero, licere

licere aut debere. De posteriore hâc specie prorsus intelligi hic vult Jctus, conventionem, ut causam obligationis actionisve, propositum habens definire (a). Nec fortassis ad eò culpandus: quod (a) *per l. 17. d. non ulterius quicquam adjecerit, quò latitudinem illam complaciti restringeret, addendo fortè, faciendi quidquam; aut etiam, quod omisâ voce alterutrâ placiti scil. vel consensus, non posuerit potius: *placitum esse duorum pluriumve. ut quid fiat (complacitum, consensus. quippe per consensum definire, non mutatâ voce, usus hujus vocis in hâc materiâ, amplitudo item ac frequentia imperavit. nil etenim quicquam magis in prophasi versatur, quam quærere, & asserere, an, quodve, in quid, paciscentes, contrahentes, aut reliqui quorum interest, consenserint aut non consenserint. ac quia tamen generalius videbatur dictum: pactum est duorum consensus; (ut cunq; alibi, ubi aliò intendens, huic definitionali cautioni non studet, idem consultissimus autor, in hoc acquiescit;) verbum inveniendum erat, quod generalitati isti, ad effectum obligandi, constringendæ, & usus habebat præ aliis accommodatissimû, & naturâ quasi videbatur huc præparasse; id quod erat dicere: in idem placitum consensus, namqve naturâ non præsentia modò vera bonaq; placent, ac placere nobis dicuntur, sed & quæ hæc aut illa talia cui futura sunt, vel à nobis etiam profectura. neqve vero hoc tantum, sed & notabiliter, per omne licitum placitum, ligamentum, intendit natura; ponas enim mirifice cui quid placere, sive ut modò quòdam usurpet aliò, sive ut contempletur solummodò voluptatemqve sensualem licitam inde capiat; quilibet alius mediante hócce placitò, etiam citra suum placitum eonsensumqve additum, naturaliter huic admiranti, aut delectanti, videtur obligatus reperiri, si non affirmative, puta ut juvet, saltem negativè, scil. ne injuriâ eum impediât, aut in suo gaudiò turbet. quid igitur erit dicendum, ubi alter aliquis complacentiam suam, ut tale fieret, manifestavit, & quasi securitatem ejus boni fruendî, sua contestatione illi fecit? Usus vero quomodo dictionem hanc in vim obligatoriâ erexerit, ad eum attendenti facile sit manifestum, quando v. (b) *l. 1. de comm. g. placita dicuntur legum (b); ea que placuerunt servare oportere (c) nec displicere amplius posse &c.* Ut ad eò parum referre existimes, si qui- (c) *l. 1. pr. de dem pact. & pass.***

dem definitior noster non addiderit positioni illi suæ, verbum: *at fiat, ut quid fiat, faciendi* aut simile, utpote cum natura placiti, maxime in schemate propositò, quod in *idem* placitum consensus est, hoc ipsum videatur per se satis inferre. Quod autem particulatim *in idem* hoc placitum dicatur consensus esse, id suò egregiò quoque non caret nervò, quod nimirum nisi tale supponas, quomodo conventio, aut complacitum, aut consensus plurium sit, non *facile concipias*: id autem quid sit ac intelligatur esse, paulò post declarandum erit plenius, ubi de natura ac requisitis consensus caperimus edoceri limatius.

VII. *Consensus* vocem translata[m] esse, à sensibus ad animum animiq; facultates, ipse vocis indicat sonus, imò ostendit usus, ita esse translata[m], ut fere à nativà radice penitus abstractà in solò translatio solo, (itidem tamen sensus, putà interni nomen usu præferenti) quasi propriò suffixà hæreat, inde rursus metaphoras in naturam animatam reliquam inanimatamqve ipsosqve sensus, si qua accidit dicendi commoditas, transmittens rejiciensqve. scil. non audies temerè, quasi propriè dici consensum sensuum, visus, auditus; aut consentire dici eos, qui idem audiunt, vident, tangunt, quatenus ita faciunt; At benè, dici consentire eos, qui animis conveniunt, atqve in unum conspirant. Ut tamen interea hoc quidem ita in proprietate sermonis sit; ut translative, ad hujus consensus similitudinem, de reliquis etiam rebus mente rationali carentibus idem quandoqve audiatur, veluti de paribus animantium, de diversis orationibus &c. sed nobis hîc, quatenus propriè sumitur, sub incudè consensus est. Non libet autem repetere pluribus: summi consensus hic eà specie, quâ non nudæ opinionis aut approbativus veri est; sed quatenus ad constituendû debitum, itemq; acquiendam indulgentiamqve potestatem conspirat: verbò, quatenus in idem placitum, seu obligatorius est, scil. id cursim jam sæpius repetitum est ante. Cæterum expediet fortè, eò sub hâc figurâ acceptò, porrò videre, quæ ejus pro isto effectu natura, quæve sint requisita: prænotatò primum modò obiter: quod videatur dici consensus, ut etiam facile vis compositorum atqve compositionis inruit, quasi conjunctus seu conspirans sensus, sententia, aut sensio, cum

cum aliò sensu aut consensu. qualis etiã propriè, & potius quidem videtur accipi debere, quam pro ipsò còpositò, sive corpore pluriũ quasi sessionum sententiarumve conspirantium, quippe consensum, ut singulorum accipimus, consensisse dicimus hunc atqve illum; & ubi de plurali pluriumve consensione loquimur, semper particulã aliã cumulativã; v.g. *illorum, utriusq, omnium* &c. id quod per se particulare singulorum existit, connectimus.

VIII. Consensus igitur is obligatorius, de quo nunc agimus videtur triplici potissimum respectu, modòqve considerari debere: primò quatenus in singulis efformetur, formatusqve existat, intentus ad aliquid: deinde quatenus utrinque conspirans sit ad idem: & denique quatenus à parte utrãqve in ipsum coëat nexum, ita, ut obligatio exinde vel mutua vel à parte alterã oboriatur, simulqve potestas libertasve aliqua, quæ antea non competebat, alterutri vel utriqve competere incipiat. Quatenus consideratur *ut in singulis hominum ad aliquid certè intentus primam quasi requisitam formam sortiatur*; accipiendus videtur hic conventionalis consensus paris naturæ, cum destinatione animi, quibuslibet etiam reliquis, tum obligatoriis tum liberatoriis negotiis, veluti, delictis, dispositioni testamentariæ, abdicationi personarum, rerum alienationi &c. ad perfectionem suam requisitã; idemqve, ut opinor, esse, quod Philosopho (a) nomine *τῆ ἐκκείνης* sive spontanei, (barbare (a) *lib. 3. Eth. abinit.* spontaneitatem dixeris) iteq; perfectiori figurã *μεγαίρεσις* dicitur; declaraturq; illud quidem per negationem cõtrarii quod sit *τὸ οὐκ ἀκέραιον* sive non invitum; i. e. non coactum aut ex ignorantia factum; hæc, illo simul complexò, quod sit *βουλευτικὴ ὁρεξις*, *consultata, consiliò, sive cum consilio appetitio*: itemque esse dixeris eundem consensum quod Jctis à subjecto inhæsivo eodemque causã pro gignente, *animo* videl. ejusque partibus sive potentiis, *animus, mens, affectus, voluntas, sententia, consilium, judicium animi, animi destinatio* &c. dicitur (b). nec dubitare asserere vocem *placiti* in definitione nostrã superius positam, separatim sumptam, negotio tamen obligatorio relictam, idem denotare. Nolim nunc pluribus hic repetere, quæ Aristoteles de natura spontanei & inviti, deque ratione præreseos d. loc. multis eleganter colligit, atqve recenset: paucis

solummodò perlustratum cupiens, quomodo JCrissimi nostri, ex
 iisdem naturæ, (veræ atq; genuinæ Philosophiæ,) principiis ac fun-
 damentis, ut cætera, ita valorem ac requisita hujus quoq; conven-
 tionalis consensus. pro effectu obligationis, peritissimè observare
 sciunt atq; arguere.

IX. Ita nimirum, quod Philosopho, pro effectu, quem is hu-
 jus intendit, comparatione virtutis scilicet in essentialibus proæreseos
 ac proinde in definitione ejusdem ponere necessarium visum fuit,

(a) d. lib. 3. o. 7. (a) ut sit illa τὸν ἐφ' ἡμῶν, eorum quæ in nostrâ potestate aut nobis possibili-
 lia sūt: id ipsum negatione oppositi hi quoq; pro effectu pariendæ
 obligationis, pluribus asseverant, statuentes: *Impossibile nullam esse obligationem* (b):

(b) l. 185. de R. J. inque censum vocantes, non modò impossibili-
 tatem facti, quam dixeris, putâ, si quid per rerum naturam extra po-
 testatem humanam positum est, ut detur aut fiat v. g. res quæ non

(c) l. 69. de V. S. est præstetur, aut persona mortua judicio sistatur (c): quæ aliàs
 (d) l. 136. de R. J. Ulpianus hæc complectitur regula (d): *Ea, quæ dari impossibilia sūt,*

et quæ in rerum naturâ non sūt, pro non adjectis habentur; sed pro suâ
 religione etiam impossibilitatem juris advocantes multoties. *Quod*
nullius esse potest, Pauli est (e), id ut alicujus fieret nulla obligatio valet
 efficere. Eiusdem est (f): *Res sacræ, religiosæ, vel usus publicis in-*
perpetuum relicta, ut forum aut basilicam, aut hominem liberum, inu-
tiliter, stipulator &c. It. ejusdem (g); *Paſſa quæ turpem causam conti-*
nent, non sūt observanda, quod Ulpianus exprimit (h): *Si ob maleficiû*
ne fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionione. & juxta (i):
generaliter, quotiens pactum à jure cõmuni remotum est, servari hoc non
oportet: Item (k); *Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse*
momenti. Sequitur Justinianus noster (l): *Quod turpi ex causa, in-*
quiens, promissum est, veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se fa-
cturum promittat, non valet. Item Theodos. & Valentin. Imp. (m)
Nullum pactum, nullam conventionem, nullam contractum inter eos videri
voluimus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente, secun-
dum itaque prædictam regulam, quâ ubicunq; non servari factam, lege,
prohibente, cenjuimus, certum est, nec stipulationem hujusmodi tenere,
neq; mandatam ullius esse momenti nec sacramentum admitti. Quam
annullationem, ex turpi causa contractæ obligationis, etiam discretè

(e) l. 182. de R. J. (f) l. 83. §. 5. de V. O. (g) l. 27. §. 4. de

paſſ. (b) l. 7. §. 3. eod. (i) §. 16. 16. (k) l. 26. de V. O. (l) §. 23. de inutil. stip.

(m) l. 5. C. d. ll.

ed Jcti & Impp. (a) interpretantur, uti si turpis causa accipientis fo- (a) l. 1. §. 2. &
lius fuerit, etiam si res secuta sit; repeti possit. t. l. ff. l. 3. q. 4. &

X. Quando deinde Aristoteles suam ad civiles moralesque effectus efficacem proeresin, in consultatâ, sive cum consiliô captâ appetitione ponit, rō deliberatum spontaneum cum scientiâ & haud coactum esse inibi requirens, rō invitè h. e. Ignoranter sive per errorem & coactè fieri, præcul inde amovens, ita sanè omnia hæc in sedulâ nostrorum Juris Autorum attentione sunt, tum aliorum intuitu effectuum, quos locus persequi non patitur, tum quatenus hunc conventionis obligatorium valorem respiciunt. De (b) l. 76. de R. requisita scientia generalis est Papinianus (a): *In totum omnia quæ a J. nimi destinatione (ita deliberatam appetitionem videtur ille hic appellare) agenda sunt, non nisi verâ & certâ scientiâ perferri possunt.* Pomponius (c). in simili assertô pro verbis Papiniani prioribus, ponit: *In omnibus negotiis contrahendis.* De spontanea deliberatave appetitione, unô verbô, de proeresi, in specie conventionibus ad valorem ipsarum necessariâ, ejusdem acutissimi Papiniani est hoc (d): *In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit, ut de præelectione universâ, illud à Gothofredô nostrô ex Baldo notatum (e): tolle voluntatem ex mediô & omnis actus est indifferens.* Multi iidem sunt in definiendâ, tum nullitate, tum infirmitate consensus, conventionisve, ob inde sublatum spontaneum, ob errorem & coactionem intervenientem: *Non videntur, inquit Ulpianus (f), qui errant consentire.* Et iterum id ipsum, ut Juliani, allegans, *quid enim addit (g) tum contrarium consensui est, quam error, qui imperitiam detegit?* Dissete Impp. nullus est, errantiu consensus (b): ait Papinianus (i): *In omnibus negotiis contrahendis, si error aliquis intervenit: sive bona fide sint, sive non sint: ut aliud sentias, (puta) quiemi, aut qui conducit (k). aliud qui cum his contrahit, nihil valet, quod actum. & idem in societate quoque, cœunda respondendum est. ut si dissensiant, aliud aliô existimante, nihil valeat ea societas, qua in consensu consistit.* Ad propositum ab eodem (l) ex Labeone casum: quô vicinus, qui me patiatur opus facere, ex quô ei aqua pluvia noceat, non possit me postea adigere, ut aquam illam arceam, subjungunt ex ipsiusmet scriptô aliô compilatores *Sed hoc ita, si non per errorem*

aut imperitiam deceptus fuerit, nulla enim voluntas errantis. Exem-
plum hoc erat consentus taciti. aliis in casibus idem adseverant.
(a) d. l. 15. de alii (a). Hinc porro est, quod, qui usu mentis recte carent, putantur
Judic. l. 2. de infans, furiosus, nullum negotium, quod vel se vel alios obligent,
judic. l. 8. 9. & gerere posse statuuntur (b). Hinc est, quod qui intellectu utuntur
st. C. de jur. & tur minus perfecte, eodem, jure civili, privilegio ferè gaudeant; quod,
fact. ignor. quæ in eorum sunt præjudicium, etiam ipsis presentibus, aut aliis
(b) §. 8. & 9. agi scientibus, invitis tamen ipsis fieri putentur (c): quod iidem ex
de inutil. stip. consensu suo, nisi alia insuper causa, quod illi deest, fortè impleat,
l. 5. 40. 124. §. 1 minus perfecte, imò prorsus civiliter non obligentur. veluti im-
de R. f. l. 2. §. pubes, cui hoc datum, ut nec velle nec nolle quicquam in suum præju-
2. pro empti- dicitur credatur (d); ut ad necessitatem præstandi consensu suo se
(e) per l. 5. de non obliget (e). imò quia defectus is naturalis illi est, ne naturali-
serv. urb. (d), l. ter quidem hoc effectu obligatus censeatur (f): ut tamen, quia
189. d. R. l. (e) non prorsus omni destituitur consensu aliò eventu quòdam, & ubi
d. §. 9. d. inut. ejus non adeò vertitur præjudicium, ex causâ conventionis, & ob-
stip. pr. & s. r. liget (g) & obligetur, tum naturaliter (h), tum civiliter, maximè si
de autor. tut. causa quædam alia obligationem necesse juvet; fortè quod locu-
(f) l. 41. d. cõ- pletior fuerit ex alienò factus (i) aut actio ex re, quod ajunt, perve-
dit. indeb. l. niat (k). Fundat sese in eadem judicii imbecillitate, justæque pro-
59. d. O. & A. ære seos defectu, privilegium scæminarum, ne conventionem suâ in-
jūct. §. 10. eod. tercessoriâ, pro aliis obligentur (l). Item minorum, quo restitutione
l. 6. de cõpens. in integrum habent, si quid incautius peragentes, in damnum se-
(g) t. t. d. aut. se incidisse postea deprehendant (m). Inde præterea est, quod pro-
tur. (b) l. 1. §. 1 digis merito bonis interdicatur, eorumque contractus ac dispo-
de novat. (i) tiones post interdictum editum (n) infirmæ habeantur: quod retrahatur
l. 5. pr. & §. 1. hatur contractus ille, cui dolus causam dedit (o). Et si qui sunt ca-
de aut. & cõ- sus ejusmodi alii, quibus ob inopiam judicii, notitiæque defectum
sens. tut. civilia jura favent (p).

(k) l. 46. de O. & A. l. 47. de solut. (l) l. 2. & r. t. ff. ad SC. Vellej. & r. C. eod.
(m) l. 1. & r. t. de minorib. (n) l. 1. de jurat. fur. l. 40. de R. l. §. 2. l. quib. est
permiss. fac. testam. (o) r. t. de dol. mal. l. de dol. mal. & met. causa except.
(p) t. ex quib. caus. maj. 25. ann. in integr. rest. & alib.

XI, Porro verò & intuitu inviti, quæ coercionem, cum Phi-
(q) d. lib. 3. losopho (q) consensum statuunt infirmum Juris cultores, & in spe-
Erb. c. 1. cie

eie quidem etiam ad obligationem per conventionem inducen-
 dam, insectantes imprimis casum mixti cum spontaneo coacti. (de
 purâ enim violentia, res disquisitionem non meretur) ubi nimi-
 rum vi metuve magni forte mali in consensum quis fuerit adactus; (a) *l. i. de R.*
 Ait Ulpianus (a): *Nihil consensui tam contrarium est, quam vis atq; me-*
tus: quem comprobare contra bonos mores est. Prætor Romanus, cen-
 sor ille adjutor atq; corrector juris civilis, custosq; æquitatis,
decreta ediderat. *Quod metus causa gestum foret: ratum se non habi-*
turum (b). Incubuit, imò dubio procul & occasionem dederat,
 illi decreto, juris justitiæq; studiosorum industria, explicuitq; hoc ipsum, & multis declaravit, quæ vis hic, quæ infirmitas con-
 sensus, ex quò metu dato, hic intelligi debeat aut non debeat, forte
 eo fine, ne vel malitiæ fenestra aperiretur, rectè placita retractandi,
 vel justus etiam metustemerè transmitteretur in detrimentum in-
 nocentis. Hinc igitur illorum observatio est (c): *Non quemlibet*
hic attendi oportere timorem: non vani hominis: non eum qui ex re nul-
la, qualem quis meticulosus frustra solet timere: ne infamia quidem, ne-
dum alicujus vexationis timorem; intelligo autem infamiam levioris
 injuriæ, quæ facillè eloi queat: non denique eum qui ex vi oboritur,
 quam magistratus rectè intulit, jure licitò scilicet jure honoris, quò sustinet;
 Sed eum metum, qui est majoris malitatis: in hominem constantissimum
 cadens: injuriâ illatus per vim atrocem, & eam quæ contra bonos mo-
 res sit; quæ est majoris rei impetus, qui repelli non potest; morte fortassis
 servitute, stuprò, aut simili malò magnò imminente. Atque sic qui-
 dem descriptò hoc violentiæ modò, porro ubicunq; justus metus
 causa consensus & in conventionem adactionis fuit, iidem Con-
 sulti multi procedunt in medium, ad severantes nullitatem infirmi-
 tatemve talis ex tali consensu obligationis; prodentes etiam ac de-
 clarantes contra eam auxilia: *Exceptionem actionemq;: quod metus*
causa, quas appellant (e); facultates nimirum quibus quis & adver-
 sus peccentem ex tali coactâ conventionem sese tueri, & insuper, si quid
 jam præstitit, illud possit repetere; itemque omnis inde perpeffi in-
 commodi in integrum restitutionem; unâ cum poenâ etiam, pro
 modò concurrentis delicti, à violentò exigere.

(b) l. 1. pr.
quod met.
caus.

(c) l. 5. 6. 7. 3.
quod met.

(d) per d. II. §.
l. 2. 4. 8. & c.

(e) l. 9. §. 3. &
seqq. §. 1. ff.
& c. quod
met. causa l.
d. dol. mal. &
met. caus. ex-

ceptio.

XII. Præter hæc in censum nullæ aut infirmæ, sive obliga-

(a) l. 4. d. R. l.
 (b) l. 14. de O.
 & A. l. 22. de
 R. l. §. 6. l. de
 inutil. stip. l.
 107. de R. J.
 (c) de pecul.
 (d) quod
 iussu: (e) t. de
 in rem versō.
 (f) d. tit. (g)
 l. 2. C. de cast.
 pecul. (h) l. 133
 de R. l. 28. §.
 2. de pact. l. 7.
 pr. §. 4. & fin.
 de donat. l. 1.
 §. 7. quæ res
 pign. obl. non
 poss. pr. l. quib
 nō est permis.
 facer. testam.
 & passim. (i)
 per §. 6. l. de
 inutil. stip. l. 39
 de O. & A. l.
 ult. §. 2. de V.
 O. l. 9. de his
 qui sunt sui
 vel. a. jur. l. 2.
 de muner. &
 hon. l. 6. C. de
 hon. qua lib. l.
 fin. C. d. inoff.
 testam.

tionis sive conventionis, ex defectu liberi sufficientisque consensu ipsi quoque licuit referre, si aliquibus *vi juris positivi*, libertas illa obligandi sese hactenus supprimatur infirmeturque, prout accidit servis, filiis familias, aliisque. dum *ne velle quidem credantur, qui obsequuntur imperio patris vel domini (a)*. Unde adeo *servo* evenit, ut planè ex contractu, suo sibi arbitrato initio, nec obligari civiliter, nec ejus nomine exigi ab eo quicquam possit (b); nisi, quatenus consensu, domini voluntas, servi ad integrata fuerit, sive ab initio, idque vel tacite seu universaliter, per concessum peculium ejusque commercium (c), vel expressè aut particulariter, per jussum (d); sive etiam ex post factò; ubi fortè alienum ex tali contractu acquisitum in rem, suam versum, inique retinet, negatque (e). quibus casibus etiam ipsum quidem dominum, sui consensus ratione, in quantum, inde obligatum, jura aliàs volunt (f). Erat & similis quoque ratio *filiifamilias*, quò ad res familiares peculiareque, ut in placitis suis deteriorè posset facere conditionem parentis: scilicet sicuti in omni peculio servus, ita in profectitio itemque adventitio, filius familias quicquam agere aut pacisci prohibebatur, ex quò alienatio, aut peremptio rei sequeretur (g); donare v. g. pignori obligare, testari & c. citra voluntatem, ut ille domini, ita hic patris (h). Tamen si in aliis quibusdam, hinc multò liberius erat arbitrium, puta ut publicis causis præesset, peculium castrensè administraret, horumque nomine etiam, ubicunque usus exigebat, liberò consensu sese obligaret (i). ut tamen interea ad priorem consensus infirmationem etiam pertineret, dispositio Scti Macedoniani (k) de non obligando sese civili plenà efficacità ex mutuo: & si quæ aliæ extant ordinationes, de aliis negotiis in præjudicium patris non peragendis (l). Item illa, qua constricta ipsis potestas est, contrahendi nuptias suo, citra parentis consensum, arbitrato (m). pertinet infirmatio voti filie, uxoris, servi, jure, tum divino, tum civili romano cognita (n). trahes huc quoque casus, ubi pupilli, minores, prodigi declarati, utcunque res contingat naturà satis judicio valere, sub tutela tamen

(k) l. 1. & t. t. ad SC. Maced. (l) l. 22. de solut. l. 30. de pact. l. 23. C. eod. l. 3. §. 4. quod quisque jur. (m) pr. l. de nupt. l. 11. de stat. hom. l. 2. g. 16. §. 1. de rit. nupt. (n) Num. cap. 3. l. 2. §. 1. de pollicit.

& cura constitui, aut aliàs, ad negotia tractanda contrahendaque citra tutorum, curatorumve consensum, suâ voluntate non polleant (a). Item referres, ubi ipsi tutores vel curatores in alienandis prædiis minorum, pro voluntate sua procedere non possunt, citra auctoritatem ac decretum magistratus (b). Et si qui sunt casus similes, jure positivo passim notati: ubi citra aliorum auctoritatis aut consensus accessionem, etiam aliàs sibi-sufficientes personæ certum quendam obligationis nexum, suâ solius voluntate sibi parere vetantur.

XIII. De accessorio autem sive completivo isthòe consensu, non est, quod nunc opus sit multa addere; modò in conspectu versentur, & species ejusdem & vis. Species, (in quas penè, juncto modo, à tempore, quo collatus cum negotio, ante, eum, vel post illud prodit, distingvitur) sunt *jussus* seu mandatum, permissio itemque *authoritas*, & *ratihabitio* (c). Vis tamen ejus potissimum duplex, videtur esse aut duplici considerari debere respectu; primo, quatenus est, *negotium*, à parte principalis destinantis ob defectum potestatis aliàs infirmum, *consolidans*; & ita quidem modò nunc consideratus is fuit. ubi adde, ejusdem virtutis, quoad effectum hunc, esse species ejus omnes. nam quod de ratihabitione in aliquibus negotiis in dubium id vocari visum est (d), postea, ubi *ratihabitio* retrahitur & confirmari ea que ab initio subsequuta sunt (e) jussa est, bonâ ratione correctum existimes. Deinde verò & considerabitur hæc hujus ad stipulatorii consensus vis, quatenus ipsam ad stipulatoriam pro naturâ atque modo negotii aut obligat, aut beat etiam. sive contractus illud negotium sit, sive delictum, sive etiam dissolvenda cujusdam obligationis negotium: Pater qui consensit in filii nuptias, non magis quam filius illas retractabit. quod jussu patris aut domini gestum contractu inque est, ejus nomine jura hos teneri volunt (f). qui ratum habuit quod pro se gestum est, obstringitur actione mandati, negotiorum gestorum (g). qui actori jubet, credi, æque ipse, ac alter obstringitur (h). Similiter in maleficiis: Is datum dare putatur, qui jubet dare (i); de jure e & qui mandat (k); de jure etiam is videtur, qui mandavit vel jussit, ut aliquis de jureretur; parvi enim referre visum est, jussu manibus quis de jiciat, an verò per alium.

(a) l. 1. §. 12. de *Quare & si familia mea ex voluntate meâ deieceris, ego videor deiecitte.*
vi & de vi ar-
mat. add. l. 12.
quæ in fraud.
cred. (b) l. 52.
§. 23. l. 36. pr.
de furt. (c)
per l. 1. & 3.
quãdo ex fa-
cto tutor. (a)
per tit. quod
jussu. (c) l. 14.
de O. & A.
(f) l. 169. de
R. l. (g) l. 4. de
R. l. (b) per d.
l. & l. 20. de O.
& A. (i) l. 47.
de R. l. (k) §. 6
I. mandat. l. 2
& fin. ff. eod.

Quare & si familia mea ex voluntate meâ deieceris, ego videor deiecitte.
 (a). qui furtum pervasit aut persuasione procuravit furti tenetur.
 (b). Ubi porrò notabile est, fieri posse, uti tam in contractus quam
 in delicti genere, liberâ relicta personâ quæ ipsa rem ore manuqve
 gerit, in ipsâ consentiente alterâ obligatio ligatur, firmâqve hæ-
 reat. e.g. si tutor forte dolosè consensisset contrahenti pupillo, nec
 pupillus locupletior sit factus inde, tutor solus obligatus erit (c).
 ex contractu servi, ob jussum domini civilis actio in dominum po-
 terit tantum institui (d), quippe ipsi *servi ex contractibus civiliter non*
obligantur (e). Ita nulla ejus habetur culpa, cui parere necesse est (f) nec
 velle quidem is creditur qui obsequitur imperio patris vel domini (g), ne-
 que verò adeò ex delictò quovis leviori, jussu horum perpetrato,
 qui id exequutus est, sed qui hunc id exequi jussit, civiliter obliga-
 bitur, convenieturqve (h). Præterea circa consensum, qui quasi
 mediatorius iis potissimum, quibus alias consentire integrum, pu-
 ta qui in contractibus sponsorius, in delictis collaudans atqve hor-
 tatorius est, notare licet: eum, usqve dum verè sponso aut persua-
 sio est, simili modò ut principalis, obligatorium manere; ultrâ ve-
 ro non item; si nempe in speciem fortè puri consilii tantum inci-
 dat: unde regula in contractibus obtinet: *Consilii non fraudulenti*
nulla obligatio est. (i). Item (k): *Nemo ex consilio mandati obligatur,*
etiam si non expediat ei cui datur: additur ratio: *quia liberum est*
cuiq; apud se explorare, an expediat sibi consilium. In delictis autem
 & si quod est dolosum consilium aliud, quo fraudemur, id non
 quidem planè obligatione eximitur, quia enim in doli rationem inci-
 cidit, pro modò, ut de dolò consuevit fieri, auctor ejus nomine ob-
 ligabitur. *si dolus & calliditas intercessit, de dolò actio competit;* regu-
 la habet modo adducta; Attamen vel id quoque indulci, consilium
 dolosum pro perpetrando delictò datum obtinet, ut ordinaria ipsi-
 us delicti obligatione regulariter non perstringatur. Certè a t Imp.
 (l) *qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum, consilium*
dedit, atq; hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur furti. Postre-
 mò valorem accessorii consensus, in negotio obligationis solutorio
 quoque comparere, pluribus à Consultis attendit: r: Regulam res
 peperit: à parte consensus ejus cui solutio facienda (m), quod jussu
 alterius

(l) §. 11. in f. I.
 de furt. (m) l.
 180. de R. l.

aliterius solvitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset. applicat hanc Paulus (a): Cum jussu meo, id quod mihi debes, solvis creditori meo: Et tu à me, Et ego à creditore meo liberor. Et contra à parte ejus, quem decet solvere (b): Qui mandat solvi, ipse videtur solvere. Ex his fere, cum additione suâ, à nostris descripta pt. observari cōsentiens illa proæresis, proæreticusq; consensus, quoad formâ in fonte ipsâ suscipiendam, seu, prout Philosophus in descriptione spontanei loquitur, quatenus *δέχνη ἐν αὐτῷ principium in ipso* consentiente est. Videndum nunc paulo distinctius, consensus illo talis in quid, sive etiam, quatenus ad rem est directus.

XIV. Qualibet proæresis, sive spontanea deliberataqve appetitio, sive, ut nostri loquuntur, consilium, animive destinatio, & cum hac, qui species hujus est, conventionalis consensus, ne in naturam impingat, inanis nesciâ, necessariò porrecta est in aliquid rei. Idq; in hoc, putâ consensu, ius super & particulari eâ obtinet ratione quod effectus, quem is intendit, obligatio scil. non potest non esse, productiqve alienijus; quippe de definitione, h. e. essentiâ ejusdem est, esse alienijus rei solvendæ præstandæve. Hoc autem rei, si quisquam quid sit disquirat, reperiet, ipsum esse, ex conventionali obligatione debitum decensq;, sive id, quod ex eâ fieri intendatur, debeat, possitq;ve, ut genere dicam, factum circumstantiarum, seu factum cum circumstantiis suis; prout id ut objectum juris obligationisq;ve ac potestatis supra (c) induximus atq; descripsimus. Sed videmus, quæso, quomodo hic iterum cum philosopho conspicerent jureconsulti nostri. Ille, (d) suam, ad morales effectus, etiam in specie versatus constituendi obligatorii ligaminis, efficacem, describitur proæresin, ad rem, circa quam illa occupata est, oculos reflectens, ipsam dictam proæresin sive illius essentielle genericum, spontaneum scil. in parte seu specie, sermocinationi huic magis aptâ, scientiâ videl. (plures enim circumlocutionis forte res visa sunt in specie *ναὐτοῦ* describenda) describit, quod sit, cernentis *τὰ καθ' ἑαυτὰ ὅμοια ἢ ἀνόμοια, singula facti*, sive singularia, in quibus est seu consistit factum seu actio. negans juxta, eandem, verè plene atq; perfecte proæresin esse, si quidem eorundem singularium aliqua intercedat ignorantia. *τὰ ἑαυτὰ* vero porro ab

(a) l. 64. d. 2. solvitur. add. l. 19. eod. (b) l. 1. §. d. solvitur.

(b) lib. 1. c. 4. n. 3. (d) c. 1. §. 6. 3. Est.

eo describuntur: τίς τε, καὶ τί, καὶ περὶ τίς ἢ ἐν τίνι πράξει. ἐνίσταται ἢ καὶ τίνι οἴον ὀργάνω. καὶ ἕνεκα τίνος. καὶ πῶς &c. h. e. *quid, quid, circa quid, seu quare in re, quod, puta instrumento, cujus rei causa, quomodo &c. agat.* Tum præterea, ab attendenda ignorantia facti, & quæ hujus sunt, singularium, distinguit; nec, ut invita dicantur, aut veniã; ne obligent autorem, digna habeantur; mereri vult, quæ sunt κατὰ ὅλα seu universalia; Item quæ τὸ σπουδαίον sive id quod communiter est utile; ita Philosophus. Jctis vero nostris similiter, nil familiarius est, quam pro debito effectu negotiis asserendo, *facili certioram notitiam requirere, ignorantiam vero facti excludere*: quod quidem pertinent plurima ista paulò ante hòc capite longò ordine adducta eorum effata, partim expressè; partim virtute intentionis factum includentia. Et faciunt præterea loca complura alia Ju-

(a) *de. tit. ff. C. de jur. & fact. ignor. & pass.* risprudentiæ romanæ; quibus disertè, imò ex professo (a) hoc instituti Periti habent, ut ostendant, quid *facti scientia*, ad valorem negotiorum, tum aliorum, tum hujus, in quò nunc potissimum occupati sumus, conventionalis scilicet obligatorii, præstet; quid *facti ignorantia* impediatur. Et hoc quidem faciunt; tum in genere, rem nomine facti disertè effatendo; tum per varias species τῶν ειδῶν h. e. singularium facti circumstantiarum eandè adnotando, sermocinatione ita plurimum directè, ut ubi facti, ejusve circumstantiarum, pro effectu obligationis, (ex delicto, ex dispositione testamentaria, ex conventionione nascituræ) scientiam, per naturam justitiam cernunt requiri; ignorantiam sive errorem facti, hujusve aut illius ejusdem circumstantiæ; impedite declarent; quo minus id negotium eò effectu valeat, h. e. talem actalem obligandi facultatisve concedendæ vim habeat. Dicunt id de facto in universum,

(b) *l. 8. §. 9. C. de i. ff. l. 6. 7. C. de i. C. de jur. & fact. ignor. c. 17. de R. l. in 6. C. passim. (c) lib. 2, s. 1. n. 6.* toties variã figurã repetitã juris regulã (b) *Ignorantiam facti non nocere: ignorantiam facti prodesse: errorem facti excusare* &c.: non nocere: intellige; ut præjudicium aliq̄od; de m̄num; onus, obligationem ex re quãpiam peractã quis sentiat, aut expectare habeat; *prodesse, excusare*, ut à talibus liber persistat. Ubi quidem, si obiter in memoriam revocentur, quæ supra (c), de obligatione, quæ faciendi & non faciendive, patiendi ea est; dicta sunt, facile apparebit, hæc & hujusmodi omnia, in capite eò spectare, ut dicant, ob justum in facto,

facto ejusque notabili aliqua parte sive circumstantia errorem, ab obligatione, quam, si ejusdem rei notitia adfuisset, actus intulisset, liberum quem manere, nec alteri proinde jus aut potestatem aliquam contra agentem tribui; & per consequens omne, quod prius alicui fuerat, jus, quantum ad hoc factum, tanquam firmamento suo destitutum, integrum servari. rationem autem quam haec erroris facti indulgentia, convenientiae naturalis sit, promittit C. Neratius: quod facti interpretatio plerumque, etiam prudentissimos fallat: puta quod haec humanae naturae impotentia, hic terminus sit, posse perquam multam in rebus rerumque singularibus ignorari.

(a) l. 2. d. de
Fig.

XV. In ipsis autem facti singularibus seu circumstantiis, cum varii sunt generis, & differentiae multiplicis, multum desudant juris interpretes, quid error in his valeat, cuinam indulgendum, cum non, quinam committentem immunem ab onere obligationis praestet, qui id non faciat. Ut reliqua omittam, eorum industria, vel ex duobus his, quae & in primis illi attendunt, capitibus, spectabilis est, dum sedulo distinguunt observantque, primo: num quis error intercedat, qui cum humano pugnet officio, quive humanae & industriae & potentiae facile potuerit, superari, an vero non ita fuerit is comparatus: Deinde, cujusnam conditionis sint singula circumstantiarum, majusne an minus momentum in re faciant: ut dicam breviter, aestimant hunc errorem ex neglectu officii, & ipsa circumstantiarum conditione.

Prioris ignotum, sedulo volunt animadverti, utrum supina & crassa, ut vocant, ignorantia intercesserit, an vero quae non talis mereatur dici, & in hoc peculiariter, utrum nostri an alieni facti ignorantia sit &c. Nec supina ignorantia ferenda est; factum ignorantis, sicut Ulpianus (b), ut nec scrupulosa inquisitio exigenda. Scientia enim hoc modo aestimanda est, ut neque negligentia crassa, aut nimia securitas satis expedita sit, neque delatoria curiositas exigatur. & Paulus (c): Sed facti ignorantia ita denuo cuique non nocet, si non eius summa negligentia objiciatur: quid enim somnes in civitate scient, quod ille solus ignorat? & recte Labeo definit, scientiam neque negligentissimi neque curiosissimi hominis accipiendam: verum ejus qui eam rem diligentior inquirendo notam habere possit. Pomponius; Cassium retulisse refert (d); Sabinum existimasse: ignorantiam accipiendam non deperditi & nimis

(b) l. 6. de jur.
& fact. ignor.
(c) l. 9. §. 2. d. l.

(d) l. 3. §. 1. eod.

(a) *per c. 1. X. de postul. praelat. c. 1. X. qui matrim. acc. 10ff. l. 11. §. 2. §. 3. de insti. c. 1. (b) c. 10. X. de R. I. add. c. 20. de elect. (c) l. 1. 2. 3. 4. 7. 9. Et. t. ff. l. 2. 3. 10. pen. §. 1. c. de jur. & act. ign. & pas (d) l. 2. l. 9. §. 3. d. jur. & fact. (e) l. 9. §. 3. de ju. & fact. ig. (f) lib. 5. Eth. t. 9. (g) nos. ad W. t. d. jur. & fact. ignor. in fin. (b) l. f. d. jur. & fact. ignor. l. 9. pr. cod. l. 11. & ult. C. cod. l. pē. C. de minorib. l. pen. pr. ff. de jur. & fact. igno. l. 9. §. 1. ff. cod. l. 1. C. cod. l. 7. §. 4. de interd. l. 2. §. 1. si quis in 9 voc.*

um securi hominis. Si quia (a) forte publicè & solenniter denunciatum, publicè proscriptum est. De hac præter officium ignorantia elegans exemplare effatum est Pontificis illud (b): *Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oves comedit, & pastor nescit.* Et pertinet ad hanc inexcusabilis ac noxiæ ignorantia speciem, omninò illa toties legibus nostris hoc sine decantata *ignorantia juris* (c): quippe quod jus naturale, publicum, ignorare & præter officium hominis sit, & talis ignorantia sit quæ potètiæ nostræ sit superabilis, maximè in iis, quæ tum naturalia tum civilia non nimis in abstracto sunt sita; eoque vel propriâ vel saltem alienâ ope, veluti datâ copiâ sapientum explicari possint (d). Namque alioquin, ob similem, quæ in facto intercedere potest, impotentiam, etiam hic quandoque indulgendum esse, sapientes agnoscunt (e). Aristoteles hoc caput inexcusabilis, ignorantia, ob culpabilem negligentiam, tum juris tum facti, comprehendit, ut dictum est, sub nomine τῶν συμμέρων. Itemque *universalium*: ita quidem, ut ipse etiam ignorantia juris seu iusti, tanquam ejus scientia quandoque hominum facultati in difficillimis, sit non nihil indulgendum non neget, arguens (f) vel ipsum omne naturale justum nosse, ob plurimas attendendas circumstantias non adeò sapientibus, nedum vulgò hominum facile esse. Et de civili, quò hodiè utimur jure, idem fatetur Bachovius (g), id non æque nunc, ut olim ex publicis tabulis, sed ex prudentum disputationibus, adde ex peregrina lingua, cognitum esse, nec adeò tam rigidè ejus posse exigi scientiam: quibus certè etiam Jurisprudentia vetus fuit ad stipulata, quando & moderatam solummodò industriam pro utenda hujus scientia requirebat, & media ad eam suggererat; de cætero, ubi vel illa fuisset adhibita, vel hæc non suppetissent, excusationem ignorantia etiam juris admissura, per ante adducta; in super multum eidem indulgens, ubi vel ipsa personæ inculpa conditio facultatem sciendi, ei minuebat, v.g. impuberibus, minoribus, fœminis, rusticis, militibus (h).

XVI. Porro verò, in hac excusabilis vel inexcusabilis ignorantia figura, Philosophus (i) notat, non omnia circumstantiarum esse æque ignorabilia, dum e. c. qui agit, ut se ipsum, nisi insaniat, ignoret, impossibile sit. Jurisperiti nostri, hoc plurimum declarant

(i) d. c. 1. lib. 3. Eth. 1

ignorantiâ proprii facti, quâ appellant, cui ferè opponunt facti alieni: Hanc tolerabilè ac veniâ dignam, putantes, illam non item: *Plurimum interest* ait Pomponius (a) *utrum quis de alterius causa & factò non sciet. an de jure suo ignorat.* ubi quidem, quod de juro suo dicitur, facile intelligitur, ita accipiendum esse, ut simul proprium factum includat: idque per oppositionem facti alieni & hic & alibi sæpius usurpatam, & per plurima pro hoc demonstrandò, adducta exempla, facile colligitur; disertus est Jctus Neratius (b): *In alieni facti ignorantia errorem esse tolerabilem;* arguens ibidem ex hoc principio, bonæ fidei possessorem usucapionis effectum non privari, ob ignorantiam facti servi aut antecessoris, quò forte hi rem non emerint. Unde porrò quasi communiter recepta regula (c) juris: *Qui in alterius locum succedunt, justam habent, causam ignorantia.* v.g. *an id quod peteretur, deberetur:* quam paululum mutatis verbis Canonista repetens (d) ita effert: *Cum quis in jus succedit alterius, justam ignorantia causam censetur habere.* Inde, heres, si rem apud testatorem depositam vel commodatam distraxit, ignarus depositam vel commodatam fuisse, de re non tenetur (e); sed modò, ne ex alterius detrimento lucrum sentiat, vel pretium acceptum, vel actionem, ad id domino rei refundit, ceditque. Si prædii hereditarii venditor tributum ignorans, id non indicavit, ejus nomine actione ex emptò non convenitur (f). Hinc fidejussores quoque, non minus quam hæredes, justam ignorantia causam dicuntur posse allegare (g); puta retinebunt integram mandati actionem adversus debitorem, si fortè pecuniam pro eò solverunt, quam is jam tum solverit, aut si pacto de non petendo debitum extinxerit, nec hoc factum à sese fidejussoribus indicaverit (h). verum satis hic exemplorum. Notari potest obiter, recenseri hic, à Jctis casus, quibus etiam connexionem aliquam persona, de cujus excusandâ alieni facti ignorantia quæritur, cum persona quæ fecit habeat; unde, ad eò idem magis dicendum, si ne isthæc quidem, cæteris paribus, connexiono interveniat.

XVII. In conditionem porrò singularum facti circumstantiarum, quid momenti error circa easdem, toti alicui negotio imprimis, conferat, labefactum illud, an validum relinquat, plurimum.

mum quoque Jurisperiti animadvertunt, Principes Philosophorū etiam hac in re præcuntes. Idque vel præcipuè tum quidem agunt, ubi disquirere institunt, an ex consensuali aliave cum consilio dispositione obligatio enascatur vel non enascatur. Et quoniam igitur maximum momentum in contractu, similibusque ex animi destinatione pendentibus negotiis, habere deprehendunt; scire atque intelligere, quodnam sit rei, *individuale corpus* quæ materia, quæ ejusdem, quam forte destinans præcipuè intendit, signalata conditio seu *qualitas*, quæ *persona* cui se obstringere quisquam properat; in hisce atque hujusmodi ferè illi concludunt, errorem vitare negotium, nec pati ut obligatio inde adeò gignatur. Ulti è. contra in speciebus aliis, in quibus minus præjudicii aut minor intentionis, opinionis destinationisque frustratio occurrit, errori id ita promiscuè non indulgent; puta ubi is fortè est in *causa traditionis*, in *conditione persona à qua* quid accipitur, in *parte materia*, in rei quædam *accidentali qualitate*, in nudò rei nomine, ac similibus.

XVIII. Atque ita quidem, ut paucis ex ipsis scitis rem ostendam, in priori genere, illi ponunt primùm omnium ipsum *corpus*, seu errorem in re vel corpore, ita enim illi penè appellant, quod logicis subjectum individuale sive individuum aliquod corporeum est. idque tum quoad obligationem ex destinatione *novon asuqen*, e. c. testamentaria; tum ex eà, quæ ab initio mutua requiritur esse, puta conspirans hac aliqua cum destinatione, quæ in idem à parte altera quoque intenditur, aut si mavis, quæ est duorum pluriumve consensus seu placitum in idem aliquid. In illo casu inter alios, disertus Ulpianus (a), dum negatà isthac vi errori vocabuli, quod fundus Sempronius dictus fuerit, pro Corneliano, subjungit: *Sed si in corpore erravit (testator) non debbitur* (ab herede quisquam fundus.) Item (b): *Si si re quis erraveris; (supputa dum vult lancem relinquere, vestem relinquit) neutrum debbit. sed si non in corpore erravit sed in parte &c.* In hoc casu: ducente iterum chorò Ulpiano (c), ita illi habent: *In venditionibus & emptionibus consensum debere intercedere, palam est. ceterum sive in ipsa emptione dissensient, sive in pretio, sive in quò aliò: emptio imperfecta est.* Sequitur casus noiter: *Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronio-*

(a) l. 4. de legat. 1.

(b) l. 9. §. 1. de heredib. inst.

(c) l. 9. de contrah. emp.

num putasti: quia in corpore dissensimus, emptio nulla est. Idem est, si ego me Stichum, tu Pamphilum absentem vendere putasti. nam cum corpore dissentiat, apparet nullam esse emptioem. In casu complacitanda (a) l. 34. de ac-
 missionis in possessionem, ejusdem est (a): Si in vacuum possessio- qvir. vel amit
 nem fundi Cornelianus miseris, ego putarem me in fundum Sempronianum posses-
 sissim; & in Cornelianum iero: non acquiram possessionem: nisi forte in
 nomine tantum erraverimus, in corpore consenserimus. quod quidem
 ibidem eousque extendit, ut ne occupata quidem re ab altero, hoc
 errore interveniente, alter possessionem amittat: Et Paulus (b) ed, ut
 alio corpore empto, alio per ignorantiam tradito, usucapio non
 procedat. Clarem docet in contractu stipulationis Imp. in In-
 stitutis (c) verbis his: si de alia re stipulator senserit, de alia promissor:
 perinde nulla contrahitur obligatio: -- veluti, si hominem Stichum a te
 quis stipulatus fuerit, tunc Pamphilo senserit, quom Stichum vocari cre-
 dideris: Conspirant in eodem contractus genere, Juri (d), validum
 eundem pronunciantes, ubi in corpore consensum est, et si in materia
 aut nomine error intervenerit: Ita illi de errore in corpore rei: pla-
 ne si similes in errore circa corpus seu individuum persona; Ita si
 iudex alius pro alio per errorem fuerit aditus, si Ulpiano credimus (e),
 mobilis debet, quod est unum est, nec ferendus est, qui dicit, consensisse eos in
 praesidem [alii legunt praesentem] cum; ut Julianus scribit, non consen-
 sians, qui errant &c. ac iterum si eisdem (f); Quoties volens alium
 heredem scribere, alium scripserit, in corpore hominis errans, placet
 --: neg. cum heredem esse, qui scriptus est, quoniam voluntate defi-
 citur: neg. cum quem voluit, quoniam scriptum non est, id quod Gor-
 dianus Imp. (g) ad eam procedit qualitatem personae, cujus solius
 quasi intuitu quis quid ei designet. Si pater tuus, quidam Ulpio is
 respondet; eum quasi filium suum heredem instituit, quem falsa opinio-
 nem esse credebat, non instituitur, si alienum nosset: in q. postea sub-
 ditus esse ostensus est: auferendam in successione divorum Severi & An-
 tonini placita continetur: de filio suppositicio interpretatur Hermo-
 genianus (b). Huc pertinet & statutum illud. v. g. & ratio, quod
 incertis personis nihil potuerit relinqui in testamento, quoniam
 certum esse debet testantis consilium (i). Quod autem non acci-
 dit dispositioni testamentariae, sive, quae ex destinatione unius

(b) l. 2. § 6. pro emptor.

(c) §. 22. de in-uitil. stip.

(d) l. 22. § 32. de VO.

(e) l. 15. de Ju-ri dicit. add. l. 1. de judic.

(f) l. 9. pr. de hered. instit.

(g) l. 4. C. cod

(b) l. 46. d. jur. fisci. (i) §. 25. & seq. l. de leg. Ulp. frag. t. 2. Paul. lib. 3 sentent.

pen-

pendet ob errorem ac incertitudinem personæ, id multò minò evenit, ubi utrinque debet fieri animorum, eaq; mutuo cognita conspiratio prout in contractibus sive conventionibus usu venit.

XIX. Circa errorem in *specie materia* Jcti ita pene se explicant, ut, siquidem in totum erratum sit, is a. in cujus præjudicium is error vergit, rem istam etiã materiã aliam quã putaverat, retinere aut exigere velit, & hæcenus contractum & obligationem eam dandi valere cupiat, dummodo consensus in corpore nexui substratus sit, ille id effectum dare possit. *Si id quod aurum putabam, cum es effect,*

(a) l. 22. d. V. S. stipulatus de te fuero: teneberis mihi hujus auri nomine, quoniam in corpore confenserimus. Pauli est responsum (a). quod verò & eò protelabat Marcius (b) in contractu emptionis, ut emptor etiam ad ipsam speciem à venditore dictam præstandam, agere possit; & venditor, non obstante vel suo vel emptoris hoc errore, hujus nomine

teneatur: *Si vas aurum balcum ait ille, pro auro vendidisset ignorans: teneatur ut aurum quod vendidit præstet.* imò promissorem istius rei, veluti venditorem; teneri debere voluit etiam ad id quanti alterius interest (c). non esse deceptum; etsi venditor quòq; nescierit; *veluti si mensas quasifici creas emas, quæ non sunt. Et si dolum venditor commiserit, de dolo (d) conveniri eum quòq; posse* Paulus autumat. Sin autem eadem

(e) l. 21. §. 2. d. de act. empr. (d) d. l. 22. de V. S. specie erroris in tota materia, idem gravatus teneri contractum nolit, eò casu pronunciare, videtur putandus esse, Ulpianus (e): nullam esse venditionem, quoties in materia erratum est; *puta si es pro auro, plumbum pro argenteo, vinum pro aceto quod nõ vinum fuit, venditum sit.* quam quidem interpretationem juvat Julianus (f) qui quando proposuerat: *Mensam argentò cõpertam mihi ignoranti pro solidam vendidisti imprudens, nulla est emptio.* addit pecuniãq; eò nomine data condicetur; ubi quidem apparet non obscure, cum hanc nullitatem eò declarare, quod frustratus lubens facultatem condicendi ejus, quod contractus nomine dedit, habeat, ipsumq; adeo contractum, quã effectum, quò is se possit constringere, ut nullum relinqvendi. Quin confirmant Jcti ceteri eandem opinionem, dum in casu, quo hic contractum nullum pronunciat, (erroris materiae, sc.) excipiunt casum, ubi non in solidum, erratum est, & eò, quod eundem errantem contractum validum pronunciant. veluti cum

(a) l. 9. §. 2. l. 14. de contrah. empr.

(f) l. 41. in fin. de contrah. empr.

Ulpianus (a) venditionem dicit constare esse: si coheredes virrolam, quæ aurea dicebatur, pretio exquisito uni heredum vendidissent, eaq; inventa esset magnâ ex parte aenea: venditionem; inquam dicit constare, esse, quia auri aliquid habuit, nam pergit ille, si inautum aliquid sit, licet ego aureum putem, valet venditio. ut ad eò textus, qui ob errorem in materiâ solidâ, nullum dicunt contractum, cum illis, qui frustrato rei exigendâ facultatem relinquunt, etiam hanc videantur posse conciliationem admittere, quâ & valor & nullitas gravati arbitrio committatur, eoque respectu hæc dicatur; & ille, si is ita eligat non negetur: quorsum etiam faciunt disputationes Jtorum aliæ (a) l. 50. de sol. (b). relictum aliis sensu suum interea hic velim liberum. Quod autem ipsum dissentum attinet Ulpiani & Juliani (c), quò ad errorem in materia partialem, cui ille contractus annullationem non tribuit, hic contra fecit. difficultati, dubiæque subtilitati materiæ, potius imputarem, quam ut aliæ conciliationi hic cum interpretibus multum desudare cuperem. Et ferè in toto genere partialis in materia erroris, si de quo rogarer, supposito, quod utrinque malitia abfuerit, acquiescerem decisioni Neratii, adductæ à Paulo (d), in casu domus, ex parte inficis contrahentibus combustæ, venditæ; votentis: *Ut siquidem amplior domus pars exusta sit, non compellatur emptor perficere emptionem: sed etiam quod forte solutum ab eo sit repetat, sin verò vel dimidia pars, vel minor quam dimidia exusta fuerit: tum coarctandus sit emptor, venditionem adimplere, affirmatione viri boni arbitrati habitâ, ut quod ex pretio, propter incendium decreverit fuerit inventum, ab hujus præstatione liberetur.* (a) l. 14. de v. t. (b) l. 1. §. 2. de pignor. act. (c) in l. 14. §. 4. de contrab. empt. (d) l. 37. §. 1. de sol.

XX. Ut in casu opinionis erroneæ, circa speciem solidæ partisque materiæ, sese expediunt nostri, eòdem modò id penè quoque præstant, in *qualitate rei*; sub destinationem obligatoriam cadentis. scil. & ipsam ex materia specificam rei diversitatem, qualitatatis nomine indigitate consuevere, aut utrumque materiæ scil. & qualitatatis nomen quasi componere (e). Namque verò qualitatem rei observant esse, vel quæ variata multò maximam in re diversitatem affert, & quæ, tanquam potissimum, in intentione versatur ejus, qui illum rem accepturus, & ejus nomine ad aliud præstandum obligandus est; vel quæ non ita sive in re sive in ejusdem intentione est.

est. Propter errorem in illo genere, infirmam, & obligationis stringentisqve effectus vacantem, pronunciant dictam animi destinationem, in hoc non item. Elegans est utriusqve generis quædam collatio ab Ulpiano instituta (a), per conditiones mancipii empti, quâ vel in sexu, vel tantum in qualitate virginali erratum est; ubi hanc, ut levioris momenti, emptionem non infirmare: illam vero ut graviolem infirmare eam autumat: *Quod si inquit, ego me virginem emere putarem. cum esset jam mulier, emptio valebit: in sexu enim non est erratum. caterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti: quia in sexu error est: nulla emptio, nulla venditio est.*

(a) l. 11. de cõ-
trah. empt.

(b) l. 11. §. 5. de
act. empt.

(c) Deut. 22,
20. Matth. 19.

9. (d) c. 1. c. 29.

q. 1 in fin. c.
q. 1 admodum

X. de jurejur-
(e) veluti Ba-

chov. ad W. n.
ult. de nupt.

ad Treutl. tb.
6. lit. c. ibid.

(f) l. 9. §. 2. de
cõtrah. empt.

(g) l. 10. d. f.

Nec sibi idem JCtus obloquitur (b) quando in illa specie, emptori asserit, ex empto actionem competere ad resolvendam emptionem: & pretio restituto, ut mulier reddatur. icil. ita arguit, ex circumstantia alia, quâ nempe sciens, errare emptorem venditor passus est: alioquin confirmans prius, dum reddibitionem quidem ex hac causa, puta, si quis virginem se emere putasset, cum mulier venisset, non esse existimat. Neque pro adversante haberi debet, si quis in casu matrimonii, ob vitii hujus ignorantiam, diversum statuat, ad imitationem & argumentò legis divinæ Mosaicæ & Christi (c) etiam disruptionem matrimonii, ob vitium tum ante tum post matrimoniale vinculum illatum, indulgens; utpote in hac vitiositate, etiam insuper ratio delicti alterius contrahentis urget, & error præterea alterius in re capitalis est, & frustrationis inestimabilis, ut adedò nõ immeritò canones

(a) & canonistas eorumq; sectatores diversum statuentes, hujus nomine redargui existimes ab aliis (e). alia exempla, rei accidentalis corruptelæ ignoratæ, nec contractus negotium adedò perimentis, sunt, ubi vinum venit, quod ignaratur acuisse (f); ubi aurum deterior fuerit quam emptor existimavit (g). Similis autem modò propositæ compositionis ratio est in conditione rei, quâ donationem ejus intendenti illa sua vel aliena est; intellige specie donationis, quâ alienum etiam donari potest, legatò scil. ubi, quia magis per qualitatem, quâ sua, quam quæ aliena est, res inclinationi liberali disponentis submittitur, si quis rem suam quasi alienam legaverit, valet legatum (b); sin vero alienam, ignorans alienam esse, non item (i). nisi forte intensio affectionis erga personam donatariam errorem,

(b) §. 11. I. de
legat. (i) §. 4.
cod.

cluat.

veluat (a). Par est quæ instituitur collatio, in casu, ubi quis contrahit, emptum accipiens à domino, ignorans eum dominum esse; & negotium sive obligatio eò magis valebit (b). Nec vero etiam, si quisquam pecuniam ab aliquo tanquam debitore alterius, quam cuius putaverat, accepit, error hic sive personæ sive pecuniæ qualitatis, quicquam facit, quo minus principali accipiens de pecunia restituenda teneatur, etsi tanquam ex contractu crediti non adeò quæ conveniri (c). Cæterum quod de totali materiæ errore observatum est, per eum, pro arbitriò illam recepturi aut recipientis, stare aut cadere contractum; idem etiam in momentoso qualitatis errore teneri accipiendum erit (d). Item utrobique, de præstatione rei, ejus nomine obligatum teneri, si quidè & ipse obligatus in errore fuit; sin in dolo, etiam de damno, quod ex eo alteri contigit (e).

XXI. Præter hæc, aliæ porrò plures, ut ante monitum, à Jctis attenduntur circumstantiarum species in quibus error, interveniens, reliquis interea rectè se habentibus, negotii valorem non turbat adeò. veluti error qui est *denominacionis, causa traditionis, & similibum*. De errore *denominacionis* notare est, eum ferè occurrere, vel in ipsò rei primariò nomine, vel in circumscriptivâ quadam cognominatione. primarium nomen est, vel proprium, idque tum individui, tum quanti; vel specificum. De erronea rei descriptione, seu *falsa demonstratione*, ut ferè leges appellant, putà si dicatur Stichus servus emptus, qui est donatus, dicatur frater, soror, nepos, qui non sunt, còmuniter placet (f), eam, actum regulariter non vitare; non perimere legatum, non legatario, non fideicommissario, nec hæredi &c. nocere. quo etiam referas *falsa causa*, quam vocant, *adjectionem*, quæ quidem non ut finis, seu ut cõditio, sed ut impulsiva facti præteritè existens, re ipsâ modum quasi alicujus demonstrationis habet (g). De nomine rei proprio Ulpiani est (h) in specie contractus: *Si in nomine dissentiamus, verum de corpore constat: nulla dubitatio est, quin valeat emptio & venditio, nihil enim facit error nominis cum de corpore constat*. Item illud (i): *Si in nomine servi, quem stipularemur dari, erratum fuisset, cum de corpore confuisset, placet stipulationem valere*. Item ejusdè (k) in specie acquirendæ possessionis: *Si me in vacuam possessionem fundi Cornelianum misero, ego putarem, me in fundum Scmpronianum missum, & in Cornelia-*

(a) per l. 10. C. d. legat. l. 6. C. de fideicom.
(b) l. 9. §. 4. de jur. & fact. ignor. (c) l. 32. de reb. cred.

(d) per d. l. 11. §. 5. d. cõtrab. empt.
(e) per l. 45. de contr. empt.

(f) §. 30. l. de legat. l. 17. §. 34. 40. §. 1. de condit. & demonstr. l. 75. §. 1. de leg. l. 28 de reb. dub. l. 2. ult. & r. s. C. de fals. caus.

adj. (g) vid. §. 31. l. de leg. l. 17. §. 2. de cõdit. & demõ. rit. C. de fals. caus. adj. (h) l. 9. §. 1. de cõtrab. empt. (i) l. 32. de V. O.

(k) l. 34. de acquir. vel amit. Poss.

num iero, non acquirunt possessionem: nisi forte in nomine tantum erraverimus. In negotio testamentario Imp. Gordianus rescribit (a): Si in nomine, vel pronomine, seu cognomine, seu agnomine testator erraveris, nec tamen, de quo senseris incertum sit: error huiusmodi nihil officit veritati. exempla, simili verborum tenore Justinianus in specie personarum subjungit, heredis & legatarii. (b). & Ulp. est in specie rerum: (c) si quis in fundi vocabulo erraverit, & Cornelianum pro Semproniano nominavit: debetur Sempronianus. Similem statuunt rationem erroris in denominata quantitate; puta si quadrans pro semisse, semissis pro quadrante, centum pro ducentis &c. sint scripta, voluntatis potius, si de ea aliunde constat, rationem habendam putantes quam verborum (d). Quod tamen nomina generis seu universalia specifica attinet, ut ut reperti sint, qui etiam hic, neglecto errore, quovis modo ad voluntatem putarunt descendendum (e); eò tamen in jure civili res evasit, ut id non temerè admittatur; quia dispositio eà aberratione laborans, pro neglecta potius habeatur; tanquam cum usus populi depugnans, quò pertinent hæc Ulpiani (f): Si in re quis erraverit: (ut puta dum vult Lanceam relinquere, vestem legat) neutrum debet. & iterum (g): Quòd si quis, cum vellet vestem legare, suppellectilem ascripsit, dum putat suppellectilis appellatione vestem contineri: Pomponius scripsit, vestem non deberi. quemadmodum si quis putet, auri appellatione electrum, vel aurichalcum contineri, vel (quod est stultius) vestis appellatione etiam argentum contineri. Rerum enim vocabula immutabilia sunt, hominum mutabilia. Elegantissima est dissertatio Celsi super hanc rem, in l. 7. ff. de suppellect. legata, contra Tiberonem, Servio tandem album calculum porrigentis, pro ea sententiâ, cui denominationes rerum extra genus aut speciem (verba enim hæc logica discrete hic occurrunt) factas, relinquitur est recipere.

XXII. Porro in causa negotii erroneâ, putem distinctionem debere attendi: Utrum illa sit distrahendæ an constringendæ obligationis, seu, quod idem est, solvendi aut contrahendi debiti: Si distrahendæ obligationis solvendi quæ debiti est frustrata intentio, neque verò re ipsâ vel obligatio vel debitum subest, manifesti utique juris & æquitatis est, annullari id negotium debere, aut retrahi;

si quis

siquidem per naturam rei potest, puta si res aliqua quasi in solutionem obligationis ac debiti est praestita, illa jure meritoque reperitur, vel ipsa, si extat, vel tantundem: id quod aequitatis jurisque naturalis & civilis esse pluribus iusti periti agnoscunt. Effata sunt Pomponii: *Quod indebitum per errorem solvitur aut ipsium aut tantundem reperitur (a)*. Nam hoc natura aequum est; neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorum (b). It. Haec conditio (sic enim appellatur repetitio hanc obrinuit) ex bova & equo introducta (c). Ulpiani (d): si quis indebitum ignorans solvit, per hanc actionem condicere potest, Pauli (e) *Indebiti soluti conditio naturalis est, & plura alia; quibus etiam eodem aequitatem hanc agnoscunt intelligendam, ut si ad solvendum indebitum sese obligaverit aliquis, obligatio haec non tenet, aut etiam, in quantum vel speciem habeat, quasi teneret, ab altera parte acceptilatione aut alio modo debeat perimi (f)*. Sed haec ita quidem si simpliciter in causa debiti erratum sit, opinione, quae putatum fuit, debitum quid ex aliqua causa esse, quod plane vel naturae vel civili jure, aut ex nulla esset, aut ex profuso invalida: quod posterius etiam Papiniano exprimitur (g) dicenti: *Ex his omnibus causis quae jure non valuerunt, vel non habuerunt effectum, secuta per errorem solutione, conditioni locus erit. v. g. pupilli ex suo contractu, mulieris ex intercessione sua (h)*. Caeterum aliter res habet, ubi vel in valore, vel in specie tantum causae error, aliquod jure interim verò debiti, traditionem seu exsolutionem intercesserit. In valore, veluti si quis putaret, civiliter exigi à se posse, quod servo in servitute, quod cuivis alcepti nudo pacto promiserit, quod poenae forte homine se sentit mentum (i). ubi quidem cessat repetitio: nec respicitur, quicquid erroris destinatio solventis, circa valorem causae hujusmodi passa fuerit. Similis est ratio in errore circa speciem causae obligatoriae: *Cum in corpus quidem quod traditur consentiamus, in causis vero dissentiamus non animadvertere [se dicit Iulianus (k)] cur inefficax sit traditio. Veluti si ego credam me ex testamento tibi obligatum esse, ut suum tradam, et existimes ex stipulatu tibi eum deberi. Quod etiam eodem interpretantur, ut si quae ex solutio fiat ex putativa civili, retentio ex pura naturali quaeat obtinere. referente Ulpiano (l): *Libertus cum se putares operas patrono debere, solvis, condicere**

(a) l. 7. de cōdit. indeb.
(b) l. 14. eod.
(c) l. 6. C. eod.
(d) l. 1. eod. (e)
(e) l. 5. eod.

(f) l. 7. de dol. mal. & met. caus. except.

(g) l. 54. d. cōdit. indeb.
(h) l. 40. d. cōdit. indeb. & text. pass.

(i) per l. 7. §. 4. pass. l. 64. 42. de condit. indeb. (k) l. 36. de acqui. rer. dom.

(l) l. 32. eod.

eum non posse, quamvis putans se obligatum solvit, Julianus libro decimo digestorum scripsit. natura enim operas patrono libertus debet &c. Mulier, si in eâ opinione sit, ut credat, se pro dote obligatam, quicquid dotis nomine dederit, non repetit. sublata enim falsâ opinione, relinquitur pietatis causa, ex quâ solummodo repeti non potest. ejusdem Juliani est (a).

(a) l. 32. eod.

XXIII. Posthæc vero, si in causâ aut specie contrahendæ aut qualiscunq; noviter introducendæ obligationis, consensus contrahentium divaricationem patitur, ex re videntur velle distingvi casus, quibus vel utrinq; causam dominii aut rei translativam, vel ab unâ parte hanc, ab alterâ usurpativam aut possessoriam, vel deniq; possessoriam utrinq;, opinio complectitur. Si *utrinq;* in opinione dominii translocativa fingatur causa: fieri potest, ut eadem *utrinq;* sit vel revocabilis dominii vel irrevocabilis, vel ex parte unâ revocabilis, irrevocabilis ab altera. Si *utrinq;* est irrevocabilis; veluti, si forte abjiceret rem unus pro derelictâ eam habiturus, alter cum existimatione, sibi ab illâ eam donatam esse, reciperet; aut posterius ille intendere, prius hic opinaretur; non dubitarem justitiæ esse, quod recipiens sibi facultatem rem illam retinendi acquisiverit, abjiciens vero aut donans quasi obligatione negativâ se obstrinxerit, de non repetendo rem à capiente. Sin ab una parte rei revocabilis ab altera irrevocabilis est causa: si quidem à parte transferentis. stat hæc v. g. donatio: ab altera illa, veluti mutuû, nec scio quid est an satis sibi constet vel ipse Julianus, vel manus peregrina, quæ ipsum involavit. Ex recensione quasi Ulpiani, (b) *si ego pecuniam tibi quasi donaturus dederim, tu quasi mutuam accipias, Julianus scribit, donationem non esse.* addit, si ve Julianus sive Ulpianus, sive quivis alius: *sed an mutua sit videntum: & puto nec mutuam esse: & hætenus fortassis non malè; namque mixtum potius negotium ex natura donationis ac mutui dixeris, quam ut ad alterutram partem præcisè id protrudas. sed pergitur: magisq; nummos accipientis non fieri.* ubi desiderares omninò congruentiam verborum Juliani, in loco ac lege (c) quâdam aliâ, quæ habent: *& si pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quasi creditam accipias. constat proprietatem ad te transire.* quæ sane utrobique; ultima, dubites an cirra grandes ellipses à contractione possis liberare. magis cum hic & tibi ratione quasi assertum confirmatur.

(b) l. 18. de reb. cred.

(c) d. l. 36. de acquir. rer. dom.

tur. hic, in verbis: *nec impedimento esse, quod circa causam dandi atq; accipiendi differimus* &c. ibi, in his: *cum aliâ opinione acceperit.* Ego, si integrum id esset, in re definitu difficili palpationē peritorum agnoscerem, & si liceret, ut Julianum mente servarem integrum, ante verba ista: *magis, nummos accipientis non fieri*; vel etiâ ante iste superius: *sed an mutua sit* &c. ac ipsum crederem subsistere loqui; sequentia verò esse Ulpiani, aliam forte opinionem hîc foventis, & ipsa tamen quoq; manca relata: utpote cum ad verba, *nummos quasi mutuo accipientis non fieri* minus congrua videri possit adjecta hæc ratio, *cum alia opinione acceperit*; quippe qui credit se mutuo quid accipere, non poterit dici aliâ opinione accipere quam ipsâ eâ, quam opinatur; & deinde verò etiam mutuuum eâ opinione maximè solemus accipere, ut nostra accipientium illa fiat; quippe hæc natura prorsus mutui ac intentio mutuantium est, ut ex meo tuum, ut res dantis accipientis fiat (a). dico igitur, non quadrat dicta hæc ratio ad id, cui ratio ponitur, nisi vel *aliam illam opinionem*, de opinione dare intendentis accipias; vel *to accipientis non fieri*, de eò, quod irrevocabiliter est, accipias; & utrobiq; tum sensus videri possit longius petitus. Cæterum infelicem consarrinationem hujus loci, etiam sequentia arguunt, ut enim cætera taceam, non temerè perspexeris, quomodo illud *quare* ad omnia vel ad postrema præcedentium sese referat, aut exinde id quod sequitur arguat: Nisi fallor hallucinatio pellucebit ipsam relationem; Nempe fuerat præmissum, in specie negotii, quò alter animò donandi pecuniam dederit, alter opinione mutui acceperit, nec donationem, nec mutuuum esse, & magis nummos accipientis non fieri; cum aliâ opinione hic acceperit; additur: *Quare si eos consumpserit; licet conditione teneatur, tamen doli exceptione uti poterit? quia secundum voluntatem dantis nummi sunt consumpti*; quæ verò verba manifestò ad opinionem utique Juliani redinclinare dixeris, quam aliàs is clarè fovet (b). Fortassis in animò habuerunt vel Ulpianus vel Consulti cõpilatores, si quidem nummi accepti extarent, & res citra novam animorum cõspirationem manerer, repeti eos posse, nec hæctenus pro iis habendos, qui accipientis essent facti, sin vero consumpti essent, jam quidem ad eum effectum dimum rem, quæ integra amplius nõ sit,

(a) l. i. de reb. cred.

(b) d. l. 36. de A.R.D.

hic, pervenisse existimandum, & opinionem Juliani etiam quoad rationem deferendum esse, (subauditâ præterea ad verba non *feri accipientis*, modò *irrevocabili*, in altera lege vel ad *proprietas ad se transferre*; hæc: *nummis consumptis*) Et sic forsitan, si ita luberet, adhuc aliqua ex istò duorum juris textuum conflictu elabendi daretur rima. Ita tamè ut pulchrè quasi in his exagitatò, nondùm sese quis sentiat edoctum satis, ad cujus partis naturâ, etiam in casu nummorum consumptionum, effectus negotii accedat; donationisne an mutui; perpetuone sese exceptione illa doli tueri possit accipiens, tamquàm adversus donantem, an vero ad tempus, dum commodè ad legem mutui rem acceptam restituere possit. Circa ipsam causam justitiam, fluctuabis, nisi fallor & ipse hic, quisquis non præter humanum sapientis, donec forte fingas, ab alterutrâ parte in consensum cum alterò homogeneum, modò conveniente, fuisse abitum; puta, uti, vel qui donare voluit, stante opinione accipientis de mutuo, voluntatam quoque suam in mutuum designet, vel etiam hic in non mutatam donantis voluntatem significanter conspiret. quæso lector ignoscas, hæsitatum hic esse justò diutius.

XXIV. Ubi *utring*, in animo ac opinione est causa quidem domini translativa, at *rei revocabilis*; diversa tamen, veluti *mutuum* & in numerata pecunia *dos*: id quidem speciei priori hic casus retinebit simili, quod neutrius proprie generis negotium sit: at diversum habebit, quod extra dubitationem pecunia sit revocabilis, quia in hoc ipso utriusque consensus, licet cætera diversus, conspiret. Et postò, quod in præcedenti casu justum sit danti, ex tantis nummos repetere seu vindicare, magis id quoque hic erit. sin autem consumpti fuerint nummi; quoniã & hic vera manet in priori specie adducta ratio: *quia secundum voluntatem dantis nummi sunt consumpti*. dixeris exceptionem quoque intempestivè nimis repenti, paratam objectu esse. Ubi vero *ab una parte causa proprietatis translocatoria*, *ab altera tantum possessionis est*, standum existimem

(a) l. 18. §. 1. de placito J. Cr., quod hoc modò atque; exemplò is effert (a): *Si ego quasi deponens tibi dederò, tu quasi mutuum accipies: nec depositum nec mutuum est. Idem est, & si tu quasi mutuum pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostendendi gratiã accipi. Sed in utroque casu consumptis*

numm-

in *summis conditioni sive doli exceptioni locus erit*. Et torum hoc multo magis obtinere dixeris, ubi denique *utring; in opinione causa concessiva* tantum *possessio* rei est: veluti *id depositum & commodatum, commodatū & pignus, &c.* intelligo, quod negotium ex neutro nomen sortiatur & speciem, & quod revocationi rei sine exceptione locus futurus sit. Constare putem ex his de consensu, quatenus ille in singulis consentientium ad aliquid certum destinatio, spontanea itemque ac sine coactione & ignorantia proæresis, cumque consilio appetitio est.

XXV. Colligere autem similiter ex dictis facile esse existimē, qui ille consensus & sit & esse debeat, quatenus conventionibus perficiendis *utring; in idem* esse deponitur. Resque imprimis elucet ex proximè traditis, ubi quidem recensitum fuit, quid opinatio erronea circa singula circumstantiarum, in infirmo aut non informo negotio valeat. ubi quidem pro valore negotii dijudicando, per exempla contractuum in medium producta, mutuae & conspiras in idem, proæresis aut opinatio fiet, semper in consideratione versatur, disquiriturque; veluti *an contracturi in idem factum, in idem corpus, in materiam, qualitatem*, quæ majoris est ponderis, in *causam* eandem consenserint; an vero opinione circa hæc discrepauerint; prout id exinde potest peti latius, nobis autem ne actum agere videamur, nunc quidem repetere superlegendum. quin properandum ad contemplationem ipsius *modi factæ* aut *faciendæ utring;* per conventionalem animorum consensionem *connexionis*, obligationisve.

XXVI. Atque consideratus igitur hactenus quidem est conventionalis consensus, ut in singulis contrahentium proæresis, h. e. cum scientiâ libera, cumve consilio appetitio, aut animi destinatio est, directa utrinque (obligationis necesse causa gignendæque) ad aliquid, re, factove, & hujus circumstantiis, certum atque idem: In quibus omnibus hactenus communem utriusque; ab utraque convenientium parte, in obligationem conspirantis consensus naturam descriptam putes; superesse autem ostendere, quæ hujus consensus in singulis partium peculiaris natura, qualitas aut conditio, modusque sit, quò à suo quisque latere, nexu isthunc spiret, inque ob-

ligationem necesse est, prodeat, seseque offerat. Sanè ut ut ante dicta communia utrobique [puta in animo obligaturi sibi alterum, & ejus qui se alteri] hic habeat uterque pro hoc effectu consensus; In aliquo tamen præterea, diversæ qualitatis alterutrinque pro eodem eundem esse; haud difficile collectu est, ex diversa intentione alterutrius consentientium, contrahentium; dum alter intendit, optatque quid fieri ab altero, alter seipsum id destinatur effecturum. Animadvertendum est, ut puto ad alterutros singulos; quoniam à sua cujusque destinationis parte primus quasi character obligatorius appareat. *Obligaturus* [ita appellatur, cui facultas acquirenda, cujus bono obligatio necesse est] consensualis destinatio videri, potest duarum esse partium, cupiditatis nimirum ac fidei. Cupiditatem quod attinet nudam, quæ videlicet cupit, atque optat quis ut sibi, quis alter obstringatur, det aliquid aut faciat. illa nentiquam obligationem inferet. id quod ratio nobis manifestò dicitur; neque enim unquam quemquam ratione rectè urentem audies, pro statuendo debito aut obligatione in alterò, in sola sua cupiditate sese fundare. imò verò cujusque debitum, (quod obligationi consequens) ex cupiditate alterius existimare, in naturæ absurdum est, utpote quæ ipsum debitum supposuit cujusque competentiam, competentiam verò cujusque; limitem cupiditatis effinxit. minime vero cupiditatem aptam nasci fecit, ut pro sua infinitudine in infinitum sibi competetiam, debita, obligationes, constituat. reliquum igitur videtur esse, uti, (appetitionem licet tanquam vehiculum fiduciam ad objectum. non penitus forsitan excludere liceat) fiduciam hic plus tribuamus efficaciam; ipsamque alicujus bonam in aliquem bona ex ratione procedentem fiduciam seu fidem loco positi characteris, ab hac quidem parte potissimum acceptemus. Testatum pro ipsa hæc prodeunt, ipsa indignationis & quærelæ, de non impetratis aut præstitis, quæ confisi quasi in bonitate alterius, ab eo impetratum iri speraveramus, credideramus; fundantibus sese, hisce querimoniis plurimum in hac ipsa bona fiducia habitam, sive adsit, sive etiam absit alia insignis debendi causa. Imo testatur id bona ratio eorum, qui, aliquem de se suaque, pro re præstanda bonitate, bonam opinionem fovere recognoscunt, quondam quasi impressionem in animo persentiscunt,

com-

competentis ac congrui, ut pro possibili benignitas præstandi, fiducia adipiscendi respondeat. Atque hinc pudor, animique angor, ubi, quod boni rogamur, recusandum venit; nempe videmur nobis, quasi stringi, alterius pulchra in nos confidentiâ, nosque officio h. e. debito quatenus nostro negando deficere. Planè beneficium ex causis obligandi esse, supra cap. 3. pluribus demonstratum est. Nec dubitabis fortè adserere, si bona de aliquò habita fiducia beneficium non sit, saltem ad naturam beneficii eam accedere, quam proximè: quod vel omninò benè secum quisque putaverit, agi, ubi benè de se suaque virtute ac bonitate homines opinantur, maximè si etiam confidentiam in ejusdem certitudinem atque exuperantiam ponant: re etiam ex contrariò relucente magis, quando prorsus malè secum quisque existimet agi, si malè homines, fortassis contra quam est, de semet opinantur, suæque bonitati diffidunt. hoc certe fugimus illud appetimus homines Deusque. Ex quibus adeo haud videtur ambigere esse, fidem bonæque fiduciam etiam, sibi relictam, alteri quasi nexum quandam intantare: certe mirabile hic est, placuisse Deo, fide nostrâ in se suamque potentiam, gratiam ac meritum, nobis quasi obligari, ad largienda bona temporalia, ad juvandum in edendis miraculis, ad beatitudinem denique æternam consequendam. Pertinet usus Istorum, (a) quo omnes contractus, quos alienam fidem secuti instituimus, titulo crediti contineri: credendi appellationem esse generalem: cuicumque, adferriamur alienam fidem fecerit, credere nos dici asserunt: quando toties, circa materiam conventionis occupati, fidem commendant. fundamentum eam justitiæ appellant (b): congruum esse statuentes fidei humane ut placita serventur (c): grave esse eandem fallere (d): agnoscentesque proinde planissimè: *non credere, fidemque*, pro eò, quod ad conventionem concurrat, quodque obligationi ex eâ, subminiculo existat. Tametsi negari quidem non debet, autoribus hisce, non ad eò fidem meram, & quatenus in solo animo confidentis later; sed quatenus insuper promissioni alterius innixa connexaque est, intelligi. Imò vero & hoc notare est, pòdus fideri interim in hac re officisse, quod usu sermonis etiam fides parti promittenti aut obligatæ tribuatur, ubi fides illa dicitur *dedidisse, fidem obrulisse*; ubi *fide nostra quid esse fierive*

(a) l. i. de reb. cred.

(b) Cic. l. de offic.

(c) l. i. de pact.

(d) l. i. pr. de pecun. constit.

(a) *lit. de rob.*
cred. l. 24. §. 1.
de R. J.

Jubemus, ubi fidem dicimur alienam sequi (a) &c. cum magis proprius utique foret sermo, siquidem pro istis alter diceretur, fidem habuisse vel effecisse hunc, ut fides sibi haberetur, jubere nos quem ut fidat; nos fide prosequi alienam promissionem. verum quavisnam usum loquendi non posset pati, ut cumque videret, eam non nihil à proprietate declinare, ne nunc dicam illas quasdam locutiones, veluti *fidem dare* ac similes, etiam eò alterò respectu, ut minus improprias, tolerari posse, quod hoc ipsò, quò promissio fortè intervenit, ipsa plenior fides in animo alterius conficiatur deturque. Sed nihil hic opus est subtilitate, id manebit, siue ipsa tota conventio, siue promissio, siue hinc obligatio, e jusque æquitas, fides appellitentur, denominationem derivari à conjuncto illo, quod est in animo obligantis proprie *credere, fides, aut fiducia.*

XXVII. Fiducia autem hæc quidem est in *bonitatem alterius*; (adde) fore, ut aliquis *quod nostrum interest*, benigne is faciat, ex qualicunque subeum justitia proditura virtute. Namque ita ferè videmus comparatum esse, quod fiduciam homines concipiant de alterius liberalitate, munificentia, fortitudine, temperantia &c. fore, scil. ut per isthæc ab eò fortè, munere, officio, defensione, conservatione rerum familiarium, adjuventur, vel ipsi, vel quos juveniorum interest aut jure interesse possit. Enimvero si nec proprius confidentis interest aut interesse jure queat, vel paucillū tandem, vel quò minus; eò minò, parùm vel etià nihil videtur paritura confidentia materia ligaminis in alterò, veluti si consideret quis Islando in Magnum Chamum, fore ut suppetias laturus sit Persarum Regi contra Turcam; aut si hominum aliquis credat, operam daturos angelos, ut convertantur diaboli, scil. hoc ex ejusmodi est; quod jure nostra interesse non potest nec debet, utpote quod justo judicio Dei est adversum; Illud verò longissimè nostrum aliquem tangit: vade hujusmodi fiduciam ergò, nec angeli possunt huic alicui obligari, & Magnus Cham, si rescisceret, istum illi id affectus tribuisse, forsitan rideret. Secus atque continget, ubi angelorum bonitati confidimus, fore ut ad Dei voluntatem nos fideles, & pios, custodituri fiat, in omnibus viis nostris, vix enim videtur futurum esse, quin illi affectum talem nostrum persentiscentes, eum in sibi jucundis

de habituri sint, & hujus quoque nomine nos redamatum, aut ut redament, obstrictos sese quoad antenus secum deprehensuri sint. Similiter, ubi Magnus Cham forte resciscet, Persam aut Rempub. Venetam suæ bonitati ac justitiæ tantum confidere, ut hostis Turcæ injustitiam odio habeat, ni fallor animus ipsius, siquidem temperata modò bonitatis est; reflexionem aliquam patietur, teneat sese, ne hõrum fallat de sese confidens judicium. Fons hic conventionalis obligatorii consensus unus est, *fiducia* ejus cui obligatio, ut ajunt, acquiritur.

XXVIII. A parte *obligandi*; si ipsum similiter fontem indages, dubito nunquid aliud reperies, quod hinc in nexum conventionis proximè quasi exurgat, præterquam, destinationem quidam cui præstandi: quam, juxta ac magis meliusque huc desinita directaque potest esse, *Propositum* fortè dixeris. scil. obligatio eorum, est, quæ alicui faciendæ, quæve aliquis, qui obligatus est, est facturus; quæ autem spontaneo ac libero consensu, cujusmodi conventionalem esse oportere ante demonstravimus; sumus facturi; nobis proposituisse dicimur, & ipsa utique talem modò delecta intentio sui destinatio propositum est. Quod autem ipsum hæc tale propositum, quod dicimus, à parte obligandi ad pariendum nexum, obligatorium, naturam suam aptum atque proclive sit, indicio est ipsa tractio sive vis trahens quam etiam nudè sibi proponens, donec quidem non mutat, inde patitur sentitque. Tameñ enim fini id ferè tribuimus, quod ab eo trahamur, isque vim habeat, per speciem boni, quæ indutus est, appetitionem nostram pertrahendi, ad sese; certum tamen est, & quisque facile secum persentiscet, ad ipsum pertendendi modum, & ut actu pergamus ad finem, vim facti assumpti quæ propositi, plurimum facere: quod quidem toties nobis probatur, quoties videmur nobis quasi officium nostrum neglexisse, ubi à bono proposito desistimus; quoties nemine cogente, aut diverso licet fieret, exprobraturò; statos labores, stata tempora ex aliquò semel fortè nobis factò delectu subimus; non-admittentes temerè, ut ordo noster turbetur. id quod maxime accidit, ubi illud in uno aliquò cõtinuò peragendo versatur; veluti ubi iter absolvere aut aliud quiddam expedire in animo est, Verum inquam

indicio hæc quidem sunt, propositum naturâ suâ proclive esse ad obligationem pariendam, eidemqve proponentem subjiciendum: non autem evincunt, propositum quodvis intus in animo susceptum, etiamsi sit, quod intendat præstationem quandam alteri faciendam, nos statim alteri obligare, aut etiam alteri facultatem, parere, hujus nomine quicquam exigendi à nobis. quippe hæc vis est atqve natura, imò jus arbitrii nostri, uti si lege ex aliâ non stringatur causâ, liberum ei de jure quoqve sit, propositum, quod quidem intus permanet, mutare infinities. imò, etsi in noticiam id fortè deferatur ejus, cui bono id fuit conceptum, parum abest, quin potius, quam concipientis, obligatorium sit hujus, utpote cum specie benignitatis, & per hanc, intentati ei beneficii, præ se ferat: eâ quidem per naturam rerum efficaciam, ut ipsum illud amplissimum atqve laxum humanitatis vinculum sustineat, utpote quod totò die videmus obliteratum ire adversus eos, quos bonò propositò, aut etiam hujus semine, benevolentiam ac favore, erga se vacare homines sentiunt; extinctum vero penitus, ubi appetitio contraria, malum scilicet atqve inimicum propositum adversus sese habere aliquos, animadvertunt: unde deinde furia illa furibundæ & interneciva certamina. Neqve multum etiam refert, pro effectu obligatoriò, nudò illò atqve intimo propositò, proponenti ipsi introducendo, si, ubi post cognitum hoc fuit, laudè inde, is nanciscatur; imo fiducia nascatur, fore ut qui quid tale proposuerat, idè adhuc præstet: quia quod nunc exortâ fiduciâ fortè non est in animo alterius propositum, id nec deprehendi ab hæc in locò illò potest, nec ad eò, hujus nomine, quicquam obligationis personæ quæ eò nunc caret configere; breviter, benignum erga alterum alicujus rei præstandi propositum sibi relictum, ei qui proposuit, intentare quidem videtur, non autem facere nexum, sive in noticiam postea incurrat confisuri sive non: Eaqve in re minus habere hoc valoris, quam fides, quæ à suâ parte, etiam per se sola, si quidem cognita fiat ei cui est habita, si non firmum prorsus multumqve, saltem aliquid liginis videatur injicere, ut liquet ex aphorismo præcedente. Ut ad eò, si fidem & propositum, ut velim quidem, peculiares, huic & illi contrahentium, easdemqve proximas sive formas sive qualitates in ani-

animis eorum, statuas, unde in nexum conventionalem utrinque tendatur; separatim autem singulorum pro hoc effectu vim consideres; masculam, autumes, naturam *fidei*, *proposito* fæmineam attributurus sis. Sed paratam dixeris utrinque materiam sili, stamen item atq; subtegmen, modò restare, ut proferantur illa ad officinã, aptentur & justò deniqve flexu plexentur. scilicet videndum restare, quomodo consensus ille tum propositi tum fiduciæ, suis in latetibus formatus, inde *prodeat*, proeodens utrinque *conformetur*, & deniqve in obligationis nexum *compingatur* & *coëat*.

XXIX. Primum omnium, ut ad effectum conventionalis nexus, consensus iste. (propositi ac fiduciæ) utrinq; possit pervenire, prorsus necesse videtur esse, ut *in notitiam procedat* utrinque ad utrumqve eorum, qui contracturi per eum obligationem sunt. neque enim id nunquam satis poterit perspici, quomodo fidens & proponens, conventionem obligationem possint necesse, si fiducia simul atque propositum, alteri atque alteri, prorsus incognita sint atque maneat, vel etiam donec maneat. *ignota* enim ut vulgò dicitur, *nulla est cupido; nec iudicium de occultis*. Posito igitur, quod fidenti propositum alterius sit ignotum, id ipsum ejus cupidini simul, & iudicio & fiduciæ non erit pertingibile, nisi dubiissimã sorte, & multo per accidens: Eadem erit ratio, si proponentem latet confidentis fiducia: cum ad hanc propositum suum conspirare facere, ei impossibile sit, nedum ut id in nexum cum eo complicare possit. Neque verò & quicquam ponderis hic videtur tribuendum contingentia, quã fortè fortunã idem quod alter credat ab altero sibi destinatum esse, alter quoq; tacite eidem dare sibi proposuit: namq; & hoc quidem, citra omne signum, & ex signis causisq; rationem, erit contingens rarissimum: & quæ hic consensus latentia est, non potest nisi fidem dubiam h. e. nullam, & per consequens propositum ab ea incomprehensum quoque relinquere. Ut adeò ex his, illa, quibus Jesto (a) conventionem *convenire dicuntur, qui ex diversis animi motibus in unum consentiunt*, aut minus absoluta videri possint, aut cū eã efficacia sensus accipienda esse, quã isti diversi animi motus *manifestati* conspirent. Sed quid multis? hominum communis observantia, consensus, nisi patet, non agnoscit aut admit-

(a) l. de part

(a) l. 73 § 3. d.
R. l. l. 2. de his
quæ pro non
scripte hab. l.
62. § 1. de bo-
red. instit. &
pass. (b) Pacio
ad §. 6. l. de
hered. qual. et
differ. per l. 7.
C. de condit.
ob caus. dat.

tit ullum; unde sanè tam anxia iis consensus, mentis, voluntatisq; ,
cujusq;ve oboritur inquisitione: unde toties repetita Jureconsulto-
rum adseveratio; nequicquam debitum ex destinatione animi aut
dispositione voluntatis prætendi, ubi ea non intelligitur (a). itemq;
illud vulgatum: *propositum in mente retentū nihil operatur* (b). neces-
sarium itaque, nisi multum fallor, ac primum erit consensui con-
ventionali, quòd aptus fiat ad gignendum nexum, ut manifestetur.

XXX. Manifestatio autem hæc hujusdem conventionalis
consensus, ut quælibet occultæ mentis intentio, debet omnino fieri
per externa quædam signa hujus sive indicia: eaq; tantò distincti-
proposita, quòd, ob modum obligationi determinandum, distincta
magis cognitio ipsius hujus consensus requiritur. Sanè quæ huc
imprimis facere possunt, non tam quælibet hominem extrinsecus
adjacentia erunt, licet ex horum aliquibus sæpius affectus aliaque
mentis secreta scrutari contingat, e.g. tristitiam hominis quem nò
vides, ex morte amici, cupidinem libertatis in carcere constituti;
sed ipsius hominis quidem mentè ipsiusmet significans actus: cum,
nisi aliquis scrutator cordium Deus occulta mentis extrahat, eertè
talis, qualis hic desideratur determinator consensus, utpote qui u-
trinque in paria omnia debet conspirare, à nemine aliò ab omni
parte probe exprimi, nec ex ullo aliò distincti-
colligi possit, quàm
si ipse consentiens, proprio quòdam suo actu eum expromet, signi-
ficetque. Cujusmodi autem actus significantes forsan in triplici
quis collocaret genere; dicens *sermonem* sive orationem seu verba
hos esse *gestus* corporis, *factaq;* quandoque alia; . Atque in his qui-
dem præcipuum omnium *sermonem*; tanquam qui, etiam præcipue
homini ad hunc usum à natura concessus sit, ut animi sui sensa per
eum aliis exprimat; res dudum observata sapientibus (c): imò cui-
bet ad naturam attendenti observatu. facilima. Ubi quidem nota-
re est æmulatio artis cum naturâ, in producendis mediis orationi
prodendæ aptis, dum hæc fini huic paratam habet vocem, & quæ
hanc formant instrumenta; illa scripturam adinvenit, ambò me-
dia pariter effectus, etiam in casu, quem nunc persequimur, gignen-
dæ per orationem obligationis: quam rem eleganter observat no-
strum aliquis (d), *oratione, inquiring, quam exprimunt literæ, obliga-*

(c) Arist. l. 1. po-
lit. c. 1.

(d) l. 38. de O.
& A

tant.

mar. quatenus placuit, non minus valere, quod scriptorâ, quam quod vo-
eibus lingua figuratis significaretur. Estque hæc res, quoad hunc effe-
 ctû, ut de sermone oris prorsus indubitatisima, ita de oratione per
 literas proditâ, observationis frequentissimâ; estq; & vulgo homi-
 num & prudentibus commendatissimâ, tum in uiverlum signi-
 ficatio mentis, tû in specie contractio obligationis (a) per easdem. (a) §. 2. l. de
 In gestibus corporis, qui, secundariò licet membrorum usu, mentis obli. s. de obl.
 consignationi quoque inserviunt, plurimum, pro hoc effectu, pro- ex lit. s. C. de
 dendâ nimirum voluntatis intentionisqve obligationem parien- non num. pec.
 tis, à nostris penè celebratur nutus. Ita Modestinus consultus (b) & pass. (b) l. 32
 postquam plurima enarrasset, quæ ut media facerent ad obligatio- in f. de O. &
 nem contrahendam, istis subnectit, Sed & nutu solo plerâq; consistit. d.
 Ita alibi passim Jcti hunc, in hunc usum effectumq; commendant
 (c). Ad quæ insolens apparere potest dictum Ulpiani hoc (d): -- Si (c) l. 48. d. O.
 quis (stipulatò interroganti dabit?) sine verbis adnuisset, non tantum & A. l. 17.
 autem civiliter, sed nec naturaliter obligatur, qui ita adnuis. verba hæc de novat. l. 93.
 Jcti ultima angunt interpretes, quæ ut salvent, nonnulli de eò nutu §. 1. de acquir.
 dicere, accipiunt, qui est præter communem morem caput mala- bered. l. 2. pr.
 ex consuetudine inclinantium; adducentes probando huic mori de leg. 3. Ulp.
 Galenum & Hippocratem (e). Certè interpretationem, ut quæ u- e. 25. §. 2. l. 6. §
 mi. ersalem prorsus acceptione non admittunt, verba isthæc videtur 3. ad SC. Tre-
 desiderare, quæ adhibitâ non adeò difficulter has tricas videri pos- bell. & c.
 sunt expedire, qui observant Jctum hic versari in specie contra- (d) l. 1. §. 2. de
 ctus, per solennem, civili more introductam stipulationem, hoc V. O. (e) vid.
 est, interrogationem & ad verba congruam verbalem responsio- Gotb. in not.
 nem, peragendi; ubi quidem, si præsupponitur, ut decet, partes add. l.
 contracturos, hunc modum contrahendi utrinque delegisse ac in-
 tendere, facile patet, nutum, tanquam, qui per propositum istò cer-
 tò modò contrahendi quasi extraneus hic actus pro hoc effectu est,
 ad obligationem, quæ hic verbis contrahenda, nullam vim habe-
 re, vel certè nullam certiore collectionem inde fieri posse: in ob-
 ligationem, quæ ab altera parte intendebatur, fuisse consensum aut
 descensum. quin videri posse hunc qualemcunq; intervenientem
 nutum, tanquam extra intentionem nutatû, potius casu aut qua-
 vis aliâ ex causa editû; sive quod more suo nueret, sive etiam, quod

quædam fortè propositorum sibi placere indicaret annuens, in quæ si rectè se habitura sint & reliqua, consentire post velit, destinatoque modo obligationem contrahere. Nisi fallor hæc vera mens Jcti fuit, quando contractui stipulatò celebrando intercedente nutu adnuentem *ne naturaliter quidem obligari* censebat. de cætero

(A) d. l. 17. de
novat. t. l. 23.
S. 2.

sibi ipsi nullò modò contrarius futurus, aliàs vim explicandi consensus, contrahendique, nutui liberaliter idem ipse tribuens (a). In actibus aliis, quibus præterea consensus, in obligationem traducens proditur, numerabitur forte: pro herede gestio hereditatisve additio, ipsò factò peracta, veluti *si quis rebus hereditariis tanquam heres utatur, vendat fortè aut colat res prædiaz hereditaria* (b). Item pertinet ultronea negotiorum alterius gestio. scil. vel hic obligationes ex quasi conventionè seu contractu ac propterea quasi ex consensu agnoscunt periti-juris (c). imò præter cætera, ipsam ad præjudicalem actum conticentiam non semel observant hujus naturæ quædamque esse (d). Sed de his, quia incidunt in tractationem, de indagine latentis voluntatis, per signa interpretationi inservientia, forsitan alibi non nihil laxius erit dicendi locus. Sufficiat, hic breviter ostendisse, quid potissimum attendi signorum soleat, quibus mens, consensusque conventionalis, obligatorius futurus inque nexum deducendus, suis ex latibulis promatur.

(c) S. 6. l. de
hered. qual.

(b) S. 1. 5. de
obl. quæ qf. ex
contr. arg. l. 3.

inf. & l. seq.
quib. ex caus.

in poss. eatur.

(d) l. 43. de R.
I. in 6. l. 60. pr.

de R. l. l. 6. S. 2
mandat. l. 4.

S. f. d. fidejus.
l. 1. l. 2. ad mu.
nicipal. & c.

XXXI. Antequam hinc in ulteriora deproperemus, unum videtur locus poscere, ut præexpeditum habeamus. Cum ex superius hoc capite adductis constet: *Consensum* utrinque conspirantem basim esse omnium ex conventionè obligationum; porrò vero & ex paulò ante dictis liqueat: sermonem sive verba primarium hujus consensus in aprium producendi medium esse; Juris verò auctoribus nihil magis usu veniat, quam ut conventiones, eas imprimis, quæ civiliter efficaciterque tenent, contractusque fere nominantur, vel potius ipsas *obligationes* ex iis, distingvant in eas, quæ *res*, eas quæ *verbis*, eas quæ *litteris*, & eas denique quæ *consensu* contrahuntur (e). dubium aliquem, inquam, primus verborum intuitus posset reddere; Utrum ergò consensu non contrahantur, aut verbis ad expeditionem non indigeant omnes contractus? utrum aliqui re, verbis aut litteris, sine consensu; aliqui re, consensu,

(e) S. fin. l. de
obl. & r. seq. q.

l. 4. S. 1. l. 52. l.
38. de O. & A.

fine.

finē verbis, commodissimè vel etiam communiter expediantur: sed ut quantocyus expediamur: Quæcumque est pactio aut conventionalis contractus, basin utiqve figet, in ipsò *consensu*; etenim hic, de definitione, hoc est, de essentiâ universi generis est; Conventio enim est plurium in idem placitum consensus: deinde, verum quovque manebit, *verba* medium esse expeditissimam promendi consensus, & per hoc omni conficiendò contractui, nexuqve ex eo, convenientissimum: Distinctionem autem istam, si rem spectes, fieri factamve esse, abs quibusdam accidentibus, è quibus, præter consensum, ac sermonem; cetera conventionum genera, singularem quandam speciem sortiantur, quâ firmam atqve perfectam obligationem, si modò nec aliorum, quæ communia generi sunt, quidquam in iis desideratur, jure pariant, aut etiam, ut pariant, præcisè ad substantiam suam exigant. Ut paucis per ipsas species rem ostendam: *Consensu fiunt obligationes*, (verba sunt Gay Jcti (a) traducta à Justiniano in Instituta (b), in *emprionibus venditionibus, locationibus conductionibus, societatibus, mandatis*. Nec verò ideo istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, præ aliis; quia vel in aliis non sit consensus vel in his nullus aurratior verborum usus, aut rerum interventio; quippe frequentissimè, & modò non semper, etiam illa ad compingendos, hæ ad consummandos, quod ajunt, tales contractus accedunt; Sed quia neq. scriptura neq. præsentia omnimodò opus est: ac nec dari quicquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio; sed sufficit eos, qui negotia gerunt, consentire. unde inter absentes quoq. talia negotia contrahuntur, veluti per epistolam, vel per nuncium.

XXXII. Realium, (ut appellantur) contractuum v. g. mutui, commodati, depositi, pignoris; seu potius obligationum, per mutuum, commodatum &c. contractarum, forma quidem atqve perfectio specifica in eo est, ut res illa sit tradita; quippe ipsa natura horum negotiorum id aliter non admittit: neqve enim quisquam intelligetur commodasse, deposuisse, mutuum, aut pignus dedisse, antequam rem actu exhibuit atqve tradidit; nec quisquam pro restituendo (quod hic primum in obligatione est) mutuo, commodato, deposito &c. obligatus esse, antequam actu rem acceperit. Unde adeò, si quid antè traditionem aut acceptionem ipsius rei, in-

ter contracturos hic actum fuit de commodatō, mutuō, & reliquis, mentio potius, seu pactio facta de futuro aut circa futurum contractum erit dicenda, quam ipse talis in suo genere perfectus contractus. Interim verò non sequitur: obligationem ex mutuō, commodatō, pignore, depositō, vel etiam ipsum contractum mutuū, commodati &c. citra consensum: mutuum, verborūq; aut literarum usum posse vel simpliciter; vel commodè confici; nimirum hæc de necessitate atq; commoditate, si non specifica, omninō tamen communis generis contractuū sunt. Et planè, quod aliàs de traditione rei, dominiū translatoria Jctis observatur: *numquam* scil. *nudam traditionem transferre dominium* (a), sed præterea & convenientiam naturalis æquitatis in eo esse positam, *ut voluntas domini, volentis rem suam in alium transferre, nota habeatur* (b); Id hic, quoad *consensum* traditioni atqve acceptioni rerum ex hisce contractibus, quam maximè quoq; videtur obtinere. Et enim, unda rei traditio, nuda acceptio, citra accedentem animi destinationem, & ubi hæc definitam causam, quò ad speciem contractus determinandam, atqve erit inepta, ut quodvis communissimum: quippe rerum traditiones, nullum non genus contractuum, aut conventionum, admittit, permutatio videl. do, facio, ut des aut facias, donatio, venditio, locatio, stipulatio, & reliqua, partim eadem rei traditione, perfecta, partim consummata: interim vero vel ipsi contractus, quæ in specie dicuntur reales, citra causam, per voluntatem aut consensum factam definitionem, ab invicem distingvi non poterunt. quis enim v. g. equi, depositi, commodati, pignoris loco positi, in permutationem dati, differentem rationem, differens jus dignoscet, nisi eò traditō, horum unum mente, signisqve in specie determinetur. Rem eleganter demonstrant in summa Jcti (c), quando etiam negant, certum contractum realem existisse, etiamsi ab una parte v. g. mutuum in opinione fuerit, modò non idem fuerit quoque ab alterâ; imò etiamsi utrinque fuerit realis, modò non causa eadem, alterò v. e. mutuum, alterò commodatum, aut depositum; concipiente. ut adeò illi præcisè etiam consensum requirant: in idem; nedum ut consensum reali contractui abesse putent. Quòd autem & *sermone*, tum ore, tum literis prolato, consensus hic;

(a) l. 21. de ac-
quir. rer. dō.
(b) l. 9. §. 3. ff.
cod. §. 41. l.
cod.

(c) l. 8. de reb
cred. l.

Hic, & ipsi omnino contractus reales, commodissime ac communissime explicentur, tum ratio, tum experientia quotidiana monstrat clarissime. nolo enim vel hoc unum urgere, circumstantias personæ, loci, temporis, ac similibus, cui, ubi, quando, solutio aut restitutio facienda, citra compendium sermonis, non posse nisi multâ operositate determinari. *consensum* igitur ac *sermonem*, atque reales, qui dicuntur, atque alios contractus requirere, delirare esset ambigere.

XXXIII. *Verborum* demique & *litterarum* contractus aut obligatio, quæ appellantur, tantum abest, ut *consensu* atque *sermone* possint esse destituti; quia tota eorum quasi substantia in his consistat, generalis ac specialis, sive ut logici gaudent loqui, genus & differentia specifica. scilicet *consensum* iidem habent quatenus de genere conventionum sunt. De verbalis contractu, qui stipulatio in specie est, desertus est Venulejus Iustus: (a) *si hominem stipulatus sum, & ego de alio sensero, tu de alio: nihil acti erit. nam stipulatio ex utriusque consensu perficitur.* It. (b) Ulp. *nam & stipulatio, quæ verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est.* Consensus necessitatem, in specie contractus litterarum, arguit, error numerationis futuræ, infirmans eundem, si hæc subsequuta non fuit; (c) & imprimis ejusdem ad omnes litterarum apices ultima applicatio requisita; dum infirmus persistere debet. contractus in scripturam redigendus, donec scriptura scriptione ac subscriptione (arguit hæc completionem consensus) ad ultimum fuerit perfecta (d) *sermone* autem hoc contractus confici negabit, qui verba voce ac literis confecta, sermonem non esse, insipiet.

XXXIV. Cæterum sunt quæ notanda hic videntur circa duo hæc, quæ putantur, contractus distincta genera; *verborum* & *litterarum* scilicet: non tam materiâ ipsâ aut vi quadam suâ, quàm modo sermonis ea distingui: namque utrobique oratio est, est & vis obligandi eadem, oratio enim uti vel inde dicta est, quod ore formetur; ita orationem etiam literis exprimi, tralatitium Iustus (e) est, afferenti porro, non minus valere, quod scripturâ, quàm quod vocibus lingua figuratè significetur. Quod fortassis etiam respiciunt quidam jurisprædicatorum auctores, quando *obligationes ex contractu, aut re contrahi, aut ver-*

(a) l. i. §. i. l. 52
de O. & A.

(a) §. fin. l. de
oblig. t. de lit.
obl. l. 38. de O.
& A.

bis, aut consensu, asserunt; (a) omiſſâ ſpecie, *ex literis*; utpote, ſub eâ, quæ ex verbis eſt, contentâ. Attendentibus autem contrâ modi iſtius diverſitatem aliis, ac proinde quartum iſtud quæſi genus adjicientibus, obligationis *ex literis* (b). Namque modum utriusque generis, quod attinet, Romani, culta gens, & domi æqua, cum facile animadverteret, vim placitotum cujusque, de rebus poteſtatis ſuz diſponentium, & in ſpecie ſummâ ſervandarum pactionum æquitate; ſimulque firmamentum earundem in plenâ perfectâ ac deliberatâ animi deſtinatione, & pro re nata, mutuô conſenſu, poſitû eſſe, deprehenderet; vehiculû verò hujus uſurpatiffimum, atque aptiffimum ſermonem eſſe: Contra verò & uſu edoceretur, multa hic poſſe intervenire chaſmata, quibus appareret, tum conventionem; tû placita aliâ vera voluntate atque conſenſu eſſe celebrata, quæ tamen non eſſent; imprimis, etiam cæteris rectè habentibus, conſenſus ſphalmata, ſepè ſub typo verborum multum fallacium, latere, ac, niſi caveatur, in vulgus prodire poſſe facile: Non ceſſarunt illi quidem, remedia excogitare, quibus ſervatô vigore pactionum, ſimul huic incongruitati ſubvenirent: *attentionem* placitentium, ut conſultô ſatis, itemque juſtè hi in ſtatam ſententiam deſcenderent, pariter & *probationem* verè placiti, intendentes. Repertæ igitur ſunt commodæ iſti rei ſolemnitates, naturâ aliâs ſuâ ad momenta negotiorum deſignanda animumque attentioſiorem reddendum, plurimum facientes, quippe fieri nequit, quin attendor ſit animus, rei que pondus magis penſitet, ubi per celebritates, & cum tractu in ſuper temporis, qualem hæc fere requirunt, ad actum placitumque deſigendum procedere eſt, quàm ubi modò quæſi perfunctioſio in id irruatur: Et quoniam præterea eum celebritate agere, ferè naturâ ſuâ inferat coram, teſtatô, & cum notitiâ aliorum agere; Ad probationem igitur & veri, momentum videbuntur conferre poſſe maximum, ſolemnia. Hinc illæ quæ plurimæ manumiffionum, emancipationum, adoptionum, nuptiarum, teſtamentariæ, præſandarum poſſeſſionum, judiciorum, aliorumque actuum celebritates, veteribus romanis ad ſuperſtitionem uſque congeſtæ, atque uſurpatæ; eas quæ rerum facie mutatâ, poſteri ſategerunt, ut corrigerent, quandoque etiam mutarent, prout id de celebrati-

bus

hæc testamentariis, emancipatoriis, judiciariis & reliquis, vel ex pluribus juris civilis locis, si id ageretur demonstrari posset (a): & similia ex nostris aliarumq; gentium moribus magnò numero colligi: Nisi locum hunc, solus firmandarum conventionum ritus, romanis usitatus sibi vindicaret. Qui igitur in eo penè fuit absolutus, ut, si quidem vivâ voce contractus aut conventio, quæ aliunde, legum ratione suffulta, satis firmamenti non haberet, erat celebranda, illa stipulatò fieret, h. e. congruò conceptu verborum, interrogatione, quæ quid dari fierive sibi quis stipularetur, & ad interrogata responsione promissoria, seriò & continuò coràm facta, congruâ (b). scil. hæc ad excitandam intentionem, & veritatem consensus protrahendum, satis illi putarunt: negotium nomine contractus (c) eodemq; specifico stipulationis (d), indigentes, civilitq; efficaciam pro parienda judiciæ exactione id donantes. reliquis sui generis conventionibus, nomen pacti impertientes; & si nõ aliò illæ fulcirentur statumine, fortè quod nec negotio aliàs validò adjiceretur, nec peculiarem ob rei æquitate dispositionem legum fuerat meritè dicta inde adjecta aut legitima pacta (e); citra necessitatem præstandi, aut potestatem promissum exigendi, easdem relinquentes (f). Similiter huc quoque putarunt conducere literarum compositionem: Cui proinde conventionem in literis, suam quandem peculiarem quoq; formam donarunt, inq; paritatem valoris cum stipulatione erexerunt, nempe ut ex literis, conventionem cõtinentibus plene perfectis, perscriptis atq; à partibus subscriptis, cæteris rectè sese habentibus, obligatio quoque nascatur civiliter firma rataque (g).

XXXV. Hinc porrò de utroque hoc genere, stipulatione, videl. & compositione literarum, pro contrahenda obligatione, hoc videtur non prætereundum, quin moneatur: nempe propriè loquendo, neutram earum, vel contractum vel de genere conventionum esse, sicuti sunt mutui, commodati, emptionis venditionis, locationis, atque similes; sed potius accidentia conventionum & media, easdem vel juvandi, si jam antè suo constant civili robore, vel etiam, si illò destituantur, in speciem contractus, ejusve pactionis, quæ obligationem civilem contrahat, devehendi. Unde quidem id primò

(a) § 1. & seqq. 7
I. de test. ord.
§. 1. I. d. liberr.
l. fin. C. de ad-
opt. l. 5. 6. C. d.
eman. lib. t.
C. de formul.
subl. & c.
(b) per pr. &
§. 1. I. de V. O.
§. 5. 11. I. de in-
tit. stip. l. 1. 3. §.
2. 137. de V. O.
& passim. (c)
§. ult. I. de ob-
lig. l. 1. §. 1. &
7 de O. & A.
l. 1. §. 3 & 4. d.
pact. (d) pas-
sim. (e) l. 7. §.
5. l. 6. de pact.
(f) l. 7. §. 4. c. 1.
leg. de pact.
(g) per a. §. fi.
I. de obl. r. de
lit. obl. & r. C.
de nõ numer.
pec. lt. pr. I. de
contra. empt.
l. 17. C. de fide
instrum. & c.

- primò est, quod semper aliam aliquam conventionis speciem, sive ex æquo debendi causam, utraqve præsupponat: nihil inferentes obligationis, aut necessitatis præstandi quicquam, siquidem eâ destituantur. Generale illud Ulpiani est (a): *Cum nulla subest causa, propter (alii legunt præter) conventionem, hic constat, non posse constitui obligationem.* Etejusdem de stipulatione: (b), *si quis sine causâ ab aliquo fuerit stipulatus, deinde ex ea stipulatione experietur, exceptio utiq; doli mali ei nocebit.* ubi, factâ extensione, competentix hujus exceptionis, etiam ad eum casum, ubi cum interponeretur stipulatio, justam causam habuit: tamen nunc nullam idoneam causam habere videtur; quid per causam hic intelligatur, sequentibus, innuit, quæ habent ita: Proinde & *si crediturus pecuniam, stipulatus est, nec credidit: et si certa fuit causa stipulationis: quæ tamen aut non est secuta, aut finita est: dicendum est non nocere exceptio nem.* Astipulantur hisce illa Juliani (c) *si stipulatus esses à me sine causâ, & fidei jussorem dedissem, & nollem eum exceptione uti, sed potius seivere, ut mecum mandati judicium ageret: fido jussori etiam in viis me exceptio dari debet, &c.* Similè planè judicium esto in casu intentæ obligationis, per literas. facit illud Pauli (d). *Non figura literarum sed oratione quem exprimunt literæ obligamur: si addas: nec oratione, nisi subsit cõsensus in causam, v.g. mutui locati, minimum liberalitatis, donandi quicquam aut gratis expediendi, ut accidit mandato suscepto (e).* Multam hic defectus causæ chirographum invadens dispositionem sustinet, in specie, quâ pecunia, quam pollicitus quis est, & aliter restituendâ sibi scribi curavit, non fuit numeratâ; irrita proinde exiturâ scripturâ, propter illum defectum (f). Facit diligens observatio Jstorum, in casu venditi, legati, aut aliò modò alienati chirographi, ubi ea alienatione aut denominatione chirographi, non adeò designari volunt ipsas literas, aut orationem literis comprehensam, sed ipsam quam continet hæc, rei causam, ipsumve quod complectitur debitum. Eum aliquis habet, quâ chirographum legat, debitum legare, non solum tabulas, argumento est venditio, non cum chirographa vendens, non me venisse videtur. Et alius (g) *si ita cui legatû effect sit ab ulâ chirographi heredi meo reddiderit, heres meus ei decem dato.* bujusmodi conditio hanc vim habet, si heredem meum debito liberaverit, alii alibi repetunt.
- (1) l. 7. §. 4. de p. 22. (b) l. 2. §. 3. de do! mal. & met. causa except.
- (c) l. 15. de fi. dejuss.
- (d) l. 38. de O. & A.
- (e) §. 13. l. mandat.
- (f) s. C. de non num. pec.
- (g) l. 44. §. 5. de legat. 1. (h) l. 34. §. 7. cod.

tunt similia (a). quæ argumento quoque sunt: non tam orationem literarum, quam rem aut rei speciem solere principaliter in negotiò atque intentione disponentium ac destinantium versari. id quod adeo putamus etiam fieri, ubi literis conventio celebratur, nempe intendi rem & causam negotii potissimum, signis modo literarum consignandam. Et vero hinc deinde observare est, quoniam supra dicta cautio, de attento ac deliberato consensu, simul atque de conventionis probatione, comitabatur stipulationis solennitatem, & literarum seu chirographorum sedulam confectio- nem; usu obtinuisse, ut omnis generis negotia & contractus, etiam aliàs suis quidem constituti tibiis, mutui videl. venditionis, dona- tionis, & reliquæ hisce conficerentur. De stipulatione loquitur ita Ulp. (b) sciendum est, omnes stipulationes naturâ suâ cautionales esse. hoc enim agitur in stipulationibus, ut quis cautior & securior sit interposi- tã stipulatione. & Pompon. (c): conventionatum stipulationum totidem genera sunt, quot penè dixerim, rerum contrahendarum. De contra- ctibus venditionum, permutationum, donationum, transactio- num in scriptis fieri solitarum, disertè memorat quoque Imperator (d). & in utraqve specie stipulationum ac literarum obligationis plurimis in locis juris auctores (e). Constat quomodo communiter verba, gestus & actus; quomodo item sermo solennior, declarando consensui & contrahendæ conventionali obligationi inserviant, itemque actus quidam, e. c. traditio rei, quomodo huic fini ad quas- dam alium negotiorum species formandas necessarii sint.

XXXVI. Videndum nunc porro est paulò concisus de ipsò modò, consensum utrinque complicandi, inque ipsum nexum ob- ligatorium eù perducendi. Ut enim duo, qui ad invicem causã con- tinendi sese brachia manusq; extendunt, imò & mox mutuo sese contingunt, nondù tamen alterù alter attinet, nisi commodus arti- culorum flexus, contractio, atque compactio intercedat; Ita quoq; consensus, obligationem contractuorum, verbis aliisqve signis si- gnificatus, atque protensus quasi, necdum tamen vinculum obliga- tionis continuò videbitur nexisse, aut consentientes alterum alteri aut etiam mutuo sibi adstrinxisse, nisi idem consensus per eadem isthæc media actu utrinque in nexum commodè fuerit deductus.

(a) l. 59. de te-
gat. 3. l. 3. §. 1.
de liber. leg. l.
18. §. 2. l. 28. de
mort. caus.
donat.

(b) l. 1. §. 4. de
prator. stip.

(c) l. 3. pr. d. V.

O. (d) l. con-
tractus 17. C.
de fide instr.

(e) l. 5. pr. l. 26
§. 2. de V. O. l.

3. §. 1. de act.
empt. l. 4. §.

ult. de usur. l.

6. §. 1. de re
jud. l. 45. de

patr. l. 3. C. de
rer. permut. l.

5. C. de cõtra.
stip. d. l. 17. &

t. t. C. de fide
instrum. t. t. C.

de non num.
pecun. & c.

Ita sanè omni contractuum generi accidere posse, facile animadvertere licet, uti persona & hæc & illa probè de animò alterutrius, inq; idem consensu fuerint edocti, forte quod verbis aliisqve signis is utrinque utrisqve fatis fuerit manifestatus, nec tamen contractus continuo habeatur celebratus. e. g. si ad Titium mercatorum deferatur animus Mævii, de cõmendã ab isthoc merce quadã, quã plane is carere non possit, nec tamen aliunde habere queat, idq; pro certã mercedis quantitate, & Titius secum constituat, imò nunciare Mævio faciat, pro tantã mercede merceem illam ipsi apud sese paratã esse, imò ipsemet eidẽ id loquatur: donec tamẽ Mævius nondũ obtulit, nec Titius oblatũ acceptavit, necdũ emptio hactenus videbitur celebrata; huc nondum juvante quod de re & pretio, illi inter sese consenserint. Ita fieri potest, ut vel institor atqve emptor in re & pretio consentiant, dum fortè ille pretium indicaverat, alter etiam idem daturus tandẽ sit; post indicium verò factum aliquamdiu minoris rem licitatus fuerit; si quidem post fortè, ubi & ipse hic licitator ad postulatũ prius pretiũ descendit hunc ludendi ergò alter simulet sibi rem nunc majoris venalem esse, quã ante indicaverat: certè ex isthoc, qui prius intercesserat consensu, nec huic nec illi actio dabitur pro complendo contractu. Observare hic aliquid huc pertinens videntur Jcti in specie faciendorũ contractuum per stipulationem, & literas; quando ut contractus & obligatio hinc teneat, rectum judicant: *causas sive species conventionum omnis generis, quas in scriptis fieri placuit, aut in instrumento recipi convenit. non aliter vires habere, nisi instrumenta in mundum sint recepta, subscriptionibusq; partium confirmata, -- ut nulli liceat prius quam hæc ita præcesserint, vel à scheda conscriptã -- vel ab ipso munda-*

(a) l. 17. C. de do, quod nondum est impletum vel absolutum, aliquod ius sibi ex eodem contractu vel transactione vindicare (a). Quando deinde per stipulationem contractu celebratò, ut is teneat, quovum censent, ut utroque præsentè, loquente & audiente, continuus actus stipulantis, & promittentis sit, idemque ad invicem, congruus (b). Scilicet non consensu utrunque utrinque prolatò imò collatò, negotium, pro faciendo nexu, absolutum hic reputant; sed illò qui & congrue compingitur, & ad ultimum sibi mutuo consistit. Ne autem hæc

(a) l. 17. C. de do, quod nondum est impletum vel absolutum, aliquod ius sibi ex eodem contractu vel transactione vindicare (a). Quando deinde per stipulationem contractu celebratò, ut is teneat, quovum censent, ut utroque præsentè, loquente & audiente, continuus actus stipulantis, & promittentis sit, idemque ad invicem, congruus (b). Scilicet non consensu utrunque utrinque prolatò imò collatò, negotium, pro faciendo nexu, absolutum hic reputant; sed illò qui & congrue compingitur, & ad ultimum sibi mutuo consistit. Ne autem hæc

verborum ac literarum obligationi penitus singularia videantur esse, paulò distinctius nobis perquirendum erit: num qui sint actus, actuve accidentia, quibus, (cæteris circa cujusque negotii specialem naturam rectè sese habentibus) ut consensu in nexum tandem probe confiletur, universitas conventionum ex æquo & communiter indigeat.

XXXVIII. Cum duæ sint minimum personæ, pactiōem, sive conventionem, naturæ, perque illam in nexum consensuræ; atque hoc quidem, diversa ab hac & ab illa parte intentione, quâ hic necere, alter neci destinat; utique illi diversi necendi actus, ex diversitate intentionis hujusdemque finis, diversæ qualitatatis atque conditionis videntur futuri esse. Nescio an æque significatu huc sufficiant, ut placidè sonant, illa Florentini Jcti, (a) ubi in specie sponsaliorum definiendorum versatus, de iis tanquam *salib.* generale dicit, quod sint, *mentio & repromissio* nuptiarum. nam etsi *mentionem rei*, aut latentis sententiæ hic fieri deceat; illa tamen aliquid commune est, quod verba universim comitatur, & insuper promiscuè ab uno æque atque ab altero pacta initurorum, prius posterius potest fieri; neque vero & per se vox hæc adeò multam videtur habere speciem, quâ appareat, significare rem actumve qui ad nexum sit pronus: nisi ad multam specialitatem; ut ita dicā, ejus significatum descendere facias. *Repromissioni* nil quicquam nunc velim reponere. Deinde vero etiā dubito; An *interrogatio & responsio*, rem concinnè satis elevent; utcumque gemini hi actus, in specie conventionis ligantissimæ, pro isto effectū jure civili non parum celebrantur (b). Etenim & hæc utraque hujus sermonis pars multum universalis est; metam conventionalem latè excedens; nec verò adeò quicquam ejus figuræ virtutis per se illæ dictiones inferunt, aut præ se ferunt; quippe interrogamus ac respondemus æquè an & quæ aliqua sint, aut quæ facta sint, quæ quæ futura aut faciendæ sint, eum à nobis, tum ab aliis. nisi fortè posteriori voci caput *re* demas, relicta *sponsione*, cum suo significatu, aut in ipsa compositione similem naturam agnoscas, & jam autumes, hanc quidem vocem ad scopum collimare propius. Et vero, nisi multum hallucinor, est, in quod communiter & sapientes &

vulgus hominum consentiet; nimirum à parte personæ ligandæ, actum ligatorium esse illum, quem *sponsonem, promissionem, promissum, pollicitationem, oblationem, votum* nonnunquam, variâ appellatione insignimus. Non curo nunc, quomodo videri possint hæ voces, aliæ universo magis generi, aliæ huic, aliæ alii conventionum speciei perfectiori, imperfectiori, usu magis accommodari. veluti si *Pollicitatio* Jcto (a) *offerentis solius promissum*, etiam definitur quidem, & toties ut species promissionis effertur: licet existimes, pollicitationem sub tit. *de pollicitationibus* ferè tantum in subjectis exemplis considerari, tanquam promissionem extra causam stipulationis factam. nec enim temerè autumare licet, siue pollicitationes, siue promissiones, quæ ibi memorantur reipub. aut personis quibusdam, in usus privilegiatos alios fieri, haberi posse, citra omnem acceptationem ratas firmasque. Deinde hic non attinet curari, si quod *Votum* dicitur, in specie ad divina soleat referri (b): similiter *oblatio* magis ad rem divinam, aut etiam ad liberalitatem: Si *sponso* solenni pro stipulationem contrahendi modo penè propria fuerit facta (c): Et denique, si *promissum siue promissio* (namque etiam hæc indifferenter usurpantur) cum conjugatis suis, fere præ reliquis usui generaliori relicta est (d). Imò præterea nec pro hisce differentiis constabiliendis, multum morari opus erit, singularum istarum vocum singulares ferè etymologias, quatenus votum forrassis aliquis putaret dici, tanquam voluntatis decretum; pollicitationem ab antiquo quodam promittentium ritu ostendendi jungendique pollices; promissionem ab eò, quod animi destinationio consensusque per eam quasi promittatur &c. Dico de hisce aut similibus harum vocum, ut rerum hisce suppositarum differentiis nunc non interest esse sollicitum. Est enim modo, quod eundem spirant effectum, vimque traducendi consensum contrahentium in nexum dicant; & licebit hætenus, hujus rei designandæ ergo, vel promiscuè iis uti, vel saltem *promissionem* imprimis, cum etiam usus communis hanc, ut dictum est, generaliori sensui relinquere satagit, appellare.

XXXVIII: De *vi promissionis* ad obligandum, Insigne, cum Baldo (e) notat Hugo Grotius (f), *argumentum nobis præbere divina*

orac.

(a) l. 3. § 2. 1.
de pollicit.

(b) l. 2. de pollicit.
l. 3. 6. de liber. causa.

(c) per l. 2. § 3
de sponsal. § 1
2. de V. O. l. 7.
de V. S. & pass.

(d) per l. 7. § 3
de pact. § 1.
de V. O. l. 1. 3.
11. de pollic. &
loca innume.

(e) in l. 1. ff. de
pact. (f) cap.
11. lib. 2. de ju-
re bell. & pac.
num. 4.

oracula, quæ nos docent: Deum ipsum, qui nullâ constitutâ lege obstringi potest, contra naturam suam facturum, nisi promissa præstaret ex Nehem. 9, 8. Hebr. 6, 18 & 10, 23. 1. Cor. 1, 19. 10, 13. 1. Thessal. 5, 24. 2. Thess. 3, 3, 2. Tim. 2, 13. Unde sequitur; pergit Grotius; ut promissa præsentur, venire ex natura immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus hiis qui ratione utuntur, suo modo communis est. quibus accedit, ut idem (a) Prov. 5, 1. in loco hoc fatur judicium Salomonis (a): Fili mi, si quid spondidisti alteri, defixisti externo volas tuas: illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui. Item præterea his connotat promissionem Hebræis אֶתְּוֹנָה vinculum vocari, & voto comparari Num. 30. v. 4. 5. & similemque originem vocis ὑποχρέσεως, notari Eustathio ad secundum Iliados, ἀλίσκη δὲ πῶς καὶ κατέχη τὴν ὑποχρόνον ὁ τῆ ἐπαγγελίαν δεξάμενος: capis ac vincis quodammodo promissorem is cui sit promissio. Eumque sensum non male exprimi, secundo Metamorphoseon, Ovidio, ubi promissor ei cui promiserat ait: Vox mea facta tua est. Hæc inquam ibi pro veritate virtutis obligatorie promissionis, rectè adfert atque concinnat Grotius, insuper pulchrè disputans contra maleferiatam hoc loco opinionem Francisci Conani, statuentis: jure naturæ agentium ea promissa pactave, quæ συναλλαγµα non habent, nullam inducere obligationem; ostendit per modo adducta aliaque, etiam nudam & sine synallagmate promissionem, jure naturæ, putâ cætera modo rectè sese habeant, obligationem gignere. Quibus ut omnino assentiam, veritas exigit; nec incidit, quod monere conveniat; nisi fortè quis Conani prophasi, forsitan præter intentionem dicentis, indulgere velit, eâ intellecturus distingvere promissionem fidè habitâ acceptatam, ab eâ quæ non acceptata sit; & illam, tanquam synallagmate non profusus cassam, utpote fidem saltem habitam expleturam, per dicta ista in obligatoriis relinqui; hanc non item. Et rursus: nisi autem aretiam notare liceat, adducta modo pro vi promissionis firmamenta, itidem de eâ loqui promissione (maximè quatenus merè humana spectat) quæ fidè contra habitâ acceptata, eoque non nuda, sed ambitu conventionis facta, comprehensa, parsque ad eò ipsius conventionis est. Quæ quidem circa promissionem requisita attentio nobis paulò inferius aliquantò erit manifestior, ubi scil. promissus,

mitus, operam dederimus exquirere, quid ipsa promissio sit, & quatenus à sua parte in nexum decurrere, aut verò consensum huc insinuare apta parataque sit.

XXXIX. Igitur *PROMISSIO* quidem, ut à capite rem in volem, nil aliud videtur esse, quam *propositi nostri alicui à nobis facta asseveratio, de aliquo ei faciendo*. Quod *propositi* nostri, ex fertio sive assertio promissio sit, ac esse debeat, ex iis, quæ aliquantò superius (a), de animi destinatione sive consensu, à latere obligandi; deque manifestando consensu per signa sua, diximus, manifestum est. *Asseverationem* autem *propositi*, eam malim definitam, quam enunciationem, ex fertionem, emissionem, adsertionem, oblationem, aut quid simile. cum *oblatio* propriè ac potius quidem *rei factive* videatur dicenda, quam *propositi*; quod tamen descriptioni huic, ut primum in conventionis nexum provehendum, omninò videbatur inserendum. *emissio* sive *ex fertio* *propositi*, non satis inculcaturè videbantur *serium* *propositi*; uti & mitius id ipsum *propositura* *vox assertio*, quàm *asseveratio*. *Enunciatum* verò usu lingvæ *propositum* videbatur elaturum, per sola verba, *neglectis signis*, ejusdem indicantibus cæteris. *Asseverationis* vocabulò, interea & hæc non excludente; quid enim obstaret, etiam nutu signisque aliis firmum aliquod animi *propositum* posse prodi; & *propositum* ipsum in medium proponente; & idem deniq; hoc, sive consensum ab hac parte *serium*, fidei alterius offerente, imò obtrudente. Quando verò *asseverationem* *propositi*, alicujus faciendi aut *de aliquo faciendo* *promissio* dicitur; eà id accipiendum erit latitudine, quæ jure civili dicitur, *obligationum substantiam in eo consistere, ut quem obstringat ad dandum vel faciendum*: *Obligationem contrahi, quò quid dari fieri, fieri vel non fieri: dare facere, facere non facere* quis aliquid, debeat (b). juxta quam etiam hæc facti natura jam supra (c) obligationi accommodata est. Quod autem deinde porrò eandem *promissionem* describam, *propositi nostri, à nobis alicui factam, alicujus faciendi*, eò pertinet: quia, [suppositò, agi hic de *promissione obligationis* coinductiva,] *suum* quisque arbitrium in certum ac determinatum *propositum*; ut conformare, ita *asseverare* ex sese alteri potest, & proinde tanquam tale in nexum *promittere*: non verò itidem

dẽm alterius cujusq̃vam; quia cuique sua peculiaris arbitrii libertas est, plenariẽ, imò, citra propriã facultatis aut astipulationis concursum, planẽ non ullius alterius (divinam potentiam excipio) facultati determinabilis. Et quamvis persuasio, fraus, itemque & coactio, huc quidem multum possint conferre, ut certò modò alterius voluntas formetur, plurimùm tamẽ isthac ita hisce formatur, ut interim ad æquum nexum cui inest personæ injiciendum inidonea sit, prout pluribus ante edòcti sumus. (a) Nec verò, utcunq̃ conformationem eij̃ juvent, solæ tamen, ut modò dictum, eandẽ nõ formant, aut per modum indubitati propositi proficere valent. Unde semper tandem eò reditur, quod propositum, quod tanquam consultò ac sponte determinatum obligare quenq̃vam debet; ab ipsò hoc scienter ac liberè pro-mitti debeat: sive, si aliis verbis idẽ dicamus, quod propositum, quod nos, tanquam nostri animi determinata destinatio, obligare debet, tanquam nostrum à nobis non ab alio pro-mitti, atq̃ve exeri, itemq̃ve adseverari debeat atq̃ve posit. Ex quo ad eò principio hæc exsurgunt juris axiomata: *De se quemq̃, promittere oportet* (b), *certissimum est, ex alterius contractu neminem obligari*. (c). Quæ tantæ sunt observationis, ut ne conjunctæ quidem personæ, etiam quæ singularis obsequii atq̃ve potestatis respectu sibi aliàs obstrictæ sunt, præfectq̃ve, altera alteram sine proprio consensu, tanquam ex consensu ipsarum obligare valeant: veluti pater filium; dominus servum; patronus libertum; maritus uxorem: aut contra hi illos, uti pluribus, tum alibi, tum sub titulis Codicis Justiniani: (d) *Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur*. Item: *Ne filius pro patre, vel pater pro filio, vel libertus pro patrono, vel servus pro domino conveniatur*; id declaratum videre est: plerisq̃; hisce titulis subjectis exemplis, ad genus contractuum mercimonialium pertinentibus. sicuti & illud huc pertinet, quod de requisitò in nuptialem contractum consensu est, etiam in potestate constitutorum; tamen si aliàs in hoc negotio permultum æstimetur dispositio consensusq̃ve parentum (e): quãdo videl. *nuptiæ consistere non possunt, nisi consentiant omnes, id est, qui cõcunt, quorumq̃, in potestate, unt.* (f) In sponsalibus etiam consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur (g). Quibus nullò

qui-

(a) num. 10. et 7

seqq. It. n. 14.

Seqq.

(b) l. 83. pr. de

VO. (c) l. 3 in 7

f. C. ne uxore

pro marito

(d) l. 2. § 13.

lib. 4.

(e) pr. l. de

nupt. l. 1. de

stat. hom. N. l.

(f) l. 2. d. nupt.

(g) l. 7. §. 1. d. de

sponsalib. l.

quidem modò in jure civili obverfatur, quòd Dominus, pater, ali-
vè Magifter fuperior obligetur ex contractibus fervorum, filiorum,
aliorumqve, quoscetis negotiationibus certòvè negotiandi ge-
neri, veluti navis exercendæ, tabernæ curandæ, peculio admini-
ftrando, navi, cauponæ, ftabulo, cuftodiendis, exercendis, præfece-

- (a) *f. quod cum eo, qui in alien. potest. est negot. gest. ff. & C. eod. It. de exercit. de instit. quod jussu. de pecul. de re. cept.* quandoquidem constat, vel speciali & expreffò, vel generali ac tacitò ipforum propriò confensu adhibitò, contractus ab his habitos coire: ejus infuper naturæ existentibus his negotiis, ut simul horum, tanquam principalium causa propria in iis agitur. simili-
ff. & C. eod. à nobis, ut nostrò nomine quicquam agant, gerant, contrahant, de-
de instit. mandantur, aut, si illi nostrò nomine aut tanquam ex nostro con-
quod jussu. de sensu, quid egerunt, contraxerunt, nos id ratum postea habemus (b);
pecul. de re. cept. obtinente ferè regulà: *quemvis per se fecisse videri, quòd per alium fe-
cerit.* itemqve vigente in re observatione: personas illas contra-
(b) *ff. & C. mandat. de negot. gest. de tutel. c. & alib. (c) §. i. f. de perpet. & tem- por. act. l. un. C. ut. actio- nes & ab he- redibus & con- tra heredes incipiant & alibi.* hentes, multà parte, animatorum instrumentorum instar esse suo-
rum principalium, qui propriè illi sunt, qui per ipsos negotiantur
aut contrahunt. Neqve similiter hic pugnat: quòd in heredes
obligatorum ex contractibus obligatio communiter transeat; imò
in calu pendentis virtutis ejus, etiam incipere quasi eadè his possit,
(c) *§. i. f. de ex causis crediti (c):* prout hoc etiam aliàs semper fit in causa lega-
ti & fideicommissi, ab herede aut legatario exfolvendo. Quia nem-
pe eò ipsò, quòd adit quis, aut sese immiscet hereditati, tacitè con-
sentit, vel saltem non potest non consentire in onera patrimonialia
omnia, tum quæ defuncto ipsi antea incubuerunt, tum si quæ ex vo-
luntate ac dispositione ejusdem noviter ei sunt ex permiffu legum
imposita, legata, fideicommissa, & reliqua (d'). unde etiam est, quòd
qui adiit hereditatem, quivè se immiscet contrahere videatur, aut
dicatur quasi contrahere (e). Est verò & porrò notabilis juris in-
terpretum juxta præmissum casum, qui est, quòd alius suà promissio-
ne alium obligare nequeat, observatio, quòd ne seipsum quidem,
(d) *l. 8. de ac- quir. hered. l. i. si quis omiff. causa restam. & alibi locis innumris.* de alieno facto promittens, quisquam obliget. *si quis alium datu- rum, facturumvè quid promiserit, non obligatur. veluti si spondeat Titium*
ex causis in possess. eatnr, §. 5. f. de obl. ex quasi contract.
(e) *l. 3. in f. um l. seq. qv.* qviri.

quing. aureos daturum. Imp. in Instit. (a) loquitur. Item (b) qui alium facturum promissit, videtur in ea esse causa, ut non teneatur. Mutuans sine dubio isthæc à Paulo, Ulpiano & Jctisaliis: quorum Ille (c): Inter stipulantem & promittentem negotium contrahitur. itaq; alius pro alio promittens, daturum facturumve cum, non obligatur. Ille (d): Nemo alienum factum promittendo obligatur. forte hæc ex ratione, quod promissio videatur extra potentiam promittentis, factiq; quasi impossibilis, cujusmodi obligatio alias quoque nulla haberi solet (e). Intellige autem hæc, donec promissioni proprium factum absit: Si enim quis alterum facturum quid promittat ita, ut se id effecturum, vel expressè dicat, vel etiam propter facultatem in personam illam, tacitè id intelligatur dicere: sive etiam, quod, nisi ab altero fiat, ipse pœnam à se præstandam promittat, aut alias bona interpretatione ex natura negotii factâ, id in promissione esse, quod is se facturum, ut ab alio fiat, promiserit, colligatur, jam per dicta atq; alia juris loca (f), obligatio, quoad proprium hoc promissi facti aut pœnæ, tenet. & recidit res quidem in casum propositum, quo promissio de se facta obligans demum esse adseritur.

XL. Quando deniq; ad promissionem hanc requiritur, quod sit facta alicui, ei aliquid faciendû præstandûve: innuitur, eam suò tandem cum effectu obligatorio processuram, quò ad præstationem ipsi persone, cui promissio facta est, faciendam, non etiam quòd alii: quod tamen cum eò salis granò accipiendum est, ut illi alicui etiam præstari intelligatur, quicquid modò ei bono futurum, aut ejus interest, ut præstetur; sive id illi ipsi, sive alii in manus detur, aut factum exhibeatur. imprimis vero ut etiam hoc nomine teneat, si quid alicui promissum, ut personis sibi jure, itemque insigni affectione conjunctis præstetur. Cæterùm ubi tandem nihil prorsus interest ejus cui promittitur, res videri potest in frivolam & nugatoriam abire agendi rationem, sollicitudinemque vagam, & propositum ineptum, veluti si quis Titio Germano se velit obligare, ut Mævio cuidam Gallo, quem tamen nec ipse nec Titius forte novit, nec Titii quicquam interest, ut promissum is accipiat, nummis ei dêtur, aut aliquid officii præstetur. cum ferè ita etiam natura comparatum est, ut quisque habeat curare potius que

sua sunt, sequæ attingunt; & quando alicui in alterius gratiam benefacere volumus, nosque ad id promissis obstringere, uti intelligamus, id potius fieri in beneficii veritate, quam juxta vanam ac frivolum hujus alicujus nos obligaturi phantasiam; quippe cum hoc potius, quam bonum eidem præstare, esset stultitiæ ejus indulgere. vel etiam, si mitius rem interpretemur, videri posset, quando tale promittebatur & promissum acceptabatur, non fuisse rem serio actam: prout in simili, contractus figuram habente negotio, ob adjectam conditionem impossibilem arguunt Jurisperiti (a). Res hæc à juris civilis auctoribus pluribus pervehitur; sed verbis quidem velis, ad latus alterum. Nempe sermonem hi applicant illi, qui ex promissione alterius obligationem, ut illi quandoque loquuntur, vel etiam jus, rem, actionem, ut itidem nonnunquam, & fortè congruentius, idem efferunt, acquirere satagit: statuentes non posse quæquam alteri stipulari, (not. sub stipulatione, Jurisprudentiæ nostræ frequens esse, universalem conventionis naturam inculcare) aut quævis conventionem obligationem, actionem, jus acquirere; nisi id, ut alteri illi acquiratur, suâ quoque intersit, aut persona illa, cui acquiritur, sibi sit conjuncta, & ita quasi pro una cum ipsò, juris connexionem, persona habeatur; cujusmodi sunt, quæ familiæ, aut aliò simili jure nobis connectuntur, quorumve negotia ex ipsorum mandato vel quasi ipsis gerimus. Unde igitur & hunc casum connotant illi regulæ tanquam exceptionem. *Alteri stipulari; ingeminant* Jctus & Imp. (b) *nemo potest; præterquam si servus domino, filius patri stipuletur: inventæ sunt enim hujusmodi stipulationes vel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod suâ interest. Cæterum ut alii detur nihil interest mea*: stipulatoris. Addunt & hoc locò uterque remedium, negotium ad proprietatem propriumve commodum acceptantis perducendi, ut certam is quantitatem pœnæ nomine stipuletur à promittente, in casum non servati promissi, de præstatione alicui tertio faciendâ. Planè ajunt, *si quis velit hoc facere*, puta alteri obligationem acquirere, aut licet illi non acquirat,

(a) §. 10. l. de inutil. stipul. l. 7. d. V. O. l. 31. de O. & A.

(b) l. 38. §. 17. de V. O. §. 18. de inutil. stip.

(c) per l. 42. d. rec. qui arbit.

promittentem tamè efficaciter obligare. *pœnam stipulari conveniet: comple, sibi*, non eidem alteri (c): *ut nisi ita factum sit, ut comprehensum est, committatur pœna stipulatio*, h. e. incipiat stipulatio promissâ

pœna,

poena, deberi, etiam ei cuius nihil interest, putà promissum alteri præstitum esse aut non esse. Pœnam enim, cum stipulatur quis, non illud inspicitur, quod interest ejus, sed quæ sit quantitas in conditione stipulationis. An fortè justitia hujus rei in eò consistat, quod vel tacitè interesse possit, & præsumatur interesse, ubi tam seriò rem stipulator agit, ut certi æstimet. promissum non factum; vel quod hòc modò seriò admodum in nexum ire promissor videatur, dum etiam pœnæ destinatione, certitudinem promissi, alterius fiduciæ ingerit; vel deniq;, quod hoc modò certum sibi ipsi debitum, fidens in promisso seu obligatione demonstrare possit. De casu autem ubi quis alteri stipuletur, quod eidem fieri, sua interest; ita porrò loquuntur iidem justi diribitores, locò circiter eòdem (a): *Sed si quis stipuletur alii cum ejus interesset, placuit stipulationem valere obligationemq;, teneri in specie hujusmodi.* exempla adferunt: si, qui pupilli tutelam administrare cæperat, cedens administrationem contutori suo, ab eo rem pupilli salvam fore stipuletur; quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est, cum obligatus futurus sit pupillo, si is malè res gesserit. Item si quis procuratori suo dari stipulatus sit: sive creditori suo, quod suà interest. sufficiant loci hi adducti vice plurium, sparsim per jus nostrum civile, eadem inferentium. Porrò verò, in respectu & cum applicatione ad qualitatem illius alterius personæ, quæ ea, vel conjuncta nobis est, vel alioquin addicta. ferè ita nostri illi ratiocinantur; ut & necessitati simul & per quas personarum conjunctioni, non parum velificentur, admittentes, ut cuius acq. i. l. obligatio rerum simul ac personarum, sive, ut in relatò procedam, per quas pers. jus omnis generis, dominium videl. possessio, actio, debiti cujusq; nob. obl. acq. ex obligatione personali contracta exigendi (b), nobis acquiratur, cè) l. fin. C. de imprimis autè domino ac parenti, in cuius potestate sunt, à filio-familias ac servis variæ conditionis. nempe cum & natura pater & filius eadem esse persona penè intelligantur (c) & servi quasi instrumentum animatum (d), unò pars corporis domini (e); admonendi sumus arg. l. i. C. ad acquiri nobis illa quæ dixi, non solum per nosmetipsos, sed per eas quoq; personas, quæ in nostra potestate sunt, veluti per servos & filios nostros (f). (f) d. tit. l. per. At ei qui juri tuo subiectus est, si stipulatus sis, tibi acquiris: quia vox tua quas pers. nob. tanquam filii sit, sicuti & filii vox tanquam tua intelligitur, in his rebus obl. acquir.

(a) S. 4. in f. *quæ tibi acquiri possunt* (a). Placet dominum servo dari stipulari posse (b).
 de inutil. stip. Et vicissim: sive autem domino sive sibi sive impersonaliter servus stipule-
 (b) l. 28. S. 2. d. tur: domino acquirat. idem juris est in liberis, qui in potestate patris sunt.
 stip. servor. (c) & c. (e) Item (d): Hi qui sunt in aliena potestate, his in quorū sunt potestate
 S. 1. & s. t. de habere licere stipulari possunt, ea ratione quæ cetera quoq; his possunt stipu-
 lip. serv. (d) lari. Ita de his juridici planè; nisi quod in acquisitione facti per con-
 l. 38. §. 6. de V. ventionem, non nihil scrupulentur, non admittendum ferè judi-
 O. (e) d. l. 38. §. cantes, ut facti facultas, quam sibi exercendam stipulatur servus,
 6. de V. O. §. 2. domino temerè acquiratur (e): fortè propter peculiarem hanc ra-
 de stipul. serv. tionem, quia promissor, ejus solius personam videatur respexisse.
 (f) l. 130. de Ita & rentur (f): quod dicitur patrem filio utiliter stipulari, quasi sibi ille
 V. O. (g) pr. l. stipularetur, hoc in his verum esse, quæ juris sunt, quæq; acquiri patri pos-
 de stipul. serv. sunt. alioquin si factum conferatur in personam filii: veluti, ut tenere ei
 junct. l. 26. ff. vel ire agere liceat, inutilem fore stipulationem. Extendunt verò deinde
 eod. (b) l. 38. §. de, quæ fictam hanc identitatem personæ porrò largissimè illam ra-
 5. de V. O. §. 1. tionem, quandò servis etiam hereditariis concedunt hereditati
 l. d. perpet. & tanquam dominæ stipulari; quæ modò non ut personalia personæ
 tempor. act. l. liberæ statim ut constituta sunt, inhærere necesse est (g). quando
 un. C. quand. deinde toties ab iis stabilitur jus illud atque æquitas transmittenda-
 actor. ab her. rum actionum ex contractu ferè omnis generis, & simul etiam plu-
 per mater. de ribus casib; ex aliis causis, ad contrahentium (b) successores atque
 succession. & heredes: stabilito insuper jure cedendarum alienandarumque a-
 passim ubiq; ctionum juriumque (i) inter vivos. Imò notabilia sunt præterea
 (j) de hered. illa legum indulgta, quibus insignis cujusdam necessitatis, utilita-
 vel. act. vend. tis, aliisque favorabilitatis ergò, receptum est, ut tutor curatorque
 l. 13. 17. 36. 41. §. pupillo, minori, aliisque sub cura constitutis personis (k): itemque
 1. de fidejuss. l. servus publicus & magistratus municipalis pupillo (l), procurator
 3. 31. C. eod. l. militis militi (m), actor municipii municipibus (n), paciscendo ob-
 95. §. 10. de so- ligationem actionemque possint acquirere, & si qui sunt casus alii
 lut. & c. (k) l. 5. similes. Cæteroquin autem extra hosce expressè probatos casus,
 §. 9. de pecun. pluribus ab iisdem peritis probari semper ac declarari videas prio-
 const. l. 2. 4. C. rem Maximam: scil. Alteri per extraneum alterum nullam con-
 quando ex ventione obligationem aut actionem directò posse acquiri. Si
 facti. iur. 1. quis

(l) l. 2. 3. 4. rem pupill. salv. for. l. 1. §. exigere de magistr. conven. (m) d. l. 26. de s. reb. cred. (n) d. l. 5. §. 9. de pecun. const. . .

quis alii, quam ei, cuius juri subiectus sit, stipuletur: nihil agit. proponit: Imp. (a). libet autem ulterius rem cum limitationibus suis de ex- (a) §. 4. l. de
traneis per textus legum paucis significare: Pauli Jcti est confide- inutil. stip.
ratum responsum (b): Per liberam personam, quæ neq; juri nostro subje- (b) l. 126. §. 2.
cta est, neq; bona fide nobis servit, obligationem nullam acquirere possimq. in med. de V.
rem sub generaliore proponens typo, de acquisitione videl. rerum O.
in universum, Justinianus addit (c): Item nec per alienos servos, in qui- (c) §. 5. l. per
bus neq; usumfructum habetis, neq; possessionem justam. Subjiciens, hoc *quas pers. cui-*
illud esse, quod dicatur: per extraneam personam nihil acquiri posse. q; acq.
Ubi tamen secundum quandam divi severi constitutionem (d). ite- (d) l. 1. C. d. ac-
rum excipere placuit casum, quo per liberam personam, veluti per pro- qu. possess. (e)
curatorem, non solum scientibus, sed & ignorantibus nobis possessio, & per l. 1. C. per quas
banc possessionem etiam dominium acquiri nobis posse admitti debeat. I- pers. nob. acq.
psa illa constitutio habet: Per liberam personam ignorati quoq; acqui-
ri possessionem. tam ratione utilitatis, quam juris prudentiâ receptum est:
quibus, causâ simul hac possessionis prolatâ gemina sunt illa Dioclet.
& Maxim. AA (e) excepta possessionis causâ per liberâ personâ, quæ alterig-
juri ò est subdita, nihil acquiri posse indubitatè juris est. astipulatur his alii
prundetes alibi (f): cum hac quali limitatione, ut durante tamen
re in statu, quò procurator adhuc solus possidet, actio personalis
domino citra procuratoris cessionem nondum plenè competat (g).
In specie verò deinde obligationis per conventionem, alteri acqvi-
rendæ, ubi plurimum simpliciter negativè concludunt periri (h);
extendunt iidè hoc etiam ad personas cõjunctas alias, præter eas, de
quibus diversum admitti superius adductum est: non item per-
mittentes, quod, sicuti servus domino, ita & libertus patrono dari
stipulari possit (k); non sicut heredi in genere, ita & certæ personæ
futuri heredis (l). Neque deinde juvari volunt extraneum, ut hæc
obligatio ei ab altero acquiratur, si adjectus fuerit personæ paci-
scientis, veluti si quis stipuletur: mihi aut Titio sive mihi & Titio da-
re. spondes? quamvis facultas hõc ipsò debitori acquisita intelliga-
tur
 Yyy 3
(f) l. 49. §. 2. l. 43. §. 1. l. 42. §. 1. de acq. poss. l. 20. in f. de acq. rer. dom. (g)
per d. l. 49. §. 2. de acq. poss. l. 27. in f. de procur. (h) d. l. 1. per quas pers. nob.
acq. l. 5. §. 6. & seq. de constit. pecun. l. 44. de condit. & demonst. (i) l. 126.
§. 2. in med. (l) l. 137. §. 2. de V. O.

(a) §. 4. I. de
inutil. stip. (b)
ibid. (c) per l.
s. commun.
præd.

tur, solvendo etiam alteri illi, sese liberare (a). ubi quidem & hunc effectum tamen hæc adjectio habet, quod si copulativè adjectus alter sit, saltem dimidium ipsi stipulanti debeatur [b]. siquidem divisibilis res sit, & idonea ut adjecto quoque acquiri possit [c]; cæterò quin totâ ipsi mansurâ. Cæterum isthæc omnia tamen fere cum tali aliquò moderamine adferri notabile est, ut si quidem præsentè & consentiente alterò, ejus nomine quid fuerit contractum; Itemque si res ejus ad contractum interveniat v. g. mutuo aut aliò modo alteri detur, tum eidem utilis actio inde fere conquiratur. Si

(d) l. 79. de V. procuratori præsentis fuerit cautum, ex stipulatu actionem utilem domino O. add. l. 27. competere nemo ambigit. Ita Ulpianus loquitur (d) de casu præsentis domini. In casu vero rei domini intervenientis distinctissimè

(e) l. 2. C. per Justinianus: (e) - per liberam personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata, - ei cujus nomine pecunia creata est, per hujusmodi numerationem sancimus, & conditionem & hypothecariam actionem, vel pignus eorum, quæ procuratori data vel supposita sunt ipso jure & sine aliqua cessione ad dominum contractus pervenire. cui quidem sanctioni,

(f) l. 68. de procurat. l. 5. de prat. stip. declarata vis est promissionis, quatenus personam, cui illa fit, atque obligationem paritura est, respiciat, reliqua definitionis, si quæ sunt, declaratione minus indigebunt.

XLI. Si autem porrò nunc disquiratur; Utrum igitur obligatio promissiva sola, per omnia juxta memoratum hæctenus modum instituta, & quatenus quidem non integram conventionem, sed partem ejus denotat, obligationem promittenti, jus sive autem potestatem exigendi ei cui fiat, affingat atque pariat? Istud quidem est, quod necdum admittendum putem, donec nimirum in amplexum fiduciaria acceptionis illa nondum justè pervenerit, haud magis atque porrectâ manu, teneatur, qui extendit eam, antequam ab eo cui porrigitur comprehensa ista fuerit: competente illi, donec id factum nondum fuerit, semper libertate, eam retrahendi, non minus atque huic competit facultas, prehensionem recusandi, aut etiam postquàm ipsam præhendit, præsentem, quantum ad se, remittendi. Argumento certissimo est, quod, cum aliàs plenæ conventionis, promissio simul atque acceptione justâ, constantis est, esse irre-

tra-

tractabilem invitò alterò, prout ostensum quoque est supra (a), huic, meræ scilicet promissioni, contra accidat; nempe quod ad arbitrium promittentis revocationi sit obnoxia, juxta quam naturæ æquitatisque peritis per plurima jurisprudentiæ capita observatur. Subtit. de pollicitationibus; ubi etiam quasi peculiari pollicitationis nomine, quod *offerentis solius promissum* sit, hæc donatur (b), & pactò, ut conventioni ex duorum consensu, hæc naturâ opponitur: Ulpianus cuidam Charidemo respondet (c): *Ex epistola, quam munus edendi gratia absens quis emisit, compelli eum ad editionem non posse*. Et iterum, in libro quodam de curatore Reip. *Ex pollicitatione, qui sine causâ promisit, non erit obligatus, & ita multæ constitutionibus & veteribus & novis continetur*. (d) Atque iterum alibi: *Fortis locum habet diminutio pollicitationis in persona heredis quod non est ob honorem facta, &c.* Tamen magis argumentum, quod in prota verba hic de *promissione solius offerentis* disertè fovet, & sine omnî dubio, pariter in intentione si non prius proponentium saltè cõpilantium per subjèta exemplâ hæsit, amem; quam ut diffitear, tum horum aliqua, tum cætera pleraque, quæ sub eodè titulò continentur, non tam simplicem ac unilaterem promissionem præ se ferre, quam eam, quæ quomodocumque in quandam usque conventionem perducta, nudam tamen, & civili lege requisitis firmamentis destituta sit: prout naturam facti per dictos textus collustranti, facile potest liquere, reperturo eò tendere auctores plerosque istarum legum ipsos, ut ostendant exempla, quibus promissio, citra requisita aliàs civili lege conventionibus solemnia, ex summâ tamen æquitatis atque congruitatis ratione, civilem probationem mereatur; veluti si ob honorem sibi decretum, vel decernendum; si propter incendium vel terræ motum, vel aliquam ruinam, quæ reipub. contigit Reipub. quis promiserit; si opus promissum jam inchoarit promissor, &c. Fortè etiam per nomen pollicitationis perit simul possunt intendisse causâ liberalitatis, quomodo & alibi intra legitimæ conventionis circum promissum liberale pollicitatio audit. Cæterum, ut ut titulus ff. *de pollicitationibus*, nudæ necdum acceptatæ, eoque nec obligatoriæ promissionis exempla suggerat; ejus tamen generis aliquod nervosè præbet Legatum, omnisque libe-

(a) n. 408 hoc cap.

(b) l. 3. de pollicit.

(c) l. 5. eod.

(d) l. 1. §. 1. eod.

liberalis testamentaria dispositio; quippe tota naturam donationis ac liberalis promissi hæc videtur habere, ejus tamen, quod citra acceptationem justam consistat; cum & hereditaria isthæc, ne acceptari quidem justè, nedum cum obligationis inducendæ effectu, possint, cum ne sit quidem aut citra turpitudinem agnosci possit vivensis hereditas (a), taceo, quod plurimum tacita, testata atque ob-

(a) per l. 62. §. 1. de her. vend. l. 1. pro hered. signata hæc maneant omnia, usque post mortem disponentis, ejus ve qui donationem in chartam promiserat. At receptissimi simul juris atque æquitatis esse constat; *ambulatoriam*, hoc est, mutabilem ac revocabilem esse testantis voluntatem, cumq; hac, hoc genus promissi, *in rãg. ad extremum vita exitum*, ut ut testato ac solemniter instrumentò eadem concepta extet. (b). Et elucet quidem insigniter in hoc casu, vis acceptationis, quam habet ad promissum confirmandum: dum palàm est, quamvis testamentariam liberalitatem, ut cunqve jam extra potestatem revocandi dantis posita est, pùta, ubi jam morte sublatus ille est, tamen non valere, antè, quam à promissariò donatariòve principali, h. e. herede, acceptetur, hereditatis additione, quam vocant, & pro fundamento valoris testamentarii ponunt [c]. Præterea aliud indicium revocabilitatis non acceptatæ promissionis, præbet, (dico indicium præbet) species, quæ aliis nostrò nomine quædam agere, promittere mandamus, ubi sane, quia omne mandatum, dum adhuc integra res est, revocare licet (d), licebit & intentatam ac jam dum ad mediatorem mandatarium translatam promissionem; hoc effectu, ut si alter nihilò minus nostrò nomine, tanquam nostram aliquam promissionem pergat explicare, illa nullius momenti aut efficacitæ possit esse. Vivum in hoc genere & aliquantò ulterius extensum præbent exemplum isti in filiò, qui à patre justus est servum manumittere, mutatà postmodum, antequam id fieret patris voluntate: Ubi tanquam ex Julio no-

(b) §. 2. quib. mod. testam. infirm. l. 13. de adim. leg. l. 32. §. 3. de donat. (c) §. 6. I. de hered. qual. et diff. junct. l. 181. de R. I. l. 9. de test. tut. (d) §. 9. I. mand. l. 12. §. 16. eod.

(e) l. 4. pr. de manumiss. vind. rem adducunt hoc modo [e]: *si pater filio permiserit servum manumittere, ignorante autem filio id fieri vetuisset per nuncium; filium autem antequam id certior fieret, servum manumississet; liber hic non fit. nam, pergat ibi ratiocinari Consultus; ut filio manumittente servus ad libertatem perveniat, durare oportet patris voluntatem, nam si mutata fuerit, non erit verum, volente patre filium manumississe.* Ex hisce ex-

plicandum erit simile responsum Pauli, utpote ex Juliano deductum, sub tit. ff. *qui & a quib. manumiss. liberi non fiunt* (a). Erit & eadem retractio promissionis commissæ, sub retractione mandati, si antequam id expediatur, mors mandantis interveniat, eamque etiam prius, cognoscat mandatarius (b). Amplius in hisce est Grotius dict. loco (c) cap. de *promissis*. Addas pro ratione, promissionem omnem veram, (aliud autem dicendum de minis) fovere quasi benefactum, receptissimæ autem justitiæ esse, invito h. e. non acceptanti, beneficium non dari (d). Breviter, id omnino ex hisce & si quæ sunt ejusmodi alia, experientiâ simul astipulante, videtur licere arguere: promissionem, ut firmo indat promittentem vinculo, ex quo scilicet teneri hic atque ab eo quid exigipossit, opo habere, ut amplexum acceptationis subeat, sive tandem veræ, sive præsumptæ fidei hæc innitatur. Et adeo, si quis efficacem, putâ cum effectu pariendæ obligationis, promissionem à nobis definitam desideret, positioni nostræ supra num. 41. datæ insuper addi requirerem, ut illa propositi nostri adseveratio, quæ promissio est, acceptata sit. (a) l. 15. §. 1. (b) per d. l. 4. §. 1. 15. add. §. 10. l. mand. (c) n. 12. 15. 18. & seqq. (d) l. 69. de R. l. 19. de donat. add. l. 191. de R. l.

XLII. Ipsam vero deinde *acceptationem*, quod attinet, hæc ut etiâ naturâ sui obligatoria sit, pro fundamentò, cui innitatur, remotò quidem, desiderium, propinquo autem, ac verò quidem in obligandi effectum, habet *fidem*, per ea, quæ de hæc superius sunt dicta; ubi tamen non multum eoque laborandum duxerim, intensiorne, an remissior in acceptante fides lateat. quippe, exserto proposito, ut per se in nexum decurrenti, apprehendendo, hæc qualis qualis videri potest sufficere, quæ sola minus quidem efficacis ad ligandum aliquem habere potuisset. Unde adeo videri quoque potest id esse, quod nunquam temerè obligationem aut conventionem exinde audiamus redargui, quod acceptator non fatis firmam promissori fidem habuerit. Signa deinde quibus fides, animique approbatio, manifestatam acceptationem abeat, eadem planè erunt, quæ propositi: etenim hæc, ut intentio animi ex occultò protrahatur, utrinque eadem videtur esse ratio, quamvis, quia acceptabilis est, bono aliqvo affici, quam onerari, fortassis proclivior hic, quam

quam ibi, in assensum asseverandum interpretatio erit futura. Unde sine dubio & illud est, quod in liberalibus promissis, sive inter vivos quid offeratur, sive per dispositiones ultimæ voluntatis, non temerè quisquam habebit, pro non acceptante, licet casu interveniente, nihil dum de voluntate sua ante significavit; quin præsumatur accepisse, adeoque promissio vix non statim obligatoria habebitur. quod ipsum etò videtur etiam facere, quod communiter actà solius *promissi* mentione, eidem obligationem debitumve verbis annectimus. *ex promisso dicentes, quemq; obligari; promissum omnino cadere in debitum.*

XLIII. Quoad ordinem, quò ipsa fides, ac propositum, aut etiam signa alterutrius sese antecedant aut subsequantur, nihil interesse putes. modo acceptationi conclusionem, sive consummationem actus relinquant. Equidem cum propositum, ac fiducia, motus sint singulati, ac diversim existentium liberorum animorum, in proclivi fieri est, ut modò hic, modò alter prior erumpat, jam non rogatus quis aliquid offerat, jam prius rogetur idem, rogatusque promittat. simplicissima methodò videtur utrinque conventio coire, ac duobus quasi actibus constare; ubi prius promissor *ablatione* prodit, alter *acceptat*; quemadmodum in imperatis solet accidere liberalitatibus. Imitari quodammodo hanc quoque simplicitatem videri potest, si præcedat interrogatio, & subsequatur responsio promissoria; prout olim in stipulationibus usu venit. cæterum hic omninò intelligere erit, quasi rogationem præcedentem, ut quoque autumat Grotius (a), durare, & vim habere acceptationis; seu, ut potius videri hic possit dicendum, fiducialem intentionem per interrogationem significatam, continuari, cumque promissione ac post eam factam intendi, & usque in acceptationem acceptantemque fiduci conformari. Nãq; alias acceptare proprie videmur posse, non promittendum; sed promissum, ut adeò vel hoc in casu, putà, quo rogatio antecedit, promissio sequitur, conventio reapse potius triplici videatur constare. a. *Quæ mentione* videl. seu rogatione *promissione & acceptatione*, sive tacita habenda fingatur quovis modo fieri, sive expressè facta sit. Quibus actibus ab utroque partem, & promptitudo servanda, *asseverationis*, (ut deside-

(a) d. cap. n.
14.

rium obtinendi postulationis) *ingeminationem* solet addere. Definites *acceptationem*, quod assertio sit, quæ creditor seu fiduciarius promissori, aut ei qui fortè alius vicem ejus sustinet, significet, desiderare sese promissa, fidemque habere assertioni ejus: vel quod sit *consensus de accipiendò promisso promissori facta declaratio*. Nec vero dubites esse hanc, quæ, promissionem amplexa, unâ cum illâ, & conventionem in perfectione sua constituat; & obligationem conventionalem progeneret.

XLIV. Non libet nunc pluribus indigare, si oratio intercedat, quibus in specie verbis, utrinque consensus sive declaratio sive coïngnuatio potissimum constare debeat, ut conventio naturaliter teneat: placent, quæ tandem stipulatoriæ conventioni sufficere Romanæ jurisprudentiæ visa sunt: ut non attentâ aliquâ solennitate verborum, *sensus & consonans intellectus ab utraq; parte solum desideretur, quibuscumq; tandem verbis expressum sit* (a). Neque etiam multis explicari opus est, incidentia, quibus combinatio utrinque debeat fieri, aut aliq; quod, aut quæ utrum intervallum perpeti possint, negatio, promissio, & rursus acceptatio; quò non impediatur, ut in nexum ducantur animi. Id solum modò ex legibus, antiq; stipulationi datis, observare est; convenientissimum fore, ut quam continentissimè sese mutò isthæ excipiant (b); Scilicet, quò magis hæc fiant in continenti, eo minus pertinet, de mutatione proæreleos in aliquo partium, eoque liquidior est præsumptio de attri-
nente utrinque consensu; ejusdemque in unam sententiam decursu. Tametsi non tanta interea videatur in momentorum continentiâ ponenda religio, ut planè omne aliquantò lapsus temporis intervallum excludatur. (loquor in casu, ut conventio ex æquo teneat) Non enim quod inter absentes, quod per nunciū, quod per epistolam, hinc inde animi declaratio faciendâ sit, ut fieri potest (c), quibus utique casibus, temporis quantitas, vix videatur rei concilio ad eò attemperari posse. Ut proinde in illo hic videri possit, ac quædam esse, quò pro continetibus habentur, cum promissione acceptatio; si ad severatio propositi, citra frustrationem fidei ex promisso hauriri, habitæ, atque acceptæ, retraheri non possit; veluti si per epistolam aut nunciū legatimve quis largiter promittat aut:

(a) S. 1. l. de V. O. add. l. 10. C. de contrab. stipul.

(b) l. 1. §. 1. l. 137. de V. O. l. 12. de duob. reis stip. §. 11. de inut. stip.

(c) S. un. de obl. ex consensu

promittere faciat, alter fidat, & res suas ad hæc componere proponat aut incipiat. utiqve summæ videbitur æqvitatē res, propositum hoc modò fide exceptum, in nexum esse translatum, utcumqve interea temporis, dum primùm ederetur illud, & postea acceptaretur, domi poenitentiam aut mutationem fuerit passum. Sane hæc fide qvælibet inter gentes fœdera, & multa privatorum ab invidiam absentium placita, sustineri, evincit mundana praxis.

XLV. Postremo ambigo, an non minoris cognoscendi difficultatis sit, qvam attentionis : Promissioni simul atqve acceptationi accidere, ut non tantum singulæ ab uno consistant latere; sed etiam in unâ eademqve conventionis specie, mutuo simul atqve vicisitudinariò utrinqve effectu, puta pæhendæ obligationis ac etiam potestatis. Qvæ quidem ipsa consideratio aliquando sapientum Idem videtur adegisse (a), ut contractum utroqve, obligationem definiret; intetum dubio procul, consideratione earum contractus specierum, qvæ naturâ suâ istiusmodi existunt; veluti est emptio, veditio, locatio, cõductio, societas; etenim hæc dictæ positioni illi exempli locò subjungit. sive qvòd non satis memor esset vel sui generis dum aliàs plures conventionum species, & contractus & obligationis titulo donasset, qvæ tamen ab una parte tantum essent obligatoricæ; vel etiam illius Pauli (c): *Omniem obligationem pro contractu habendam & qvæ sequuntur*; sive qvòd geminam illam utrinqve trahendi ligandiqve vim κατ' ἐξοχὴν contractus nomine eò loci insignire vellet, atqve exprimere studeret. Post omnia hæc, ad varias conventionum species distingvendas, harumqve vel omnes, vel saltem præcipuas pertractandas, tempus esset modò transire; Sed debunt fortassis isthæc in horum complementum, ut & hæc ipsa concinniora, alia aliquandò otia. Nunc interea admirari licuerit in genere, *Conventionem, tamquam causam obligationis, ac Naturæ singulare Miraculum.*

(a) l. 19. de V. S. (b) l. 7. §. 1. 2. de pact. et passim alibi, (c) l. 20. de jur.

CAPUT VI.

DE
Communione,
 tanquam causa obligationis.

I. *Causa quædam, per quam homines inuicem sibi obligantur communio quoque est.*

II. *Tum, quæ ejusdem essentia illi sunt at sanguinis :*

III. *Quæ quidem et sibi obligantur strictius, quæ per illum sunt juncti proximis: naturali simul ac civili observantia hic circa disponente.*

IV. *Ad similitudinem huic, in similes effectus, conjunctionibus aliis, quæ partim naturæ partim more cognationem imitantur.*

V. *Tum verò et communio quævis socialis hominibus ad inuicem neclendis parata est.*

I.

Communio, quæ nihil aliud videtur esse, quam plurium, rei alicujus, aut quarundam rerum participatio, quod communicantia inter, nexum solet parere, vel tota hæc rerum machina testari potest. Scilicet quamplurima in hac, quæ causam, materiam, formamque finemque, & cætera habent communia, connexionem quandam inter sese, nexumque partium ad inuicem obtinent. quæ eque res per naturam rerum sese docebit, et facile ipsa. Neque enim de istiusmodi universali nexu, aut, quæ hunc pariat, omnimodâ communionem, nobis nunc quidem est pro-

(a)

po-

positum agere; sed hoc solummodo dispicere: Utrum quid rerum hominibus inter ipsos commune sit, aut esse contingat, cujus causa communio, ipsi in mutuo ad invicem nexu constituantur & consistant? Non libet autem scrupulosè indagare, an sint hujusmodi hujus efficaciam res, numero plures, quando videm pro monstranda isthac communisve res sufficere potest, par aliquod raliū rerū admisisse, quod etiam quasi ultro sese videatur huic fini offerre, & quasi cum nisu quodam in officiosam hanc communionem universum etiam humanum genus collocatum reddere. eadem nempe & radice sive materia, & formā *essentia* ac deinde *idem socialiter participandum bonum*.

II. Quod par hominibus essentia sit, nemo ambigit, qui novit (a) ex eodem divino anhelitu, potissimam sui partem, animam, videl. rationalem, pulcherrimum illud atque pretiosissimum divine munificentiam donum, homines obtinere acceptum omnes; & præterea sanguinem corpori; materiam, ex unā stirpe eosdem extrahere omnes: imò, quem sensus ac multa experientia doceat, hanc talem, quam in se spectat, formam, ferre eosdem omnes. Jam vero natura universa, etiam in partibus homine vilioribus, loquitur, hoc modo paria sibi similiaque; gaudere sibi paribus ac similibus, & ad mutuam conservationem, tanquam peculiari, per hanc communionem instinctu, & præ disparibus aliis, currere trahique; vel saltem, donec in naturali suā bonitate persistunt, quasi obligatione quadam de non offendendo sese mutuo, teneri, per quam non ita in mutuū exitium ruant, atque illa, quæ specie sibi sunt disparia. Unde sanè arguere est, paria potiori competentiam congruere, nobilissimo creaturarum generi, ac isti quidem, quod præ omnibus & conservatione & mutuā sustentatione dignum est. Certè utrumque, & communionem hanc essentialē, & vinculum quod inde est obligationis, cum sacra oracula notant lapissime, tum ipsa humana perspicacia, observat facillimè. Illa, ubi toties hominem homini proximo, atque hunc illi ut talem tanquam semetipsum amandum (b) proponunt. Hæc ubi cognationem quandam omnium hominum supponens, similiter propter hanc, hominem homini de non hædendo; imò ad benefaciendum obligatum asserit. Elegans est illud Florentini

(a) Luc. 10.

Matth. 22. v.

39. c. 5. 44. &

seq. Ep. 11.

tini Jcti (a); utrumq; & obligationem hanc, in specie quidem negativi actus, seu non lædendi, & fundamentum hujusdem conjungens hisce: *cum inter nos cognationem quãdam natura constituit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse.* Nec prætereundum, in specie obligationis affirmativi actus, seu præstandi, illud acutissimi Papiniani (b); quò *beneficiò affici hominem interesse hominis is aurum ac.*

(a) *Id. §. 157*(b) *l. 7 de serv. export.*

III. Quin argumentum hujus ex communis sanguinis conjunctione nexus, illa ejusdem propinquior, quam quæ univèrsi humani generis est, præbet conjunctio. Namq; etsi quidem, & ex illâ officiosus erga homines hominum nexus, sic satis & efficax est, & notabilis; elucet tamen magis ejusvis, magisq; fatendum est in articulo hunc coire, quò ipsa unius sanguinis participatio communi alicui fonti est colligiturq; propinqua magis. Unde vel imprimis videtur id esse, quòd magis, quàm quibuslibet extraneis, iis videamur obstringi, qui nostræ sunt nationis ac gentis, & magis, quam his, iis qui nobiscum sunt unius familiæ, & ita porro facto progressu, semper magis propinquioribus, donec ad sanguinem usq; conjunctissimum pervenitur, qui cognatorum, fratrum, parentum, liberorumq; est; ubi tandem & arctissimum ex hac causâ vinculum deprehendere est, ardentissimus amor, favor mutuus, ac in omnem meliorem promotionem promptior benevolentia. Quæ verò ipsum hujus sanguineæ conjunctionis præcipuum naturæ nexum, & benignitas legum minimè solet negligere, quando non tantum de alimoniâ indigis parentibus, (videri posset hoc ob beneficium ab illis acceptum fieri) præstenda, sed & *de agnoscendâ & alendâ liberis* illa ordinat (c). ubi sanè inter fundamenta hujus ordinationis, quæ natura habet, videri potest prævalere cognatio. quando porro de non adimendis hisce temerè bonorum successioneibus, (d) deq; similibus aliis sedulo eadem civilis lex disponit. Nisi discursu aberro, eidem huic basi ex parte insistere videri potest, divina illa (e) humanaq; multiple pmissio, de non matrimonio jungendis sanguine natiuum propinquis. An ob finem, ut ampliètur eò magis utilissimum amicitie bonum hominibus? imò uti pla hæc cognationis radix eò laxius per progeniem hominum jaciatur? cum, quæ inter

(c) *l. de agnos. & al. lib.*(d) *per mater. de bon.**success. ex testam. pass.*(e) *Lev. 18. & 20.*

[a 2]

hæc

hæc sibi proximas personas, antè ex cognatione conjunctio est, & per ipsam radicem quasi proxime succum communicat, & amicitia vinculum ita exindè habet connexum, ut auctius firmissqve illud accessorio quodam, similis generis nexu, reddi haut queat. Sed noverit certissimè suæ hujus ordinationis fines DEUS; nos præceptum & causam ejus quandam propinquam; ab ipso Deo quoq; nobis revelatam, imò sæpius inculcatam, toties repetito ad nuptiarum hæc prohibitiones, isthoc: *consanguinea enim est.*

(c) d. c. 18.
Levir.

IV. Nec tacitè videtur transmittendum, in similem officii nexum conspirare conjunctiones, quæ vel naturâ, vel more sanguinis hanc communionem imitantur. Naturâ, veluti quæ matrimonialis copula est, de cujus artissima unitione, vel hoc ipsi divini ejusdè auctoris testatur (d): *Et erunt duo in carne unâ.* & in super hoc, quo quia *Deus conjunxit* conjugalem hanc copulam, homini inseparabilis eadem constituitur (d). Taceo hinc descendente similem & conjunctionem & nexum per affinitatem, quam circumspèctâ prudentum cautio, non malè *copulam sive duarum cognationum*, sive *viri & uxoris cognatorum* definit (c); asserens, propter hæc copulam quidem, *quædam jura inter affines quoq; versari.* In quibus juribus, tum horum civilis, tum divina legitima positio, etiam similem nuptiarum prohibitionem solet statuere (f). More autem quæ consanguinitatis, & conjunctionem & officii rationem imitantur, per *adoptionem* est, agnatiocû suo, paterno ac filiali vinculo (g), cognatio ad sacrum fontem inter susceptorem & susceptum contracta, & si quæ similia sunt, quæ nunc transeo.

(d) Gen. 3.
Matt. 7.
1. Cor. 7.

(c) l. 4. §. 3 de gradib.

(f) d. c. 18. Levir. t. 7. de Nupt.

(g) tit. de adopt.

V. Alterum aliquod communionis genus, quod itidem cuidam hominum mutæ obligationi fundamentum sternere, & pro effectu hoc quasi manifestò sese offerre dicebatur, participatio erat: ejusdem alicujus socialis commodi sive ipsa quædam hominum socialis conjunctio aut conversatio. Namq; vel ipsa hæc socialis communiõ potissimum in causa videtur esse, quod etiam, qui in familia, non dominus & servi, nec pater & librei, sed vel fratres, nitentantum pares sunt, vel conservi communi sale communiq; tecto, commoditatibusq; domesticis & reliquis utuntur, sibi invicè magis videantur obstringi, magis; cernantur amare sese, quâ paris cõditionis.

extraneos. Similiterq; qui unigreip. cives, qui patriū sacrorū; qui tri-
buli, aut alius alicujus societatis mēbra sunt: sive quod sibi videātur,
trahi sese ad auxilium mutuum per communitatis curandū com-
modum, sive quod animi per mutuam fiduciam coeant, sive quod
alia quædam magis occulta vis hujusmodi communioni sese im-
miscet, pro sociali hęc amicitia officioq; constituendis, fovendis-
q;ve. Nōtabilis est atq; elegans illa Ciceronis collectio, (a), quæ etiam (a) i. Offic.
iam universitatem hominum, stoicorum disciplinam laudās, quæ
in societatem, & per hanc societatem ad mutuum vocat officium,
*latissime, existimans, patere rationem, quæ societas hominum inter i-
pso, & vitæ quasi communitas contineatur.* quibus mox subjungit
& quæsi applicat dictum illum mutue obligationis effectum: *ho-
mines, hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se alius aliū prodesse pos-
sint.* Plane affectus ipse misericordię, quæ alius in alium senti-
mus, sive ipsa erga homines humanitas hominibus naturā indita,
inque probis omnibus vera talis elucens, indicio est, tacitā quædam
naturæ lege ad officia ac benevolentiam mutuam nos erga invi-
cem impelli; sive fundamentum lex illa positum habeat in priori il-
lā sanguinis, sive in hęc sociali communiōne. quæ divinō beneficio,
communi fruimur & luce & aurā. Sed hęc quidem omnia, quan-
tum ad ultronea hujus ex societate mutue obligationis indicia-
tum licebit clarè deprehendere, donec non particulares quædam
inimicitie, æmulationes, aut aliæ affectuum turbæ forte interce-
dunt, quæ animos ab syavi hoc sociali vinculo in diversa trahant.

CAPUT VII.

De boni præcellentia,
tanquam causa obligationis.

I. *Bona præcellentia, ad observantiam quædam sui subobligator
reddere homines, facile in concessis est.*

II. *Ut i contra judicio hominum in minus liquidis, quæ sint illa
observanda bona, & quænam aliis sint præferenda.*

III. In veritate autem rei, etiam qualibet cuiusq; modo verè boni, ipsi possessori quandam conciliant observantiam; modò non conjuncta in eodem subiecto malignitate nimis illa deformata extens.

IV. In comparatione verò, bona animi, & præ omnibus id quod constituti Imperii, est reliqua præcellere, & ad sui venerationem pertrahere videntur.

V. Debitum huius obligationis erit: Diligentior eajusq; cautio, ut bonis eximius prævalens à sese ledatur; Eisdemq; observantia honoratior, quæ etiam ad subsidia facultatum sese potest extendere.

VI. Facit ad peculiarem conformationem, tum prerogativa huius, tum respondentis ei debiti, personarum ad invicem conjunctio, imprimis socialis connexio.

VII. Monstrum Hobbianum; jus in cupiditate ac potentia ponens, in scenam protractum.

I.

Qvod imperfectiora, virtuteq; bonisq; aliis minus pollentia, composita ad ea, quæ virtute aliisq; pulcherrimis bonis prævalent, propter ipsam talem utrinq; persistentem conditionem, his suboblignentur, & aliquò modo subdita reddantur, universa itidem potest testari natura. Liceret hic producere cœlum cum suis astris, compositum ad hæc inferiora; Elementa valentiora, animalia generosiora, similiaque alia præexsurgentia, composita ad illa, quæ minus valent, abjectiora sunt, minusq; pulchris qualitatibus prædita apparent, sed forsitan extranea esset sedulitas hæc indaginis in his, ubi effectio, propositum est, quæ rere, qui naturæ rationali, & imprimis homini, per hujusmodi, istarum conditionum præsentiam, ac ad invicem compositionem, agnascantur aut adhæreant. Forsan nemo unquam debet dubitare, Deum ter Opt. Max. licet non essent etiam causæ aliæ, vel ob id solum, quod unus creaturas omnes infinitâ, cum omnipotentia, sanctitate præcellat, si cum his jungatur, imò quia his junctus consistit: (quippe omnia is est in omnibus atq; est ipse in quo vivunt, moventur ac sunt omnia) eundem justissimè his omnibus præesse ac imperare, & vicissim

cissim has illi, ad obsequium obligari, ac parere debere. Id quod vel Philosopho gentili, si verum Deum, ut nos, novisset, stultum fuisset visum, dubitare, ineptum ac ridiculum existimanti (a), si cum Jove, partitis imperiis, quisquam imperare velit, aut Deo alicui inter homines conversanti leges scribere; cum ipse hic foret lex, ipsi soli competeret imperium, in universos: adde & ex adverso, universis his competeret, huic subijci & ad obsequium obligari. Intra humana obsequia ac imperia, quando versatur (a) idem ille Philosophus πολιτικός, inquiring, quibusnam, tum in civili, tum in domestica conversatione atque consociatione, isthac per naturæ justitiam conveniant; per familiam quidem, ab eâ parte dominum herile collocat, ubi prudentia præcellit. ab altera verò, ubi stupiditas animi hanc abesse facit, servilem subjectionem parenti, ut per atatem prudentiori, itemque marito, ut sexu præstantiori ac perfectiori, potestatem in liberos, in uxorem concedit, atque vicissim hisce subjectionem atque obsequium imponit. Simili verò & ratione, per statum civilem optimum, idem optimo aut optimis, in eos, qui virtute inferiores incedunt, tanquam per arctissimam naturæ legem, imperium, his obsequium asserit. In confesso est, & quotidianus cum ratione dicat usus, ubicunque concurrere contingat egregium virtute virum, cum aliquo, qui qualitatibus est inferior, itemque nobilem cum ignobili, civili potentiâ gaudentem cum plebejo, imò divitem cum egeno, aut quovis aliò insigni bono præminentem, cum eò, qui isthoc caret; siquidem cætera sunt pares, illos hosce antetere, hosce illis, tanquam tacitâ quadam in præminentia boni, ejusdemque carentia sese fundante lege, solere cedere primas esse, tanquam ex debito, concedere. Forsan in thesi sic satis manifestæ, ex his inducitur, veritatis esse, quod propositum hic demonstrare est: nempe si conjuncti consistent, virtute bonisque aliis, imprimis honestis, sive honoratis præditi, cum iis, qui hisce pollent minus; illos prærogativâ quadam jurâ, potestatis, autoritatisve prævalere, hos illis ejusdem præcellentia ergo, usquequò obnoxios esse obligatos. (Commodum erit ad hanc caulum utrumque legitimum effectum promiscue, ac pariter etiam, producere in medium) At in hypothesi, ac ubi quarere incipias: Quamnamigitur bona, vel

(a) 3. pol. c. 9.

(a) lib. 1. c. 3. pol. imprimis

vel simpliciter natura sua honorata sint, ac honorandos præstent, qui ea obtinent; vel etiam quæ collata cum aliis, possessores suos, super alios, licet & hi suis non destituantur bonis, ut honoratiores tamen, extollant, hosdemq; id ipsos suspiciendos, ac primas iisdem concedendum obligent? hic est, ubi hominum judicia variant, ut & forsitan, de ipsò genere juris, debitiq; ex hac præminentia causa datòq;, competentium.

II- Sanè reperies, qui *genus & proavos, & quæ non fecerit ipse* quilibet, vix eidem sua putant; quibus *forma bonum fragile est*, nec proinde magnæ æstimationis; quibus *robur*, aut si quæ sunt reliquæ *corporis dotes*, minimè in iis putantur, ex quibus quis dignationem quandam mereatur; Si Modestino credimus (a), qui philosophantur, ut rari sunt, ita divitias pro nihilo ducunt, in tantum, ut ne quidem proprie de substantia queant loqui, & quæ magis eodem in loco de illis hic existimat, nedum, ut, secundum ipsum, hinc aliquid prærogativa sibi tribuant. imò videas maleferiatos, qui *sapientiam*, qui *virtutem, probitatemq;* ipsam, contemptui habent; nec hujusmodi ergò, alicui multum deberi posse putent à quoquæ, ita in quæ de bonis singulis hominū, earundemq; æstimatione variant; judicia hominum: magis divaricatura, ubi comparatio instituenda venit cuiq; bonorum quæ ipse possidet, cum iis, quæ alii, & si de paritate aut prærogativa dignationis, horum nomine, discriminatio est facienda. Egregia est observatio Philosophi in civilibus (b), ubi de ratione ac fundamento dignationis agit, ex quo, tum Majestas, tum reliqui in repub. honores honorataq; munera, per communitatem civium ex merito distribuenda sint. nempe notat hic, in hacce Maximâ: *æqualibus æqualia, inæqualibus inæqualia esse tribuenda*; ut multum forte, ac perspicuum naturæ principium, facile consentire omnes; cæterum, ubi jam ad discrimen faciendum perveniatur, quænam sint illa *æstima*, bonaq;, ex quibus æquales aut inæquales aliqui sint, aut alii aliis comparari, aut etiam præferri, atque postponi debeant; hic quidem luctam obire inter sese judicia hominum maximam, aliis uobilitatem generis, aliis divitias, aliis virtutem, in prærogativam dignationis advocantibus; aliis deniq; solam libertatem pro eo habentibus, quod omnibus æqualia possit ac debeat

(a) l. 6. §. 7. de excusat.

(b) lib. 13. polit. c. 8.

tribuere. Sanè quoam Philosophus hic contentionē circa civilia munera, cumqve honore potestates distribuendas notat, eā quidem per omnem hūmanam conversationem observare licet, frequentare nimis; cūm, ne dicam singuli - ferè hominum, saltem singula genera hominum, plurimum, ut videtur, seducti affectu proprii amoris, sua præferunt aliorum bonis, aut saltem non in eò dignationis gradu, tum sua collocant, tum sua collocant, hæc ferè semper extollentes, illis depressius, si ex merito omnia æstimanda forent, incedendum, existimantes. Ita nihil communis videre est in vita, quam quod oriundi ex stemmate nobili, ut ut etiam parum vel nihil propriæ nobilitatis ipsi habeant, despiciant præ se suoqve ordine, quoscunqve alius ordinis homines; parum reputantes facere, ut ad sui ordinis dignationem quisquam queat evectus videri, virtutene, an eruditione, an bonis fortunæ, præditus cumulatusqve sit, aut etiam ipsos præpolleat. Similiter cernere est, homines opulentos valdè, & in his præcipuè, penè solis nummis colligendis addictam mercatoriam quandam gentem, quosvis non æqvè pecuniosos, licet aliis egregiis bonis horum aliqui fulgeant, in minus potenti conditione collocare, atqve est sua. Pariter literatos, multarumqve rerum peritos, super minus eruditos, sibi præsumere. Militares animos parvi æstimare præ sese, qualiscunqve honestæ togatæ vitæ asseclas. Neqve vero tantum ita hic variare videas, qui forte ipsi jam, ratione sui, quod habent boni, præferri aut efferri volunt; sed & alios, quorum non interest, de aliis, aut de differentia dignitatis bonorum, communiter judicantes ac disputantes. Quam utiqve rem attingit illa veterum Philosophorum discrepantia, circa determinationem ejus, quod summum & maximè honorabile in vita bonum æstimandum sit (a).

(a) Aristot. 1.
Eth. cap. 8.

III. Impossibile est, cum tanta opinionum diversitate, imò contrarietate, à parte omnium veritatem hic posse stare simpliciter. Quia autem, ubi profus etiam nihil fundamenti subest, opinari, penitus mente captorum potius, quam rationalium hominum est: forsàn putares, omnes illos, qui alicujus, tanquā bonicau-sâ, vel sese vel alios efferunt, licet in aliquò, maximè forte, ubi in comparatione versantur, ad limen veri hallucinentur, non tamen

[b]

sim-

simpliciter ab omni veritate penitus aberrare. Sanè quicumque non delirat, aut affectibus abreptus, mentis patitur *ἔκτασις*; in bonis vitæ humanæ computabit, quæ honestissimò genere prognatum esse; corporis egregiis dotibus, veluti, robore, agilitate, pulchritudine, pollere; virtutibus ingenii ac morum, veluti, sapientiâ, prudentiâ, scientiâ ac experientia multarum rerum, arte, fortitudine, temperantiâ, iustitiâ, ac reliquis ejusmodi, præditum esse; bonis fortunæ, quæ ferè dicuntur, abundare quamplurimis, veluti divitiis, honoratis muneribus, amicis veris, ac etiam honoratis. Positò igitur, quod hæc & hujusmodi verè bona sint, utique videntur non posse non ornare eum, cui insunt aut adjacent: & per consequens subjecto, singula pro suo dignationis modo, aliquam observantiam conciliare penes alios, eisdemque quasi occulta quadam vi huc debiti obstrictos reddere. Græcis bonum dicebatur, *τὸ καλόν*, quod & *bonum*, & simul *pulchrum*, ipsis denotabat; id quod indicio erat, omne vere bonum ipsis in pulchris, vel saltè in iis, quæ à pulchris non aliena essent, censeretur. quæ autem pulchra sunt, imò dicè simplicius, quæcumque verè bona sunt, naturâ suâ, quatenus talia, laudè, admirationem, observantiam admerentur. Testatur id communis hominum sedulitas, quæ propter virtutem, aptitudinem, imò externam solummodò pulchritudinem, bruta quoque animantia lapillos quoque ac gemmas, & cæterea ejusmodi solet observare ac colere; non ita observatura, si qualitatibus istis illæ res destituerentur. Tantum igitur abest, ut videatur homini aliqua cultura non deberi, ob quodvis verè, quod iste obtinet sibi, bonum; utpote qui pulcherrimus ac optimus creaturarum, vel ob hoc solum, quod homo est, quod animam gestat, particulam divinæ auri, rationalem, ac multi-potentem, quod os sublime tenet, cælumque tueri iussus, & ad sidera tollere vultus, suam quandam observantiam, saltè apud hominem, qui propter hoc ipsum & ipse sibi placeat, mereri videatur. nedum, ut pulchrum isthuc humanum systema, aliis adhuc verè bonis exornatum contemptui haberi debeat. Sanè si quid iudicio hominum cordatorum tribuendum est, virtus, eruditio, ars, nobilitas, & omnis reliquus bonorum chorus, assimationem, & qui iis præditi sunt, suam inde aliquam dignationem

nem obtinent, ac observantiam; imò cernas in maximâ fortuna-
 positos, maximòqve honoratissimorum bonorum cumulo investi-
 tos, principes etiam ac terrarum dominos, siquidem bonæ atqve
 ingenuæ indolis sunt; ob talia in pretio habere, qui iis sunt præditi.
 Conclusio itaqve ad hæc esto, hominem quemlibet, ob quodlibet,
 quod fortè verè bonum obtinet, quandam sui observantiam mere-
 ri, & ad hanc quasi sibi obligatos tenere quoslibet. Quæ eo magis
 (quod porro videtur ultro-sequi) quò perfectius atqve præstantius,
 vel specie vel cumulo id ipsum bonum est. Quæ tamen tota res u-
 nam hanc insignem videtur limitationem pôscere, ut ne idem sub-
 jectum, in quo illud quodlibet bonum residet, aliis malignitatibus
 sit defædatum nimis, fortè etiam eò usqve, ut illud bonum non sit,
 nisi instrumentum malitiæ, ad effectus malignos; eòqve per hoc ipsum
 superveniens accidens, quasi in malum ipsum conversum: quomo-
 do sanè Diabolum nemo sanæ mentis ventrabilem judicabit, ob
 id, quod is maximâ agilitate, potentiâ, perspicacitate, aliisque con-
 creatis sibi donis præditus sit: siquidem modo juxtâ calleat, extre-
 mam ejus ac summè abominandam malignitatem, quâ quicquid
 ejusmodi potentiarum habet, id in destructionem omnis boni con-
 vertere, semper quasi in procinctu, cumqve perniciosò nisu, para-
 tus stat. Ita non merebitur favorem hominum castorum pulchri-
 tudo meretricis; justorum, solertia injusti procuratoris aut judicis;
 subditorum æqui amantium, técnica cautio tyranni.

IV. Et hæc fortassis, quæ relata hætenus, minus ha-
 bent offendiculi. donec extra comparisonem diversorum bono-
 rum ad invicem consistas; nec disquirere instituas, quodnam præ-
 alterò, aut etiam, quid in specie dignationis quodlibet mereatur.
 Cæterum ubi comparare, & isthæc disquirere ac determinare insti-
 tues, nisi multum auguriò fallor, res penè judiciis hominum inex-
 tricabilis est; certè continuatæ contentionis: idqve quæ compara-
 tionem, eò magis, quò viciniora, etiam judiciofis, ac extra partem
 positis, aliqua habentur: ubi non tantum totò die exurgere ac ca-
 dere, sed & immortales præcedentiarum, quas dicimus, lites, fove-
 ri videas. quibus nunc quidem, ne me immisceam, amore pacis
 detineor; relinquens liberum, quantum quisque deferre velit judi-

(a) lib. 1. Eth.
c. 7. & seq.

cio Aristotelis (a), quò bona animi, hujusdemque virtutem, corporis fortunæque bonis anteponit; sine dubio illis quoque majorem dignationem atque observantiam concessurus, qui his prævalent: intelligo donec cætera sunt paria per naturam, neque etiam receptò more diversum sit introductum, quò ipsò, fortassis ad naturæ quoque venerantiam, poterit obtinere, ut spinastum teneatur venerari cedit. Imprimis autem attendendum existimem, num. in qua imperii superioritate, alter præ altero sit constitutus, quam. y. equeidem sacramentam divinâ sanctione præminentiam (b); omni huic subjectorum qualitati, utcumque per se, multum quoque venerabili, cum submissione tamen venerandam exponerem; jusque jubendi, exigendi que venerationem ac obsequium, illi; obligationem autem parendi ac honorandi, huic præcipue imponerem.

V. Quod autem attinet ipsam *meriti debitique*, determinationem, quæ aut quatenus illa cuique horum bonorum speciei, sive simpliciter, sive postquam de præcellentiâ evictum est, præcipue competentia sunt, hanc multis facere, nimia varietas, ut operosam nimis, nunc quoque vetat. Modò quæ tanquam generalia magis univervo generi, non videntur prætereunda: 1. quæ obligationem omitendi seu negativi actus, quodlibet verè bonum, quo quisquam non nimiù maliciâ juxta diffuens, præditus est; eò facere, ut personâ eò magis inviolabilem præstet, cunctosque eò magis quasi restrictos teneat, ne lædant hanc, aut injuriâ afficiant, contemptui aut ludibrio habeant, id sanè & meretur bonum ipsum, quod hic in personæ ornatu est, naturâ suâ inviolabile; & facile nobis dicitur ratio; quæ etiam cruda magis ingenia eò solet adigere, ne subjectissimas sibi aliàs personas, æquè crudè, prudentes aliisque dōtibus naturæ artisque præditos, temerè exagitent, atque stultos inertesque, similis aliàs conditionis. 2. quoad obligationem faciendi; videri potest, aliquò modò singularis ac diversæ naturæ debitum ex hac causa fuisse, ab eò, quod communiter ex pletisque reliquis obligationis causis, cuique competens est. nimirum, quia de natura boni, quod cuique adhæret, est, esse honorabile sive observabile, aut certè esse aliquò rem observabilem contingens, juxta quam colliges ex diversis cursibus Aristotelicis, ubi ille (c) id quod summum in vita bonum est,

(c) lib. 12. & 3.
lib. 1. Eth.

est, honorabile esse demonstrat, & alibi ad hujus perfectionem ac complementum, spectare reliqua bona omnia, quæ modo aliquid momenti in vita habeant. Hinc igitur quod hujus cujusque boni ergo, primario possessori ab alteris deberi potest, videtur pro mensura dignationis cujusque, honor, obsequium, observatio, facilitas, esse, ita tamen, ut secundario, ac in modum lautioris subsidii, aliæ præstationes, à debito hoc honorato non videantur excludendæ esse: quin ex ipso hoc dignationis merito fore, si egregiis virtute viris, aut ex illustri stemmate oriundis, aut aliis præcellentis generibus præditis, eximia magis stipendia, victusque exhibeatur lautior; si in omni convictu, humanaque conversatione, dignioribus bonis clarescentibus digniora, elegantioribus elegantiora, præbeantur atque concedantur. Quæcunque autem horum istis debentur, ipsi videntur jus facultatemque justam habere, cum congruentem modesta sibi vindicandi.

VI. Facere autem ad formam hujus, juris obligationis, debitiq; , quò scilicet pure ista in actum constituentur, non parùm ipsa personarum ad invicem conjunctio, sive compositio videtur. Namque, etsi quodlibet bonitate præstans, homines, sive præsens id ipsis sit, sive absens, modo cognitum, vi dignitatis suæ, quasi naturaliter ad sui admirationem æstimationemque videatur pertrahere; minimum obligatos tenere quoslibet, ne vituperiis id incessent: an propter justum tribuendum conditori, qui vult glorificari in operibus suis? Angeri tamen ipsa hæc videtur obligatio, magisque protendi, & ad certum alium atque alium modum redigi, imò sapius ex conditionali quasi pura reddi, ubi personis honorandis, (circa has enim nunc consideratione hæc potissimum versamur) coramventum est. Quomodo per hujusce omnino obligationis pulsum, protrudi dixeris illos actus, quibus vultus ac nomina honestorum, honoratorumque salutare solemus: quibus in congressibus confessibusque locum honoratiorem alii aliis, tanquam ex merito dignitatis concedimus: quibus Deum, quod ipsum Optimum Maximum, maximè veneratione dignum, semper nobis novimus præsentem, pii semper reveremur, non planè similia facturi, ubi isti homines honorati, locorum intervallis à nobis remoti sunt. Si-

miter & alia, hujus causæ ergo, digniori cuique præstanda, ferè ad præsentem, alium solent sortiri modum, atque habent erga absentes; nisi quatenus etiam hic quædam, quasi per media personarum conjunctio cõpingatur, ut luti per epistolas; nuucios, mediatoresq; alios. Imprimis autem, ad aliquam quasi singularem notam, pertransire hæc obligatio jusqve honorarium solet, ubi præterea personæ aliquo peculiari societatis vinculo sunt connexæ, ubi natura simul cum legibus ac moribus pro definiendo honorario hoc debito solent laborare. imò & partem illorù bonum, quæ quid eò conferre possunt, imperio, in quantum hoc societati cõgruit, destinare, veluti prudentiam, patientiam, aut alia quæ hujus valoris æstimationem habent.

VII. §. I. Antequam hæc linqvam, non possum, quin miraculi ac novitatis ergo Monstrum aliquod horrendum ingens, in scenam hic producã, natum quidem illud non ita pridem cuidam Thomæ Hobbio, Nobili Anglo, in suis *Elementis Philosophicis de Civitate*, genti suæ, imò Dominis, infelicis præfagii partum. Obstentum autem illud, quod nunc quidem tango, quodque præcipuum ex reliquis ejus secundariæ est, (sunt enim plura, sed stature humilioris) *jus in cupiditate ac potentia positum est*; quod videl. quicumque in statu, nescio quò naturali, potentior est, secundum suam cupiditatem jus absolutè imperandi ac statuendi habet in eos omnes, qui se sunt impotentiores, quosque vi cogere ac superare valet: *jure quodam belli omnium in omnes*. Lineamenta hæc ipse Plastes huic suo fortui ita ponit (a): *Intelligitur, in statu hominum naturali, potentiam certam & irresistibilem, JUS conferre regendi imperandiq; in eos, qui resistere non possunt. adeò (hem tibi colorem bestię speciosum) ut omnipotentia, ab eã causã, omnium rerum agendarum jus essentialiter & immediatè adbeat.* Quæ istorum genuina sit mens, nempe, ex conceptu usqve, monstruosa, quæ jus in potentia ponit, id porrò hinc inde multis, inter cætera autem etiam his declarat, ubi cap. 8. §. 10. ait: *Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in personas hominum, nimirum viribus & potentiis naturalibus. siquidem enim in statu naturali, propter bellum omnium in omnes, subjugare vel etiam occidere homines, cuiq; LICITUM sit, quoties id suo bono conducere videbitur.*

(a) cap. 1. nũ.
14. in fin.

§.2. Forſan expedit ſtatamina pedum quibus baſi ſuæ in fixum conſiſtat, nudare ac avellere, & monſtrum per ſe ruet. horum autem potiffimum videntur duo eſſe, ſigmentum nempe, de ſtatu hominum, neſcio qua conditione, naturali, & judicium erroneum de dignatione potentia naturalis pro effectu juris ac poteſtatis. Scilicet fingit primùm hic Philoſophæſter admodum novitius (Ariſtoteles enim, & ſi qui ſunt reliqui ex antiquo, imò omni ante ſe ævò, veræ ſapientia ſtudioſi huic flocci ſunt) dico, fingit hic ſtatum, quendam hominum naturalem, pejoribus, quam beluinis, relictum cupiditatibus, eidemque neſcio quodnam ex utopia protrahum monſtrum juris affingit. Libet autem hic prius intueri veritatem quam ſigmenta. Si rem igitur ut in ſe eſt, & hominem ut per naturam exiſtit, intueri incipias; deprehendes; hominem cum corpore ſingularis præ aliis rebus naturalibus *τυμωστέλας*, & animam, partim appetentis partim rationalis facultatis enaſci, & eſſe quidem hoc modo hominem, ſi omnem ejus potentiam junctim conſideres, aptum natum, ut agere poſſit, ad boni ordinis, & ſui aliorumque conſervationem, & etiam ad ſui aliorumque perniciem, rerumque perturbacionem pluriùm. Deinde verò, & ſi appetentem hominis facultatē reſpicias, obſervabis, per hanc ipſum quidē inclinare ſolere potiffimum ad ſui conſervationem ac commodū, etiam ſæpius cum aliorum incommodū ac perniciem; non tamen etiam ſemper, aut omnē omnium; licet ſoli illi facultati relictum ſingas; niſi magis brutalem huic, quam brutis appetitū affingas. Cæteru, ut ut per hæc ſibi naturalia, homo ambigua ſit potentia; deſtinataque magis appetitionis ad emolumentum proprium; conjunctum quandoque cum detrimento alterius; nondum tamen hiſce tota natura naturalisque potentia hominis abſolvitur. quin potius præcipuum ejus naturale, in quo ipſum eſſe ſuum ſpecificum habet, eſt rationalis ſive anima ſive potentia ejus: per quam inter cætera ipſe homo docetur, quid honeſtum ac decens; nec docetur tantum, ſed etiam jubetur, impellitur, ac trahitur eadem ſectari, verbo lumen legemque naturæ, huic parti habet divinitus inſcripta, per quæ & docetur, quid cuique ſuum ſit, & mandatur id ipſum cuique tribuere, præcipiturque honeſte vivere ac neminem læde-

lædere. quæ ipsa præcepta, nisi fallor, illi in statu hoc naturali jus sunt.

§. 3. At amabò, quæ hic fabricatur *Elementa Philosophica* Hobbius? Ille, nisi parafrangas aberro, ex iis, quæ homini connascentur, solam carpit appetitionem, & cum eâ quidem conditione, quâ in pessimis pessimè sese habere potest, aut etiam solet; atque in hac qualitate, somniat ille, constare hominum statum naturalem, in quo jus ac licitum sit, quod cuilibet pessimo nebuloni ac naturæ monstro sua potest designare monstruosa cupiditas, modo cum potentia ac naturali vi aut aptitudine conjuncta hæc est, id ipsum exequendi. Atque hujusmodi quidem phantasie Novus Philosophus indulgens, non animadvertit, (ita autem solet sopor phantasmata dirigere) se id statum hominum naturalem dicere, quod est non secundum, sed præter humanam naturam, cujus alias est, appetitu uti, non omnivagò, sed, si non directò penitus, saltem aliquò modò temperatò tractove, rationis ac naturæ lege; imò id, quod est præter naturam beluinam; cum etiam immanissimæ bestię, non temerè appetitione utantur, quæ in propriam speciem promiscuè, pro suo etiam commodo, forte ut ventriculum satient, sæviant; ut cunq; potentiâ valeret omnis robustus leo aut Inpus devorandi catulos, aut etiam alias imbecilliores sui generis bestias. Non itidem recordatur Hobbius, quando his excludendis incubat, eorum, quibus ipse rectam rationem non minus partem naturæ humanæ, ac quamlibet aliam facultatem, vel affectum animi, esse dicit; eandem quæ naturæ legem (a): (quamvis vel hic etiam loci, turpiter confundat omnia, suis rectæ rationi affectis definitionibus) in naturæ autem legibus fundamentaliibus refert: *Quærendam esse pacem ubi haberi potest, ubi non potest quærenda esse belli auxilia* (b): (cogita casu, si quis incidat in homines ingenio mitiores, aut saltem impotentiores, quam ut lædere eum aut possint aut velint) Item: *Ut unusquisq; se cæteris commodum præstet* (c): *Ne quis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel risu alteri ostendat, si illum vel odisse, vel contemnere* (d). *ut benescium quis rependat, ut veniam petenti indulgeat* (e). Horum inquam & similium rectæ rationis dictaminum, quæ utique non jura belli omnium in omnes spirant, ubi veritate rei agitur, memor est Hob-

(a) c. 2. n. 1. inf.

(b) cap. 2. art.

2.

(c) cap. 3. art.

9.

(d) art. 12.

(e) art. 8. §

10.

Hobbius, ubi verò suis somniis indulget, minimè omnium. alias non comprehensus hæc in natura humana, aut statu naturali hominum, ac simul inde exclusurus.

§. 4. Nescio, an aliquid refugii hic velit quærere Hobbius in distinctione status hominum, quò vel extra sociale aut mutue pactiois vinculum constituti illi sunt, vel intra istud. Namque coalitz ac imprimis mutue pactio in ita societati, ille tandem pacem humanam omnem, jurisque illius belli omnium in omnes cessationem tribuit! *Non forte illam rectæ rationis legem ductumque hominibus, in hoc statu constitutis, non etiam in illo, naturalem esse, cupiat? Sed jam cuperem edoceri, an multi sint istorum hominum, qui post primum virum mundo immissum, extra societatem nati sint, & quot putet Hobbius istorum hominum in orbe extitisse, qui, ut ipse fingi cupit (a), è terra fungorum more exorti ac adulti sint, sine omni unius ad alterum obligatione: an vero hi stryges & Chymæ sint? deinde annon putet societates alia quoque posse principia habere, atque pacta; & utrum ex genere causarum eas constituentium excludi velit, ipsam & nativitatem ab invicem, & cognationem? Et porro si pacto demum socialis pax reddatur hominibus cum aliis, quamdiu putet in societatibus enatis ac adolescentibus, jus belli in omnia istius societatis membra esse, & has contra illos? Ulterius, an leges illæ naturæ pacificæ, quas longo ordine recenser, ac testimoniis divinis confirmat, imò divinas ipsas esse demonstratum cupit (b), una cum fundamento suo, rectæ Ratione, post initas pactioes hominibus demum infundatur? Et denique, an putet, pactiois legem, quam homines ipsi sibi consensu suo constituuunt, cupiditatibus hominum refrenandis, & juriqve belli omnium in omnes, quod in his supradat, abolendo, magis virium habere, atque immutabilis Dei ac naturæ lex mentibus humanis pro hoc effectu inscripta? an vero non, ubi potentia exuberantiam cupiditati subdas, æquè facile perumpantur, pacta socialia, resultetque illud quaecumque jus belli omnium in omnes, atque ubi pacta talia inita non sunt? Et si quidem pacta huc aliquid faciant, an non ipsa hæc, vim hanc suam continentem hominum manus à violentiâ, aut etiam porrigendi ad præstanda debita promissaque, ex ipsa lege*

(a) cap. 8. art. 1

(b) cap. 3. §. 4.

[c]

naturæ

naturæ habeant, quæ pacta servanda esse hominum menti dicuntur atque sancitur? Nisi cautè hujusmodi triens pes colossi unus, qui cum cupiditate status naturalis, *juri*, eidemque belli & imperandi omnium in omnes, suffixus ab Hobbio est, eximatur, nescio, an ab uno latere is contractus ruinam illi miniretur.

§. 5. Quod alterum attinet pedunculum, (pedem autem non esse, spectator non mirabitur, quia monstrum est, quod producitur), is nomen habet *potentia*: quæ quidem potentia (intelligita, prævalentiam viriū quæ naturalis aut facti alicui est citra concessionem legis alicujus) *certa ac irresistibilis* Hobbio *jus confert regendi imperandi, in eos, qui resistere non possunt*, homines homini subjicit, ut brutorum instar huic subjugari, atque si ira alicui potenti sibi conducere visum est, mactari pro lubitu queant. quia autem sustinere, *modio* hocce molem monstri non videbatur, statum enim erat addendum *omnipotentia*, cui citra controversiam subjecta sunt omnia, & cui adhæret jus in omnia. Non libet hic multis enumerare, quæ aptum natum sit, ab hac parte edere monstrosa, monstrum per se aspectu horridum; quomodo factore hujus, quicumque hominum, alterum quendam hominem offendens, qui cum peculiarem non contraxit societatem, jus habeat, si modo viribus & prævaleat, eum omnibus bonis spoliandi, imo occidendi: fiatque tali homicidæ injuria, si à suis ad supplicium propter tale facinus trahatur; quod injuriæ possit inculcare nulla gens potentior, quod invadat impotentiore, utcumque erga sese innocentissimam: quod quæ Deus & natura cuique genti aut homini ut sua assignavit, cuius potentiori jus sit sibi rapere, huic adimere. breviter, quod *vis ac jus*, quæ omnium hominum judicio, ut distincta ac contraria habentur, potenti res sint unius massæ. Nolim etiam iterum quæstionibus agere, ac expiscari, num pacta, jus, si essentialiter potentia id adhæret, inde ipsum avellere queant? & utrum quid obstet, quin æque facile vinculum pacationis socialis, potentia cum malitia perumpat, atque aliud quodvis naturalis aut divinæ legis? Nisi fallor hic Hobbio potentes patriæ dudum rebus ipsis ac factis responderunt, nil obstare; verbis insuper ingeminantes, etiam hoc in casu *JUS* cum potentia est. Hujusmodi, inquam quærete, aut isthæc com-

memo-

memorare, nunc non libet. Sed leviter modò detecta tacta qvæ
tibiã, si qva est, cui fulcitur hispida molis; eam rufnosam è longin-
qvò spectandam relinqvere.

§. 6. Per naturam rei, & ea qvæ in præcedentibus fuere ad-
ducta, largiri tenemur Hobbio: Potentiam, modò non nimã sic
malignitate fœdata, in bonis esse, & iis dixerim per se honorabili-
bus, & ubi in societatem, qvæ imperio indiget coitio ac complaci-
tatio sit, ejus esse conditionis, ut ipsius quoqvè debeat haberi ratio.
Cæterum nunqvò in statu hominum, qvalem Hobbius fingit, qvò
separatim extra qvandam consociationem, aut citra in societatem
factam consensionem illi existunt, præter admirationem aut co-
mum observantiam virium prævalentia mereatur, aut quicquam,
præter isthanc observantiz prærogativam, juris, præpotenti in im-
becillioem tribuat, imperandi nempe, proqve arbitrio de eo sta-
tuendi, ad exitium usq; in quodvis propriũ commodũ eundẽ perse-
qvendi; id velim robustioribus argumentis probari, atqve factum
est; idqve citra vim naturæ ac naturali rationi illatam. Namqve
qvod omnipotentiam divinam attinet, huic velim, ut junctam
Hobbius relinqvat immensam Dei bonitatem, & porrò beneficium
creationis, causasqve omnimodi divini juis in homines, reliqvas,
de quibus mox (a). imprimis autem ut æstissimam Dei omni- (a) cap. seq.
potentis cum creaturis conjunctionem, & multimodam socialem re-
spectum Deum inter ac homines, neutiquam extra oculos ponat; ;
minimeqve concipiat Deum hominesqve ita separatos, atqve suos
è terra fungorum more exortos, sine omni unius ad alterũ obliga-
tione aut respectu, homines. Quando verò comparisonem insti-
tuit, potentiz hominum hominibus prævalentis, ad eam, qvã it-
dem brutis prævalent; & si quidem juris inde paritatem cupit argu-
ere; tunc svadeo, ut similem illi legi hominibus in bruta dicta: *ser-
vor vester sit super omnia animalia terra: & dedi ea vobis in cibum sicut
gramina campi*; hominibus in hominem sancitam proferat, aut si
hoc non potest, ab exemplo ac comparisonem hac absteineat.

§. 7. Sunt sanè plurima hujus generis monstrosa in istis
Thomæ Hobbi Elementis Philosophicis de Cive, ut appellat, sa-
niori antiquitati inaudita, certè nunqvam probata, veluti: *homi-*

nem non esse το ζῶον πολιτικόν; matrem, non patrem habere primum jus potestatis in liberos, per primam occupationem; & quæ sunt similia; quæ ego nunc otio supervacuo ac lusui tyronum. οὐκ τὴ περιπατῶ; relinquo. Ego quidem, quia causam juris atque obligationis quandam aliam, aut saltem aliò modò conformandam hæc elementa videbantur velle parturire, atque in natura rerum eam subsistere deprehenderem; non potui, quin calamum calamo Hobbianò reponerem, quem etiam per nomen Hobbil in præcedentibus dictum velim; Virum enim ipsùm, propter ingenii vim facile veneror, nec profusè persuasum habeo, seridè isthæc ab eo esse prolata; sed forsitan in modum singularem Satyræ; quæ cum multâ cautione ac tegmine perstringere is cupierit defectus hodierni humani moris.

CAPUT VIII.

De occupatione, ac lege arbitrii, tamquam causis obligationis.

- I. Obligatio rerum, quæ etiam modis distincta datur;
- II. Occupatione, causis, jura in rem consuetibus reliquis, contrahitur.
- III. Lex, quam ut causas gignenda obligationis, reliquis ejus generis in factis causis, parallelam, recensens periti.
- IV. Videtur accipienda e a aliqua, quæ est jussus permissi arbitrii.
- V. Eorum, qui multis per omnem vitam in aliis potestatis præmissa pollent.
- VI. Utcumq, & ipsa hæc arbitrii lex, in causis obligatoris reliquis sese fundet; per peculiarem, tamen sui rationem, ut peculiaris obligationis causa, possit haberi.

I.

(a) l. 3. de O.
& A.

Quando de essentia obligationis, ac tã obligationis alicui esse, est, jure sive etiam juris quãdam necessitate alicui adstrictum esse, ad aliquid ei faciendum (a) facere.

au

autem quid alicui non affirmativè tantum accipiatur, sed etiam negativè, pro pati ac nō facere (a). quādo deinde nihil magis jure obligatum alligatumque nobis dici potest, quam quod ita adstrictum nobis nostræque potentia jure est; ut inivitis abstrahi ac auferri neutiquam possit; utique *res, bonag.*, quæ isthōc modō nobis solent obstricta eodem; itemque, isthōc modō ad faciendum nobis nostræque potestati alligata solent esse; (veluti sunt *res nostræ*, aut quæ alii juri in re, quod dicitur, nostro subjecta sunt.) rectè & secundum veritatem; quæ in re est, nobis quoque obligata esse dicentur: obligationis quidem voce generaliter sumptā, secūs: ac fit à Jō Paulo (b), personarum præstandi necessitatem tantum respiciente. Quin: ulterius ipsa hæc rerum obligatio suis non caret differentiis; quibus alia strictior, minus vero stricta alia est; plenioris atque amplioris effectus alia, alia minus ampla existit. Ita pro pleniori effectu utique nobis obligatæ sunt *res nostræ*, in quibus plenam, quam dicunt, potestatem habemus; utpote cum de necessitate perpeffionis hujus sit, citrà, quod à quoquā impediri jure possimus, ut à nobis exteneatur, servetur, vindicetur, variō atque arbitrariō modō usurpētur, alienentur, &c. Ast ad minus amplam facultatem illā nobis obligata res est, quæ fortè tantum usumfructum, tantum servitutem quandam, veluti iter, aquæ hāustum, debet, quam tantum in securitatem crediti quis retinendi jus habet. Deinde verō & strictioris vinculi illa iterū obligatio realis est, quæ est rei propriæ; dominiove nostro subjectæ; aut etiam ejus; quæ ad facultatem quandam nostram aliam; nexus habet perpetuum; veluti sunt prædia prædiis servire obnoxia. Minus autem firmi ligaminis videri potest rei pignoratitia obligatio (c); aut etiam; quæ ad usumfructum, similemque personalem servitutem, quæque ad gratuitum precariumque usum alicui saltem rem obnoxiam reddit. cum hæc brevioris pleniorumque durationis, & quandoque ad merum domini rei arbitrium dissolubilis sit; ista cum interitu personæ, cui quid tale à re debetur, tollatur; Illa itidem ad facultatem ac voluntatem solvendi debiti perimatur. quæ quidem sunt manifesti juris omnia. Pro consequenti nexus hujusmodi realis, obiter notari potest quædam, quæ semper eam comitatur, obligatio personalis, si non alia, saltem

(b) per l. 121.
102. de R. L.

(b) d. l. 3. de O.
15. A.

(c) l. quæ res
pign. obl. l.

non faciendi, quâ tum ii, ad quos propius ipsa aliqua res, in quam jus habemus, & quæ nobis obnoxia est, spectat, tum quilibet alii, permittere nobis eam rem teneantur, nec impedire, quo minus, in eâ jure nostro quæamus uti. Sed hoc quidem obiter.

II. Cautas constituendi hujus realis ligaminis, quod attinet, alias easdem, necesse est, esse, quæ sunt constituendorum in re juri, utpote cum jus personæ in re, & rei ad personam adstrictio, videantur non posse non pariter, adeoque ex iisdem causis, consistere ac nasci. Palam autem est, pleraque omnia jura in re, veluti, possessionis, usus, pignoris, hereditatis, dominii, pactionibus, aliisque legitimis addictivis hominum dispositionibus, privatis ac publicis, puta testamentariâ, legali, judiciali solere constitui (a); iisdem igitur, quin simul isthæc rerum ligamina constituantur, extra dubium est; ne dicam, quod sæpius ipsæ hæc rerum restrictiones, tanquam effectus istarum causarum præferatur; veluti si res dicitur pignori obligari, servitus istis modis constitui, &c. Fortassis autem præter hæc, in specie quoque prætereunda non est, pro hoc effectu *occupatio*, quæ, quia causarum dominii acquirendi constituendive alicui, cum suis lege requisitis, præcipuâ aliqua est; utique necesse est, ut strictissimi ejus realis ligaminis, quod dominio respondet, quod res nostra, aut corpus aliquod nostrum est, constituendi, causa simul quoque censeatur esse. idque iisdem planè speciebus ac modis hujus, quibus causa constituendi illius est; puta, quibus ipsa directâ, aut mediante accessione, rei comprehensio, item quatenus citrà vel cum traditione alterius est, & si quæ reliqua in ista tractationis figura huic solent adnotari, quin eadem extensione ad species rerum admittit, eò etiam relatis personis, servili nexui per eandem occupationem innodandis (b). Cæterum, quia hoc caput causæ, ut aliquod præcipuum licet, constituendæ realis obligationis, jam supra (c), intentione utrunque præcipuè ad oppositum huic, jus in re, dominium, scilicet directâ, ductu actorum fuit pertractatum, inde nunc naturam ipsam occupationis cupimus peti: contenti, hic indicasse, in causis constituendi obligatorii nexus, hanc etiam posse censerî, ut &, in causis, rem personæ obligandi, reperiri pactionem, ac rei alicui addictivas dispositiones reliquas.

(a) l. 4. d. pign.
t. quæ res pig.
obl. §. 4. l. de
serv. §. 1. l. de
usufr. tot. ma-
ter. de success.
Ulp. t. 19. §. 1.
§ seqq. &c.

(b) per §. 17. l.
de R. D.
(c) lib. 2. cap.
14. § seq.

III, Septimò, eòqve ultimò locò, in causis constituendæ obligationis, forsitan retulerit quis *Legem arbitrii*, quam liceat appellare. Multoties, observare est; Jurisperitos mentionem facere *l. (a) Ulp. l. 29. ff. de leg. tanquam causæ, constitutivæ sive potestatis alicujus, sive obligationis (a)*; idqve tanquam speciei diversæ, à reliquis horum effectuum causis. Ut exemplum adducam in specie obligationis [in potestate autem res adhuc occurrit frequentius (b)] *Obligamur* ait Modestinus *Justinus* *Justinus* (c) *aut re, aut verbis, aut simul utroqve, aut consensu, aut lege, aut jure honorario, aut necessitate, aut peccatione* nunc examino, quæ benè aut male, hæc membra omnia disponantur; tantum observo, *legem, jus &c. (b) d. text. necessitatem*, tanquam causas obligationis, reliquis ejus generis quasi specie contradistingvi: ipsa autem hæc ad unum caput, *juris cap. 15. lib. 2. videl. posse referri. Videamus autem quomodo auctor compositionis istius hæc describat: Lege, inquit (d), obligamur, cum obtemperantes legibus, aliquid secundum præceptum legis facimus. Ita minimeclare ad rem propositam definiendam; concinnius autem in his (e): jure honorario obligamur ex his; quæ a magistratibus, vel Magistratibus fieri præcipiuntur, vel fieri prohibentur. Et porro idem effectu dicens: Necessitate obligantur; quibus non licet aliud facere, quam quod præceptum est. quod evenit in necessario herede. Alibi (f) ex Paulo, obligatio introducta a lege novâ, tanquam causâ, aliis, ab hac diversis, ejusdem cujus interponitur.*

IV. Res est, opinor, quæ alicui videri possit minus congrua: jus seu legem quasi parallelam reliquis in facto rerum consistentibus obligationum causis constituere; & idem jus seu legem, quasi generalem, primam atqve masculam causam statuere, omnis in-universum obligationis, [ut supra faciendum demonstravimus (g)] eandem qve concurrentem semper cum causâ quadam in factu alia. An, quæ reret quis, saltem contingit aliquando; ut merâ lege, citra concurrentem aut suppositam causam facti, obligatio quædam gignatur; aut potestas? Forsan hæud ostendi potest; dari aliquâ hominis obligationem per naturæ quendam legem, quæ non juxta, aliquò modò suffulta sit, quâdam ante memoratarum facti causarum. Et si hoc, (quod quidem erit, donec diversum ostendatur...) suspicio est, nec obligationum, ex humana aut positiva lege, aliquâ

(f) l. un. de
condict. ex
leg.

(g) lib. 1. c. 40.
in fin. & per l.
h. tot. lib. 2. c.
1. num. 5. lib. 3.
c. 1. n. 6.

elle,

esse, quæ ex lege merâ, citra aliquam talem concurrentem causam, sit, propterea nempe, quod Nomothetica humana, naturalis; ejusque æquitate, quæ in ipsis illis causis videtur latere & debeat sequi. Nisi forte aliquid singularis constituendi modi arbitraris appareret, obligationis ejus, quæ ex jussu arbitrario illius, qui jubendi potestatem habet, est; idcirco, quod factis rerum in eodem statu persistentibus, ex eodem arbitrio, talis obligatio quovis possit non esse, aut etiam aliò modo formata esse. Dixeris jussum istud, quod aut lex aut legis instar est, & quidem ex fonte, ut supponitur, arbitrio, *legem arbitrii*: Cui quidem & arbitrio & legi, & ipsi facultati jubendi, & per hæc omnia obligationi, campum videtur displanare ipsa naturæ lex, isthæc omnia plurimis hominum permittens addicensque.

V. Planè negari non debet, obligationum, quæ ex ejusmodi arbitrariâ lege hominibus, & aliunde & al invicem plurimum, nascuntur, numerum esse innumerum. Equidem nolim nunc adeò ad genus istud legum trahere ipsam immutabilem naturæ legem, ex factâ semel divinâ ordinatione, causis istis facti secundis quasi incubantem, & cum illis, in pari circumstantiarum modo, uniformes semper obligationes procreantem; quamvis, si ad ortum, hujus respicias, quòd ex merò Dei arbitrio est, quod sic ac non aliter & lex ista, & istæ concausæ, obligatorix sint, aliud fortassis dicendum foret: quippe verè si hoc esset manifestò extra metam, ubi legem obligatoriam quærimus, quæ sese ad istiusmodi in facto data, non ita communi more appareat, pro isthoc obligandi effecti, restringere. Sunt autem sine dubio in hisce merè arbitrariis, & causis secundis minus additis jussis, quantum quidem nobis conspiciere est, primum multa lex divinâ positiva. hoc aut illò quodam modo obligationem certis hominibus inducens; affectum exemplorum hujus possunt suggerere tota lex tum judicialis, tum ceremonialis judiciorum; plurima specialia mandata patriarchis aliisque divinis viris olim data; muneraque heroibus aliisque particulatim commissa. Sunt omnino hujus generis, ex merè civili, quod dicitur, jure, iusta: quæ, juxta Aristotelen, in Nicomachiis (a), ab initio hoc an illo modo fiant, nihil refert; cum vero constituta sunt refert. αἰεὶ ἀγ-
χῆς μὲν εἶναι Διὰ Φέρεϊ, ἕτως ἢ ἄλλως; ὅταν ᾖ Ἰωνίαι, Διὰ Φέρεϊ; veluti
minâ

(a) lib. 5. c. 6.

minā captivum redimere; aut illud: caprā Jovi sacrificare non ovē, quāliā etiam, præterea dicit ille, sunt, quæ circa singularia quævis in civitate constituantur, veluti, Brasida sacra facere, & plebiscita quæcumq; fere alia. Ex nostra civili positione, nescio an innumera hujusmodi possint depromi, veluti, tot testibus, talibus adhibitis solemnitatibus testamenta oportere condi; tantam necessariò liberis relinquere bonorum legitimam; donationem tantæ summæ debere insinuari actis; conjuges inter vivos sibi haud debere donare posse, cum effectu; & reliqua, quæ Modestino, ante allegato loco, secundum præcepta legum, quibus obligamur, facimus; quæ facere aut non facere obligamur, quia jure (civili) fieri aut non fieri præcipiuntur; quæ, quia præcepta sunt, ex necessitate obligationis non licet aliter facere. Notari velim, circa hæc, & omnia huc generis relata, illud Aristotelis, quò hujusmodi ordinationē arbitrariā, circa singularia dicit esse occupatā, patelligens per ista singularia, ut patet, is facit, hæc facta aliqua, aut etiam horum circumstantias, fieri enim poterit, uti aliquod justum officii, per se jam ante naturæ lege sancitum sit, veluti, aliquid bonorum liberis testamento esse relinquendum; quoad circumstantias autem quanti, modi relinquendi, ac similes, veluti ut quarta vel tertia legitimæ, ut titulo institutionis relinquatur, civilis arbitrariæ legis sit. Porro vero imprimis audiri velim Modestinum, accensenti legitimis obligationibus, quæ ex Magistratum præceptis ac prohibitionibus sunt: quæ sanè multis modis ex hisce, tanquam ex legibus, secundum arbitrium datis, quoad pleraque saltem singularia, solent esse. Et denique ad ipsum hoc ex arbitrio legum obligatarum genus, non dubitarem referre pleraque parentum, maritorum, dominorum, aliarumque, quæ quæcumque arbitrarium imperium in alios habent, personarum jussa, de iis videlicet rebus, aut rerum singularibus, quæ ipsorum libertati definiendi, naturali ac publicâ lege sunt relicta. Patet, patere latissimè, id quod lex arbitrii meretur dici, & per consequens illâ, quæ inde per momenta potest numero infinitas nasci, obligationes.

VI. Tantummodo id videtur nondum satis edictum: An igitur isthæc lex arbitrii, prorsus citra omne in natura datum aliud, obligationem (potestatemque) pariat, hominibusque, quibus fer-

[d]

tus,

tur, affingat? an vero saltem in aliquo talium, ex genere anteriorum relatorum, etiam hæc sese fundet? Sed dicendum est, etiam hic posterius esse verum. Namque si respiciamus, unde quævis hujusmodi arbitrii lex proficiscatur, aut unde vim illam trahat, quod ei cui fertur, obligationis necessitatem (jusve agendi) possit gignere; omnino apparet, ab aliqua conditionis præminentia, eâ imprimis, quæ legitima potestas imperandi ac liberè disponendi est, isthanc prodire: neque enim, qui non à tali potestate exit jussus, vim obligandi habebit; qui etiam, nisi per risum, jussus dici non meretur. Jam vero isthæc quæcunque legitime imperandi alii in alium competens potestas, utique, una cum jure diviniore, quod & istam sancit, aliquid memoratarum facti causarum simul substratum habebit. prout facite apparet, si modo contueamur personas, quæ sine, quibus competat, juxta quoddam suum arbitrium, alios jubere eosdemque imperando obligare; post Deum videlicet ipsum Magistratum civile, parentem, dominum, maritum, ac similes; & si porro animadvertamus, omnes eos mediante vel naturali prærogativa, vel egregio beneficio, vel conventionem, causisque ejusmodi pariter aliis ad istum dignationis gradum esse proventus. breviter quia lex arbitrii cum obligante sua vi, sese fundat; in jure, privilegio seu præcipue competente potestate imperandi; potestas autem hæc imperandi in aliqua aut aliquibus simul, dictarum facti causarum; utique lex arbitrii, & cum hac ipsa quæ exinde est obligatio sese simul fundat in iisdem causis. Id quod etiam communiter pellucet hominibus, qui adhortantes aliquos, ut istiusmodi arbitrariis jussibus seu legibus pareant, pro fundamento rationis ponunt: quia Deus, quia magistratus, quia pater est, qui jussit: sæpius ulterius progressi, etiam ipsas causas primas exprimendo, obsequere dicentes: quia tot habes beneficia: qui tanta sanctitatis ac potentie tibi dominus: cui lege pactisque communionis subiectus es, inque talibus ad parendum obligatus. Veruntamen, utut hæc ita sese habeant; quia interea non caret sua specialitate hic modus gignendæ obligationis, in eò imprimis, quod lex hæc arbitrii, mediante demum cõpetentiâ potestatis, sive auctoritatis jubendi, ex jure perpetuò, & istis in factò causis, vim suam obligandi mutuam exserat; cum quæ præ-

ter.

ter hanc enascuntur obligationes, quasi immediate ex lege perpetuâ, ac istis datis, v. g. conventione, delicto, contractæ prodeant; tanquam specialem aliquam obligandi causam, imitatione jure peritorum, reliquis hanc libuit adnumerare. Videntur quæ adeo, juxta legem perpetuam, quæ universalis omnium est, in *datis* per naturam, omnis obligationis, (potestatis quæ legitima) *causa* hæc, *facrô* numerò, septem: *Beneficium, Delictum, Conventio, Communio, Boni-præcellentia, Occupatio, & Lex arbitrii.* Admirabile divinissimæ sapientiæ opus, quo universam multitudinem hominum, imò creaturatum, corpore ac spiritu aliàs multum distinctam ac separatim existentem, pro conservanda, in suam gloriam suorumque comodû, *justa sumptuosa* hujus pulchri universi, mirabiliter invisibili hoc obligationis, quam dicimus, ligamine necit. Cupio autem edoceri, num quæ mirandi hujus vinculi, per naturam rerum, præter seipsem illa data, dentur causæ plures!

CAP. IX.

De intensiōne obligationis, per incrementum, & concurrentiam causarum obligandi.

- I. *Intenditur, omnis obligatio, per sua cujusque, cause incrementum.*
- II. *Maxime autem, ubi plures forte obligandi causa, ad unum nexum constituendum concurrunt, consistuntque. Quam rem exemplis facile illustrat, & domestica,*
- III. *Et civilis æconomia;*
- IV. *Et conjunctio, cum Deo,*
- V. *Hominibusque, hominum.*

I.

DE singularum obligandi causarum incremento, in effectum fortioris & ad ampliora nexus, quia ex iis, quæ ad singulas tractata sunt latius, constare poterit, non est, quod multis hic addere opus sit. Qui n. naturam cujusque causæ probe habet perspectam, de ejus *axiōne* quam ex circumstantiis nanciscitur, facile quoque judicabit: Nullò negotiò conspecturus, obligationem magis magisque intendi, & quæ debitum, ampliorem, quæ vinculum, strictiorem & arctiorem evadere, quò liberior, & citra

[d] 2

tra

tra omnem ullius injuriam fuit rei personæve occupatio, specificatio; quò re majus, formâ splendidius, majori animi libertate, magis indigenti &c. fuit exhibitum beneficium; quò excellentiori gaudet dignatione, cui conjunctus quis compositusque sistitur; quò lex arbitrii ex pleniore potestate proficiscitur; quò cognatio socialisque conjunctio vicinior, magisque ad idem commune concurrens; quò conventio magis seria ac deliberata, à personis, ad actum conveniendi aptis, ac omni exceptione majoribus, fuit celebrata; quò denique malignitas commissi flagitii gravior, tetrior atque averfabilior est. Addere igitur denuò de hoc, ex hisce causis, obligationis incremento quicquam, modò videri potest in supervacaneis esse. Resque præterea breviorum quoque desiderare expeditionem, quoad harum causarum concurrentiam, & quod inde sequi potest, obligationis augmentum, ante oculos ponendum.

II. Observare igitur, naturam rerum ac negotiorum intuenti, de causis illis obligationis hæcenus comemoratis, est, præterquam, quod singulares singulæ obligationis species producere aptæ natæ sint, fieri sæpissimè, ut plures earum concurrant ad aliquem unum obligationis nexum, eundemque adeò magis magisque & firmum reddant constructumque, & debitò amplum. Quomodo primo, necesse est, ut, quæ inter homines est; cognationis & humanitatis ratio, cum reliquis omnibus istis causis, ubi superveniunt, concurrat; similiter frequens, ut cum reliquis reliquæ; efficaciam, quam docet & usus & ratio, quæ fortius plura ligari vincula, cogimur credere, quam unum. Sanè, fieri potest, res per exempla liquidißima, stricta ista ac multa *obligatio filiorum erga parentes*, reverentiæ atque obsequii his præstandi, causam primam quidem habere videtur. (præter jus, quod quidem omnibus obligatoriis facti causis commune esse sæpius dictum est) ingens beneficium, quo esse & vivere; & sæpe etiam bonè vivere, ab his illi habent. Attamen non parum hunc nexum augeri deprehendas, tum ab arte conjuncto sanguine, tum imprimis, à præminentia boni, quæ pater præ filio pollet; donec, præterquam quod ætate, etiam experientiâ, prudentiâ, aliisque virtutibus ac bonis eum præcedit, intellige in a tate hujus pupillari, imprimis. Et quod hæc posterior causa, piorem illam in ne-

tena.

tendâ filiali obligatione haud parum quidem juvet, indicium ha-
 ber manifestum: Quod filii, licet semper quidem eodem modo pa-
 tris beneficiarii sint; ubi tamen accrescentes, paulatim patri sapi-
 entia, virtute, robore, bonis etiam fortunâ, aut reliquis ex æquan-
 tur, eoque eminentiam quæ in patre horum erat, suâ conditione,
 quasi paulatim ipsi confutant, deprimunt, ac de statu dimovent;
 jam non eodem modo, ad omnem arbitrium obsequium parenti-
 ita strictè amplius obligati putentur (si quidem naturale jus spe-
 ctes,) atque erant, ubi impuberes atque pusilli & corpore & pru-
 dentia & bonis reliquis adhuc debebant. quod & Philosophus ob-
 servat (a): dum paterni imperii vigorem, & per hunc, vigorem offi-
 cii filialis, ex iusto naturæ, potissimum in confundat, quod ætate, pru-
 dentia, & reliquis pro competentia imperii requisitis, filium pater
 antecellat quod & civilis prudentia plurimum discutere consrvit:
 quando non similem matri atque patri in liberos potestatem tribu-
 it (b); nec hanc ipsam huic cum pari vi, æquè diuturnam in filios at-
 que in filias (c): quando & majorem consulendi facultatem, plusque
 juris matri in filias quam in filios permittit (d): quorum quidem o-
 manium ratio, non tam in beneficio aut statu parentali est; ex hoc e-
 nim utriusque parenti, in utriusque sexus liberos, æquale foret jus tri-
 buendum; sed in dicta dignationum præcellentia sese ut fundet,
 necesse est. Conjugalis societas conventionem constat, & quâ hoc
 fundamentum, dubites, an non obligatio mutua sit utrinque simi-
 lis: At dominatus marito, & subiectio foeminae, jure est inuncta;
 eoque hujus obligationi augmentum additum non leviusculum,
 absque dubio fundante sese lege hæc in comparatione sexus atque
 qualitatum utriusque, quâ majoris perfectionis masculus communi-
 ter apprehenditur, tamellâ esse, quæ in respectu ad marem, etiam
 debile Apostolo audit. Unde & propter hanc causam etsi contra-
 ria conjugum reperitur conditio esse, ea scilicet quâ forte foemina
 virtute præcellat marem, nisi obstat exempli scandalum, contra-
 morem communem fortassis argueres, quod si quæ apprehendatur
 Abigail in domo Nabal, ei injuriam videri fieri; si non iuxta mari-
 tum ad proximum imperii domestici gradum admissa, virum com-
 miter magis vereri quam metuere habeat. Severius, istud herile,
 quod d

[d] 3

quod d

quod datur dominium, & juxta abjectiorem ei respondentem servitutum, omnino inferre videtur, (præter causam, quæ ipsum statum servilem inducit, sive occupatio hæc sit, sive conventio, sive alia) vitiositas servi, & dignitas major domini. neque enim vel servus etiam videri poterit æqualem debere observantiam domino è plebe cuidam inopi, atque si hic in apice honorum angustissimarumque fortunarum sit constitutus: Næ tam rigorosum potestatis exercitium mereri ille serviens, quem dotibus suis elegantioribus, benigna & omni conditioni hominum æquabilis natura mater, aut etiam, quæ hujus imitatrix est, ars, locupletavit; quem probitas animi atque prudentia commendat; quam ille, qui iners, ac stupor lapis est, aut malignitatibus scateret: quin huic justitia domestica flagra & pilstrinas, isti lautitias & peculia solet destinare ex merito. ecce igitur, quid faciat vel ad obligationem servilem veram, concurrens cum principali causa, conditio personæ utriusque: quin imò porro hic dixeris, quod ipse servilis status tam strictæ jure gentium obligationis sit, eò non parum facere, etiam constitutioni hujus concurrens, beneficium, quo servati sunt, qui occidi poterant (a), imò & post alimenta ac reliqua à dominis accepta bona.

(a) juxta §. 3.
J. de jur. person.

III. Extra domum si progrediamur, circumspicientes civilem œconomiam: in hac, quæ caput strictæ obligationis est, subditi videlicet qualitas, observantia, obsequium, ac parendi necessitas; etsi constituta ex causis ordinariis, consensu videlicet tacito vel expresso populi, imperium alicui deferentis, aut, usurpatione hoc occupatum, tandem usu & diuturnâ conniventia, id approbantis; firma satis in sese & immota sit, constringens subditos ad obedientiam ac venerationem, non bonis tantum præsidibus, sed & tyrannicè potestatem exercentibus; siquidem subditiō est facta omnimoda, imperiumque delatum irrevocabile. Attamen haud videtur negandum, augmentari, hanc ipsam subditiā obligationem non parvò, si princeps, aut quicumque alii cum supereminente sunt potestate, viri boni sunt, virtutis ac justitiæ amantes. porro & coire eandem magis, si bonâ atque æquabili administratione, si aliis commodis atque beneficiis, subditos auxere illi. & iterum, in modum non nisi gladio dissolubilem illam constipari, si potestas

modò

modò legitimò constituta, & à bonò beneficè exercita, crimine maximò majestatis fuerit impetita. In commercialibus negotiis, obligationem constituentibus privatorum erga privatos, quòd conventio ipsa, promissione & aliquò quasi intentatò beneficio, quòd est fides habita, obliget, constat, re hac suò locò (a) demonstrata. (a) cap. 5. hoc uberius. Majus autem robur utiqve nanciscitur eadem ex contractu obligatio, constringendi promissorem, ubi ab altera parte etiam res quædam, fuit in commoditatem alteri exhibita traditave, veluti per speciem mutui, commodati, locati, venditi, contractuum innominatorum, do, facio, ut des aut facias &c. quam ubi in simplicibus conventionis terminis negotium perdurat: dum inde actio & omnimoda præstandi necessitas oritur civili jure, hinc non item (b). Amplior porro & majoris sollicitudinis est obligatio, pro custodienda re alterius, ex contractu accepta, reddendaqve, ubi amplius concurrat ad conventionem beneficium; ut declarantur in commodatò, pignore, depositò, locatò & similibus juris auctoritates (c). Ulterius, beneficium magis videtur nos obligare probo benefactori, aut etiã ci, cui jam antè ex aliis causis ad faciendã comodã obstricti eramus. Strictior longè atq; vehemèntioris nexus evadit obligatio ex delicto, quòd in magistratum, parentem, dominum, sanguinem, cognatum, civem, liberum, beneficiarium, committitur, quam quòd in æqualem, inferiorem, extraneum, servum &c. prout multis edocet distinctio pœnarum, per capita juris, quæ de delictis & pœnis agunt, occurrens plurima. Quòd hæredes testamentarii tam strictè ad explendam defuncti voluntatem teneantur, ad legata scilicet ac libertates datas exsolvendã; quòd nil quicquam eorum, quæ jussi sunt, queant omittere, imò æs alienum defuncti omne teneantur exsolvere, prout hæc pluribus de successio-nibus jura docent, ex duplici illo videtur concurrente vinculo esse, quòd & beneficio à defuncto honorati sunt, rei liberaliter in eos collataz; & quòd adeundò hæreditatem, tacitã conventionem & consensu, [quasi contractum jura appellant (d)] sese obligasse censentur, ad ea, sine quibus hæreditatem habere non poterant.

IV. Attentionem hic meretur, qui fiat, quòd adeò intensissimã obligatione *Domino Deo nostro* sumus obstricti, quæ eum tenemur dilige-

(a) cap. 5. hoc lib.

(b) l. 7. de pact.

(c) l. 5. comod. t. l. quib. mod. re contr. obl. t. de locat.

(d) §. 1. de obl. qua ex qd contr.

diligere ex toto corde nostro, ex totâ animâ nostrâ: ex totis viribus nostrâ!
 Qua timorem domini, omni quod timeri potest, debemus antepo-
 nere, & nunquam non ad ejus venerationem gloriam & obsequi-
 um parati stare! videlicet pro hac intentione omnes illæ supra
 commemoratæ obligandi potestatisque tribuendæ, causæ in agmen
 procedunt; & quidem omnes cum latitudine, ac incrementô maxi-
 mō. Ita nempe, si quæ ex *specificacione*, & rei per formam occupatio-
 nis potest proddire obligatio, Deus est, qui nobis hanc, in qua sumus
 ac consistimus, speciem dedit, & quidem ita dedit, ut non ex alienâ
 materia nos fecerit, nec ad eò aliquid, quasi simultanei juris aut
 competentia: nostri, causâ materia: alteri cuiquam permittere ha-
 beat; Sed simpliciter ex suâ, & eâ, quam quâ animam, ex propriô
 spiritu efflavit; quâ eorpus similiter à nullo sumpserat, sed ex nihi-
 lo creaverat, nec ulli hæctenus in dominium concesserat; unô ver-
 bo, Deus est, qui nos ex nihilo divino suo verbo ac aurâ specifica-
 vit, creavit, cōdidit. qui igitur vel hinc solùm strictissimâ proprie-
 tatis obligatione ejus non esse possemus? Si v. & acceptum *beneficiū*
 obligat beneficiarium benefactori, quis effari poterit beneficii ma-
 gnitudinem, quod à Deo affecti sumus, & quotidiè adhuc afficimur;
 utpote qui nobis præ omnibus in corpore creaturis, hocce tam pul-
 chrum dedit esse, quò scilicet ad imaginem suæ pulchritudinis ac per-
 fectionis proximè omnium accedimus; qui nos conservat, omnes-
 que creaturas nostro servitio destinavit; imò ut sine fine in æter-
 num beatos faceret, ita dilexit, ut unigenitum filium suum in car-
 nem & mortem pro nobis daret; qui spiritum suum sanctum im-
 mittit, & nulla omittit nobis suggererè media, ut isti immensæ beati-
 tudini servemur? Si porro inferior, verâ virtute ac *bonitate eminentio-
 ri* consistens, honorem, obsequium, atque observantiam illi debet;
 cui magis isthæc deberi à nobis possunt, quam Domino Deo no-
 stro, quem infinitudo potentia: ac bonitatis nobis anteponeit, cui ta-
 men sumus conjunctissimi; utpote in quo vivimus, movemur ac
 sumus. Pone *legem arbitrii*, superioris & cum potestate super nos
 constituti, nos obligare: ecce omnis naturæ lex, multa que Divinis
 oraculis expressè prolata nobis sanctio, lex arbitrii Dei, summæ su-
 pereminentis potestatis omnium, est. *Cognitionem societatemque, si
 respi-*

respicias, quæ nobis cum Deo nostro intercedit: en socii & cognatissimi etiã Deo sumus; qui singuli pars politiæ universalis naturæ rationalis sumus, cuius Deus solus est caput; qui in animã nostrã participes, imo pars sumus Divini spiritus; qui in corpore & anima quibus cõstamus, cognatum habemus, & fratrem, Dei unigenitum filiũ, qui cum Patre & Sanctõ Spiritu unus est. *Conventiones* quoq; & pacta inviolabilia Deus nobiscum intit: quibus promisit ipse omnibus, qui crederent in se & filium ejus, nec operam darent peccatis, vitam æternam. Cujus pacti hodie ex Christi institutõ, vel expressi sponsores vicissim existimus & nos in baptismo, Si deniqve ad obligationem *ex delicto* respectamus, hem inutiles servi, decem pondo millibus tanto domino nostro noxa simus. Quis igitur hæc omnia obligationis constituendæ fundamenta, & causas concurrere, easqve singulas specie intensissimas, spectans, non plene ac planè, conscientia sua convictus, dixerit, per omnimodam justitiam, obligationis debitiqve nostri esse: *Dominum Deum nostrum, diligere ex totõ corde nostrõ, ex totã animã nostrã, ex totis viribus nostris.* Et vicissim potestatem Divinam in nos esse summè absolutissimam. Præceptumqve ad hoc in Lege præcipuum & maximum esse, idemq, subnixũ septem illis immotæ justitiæ columnis primis: Summè debemus atqve obligati sumus illi, qui virtute ac bonitate maximus, qui conditor, qui benefactor noster summus, qui legislator arbitrii absolutissimi, qui conjunctissimus nobis Spiritu & sanguine, qui cum irrevocabile inivimus fædus, cui ex delictis nostris infinito plus debemus, quam in æternum solvere possimus.

V. Ex hæc vero intensissimã, de Dei amore ac illi debitõ, lege ac obligatione, ni fallor, judicium quoqve fiet longè optimum, de vigore alterius, illi maximè paris legis, quã *proximum tenemur diligere sicut nos ipsos*; per proximum intelligendo hominem quemcunqve. siquidem animõ percipimus, Deum esse, ejus ille, quisquis est, creatura, ad suam ipsius imaginem facta, filius, servus, cognatus, socius, beneficiarius sit, æqve ac sumus nos: Deum esse qui nobis eum cognatum & socium dedit: qui pro sud arbitriõ, divinisimã justissimãqve voluntate, eum æqve ac nos ab omni injuriã, lege immunem reddidit, & insuper beneficiõ afficiendum sancivit:

[e]

No-

Nostrumque proinde esse, non ut alienum, sed ut cognatur socium, fratrem, conservum, quemlibet habere hominem, & per obligationem eandem, quâ Deo obstricti sumus, hunc quoque, qui aliquis Dei & noster est, pari amore, ac nosmetipsos diligere.

CAPUT X.

De solutione obligationis.

I. *Solutio obligationis, & in genere & propriè loquendo, est ejusdem dissolutio ac sublatio.*

II. *In specie verò, debiti præstatio; impropiè autem etiam debiti nomine satisfactio alia est.*

III. *Modi solvendi obligationis (ipsò jure) sunt: per solutio seu præstatio debiti: cui adsimilatur compensatio; confusio; oblatio, corporis debiti casualis interitus;*

IV. *Remissio, obligationis consensu contracta, per Consensum;*

V. *Stipulatione contracta, per Acceptilationem.*

VI. *Omnia, per Novationem.*

VII. *Modi alii quibus ope exceptionis tollitur obligatio.*

13.

Dictum est de contrahendâ contractaque obligatione per suas causas; paucis subjicere convenit, de ejus dissolutione, hujusdemque modis. *Solutio obligationis* quæ dicitur, in genere, & propriè loquendo, nihil aliud videbitur esse, quam ipsa obligationis, quæ erat constituta nexaque, dissolutio, sublatioque, & obligati ab eâ liberatio. unde & alibi hoc caput proponentes juris antecessores, titulis ipsis ferè præscribunt, a-

(a) *rule. l. lib. de iurose, quibus modis tollatur obligatio (a). Item de solutionibus & liberationibus (b). imò verbum liberationis asserunt eandem vim habere, quam solutionis. Et vicissim (d) solutionis verbum pertinere ad omnem liberationem quoquo modo factam: magis, ad substantiam obligationis referri, quam ad numerorum solutionem, sæpè etiam dissolutionem. & lib. de solutionibus (e).*

(d) *l. 54. de solutionibus & liberationibus (d). solutionis verbum pertinere ad omnem liberationem quoquo modo factam: magis, ad substantiam obligationis referri, quam ad numerorum solutionem, sæpè etiam dissolutionem. & lib. de solutionibus (e).*

(e) *l. 35. de R. I. c. 1. X. de R. I. II. Cæterum, præter generalem hunc, atque proprium sensum, accipitur vox solutionis etiam impropiè seu extensive, deinde & in specie, de certa obligationis solvendæ modo. *impropiè seu extensive.**

extensivè admittitur quandoque ex magnâ & idoneâ causâ, ut, ubi solutio decreta est, locò ejus, cautio; quæ eadem dicitur satisfactio, admittatur. (a). In specie autem accipitur pro reali debiti præstatione; sive id ipsum quod debetur, sive consentiente creditore, aliud pro aliò solvatur (b): naturaliter factam solutionem hanc dicunt (c), utrumque autem hoc membrum, nimirum ipsius rei debite præstationem, & satisfactionem aliam, Ulpianus sub solutionis verbò etiam collocat (d): quando de priore, *solvere nos*, ait, *dicere cum qui fecit quod facere promissu*, intellige, vel nummos, sive pecuniam, aut factum promissum, (muta in genus) *debitum*, præstitit, ut ut fortè etiam in hoc sensu, de pecuniæ enumeratione solutionis vox usurpetur (e) communius. de posteriore vero idem præmittit: *solutionis verbo satisfactionem quoque, omnem accipiendam placere*. cui simile est ejusdem (f). *satisfactio pro solutione est*: quibus verò cautè Imperator addit (g) substituitque: *consentiente creditore*; quod nimirum illò invito alia quam rei in specie debite præstatio, in locum solutionis non cedat (b). quia videl. interesse potest creditoris, ipsum quod debetur in specie sibi solvi. per satisfactionem autem eam, quæ æquipolleat verè debiti solutioni, intellexerim hic cū Imp. potius rei aliud pro aliâ solutione; non negaturus tamen interea satisfactionem interdum quoque latius acceptam, comprehendere etiam posse fidejussoriam aut pignoratitiam cautionem, aut simile (i) etiam; si accedat creditoris consensus; in effectum alicujus solvendæ transponendæque obligationis, v.g. pignoratitiæ (k).

III. Modi autem, quibus civiliter firma obligatio solvatur, jure civili adnotantur à quibus cum distinctione, quâ alia *ipso jure*, quod vocant, (hoc est penitus ita, ut nec actio, nec si post solutum foret, tanquam ante debiti retentio locum haberet,) tollitur; alia ita infirmatur, ut *ope exceptionis* petitio, quæ adhuc aliqua jure tenet, elidì possit. Prioris generis est primò, ipsa, de qua modo dixi, *rei debite præstatio*, quæ & κατ' ἐξ οὐχί; ac in specie solutio dici meretur. quâ de porro nihil addo; præterquam quod huic modo, dissolvendæ obligationis, ad similitudinem videatur, tum *compensatio* tum *confusio* quæ dicitur. quippe utraqve rei, quæ debebatur, quasi præstationem quandam videtur referre, & acceptionem. illa solutio-

(a) per l. 3. §. 4. de re jud. l. 1.
 qui satis d. cog. add. l. 52. de solut. (b) pr. l. quib. mod. toll. obl. (c) l. 49. de solut. (d) l. 176. de V. S. (e) per d. pr. l. quib. mod. obl. toll. §. l. 49. de sol. l. 114. de V. S. (f) l. 52. de sol. (g) d. pr. l. quib. m. toll. obl. (h) per l. 21. §. 2. de pecun. const. (i) per d. l. 1. qui satis. cog. l. 3. §. 4. de re jud. (k) per l. 9. §. 3. de pign. act.

nem quasi anticipatam monstrando, hæc alterutri rem debitam, ita adjiciendo, ut debiti obligatio non compareat amplius. Et de compensatione, quam debiti & crediti inter se contributionem Modestinus definit (a), nostri adserunt, eam, si constat, pecuniam invicem deberi, ipso jure pro solutione haberi oportere, ex eo tempore, ex quo ab utraque parte debetur, utiq; quoad concurrentes quantitates (b): indeque porro inferunt, compensati nec usurae deberi amplius (c); & si quis compensare potens solverit, candidere eum posse, quasi indebitò solutò (d); modo debitum sit liquidum (e), & res compensabilis, puta quantitas, seu pecunia. de speciebus enim res non ita fit expedita. unde, & quia præterea ratio fidei, de certo rei corpore reddendò, quid singularitatis videatur inferre, id forsitan est, quod possessionem alienam perperam occupantibus, compensatio non detur (f), nec ad eò depositi nec commodati (g). Confusio deinde, est ubi debitor, creditori, aut contra creditor debitori succedit: Ubi quidem facile liquet, quia quoad jura debiti creditiq; concurrentia, una eadèq; persona, quæ debebat & cui debebatur, modò sit, eam sibi ipsi ad factam conventionem obligari non posse. *confusionem obligationum*. Juri dicunt (b). Præterea imitatur ipsam realem debiti solutionem, ipso quoque jure liberans debitorem à periculò; usuris ac similibus oneribus, *oblatio rei debita*, ejusdemque, si non acceptetur, in publico depositio & consignatio (i). Alter autem modus solvendæ obligationis, qui interpretacionem seu acceptionem, & remissionem mediis est, & ipso jure penitus tollit obligationem, *corporis debiti casualis interitus est* (k). dummodò ante moram debitoris is accidat (l).

(a) l. i. ff. de compens. (b) l. 4. C. rod. add. l. fin. cod. l. 4. qui pot. in pign. l. 18. pr. de pignor. act. (c) d. l. 4. C. b. (d) l. 10. §. 1. ff. b. l. 5. §. pen. de impens. in res dot. (e) d. l. ult. §. 1. C. b. add. l. 30. de condit. indeb. l. f. l. 14. inf. C. b. (g) d. l. 14. §. 1. inf. §. 30. l. b. l. ult. C. commod. l. 6. C. de R. V. (b) l. 95. §. 2. de solut. add. l. 1. §. 18. ad L. falcid. l. 71. de fidejussor. (i) l. 9. de solut. l. 12. C. de usurp. (k) l. 107. de solut. l. 23. de V. O. (l) l. 3. de reb. credit.

IV. Oppositus autem quidam præstationi, seu acceptioni debiti, obligationis solvendi modus, penitus autem & ipse interimens obligationem, *Remissio debiti est*, facta ab eo cui debetur, sive

qui i

qui jus debitum illud sibi exigendi habet; neque enim quicquam
 convenit, cum jus hoc, sive actio in bonis est creditoris, cum et-
 iam rem, quam quisque occupatam possessamque habet, liberè ab-
 jicere ac dimittere potest; quin idem ab eodem hoc jure sese abdi-
 care; rem nondum acquisitam pro derelicto statuere; & per hoc
 nexum obligationis ei, à quo peti poterat, & præstari sibi debebat,
 penitus laxare ac diremptū relinquere possit. Nec videtur dubitandum
 quin omne prorsus debitum ex quacunque causâ contractum, hoc-
 modo voluntate & consensu debitoris possit remitti. Consuluisse
 tamen hujus generis dissolutioni, ut ipsi constitutioni obligationis,
 ut consensu deliberatò, sufficiente, & negotio pari, constaret, rectius
 civilis videtur velle observatâ, regulam sive effingendò, sive ex na-
 turæ congruitate acceptandò hâc: *Ferè quibuscumq; modis obligamur,*
isdem in contrarium actis liberamur (a). contentam sub alia etiam ge-
 neraliori, quæ habet: *Nihil tam naturale esse quam eò genere quidq;*
dissolvi, quo colligatum est (b). Quæ & alibi (c), ad causas, quæ obliga-
 tionis sunt, jus & factum, accomodatur, & ubi ad jus, ita sonat: *o-*
mnia quæ jure contrahuntur, contrariò jure percunt. Ubi ad factum,
 cum generaliori verborum figura, ita: *omnis res per quascumq; cau-*
sas nascitur per easdem dissolvitur. Possent hisce regulis, quæ aliàs, quæ
 specimen obligationis, de qua hic agimus; multa exempla & decla-
 rationes, per omnes obligationum constituendarū causas, modosq;
 subjici: ostendiq;ve, etiam ex jure consultorum placitis, quomodo
 per occupationem acquisita realis obligatio, per derelictionem dis-
 pereat, & hoc secundum modum ipsum occupandi aut possidendi,
 ubi ita ipsis ferè eadem regula sonat: *ut nulla possessio acquiri nisi ani-*
mo & corpore potest; ita nulla amittitur, nisi in qua utrumq; in contrari-
um actum (d). & porro, quomodo læsio criminalis, per restituti-
 onem ablati, similemq; facti passionem eluatur, perque hanc obli-
 gatio in remissam cadat. sed quia hinc de proferare propositum, &
 non ejus utilitatis res à peritis inventa est, ut peculiari digestionem,
 per hæc omnia latius ipsi sese diffunderent, cum illis nec quicquam
 nunc restrictum velim, quoad modum seu causam, obligationis dis-
 solvendæ, potissimum eam, quæ per voluntatem, seu consensum re-
 missio est. Ubi quidem operante prædictâ regulâ, casus obliga-
 tionis

(a) l. 153. de R.
 I. (b) l. 35. de R.
 I. (c) l. 100. eod.
 c. 1. X. eod.

(d) l. 153. de R. 2.
 l.

tionis ipsò jure peritura, fere resultant hujusmodi, à Jctis adnotati: videlicet primò: *Eæ obligationes, quæ consensu solo contrahuntur, sive per speciem pactorum, quæ dicuntur, sive per speciem contractuum consensualium omnis generis, contraria voluntate seu dissensu dissolvuntur (a).*

V. Deinde verborum obligatiò, si non rei debite præstatione, quæ communis omnis obligationis efficax solvendi modus est, saltem verbis tollitur (b). *Acceptilationem* appellant Juris studiosi: describuntque liberationem per interrogationem & adeam responsionem congruam, hoc est, stipulationem (c); fortè hoc modo factam: *quod ego tibi promisi, habesne acceptum? sive acceptane facis decem?* alterò respondente, *habeo, seu facio (d).* verbis autem permittunt eam constare: posse omnis generis, modo illa congruant sensu (e). & effectui dicunt, imaginariam hanc esse solutionem (f), aptam tollere penitens, & ipso jure, obligationem verbis contractam, & totam & quoad partem (g): & esse quandam solutionem civiliter, seu jure civili adornatam (h): quæ tamen, quatenus pactum continet, utique juris gentium quoque rectè dicatur (i). Et verò notabile est; cum, hic civiliter efficax penitens tollendæ obligationis modus, vi prioris dictæ regulæ, non pertinebat, nisi ad eas obligationes, quæ verbis erant contractæ, scil. ut ait Jctus (k), *Acceptum fieri non potest, nisi quod verbis colligatum est, acceptilatio enim verborum obligationem tollit, quia & ipsa verbis fit. neg, enim potest verbis tolli, quod non verbis contractum est.* eoque, si qua, in aliunde debitis acceptilatio interveniebat, vim pacti solummodò habebat (l). inquam, notabile hic est, Romanos inventore quodam Gallò Aquiviò, modum excogitasse, quo modo omnis generis debita, in obligationem ex verbis, seu stipulatione, transferrent; qui erat, ut creditor debitum quæcunque, à debitor verbis stipularetur, alter sponderet atque sic demum debitor vicissim stipularetur, haberetne creditor à se promissum acceptum? creditor autem acceptum faceret (m). figmentum quidem sive magis quam necessarium; utiie tamen, ob vim solennitatum, parientium animorum advertentiam.

(g) d. §. 1. (b) d. §. 1. in f. l. 9. 13. 14. 17. de acceptil. (i) l. pen. de solut. (h) l. 8. §. ult. b. (k) d. l. 8. §. 3. b. (l) l. 9. b. (m) l. 18. de accept. §. 2. l. quib. mod. toll. obl.

VI. Notabilis est, ab hac stricta observantia, de tollenda ex stipulatu, & per hunc, ex alio contractu obligatione, per solennem acceptilationem, digressio, in modo quodam itidem civili; qui hic tertio loco *Novatio* peculiaribus titulis in codicibus juris civilis celebratur; descripta: *prioris debiti ad aliam obligationem vel civilem vel naturalem transfusio atq; translatio, hoc est, cum ex precedenti causa ita nova constituitur, ut prior perimatur.* Nimirum stipulatio hic quidem pro nova constituenda obligatione congruit, at ut prior, stipulatione, acceptilante tollatur, haud exigi videas, quin tota peremptio prioris obligationis, ex eo arguitur, si modo constat, & (ut postea exigi coepit) *expressū sit de interveniente animo novandi*, inter contrahentes, novā vel personā; vel aliō aliquō novō, in posteriorem contractum inducō; *Opera autem de hac ipsi possunt docere textus juris (a).*

VII. Porro verō, modos quod attinet, quibus vinculum obligationis non quidem penitus annihilatur, aut ipso jure, quod adjunt, tollitur, quia vel ex civili, vel ex naturali jure aliqua ligamentis tenia superat, sed infirmatur tamen ita, atque corroditur, ut invito debitor, licet in judiciū, adjuvante in hoc autoritate publicā juridiciali, non tamen ad solutionem, per id trahi stringiqve possit: eō, quod piratam habeat lege sibi exhibitam quasi novaculam, quā, quod superest pristini ligamenti, saltem in conspectu judicis potest penitus dissectum reddere: *exceptionem* videlicet, clypium reorum, contra telā adversus sese agentium paratum: In hujusmodi dicendis modis acribusvè tollendarum, infirmandarumvè obligationum, sunt, qui & dictam exceptionem gignunt; *pañum de non petendo*, quod dicitur (b), quo ipso obligationi vinculū æquitatis est demptum: *jus jurandum*, quō, deferente creditore, eōqve vel ipso principali, vel saltem procuratore ejus, speciale mandatum ad hoc habente, debitor possessorqve rei, Deo in testem ac vindicem mendacii provocatō, asseruit, aut jurato asserere paratus stetit (si forte remissum esset,) se nihil debere, remve, quæ petebatur, suam esse, vel saltem non petitoris (c): Inde *sententia* seu *res judicata*, quam jam ante,

ut (e) §. 4. l. de s.

(a) §. 2. lib. 46 ff. l. 42. lib. 8. C. §. 2. l. quib. mod. toll. obl. (b) §. 3. l. de except. l. 7. exc. l. 2. §. 9. n. 17. de jur. jur.

(c) §. 13. l. 28. §. 2. de pact. l. 3. §. 15. ad exhib.

ut legem veritatis, de non debendo eò, quod denuò petitur, pro se-
 reus evicit (a). Atque duo hi posteriores casus sunt, quibus civili ro-
 bore cassà relinquitur obligatio, utut de naturali ligamine adhuc
 quid superest. Iterum autem naturali firmitate, vinculum ligan-
 di privatum, ostendere nititur exceptio *non numerata pecunia*, ejus
 quam fortè actor nititur probare, deberi; quia confessionem ha-
 bet, fortè literarum, ac si numerata fuerit acceptaque, mutui aut
 restitutorio titulo aliò (b): Parem causatur infirmitatem obligatio-
 ni *Metus, dolus, itemq; error* contractui interveniens (c), & quæ sunt,
 hujusmodi in exceptionem proponenda alia. Sed sufficiat modo,
 paucis etiam esse adumbratum, quomodo fiat obligationis solutio.
 Essent hujusmodi quidem, ut supra quoque fuit indicatum (d), plu-
 res circa universitatem obligationum, adnotanda affectiones, plu-
 resque eorundem distinctiones, siquidem omnia hujus vinculi ejus-
 que oppositi generaliora accidentia, quisquam pleniùs vellet exhi-
 bere, veluti, quomodo cessione actionis, delegatione debiti, item-
 que successione, constituto &c. de persona in personam, & active
 & passive illud transferatur: quomodo pura sit, vel conditionalis,
 vel in tempus, obligatio, & quæ sunt ejusmodi alia. Verum, quan-
 do nunc quidem hisce quidam qualiscunqve desideratur terminus,
 esto is, soluta obligatio.

(a) §. 1. I. de except. l. 3. 12. & seqq. & 11. de except. rei jud. (b) §. 2. I. de except.
 l. 1. C. de non numer. pecun. (c) §. 1. I. de except. l. de dol. mal. & met. caus. ex-
 cep. & c. (d) lib. 3. cap. 1. in fin.

SOLI DEO GLORIA.

OR-

ORDO CAPITUM,

LIBRI PRIMI DE POTENTIA & LEGE,

- Cap. I. De duplici actionum humanarum reſtitutione. pag. 1.
II. De Lege, arbitriam hominis potentiam, in id quod juſtum eſt,
dirigente. 11.
III. De virtute legis multiplici, ſinem ſimul, atq; actiones humane
vite proſipientis, conformantis. 35.
IV. De modo legis, conformandarum actionum, per poteſtatem
atq; obligationem, hominis potentia impreſſam. 76

LIBRI SECUNDI DE POTESTATE,

- Cap. I. Communia de poteſtate atq; obligatione. pag. 87.
II. De poteſtate in genere. 105.
III. De Libertate. 111.
IV. De poteſtate dominante. 127.
V. De poteſtate per familiam in genere. 149.
VI. De conjugali dominatu. 155.
VII. De patria poteſtate. 168.
VIII. De dominio familiari in perſonas ſervas. 189.
IX. De poteſtate per vitam ſocialem imperante. 209.
X. De poteſtate crediti. 263.
XI. De poteſtate officioſa. 283.
XII. De poteſtate admixta. 306.
XIII. De poteſtate vicaria ac dependente reliqua. 315.
XIV. De dominio rerum. 325.
XV. De poteſtate acquirendi; domini rerum imprimis. 353.
XVI. De jure in re. 375.

XVII. De

[ ]

INDEX.

<i>Cap. XII.</i>	<i>De possessione.</i>	379.
<i>XVIII.</i>	<i>De potestate utendi rebus.</i>	394.

LIBRI TERTII
DE OBLIGATIONE.

<i>Cap. I.</i>	<i>De obligatione in genere.</i>	417.
II.	<i>De causis obligationis.</i>	432.
III.	<i>De beneficio, tanquam causâ obligationis.</i>	435.
IV.	<i>De Maleficio, tanquam causâ obligationis.</i>	453.
V.	<i>De conventione, tanquam causâ obligationis.</i>	475.
VI.	<i>De communiione, tanquam causâ obligationis.</i>	[a] 1.
VII.	<i>De boni præcellentia, tanquam causâ obligationis.</i>	5.
VIII.	<i>De occupatione ac lege arbitris, tanquam causis obligationis.</i>	20.
IX.	<i>De intensiōne obligationis, per incrementum, & concurrentiã causarum obligandi.</i>	27.
X.	<i>De solutione obligationis.</i>	34.

Errata;

In dedicat. per aliq. exempl. enixè pro enixè. In prefat. tractationes pro-nis, pag. 128. lin. 2. impropria pro in propria. p. 140. 6. Pauliana pro publiciana. p. 269. 21. libertate pro liberalitate. p. 303. 25. pullis pro pupillis. p. 320. pen. recta pro rectè. p. 296. 12. Majores pro minores. p. 372. 12. post tradere omiffum (c). lin. 8. ibid. post acquiri (g). lin. 23. post superveniat (i). ad qua signa intermedia reliqua sunt mutanda. alia casum lector emendabit ipse.

F I N I S.

ines
ana
illie
ino
lrm
mm

